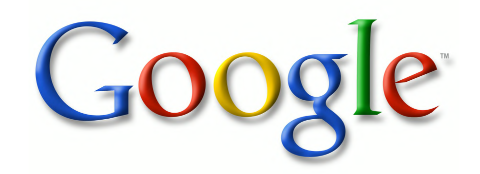
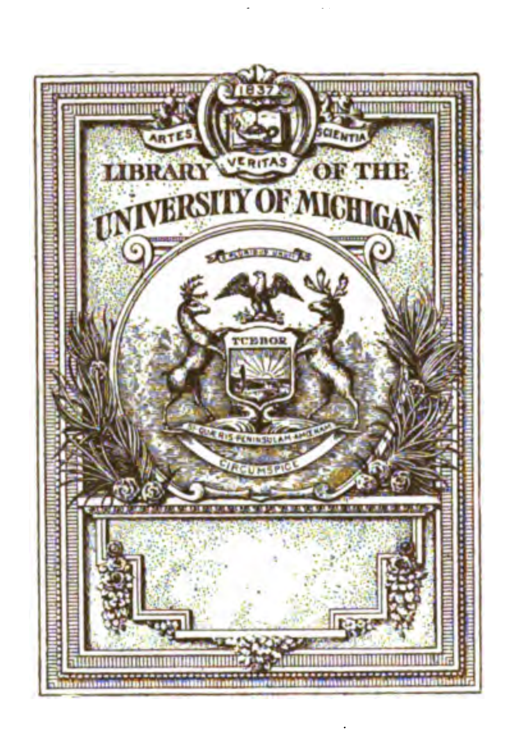

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

BESCHRYVING

VAN

ARABIE.

BESCHRYVING VAN ARABIE,

uit eigene waarnemingen en in 't land zelf verzamelde narigten

OPGESTELD door

CARSTEN NIEBUHR, 1733–1815

Uit het hoogduits vertaald, en Vermeerderd met een volledig register van 't geheele werk.

Te AMSTERDAM by *S. J. BAALDE,*
Te UTRECHT by *J. VAN SCHOONHOVEN & COMP.*
M D C C L X X I V.

AAN DEN

HOOGEERWAARDIGEN, HOOGGELEERDEN
EN
WYDBEROEMDEN HEER

SEBALDUS RAVIUS,

DOCTOR IN DE H. GODGELEERDHEID,

HOOGLEERAAR DER UITLEG- EN VOORBEELDKUNDIGE GODGELEERDHEID, ALS OOK DER OOSTERSCHE TAALEN EN JOODSCHE OUDHEDEN

OP DE HOOGE SCHOOL TE UTRECHT,

LID VAN HET ZEEUWSCHE GENOOTSCHAP DER WETENSCHAPPEN TE VLISSINGEN,

WORD

WORD DE NEDERDUITSCHE VERTALING DEZES WERKS

UIT

VERSCHULDIGDE ERKENTENIS,

EN

TEN BLYKE VAN

WAARE HOOGAGTINGE

OPGEDRAGEN

DOOR

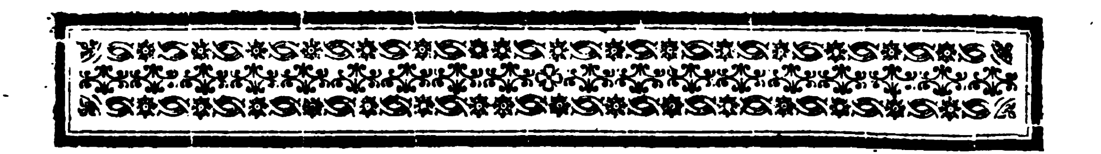
ZYN HOOGEERWAARDENS

OOTMOEDIGE EN ZEER VERPLIGTE DIENAAREN

STEPHANUS JACOBUS BAALDE,
JOANNES VAN SCHOONHOVEN,
EN COMP.

VOOR-

VOORBERIGT.

Het zal den meeſten myner leez'ren, voornaamlyk dengeenen, welken de voorreden voor de vraagen van den Heere MICHAËLIS gelezen hebben, bekend zyn, door wat weg ik in den ſtand ben geſteld geworden deze beſchryving van Arabie in het ligt te geven. Ik moet egter ten aanzien der overigen, en byzonder des toekomenden lezers aanmerken, dat, by aldien zy in dit werk zulke berigten, welken hunne opmerkzaamheid waerdig zyn, ontmoeten, zy het den Koning van Deenmarke te danken hebben. De overledene Graaf van BERNSTORFF, wiens oplettendheid niets ontglipte, wat maar eenigzins, niet alleen onzer natie, maar ook den geheelen beſchaafden menſchlyken geſlagte nuttig zyn konde, had FREDERICK den vyfden voorgeſteld, dat er hoop ware, uit het gelukkig Arabie veele gewigtige narigten te bekomen, indien een gezelſchap van geleerden derwaards gezonden wierde. De Koning gaf daaröp bevel, tot deze reis zulke perſoonen te verkiezen, die daartoe bekwaam waren, en ik was zo gelukkig, dat deze keuze ook op my viel. Ik kreeg wel in Aſie de ſmertelyke tyding van den dood des Konings. Doch hierdoor hebben de geleerden ten aanzien der Arabiſche reize niets geleden. Koning CHRISTIAAN VII beval my myne reis voorttezetten, en na myne terugkomſt deze beſchryving van Arabie der waereld bekend te maken.

Er waren in 't geheel vyf perſoonen, welken bevel kregen de reis naar Arabie te ondernemen; en van dezen moeſt elk in de wetenſchap,

* op

op welke hy zig voornaamlyk toegelegd hadd', waarnemingen maken. De Proffeffor FREDERICK VAN HAVEN had zig hoofdzaaklyk op de oosterſche taalen, en de Profeffor PETER FORSKÄL op de natuurkunde gelegd. Onze Artz, Doctor CHRITIAAN CAREL CRAMER, moeſt insgelyks natuurkundige waarnemingen maken, en de ſchilder en graveerder, GEORG WILHELM BAURENFEIND, het gezelſchap met tékeningen der naturaliën, proſpecten, dragten enz. behulpzaam zyn. My wierd voornaamlyk de Aardryksbeſchryving opgedragen. De Koning had wel reeds den voorſlag goedgekeurd, dat wy van Koppenhage naar Tranquebar reizen, en vandaar zouden tragten naar den Arabiſchen zeeboezem te komen. Wyl wy egter op dezen langen zeetogt niet veele waarnemingen hadden kunnen maken, en dan eindelyk in Yemen, als zynde die provintie van Arabie, van dewelke voornaamlyk de geleerden verlangden narigten te verkrygen, geheel als vreemdelingen zouden gekomen zyn, wyl wy noch op zee noch in Indië de ſpraak der Arabieren hadden kunnen leren, en ons aan hunne gewoontens gewennen; zo ontvongen wy nog kort voor onze afreis bevel, onzen weg over Egypte en den Arabiſchen zeeboezem te nemen. Wy gingen dus den 4den January 1761 van Koppenhage aan boord van een oorlogſchip, welk de Commandeur, (thans Schoutbynagt), de Heer HENDRICK FISCHER, naar Smirna voeren moeſt. Nadien wy ons naderhand eenigen tyd te Conſtantinopole opgehouden hadden, en door den Heere Geheimraad VAN GÄHLER, ten dien tyde Afgezant van het hof van Deenmarke aan het Turkſche, met al het nodige tot onze reis voorzien waren geworden, namen wy onzen weg naar Egypte, en vervolgens over den Arabiſchen zeeboezem, naar Yemen. In dit land zouden wy 2 of 3 jaaren blyven, en over Básra en Háleb terug keeren. De geleerden hadden dus zeker veele gewigtige berigten van Arabie mogen verwagten, wanneer wy ons zo lang in dit land opgehou-

houden hadden, en allen weer terug gekomen waren. Wy kwamen egter eerst in het laatst van December 1762 in Yemen aan. De Heer van Haven stierf reeds in 1763 den 25ften May te Móchha, en de Heer Forskäl den 11den July te Jerïm, eene andere stad in Yemen. Na het schielyk verlies van deze onze beide reisgenooten, besloten wy ov'rigen met de laatste schepen, welken dit jaar van Móchha naar Indie gingen, naar Bombay te gaan, en op deze reis stierf de Heer Baurenfeind den 29ften Augusty op zee, niet verre van het eiland Socotra, de Heer Cramer overleed den 10den February 1764 te Bombay.

Offschoon de dood ons gezelschap byna geheel verslonden hebbe, moet dit daaröm anderen niet afschrikken, reizen naar Arabie te ondernemen. Men dwaalt, wanneer men zig verbeeld, dat myne reisgenooten door aanstekende ziektens weggerukt zyn, omdat zy zo kort na malkand'ren gestorven zyn. Ik geloof veelmeer, dat wy zelven oorzaak van onze ziektens geweest zyn, en dus anderen zig ligt daarvoor hoeden kunnen. Ons gezelschap was te groot, dan dat wy ons by tyds hadden zullen in staat stellen, naar de wyze des lands te leven. In verscheidene maanden hadden wy geen drinkbaare sterke dranken kunnen bekomen, waaräan wy doch gewend waren, insgelyks aten wy gestadig vleesch, welk in alle heete landen voor zeer ongezond gehouden word. De koude avondlugt was ons na heete dagen zo aangenaam, dat wy ons derzelve te veel bloot stelden. Ook hadden wy op de merkelyke verscheidenheid van warmte in de beragtige gewesten, en in de vlaktens, oplettender moeten zyn. Wy maakten te veel haast met onze reis, om het binnenste des lands te leren kennen. Wy hadden moeyelyke wegen, en veeltyds verdrietlykheden met de inwoners, veelligt egter zomtyds alleen daaröm, wyl wy dit land en deszelfs inwoners niet genoeg kenden, en dikwils te onregt reden meenden te hebben ons te bezwaren, zonder ons te herïnneren, dat men

zelfs in Europa niet altyd met genoegen reist. Ik zelve ben nog by het leven myner reisgenooten, doordien ik zo als zy gaern naar de Europesche wyze leven wilde, eenige maalen zeer ziek geweest. Doch zedert ik enkel door Oosterlingen my omgeven zag, en alleen leerde hoe men zig in deze landen in agt nemen moest; zo reisde ik in Persie, en van Básra te lande tot naar Koppenhage, in volkomene gezondheid, en zonder veele moeyelykheden met de inwoners dier landen gehad te hebben.

Even zo min moet zig iemand laten terug houden eene reis naar Arabie te ondernemen, omdat de Arabiers gemeenlyk als onbeschaafd, hebzugtig en roofgierig beschreven worden. Ik heb deze natie zo erg niet bevonden. Wy Europeërs oordélen dikwils te vroeg over de zeden en gewoontens der vreemde volken, eer wy dezelven regt leren kennen. Men vind zekerlyk in Arabie, en vooräl in de woestynen, rovers, welken eenen enkelden reiziger by gelegenheid, ook wel geheele benden, die groote karavanen plunderen. Dit laatste gebeurt egter zelden, behalven wanneer de Arabiers onder malkand'ren of met de Turksche Pachâs oorlog voeren. Men moet dus door de Arabische woestynen nooit alleen, en in oorlogstyden zelfs niet met karavanen reizen, wanneer men geen gevaar lopen wil van geplunderd te worden. De Europeërs willen zig zelden laten gevallen lang in eene oostersche stad te blyven, maar begéren in Arabie zo vaardig en spoedig te reizen als in hun vaderland met de post. En wyl de minsten de verscheidene geheel, of grootendeels onafhanglyke stammen kennen, houden zy alle de Arabiers voor rovers, welken hun eenigzins op hunne reis hinderlyk zyn willen. Eenige reizigers hebben zig veelligt der hebzugt der Arabieren blootgesteld, daardoor dat zy zig een groot aanzien wilden geven. Zulke Arabiers, welken van eenen reizenden Europeër voordeel hopen te trekken, zyn des te eerder bedagt, hem te beroven, wanneer

neer zy zig in hunne opgevatte hoop bedrogen vinden, en het hun berouwt, om eenen vermeenden ongelovigen vergeeffche moeite aangewend te hebben. Wyl wy het in den beginne voor nodig hielden, de kennis en befcherming der Overheid van elke plaats te zoeken; zo wendden wy ons altyd tot de Stadhouders der verfcheidene provintiën. De inwoners geloofden om die reden, dat wy gewigtige perfoonen, en ryk moeften zyn. De bedienden der grooten, welken veeltyds niet wiften hoe zy hunnen tyd doorbrengen zouden, bezogten ons vlytig, en dit koftte ons niet alleen veel, maar wy moeften ook in alle onze vraagen en ons overig gedrag ten uiterften omzigtig zyn, daar wy verzékerd konden zyn, dat alles, wat wy maar gezegd hadden, bekend zou worden. By myne terugreis heb ik my fchier in 't geheel niet met de Magiftraatsperfoonen bemoeid, en my wel daarby bevonden. Ik zogt kennis met de aanzienlykfte kooplieden en arme geleerden te maken. De voornaame Mohámmedaanen, zo wel van den geeftlyken als waereldlyken ftand, hebben gewigtigere bézigheden, en zyn ook te trots, dan dat zy zig met een' Chriften, die niet eens hunne taal vaerdig fpreken kan, uuren lang in gefprek zouden inlaten. Ik heb ook ondervonden, dat diegeenen, welken in groote bédieningen ftonden, dikwils minder wiften dan anderen; ten minften waren zy agterhoudender. By kooplieden, die gewoon zyn met alle volken omtegaan, en by arme geleerden, aan dewelken men kleine gefchenken geven kan, durft men onbevreesd vragen, ja men kan met hen vry over den mohámmedaanfchen godsdienft fpreken. Nu is het natuurlyk, dat ook de Arabiers hunnen godsdienft van niemand, en ten minften van geen vreemdelingen, willen veragt hebben. En als men met het Arabifch gemeen volk van den godsdienft fpreken wil, heeft men altyd verdrietlyke antwoorden te dugten. Wanneer men maar zagtzinnig met de Arabiers omgaat, dan kan men weer dezelfde beleefd-

leefdheid van de Mohámmedaanen verwagten, als welke verstandige Christ'nen in Europa den Jooden bewyzen. Men kan zelfs uit de aanmerkingen van eenige Europeëren, die anders over de Mohámmedaanen niet te vreden zyn, besluiten; dat de Arabiers niet zo onbeschaafd en hebzugtig zyn. De Heer VAN BREITENBACH spreekt altyd met veragting van de Arabiers, wanneer hy weggeld, drinkgeld en dergelyken betalen moet, en naderhand zegt hy egter, dat hy de venetiaansche schippers schraapzugtiger gevonden heeft, dan de Saracenen. OTTER verzékert by zyne terugkomst naar Marseille, dat geen *Rahdar* in Persie, Arabie en Turkye, hem zo veel verdrietlykheden veroorzaakt hadde, als de fransche tolbedienden.

Ik geloof wel, dat twee Europeërs, die beiden gelyken lust tot reizen hadden, en zig konden schikken volkomen naar de zeden en gewoontens der Arabieren te leven, door alle de provintien van Arabie, uitgezonderd Hedsjâs, zouden kunnen reizen; doch nergens met minder gevaar, dan in Yemen. De inwoners van dit land zyn hoflyk jegens vreemdelingen, en men kan, ten minsten in 't gebied des Imâms, met al zo groote vryheid en zékerheid reizen, als in Europa. Is de reiziger een Artzenykundige, dan is het zo veel te beter. Voor 't ov'rige zal men niemand verbieden, het land door te reizen, voornaamlyk wanneer hy zig by de inwoners weet aangenaam te maken, door hun zyne wetenschappen medetedélen; want deze Arabiers schamen zig niet, gelyk de Turken, iets van de Europeërs te leren. De reiziger moet egter zyn oogmerk, dat hy enkel gekomen is om steden te bezoeken, niet zo aanstonds, maar alleen van tyd tyd blyken laten. Hy moet alles wat hem niet behaagt niet berispen, doch tevens zig ook wagten, door vleyeryen de Arabiers te winnen; want zy beminnen de opregtigheid, en weten juist wel dat zy gebreken hebben, doch willen al zo min als andere volken, dat men hun dezelven op eene spotagtige

wyze

wyze onder 't oog brenge. De Engelſche Ooſtindiſche Compagnie zend alle twee jaaren een ſchip uit Europa over Bombay naar Moccha, en met hetzelve een' koopman, welke eenige maanden naar Beit el Fakíh reiſt. Behalven dat gaan er alle jaaren verſcheidene Engelſche ſchepen van Bengalen, Madras, Bombay, en Surat naar den Arabiſchen zeeboezem. Een Europeſche geleerde kon deze gelegenheid waarnemen onder voorwendzel, dat hy de Arabiſche taal leren wilde. Verſtaat hy in 't geheel nog niets daarvan, zo kan hy te Mochha bedienden aantreffen, die Portugees ſpreeken. Hy vind wel dra een' armen geleerden, dien hy als Taalmeeſter kan aannemen, en door denzelven kan hy reeds ongemerkt veele narigten bekomen. Wyl hy in de weinige maanden dat de Engelſchen zig te Mochha en Beit el Fakíh ophouden, het niet zeer ver in de Arabiſche taal zou brengen, kan hy dezelven laten vertrekken, en tot op hunne wederkomſt in het volgende jaar eenige botaniſche of géographiſche reizen doen. Hy zal zonder twyfel, zo lang het hem luſt, by de geleerden op de Academiën te Zebîd en Damâr zig kunnen ophouden, voornaamlyk wanneer hy dengeenen, welken hy als zyn' Leermeeſter in de Arabiſche taal, zeden en gewoontens gekozen heeft, overäl met zig omvoert. Deze kan hem by aanzienlyken en by geleerden in kennis brengen, en ze hem tot vrienden maken, daar anders de Arabiers zig zeker al zo weinig aan een' reizenden Europeër zullen laten gelegen leggen, als wy ons in Europa om de Arabiers bekommeren zouden, hoe zeer zy in hun vaderland ook aangezien mogten zyn, en welke tytels zy ook mogten voeren.

Alle reizigers zyn niet geneigd, zig naar de zeden en gewoontens des lands te voegen, werwaards het noodlot hen voert, en het is ook onmogelyk, vooräf te bepalen, welke zwarigheden elk in 't byzonder ontmoeten zal. Zulke jonge Heeren nu, die het gemak en eene wel-

op-

opgediſte tafel beminnen, of hunnen tyd aangenaam in gezelſchap van vrouwsperſoonen doorbrengen willen, moeten in 't geheel niet naar Arabie reizen. Eenige voornaame Ooſterlingen hebben veelligt al zo veele, en al zo ſmaaklyke geregten als de Europeërs, maar men vind by hen zulke herbergen niet als by ons. Een reiziger moet zyn eeten, zo wel in de karavanſerâs als in de woeſtynen, zelve laten klaar maken. Hy moet zelfs in welbewoonde geweſten zyn bedd' en keukengereedſchap met zig voeren, en kan dus zonder verbazende koſten niet zo gemaklyk leven, als de inboorlingen. De omgang met vrouwsperſoonen is hem t'eenemaal verboden, uitgezonderd wanneer hy zyne eigene vrouw medebrengt, het welk niemand ligt zou te raden zyn, wyl elk voor zig zelven zwarigheden genoeg ontmoeten zou. In 't algemeen moet men eene reis naar Arabie niet als eene vermaaklyke reis beſchouwen. Die egter begerig is, vreemde volken te leren kennen, en hoop heeft, daardoor na zyne terugkomſt zyn geluk in zyn vaderland te veſtigen; die moet zig zomtyds iets onaangenaams laten welgevallen, ondertuſſchen zal hy ook menig aangenaam en genoeglyk uur hebben. Wanneer een Arabier door Europa reisde, zou hy ook veele zwarigheden by de herbergiers, poſtmeeſters, poſtillons en tolbedienden aantreffen; ja hy zou veelligt al zo groote reden hebben, zig over de hebzugt der Europeëren te beklagen, als een Europeër over die der Arabieren. Hy zou egter onregt handelen, indiën hy daaröm, wyl eenigen hem niet wel behandeld hadden, zynen landslieden alle Europeërs als onbeſchaafd en hebzugtig wilde beſchryven.

Het eerſte, waaröp een naar Arabie reizende Europeër zig toeleggen moet, is de taal, en het is des te beter, hoe verdere vorderingen hy reeds in Europa daarïn gemaakt heeft. Myne twee reisgenooten, de Heer van Haven en de Heer Forskäl, welken de ooſterſche taalen ſpraakkundiglyk in Europa geleerd hadden, leerden de hedendaagſche

Ara-

Arabische taal veel gemaklyker dan ik. Nog zwaarer dan my viel zy egter mynen beiden ov'rigen reisgenooten, den Heere Cramer en den Heere-Baurenfeind, offschoon ik my in Europa, zonder de hebreuwsche taal te verstaan, maar een' korten tyd in het Arabisch geöefend hadde. Doch men moet zig vooräl niet verbeelden, dat men de Arabiers verstaan zal, wanneer men Arabisch uit oude boeken geleerd heeft. De gemeene spraak is by hen ook zeer veranderd, hoewel niet zo zeer als de Europesche taalen, wyl de Arabiers in de laatste duizend jaaren de taal van den Korân voor de fraaiste gehouden hebben, en in hunne boeken, zo veel mogelyk, getragt hebben dezelve naby te blyven. Een Europesche geleerde, die maar alleen de verscheidene taal-uitspraaken der Arabieren grondig leren wil, zal op zulk eene reis als de onze was, alleen daarmede werks genoeg vinden. Ondertusschen moet dit andere reizigers niet afschrikken, ten minsten zo veel Arabisch te leren, dat zy de inwoners des lands verstaan, en hun wederöm hunne gedagten kunnen openbaren, en hiertoe zyn hun de Arabiers zelven behulpzaam. Zy hebben die voortreflyke gewoonte, welke men voorzeker by alle Europesche natiën niet vind, dat zy eenen vreemd'ling, die hunne taal wil spreken, tragten te helpen, en nooit met hem zullen spotten, wanneer hy kwalyk spreekt. Om Arabisch te leren, deed ik aanstonds te Káhira eenen Maronit, die behalven zyne moedertaal ook Italiaansch sprak, by my komen, en las met hem eene kleine verzameling van zamenspraken en fabelen, die een Jesuit te Háleb, tot onderwys der Europeëren in de hedendaagsche Arabische taal, opgesteld had. Daardoor leerde ik woorden en spreekwyzen, die in den dagelykschen omgang voorkomen. Aan het einde van het boek staat eene menigte spreekwoorden, en gedenkspreuken, welken thans nog wel zeer dikwils van lieden die opvoeding gehad hebben, gebruikt worden, doch waarvan eenigen ook reeds zo oud zyn,

dat de gemeene Arabier dezelven niet verſtaat. Het is dus juiſt niet zo noodzaaklyk, dat een reiziger zig daaröm bekommert, doch het zal hem tevens niet berouwen, zig daarïn wel geöefend te hebben. Ik heb van dit kleine werk een exemplaar aan den Heere Hofraad Michaelis gezonden, en wenſche dat hy het met eene vertaling in druk geve, gelyk hy in de voorreden voor de door hem uitgegevene ſpraakkunſt van Erpenii blad. XIX niet ongenegen daartoe ſchynt te zyn. Daardoor konden anderen, welken eene reis naar Syrie willen ondernemen, reeds vooräf in Europa deze taal kundig worden. Wyl veele geleerden beweren willen dat de laatere taal der Arabieren van de taale des Korâns niet veel verſchilt, zo als ik doch gelove, zo zou men uit deze proeve ook oordélen kunnen, wie gelyk hebbe.

Als de Heer Hofraad Michaëlis, welke den Heere Grave Bernſtorff, der geleerden wenſch, het eerſt voorgeſteld had, narigten uit het gelukkig Arabie te halen, verlof verkreeg, in de nieuwspapieren bekend te maken, dat wy tot deze reis bevel bekomen hadden, en dat de Koning allen geleerden vergunde, vraagen aan ons mede te geven; zo ontvongen wy ook nog voor onze afreis verſcheidene opſtellen, onder welken voornaamlyk de aanmerkingen van het koninglyke franſche genootſchap der opſchriften en fraaie wetenſchappen merkwaerdig zyn. Uit de vraagen van den Heere Michaëlis, welken te gelyk met de gemelde aanmerkingen der franſche geleerden gedrukt zyn, is bekend, dat deze groote kenner van het Ooſten ons niet minder aanleiding gegeven heeft, waarnemingen te maken. Doch van hem kregen wy voor ons vertrek niet meer dan twee geheel korte vraagen. De Graaf van Bernſtorff liet zig alles, wat maar eenigzins tot den gelukkigen voortgang onzer reis, van het begin tot den einde toe, iets toebrengen kon, ten hoogſten aangelegen zyn, en zond ons een afſchrift van honderd vraagen na. Wy ontvongen de eerſten te Conſtantinopole,

le, naderhand eenigen in Egypte, en de laatsten eerst in Yemen. Zo dra zy 1762 in Duitschland gedrukt waren, en van daar naar Koppenhage kwamen, zond hy ze met de eerste gelegenheid door drie verscheidene wegen aan ons af. Doch ik ontvong de eersten niet eer dan in Augusty 1764 te Bombay in Oostindie, en dus meer dan een jaar na den dood myner twee reisgenooten, voor welken de meesten derzelven opgesteld waren. Naderhand heb ik geen vraagen meer van den Heere Michaëlis bekomen, gelyk men veelligt uit hetgeen hy aan 't einde zyner voorreden daarvan zegt, vermoed heeft. Ondertusschen hebben zyne gedrukte vraagen my op myne terugreis over Básra, Bagdad, Mosúl, Diarbekr en Háleb veel gelegenheid tot naarvragen gegeven. Het was voor my zeer voordelig, dat zy niet zo kort opgesteld waren. Want offschoon het overtollig was, my ten tyde toen myne reisgenooten nog leefden, met de vraagen uit de algemeene letter-natuur- en artzenykunde te bemoeyen, moest ik na hunnen dood doch tragten, ook eenige antwoorden op dezelven te verkrygen, welk niet zou geschied zyn, indien ik niet door de omstandigheid der vraagen en uit de beschryvingen, de zaken eenigermaate had leren kennen, en zelve vooräf eenig begrip van datgeen waarnaar ik vragen moest, gekregen had. Ik begon ook eerst na het overlyden myner vrienden, van de levenswys, zeden en gewoontens der Arabieren iets aantetékenen. In het eerst verliet ik my hierïn op de beide oudsten onder hen, veornaamlyk wyl ik bevond, dat reeds andere reizigers veel daarover aangemerkt hebben. Thans wenschte ik, dat ik van eersten af aan begonnen hadd' alles optetékenen, waarïn ik de zeden der Oosterlingen van die der Europeëren, verschillende vond. Ik wierd naderhand aan hunne levenswys zo gewend, dat ik menig ding, dat eenen nieuwlings aangekomen Europeer zeer vreemd zou voorgekomen zyn, zeker niet voor onordenlyk en ongewoon zou gehouden hebben.

 Wyl

Wyl het grootste getal der vraagen van den Heere Michaëlis tot geheel andere wetenschappen behoren, dan die zyn, op dewelken ik my toegelegd hadd'; zo kan men daaröp geen zo volkomene antwoorden van my begéren, als men ze van myne reisgenooten met regt had kunnen verwagten. Ik heb wegens de vraagen uit de hebreeuwsche taal niet anders kunnen doen, dan den geleerden Jooden de woorden te tonen, en hun antwoord optemerken. Daar dezelven nu geen der Europesche taalen, maar alleen de Arabische spraken; moesten veele verklaringen, offschoon zy goed waren, dan evenwel nog zomtyds duister blyven, doordien ik met de Arabiers over dagelyks voorkomende zaaken wel spreken kon, doch niet in staat was zo wel over wetenschappen met hen te spreken. Wegens de andere vraagen deed ik zo wel by de Mohammedaanen, als by de Christ'nen onderzoek, en het kostte my dikwils ook veel moeite eenige verklaringen daaröver magtig te worden. Het is voor een reiziger, welke maar een' korten tyd in eene stad blyven kan, dikwils bezwaarlyk met lieden in kennis te komen, welken van de inwoners voor geleerd gehouden worden, en wanneer men al eenige maalen toegang tot hun krygt, baart het hun doch geen genoegen, door een' vreemdeling met vraagen overladen te worden. Men moet derhalven naar alles, wat men begeert te weten, maar als in 't voorbygaan vragen. Hiertoe heeft men niet alleen veel geduld en tyd nodig, maar men moet ook zeer oplettende en wantrouwende ten opzigt der antwoorden zyn, wyl men ook onder de Oosterlingen lieden vind, die met voordagt, of uit onkunde bezyden de waarheid spreken, om eenen vreemd'ling niet op eens van alles onderrigten, of om voor geleerden gehouden te worden, die alles weten. Ik heb juist de berigten, en degeenen van dewelken ik ze ontvong, zo veel mogelyk, op den toets gesteld, en wegens de beäntwoording eener vraage gemeenlyk by meer dan eenen onderzoek gedaan; evenwel ben ik dan

nog

nog niet zeker, of men my niet zomtyds verkeerd berigt heeft, en zou het derhalven gaern veranderen, wanneer iemand dergelyke plaatzen my aantoonde.

Ik was eerst voornemens alleen datgeen, wat ik tot verklaring der vraagen door geleerden aan ons opgegeven, aangetékend had, te doen drukken. Doch een vriend, wien ik myn opstel toonde, wenschte daarby ook datgeen gevoegd te zien, wat myne reisgenooten daarvan aangemerkt hadden. Ik had alle hunne papieren aanstonds na hunnen dood verzégeld, en uit Indie naar Koppenhage gezonden, en dezelven na myne terugkomst niet eens zelve in bewaring willen nemen, om niet in de verzoeking te vervallen, eenigen van hunne waarnemingen my toeteëigenen. Myn vriend geloofde ook, dat de geleerden de beäntwoordingen van eenerlei vraagen by malkand'ren, en niet in verschei-dene boeken verwagten zouden. Dit bewoog my de papieren van den Heere Forskäl doortebladen, en dat, wat hy tot beantwoording dezer vraagen opgetékend had, by myne aanmerkingen, edoch telkens onder zynen naam, te voegen. Datgeen, welk hy tot opheldering derzelven in zyne moedertaal, namelyk in de zweedsche opgeschreven had, vertaalde ik, het latynsche egter heb ik maar enkel gecopiëerd, wyl deze taal allen geleerden bekend is. Ik zond naderhand een afschrift van alles wat ik zelve ter beäntwoording der vraagen had aangetékend, en wat ik hiertoe behorende onder de papieren van den Heer Forskäl gevonden had, aan den Heere Michaëlis (zie zyne overzetting van het 2 boek Moses in de aanmerkingen bladz. 51. Mosaïsch regt 2 deel bladz. 156) met verzoek hetzelve met oplettendheid doortelezen, doortehalen, te verbéteren of my anders zyne aanmerkingen daaröver te schryven, vast gelovende, dat onder myne beäntwoordingen er veelen van weinig aanbelangs, en eenigen geheel nutteloozen zullen zyn. Het spyt my egter, dat hy in myn manuscript niets aan-

merklyks verbéterd heeft, en dat ik de aanmerkingen, welken ik verwagtte, tot heden nog niet bekomen hebbe. Daaröm heb ik het niet willen wagen, de beäntwoordingen der vraagen alleen in druk te geven, maar daar zy insgelyks Arabie betreffen, liever by myne aardrykskundige beschryving van dit land te voegen.

In 't voorgaande is reeds gezegd, dat my op myne reis voornaamlyk de aardryksbeschryving is opgedragen geworden. Men zal veelligt vermoeden, dat ik verscheidene, in Europa nog onbekende aardryksbeschryvingen gebruikt heb. Maar ik moet bekennen, dat ik het tot heden toe in de Arabische taal nog niet zo ver gebragt heb, dat ik boeken vaerdig lezen kan, en dat ik op myne reis geen andere Arabische aardryksbeschryving gehad heb, dan de reeds lang bekende van ABULFEDA. De Grieksche aardryksbeschryvers hebben de Arabische naamen zodanig veranderd en verwisseld, dat men ze schier niet weer kennen kan. Het vyfde deel der aardryksbeschryving van den Heere Dr. BUSCHING zou my op myne reis van byzonder grooten dienst hebben kunnen zyn, wyl deze geleerde in 't zelve al het merkwaerdige, dat men in de in Europa bekende Arabische en Grieksche werken, insgelyks in alle reisbeschryvingen, van Arabie vind, met groote moeite verzameld, en daar de verscheidene schryvers de naamen der steden zeer verschillende geschreven hebben, dezelven doch gelukkig met malkanderen vereenigd heeft. Maar dit deel is eerst na myne terugkomst van de pers gekomen. Dus heb ik myne beschryving van Arabie enkel uit eigene waarnemingen, en door de inwoners dezes lands verzamelde berigten te zamen gesteld. Zy is zeker niet volkomen, het welk reeds daarüit blykt, dat men de naamen van veele steden en dorpen, welken men by den Scherîf ED DRÎS, en by Abulfeda ontmoet, alhier niet vind, hoewel ik niet twyfele of veele zullen daarvan nog in wezen zyn. Daaréntegen heb ik van veele merkwaerdige oude steden, en kleine heer-

heerschappyen dezes lands, narigten bekomen, welken tot hiertoe in Europa geheel onbekend waren. En wyl men van een' reiziger voornaamlyk waarnemingen verlangd, zal men zeker liever zien, dat ik die plaatzen, van dewelken ik zelve in Arabie geen narigten heb kunnen krygen, in 't geheel niet aanhale, dan dat ik myne reisbeschryving uit reeds bekende boeken had willen vollédig maken. Ik geve hier de thans gebruiklyke naamen eener menigte Arabische steden en dorpen; indien dezelven met oude naamen overeenkomen, kan men verzékerd zyn, dat zy niet veranderd zyn. Wyl alle Arabiers hun land niet even goed kennen, en niet altyd geneigd zyn, eenen vreemd'ling daarvan te onderrigten, hebb' ik dikwils wegens eene stad, werwaards ik zelve niet komen kon, by verscheidenen moeten vernemen, om voldoende berigten te hebben. Men kan zig dus ligt voorstellen, dat ik veel moeite gehad heb, ten minsten meen ik my alle mogelyke gegeven te hebben, om veele en nauwkeurige aardrykskundige narigten van Arabie te verkrygen. Ik wenschte wel, dat ik myne berigten in eenen aangenaamen styl hadd' weten voortedragen. Zulke lezers welken daaröp voornaamlyk zien, zullen in myn boek veel te verbéteren vinden. Doch diegeenen, welken myne beschryving van Arabie enkel van dezen kant beöordélen willen, wyl zy van het land zelf veelligt weinig kennis hebben, zullen daarïn thans minder te berispen vinden, wyl een geleerde vriend, dien ik hier noemen zou, indien hy het my niet verboden hadde, de moeite genomen heeft, myn manuschript te overzien, en myne schryfwyze op veele plaatzen te verbéteren.

Wyl ik alle de van my verzamelde naamen van steden, dorpen, bergen en dalen van Arabie heb horen noemen; zal men veelligt verwagten dezelven ook allen met Arabische boekstaven aangetékend te vinden. Dit had zeker kunnen geschieden; doch de waare geleerde

zou

zou het my weinig dank weten. Offchoon verfcheidene volken in Europa eenerlei alphabet hebben, en oorfpronglyk maar eene taal hadden, is dan nogthans de uitfpraak van zekere letteren by hen zeer verfchillende, en hetzelve onderfcheid treft men in de verfcheidene gewesten aan, daar Arabifch gefproken word. De uitfpraak van zekere letteren is zelfs in een en het zelfde land verfcheiden. Een Duitfche geleerde zal niet altyd de hem onbekende naamen der dorpen in eene afgelégene provintie zyns vaderlands, enkel volgens het gehoor goed fchryven kunnen. Hy zal nog veel meer feilen, wanneer hy de eigen naamen der Engelfchen, Deenen en Sweeden fchryven wil, nog minder zal hy de juifte fpelling treffen, wanneer hy de Slavonifche naamen, zonder de taal en haare verfcheidene taaluitfpraaken grondig te kennen, volgens zyn gehoor opfchryft. Een Europeër ontmoet dezelfde zwarigheden in Arabie, ja het fchynt, dat de Arabifche geleerden en het gemeene volk in dezelfde provintie, de naamen hunner dorpen zomtyds op eene verfchillende wyze uitfpreken. Daaröm heb ik de Arabifche naamen niet zelve met Arabifche letters, maar naar het gehoor, als een geboren Nederfax, doch met klanktékens gefchreven, wyl men anders de vreemde naamen, vooräl wanneer zy lang zyn, onmogelyk regt lezen kan. Ik heb ook geen gelegenheid verzuimd, de Arabifche naamen van geborene Arabiers te laten fchryven. Offchoon ik daaröm niet verzékerd ben, dat zy allen volgens de regte fpelling gefchreven zýn, kan men zig daarop doch meer verlaten, dan indien ik ze zelve met Arabifche letters hadde willen fchryven. Nu mag de Deen, de Engelsman, de Franfchman, de Rus dezelven naar zyne uitfpraak fchryven, zo hy gelooft, dat myne fpelling niet is zo als 't behoort. Tot den druk heb ik eene kas met Arabifche letters uit de univerfiteits bibliotheek alhier bekomen. Wyl egter in denzelven veele letters ontbreken, die de Arabiers in het fchryven met den ﺷﺪ

bo-

boven, doch de Europeërs gemeenlyk met de gewoone letter door een ـبـ ſtreepje zamen binden, waardoor in de drukkeryen zeker veele letters geſpaard worden, heb ik niet alleen dezen, maar ook anderen, en van tyd tot tyd de meeſten der overigen, door onzen bekwamen lettergieter PÖTSCH, geheel nieuw doen ſnyden en gieten. Met een woord, ik geloof ook alles, zo veel my mogelyk geweeſt is, gedaan te hebben, om den lezeren het Arabiſch, dat in dit werk voorkomt, duidelyk te maken.

Onder de tot hiertoe bekende kaarten van Arabie, is er geen die zo veel opmerking verdient, als die, welke D'ANVILLE in 't jaar 1751 heeft uitgegeven, onder den tytel; *Premiere partie de la Carte de l'Aſie, contenant la Turquie, l'Arabie, la Perſie, l'Indie & la Tartarie.* Ik zou eene menigte naamen kunnen aanhalen, welken deze geleerde uit reisbeſchryvingen en Arabiſche ſchryvers genomen heeft, en die tegenwoordig nog bekend zyn, niettegenſtaande men ze op andere kaarten niet vind. Elk egter zal ze zelve volgens myne narigten opmerken kunnen. Wyl ik gelegenheid heb gehad, veele ſteden in Yemen te zien, heb ik van deze provintie eene geheel nieuwe kaart ontworpen, en by dit werk gevoegd. Ik heb de legging derzelver voornaamſte ſteden, als: Loheia, Beit el Fakîh, Mochha, Taäs, Damâr, Saná, Möfhak enz. tegen malkanderen met het compas, en derzelver afſtand als door ſchreeden bepaald. Want ik lette, hoe veele ſchreeden onze karavane in een kwartier uurs maakte, en berekende altyd de lengte van onzen weg, welken ik nauwkeurig in uuren en minuten optekenke. Wyl de geömetriſche metingen alleen tot het maken van landkaarten niet nauwkeurig genoeg zyn, heb ik ook de aſtronomiſche waarnemingen niet verzuimd. Ik had eenen goeden quadrant van omtrent twee voet halve middellyns, dien de Heer Profeſſer MAYER eigenhandig afgedeeld heeft. Met dezen nam ik de hoogte van verſchei-

dene ſterren naar beide zyden in den middagskring, en daar 't mogelyk was, even ver van het toppunt. Hierdoor was tevens myn werktuig verbeterd. En doordien ik myne waarnemingen aan eene plaats zomtyds dikwils herhaalde, ben ik van de poolshoogte der plaats daar ik de waarnemingen deed, zomtyds tot op weinige ſecunden zeker. Doch wyl men in de aardryksbeſchryving geen zo groote nauwkeurigheid vordert; zo heb ik de poolshoogte, zo wel op de kaart, als in de beſchryving, enkel in minuten aangemerkt, en de nauwkeuriger rekening zo lang geſpaard, tot dat ik de waarnemingen zelven bekend zal maken. Het is bekend, dat men niet altyd gelegenheid vind de lengte eener plaats te bepalen. Doch ik heb ook te Loheia eenige waarnemingen van verduiſteringen van Jupiters wagters bekomen, en uit dezen heeft de Heer Profeſſer HELL, nadat hy vooräf de moeite genomen had, de deugdzaamheid van mynen verrekyker te bepalen, bevonden, dat deze ſtad 2 uuren 39 minuten 14 ſecunden ten ooſten van den middagskring van Parys ligt. De naamen der ſteden en dorpen welken ik niet zelve gezien hebbe, heb ik maar uit verzamelde narigten op de kaart geſteld. Daar nu voorzeker geen Europeſche geleerde zig herïnneren zou, naar welken oord, en hoe veele uuren of dagreizen de ſteden en dorpen van malkanderen leggen, welken hy op zyne reis, zonder oogmerk eene kaart daarvan te ontwerpen, gezien heeft; zo zal men nog veel min verwagten, dat het gedeelte myner kaart welk ik enkel uit narigten der Arabieren ontworpen heb, nauwkeurig zy. Edoch ik heb de meeſten myner narigten van inboorlingen, en wel van kooplieden, welken in het Ooſten in 't gemeen, meer gewoon zyn te reizen dan die in Europa, en van zulke lieden verzameld, welken kameelen aan de reizigers verhuuren. De laatſten zyn niet altyd zulke ſlegte lieden, als men zig in Europa veelligt eenen kameeldryver voorſtelt. Zy ondernemen, karavanen naar verafgelégene ſte-

ſteden te voeren, en moeten als 't ware hunne havens zo goed kennen, als de Europeſche ſchippers de hunnen, daar integendeel de knegts zig al zo weinig wegens de legging en den afſtand der ſteden, daarheen hun Heer ze voert, bemoeyen, als onze matrozen. Kortöm, deze kaart van Yemen, is wel niet zo nauwkeurig en volledig, als anderen, die in Europa van geheele gezelſchappen met de grootſte nauwkeurigheid geméten en getékend zyn geworden. Ik geloof egter, dat diegeenen, welken weten, hoe zwaar en gevaarlyk het is, in het gebied eens vreemden Heeren métingen te doen, en geögraphiſche narigten te verzamelen, daarmede te vreden zullen zyn, en dat zelfs van dergelyke groote geweſten in Europa nog geen nauwkeurigere kaarten bekend zyn.

Ik heb bladz. 91. gezegd: dat de Heer D: REISKE te Leipzig, de geſchriften der oude Arabieren beter kan lezen, dan de geleerden tegenwoordig in Arabie. Hier kan ik mynen lezeren nog een bewys daarvan geven. Ik zond hem onlangs een' afdruk van alle de kufiſche ſchriften die tot dit werk behoren. Hy zond my kort daaröp de verklaringen der meeſten weer terug. En wyl dezen den liefhebberen der oude Arabiſche taal zeer veel moeite kunnen ſparen zal ik dezelven mede in 't ligt geven. Hy zegt: het manuſcript, waarvan ik op de IV en V tafel een blad hebb' laten afdrukken, is zonder tegenſpraak zeer oud. Dit wyſt de ruuwe geſtalte der letteren niet alleen aan, maar het blykt ook doordien men geen opſchriften boven de hoofdſtukken of *Suren* vind. Het zou mogelyk kunnen zyn, dat deze Codex in de 9de of 10de eeuw na CHRISTI geboorte geſchreven ware. Dat het egter de in de ophelderende geſchiedenis des korâns vermaarde Codex van den Chalif Omar geweeſt zy, daar twyfelt hy zeer aan. Eén letterkundige kan over dit ſtuk allerhande aanmerkingen en onderzoekingen in 't werk

ſtellen. Hy kan by voorb: de overeenkomſt van het kufiſche ſchrift met zyn oorſpronglyk, de ſyriſche *Eſtrangelo* beproeven. Beide ſoorten zyn in het nog heden ten dage in Weſt-Barbaryen gebruiklyk zogenaamd morenſchrift tamelyk wel bewaard gebleven. Verder kan de Taal-naarvorſcher onderzoeken, of de zogenaamde *puncta diacritica*, die op dit blad boven de letters getékend zyn, met het overige ſchrift gelyktydig, of, het welk den Heere D. Reiske waarſchynlyker voorkomt, eerſt van eene andere veel laatere hand 'er bygevoegd zyn. Hy herïnnert zig een ſtuk van den korân, ook op perkament en in kufiſch ſchrift, op de hertoglyke bibliotheek te Wolfenbuttel gezien te hebben.

Ik had de IV tafel eerſt gezet, opdat de ſcheidings linie den lezer aanſtonds in het oog vallen zoude, wyl ik vermoedde, dat hier het begin van een nieuw kapittel zy. De Heer Reiske toont my, dat de 5de tafel voor de vierde had moeten ſtaan. *Tab.* V. begint met de woorden مثل *Surata XXII vers.* 74. Degeen die de uitgaaf van MARACCII naſlaan wil, die zal deze plaats bladz. 462 vinden. In de latynſche vertaling begint dezelve bladz. 465 in het 74ſte vers met het woord *Similitudo*, en gaat zo voort, tot aan de woorden in 't laatſte vers van 't gezeide 22ſte kapittel, alwaar het heet: وفي هذا ليكون الرسول. Daarop begint *Tab. IV* met het woord شهيدا en beſluit 't 22ſte hoofdſtuk. Hierop volgt, zonder opſchrift, welk zeer merkwaerdig is, het 23ſte kapittel. Het heet in de gemeene korâns سورة المومن en gaat tot op de woorden الذين يرثون الفردوس hoewel de laatſte letter in het woord الفردوس ontbreekt.

De VI tafel begint met de woorden بسم الله الرحمن الرحيم. De Heer D. Reiske meent verder te lezen . . . . دخلوا الجنة عليكم ولا اليوم تحزنون قد قبر يعقوب ابن احمد ابن .. محمد .. توفي في.

في عين المعن سنة خمس واربعين واربماية سنة. Dit opſchrift is dus in het jaar der Hedsjera 445 geſchreven.

Het opſchrift op de VII tafel ſchynt eene ſpreuk uit den korân te zyn, inwelke van JOSEPH des zoons JACOBS melding gemaakt word. De Heer Doct: Reiske heeft eenigen van de volgende woorden daarin gevonden علمتك بالاولين والاخرين لميقات يوم معلوم فاجعل به دين يوسف بن يعقوب ان ربك يومل بالامس. Hy geeft dit niet voor eene verklaring van het opſchrift, doch gelooft vaſtelyk, dat de door hem aangehaalde woorden een' ander op het ſpoor zullen kunnen brengen, om de ſpreuk in den korân te vinden.

Het begin van de VIII tafel is: بسم الله الرحمن الرحيم كل نفس ذائقة الموت وانما توفون اجوركم يوم القيامة في زحزح عن النار وادخل الجنة ففد فاز وما الحيوت الدنيا الا متاع الغروب. Het volgende is zeer onduidelyk. In den negenden regel ſtaan de woorden سنة تسعة عشر . . . . وار. Dit moet onfeilbaar 419 beduiden. De beide laatſte woorden van het opſchrift zyn: واله وسلم.

Ik toonde myne kufiſche ſchriften verſcheidenen mohammedaanſchen geleerden, doch maar één te Bagdad, met naame SAJID HÖSSEIN, wilde zig de moeite geven, ze met aandagt te beſchouwen. Deze kon veel van de drie voorgaande opſchriften lezen, en ſchreef het met de tegenwoordig gebruiklyke Arabiſche letters, doch zo gebrekkig, dat ik aanſtonds hier en daar plaatzen bemerkte, waar hy zig vergiſt had. De ſchryftekens op de IX tafel kende hy in 't geheel niet. Maar de Heer Reiske heeft ze haaſt allen verklaard. Hy vind aldaar: الايمة . . . الجنة وجميع المسلمين امين . . . عمر ابن احمد ابن محمد في ذي الحجة سنة اربعين وخمسماية وهو بناوه وبناء اخيه عند الله غفر الله لهما ولو الديهما ولجميع المسلمين اللهم صلي علي سيدنا محمد النبي وعلي اهله وسلم. In den derden regel heeft de ſteenhouwer

وهو بناوه in plaats van هو وبناوه gezet. Hy en zyne kinderen, en de kinderen zyns broeders, die by GOD is. GOD vergeve hun beiden (den ſtigter der Moskee en deszelfs broeder) en hunnen beider vader en moeder, en allen regtgelovigen hunne zonden enz.

De inhoud der kufiſche opſchriften op ſteenen is gemeenlyk van zo weinig aanbelangs, dat zy in dit opzigt zelden verdienen uitgeſchreven te worden. De letters egter derzelven zyn groot, en daaröm duidelyk. De hedendaagſche geleerde word door dezelven kundiger in de oude ſtryftékens, en kan dus de oude munten, welken den geſchiedſchryver zeer dienſtig zyn, des te beter verklaren. Met dit inzigt geſchiedde het voornaamlyk, dat ik my de moeite gaf van oude Arabiſche opſchriften te verzamelen. De weinige kufiſche munten, welken ik op myne reis magtig geworden ben, zyn ten deele beſchadigd, en ik hield de meeſten daaröm voor merkwaerdig, wyl men figuuren op dezelven aantreft, die men anders op de munten der Mohammedaanen niet pleeg te vinden. Ik had geen groote hoop, dat de Heer Doct. Reiske veel van dit verſleten ſchrift zou kunnen lezen. Doch deze geleerde heeft my veel daaröver geſchreven, en als 't ware een' grond gelegd, waaröp anderen door hulp des tyds, byvallens en bepeinzens zullen kunnen voortbouwen. Hy zegt van myne Arabiſche munten:

N° I op de X tafel is vry nieuw, en het ſchrift niet kufiſch. Op de eene zyde kan ik wel niets verders lezen dan de woorden ابو سعيد بهادر خان ABU SAIID Behadur Khân; doch dezen zyn juiſt de hoofdwoorden. Meer heeft men niet van noden te weten, dan den ouderdom der munte, en den naam der vorſten van welken zy afkomſtig zyn. Van dezen Abu Saiid kan men nazien *Abul pharagium*, *D'Herbelot*, *l'Hiſtoire de Genkizkhan par Petits de la Croix*, *l'Hiſtoire genealogique Abul Gazi Beyadur Khan* en *de Guignes*. Hy beſloot de reeks Tartaarſche Khans van den ſtamme Holaku in Chorafân. Hy kwam in

in het jaar der H. 716 tot de regéring en ftierf A. H. 736. Nu ftemt dit jaartal op de munte met de levens-gefchiednis van dezen Abu Saiid niet overëen. Want op den rand op deze zelfde zyde ftaat, deels twyfelagtig uitgedrukt, deels uitgegaan . . . . ضرب في سنة سبع وسـ مائة. Men legge dit nu uit zo als men wil, 607 of 609, of 707 of 709, zo komt dit alles met de gefchiedenis niet overëen. Op de andere zyde dezer munte ftaan de gewoonlyke woorden لا اله الا الله محمد رسول الله. (Ik meen aan de kanten ook de naamen der vier eerfte Chalifen Abu bekr, Omar, Othman en Ali te vinden.)

Op den eenen kant der munte 2 ftaat het volgende:

الامام لا اله الا الله وحده لا شريك له المستظهر بالله امير المومنين

Hier moeten de eerfte, vierde en vyfde regel te zamen gelezen worden. Op den rand ftaat in het binnenfte omfchrift ضرب هذا الدينار بالموصل سنة ثالث وخمسماية. Dit ftuk gouds is A. 503 te Mofúl gemunt. Het laatfte woord is uitgefleten. Egter kan het niet anders dan خمسماية geweeft zyn. Want de Chalif EL MOSTATHHER is A. H. 512 overleden. De buitenfte rand is geheel onleesbaar geworden. Op de andere zyde ftaat in 't midden:

لولو محمد رسول الله صلي الله عليه نصر الدنيا والدين . . .

Hier moet ook de eerfte, vierde en vyfde regel agter malkanderen gelezen worden. Doch alweer een hiftorifche knoop. Wie is deze NASR ED DÎN LULU, Heer te Mofúl in het begin der 6de mohammedaanfche eeuw geweeft? Lulu vermeld eenen eertyds gewezenen lyfeigenen, of Mammeluk, die zig naderhand tot een Heer opgeworpen heeft. Maar offchoon my een Lulu, Heer van Mofúl in de 7de eeuw zeer wel bekend is, ken ik er doch geen in de 6de eeuw. In den omtrek ftaat de bekende fpreuk uit den Korân, die men op alle kufifche munten vind: محمد رسول الله ارسله بالهدي ودين الحق ليظهره علي الدين كله ولو كره

ولوكره المشركون hoewel het grootste gedeelte van deze spreuk is op deze munte onzigtbaar geworden.

Op de regte zyde der munte 3 staat op de vlakte لا اله الا الله وحده en 't vervolg daarvan محمد رسول الله staat op de vlakte der linker-zyde. In het omschrift op deze laatste zyde vind de Heer Dr. Reiske het jaartal سنة احدي وثلثين وثلثمائة A 331.

Op het vlak der regte zyde van de munte 4 staat een beeld gelyk den Heere Christus, of eenen Apostel, of anderen heiligen, en rondöm امير المومنين Emîr el mumenîn . . . Het beeldnis bewyst, dat deze munt in een land moet geslagen zyn, dat ten deele onder Arabische, ten deele ook onder Griekfche heerschappy gestaan heeft, en welks inwoners van beiderlei natie en godsdienst veel verkering met malkanderen gehad hebben. Het beeld en 't heilige kruis maakten, dat de Christenen dergelyk geld ontvongen. De naam des Chalîfs, en het omschrift der linke zyde لا اله الا الله وحده محمد رسول الله maakten deze munt onder de Mohammedaanen gangbaar. Zeldzaam en wonderlyk zamenmengzel van ligt en duisternis! wien moet dit niet vreemd schynen, die zulks voor 't eerst ziet? Doch men vind het veel op zulke munten die in Noord-Syrie, Armenie en klein Asie, ten tyde der kruisvaarten zyn geslagen. Op de vlakte der linkerzyde staat het getal 616 op de eene zyde van 't kruis. Het schynt ten minsten zo, als of er het getal 616 stonde. Hierby doet zig eene dubbelde zwarigheid op. 1) Zien er de Arabische cyfers of taltékens geheel anders uit. 2) Was dan onder de Christenen toen reeds de figuur 6 gebruiklyk, zo als wy die hedendaags maken? Daaräan is zeer te twyfelen, en evenwel doet de Chronologie hier geen inspraak. De Heer Dr. Reiske meent op de andere zyde van het kruis بمنسودر Bimonastîr, te Monasterium te lezen. Dus was eene stad in Pontius genaamd, in de streek van Sinope.

Doch

Doch hy laat tevens aan nader onderzoek, of deze munte hier, of op eene andere plaats geslagen zy.

De 5de munte is al te veel beschadigd, dan dat men iets zekers, of van aanbelang daaruit opmaken kon. Want de woorden لا اله الا الله welken men nog kan lezen, doen niets tot de hoofdzaak.

Op de 6de munte staat aan de linke hand van het beeldje, dat de halve maan met beide handen voor en boven zig houd, het woord سنة, en tegenöver aan de regte hand وثمانين وخمسماية. Het getal welke ontbreekt (tusschen 1 en 10) is versleten. Deze munte is dus tusschen 580 en 590 geslagen. Op de andere zyde vertonen zig nog de volgende overblyfzels van half uitgesleeten woorden.

موسي لااله الاالله محمد رسول الله . . . لدين الله . . منين . .

In het eerste vak ontbreekt veelligt الناصر en in het tweede vak moet امير المو staan.

Op de regte zyde der munte 7 zit een Sultan met de beenen kruislings onder zig geslagen, in de regte hand een zwaerd, en in de linke een bekkeneel van een' Christen houdende. De weinige letters aan de regte hand, zyn ten eenemaal onkenbaar geworden. De linke zyde heeft twee kringen of randen, van den buitensten is pas de helft uitgedrukt. Men kan daarvan alleen de woorden بديار بكر ايل غازي بن ارتق lezen. De binnenste rand bevat de naamen الملك الافضل علي والملك الظاهر غازي. Dezen waren twee broeders, zoons des bekenden Saladîns. De binnenste vlakte bevat de woorden الناصر لدين الله امير المومنين. Welke in dien tyd Chalîf te Bagdad was. Deze munt is ongetwyfeld te Diarbekr tegen het einde der 12de of het begin der 13de eeuw na Christi geboorte geslagen.

Op de regte zyde der munte 8 boven het hoofd des mans, wiens beeld het vlakke der munte beslaat, staan de woorden: نجم الدين ملك ديار بكر ايل غازي البي بن ارتق. Op de andere

**** zyde

zyde ſtaat boven de beide aangezigten لااله الا الله, en onder dezelven محمد رسول الله Doch het geen op den kant ſtaat, is op dezen ſtempel niet kenbaar.

De munte 9 is als de vorige van denzelven tyd en plaatze oorſpronglyk. Op derzelver linke zyde ſtaat: . . . لو ايل غازي en op de regte . . . بن البي بن ايل غازي بن ارتق.

Van de munte 10 is niets meer leesbaar, dan het geen op de vlakte der linke zyde ſtaat. الامام المستنصر بالله امير المومنين. Deze MOSTÁNSER BILLÁH is op een na de laatſte Chalîf te Bagdad geweeſt, en heeft Ao. 640 de waereld verlaten. Op den buitenrand zyn alleen de woorden ونصر الدنيا leesbaar. Deze Nasr ed dîn was de zoon van EL GAZI BEN ALPI BEN EL GAZI BEN ORTOK, van wiens tyd de munte 9 is. De volgende munte 11 op de XI tafel is van deze niet verſchillende.

Op de munte 12 leeſt men in het omſchrift, dat om het aangezigt, boven 't welk twee engelen zweven, ſtaat سبع of تسع وخمسين وخمسماية 557 of 559. Op de linke zyde ſtaat boven aan het woord غازي Veelligt vind men ook den naam طغريل Thogril in den laatſten regel.

Het opſchrift op de linke zyde der munte 13 luid aldus: الناصر لدين الله امير المومنين الملك العادل نور الدنيا والدين Deze NÛR ED DÎN egter is niet de in de geſchiednis der kruistogten bekende NORANDINUS, gelyk hem de *ſcriptores geſtorum dei per Francos* noemen, ook geen van deszelfs nakomelingen. Evenwel behoort hy mede tot de Zenghiden.

Op de munte 14 is verder niets dan وستماية en zes honderd, leesbaar

Geduurende myne reize agtte ik het de moeite niet waerdig de bei-

de

de brieven op de XIV tafel duidelyker te laten ſchryven. Ik heb ze eigenlyk ook maar bekend gemaakt, om te tonen, dat men nog tegenwoordig in de provintie Yemen in brieven in 't geheel geen klinkletters gebruikt, en maar zelde de onderſcheidingstekens boven en onder de letters plaats. Arabiers in andere gewesten zouden zo wel om die reden, als wegens de byzondere taal uitſpraak moeite hebben dezelven te lezen. Ik had daarvan te Koppenhage nog een voorbeeld. Hier was een Maronit van den berg Libanon, die zig JOSEPH ABAYSI vorſt van Paleſtina noemde, en die wel voorgaf den brief A te kunnen lezen. Maar wanneer ik zyne verklaring vergelyke met die, welke ik van den Heere D. Reiske ontvangen hebbe, zo vind ik, dat deze geleerde, die gelyk bekend is, en zo als men ook in 't voorgaande gezien heeft, geöefend is in het lezen van oude Arabiſche ſchriften zonder punſten, ook de byzondere woorden der Yemeniers beter kent, dan de Maronit, hoewel die het Arabiſch als zyne moedertaal ſpreekt en ſchryft, doch alle Arabiſche taal-uitſpraaken beriſpt, die van de taal-uitſpraak te Háleb afwyken. Ik zal dus alleen datgeen aanroeren wat hy er van heeft kunnen lezen. Men vind in denzelven de woorden: من الامير فرحان ... الي النصارا الوافدين . . . صدرتكم راس غنم مهنة الوصول فقد صرتم ضيف . . . dat is, van den Emîr Farhân (dus heette de Dola te Loheia) . . aan de aangekomene Chriſtenen. Ik heb ulieden een ſchaap ten onderpand der aankomſt gezonden, en gylieden zyt alzo gaſten . . .

In den brief B kan de gemelde Maronit haaſt geen woord lezen. De Heer D. Reiske vind daarin het volgende: يعمل العمال في طريق التهامة للاغراب الوافدين بما يحتاجونه من اتمام الطريق راس شهر De Amptlieden op den weg, daar men gaat naar Tehâma, moeten voor de vreemdelingen die aangekomen zyn tot voleïndiging van hunne reis eene volkomene maand beſtellen, wat zy van noden hebben.

وما يلحقهم من الكفاية وكفلة الفراش محسوبا من سر. المال . . . .
en wat hunlieden behoeft van genoegzaamen leeftogt, en van den leeftogt des ſtroo, dat is der dieren, die op het ſtroo leggen *. Gerekend op de kamer (of; het zelve zal den domeinen des landsheeren aangerekend worden) . . . Op het laatſt ſtaat محرم الحرام in de heilige maand Mahárrem 1177, of op het einde van July 1763 na C: geboorte. . . . . .

Ik toonde de IV, V en XIV tafel nog onlangs eenen SEIID EL HADSI ABD EL RACHMAN AGA, die zig thans, als dit gedrukt word, als afgezant des Pacha van Trâblos (Tripolis in Barbarye) te Koppenhage ophoud. Hy kon de beide zyden uit den korân geheel, doch van de beide brieven op de XIV tafel maar weinig woorden lezen. Hy was zeer verwonderd als ik hem naderhand de verklaring van den Heer Reiske toonde. Hy vond alles regtig, doch kon er verder niets van maken, als aan het eind van den eerſten regel des briefs A, de woorden: الي بندر سدر الولي. . . . .

Uit de beide regels, welken in 't midden des briefs B ſtaan, en door malkanderen geſchreven zyn, zal een Europeër, zonder het van te vooren te weten, niet ligt de volgende woorden opmaken: عبد الله المهدي لدين الله وفقه الله. Deze woorden ſtaan zo getrokken als zy op de XIV tafel geſchreven zyn, boven alle de bevélen des Imams te Saná, gelyk my een geleerde, die veele jaaren in Yemen geweeſt was, te Maskat verzekerde.

Het ſchrift op de munte C, op de XIV tafel, is zeer duidelyk. Ik zal het egter om diegeenen wille, welken nog niet gewoon zyn handſchriften te lezen, hier ter neder ſtellen, voornaamlyk wyl de

---

* الفراش zal hier miſſchien het kwartier betekenen.

de woorden El metwokkel, en El manſôr zo geſchreven zyn, dat zelfs de Heer D: Reiske den zoon voor den vader gehouden had, toen hem de généalogie van dit huis nog niet bekend was. Op de eene zyde ſtaat: امير المومنين المهدي العباس بن المنصور بن المتوكل en op de andere: 1177 القسيم بن الحسين بن المهدي دامت خلافته ضرب في صنعا Men vergelyke dit met de geſlagttafel bladz. 184, zo zal men bevinden dat de naamen dus op malkanderen moeten volgen. Het ſchynt dat de Arabiers zig om de duidelykheid op hunne munten niet veel bekreunen, wyl hun de afkomſt hunner vorſten buiten dat bekend is. Op deze munt hebben zy het woordje بن onder en boven gezet, wyl zy er voor geen grooter plaats vonden en doch alles wilden vol maken. Dit moet zeker eenen Europeſchen geleerden doen dolen.

Veelen myner lezeren zullen zig juiſt wel al zo weinig om de kufiſche opſchriften, als om derzelver verklaring bekreunen, zelfs zullen dezen het wel overtollig agten, dat ik de naamen der ſteden en dorpen met Arabiſche letters heb laten drukken. Anderen egter, die eenigzins een gedrukt Arabiſch boek lezen kunnen, en zig ook in de oude ſchryftékens der Arabieren oefenen willen, zullen het **den Heere D:** Reiske dank weten, dat hy hen veel moeite uit den weg geruimd heeft, gelyk ik hem zeer veel verpligt ben, dat hy myne afſchriften gebruikbaarder gemaakt heeft. Deze geleerde heeft het in de Arabiſche taal zo ver gebragt, dat Duitſchland hierin zyns gelyken veelligt nog niet gehad heeft. Zyn vaderland heeft in deszelfs menigvuldige openbaare boekverzamelingen, ook veele Arabiſche handſchriften, waarönder zonder twyfel veele werken zyn, die den Europeſchen geleerden nuttig kunnen zyn. Maar de wetenſchappen hebben tot hiertoe zeer weinig daarby gewonnen, dat deze boeken naar Europa zyn gekomen, ze hadden alzo wel in Arabie kunnen blyven. De boekhandelaar wil tot het drukken derzelven niet overgaan, doordien hy zo veele lezers

niet daartoe vind, en niet zo veel daarby wint, dan wanneer hy boeken laat drukken, die de groote hoop tot tyd verdryf lezen kan. Wanneer de geleerde al ievers genoeg heeft voor de wetenſchappen, zo is hy doch zelden ryk genoeg, dat hy om niet arbeiden, en nog daarënboven de koſten tot eene uitgaaf zou dragen kunnen. Indien een vermogend Heer de Arabiſche letterkunde niet ernſtig ter harte neemt, zal zy in onze geweſten zeer traag opgang maken. Dit, zal men zeggen, is niet ligt te verwagten, ik houde het egter niet voor onmogelyk. Het ware zekerlyk het beſte, wanneer iemand eene zekere ſomme gelds tot het vertalen en drukken van Arabiſche werken beſtemde, dezelven voor eenen matigen prys liet verkopen, en het geld daarvan komende tot den druk van andere Arabiſche werken aanwendde. Doch wyl het veelligt bezwaarlyk zal zyn, zulk eenen beminnaar der wetenſchappen te vinden, wil ik een ander middel aan de hand geven, waardoor groote Heeren de geleerden, gelyk ik vaſt geloof, niet alleen zonder ſchade, maar nog wel met voordeel, zouden kunnen verpligten. Eenige betalen jaarlyks groote ſommen gelds om hunne boekverzamelingen te vermeederen. Indien dezen door den Heere D: Reiske Arabiſche werken lieten vertalen, en tot den druk bevorderen; zo zou wel de eerſte uitgifte aanmerklyk zyn, doch zy konden den druk door hunnen boekhandelaar van tyd tot tyd laten verruilen tegen andere boeken, en daardoor weer veel geld ſparen. Het ſchynt dat de boekhandelaars op de miſſen in Duitſchland thans meer boeken inruilen, dan kopen. Daar dus de Arabiſche werken tegenwoordig reeds veel gezogt worden, zouden zy ook zonder twyfel dezen nemen, wanneer zy ze tegen hunne gedrukte werken verkrygen konden, inplaats dat zy er zig tot hiertoe niet veel aan gelegen hebben laten leggen, om dat de drukkers van Arabiſche werken gereed geld nodig hebben, en het den boekhandelaren op de miſſen gemeenlyk daaraan ontbreekt.

breekt. Doch, alzo my de omſtandigheden van den Heere Reiske niet genoeg bekend zyn, en ik niet weet, of ik hem daarmede wel dienſt doe, dat ik hem als eenen vertaaler aanbevéle; zo wil ik de Duitſchers maar herïnneren, dat zy onder hunne landslieden altoos lieden genoeg aantreffen, die hen boeken uit andere Europeſche taalen overzetten, maar niet ligt eenen die in ſtaat is eene getrouwe vertaling uit het Arabiſch te leveren, en dat de Grooten derhalven zeer wel zouden doen indien zy eenen geleerden, zo zeldzaam in zyne konſt, de hand leenden, wyl niet ligt een ander zynen beſten levenstyd aan eene wetenſchap beſteden zal, die zo weinig begeerd word.

Ik zal hier nog eenige hebreuwſche en arabiſche woorden, welken ten deele in de vragen van den Heere Michaëlis gedagt worden, vermelden. Doch wyl de algemeene letterkunde in 't geheel myne wetenſchap niet is, moet ik nogmaals aanmerken, dat ik zelve niet oordélen kan, of de verklaringen derzelven altyd regtig zyn. Ik heb de betékenis enkel zo opgetékend, als ik ze van de ooſterſche Jooden, Chriſtenen en Mohammedaanen bekomen heb.

Vraag xxx. ארבה Zyn te Maskat en Bagdad de trekſpringhaanen, welken alles wat zy voor zig vinden, gewoon zyn afteëeten, en dan verder te gaan. חגב is insgelyks een bekende ſpringhaan te Maskat. רגלים *Ridsjelejn*, de twee ſpringvoeten. כרעים *Kirraejm*, de knokkels.

Vr. xxxiii. قمل eene luis, insgelyks een klein inſect, welk zig in beſchuit, tarw en andere vrugten ophoud.

Vr. xxxix. ذهب *Dâbbab*, goud. فضة *Fadda*, zilver. صفر نحاس *Sufr* en *Nabâs*, koper. بترو *Bettru*, geel koper. صت *Sât*, metaal. رصاص

رصاص اسود *Ruſſâs aswad*, lood. رصاص ابيض *Ruſſâs abead*, tin. حديد *Hadîd*, yzer. قازدير *Kasdîr*, blik.

Vr. xli. دلو *Delu*, een groote lederen zak waarmede de Ooſterlingen het water putten. دولاب is in 't gemeen eene rolle, en dus ook de rollen over eenen put. De woorden دوالي en منجنون kende men niet. Het waterwerktuig, welk met voeten getreden word, heet in Egypte ساقية تدير بارجل *Sakkie tdir berîdsjel.*

Vr. xliii. البخور *Elbuchôr*, is de algemeene naam van reukwerk. Hiervan heeft men in Arabie wel 20 erlei ſoorten, waarvan egter maar weinigen inheemſch zyn. קנמן *Kinnâmon*, عود البخور *Oud el buchôr* en اغاج عودي *Agâdsj Oudi*, is de hebreeuwſche, arabiſche en turkſche naam van het hout, dat de Engelſchen *Agal wood*, en de Indiaanen te Bombay *Agar* noemen. Hiervan heeft men wederom tweederhande ſoort, namelyk عود ماوردي *Oud mawardi*, en dit is het beſte. عود قاقلي *Oud kakulli*, is het minder ſoort. אהלים is naar de mening eens Joode te Maskat, vanwelken ik ook de verklaring van verſcheidene andere woorden gekregen heb, het ſandelhout.

Vr. xlv. כפר De bloem van *Elbenne.*

Vr. xlvi. ريم een ſoort van witte *Gazellen.* Dit zeide men te Haleb. Men merkte tevens aan, dat men dezelven in de ſtreek dezer ſtad niet vinde.

Vr. xlix. شيح *Schîhh*, een zeer bitter kruid, welk in de geneeskunde gebruikt word. De kameelen zouden het gaern eeten لعن *Lân*, de vloek.

Vr. liv. פצוע דכה betekent naar de mening des Joode te Maskat: dien de teelballen plat te zamen gedrukt zyn. כרות שפכה dien een ſtuk voor van de roede afgeſneden is. Als dit weer genezen is, dan is de opening der roede niet in 't midde, maar meer benedenwaards,

en

en dus niet meer bekwaam tot voortplanting van het geflagt. زروب احليل ذكر *Dakr*, *Achlil* en *Süb* zyn de thans gebruikelyke naamen der roede. اخلال of خلال noemt men onrype dadelen en andere vrugten. Insgelyks de vuiligheid tusſchen de teenen der voeten en tusſchen de tanden. فصع verdrukken. Niet uitdrukken. ممروس Dit woord word by zaaken gebruikt die gekneed worden, by voorbeeld deeg, insgelyks iets door malkander roeren. مرقوق *Madkuk*, verflaan. مخصي *Machsi*, word van dieren gebruikt welken den zak opgefneden is, en de teelballen uitgenomen zyn. Hiervandaan zegt men: ثور مخصي *Tor Machsi*, een gefneden Os. كبش مخصي *Käbsch Machsi*, een gefneden bok. حصان مخصي *Hussân Machsi*, een ruinpaard. Deze laatften vind men in Arabie zelden, zelfs in eenige geweften in 't geheel niet.

Vr. LVIII. ولك *Walik*, uitfchelden. ورق *Warrak* papier. Eene andere betekenis kende men van dit woord in de nieuwe Arabifche taal niet. تفلان *Taflan*, uitfpuwen.

Vr. LXI. جن عقبا uit alle magt lopen. امشي عقبه جن *Imſchi akibahu Dsjidden*, vervolg hem uit alle magt.

Vr. LXII. سف *Sif.* Van dit foort van flangen vertellen de Arabiers dergelyke verdigtzelen als men in Europa van den bafiliscus hoort. مقرون wat verfcheidene hoornen of punten heeft. مقرنة wat hoeken heeft.

Vr. LXIV. عنب الثعلب *Aineb attáleb*, of vosdruif, waft zeer veel in de ftreek van Háleb. جفن *Dsjifn*, betekent de oogenleden.

Vr. LXVII. سخيف betekent naar de mening eens Arabiers te Makkát, welke maar alleen het Arabifch woord zag, zonder te weten wat er in de duitfche fpraak by gefchreven was, eenen menfch die een

zwak

zwak verſtand heeft. Eenen Mulla te Bâsra was dit woord in 't geheel niet bekend.

Vr. LXX. خرخارة *Charchâre*, word van eenen menſch gebruikt, die met bezwaardheid adem ſchept.

Vr. LXXIII. لحم betekent te Básra en Háleb nooit aarde of land, maar allerhande vleeſch. لحم *Lahím*, wat te zamen gevoegd of geſoudeerd is. لحم *Libam*, betekent by de ſchippers aan de zuidzyde van Básra, een ſchip, welk aan den grond zit. De ſchippers aan de noordzyde dezer ſtad noemen het *Schilech*.

Vr. LXXVII. مسكرة *Muskure*, eene koornziekte in Yemen, veel gelykende naar die, welke wy koornbrand noemen, miſſchien is het dezelfde. Te Káhira noemt men ze *Ain el bint*, dat is maagdenoogen ܫܘܒܐ *Schaubo*, betekent by de Chriſt'nen te Moſul den worm in het koorn. دق *Dík*, eene uittérende krankheid.

Vr. LXXVIII. De naam van een dier *Jachmur*, is in de hedendaagſche ſpraak noch te Dsjidda, noch aan den Perſiſchen zeeboezem of te Basra bekend. Doch Gazellen vind men in Egypte, Indie, Perſie, Arabie en Syrie.

Vr. LXXXI. Het woord وعل is te Basra niet bekend. Maar een Mulla in deze ſtad meende den naam dezes diers by de Bedouinen gehoord te hebben.

Vr. LXXXII. صل Deze naam des baſiliſcus was verſcheidenen Arabieren, welken ik daarnaar vraagde, niet bekend. Eindelyk zeide een Mulla het woord *Sil* betekende pek. Het laatſte woord word veelligt met dezelve letters geſchreven. Doch افاة *Afa* zou eene zo vergiftige ſlang zyn, dat diegeen ſterven moet, welken zy alleen maar aanblaaſt. Zy zou zig in bergagtige oorden van Perſie ophouden, meer dan 100 jaren oud worden, na zekere jaaren van geſtalte veranderen, enz.

Vr.

Vr. LXXXV. جاموس *Dsjamûs* is de Arabische naam van den buffelös. Hiervan zou de persische naam ڪاوميش *Gaumîsch* oorspronglyk zyn. عنز noemen de Christenen te Mosul in de Arabische taal *Ans*, dat is eene geite.

Vr. XCI. المُخ *El much*, het merg in de beenderen. Het woord Algomm kennen de Arabiers niet. *Gummi* noemde men te Básra *Semgk*, en wel: سمغ عربي *Semgk Arabi*, het Gummi welk uit het landschap Nedsjed komt. Dit houd men voor het beste soort. سمغ يمني *Semgk Yemani* komt van Maskát. سمغ عجمي *Semgk adsjemi* komt uit Persie *.

Vr. XCII. جريدي *Dsjeredi*, eene rot. Eene muis noemt men te Básra فارة *Fara*.

Vr. XCV. Het herkauwen der dieren noemt men te Básra علك *Alk*. خف *Chuf*, den bal van den voet des kameels. حافر *Hafir*, de klauw. ظلف *Dilf*, den bal van den voet des schaaps.

Vr. XCVII. بلور *Bellûr* is de algemeene naam van glas en crystal. يشم *Jischm*, een steen die uit Persie komt, en van eene verwe tusschen groen en geel is. Een ander welke insgelyks verzékerde, dat deze steen in Persie inheemsch zy, meende dat deszelfs verwe den *Akjk* niet ongelyk zy.

Vr. XCIX. ראמות roode coralen. In 't Arabisch heeten dezelven مرجان *Murdsjân*. נביש zou een groene steen zyn. אדם zou in 't Arabisch الحموري *Elhummurie*, of *Jakut Ceilani* genaamd worden. Jakût Ceilani is een kostelyke roode steen, en komt van het eiland

---

* De Heer Staatsraad KALL toont my dat bovenstaande woorden, welken ik door mynen taalmeester had laten schryven, المخ en صمغ moeten geschreven worden. Alzo schryven alle de Arabiers, welken zig geleerden noemen, niet volgens de ortographie.

land waarvan hy den naam draagt. ספקן zou een hemelsblaauwe steen zyn. פטרה de smaragd. De betekenis dezer hebreuwsche naamen der steenen kreeg ik van eenen verstandigen en opregten Jood te Maskát. De Jooden te Bagdad en Háleb, welken ik deswegens insgelyks ondervraagde, schenen deze steenen in 't geheel niet te kennen, of my alleen maar naamen te noemen, opdat zy van myne vraagen des te eerder mogten ontslagen zyn.

De in woorden anders ryke Arabische taal schynt in de naamen der gesteentens wezenlyk arm te zyn; want verscheidene soorten van edelgesteente noemen zy allen Jakût, en drukken daarby alleen den naam der kleur uit, omze van malkanderen te onderscheiden. Zo heeft men by voorb: ياقوت احمر *Jakût achmar* de roode Jakût of de robyn. ياقوت اصفر *Jakût asfar*, de geele Jakût. ياقوت ازرق *Jakût asrak*, de blauwe jakût enz. الماس *El mâs*, de diamant. زمرد *Sumrud*, de smaragd. لعل *Lâl*, een fyne helder roode steen, die weeker is dan de robyn زبرجد een groene steen van geringe waerde als de smaragd. فيرزج is ook de naam van eenen groenen steen. اخضر *Achdar*, groen.

Vr. 9. عقاب *Akâb*, حداة *Hadât* en جارح *Dsjarech*, zyn allen bekende roofvogels in de streek van Básra. Ik heb ze egter zelve niet gezien, en kan alzo hunne Europesche naamen niet bepalen. لحنا *Nabo*, heet te Mosúl in de Arabische taal *Grâb*, dat is eene kraai. لحنا *Nako* word aldaar *Abu Kambre* genaamd. תחמס *Thachmas*, is by de Jooden te Mosúl de naam eener zwaluwe. بازى *Bâs*, een kleine valk, waarvan men zig op de jagt bedient, en welken men te Básra in de nieuwere spraak شاهين *Schahîn* noemt. باشق *Baschak*, een kleine roofvogel. قطا is ook een bekende vogel te Básra. طير الحرام *Thär el haram* noemt men elken vogel, welken men volgens de wet niet mag eeten. Ik heb wegens de in deze laatste vraag voorkomende he-

hebreuwſche naamen der vogelen verſcheidene maalen navragens gedaan by de ooſterſche Jooden; maar geen een had zo veel geduld om my er de uitlegging van te doen. Het ſchynt ook, dat zy zig zeer weinig om de naamen der in hunne wet verbodene vogels bekreunen, maar zy eeten alleen diegeenen, waarvan zy verzekerd zyn, dat zy hun te eeten geoorlofd zyn.

De Heer FORSKÄL maakte een uittrekzel uit de vraagen van den Heere MICHAËLIS, en niet alleen by dezen, maar ook by andere loſſe bladen, vind ik verſcheidene alhier gehorende korte aanmerkingen, welken den geleerden voorzeker aangenaam zullen zyn. Ik zal ze dus hier nog byvoegen, en alleen aanmerken; dat hy die aanmerkingen, by dewelken *Saadias* ſtaat, uit eene Arabiſche, met hebreuwſche letters geſchrevene verklaring des *Pentateuchi* genomen heeft. *Muri* is de naam eens Joode te Mochha bywien hy het gemelde maanuſc: zag, en vanwien hy verſcheidene mondlyke narigten bekwam.

Vr. I. סוף *Planta aquatica, ar.* ديس

Vr. VIII. תחש جلد دارش *Saadias.* *Karaitis in Kahira* دارج دارش. *Golio eſt nomen Perſicum corii nigro colore tincti.*

Vr. XV. זונן *referente Judæo* مسكر *in Jemen.*

Vr. XVIII. *Lignum pro corrigenda aqua ſalſa. Targ. Jonat. arbor aquatica amariſſimo flore magno roſeo, nomine Ch.* הרדופני *Karaitis in Kahira traditio fuiſſe* دفلى *Neruim Oleander.*

Vr. XXII Ik vraagde den Griekſchen Patriarch, en zynen Aartsbisſchop te Káhira naar de betekenis van het woord Πάπυρος, waarvan naar de overzetting der LXX Moſes moeder hem eene kiſt maakte, als zy hem aan den oever des Nyls plaatſte, insgelyks van het inſect σκνιφες welk eene der Egypteſche plaagen was; ik ontvong egter op geen van beiden zeker antwoord. Zy meenden ondertuſſchen, dat σκνιφες een ſoort van muggen zy, welker ſteek zeer gevoelig is. Dergelyken vind

men veelen in de tuinen te Káhira. Een koopman, welke tegenwoordig was, zeide dat dezelve in 't Arabisch *Namús Sakiti* heette, en een ander noemde ze *Dubáb el kelb*, dat is de hondsvlieg.

Vr. XXIII. שורש is de telg (*stipes*) welke afgesneden en geplant word.

Vr. XXV. عفار *reperitur circa Taäs. Muri.*

Vr. XXVIII. שאת شامه (*a.* سوم) *nævus niger. Gol.* ספחת عارضة *non nisi ex versione biblica Golio nota vox.* בהרת بقعة *color geminus ex albo & nigro. Gol.* (*i. e. macula.*) *Lev.* 13, 6 מספחת عارضة *v.* 18 שחין قرح *Vulnus. Gol. dicitur consistere in morbo cutaneo efflorescente pustulis magnitudine pisi prurientibus. Medela. Sulphur cum butyro interne, simulque sulphur cum oleo externe. v.* 30 נתק كلف *Lentigo faciei, macula inter nigrum & rufum medio colore. v.* 39. בהק بهق *Leuce, Vitiligo. Biennio vel annuo spatio per se sanatur.*

Vr. XXXI. كرع *dicuntur in Yemen pedes ovini bovinique, qui in foro cum capite ovis bovisque simul veneunt. Sed de pedibus saltatoriis gryllorum hic non usurpatur, verum eos appellant* مكاوع مناكع *Mekâva, Menâka. In Sana Judæi vescuntur gryllis, sed non sunt ibi aliæ gryllorum species commemoratæ a Mose quam soli* ארבה *ar.* جراد. *Furnum cylindricum calefactum replent gryllis. Ita relinquunt per horas 8 ad* 10. *Deinde hunc cibum siccum vel annuo spatio servare possunt. Ante* 43 *annos fames plures annos continuos vexavit Yemen circa Sana & alibi. Devorarunt grylli segetes, & dein omnes fere nonnisi gryllis vescebantur & Judæi Muslemi. Muri.*

Vr. XXXIII. חגב *Species grylli. Ad Sana animalcula pediculorum instar segetes vexantia dicuntur* وقزة *Uagza.*

Vr. XXXVI. *Morbus Jobi erat* שחין *Muri.*

Vr. XLII. מרורים مرار *Saadias. Judæi in Sana eo referunt* خس *Lactucam &* لسان الثور *commedunt cum Pascha Lactucam vel si*

si non adest, Buglossum. In Egypto pariter commedunt cum Lactuca oleracea. Muri. De Heer FORSKÄL merkt wegens deze vraag op eene andere plaats aan, waarschynlyk te Káhira: *Morrejr est centaurea calcitrapa. Caules juniores edules maxime mense Febr. & Mart.*

Vr. XLIII. אהלים *Num.* 24, 6 مضارب *Saadias i. e. prosapia genus. Karaitis in Kahira*, Sandal.

Vr. XLVI. ראם كحم *Kâhm. Muri.* גמא بردي *Saadias. Exod.* 2, 3.

Vr. XLVIII. شيح *in montibus. Temenis occurrit. Muri.*

Vr. XLIX. לענה *Karaitis in Kâhira* علقم *alkam.*

Vr. LIV. פצוע דכה *sine testibus (Karaiti in Kâbira.)* כרות שפכה *sine virga & testibus.* כתות verdrukt. *Castrati demtis & testibus & virga dicuntur* مخصي

Vr. LVIII. *De sputo ob negatum Leviratum,* 5. *Mos.* 25, 9. *Etiamnum mos servatur a Judæis Temenis.* Zy binden eenen schoen aan de kuit. Dezen maakt de יבמה met de regte hand los, werpt dien op den grond, en spuwt driemaal voor hem op den grond, niet in het aangezigt. Zy verklaren בפניו door לפניו. *Nec patres in filiorum vultum spuunt in Temen, nec de lepra phrasis illis est: Deus in vultum ejus exspuit.*

Vr. LIX. By de *translatione dominii* den schoen uittrekken, is noch by de Jooden noch andere Arabiers meer in gebruik.

Vr. LXI. *Phrasis Saadiæ* جز عقب *non in usu est arabice loquentibus. Muri.*

Vr. LXII. שפיפן *Karaitis in Kâhira arab.* مقرون *Ita & Saadias.*

Vr. LXIV. פקעות 2. *Reg.* 4, 39. حنظال *Colocynthis. Muri.*

Vr. LXVII. שחפת سل *Sill. Saadias.*

Vr.

Vr. LXVIII. קרחת حمراء Saadias.

Vr. LXXI *Dolor dentium frequens in Temen, dicitur* وجع الضرس

עפלים بواسير *Hæmorrhoides. Muri.*

Vr. LXXIII. לחם. *non usurpatur pro terra. Muri.*

Vr. LXXVII. שדפון *in segetibus* ضربي Wanneer de tarw of de gerste eene els hoogte heeft, word dezelve zomtyds door eene groote koude zodanig bedorven, dat zy geen airen zet. ירקון يصفر الزرع een stille voor het zaad schadelyke wind, welke in de maand der Jooden Marcheschwan komt. Hiervan worden de airen geel, en er zetten zig geen korrels in. Deze wind treft maar hier en daar. Doch die plaatzen, welken hy treft, worden geheel bedorven *Muri.* يرقان *arab. id. ac* اصفر *Muri. Levit.* 22, 22. חרוץ مبتور *Saadias. perculsum.* יבלת ذات ثالول *Saadias. nomen frequens in loquela arabum, similis morbus cutaneus* حبوب. ילפת جزاز *Saadias.*

Vr. LXXVIII. *Animalia munda* איל ايل *in montibus Temen. Femina dicitur* יעלה وعلة *Muri.*

Vr. LXXXI. צבי ظبي *i. e. Gazella, est in Temen.* יחמור يحمور *est in montibus Temen. Muri.* דישון كركدان. אקו وعل *Muri.* *Muri.* תאו تيتل *Muri.* זמר زرافة. De *Tragelaphus* heet by *Linnæus Capra Ammon.*

Vr. LXXXIV. Deze vraag ontvongen wy eerst na dat wy reeds uit Egypte vertrokken waren. De salpeter, welke van Terrâne komt, zou uit aarde gekookt worden. Ook te Másr el Atîk of oud Kahira zyn salpeterfabriken, het schynt egter dat de Egyptenaars de kunst, zo als zy aldaar toebereid word, van de Europeërs geleerd hebben. Salpeter heet ملح بلموت Wegens de woorden van PLINIUS: *cedente Nilo madent succo nitri XXXX diebus continuis* kan men het *Recueil des observations curieuses*, Paris 1749 *Tom. II.* 55 *sequ.* nalezen. Borax is in WALERIUS *mineral. spec.* 199 onderzogt geworden. ברית *Habent in Temen*

Yemen fructum plantæ ſiccum, quæ in aqua frigida ſi movetur ſpumam dat ſaponis inſtar. Eo veſtes & Metalla lavant. Apellant رجنة *conſimili fere vocabulo. Muri* נתר تراب نروس *pulvis lavatorius qui ex Dsjôf affertur. Muri. Sad falſo.*

Vr. LXXXVII. קיקיון دبة قرعي *Muri i. e.* Calbaſſen *.

Vr. XC. ארז *Dicitur eſſe in cacumine montis Sabr.*

Vr. XCII. שפן وبر *Saadias. Eſt in montanis Yemenis, moſlemis edulis.*

De Heer Forskäl heeft ook nog by verſcheidene in de XCIX en C vraagen gemelde hebreuwſche woorden de Arabiſche naamen gezet. Wyl egter de Heer Staatsraad Kall my aantoont, dat dit alles reeds in het werk van Saadias gedrukt is, heb ik het hier niet willen afſchryven.

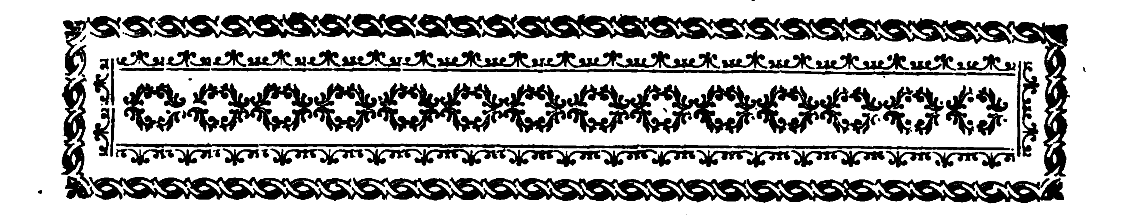
* Door Calbaſſen verſtaat de Heer Forskäl waarſchynlyk de groote kawoerden, welken men droogt, en alsdan gebruikt tot water - en melk - fleſſen.

De plaaten en kaarten moeten in de volgende order geplaatst worden.

De kaart van Yemen word aan het einde van het werk geplaatst.

B E-

BESCHRYVING
VAN
ARABIE.

EERSTE AFDEELING.

Van Arabie in 't algemeen.

Het schiereïland Arabie grenst ten westen aan den Arabischen zeeboezem, of de zogenaamde roode zee, ten zuiden en oosten aan de waereldzee, en ten noord-oosten aan den Persischen zeeboezem. Eene regte lyn van hier naar het uiterste einde des Arabischen zeeboezems maakte waarschynlyk in aaloude tyden de grenzen ten noorden. Tegenwoordig egter kan men ook het Aråk Arabi, als mede de woestyn van Syrie en Palestina onder Arabie rekenen. Dit landschap dan grenst ten noorden aan den Euphrat en aan Syrie, en ten westen, op de landengte welke Africa aan Asie voegt, aan Egypte.

Arabie bevat verscheidene provintiën, als: *Yemen*, *Hadramaut*, *Omån*, *Lachsa*, *Nedsjed*, *Hedsjås* en eenige kleinere daaräan grenzende landschappen. In elk derzelven zyn veele kleine onafhanglyke heerschappyen, waarvan ik diegeenen,

 wel.

welken ik heb leren kennen, hierna zal aanmerken. In alle de gemelde provintiën zyn hooge bergagtige en vrugtbaare oorden. De groote vlaktens egter ontbreekt het aan regen, en dus aan vrugtbaarheid. Ondertusfchen vergaderen zig geduurende den regentyd in de bergagtige ftreeken veele ftroomen (*wadi*), welken een aanmerklyk gedeelte der vlaktens vrugtbaar maken, en vervolgens op de velden of in het zand zig verliezen, of, wanneer de bergen niet al te verre van de zee afgelegen, en de ftroomen groot genoeg zyn, zig in de zee uitftorten. Dalen, waarin het water geduurende den regentyd zig verzamelt, en langzaamerhand uitwaasfemt, doordien het geen aftogt heeft, vind men werklyk zo menigvuldig niet in Arabie als de geleerden (MICHAËLIS 40ste vraag) vermoeden, ten minften heb ik op de reis van Sues naar den berg Sinaï, en in geheel Yemen er geen ontdekt. Het gebergte, welk zig van het zuiden naar het noorden door gantfch Arabie uitftrekt, is naar den kant des Arabifchen zeeboezems van Tôr tot aan den berg Sinaï, en van Tehâma ooftwaards tot aan Saná, zo afhellend, dat het water, welk zig na eenen fterken regen zomtyds tusfchen de bergen vergadert, en niet aanftonds afftromen kan, welhaaft over of onder de aarde wegen vind. Van dit laatfte zag ik een voorbeeld aan den hoogen berg Sumâra in Yemen. Hier was niet verre van onzen weg een diep dal by eene ftyle met aarde bedekte rots, en tusfchen deze aarde en de rots was een kleine ftroom, welke in de laagte afftortte, als ware hier der aarde eene ader geöpend. In een' and'ren oord, alwaar het water den berg fchuins afliep, niet van eene hoogte ftyl afftortte, kwam het uit eene welle, en maakte eene beek. Deze liep een endweegs voort, verloor zig daaröp in het zand, doch kwam op zek'ren afftand als eene nieuwe welle weer te voorfchyn, waarfchynlyk dewyl daar de rots met minder mulle aarde of zand bedekt was. Na eenen fterken regen nu ftort hier het water in zo eene groote menigte van de omliggende bergen af, dat de onderaardfche ftroom het niet al verzwelgen kan, en dan ziet men, zo lang deze voorraat van water duurt, van de welle af tot aan het zandige Tehâma eenen ftroom over het land.

Van zoutdalen heb ik noch op de weftzyde van Arabie, noch in Omân iets gehoord. Doch een dergelyk zoutdal als de Heer RUSSEL befchryft vind men ook by Báfra. Ook hier is het geheel zo genaamd dal met kleine heuvelen omge-

geven, welken den afloop des waters verhinderen. Hooger aan den Euphrat, ik geloof te Ardsje, sprak men insgelyks van een zoutdal. Doch naderhand hoorde ik er van geen meer, dan van die by Háleb, en by Larneca op het eiland Cyprus. Dit laatste legt digte by de zee, en kon derhalven ligt afgeleid worden. Men vind het egter voordeeliger het water tot op eene zekere hoogte optehouden, en dit geschied denklyk ook by Háleb, Ardsje en Básra; want dat by Básra legt niet verre van Schat el Arrab, en men zou hetzelve naar gedagte derwaards afleiden, indien het land in dezen omtrek deugdzaamer ware. Doch nu zamelt men van deze anders woest leggende stukken lands goed keukenzout; en wel in zo eene groote menigte, dat de Bengaalsche schepen het zomtyds voor ballast mede terug nemen.

In Arabie is de lugtmatiging naar de legging der verscheidene gewesten van dit groote schiereiland, zeer verschillende. Men heeft namelyk in de bergagtige streek van het landschap Yemen eenen regentyd, dien men *Mattar el Charif* noemt, en welke in de drie maanden Tamûs, Ab en Ailûl, dat is omtrent van het midden van Juny tot op het einde van September, en dus in de heetste maanden valt, wanneer de regen voor het land het nuttigste, en den inwoneren het aangenaamste is. In de beide eerste maanden zou hy op het sterkste zyn, en in Ailûl allengs afnemen. De hemel was in dit gewest geduurende den regentyd zomtyds, doch zelden, 24 uuren lang steeds met wolken bedekt. Maar in 't overige jaargety ziet men hier veeltyds in eenige maanden geen wolken, en in Tehâma hadden wy dikwils gantsche dagen eenen heeten hemel, wanneer het in de nabuurige bergagtige streeken byna dagelyks regende. Men spreekt hier ook van een' *Mattar es Seif*, of lentenregen, welke in de maand Nisân vallen, doch niet lange duuren, zou. Ondertusschen verwagt men een' des te vrugtbaard'ren oogst, hoe sterker deze regen is. Dus zegt men ook dat de lente-regen de paerelschelp vrugtbaar maakt. Dit verdigtzel zou ik niet eens aanmerken, indien ik niet bevonden hadde, dat de Arabiers aan den Persischen zeeboezem reeds voor 600 jaaren geloof er aan geslagen hadden (*). Te Maskat en in de bergag-

(*) Benjamin van Tudela spreekt hiervan by *El Ratif*, welken oord hy *Katiphan* noemt, al-

agtige ſtreek aan de ooſtzyde van Arabie, is de regentyd (*Schitte*) in de maanden Keſle, Teibet, en Schabât, dat is omtrent van den 21ſten November tot den 18den February. Het jaargety *Seif* duurt in Omân omtrent van den 19den February tot den 10den April, namelyk in de maanden Adâr en Niſân. De heetſte maanden zyn Ejar, Siwân, Tamûs, Ab en Ailûl, namelyk omtrent van den 20ſten April tot den 20ſten September. En het jaargety in de beide maanden Teſchri en Haſchwan, omtrent van den 20ſten September tot den 20ſten November, noemt men *Robai.*

De warmte in Arabie is zomtyds onder dezelfde poolshoogte zeer veel verſchillende; want in plaats dat men des zomers in neder Tehâma eene byna onverdraaglyke hitte moet uitſtaan, dewyl het daar zeer zelden, zomtyds gelyk men my verzekerd heeft, in een geheel jaar niet, regent, zo is het wêer in dien tyd in de digt daarby leggende bergagtige oorden niet enkel daaröm, om dat de wolken, welken over den Arabiſchen zeeboezem en over Tehâma heendryven, aan de hooge en koude bergen in regen nêerdalen, maar ook om dat deze oorden hooger leggen, en derhalven eene dunnere lugt hebben, zeer gematigd. Ik heb de hoogtens eens thermometers naar FAHRENHEIT in Yemen byna dagelyks opgetékend, en volgens dezen zal men bevinden, dat hy te Saná van den 18den tot den 24ſten July niet boven de 85 graden gerézen is. Doch in het naby leggende Tehâma ſtond hy van den 16den tot den 21ſte Auguſty byna geſtadig op 98 graden. Wy hadden daarënboven in dezen laatſten oord den meeſten tyd ſtilte, welke ons de hitte nog gevoeliger maakte. In de ſtreek van Saná zou het in den winter 's nagts ys vriezen, offſchoon de thermometer te Loheia in January nog even zo hoog ryſt, als in de heetſte zomermaanden in de noordlyke deelen van Europa, namelyk tot op 86 graden. De inwoners van het landſchap Ye-

---

aldus: *C'eſt en ce lieu que ſe trouve le Bdellium qui eſt un ouvrage merveilleux de la nature, fait de cette maniere; le 24 du mois Niſân il tombe ſur la ſuperficie des eaux une Roſée, que les habitans recueillent: aprés l'avoir renfermée ils la jettent dans la mer, afin qu'elle aille au fond; mais au millieu du mois Tiſri, deux hommes deſcendent au fond de la mer, attachez à des cordes, qu'on retire aprés qu'ils ont ramaſſé de certains rept les (huitres) qu'on ouvre, ou qu'on fend pour en tirer la pierre précieuſe qui y eſt renfermée.*

Yemen wonen dus als onder verſcheidene hemelſtreeken, en men vind daaröm in deze provintie in eenen kleinen afſtand verſcheidene ſoorten van dieren en vrugten inheemſch, welken men in andere landen uit verafgelegene geweſten haalt.

Men ziet in deze heete landen zeer dikwils verhévelingen, en zomtyds die zeer groot zyn. Maar het noorderligt kende men in Arabie, Indie, Perſie en in Syrie niet (*). Van het ligt der ſterren heb ik na verſcheidene waarnemingen op de reis van Bombay naar Maskat beſpeurd: dat men die van de tweede grootte, by heldere lugt, wegens de veele dampen aan den gezigteinder niet eer zien konde, dan tot dat zy ter hoogte van drie of vier graaden geſtegen waren, en de ſterren van de eerſte grootte, ſchenen benéden de hoogte van 20 graaden niet te flonkeren, of te ſchitteren. De ſterren van 25 graaden hoogte tot aan het toppunt ſchenen my overäl, doch byzonder in bergagtige geweſten, al zo ſterk te flonkeren, als by held're zomernagten in Europa, hoewel niet zo ſterk als by eene held're en harde vorſt, en dit zal men ook niet verwagten. Doch daar wy in het midden van Maart te Schiras in Perſie zeer koude en held're nagten hadden, flonkerden zy niet minder dan by ſtrenge vorſt in Europa. Op den Arabiſchen zeeboezem, op de reis van Mochha naar Bombay, en van hier naar Maskat, ſcheen my de gezigteinder ſteeds min helder te zyn dan in de noordzee, zelfs zo dat ik dikwils verhinderd wierde de poolshoogte door het waarnemen van de hoogte der ſterren nauwkeurig te bepalen.

De werking van den wind is in de Arabiſche ſteden, naar de geſteldheid der omleggende geweſten, ook zeer verſcheiden. Te Háleb is de weſte wind, welke van den zeekant komt, vogtig, en de ooſte wind van over de woeſtyne, droog.

(*) MICHAËLIS 88ſte vraag. Het noorderligt ſchynt in Syrie niet ten eenemaal onbekend te zyn, offchoon diegeenen by dewelken ik deswegens onderzoek deede, nooit iets daarvan gehoord hadden. In de *Hiſtoire de la premiere croiſade, écrite en Armenien, par* MATTHIEU, *Moine d'Edeſſe* word een noorderligt, welk men in October des jaars 1097. in Syrie zag, omſtandig beſchreven. *Journal Encyclopedique Sept.* 1771.

droog. Op het eiland Charedsj of Karek, en te Básra was by den zuidoosten of zeewind de lugt gemeenlyk betrokken, en deze was zo vogtig, dat onze tafel, wanneer wy 's avonds in de opene lugt aten, in korten tyd vogtig wierd. Dezelve wierd ook al zo schielyk weer droog, wanneer de wind zig op eenmaal naar het noordwesten draaide. By den vogtigen zuidoosten wind is op het eiland Charedsj en te Básra in het heetste jaargety gemeenlyk windstilte, en uit dien hoofde zweet men dan het meest. De drooge noordweste wind daarentegen is niet zo hinderlyk, dewyl de lugt by denzelven meer in beweging is. Ondertusschen schynt hy heeter te zyn (*); want hy maakt alle vaste lichaamen, als hout en yzer, offchoon zy in de schaduw staan, zo heet, als waren zy der zonnestraalen blootgesteld. Zelfs het water in metalen of glazen potten word daardoor warm. In tegendeel wierd dat, welk in de *Gorgolets* of *Bardaks*, dat is losse potaarden vaten, in de opene lugt gesteld was, door den noordwesten wind veel kouder dan door den zuidoosten wind. In 't algemeen word het in steenen, onverglaasden potten der vrye lugt blootgesteld, kouder, en dus aangenaamer. Zelfs de Europeërs drinken om die reden in eenige gewesten van het oosten enkel uit *Bardaks* (†).

Dewyl de zon in haaren zomerstilstand byna midden boven Arabie staat, is het in de meeste streeken van dit land in July en Augusty zo heet, dat haast niemand, die er niet toe genoodzaakt is, van 's voormiddags te 11 uuren, tot 's namiddags te 3 uuren zig op weg begeeft. De Arabiers arbeiden om dezen tyd zelden, maar houden hunnen middagslaap, en te Bagdad en op het eiland Charedsj, misschien ook in andere steden van dit gewest, zomtyds in een vertrek onder het huis, waarïn zy door een soort van schoorsteen den wind naar be-

(*) Namelyk in de zomermaanden. In den winter is hy kouder.

(†) Op de 34ste Tafel van NORDENS *reizen* vind men eene afbeelding van dit drinktuig. Het water word, in houten vaten der vrye lugt bloot gesteld, ook zeer koud. Zo wierd een Europeër te Gambrôn of Bender Abbas, welke zig in eene ton waters, die eenige uuren in den togt had gestaan, baden wilde, op staande voet door eene hevige koude koorts aangetast. Enkel de togtwind is in de heete landen dikwils zeer gevaarlyk. Deze veroorzaakte my te Yemen, als ik my eens door de hitte en de reis afgemat te slapen gelegd hadde, eene sterke koude koorts.

benéden leiden, en daardoor de lugt in bewéging brengen. Anderen laten in dit jaargety dikwils water op de ſtraaten gieten, om de lugt daardoor te verkoelen. Zommigen ſluiten alleen deuren en venſters om de heete lugt aftekéren. Dit heete jaargety noemen de Arabiers, voor zo ver ik uit het ſpraakgebruik heb kunnen afnemen, *Smûm*, zo als wy hetzelve de *hondsdagen*, en de Egyptenaars hun heete jaargety *Chamſîn* plegen te noemen. In deze maanden heeft men te Báſra, hoewel zelden, voorbeelden, dat lieden op de ſtraat, zo wel in de ſtad als op den weg naar Zobeir, door de hitte neêrgevallen en verſmagt zyn, zelfs muilezels zouden omtrent Báſra van de hitte geſtorven zyn.

Van den vergiftigen wind *Sâm*, *Smûm*, *Samiel* of *Samêli*, naar de uitſpraak der Arabieren, by dewelken ik daarnaar vernam, hoort men meeſtendeels in de woeſtyne tusſchen Báſra, Bagdad, Háleb en Mekke. Dezelve is egter ook in eenige ſtreeken van Perſie en Indie, ja zelfs in Spanje niet onbekend (*). Deze wind is insgelyks maar alleen in de heetſte zomermaanden te vrezen. Ook zou hy altyd van den kant der groote woeſtyne komen; want men zeide, dat de Smûm, ik weet niet zeker of men alleen den doodlyken meende, te Mekke uit het ooſten, te Bagdad uit het weſten, te Báſra uit het noordweſten, en te Surat uit het noorden komt. Te Káhira komt de heetſte wind over de woeſtyne van Lybie, en dus uit het zuidweſten. Dewyl de Arabiers in de woeſtyne eene zuiv're lugt gewoon zyn, zouden eenigen hunner zo fyn van reuk zyn, dat zy den doodlyken Smûm aan den zwavelagtigen reuk konden gewaar worden. Een ander kentéken van dezen wind zou zyn, dat de lugt in dat geweſt vanwaar hy komt, gantſch roodagtig word. Maar doordien een regt voortgaande wind kort op de aarde geen kragt heeft, wyl hy veeltyds door de heuvelen, ſteenen en ſtruiken gebroken, en ook door de uitwaasſéming der aarde verhinderd word; zo werpen de menſchen zig neder wanneer zy den Smûm van verre gewaarworden. De natuur, zegt men, zou ook den dieren geleerd hebben den kop naar de aarde te houden, wanneer deze wind na-

(*) Een Jood te Mochha verhaalde den Heere FORSKÅL, dat men den wind *Sômum* in de maanden Tamûs, Ab en Ailûl ook wel op de vlakte omtrent Beit el Fakíh en Hodeide beſpeurd hebbe. Doch dat hy niet alle jaaren ſchade veroorzaakte.

nadert. Een myner bedienden was in eene karavane op den weg van Básra naar Háleb van dezen wind overvallen geworden. Daar eenige Arabiers het gezelschap by tyds toegeroepen hadden, dat zy zig op de aarde zouden nêerwerpen, had niemand dergeenen, die het zelve deden, eenig ongemak daarvan gehad. Eenigen doch van de karavane, en onder dezen ook een Fransche wondheeler, welke dit verschynzel nauwkeurig wilde onderzoeken, waren te zorgeloos geweest, en hadden het derhalven met den dood moeten bezuuren. Er zouden dikwils jaaren voorbygaan, dat men den vergiftigen Smûm op den weg van Básra naar Háleb niet bespeurt.

Zo wel menschen als dieren verstikken naar het verhaal der Arabieren, door dezen wind op dezelve wyze, als door den gewoonlyken heeten wind, van denwelken ik hiervooren gewag gemaakt heb. Want by eene buitenmatig groote hitte komt zomtyds een lugtje, dat nog heeter is, en wanneer de menschen of dieren reeds zo mat geworden zyn, dat zy byna van hitte versmagten, schynt het dat deze byzetting van hitte hun verder alle lugt beneemt. Wanneer nu een mensch van dezen wind verstikt, of gelyk men ook wel zegt, wanneer hem het hart geborsten is, dan zal den dooden zomtyds twee uuren naderhand het bloed uit den neus en de ooren lopen. Het lichaam blyft ook lang warm, zwelt op, word groen en blauw, en, wanneer men dezulken by een' arm of been opheffen wil, zal deze zig afscheiden. Men wil bemerkt hebben, dat diegeenen, welken van te vooren niet zo zeer afgemat geweest zyn, niet zo veel geleden hebben, als de anderen, dus zyn van eene groote Karavane zomtyds niet meer dan vier of vyf persoonen op die wyze om het leven gekomen. Anderen hebben nog eenige uuren geleefd, en zommigen wierden door ververschingen wêer hersteld. De Arabiers nemen op hunne reizen knoflook en rozynen by zig, en hebben veeltyds daarmede lieden weer geholpen die byna verstikt waren.

Na deze beschryving van den Smûm zal men reeds vermoeden, dat ik geen groote lust gehad hebbe de in de 24ste vraag van den Heere Hofraad MICHAELIS voorgestelde proeve te nemen. Wanneer ik ook hiertoe gestadig alles in gereedheid gehad hadde, zou de moeite dan nog vergeefsch geweest zyn, naardien ik zelve dezen wind nooit ontmoet heb. Ik heb ook geen proeven kunnen nemen: of de dauw uit de lugt valle, of uit de planten in de hoogte ryze; want

want zulke glazen kolven, welken hiertoe dienſtig zyn, heb ik by de Arabiers niet gevonden. En wy zelven hadden er geen mede gebragt uit Europa, en zouden ze waarſchynlyk ook niet wel op kameelen en muilezels hebben kunnen navoeren, daar ik niet eens myne wêerglazen heb kunnen behouden. De dauw valt in de heete landen en dorre gewesten zomtyds zeer menigvuldig. Te Abuſchähhr op de kuſten van Perſie, en op het eiland Charedsj hadden wy denzelven in July 's nagts, voorál met eenen zagten zuidooſten wind, zo ſterk, dat de bedden 's morgens geheel vogtig waren. Wyl Báſra een weinig van de zee afgelegen is, hadden wy aldaar met dezen zelfden wind minder dauw. Te Gambrôn of Bender Abbâs zou hy in het heetſte jaargety ook zeer ſterk vallen, gelyk verſcheidene Engelſchen my verzekerd hebben. Nadien het op de ooſtelyke kuſten des Perſiſchen zeeboezems in de zomermaanden zeer heet is, en men bevonden heeft, dat de dauw aldaar niet ſchadelyk is, ſlaapt men in deze geweſten gemeenlyk onder den blooten hemel. Ik zelve heb op het eiland Charedsj niet beter geſlapen, dan in die nagten, in dewelken myn bedd' van den dauw t'eenemaal bevogtigd wierd. Te Merdîn is de lugt zo zuiver, dat men daar van het midden van May tot in October den meeſten tyd in de vrye lugt ſlaapt. Maar in eenige geweſten word dit voor zeer nadeelig gehouden, en men ſlaapt derhalven, by voorbeeld te Báſra, ook in de heetſte zomermaanden niet gaern in de opene lugt, niettegenſtaande aldaar niet zo veel dauw valt, als op Charedsj. De omheen leggende moerasſige oorden maken veelligt de lugt te Báſra ongezond. Daarënboven zyn eenige winden den in de opene lugt ſlapenden, en voornaamlyk den Europeëren, zeer nadeelig, en de wondartz op Charedsj meende, dat dit de oorzaak ware, waaröm zo veelen van de aldaar leggende ſoldaaten 's morgens nauwlyks gaan konden, ja dat veelen zelfs lam wierden. De Ooſterlingen egter hebben noch van den dauw, noch van de kwade winden niets te dugten; want zy bedekken 's nagts niet alleen het geheel lichaam, maar ook het aangezigt. Konden de Europeërs zig daaräan gewennen, dan zouden zy al zo veilig zyn.

De Arabiers wonen in ſteden en dorpen, of in afgezonderde huisgezinnen onder tenten. Zy hebben een groot aantal Vorſten, waarvan de meeſten zeer

Digitized by Google

trots op hunnen adeldom zyn, en daartoe eenige reden schynen te hebben, doordien hunne familiën zedert eenige honderd jaaren onafhanglyk geregeerd hebben, doch niet om dat zy hunnen adeldom door een van eenen magtigen Châlif of Sultân verkregen getuigschrift bewyzen kunnen; want zulk eenen adeldom kennen de Arabiers niet. Onder alle de Arabische familiën zyn tegenswoordig diegeenen welken van MOHÁMMED afstammen, de vermaardsten. Hierover zal men zig ook niet verwonderen, daar hun stamvader niet alleen reeds van eene der beroemdste familiën afstamt, maar ook zelve een magtig Regent was, en nu nog in een groot gedeelte van het Oosten als een Profeet erkend word. De navolgers van den mohámmedaanschen Godsdienst gaven den nakomelingen huns Profeeten byzondere eertytels, om ze van den overigen adel te onderscheiden. De Súnniten, en denklyk ook de aanhangers van andere gezindheden, willen zelfs bewéren, dat deze familie boven alle anderen in de waereld te stellen zy, dewyl de Engel GABRIEL, zo als zy voorgeven, een kleed over MOHÁMMED, zynen schoonzoon ALI, zyne dogter FÁTIMA en zyne beide kleinzoons HASSAN en HÖSSEIN gehouden, en den zegen over hun gesproken hebbe. Dat de nakomelingen Mohámmeds door deze plegtigheid om zo te spreken in een' hoog'ren adelyken stand zouden verheven zyn dan de Arabische *Schechs*, vernam ik te Maskat van eenen geleerden Súnnit uit Indie, welke veele jaaren op de hooge schoole te Zebîd geweest was. Deze noemde de vyf gemelde persoonen اهل الاكسا *Ahhl el Kissa*.

De eertytels welke men aan deze familiën gegeven heeft, zyn verscheiden. In Arabie noemt men ze: شريف *Scherîf* en سيد *Sejid*. In de noordlyke mohámmedaansche landen worden zy *Scherîf* en *Emîr* genaamd. In de Arabische volkplantingen op de zuidoostlyke kusten van Africa, in Indie en Persie, te Básra en Bagdad, worden zy alleen *Sejid* genaamd. Te Hawîsa een klein gebied niet verre van Básra, word de regérende Heer, welke ook een afstammeling Mohámmeds is, مولا *Maula* genaamd en van dienzelven tytel bedient zig ook, zo ik my niet vergisse, de *Sidi*, dat is Heer, of gelyk de Europeërs zeggen, de Keizer van Marocco. Zy hebben in zommige landen een zeker teken ter onderscheiding van de ov'rige Mohámmedaanen. Zo dragen by voorbeeld de Scherîfs of Emîrs in de Turksche steden altoos een' groenen turban,

ban (*), en zelfs de fchepen op den Perfifchen zeeboezem eenen Sejid toebehorende, voeren eene groene vlag. Doch men kent de nakomelingen Mohámmeds in andere landen niet altyd aan de groene kleur van het doek, dat zy op het hoofd dragen. Een van onze bedienden in Yemen, een franfche renegaat, had altoos een' groenen turban op, zonder dat iemand hem daarover moeide. Zelfs de Maroniten, welken onder de heerfchappy der Drufen op den berg Libanon wonen, dragen denzelven veeltyds van deze kleur.

De Scherifs in Hedsjâs worden voor de edelften onder alle de afftammelingen van Mohámmed gehouden, doordien zy zig niet zo veel met vreemden vermengd hebben als die in afgelegene landen. De Arabiers van dit geweft zullen ook eenen ongelooflyken eerbied voor dezelve hebben. Zo zal zegt men zulk een Scherif in eenen flag zig midden onder de vyanden durven wagen, zonder te vrezen, dat men hem met voordagt het leven beneme, of maar eene hand tegen zyn perfoon uitftrekke. Hy zou zo zeker voor de rovers zyn, dat hy geen deur voor zyn huis van noden hebbe. Ook zou de Sultân geen Scherif uit Hedsjâs ten doode veroordélen, maar, wanneer een te veel onruft onder zyne landslieden verwekt, doet hy hem naar Conftantinopole komen, en ten hoogften in de gevangenis bewaren. Men bewyft egter allen nakomelingen van Mohámmed zulken grooten eerbied niet, en nog minder den *Hadsjis*, dat is, dengeenen, welken eene bedevaart naar Mekke gedaan hebben, gelyk men doch tot hiertoe in Europa fchynt geloofd te hebben. Te Báfra was er voor weinige jaaren een, welke zig Sejid noemde, en ook te Mekke geweeft was, doch naderhand van verfcheidene misdaaden overtuigd was geworden. Men had wel in het eerft met dezen veel door de vingeren gezien. Daar egter alle waarfchouwingen niet hadden willen helpen, had men hem, als een' ander' misdader, ten doode veroordeeld. In deze zelfde ftad wierd een ryk Koopman, die als Janitzaar ingefchreven, en ook te Mekke geweeft was, doch met den Gouverneur in vyandfchap leefde, kort voor myne aankomft te Báfra heimlyk gewurgd, en zyn lichaam op de markt geworden

(*) Deze gewoonte is in het 773fte jaar na de Hedsjera in Egypte ingevoerd geworden. MAKRIZI's Gefchiedenis der Vorften in Egypte, in BUSCHINGS Magazyn V deel, bladz. 419.

worpen. De Sultân deed voor weinige jaaren eenen zeer ryken Pacha van Damask, welke veele jaaren de pelgrims karavane bygeleid had, en by het volk zeer bemind was, in een bad verwurgen, enz.

Dewyl men in Hedsjâs een onderſcheid tusſchen eenen Scherîf en Sejid maakte, vernam ik te Dsjidda wat nauwkeuriger daarnaar, en hoorde, dat de Scherîfs van deze ſtreek van HASSAN afſtammen, en zig van het begin af den krygsdienſt gewyd hebben. De Sejids egter zouden hunne afkomſt van HÖSSEIN afleiden, en zig van eerſten af aan op de wetenſchappen en den handel toegelegd hebben. Doch ook dezen ſchynen den laſt der regéring niet te ſchuwen; want anders zouden zy zo wel in als omſtreeks Arabie zo lang niet geheerſcht hebben. Dewyl men in alle mohámmedaanſche landen er zo veelen aantreft, die voorgeven van Mohámmed afteſtammen; vernam ik ook te Dsjidda by eenen Turk, of een, wiens vader een Scherîf, doch de moeder eene ſlavin geweeſt ware, den tytel zyns vaders aannemen mogte? Hy antwoordde my met de vraag: Of het goud niet altyd goud bleve, het mogt in een' fynen of in een' groven buidel bewaard worden? en gaf dus daardoor te verſtaan dat de zoon altyd een Scherîf zy, wanneer de vader maar van deze edele familie geweeſt is. Een zeker Scherîf in Yemen wilde egter niemand voor een' waaren afkomeling van Mohámmed erkennen, die niet, gelyk hy van zig zelven geloofde, beiden van vaders en moeders zyde van Mohámmed afſtamde. Doch deze was ook by eene groote armoede de hoogmoedigſte Scherîf, dien ik ooit gezien hebbe. Volgens de algemeene gewoonte der Mohámmedaanen, ten minſten in Turkye, worden de kinders allen Scherîfs genaamd, als maar de vader of de moeder van eenen Scherîf, of van eene Scherîfa geboren is. Ik reisde in Natolie met eenen Mohámmedaan, wiens zoon een' groenen turban droeg, en telkens Scherîf genaamd wierd, omdat zyne moeder eene Scherîfa geweeſt was. De vader heette alleen ACHMED, en droeg het teken eens Scherîfs niet. Te Báſra, Merdîn, en Diarbekir hoorde ik dergelyke voorbeelden. Wanneer men dus bedenkt, dat de nakomelingen Mohámmeds reeds onder de regéring der Châlifen zig in alle mohámmedaanſche landen verſtrooid hebben, en dus meeſtendeels aan vreemden getrouwd zyn, en dat het zeer waarſchynlyk is, dat zy ook zomtyds aan geheel vreemden de eertytels van Scherîf, en Sejid gegeven hebben, om maar hunne party tegen de Châlifen magtig te maken; dan

dan behoeft men zig niet te verwonderen, dat de schynbaare nakomelingschap Mohámmeds zo talryk zy. Offchoon de Turken zig schynen te wagten, om lieden van deze familie gewigtige bedieningen in de regéring aan te vertrouwen, veelligt uit vrees, dat ook hen naar het voorbeeld van Mohámmed de lust mogte bevangen, zig zelven als Heerschers optewerpen, heeft men doch een' zek'ren eerbied voor hen. In twyffelagtige zaaken is het vooroordeel hun altoos gunstig, om dat men gelooft, dat hun wegens hunne afkomst van den Profeet, de deugd tevens aangeboren zy, en dat zy zig derzelve altyd bevlytigen. Kortöm men eert hen als lieden van den geestlyken stand. Daarënboven worden zy, ten minsten in de Turksche landen, wegens kleine misslagen, niet voor den waereldlyken Regter, namelyk voor den Pacha en den Kádi geleid, maar zy staan in elke stad onder eenen van Mohámmeds afstammelingen, dien zy hunnen (*Nakib*) Generaal noemen. En om die reden wenscht een ieder van middelbaaren stande een' groenen turban te mogen dragen. Ja de bédelaar hoopt dezes tekenshalven meer aalmoessen te verkrygen. De Scherîfs welken my in Arabie als Regeerders zyn bekend geworden, wonen te Mekke, Abu Arîsch, Mareb, Harib en Rachwân. Sejids regéren te Saná, Kaukebân, Sáade en in andere klein're regtsgebieden der provintie Yemen.

De algemeene, en veelligt de oudste eertytel des Arabischen adels, zo wel dergeenen, welken in bergagtige gewesten in steden en dorpen, als der anderen, welken in de woestyne onder tenten wonen, is *Schech*, of naar de uitspraak der Arabieren, *Schächh*. De woordryke Arabische spraak schynt in byzondere naamen voor eertrappen, in vergelyking van elke Europesche spraak zeer arm te zyn. Het woord Schech heeft deswegens in de steden ook zeer veel betékenissen. De Hoogleeraars van eene hooge schoole, zekere bedienden in de moskeën en laagere schoolen, de afstammelingen eens gewaanden heiligen, en dwaze lieden waarvan men gelooft dat zy godlyke ingevingen hebben, de Burgemeesters, Dorpschouten, en dergelyken, ja zelfs de voorstanders der Jooden te Saná en Maskat, welken zelven Jooden zyn, worden Schech genaamd. De naam nogthans maakt deze lieden al zo weinig tot edele Arabiers, als het woord *von*, eenen duitschen edelman maakt. De Drusen, de Nasfairie en de Metáueli in Syrie hebben eenen tytel *Mkaddem*, die minder dan Emîr en meer dan Schech betékent. Onder de Arabiers heb ik egter daarvan niet gehoord.

De kleine Vorsten in eenige gewesten van Arabie, by voorbeeld in Hadramaut, Jafà en Dsjôf noemen zy *Sultân*. Ik weet evenwel niet zeker of dit woord by de Arabiers zo gewigtig en betékenend is, als het woord Schech, doch ik vermoede dat een Schech van eene oude familie, dezen zynen naam met dien van Sultân niet zoude verwisselen. In Yemen worden zulke Gouverneurs die van eene oude en voornaame familie zyn, somtyds *Wâli* genaamd. Doch in Omân word deze tytel elken Gouverneur eener groote stad gegeven. Anders is Wâli eigenlyk de tytel der mohámmedaansche heiligen van den eersten rang.

Ik heb hier vooren aangemerkt, dat de afstammelingen van Mohámmed in de Turksche landen gemeenlyk Emîr genaamd worden. Men noemt egter ook dikwils andere voornaame Heeren aldus. De Turksche Pachas in Syrie noemen den Schech van eenen grooten stamm' in hunne nabuurschap, welke zig verbonden heeft de karavanen zeker door de woestyn te bygeleiden, Emîr, offchoon deze Schechs in 't geheel niet van Mohámmed afstammen. Het Opperhoofd, en verscheidene anderen onder de Drusen, voeren ook den naam van Emîr. Diegeen welke de Egyptische pelgrims naar Mekke bygeleid, word geduurende deze reis *Emîr Hadsje* genaamd, offchoon hy altyd een Egyptische *Begk*, en dus gemeenlyk van Christen oud'ren in Georgie of Mingreli geboren zy. De tytel Emîr word in Yemen aan nog geringere lieden gegeven. De Gouverneur te Loheia was een geboren Africaan en geheel zwart, en wierd evenwel gelyk andere voornaame Officiers des Imâms, die in hunne jeugd als slaven naar Yemen gekomen waren, Emîr genaamd. Een van burgerlyken stand te Taäs welke het bewind over de inkomsten van de vaste goed'ren der familie van den Sidi ACHMED heeft, insgelyks degeenen die het opzigt over eene haven, of over de ter markt komende waaren, maaten en gewigten hebben, en anderen meer voeren den naam Emîr.

Ik heb juist niet gehoord, dat men een onderscheid maakt tusschen de ingeboorene en de gelandaarde Arabiers. Het geschied doch veelligt werklyk; want de Schechs der Bedouinen zyn onder zig zo trots op hunne geboorte, dat zy schynen de ov'rige Arabiers in 't geheel niet te agten. Men zegt ook, dat een groote Schech (*Schech elk bîr*) nooit de dogter eens kleinen, tevens afhanglyken Schechs, en nog veel minder de dogter van zulken Arabier trouwt, welke in 't

ge-

geheel niet van adelyke afkomst is. De Arabiers in de steden egter handelen meer geld dan die in de woestyne, en uit dien hoofde zien zy by hun trouwen dikwils meer op den rykdom dan op de familie. Ik heb te Bagdad eenen Schech van eene aanzienlyke familie uit de woestyne gekend, welke met de dogter eens Mufti aldaar getrouwd was.

Wanneer men zegt, dat de Arabiers zeer nauwkeurig hun geslagtregister houden, is dit byzonder van de voornaamste Schechs, Sejids en Scherifs te verstaan. Doch ook by dezen vind men wel maar zelden een volkomen geslagtregister van veele honderd jaaren. Men zal hierna bevinden, dat de Scherifs, welken in de laatste jaaren te Mekke geregeerd hebben, van ÂL BÚNEMI afstammen, doch dat de eene tot de linie DAUI SEJID, en de andere tot DAUI BARKÂD behore. Insgelyks dat de thans in Saná regérende familie van KHASSEM ELKBÎR, deze egter zo wel als de huizen, welken te Kaukebân en Sáade heerschen, van eenen IMÂM HÂDI afkomen. Wanneer dus geen Arabier twyfelt, dat Daui Sejid en Daui Barkâd van âl Búnemi afstammen, dat deze van HASSAN IBN ALI, alsmede dat Khassem elkbîr van den Imâm Hâdi, en deze van HÄSSEIN IBN ALI afkome; zo kunnen de regérende familiën te Mekke, Saná, Kaukebân en Sáade ook ligt bewyzen, dat zy allen van Mohámmed afstammen, doordien de stamvaders hunner verscheidene familiën voor weinige jaaren nog geleefd hebben. Op dezelfde wyze zoeken waarschynlyk ook de Arabische Schechs hunne afkomst van zulke persoonen te kunnen bewyzen, die zig byzonder aanmerklyk gemaakt hebben, en van dewelken algemeen bekend is, dat zy afstammelingen van een oud beroemd geslagt zyn. Verscheidene oude huizen, voornaamlyk onder de Bedouinen, willen bewéren, en by eenigen twyfelt men er in 't geheel niet aan, dat hunne voorvaders reeds ten tyde van Mohámmed en der eerste Châlifen, regérende Schechs geweest zyn. Daar egter alle Arabische familiën niet even groot en beroemd zyn, hebben zy ook geen reden zig wegens hun geslagtregister dezelfde moeite te geven. De gemeene Arabier bekommert zig zelden om den naam zyns grootvaders, en zou veeltyds niet eens zyn vaders naam weten te noemen, indien de Oosterlingen niet gewoon waren, den naam huns vaders by den hunnen te voegen. Zo noemt zig een ALI, wiens vader Mohámmed heet, ALI IBN MOHÁMMED. Hy neemt ook wel

den.

den naam zyner geboorteſtad aan, by voorbeeld ALI IBN MOHÁMMED EL BASRI. Eenigen, voornaamlyk diegeenen, welken in hunne jeugd als ſlaven by de Mohámmedaanen verkogt zyn, en den naam huns vaders dikwils in 't geheel niet weten, noemen zig naar hunnen oudſten zoon, by voorbeeld ABU SALECH ALI IBN MOHÁMMED EL BASRI. De geleerden vermelden bovendien nog somtyds de ſecte, waartoe zy behoren, by voorbeeld ABU SALECH ALI IBN MOHÁMMED EL BASRI EL SCHÂFEI. Wanneer nu hierby nog de Eertytel komt, dien een man wegens de bediening welke hy bekleed, voert, of dien men hem wegens zyne voornaamſte deugden toekent, zal men zig gantſch niet verwonderen, dat de Arabiſche naamen welken men in de boeken vind, dikwils zo lang zyn. De naamen van beroemde Arabieren worden egter gemeenlyk na hunnen dood van de ſchryvers eerſt zo verlengd. Ik heb nooit gehoord, dat een Mohámmedaan den naam zyner dogter aangenomen hadde, ondertusſchen noemt de moeder zig dikwils naar haaren oudſten zoon. Een Turk, welke aan onze karavane van Háleb naar Konie muilezels verhuurd had, heette SALECH, en liet zig haaſt telkens FÂTIME UGLI, dat is zoon der FÂTIME noemen. Ik onderzogt, of veele Turken den naam hunner moeder aannamen? men antwoordde, dat men daarvan meer voorbeelden hadde, doch dat geen verſtandig man zig naar een wyf zou noemen. De moeder van den gemelden Turk was veelligt in het dorp daar hy opgevoed was, beroemd, en de vader in 't geheel niet bekend.

Niet alleen de Arabiſche Vorſten houden nauwkeurig hun geſlagtregiſter, maar men vind ook te Mekke, behalven de Scherîfs, nog eenige huizen, die werklyk van de *Koraiſchiten* afſtammen, en welken belang daarby hebben, dit te kunnen bewyzen, doordien zekere bedieningen in deze ſtad in hunne familiën erflyk geworden zyn. Hier toe behoort:

1) De bediening desgeenen welken den ſleutel van de *Kabá* heeft, wyl dezelve op Mohámmeds bevel, ſteeds in de familie van OTHMAN IBN TÄLHA blyven moeſte (*). Degeene, welke thans deze plaats heeft, noemt zig SCHECH MOHÁMMED SCHÄBI van BENI SCHÄBA die van BENI ABDUDDÂR afſtammen, en

(*) SALES Koran 4. hoofd. bladz. 68. HERBELOTS Biblioth. orient. bl. 221.

en word werklyk voor eenen afſtammeling van den gemelden OTHMAN IBN TALHA gehouden.

2. De bediening van den *Mufti* der ſecte Schâfei. De tegenwoordige heet EL IMÂM ABDELWÁHHEB TÁBBERI.

3. De bediening van den Mufti EL HÁNBALI.

4. De bediening eens geleerden Schechs, welke zig MOHÁMMED EL DSJANÂDSJENI noemt.

Behalven dezen zou men te Mekke nog wel elf of twaalf huizen aantreffen, waarvan men zeker weten wil, dat zy van den ſtamme Koraiſch zyn. Wanneer men dus ergens nog volkomene ſtamregiſters van meer dan duizend jaaren kan aantreffen, dan is het by deze Koraiſchiten, welken er veel belang by hebben dezelven in goede order te houden. Men vind in de Arabiſche ſteden veelligt nog veele andere bedieningen, welken zedert eenige honderd jaaren in zekere familiën erflyk geweeſt zyn, en eenigen van dezen hebben dus denklyk ook geſlagtregiſters.

Het is bekend, dat men in den mohámmedaanſchen, gelyk in alle Godsdienſten, verſcheidene gezindheden aantreft, en dat de Turken de ſecte *Sünni*, doch de Perſen de ſecte *Schia* belyden. Zelfs in Arabie, alwaar de mohámmedaanſche Godsdienſt haar begin genomen heeft, en nog heerſcht, vind men dit onderſcheid. Te weten:

1. De ſecte *Súnni*. Deze is de talrykſte op dit ſchiereïland. Zy is uit dien hoofde ook de aanmerklykſte, wyl de inwoners der vermaarde ſteden Mékke en Medîne tot dezelve behoren.

2. De ſecte *Schia* heeft haare aanhangers in eenige geweſten aan de ooſtzyde van Arabie; haare hoofdplaats egter aan den Perſiſchen zeeboezem, en voornaamlyk op het eiland Báhhrejn. De *Metaueli* of *Mût Ali* in Syrie zyn ook *Schiiten*. Hunne ſecte ten minſten heeft er zeer veel overeenkomſt mede.

3. De ſecte زيدي *Ze-idi* is de heerſchende in Yemen, en heeft haaren oorſprong van eenen ZEID IBN ALI IBN HÖSSEIN IBN ALI. Hiertoe behoren denklyk de *Zéidianen* waarvan SALES in zyne voorreden voor de vertaling des korans bladz. 175 gewag maakt.

4. De ſecte *Beiáſi*, *Beiâdi* of اباضي *Abâdi* heerſcht in Omân. De aanhan-

gers derzelve worden in de overzetting der aardbeſchryving van den Scherîf EDDRÎSI bladz. 49 en 56 *Abadbitæ* genaamd. Denklyk hebben zy hunnen oorſprong van de vyanden des Chalîfs ALI, welken zo geſlagen wierden, dat er maar negen overig bleven, waarvan volgens de aanmerking van den ſchryver der algemeene waereldhiſtorie, twee naar Omân trokken. Deze vier zyn de voornaamſten van alle de mohámmedaanſche gezindheden, doordien zy magtige vorſten tot aanhangers hebben. Men vind egter in Arabie ook nog anderen; want

5. De *Bedouinen* op de grenzen tusſchen Hedsjâs en Yemen zouden hunne ſecte مصاليخ *Mesſalîchh* noemen, en geheel byzondere gevoelens in den Godsdienſt hebben. Zy beſnyden zig ten minſten anders dan de overige Mohámmedaanen, gelyk hierna aangemerkt zal worden.

6. Een Schech MÉKKRAMI te Nedsjerân, en een andere Schech ABDULWÁHHEB in Nedsjed hebben ook voor weinige jaaren byzondere ſecten geſtigt, welker naamen my nog onbekend zyn.

Mohámmed zou gezegd hebben, dat in de Godsdienſten der Jooden en Chriſtenen over de 70 verſcheidene ſecten ontſtaan waren, en dat zyn nieuwe Godsdienſt, door de oneenigheid van deszelfs aanhangeren, in even zo veel ſecten zou verdeeld worden. Ik heb niemand ontmoet, die my van allen een omſtandig berigt zou hebben kunnen geven. Ondertusſchen kan ook de ſecte جدجال *Dsjedsjâl*, welke de inwoners van Mekrân belyden, en de ſecten شهرياري *Schäreâri* en مردينار *Merdinâr*, waartoe de Belludjes, als ook eene natie in het zuidweſtlyke gedeelte van Perſie behoren, mede tot de Mohámmedaanen gerékend worden; want de aanhangers van alle deze ſecten ſtellen Mohámmed onder het getal der profeeten, en noemen zig niet alleen Mohámmedaanen, maar de korân is ook by hen het voornaamſte wetboek in hunne geeſtlyke en waereldlyke geregten. Zy houden malkanderen egter voor خارجي of خوارج *Chauâredsji* of *Râfiditen*, dat is voor ketters. Te Báſra verſtaat men door het woord *Râfidi* altyd eenen *Schiit*, en door *Chauâredsji* eenen *Beiaſit*. POCOCK noemt de laatſten *Chawaribii*. *Specimen hiſtor. Arabum* bl. 26.

De leerſtukken der Sünniten en Schiiten zyn bekend, evenwel zal ik nog veel daarvan, namelyk wat ik uit den mond van derzelver aanhangeren gehoord heb, in myne reisbeſchryving aanmerken. Met de belyders der

ove-

overige gemelde mohámmedaansche secten heb ik geen zo nauwe kennis gehad, dat ik de leerstukken van hunnen Godsdienst van hunzelven heb kunnen leren. Ik moet my dus vernoegen met alleen dat weinige aantehalen, wat ik van de Sûnniten gehoord hebbe.

De Zéiditen geloven, gelyk als de aanhangers van elke gezindheid, dat alleen zy den waaren Godsdienst onvervalscht leeraren, en houden zig voor de voornaamsten onder alle Mohámmedaanen. Dewyl de Súnniten te Mekke alleen de gebedenhuizen der vier van hun voor regtzinnig gehouden secten: Schâfei, Hânefi, Mâleki en Hánbali naast om den Kabá dulden, bouwen de Zéiditen nog een vyfde onzigtbaar gebedenhuis in de lugt, midden boven denzelven, en willen daardoor nog eene nad're aanspraak op den Kabá hebben, dan de Súnniten. Offchoon nu dezen hen niet beletten kunnen lugtgebedenhuizen te bouwen, nemen zy doch van hunne pelgrims, zo als ook zedert eenige jaaren van de Persen, welken eene bédevaart naar Mekke doen, en zig in alle plegtigheden niet volkomen als Súnniten kunnen of willen betonen, eén aanzienlyk hoofdgeld. De Zéiditen houden Mohámmed voor den grootsten Profeet, zo als de Súnniten en Schíiten, en bewéren nevens de laatsten, dat ALI onregt geschied zy, toen ABUBEKR, OMAR en OTHMAN hem het Chalifaat uit de handen wrongen. Ondertusschen schelden zy niet op deze drie Chalifen, gelyk de Schíiten. Het schynt veelmeer, dat het hun, zo wel als den Súnniten onverschillig is, wie het eerst na Mohámmed over de zogenaamde *Muslimîns* (gelovigen) geregeerd hebbe. De Zéiditen geloven ook niet aan de volgreeks van de twaalf Imâms der Schíiten. Ik vermoede doch, dat zy voor de vier eersten, namelyk tot aan den stigter hunner secte, eenen byzond'ren eerbied hebben. De Súnniten in Tehâma bewéren, dat de Zéiditen in hunne gebeden den heiligen in 't algemeen geheel geen eerbied bewyzen, en dat de Imâm van Yemen, welke deze secte belyd, zig geen geweten daaruit maakt, de moskeën, welken ter eere van beroemde heiligen gestigt zyn, ter nedertewerpen, en de inkomsten aan zig te trekken. Ik zelve heb op de plegtigheden der Zéiditen by hunne gebeden niet nauw agt gegeven, en het scheen my ook, dat zy in het onderhouden hunner gebeden niet zo nauwgezet zyn, als de noordlyke Mohámmedaanen. Men zeide my egter, dat zy niet alleen, gelyk de Súnniten, voor het gebed zig wasschen, maar ook hunne kousfen en broeken uitdoen, om ten vollen verzekerd te zyn, dat zy geheel

niets onreins aanhebben, wanneer zy in hunnen aandagt voor GOD verschynen. Dit laatste berigt is wel niet zeer waarschynlyk. Want de gemeene man in Yemen draagt noch eenige kleeding aan de beenen noch hemd, maar alleen een kleed om de heup, en dit zal hy denklyk by het bidden niet afleggen, dewyl hy anders geheel naakt verschynen zou.

De Súnniten, Schíiten en Zéiditen onderhouden allen een' zek'ren eerbied voor de afstammelingen Mohámmeds. Doch de Beiâsi willen hen in het minste niet boven de andere Arabiers agten, maar stellen, dat alle Mohámmedaanen van geboorte een gelyk regt tot alle eertytels, en tot de grootste, zo wel geestlyke als waereldlyke bedieningen hebben. De Heerscher van het gebied, waartoe de bekende haven Maskat behoort, noemt zig om die reden Imâm, en waarschynlyk ook, gelyk de Regent te Saná, Chalif, zonder zyne afkomst van Mohámmed afteleiden. De sterke dranken zyn den aanhang'ren dezer secte zo wel, als den anderen Mohámmedaanen verboden (*). De Beiâsi roken ook geen tabak, en drinken geen koffy. Egter zyn zy zo hoflyk jegens vreemden van dezelven daarmede te onthalen. Deze Regent vergunt ook niet alleen den vreemden, maar ook den geringsten zyner onderdaanen, in zyne tegenwoordigheid, en naast hem neertezitten. Zo wel hy als zyne geloofsgenooten vermyden alle pragt in hunne kleeding, huizen en moskeën, en de geregtigheid word by hen, zo wel omtrent vreemden als inlanders, op het strengste in agt genomen. Doch ook niet alle Regenten van deze secte hebben met zo veel geregtigheid en zagtheid geregeerd. De voorgaande Imâm was aan den drank en andere misdryven overgegeven. Ook wierd hy afgezet, en zyne familie uit de regéring gesloten, gelyk hierna aangemerkt zal worden.

Van den oorsprong der secte Dsjedsjâl verhaalde men my te Maskat, dat een be-

(*) Zy zullen namelyk niet zo veel drinken dat zy dronken daarvan worden. Dewyl egter het gemeen volk hierin zo wel geen maat weet te houden, heeft men hetzelven den sterken drank geheel verboden. Een geestlyke te Káhira, die voorzeker een opregte Mohámmedaan was, dronk in onze woning een weinig brandewyn, dewyl onze Artz hem denzelven als eene artzeny verordineerde. Een oud koopman uit Mekke dronk by een' Engelander te Bombay een paar glazen bier, en wist reeds door de ondervinding dat dit zyne zinnen niet zou bedwelmen.

beroemde geestlyke in Mekrân eens gezegd hadde, GOD zou hun een groot wonderwerk tonen, wanneer zy de boomen in eene zekere streek omhieuwen. Men had deswegens eenen algemeenen bédedag ingesteld, deze boomen nêergeveld, en in een' derzelven een' ouden eerwaardigen man, met een boek in de hand, gevonden, en deze was de stigter hunner secte geworden. Zulke vertellingen hoort men by de aanhangers van eene mohámmedaansche gezindheid, wanneer men by hen naar de grondstellingen der anderen verneemt. De secte der Schiiten zou volgens het berigt van den Prins KANTEMIRS op een dergelyk wonderwerk gegrond zyn. *Geschiedenissen des Osmanschen Ryks van* SCHULZ *bl.* 276.

Ik heb noch by de Zéiditen in Yemen, noch by de Beiâsiten in Omân iets van *Derwischen* (Monniken), en dat dezelven in deze landen kloosters hebben, gehoord, ook heb ik er niet naar vernomen. Doch ik vermoede, dat de in het zuidlyke deel van Yemen vermaarde ACHMED IBN ALWÂN, welke een Súnnit was, eene orde hebbe gestigt, en dat zyne leerlingen in zulke steden van Yemen, alwaar enkel Súnniten wonen, een soort van kloosters (*Tåkkie*) hebben. In de groote Turksche steden, denklyk dus ook te Mékke, Medina, Dsjídda en Jánbo, vind men veele verscheidene Monniksorden, als: *Naksbéndi*, *Chalwéti*, *Kádri*, *Edhêmi*, *Hisrêwi*, *Isbâki*, *Bedewi*, *Bectâschi*, *Rofai*, *Mevlawi*, *Kaléndari* of *Karéndali*, enz. Te Moccha noemde men eenige bédelaars, welken alleen langs de straaten zworven en zongen, insgelyks eenige geestlyken, die om eene kleine beloning een kapittel uit den korân op de graven lezen, ook Derwischen.

Ik zag op onze reis van Mochha naar Taäs eenen Súnnit van de nakomelingen eens beroemden Schechs SCHÂDELI te Mochha, die werklyk kinds was. Onze kameel- en ezeldryvers, die insgelyks Súnniten waren, betoonden hem egter geen grooten eerbied, maar zy lachten, liepen en sprongen met hem herom, wyl zy hem daarôp afgeregt vonden, en noemden hem alleen wegens zynen stamvader, Schech, daar zy hem anders, gelyk zy zelven bekenden, voor een' grooten zot zouden gehouden hebben. De zogenaamde *Santons*, welken met troupen op de straaten te Káhira herömlopen, zouden dus hun geluk by de Súnniten in Yemen veelligt niet vinden. Dewyl de Zéiditen en Beiâsiten in 't geheel geen heiligen hebben, zo hebben zy denklyk ook noch Derwischen noch Santons.

 Daar

Daar de Turken en Perſen veel bloedige oorlogen tegen malkand'ren hebben gehad, en dezen altoos als religieöorlogen aangezien zyn geworden, zo zyn de Súnniten en Schiiten, van de jeugd af, zo zeer tegen malkand'ren, dat zy de eene den anderen meer haten dan de geheel vreemde geloofsbelyders, of de zogenaamde ongelovigen. Daaröm vergunnen zy beiden wel den Chriſt'nen en Jooden in hunne landen kerken en ſynagogen te bouwen. Doch de Schiiten dulden geen moskeën der Súnniten in Perſie. Dezen wederom laten niet toe, dat de Schiiten in Turkye hunnen Godsdienſt openlyk oefenen, als alleen by de graven hunner vermeende Apoſtelen, welken men in de ſtreek van Bagdad aantreft, en deze vryheid moeten zy duur betalen. In het klein koningryk Yemen, alwaar doch de Súnniten haaſt zo talryk zyn als hunne beheerſchers, de Zéiditen, verdragen de aanhangers dezer beide ſecten zig vry wel. Ik heb niet kunnen beſpeuren dat zy de vreemde geloofsbelyders haten, maar wel dat zy dezelven, zo als de Europeërs de Jooden, voor gering en veragtlyk houden.

Doch alhoewel de Mohámmedaanen de gewaande ketters en ongelovigen minder dan zig zelven agten, heb ik evenwel nooit gehoord, dat zy dezelven enkel ter oorzaake van den Godsdienſt verbranden, in zo verre zy geen misdaad bedreven hebben, by voorbeeld, met mohámmedaanſche wyven het aangelegd hebben. Ook dan nog komen zy gemeenlyk met mohámmedaanſch te worden vry. Maar diegeenen, welken Godslaſteringen geſproken hebben, worden zonder genade met den dood geſtraft, al ware de misdader ook een Mohámmedaan. Voorbeelden vind men hiervan genoeg. Geduurende myn verblyf te Bagdad eiſchte een Janitzaar eene ſchuld van eenen burger, die hem ſteeds met een ſtatig gelaat vermaande GOD en den Profeet indagtig te zyn, van zig niet toornig te maken, maar geduld te gebruiken, tot dat hy in ſtaat zou zyn hem te betalen. Dit begon den Janitzaar ten laatſten te verdrieten. En als de ſchuldenaar hem nogmaals GODE en den Profeete herinnerde, antwoordde hy in toorn en haastigheid met eene Godslaſtering. De ſchynheilige ſchuldenaar riep getuigen, en de Janitzaar wierd nog denzelven dag uit het lichaam der Janitzaaren verſtoten, en den volgenden dag opgehangen.

De Arabiers tragten noch door goede woorden, noch door geweld, iemand tot hun geloof te doen overgaan, als wel eens zommigen hunner gekogte ſlaven. Zy houden zig egter nog volgens den korân verbonden, diegeenen te

be-

beſchermen, welken hunnen Godsdienſt aannemen willen. Deze wet houden de Arabiers zeer nauwkeurig. Dikwils lopen er Europeſche en Indiſche bootsgezellen van de ſchepen te Mochha weg, en als dezen vrywillig en in ernſt begeren mohámmedaanſch te worden, dan worden zy beſchermd, maar anders levert men hen aanſtonds weer over. Opdat nu ook deze nieuwe geloofsgenooten niet ten eenemaal gebrek zouden lyden, is de Gouverneur te Mochha verpligt elk eenen maandlyks 1¼ ſpecie daalder te betalen. Dit verleid zeker veel ſlegt volk hun geloof te verzaken, vooräl wanneer zy op de ſchepen iets misdaan hebben, en dus voor de ſtraf vrezen. Dewyl zy egter van dit klein onderhoud niet anders dan bekrompen leven kunnen, kan men doch ook niet wel zeggen, dat de Arabiers in Yemen 't getal hunner geloofsgenooten daardoor zoeken te vermeerderen. Wanneer een Chriſten werklyk mohámmedaanſch geworden is, zyn de Arabiers ook niet zo naiev'rig, dat zy hem allen omgang met Chriſtenen verbieden, of hem niet toelaten buitenlands te reizen. Een Franſchman, die twee jaaren voor onze aankomſt in Yemen een Mohámmedaan geworden was, om dus den Engelſchen, van dewelken hy weggelopen was, niet overgeleverd te worden, behield in 't eerſt, zo als de overige Renegaten, maandelyks van de Regéring iets tot zyn onderhoud, het wierd hem egter welhaaſt onttrokken, doordien men merkte, dat hy een goed handwerk geleerd had, en zyn brood zelve verdienen konde. Hy nam te Beit el Fakíh by ons dienſt, en reisde met ons van hier naar Mochha, Taäs, Saná en weer terug, zonder dat de Mohámmedaanen hem deswegens eenig ernſtig verwyt deden. Dewyl hy in dien tyd eenig geld verzameld had, en wy hem niet mede uit het land wilden nemen, opdat men niet zoude denken dat wy hem vervoerd hadden; zo verzogt en verkreeg hy nog voor onze afreis van Mochha eenen gelybrief, om met een ander ſchip, waarvan de kapitein een Mohámmedaan was, naar Indie te gaan. De Arabiers geloofden, dat deze geen goede Mohámmedaan zou worden, en daaröm wilde men hem niet dwingen te blyven, hoewel hy de beſte ſchiet-geweermaker in het gantſche land was.

Men vind niet alleen in de meeſte provintiën van Arabie eenige Jooden, die verſtrooid onder de heerſchappy der Mohámmedaanen leven, maar ook in de bergagtige ſtreek van Hedsjâs in den omtrek van Cheibar geheele ſtammen, welken onder hunne onafhanglyke Schechs ſtaan. Wanneer een genoegzaam

ge-

getal van hun zig in eene ſtad bevind, wonen zy gaern by malkanderen, en van de Mohámmedaanen afgezonderd. Deswegens hebben zy hunne familiën en ſynagogen in Yemen, menigvuldig in dorpen naby de groote ſteden. Ik heb niet vernomen, dat de Chriſtenen in gantſch Arabie, Báſra uitgezonderd, eene eenige kerk hebben, offchoon hun getal eertyds in Arabie aanzienlyk geweeſt is (*). Egter vind men nog veel *Sabbäer*, of zogenaamde Johannis-Chriſtenen, in de provintie van Lachſa.

In Yemen, Omâm en te Báſra zyn ook veele Baniânen, of zogenaamde Heidenen uit Indië. De Mohámmedaanen veragten dezelven veel meer dan de Chriſtenen en Jooden, en wel voornaamlyk omdat zy geen godlyke boeken, dat is noch de boeken MOSIS, noch het euangelie of den korân hebben, en dus volgens hunne gedagten in 't geheel niets van GOD weten. Een Mohámmedaan, die eene Joodin of Chriſtenin trouwt, bemoeit zig veeltyds in 't geheel niet haar tot verzaking van haar geloof te bewegen. De Súnniten egter zeiden, dat zy geen Baniânin, of eene van de *Parsis*, (de zogenaamde aanbidders van 't vuur) trouwen, en ik geloof zelfs niet eens, dat zy met hen durven eeten (†). Men vergunt den Baniânen in Yemen noch hunne dooden te verbranden, noch hunne wyven mede te brengen, omdat er eens wegens eene ſchoone Indiaanſche onder de Mohámmedaanen te Mochha twiſt ontſtaan zy. Doch te Maskat kunnen alle gezindheden volgens hunne eigene wetten leven. De Baniânen hebben daar niet alleen hunne aangewézene plaats buiten de ſtad aan den zeekant, daar zy hunne dooden verbranden, maar ook veelen van hun hebben hunne Indiſche wyven by zig. Een der daarwonende Baniânen, dien ik vlytig bezogt, had veele porceleinen beelden openlyk in zyn vertrek ſtaan, zonder te vrezen dat de Mohámmedaanen hem daarover zouden moeyen (**). Ik

(*) SALES *preliminary diſcourſe.* *bladz.* 22. POCOCK *ſpec. Hiſt. Arab.*

(†) De Arabiers noemen zo wel de Baniânen als de Parſis, *Guri*, denkelyk van het woord *Gèber*, waarvan de Turken, welken het eerſt naar Perſie kwamen, de zogenaamde aanbidders van het vuur, en vervolgens de Chriſtenen *Dsjaur* ſchynen genoemd te hebben. De Heidenen uit Africa noemt men *Kafr.*

(**) Doch ik weet niet of de Mohámmedaanen van de ſecte Beiâſi vyanden van beelden zyn. Hunne nabuuren de Schiiten in Perſie, en de Sunniten in Indië hebben zelfs ſchilderwerk, en ook

Ik heb ook in Perſie veel Baniânen gezien, maar niet vernomen, hoe veel vryheid men hun aldaar geeft. Die te Báſra kunnen hunne dooden buiten de ſtad verbranden. In andere, den Turken onderworpene ſteden, als Bagdad, Dsjídda en Sues heb ik geen Baniânen ontmoet. Egter zouden er nog eenigen te Sauâken en Mesſána zyn, en dezen zouden even zo bepaald gehouden worden, als die in Yemen. Ik breng my byvoorbeeld in gedagten gehoord te hebben, dat men voor eenige jaaren eenen Baniân te Masſána, die verſcheidene jaaren met een mohámmedaanſch vrouwsperſoon geleefd, en eenige kind'ren by haar verwekt had, eindlyk genoodzaakt hadde zelve een Mohámmedaan te worden.

Het ſchynt dat de Mohámmedaanen in Indie diegeenen, welken van eenen vreemden godsdienſt zyn, minder haten dan de Arabiers. Ten minſten zeide men te Surat, alwaar de regéring mohámmedaanſch is, doch een zeer groot gedeelte der onderdaanen zogenaamde Heidenen van allerhande godsdienſten en gezindheden zyn, dat zig deze allen zeer wel onder malkand'ren verdragen. De Baniânen zyn ook zeer vreedzaame onderdaanen. In plaats dat de geeſtlyken van de talrykſte ſectens onder de Chriſt'nen, alle moeite aanwenden om de ongelovigen te dopen, en de Mohámmedaanen alle diegeenen beſnyden en beſchermen, welken hun geloof willen aannemen, zo nemen de Bramânen, Baniânen, Rasbuten enz. in 't geheel geen vreemden in hunne gemeinſchap aan. Daarëntegen verſtoten zy het ondeugend ſchuim uit hunne vergaderingen, en verſchaffen daardoor zomtyds den Chriſt'nen en Mohámmedaanen nieuwbekeerden.

De opvoeding der Arabieren is van de onze zo zeer onderſcheiden, dat men zig gantſch niet moet verwonderen, wanneer men ook hun character, van het character der Europeëren zeer vind te verſchillen. Zy laten hunne zoons vier tot vyf jaaren in den *Harem* dat is by de vrouwen, en daar vermaken zy zig in

ook niet alle Sunniten in Turkye zyn zulke groote vyanden van beelden, als men miſſchien gelooft. Ik vond by eenen geleerden te Kâhira niet alleen prenten, maar zelfs een borſtbeeld van gips. Het laatſte vertoonde hy alleen zynen vertrouwſte vrienden, en nooit het gemeen en onkundig volk, opdat men hem niet van afgodery beſchuldigde. Ik zag insgelyks twee ſchilderyen op een luſthuis des Sultâns te Conſtantinopole.

in dien tyd op dezelve wyze als de kinders der Europeëren. Zo dra nu als zy uit den Harem komen, moeten zy zig gewennen ernstig te denken, en te redeneren, en wel geheele dagen by den vader zitten, indien deze niet zo gegoed is, dat hy byzondere Leermeesters voor hun houden kan. Dewyl de muziek en het danzen by de Arabiers voor onbetaamlyk gehouden worden; de schoone kunne by hen van alle openbaare gezelschappen uitgesloten is; zy in 't geheel geen sterke dranken mogen drinken, en dergelyken, zo leren de jonge Arabiers de meeste vermaaklykheden der Europeëren zelfs niet eens kennen, maar, gelyk zy onder het gestadig opzigt van oude lieden opwassen, worden zy ook reeds in hunne jeugd ongemerkt ernsthaftig (*).

De Arabiers beminnen by alle hunne ernstigheid groote gezelschappen, en vergaderen zig derhalven niet alleen in de koffyhuizen, maar ook op de markten. Men vind veelligt geen land, daar meer markten gehouden worden dan in Yemen. Hier is haast geen groot dorp daar niet alle weeken marktdag is. Wanneer de dorpen eenigzins verre van malkand'ren gelegen zyn, verzamelen zig de inwoners op een' zek'ren bestemden dag in het open veld. Eenigen komen daar om waaren te kopen of te verkopen, anderen, namelyk allerhande hand-

(*) Wanneer men eene vergelyking tusschen de levendigheid van verscheidene oostersche volken maken wil, geloof ik dat men op den gemeenen man, by wien de natuur zig meer vertoont dan by voornaame lieden, inwelken zy door de opvoeding veranderd is, agt geven moet. Volgens deze opmerking meen ik de Arabiers in Yemen levendiger bevonden te hebben, dan de Arabiers in Hedjâs, en zeer veel levendiger dan de Turken. By voorbeeld. Op den feestdag eens heiligen, welke te Môr begraven legt, en wiens graf het volkje van Loheia bezogt had, verzamelden zig de jonge lieden by hunne terugkomst op de groote plaats voor het huis des Gouverneurs, en eenigen onder hen, welken hunne bloote sabels of kromme messen in de hoogte hielden, huppelden naar den klank van kleine trommels steeds op dezelfde plaats, als of zy van vreugde buiten zig zelven waren. Diegeen welke zyn geweer het hoogste houden, of de hoogste huppelsprongen doen kon, scheen over deze zyne overtreffendheid een byzonder genoegen te hebben. Anderen eischten malkanderen tot den wedloop uit. Wederom anderen betoonde hunne behendigheid daarin hoe verre zy eenen *Dsjerid*, dat is, een stok omtrent vier voeten lang, werpen konden, enz. Ik heb het Egyptisch gemeen volk ook zeer dikwils op feestdagen hunner heiligen op de markten en in groote koffyhuizen te Kâhira vergaderd gezien, doch nooit bespeurd dat het zelve regt vrolyk was.

handwerklieden, welken zomtyds de gantfche week door van het eene dorp tot het andere lopen, om zelven op de markten te arbeiden. Veelen eindlyk om den tyd aangenaamer doortebrengen dan in hunne huizen. Uit deze neiging der Arabieren, en vooräl der inwoneren in Yemen, tot het gezellig leven, kan men reeds afnemen, dat zy niet zo ongemanierd zyn, als men misfchien wel geloofd heeft.

Andere Europefche reizigers zeggen, de Arabiers als huichelaars, bedriegers en rovers bevonden te hebben. Ik heb egter geen reden hieröver te klagen. My zyn wel ook eenigen van dit character bekend geworden, maar ik kan uit het flegt gedrag van eenige weinige lieden op de geneigdheid van een geheel volk niet befluiten. De Arabiers zelven weten wel, dat niet alle hunne lands-lieden een even goeddenkend gemoed bezitten. Daar zy hier en daar in de zeefteden met eenige weinige, en zo als het fchynt, enkel braave Europefche kooplieden te doen hebben, heb ik ze onder malkand'ren wel horen verhalen, dat geen Europeër ooit iets beloofde te betalen, zonder zyn woord ftipt natekomen. Zy hielden het voor eene fchande dat de Muslimîns (waare gelovigen) niet dezelfde opregtheid in hunnen handel en wandel in agt namen. Doch indien eens een braaf Arabifch koopman naar Europa kwame, en zig den eerften, die zig tot zynen dienft aanbood, aanvertrouwde, kon hy ook wel eens groote reden vinden zig over de Europeërs te beklagen. Men treft dus in Arabie flegte lieden aan, doch ook hier gelyk in Europa en andere waereldgewesten ontmoet men veele braave mannen.

De Arabiers fchynen gantfch niet twiftziek te zyn. Wanneer zy egter beginnen te krakélen, maken zy veel gefchreeuws. Ja ik heb hen wel eens de mesfen tegen malkand'ren zien trekken. By dit alles zyn zy welhaaft weder tot vrede geneigd; want wanneer de eene maar niet zo driftig is als de andere, of wanneer er maar een onbekende koelhartige daartoe komt, en eenige reizen herhaald: *Gedenkt Gode en zynen profeete!* verdragen zy zig gemeenlyk of op ftaande voet, of zy verkiezen eenen fcheidsman om zig in der minne met malkanderen te vergelyken (*). Zy hebben veelligt niet zo veel fcheldwoorden als

(*) Kapitein HAMILTON verhaalt een voorbeeld van de wyze der Arabieren om twiftende perfoo.

als het Europesche volkje, zy zyn daaröm in dit opzigt niet minder gevoelig, en zomtyds wraakgieriger. Wanneer een in toorn voor den and'ren op den grond spuigt, word dit by dezen op dezelfde wyze als by ons opgenomen. Namelyk hy verdraagt den hoon geduldig, ingeval hy zig niet verdedigen kan, anders doet hy den anderen zyne gevoeligheid gewaar worden. (MICHAËLIS 58 *vraag*) De Arabier kan dus, gelyk men ligt denken kan, nog minder verdragen dat men hem in 't aangezigt, of gelyk men daar zegt, op den baard spuigt, voornaamlyk wanneer hy zig verbeeld tegen den anderen opgewassen te zyn.

Ik herinnere my eens in eene karavane gezien te hebben, dat iemand ter zyden uitspoog, en eenen Mohámmedaan een weinig op den baard trof, deze was daaröver zeer gestoord. Doch de belediger bad aanstonds om vergifnis, kuste des anderen baard, en op die wyze wierd deze weer bevredigd. Men zou eenen Mohámmedaan ook zeer beledigen wanneer men tegen hem zeide: *Een stront op je baard!* Een schimpwoord welk onder het gemeene volk zeer gebruiklyk is. In 't algemeen worden de meeste beschimpingen by het Arabische, gelyk by het Europesche volkje op zekere tyden, als geestige invallen aangezien, terwyl daarentegen eerlievende lieden zig daardoor ten hoogsten zullen beledigd vinden (†).

Wan-

---

schoonen te bevredigen. Een Schipper klaagde eenige reizen geweldig by den Gouverneur te Maskat, dat een koopman dezer plaats hem zyne vragt niet wilde betalen. De Gouverneur verzogt hem telkens op een' and'ren tyd weertekomen, tot dat de Schipper hem eindlyk bedaard verzogt hem regt te verschaffen, 't welk hy ook aanstonds verkreeg. De Schipper vraagde naderhand den Gouverneur waaröm hy zig deze zaak niet eerder aangetrokken had. Deze antwoordde: omdat hy hem te vooren altyd dronken had gezien. Als geene daaröp verzekerde, dat hy zedert veel jaaren niet dronken geweest ware, hernam de Regter, dat hy hem doch in de allergevaarlykste dronkenschap gezien had, namelyk in toorn. ALEXANDER HAMILTONS *Account of the East Indies* I. deel, bladz. 71.

(†) Ik moet hier eene aanmerking maken, waartoe eenige kleine historien my aanleiding geven, welken de Ridder ARVIEUX verhaalt. Daar men aan de egtheid zyner narigten heeft willen twyfelen, zo merk ik in het voorbygaan aan, dat ik hem, voornaamlyk in dat geen, wat de zeden en gewoontens der Arabieren betreft, zeer overeenkomstig der waarheid vinde. Een reiziger kan zekerlyk alles niet met eigen oogen zien. Hy moet zig dikwils met de verhaalen vergenoegen, voor welker egtheid hy niet kan instaan. Doch ik kome tot de zaake.

Men

Wanneer egter een Schech onder de Bedouinen met een ernſtig wezen tegen den anderen zegt: *Uwe muts (turban) is onrein!* of *uwe muts zit ſcheef!* of *zet uwe muts regt!* en dergelyken, zo gelooft de beledigde dat hy even zo wel als een Europeſche Edelman, die eenen and'ren wegens een onbedagt woord den hals breken wil, eershalven verpligt zy niet alleen den belediger, maar ook zyne manlyke nabeſtaanden naar het leven te ſtaan. Men verhaalde my hiervan te Báſra de volgende gebeurdnís, die voor tien of twaalf jaaren in de nabuurſchap dezer ſtad zoude voorgevallen zyn.

Een aanzienlyk man van den ſtamme Montefidsj had zyne dogter aan eenen Arabier te Korne getrouwd. Niet lang na de brüiloft vraagde hem een Arabier van een' and'ren ſtamme, welke insgelyks onder den grooten ſtam Montefidsj ſtaat, in een koffyhuis op eenen ſpotagtigen toon: of hy de vader van de jonge en ſchoone vrouw van NN ware? Deze vermoedde dat men de eer zyner dogter verdagt hielde, en verliet aanſtonds het gezelſchap, om het hoofd zyner dogter te halen. By zyne terugkomſt had de Arabier uit vrees voor de wraake, reeds de wyk genomen. De beledigde tragtte naderhand naar niets meer,

Men heeft uit Arvieux willen beſluiten, dat de Arabiers een zeker ſoort van onhoflykheid, die myn lezer ligt raden zal, zeer kwalyk opnemen, en dikwils met veel ernſt beſtraffen. Ik heb ook bemerkt, dat zy ze even zo ongaern verdragen, als wy Europeërs. Ik geloof egter niet dat men uit dit enkel voorbeeld eene algemeene gewoonte der geheele natie afleiden kan. Op deze wyze konde ik voorbeelden aanhalen, die het tegendeel bewezen. Een Jonge bediende, die in een bad te Káhira eenen Koopman de leden rekte, begong, denklyk by ongeluk, dezen miſſlag. De deftige Mohammedaan egter deed niets anders, dan dat hy zyne pyp neerleide, en hem vlak in het aangezigt zag. Van den regerenden Schech des ſtamme Montefidsj verhaalde men my, hy hadde voor eenige jaaren in een zyner vrolyke uuren, eenigen van zyne lieden eenen wedſtryd in deze kunſt doen aanſtellen, en den zegepraaler met een geſchenk begiftigd. Doch desniettegenſtaande zou deze Schech wel niet altyd genoegen daarïn ſcheppen, gelyk dan ook niet alle Arabiers zig zouden laten gebruiken hem dit vermaak te doen. Men kan dus wel geloven; dat de meeſten een gezelſchap, waarïn men vuile reden voortbragt of wanhebbelykheden bedreef, verlaten zouden. By zekere ſtammen tuſſchen Báſra en Haleb, zou de wanvoeglykheid, waarvan ik in deze aanmerking ſpreeke, ook werklyk zo kwalyk geduld worden, dat diegeen, welke ze eens begaan heeft, naderhand altoos tot een gelach en ſpot verſtrekken moet. Zelfs een van de Belûdsjes, op de grenzen van Perſie, zou om die reden zynen ſtam verlaten hebben. Doch genoeg van eene zaak, die eene zo lange aanmerking niet waardig is.

meer, dan om over het ongelyk hem en zyne dogter aangedaan, wraak te nemen. Hy deed langen tyd vergeeffche moeite om den belediger te vinden, ondertusfchen bragt hy verfcheidene nabeftaanden van zynen vyand om het leven, en leide zelfs de handen aan zyne dienftboden en aan zyn vee. De belediger eindlyk ziende dat zyn ondergang onvermydelyk was, en geen middel om zig te redden wetende; zo bood hy het Opperhoofd der Janitzaaren en Gouverneur te Korne, eene groote fomme wanneer hy zynen vyand aanhouden, en hem het leven benemen wilde. De Aga deed dezen voor zig komen, en begeerde dat hy zig zoude verzoenen. Doch hy wilde van geen vergelyk horen, maar ftond daaröp zynen vyand te doden. De Aga dreigde hem zelven het leven te benemen, en liet ten dien einde, om hem vrees aan te jagen, eenigen toeftel maken. Dewyl hy egter zo ftandvaftig was, dat hy den dood voor niets tegen de geledene fchande en het verlies zyner dogter agtte; zo befloot de Aga met eenige voornaame Arabiers, uit agting voor de eerlievende gezindheid van dezen mann', hem zo goed als mogelyk was voldoening te verfchaffen. Men wierd het eens, dat de belediger den beledigden zyne eigene dogter met eenen bepaalden uitzet aan geld, paerden, wapens, en dergelyken geven zoude. Deze hield naderhand wel op, verdere wraak te zoeken, doch de belediger zelve durfde egter nooit weder onder de oogen van zynen nieuwen fchoonzoon verfchynen.

De doodflag word niet eens in het klein gebied des Imâms van Yemen; zwyge in geheel Arabie, op eenerlei wyze geftraft. Men heeft my onderrigt, dat in de bergagtige ftreek, ten minften te Saná, een moordenaar met het leven boeten moet, en van het oppergeregt te Saná daartoe veroordeeld word. In dat gedeelte van Tehâma egter, welk onder denzelven Imâm ftaat, hebben de nabeftaanden des vermoorden de keuze: of zy zig met de verwanten des moordenaars voor de overheid verdragen, dan of zy hem overgeleverd willen hebben, om hem met eigene handen te doden. Het ftaat hun eindlyk ook vry, zig zelven in eenen tweeftryd aan den doodflager of aan zyne vrienden te wreken. Het word by de Arabiers van dit geweft voor fmaadagtig gehouden, voor het bloed eens verflagenen geld te nemen, dewyl het zou kunnen fchynen, als hadde men den moordenaar aanleiding gegeven hem te doden. Zy willen ook zel-

zelden den moordenaar noch van de overheid ontflagen zien, noch zelven hem het leven benemen, dewyl zy de familie deszelven daardoor van een onwaardig medelid, en dus van eenen grooten laft, bevryden zouden. De familie des vermoorden behoud deswegens gemeenlyk voor zig, den moordenaar en zynen verwanten tevens eenen oorlog te verklaren, en wederöm diegeenen van hun te verflaan, welken zy zelven goed vinden. Een eerlievende Arabier moet egter omtrent eene gelykheid van kragten in agt nemen, en het zou voor fchandelyk gehouden worden, wanneer een fterk perfoon eenen ouden of zieken, of wanneer veelen eenen eenigen wilden overvallen. Doch het is hun geöorlofd zelfs den voornaamften, en tevens den fteun der familie weer te verflaan, doordien zy willen, dat byzonder diegeen, welke als de voornaamfte van dezelve aangezien word, en zig zelven daarvoor erkent, een waakzaam oog op het gedrag van alle de medeleden houde. De moordenaar word ondertusfchen van de overheid opgevat, en weer vry gelaten, na eene zekere fomme, men zeide 200 fpecie daalders, betaald te hebben. Dit is veelligt de oorzaak, waaröm deze wet niet is afgefchaft geworden. Naderhand moet elke nabeftaande der beide familiën fteeds in vrees leven van zynen vyand ergens aantetreffen, tot dat er eindlyk van des moordenaars zyde een verflagen is. Men zou voorbeelden hebben, dat dergelyke familie-oorlogen 50 en meer jaaren geduurd hebben; want zy dagen malkanderen niet tot een tweegevegt uit, maar flaan zig wederzyds alleen by gelegenheid. Wanneer by ongeluk in zulk eenen tweeftryd nog een van des eerft vermoordens zyde verflagen word, zo is er niet eerder vrede te hopen, dan tot dat twee van de tegenparty dit noodlot ook ondergaan hebben, zo niet de nabeftaanden van beide zyden zig in der minne verdragen, en zig niet uit een valfch grondbeginzel der eere laten vervoeren, nog langer zulk een onruftig en ongelukkig leven te leiden.

Dit ten hoogften onwettig gebruik is niet alleen in den korân uitdruklyk verboden (*), maar ook der menfchlyke natuur zo zeer tegenftrydig, dat ik de-

(*) SALES Koran 2 hoofdd. blad. 20 en 17 hoofdd. blad. 230. *and whofoever fhall be flain unjuftly, we have given his heir power to demand fatisfaction; but let him not exceed the bounds of mo-*

deze narigten niet zoude geloofd hebben, indien ik zelven geen Arabiers, die in eenen familie-oorlog gewikkeld waren, gekend en gesproken hadde.

Een aanzienlyk man te Loheia, welke ons dikwils bezogt, droeg behalven het gewoonlyk Arabisch geweer, namelyk een breed spits toelopend mes voor het lyf, altoos eene kleine lans, zonder ze ooit haast uit de hand te leggen, al ware hy ook in gezelschap van goede vrienden. Daar wy niet gewoon waren zulk geweer by de andere Arabiers te zien, en daarvan de reden vraagden, beklaagde hy zig, dat hy voor eenige jaaren het ongeluk had gehad, dat er een van zyne familie om het leven was gebragt geworden. De beledigden hadden toen voor zig behouden zig zelven aan den moordenaar of zynen verwanten, in eenen tweestryd te wreken. Een zyner vyanden, en wel diegeen, dien hy voornaamlyk vreesde, was ook in deze stad. Hy trof denzelven eens by ons, insgelyks met eene lans gewapend, aan. Zy hadden hier hunnen stryd aanstonds kunnen uitmaken; maar zy spraken geen woord met malkanderen, veel weiniger kwam het tot eenen tweestryd. Onze vriend verzekerde naderhand, dat, indien hy zynen vyand in het vrye veld aantrof, hy noodzaaklyk zou moeten slaan. Hy bekende ook tevens, dat hy deze gelegenheid zogt te vermyden, en dat hy uit vrees van overvallen te worden, niet gerust konde slapen. Den dag voor onze aankomst te Mauschíd, een vlek tusschen Beit el Fakíh en Mocha, hadden twee Arabiers in eenen familie-oorlog zynde, malkanderen hier in het open veld met groote knuppels gewapend aangetroffen, en eenen tweestryd gehouden, waarin de familie des eersten moordenaars wederom gezegepraald had. Een Fransche scheeps-kapitein wierd na de bombardering der stad Mocha door de Franschen, daar de vrede reeds getroffen was, van een' Arabischen soldaat wiens nabestaande door een' vuurkogel was gedood geworden, voor zyne deur, alwaar hy zat te slapen, doorstoken (†). Doch ik geloof niet, dat zulk

---

moderation in putting to death the murtherer in to cruel a manner, or by revenging his friends blood on any other than the person who killed him. SALES *preliminary discourse* bladz. 139.

(†) Het schynt dat de Arabiers op de tegen overleggende Afrikaansche kusten ook geloven, dat zy het bloed hunner nabestaanden wreken moeten. Zie *Voyage d'Abyssinie du* R. P. JEROME LOBO p. 17.

De

zulk eene wraak eenen iegelyken geöorlofd zy, maar dat alleen zekere familiën in eene de eer betreffende zaak verlof hebben zig wederzyds den hals te breken; want anders zoude in Tehâma voor reizenden die zekerheid niet zyn, welke men daar werklyk vind.

Ook by de Bedouinen op de ooftzyde van Arabie zoekt elke familie zelve wraak, ingeval zy met den moordenaar of deszelfs familie geen vergelyk kan treffen. Wanneer beide partyen van twee groote ftammen zyn, ontftaat deswegens wel eens een formeelen oorlog. En zyn zy van twee kleine ftammen, die zig eener grootere onderworpen, of zig veelmeer verbonden hebben haare zaak gemeenfchaplyk te verdedigen, dan zoeken zy ook zelven wraak, zonder dat dit den vrede onder de overigen ftoort. Maar wanneer zy onder eenen Schech ftaan, en dus te zamen als van eene familie aangezien kunnen worden, dan bemoeyen zig de overigen om de familie des vermoorden te bevredigen, en den moordenaar te ftraffen.

De verfcheidene zeevarende Arabifche ftammen in Omân en aan den Perfifchen zeeboezem hebben onder malkanderen ook dergelyke oorlogen, en by dezen is de zwakkere party nog ongelukkiger. Want eenigen van hun leven alleen by het vervoeren der koffy van Yemen naar den Perfifchen zeeboezem, of ook van de paerelvisfchery, en hebben dus dikwils gelegenheid, malkand'ren te ontmoeten en te beftryden. Veele ftammen hebben uit dien hoofde hunne hantéring moeten laten varen, en zyn byna geheel in vergetenheid geraakt.

Wanneer een Mohámmedaan een meisje trouwt, en in de huwlyksvoorwaarde het beding maakt, dat zy nog eene zuiv're maagd zyn moet, dan zoekt hy somtyds ook de tekens daarvan te vinden. Doordien nu de familie der jonge vrouw, ingeval die tekens ontbreken, verwagten moet, haar weer terug te krygen, wend

De Kapitein HAMILTON zag in 't jaar 1716 te Mochha, dat een moordenaar, welke tevens een rover was, der familie van den vermoorden overgeleverd wierd. Mohámmed zelve leverde eene moordenaarin den nabeftaanden des vermoorden over. Even deze zelve gewoonte word, volgens laatere reisbefchryvingen ook nog by de Schiiten in Perfie, en by de Chriftenen in Habbefch, in agtgenomen. HAMILTON *Account* of *the Eaft Indies*. *Voyage d'Abyffinie*. Algemeene Waereldhiftorie der laatere tyden, I. Deel §. 115.

wend de vader dikwils alle voorzigtigheid aan, om zig te kunnen verontſchuldigen, wanneer zyne dogter door een onſchuldig toeval het teken van den maagdom verloren heeft. By voorbeeld. Ik hoorde te Háleb dat een Arabier een getuigſchrift van den Kádi had doen opſtellen, en van getuigen ondertekenen, dat zyne dogter van een' Kameel gevallen was, en daardoor dit nadeel geleden hadde.

De herömzwervende Arabiers tusſchen Básra en Háleb zouden zig gemeenlyk aanſtonds laten ſcheiden, wanneer zy het teken der maagdlyke onſchuld niet vinden. Maar nergens is men ieverzugtiger op dit ſtuk, dan in de bergagtige ſtreeken van Yemen; want de gemeene man zelfs aldaar gelooft door een huwlyk met een niet klaar bevonden meisje zodanig gehoond te zyn, dat hy zyne vrouw op ſtaandevoet weer terug zend, en den vader noodzaakt het geld, welk hy hem voor zyne dogter, of liever voor haare huwlyksgift betaald heeft, weeröm te geven. Ja eenigen zouden niet eens daarmede te vreden geweeſt zyn, maar zelfs hunne wyven vermoord hebben. Doch zulke gruwlykheid word door de overheid gantſch niet gebillykt. Dewyl egter de Arabiers geen dood lichaam openen, en in 't algemeen by eenen moord geen zo nauw onderzoek doen als de Europeërs; zo word het niet eens bemerkt, wanneer de man misſchien zyne vrouw met de knie in het onderlyf gedrukt, en haar op deze of op eene andere wyze verſtikt heeft.

De meer beſchaafde burgers in de ſteden zouden het voor zeer wanvoeglyk houden, wanneer iemand zyne vrouw en haare gantſche familie om zulk eene kleinigheid wilde beſchimpen. Wanneer dezen by hunne bruids niet vinden, hetgeen zy zoeken, tonen zy het gemeenlyk den ſchoonvader aan, en deze tragt door geld den jonggetrouwden man te bevredigen, of de man maakt het met hem af, dat hy zyne dogter eenigen tyd naderhand zonder de verſprokene afſcheidsgift weer naar zig neemt. Het is derhalven onder de Arabiers in de ſteden zo ongewoon, dat iemand zyne vrouw aanſtonds na de bruiloft weer te rug zend, dat men zig hiervan te Báſra maar één enkel voorbeeld, en dat wel van een' gemeenen kaerl herinnerd (*).

De

(*) In het zuidlyke deel van Polen en in Rusland begeert de man ook het teken van den maagdom.

De Mohámmedaanen ſpreken niet gaern van zaaken, welken de vrouwsperſoonen betreffen. Egter heb ik na eenen langen omgang met eenigen gelegenheid genomen daarvan te ſpreken, en bemerkt: dat de verſtandige Arabiers het geverwde bedlaken juiſt niet veel betrouwen, dewyl hun bekend is, dat hunne wyven zeer behendig zyn de natuur door kunſt natebootzen. Ook willen zy waargenomen hebben, dat eenigen het teken van den maagdom van natuure niet gehad, en anderen hetzelve onſchuldiglyk verloren hadden. Bovendien is hun niet onbekend, dat de vrouwen door onnatuurlyke middelen hunnen wellust voldoen. Zomtyds zoude ook zelfs de man niet wenſchen, dat men het bloed na den eerſten nagt zogte; want de Arabiers menen uit de ondervinding te weten, dat het by eenige vrouwsperſoonen, byzonder by de ſlavinnen, uit de ſtreek van Sennâr, zeer bezwaarlyk valt het zo verre te brengen. In zulke gevallen zou dit gebrek een bewys van de zwakheid des mans, en niet van de ſlegte opvoeding der vrouwe zyn, en de man reden hebben zig te verheugen, wanneer zy door eene kunſtige verwe zyne ſchande wiſte te bedekken.

Men

---

dom, en men maakt veelligt in deze geweſten meer klugten daarmede dan in Arabie. Byvoorbeeld. Te Kamieniec wierd mynen waerd na eene bruiloft een ſchoteltje met ſuikergebak gezonden, en op hetzelve lag een eindje rood lint, ten teken dat de man het gewenſchte gevonden had. MICHAËLIS vr. LVI.

De Heer FORSKÅL heeft tot beäntwoording van deze ons nagezondene vraag aangemerkt: In Yemen gaat men wegens feiling des tekens van den maagdom zelden voor 't geregt. De klagte moet in de eerſte twee of drie dagen ingebragt worden, later word zy niet aangenomen. Er word egter geene daarōm, omdat zy haaren maagdom verloren heeft, met den dood geſtraft, gelyk ten tyde van Moſes. De man kan zig van zyne vrouw doen ſcheiden mits haar de ſomme betalende, welke hy in dit geva in de huwlyksvoorwaarde beloofd heeft. Indien hy zig onbehoorlyk tegen zyne vrouw gedraagt, kan zy hem ook doen beſtraffen, en zelfs eiſchen van hem geſcheiden te worden. Maar dan moet de vader de kinders naar zig nemen. In zekere familien word de maagdom zonder bloedvergieten verloren. De vrouwsperſoonen, welken tot dezelven behoren, hebben ſchriftlyke bewyzen daarvan, van hunne voorvad'ren. Men begeert derhalven het bloedige teken van haar niet, maar evenwel *arctam vulvam*.

De Heer FORSKÅL ſchryft op eene andere plaats, dat hy van de Karaiten (denklyk te Kahira) gehoord hebbe. „ Als men Limoenſap op het bloed, welk een teken van den maagdom zyn „ zal, laat druppen, en het dan groen worde, het werklyk een teken van den onlangs verlo„ ren maagdom zy. Alle ander bloed zou daardoor zwart worden.

Men wil daarënboven voorbeelden hebben, dat zomtyds jonge getrouwde mans uit beſchaamdheid of allerhande inbeeldingen in de eerſte dagen ontugtig geweeſt zyn. Zulk een man moet dan tot zyne ontſchuldiging zeggen, dat hy *marbûd* (gebonden) is. Men gelooft naamlyk, dat een ander vrouwsperſoon, die zig vergeefs met de hoop gevleid heeft den man te trouwen, hem door geheime kunſten onbekwaam maken kan. De ooſterſche Chriſtenen hebben my veel daarvan verhaald. De jonge vrouw is dan bedroefd, dewyl zy vreeſt, dat zy al haar leven ongelukkig zal zyn, en geen kinders krygen. Wanneer de moeder van de onſchuld haarer dogter verzekerd is, dan dryft zy zomtyds den man met veel gewelds tot zynen pligt, opdat de jonge vrouw het teken haarer eere zoude kunnen tonen, en dit maakt den reeds zo bevreesden man gemeenlyk nog wantrouwiger tegen zig zelven. Ten laatſten neemt men zynen toevlugt tot Artzen, Munniken of oude wyven. De Engelſche Artz te Háleb denwelken de alhier wonende Chriſtenen dikwils raadpleegden, had by zulke gelegenheid altyd gezogt den arme mannen maar tyd te geven, om van hunne ontſteltenis te bekomen. Doch hy had hun altyd eenige artzenyen moeten geven, dewyl men niet geloofde dat zy anders te helpen waren. Myn Taalmeeſter te Káhira, een *Maronit* of roomskatholyke van den berg Libanon, vervoegde zig in zyne verlegenheid by eenen Munnik, die met zekere plegtigheden de mis of zo iets over hem las. De oude wyven maken in zulke gevallen ook zekere proeven, waartoe tyd vereiſcht word. En als de man eindlyk in ſtaat is zynen pligt te volbrengen, bedankt de vrouw den Artz, den Munnik of het oud wyf, welken hem naar haare mening van den Marbûd bevryd hebben.

De Mohámmedaanen in Yemen en Indie zeiden: het zoude voor een mansperſoon ten hoogſten onvoeglyk zyn, wanneer zy zig het geverwde laken deden tonen. Het is alleen de nieuwsgierigheid der wyven, en voornaamlyk der naaſte bloedvriendinnen des mans die hier naar zoekt. Zy konden niet geloven dat iemand zo dwaas zou zyn het te bewaren. By hen wierd het gewaſſchen, en gelyk het overige linnengoed in de huishouding gebruikt. Dit zelve verzekerde my een Jood van de Jooden en Mohámmedaanen te Maskat, en een Chriſten van de Chriſtenen en Mohámmedaanen te Háleb. Te Báſra egter zeide men my, dat eenige gemeene wyven van dit geweſt het teken haarer voorledene zuiverheid bewaarden, om zig daarmede by haare nabeſtaanden te kunnen

nen regtvaerdigen, wanneer misſchien een ongeſchikte man haar gedrag in haaren maagdelyken ſtaat voor dubbelzinnig verklaren wilde. Ik vernam by deze gelegenheid: de man mogt juiſt zyne vrouw, zelfs om eene egtbreuke, niet doden, maar haar vader, broeder of iemand anders van haare nabeſtaanden mogt het ongeſtraft, of wel voor eene kleine geldboete doen, dewyl zy door haar ſlegt gedrag haaren vrienden de grootſte ſchande aangedaan had. Na deze voldoening egter mag niemand iets der familie verwyten. Men herinnerde zig voorbeelden daarvan te Báſra en Bagdad. In deze laatſte ſtad had een ryk Koopman voor weinig jaaren een jong perſoon by zyne bloedvrienden aangetroffen, en niet alleen haar op de plaats aan ſtukken gehouwen, maar het ook door getuigen en geld zo ver gebragt dat de jonge perſoon, welke een aanzienlyk burgermans kind was, nog in denzelven nagt door de overheid opgehangen wierd. Ten voorbeelde dat een Mohámmedaan zelve zyne vrouw niet mogt doden, verhaalde men my te Káhira: dat een ryk Heer, die zyne vrouw neergeſabeld hadde, deswegens van haare nabeſtaanden en de overheid zo lang vervolgd was geworden, als zyne rykdommen duurden.

De Mohámmedaanen nemen ten aanzien hunner lichaamen voorzeker eene grootere reinigheid in agt dan de Europeërs. Zy waſchen en baden zig niet alleen vlytig, en houden hunne nagels altyd zeer kort, maar ſnyden ook de hairen uit de ooren en uit den neus met eene ſchaar, van onder de okſelen met een ſcheermes, en nemen ze aan de heimlyke deelen met eene zekere daartoe bereide zalve weg, opdat aan geen plaats van hun lichaam zig onreinigheden kunnen zetten. Zy betonen eene minagting voor alle degeenen, welken een morsſig handwerk doen. By voorbeeld, voor de dienaars in de badſtoven, voor de koppenzetters, ſlagers, baardſcheerders, enz. De baardſcheerders worden reeds daaröm veragtlyk gehouden, omdat zy iedereen zonder onderſcheid het hoofd reinigen, voornaamlyk egter omdat zy de knegtjes beſnyden. Want by deze operatie word de voorhuid naar vooren getrokken, en met eene kleine tang gevat. De baardſcheerder moet zomtyds met den mond in de opening blazen, en het arme knaapje ontloopt dan, uit vrees voor de hem genakende pynen, wel eens wat water. Men ſluit egter zulke lieden niet buiten de gezelſchappen, maar men houd alleen hun handwerk voor ver-

 agt.

agt. Ik heb niet bespeurd, dat de Mohámmedaanen, wanneer zy by geval een dood aas aangeroerd hebben, zig zo zeer voor onrein hielden, dat zy eenige dagen lang uit het gezelschap moesten blyven (*). Maar wanneer iemand een dood beest, of een dood lichaam eens menschen aangeroerd heeft, zo wascht hy zig, en wanneer men na deze reiniging niets onreins meer aan hem ontdekt, vind er zig verder niemand, die hem niet by zig wil dulden (†).

De Arabiers zyn veel beleefder jegens vreemden dan de Turken. De Europeërs kunnen in Yemen en Omân, alsmede in Persie, al zo veel beleefdheid verwagten van de inboorlingen, als wy dezen Mohámmedaanen zouden bewyzen, wanneer zy naar Europa kwamen. En wanneer men daar al lieden aantreft, die zig onbeleefd tegen vreemden betonen, dan vind men misschien ook Europesche reizigers, die gelegenheid daartoe gegeven hebben, daardoor, dat zy zig zelven als aanzienlyke lieden hebben aangemerkt, maar alle Mohámmedaanen voor veragtelyk gehouden, en de gewoontens van het land of niet gekend, of zich niet daarnaar hebben willen voegen. Dewyl de Mohámmedaanen in alle steden, waar ik Europesche Kooplieden aangetroffen heb, minder tol van hun dan van hunne eigene onderdaanen nemen, zou men doch schier moeten geloven, dat ten minsten diegeenen, welken aldaar deel in de regéring hebben, zig ook in andere gevallen bevlytigen de vriendschap der Europeëren te behouden.

By

(*) MICHAËLIS vraag XCV. De Mohammedaaninnen mogen geduurende hunne reiniging, en wel by de *Hanefiten* in tien, by de *Schafeiten* in vyftien dagen, hun gewoon gebed niet verrigten, volgens den grondregel, dat men rein voor Gods aangezigt verschynen moet. De vrouwen der Indische Heidenen mogen geduurende deze tyd geen mensch aanraken, maar moeten zig zo lang dezelve duurt, in eenen hoek behelpen, alwaar men haar al het noodwendige aanbrengt.

(†) De Heer FORSKÅL heeft hierövér aangemerkt „wanneer iemand met eene drooge hand een „droog dood lichaam aanraakt, verontreinigt hy zig niet, maar indien of de hand of het dood aas „vogtig is, word hy onrein, doch ook tevens door wasschen weer rein. Wanneer een Moham„medaan het aas van eenen hond of van een varken aantast, moet hy zig zevenmaal wasschen. „Ook als een hond uit eenig vat gedronken heeft, moet het zevenmaal gewasschen worden, „eer een Mohammedaan het weer mag gebruiken om er uittedrinken.

By het grootste gedeelte der Turken egter, welken ik gekend hebbe, meen ik bespeurd te hebben, dat zy werklyk eenen haat tegen de Europeërs voeden. Veelligt omdat zy zig de menigvuldige bloedige oorlogen herïnneren, welken zy tegen hun gevoerd hebben. De naam der Turken kan onzen kinderen niet zo verschriklyk zyn, als de naam der Europeëren het den jonge Turken is. Zelfs degeenen, welken by de Europeërs in dienst treden, schynen hunne Heeren niet als hunne weldoeners, maar als lieden, die onder hunne bescherming staan, aantezien. Daarëntegen worden zy van hunne landslieden veragt, omdat zy zig zo zeer vernederen der Europeëren brood te eeten. Zy plegen te Constantinopole zwynenhoeders genaamd te worden. De Europeërs zyn vooräl te Damiât en Damask zeer gehaat, en worden van het gemeene volk te Káhira met veel veragting aangezien. In Arabie en Persie egter, alwaar de inwoners nooit oorlog met de Europeërs gehad hebben, kunnen dezen ook meer beleefdheid van het gemeene volk verwagten.

Even dus hebben alle oostersche Christenen ook niet van alle Mohámmedaanen eene en dezelfde ontmoeting te verwagten. De Armeniers en Georgiers schynen zig in Persie zeer wel te bevinden. Zy worden zomtyds wel van het gemeen mishandeld, en de Mohámmedaanen zoeken hun gezelschap niet, als zy zig niet bevlytigen zig by hun bemind te maken. Maar zy kunnen doch tot groote krygsbedieningen geraken, zonder tot verandering van Godsdienst genoodzaakt te worden. Ik zelve heb te Schiras eenen Khân, welke een Georgische Christen, en eenen Kapitein by de Artillery, die eenen Armenier was, gekend. By een klein leger des *Wekils Kerîm Khân* trof ik verscheidene Georgische Onderofficiers aan, welken Christenen waren. De Turken daarëntegen betrouwen de Christenen zo weinig, of zy agten hen zo gering, dat zy er zelfs geen voor gemeen soldaat in des Sultâns leger willen aannemen. Ja zy betonen zig in vergelyking met andere Mohámmedaanen, in hun gedrag jegens hunne christen medeburgers regt onbeschaamd. De Arabiers noemen de Christenen *Nassâra* of *Nusrâni*. Dewyl zy by hen tot geen eerstaat kunnen geraken, en de aanzienlykste Christenen, welken onder hen wonen, Kooplieden zyn, noemt men in Egypte elken, welke bevallig gekleed is, *Chauâdsje* of *Basargân*, beiden Koopman betékenende. En diegeenen, welken zy niet voor Kooplieden, maar voor Handwerklieden houden, noemen zy *Maallim*, dat is

Mees-

Meeſter. Doordien ik als een oosterſche Chriſten reisde, en dikwils gemakshalven, zonder te lochenen dat ik een Europeër was, een' oosterſchen naam aannam, zo heette ik in Egypte en op de weſtzyde van Arabie *Chauádsje* ABDÁLLAH. In Perſie noemt men zo wel Mohámmedaanen als Chriſtenen, Aga, en dus heette ik aldaar Abdállah Aga, dat is Heer Abdállah. Dezelve eer had ik te Maskát, Báſra en Bagdad. In Syrie noemt men de Chriſten Kooplieden Maallim, en alzo wierd ik in deze oorden ook Meeſter genaamd. In Natolie daar de Turkſche de hoofdſpraak is, ſchynt de hoflykheid der Mohámmedaanen jegens de Chriſtenen gantſch opgehouden te hebben. Want aldaar noemden de Turken de oosterſche Chriſtenen haaſt altyd *Dsjaurler* (ongelovigen) een naam welke by hen zo veragtlyk is, dat zy in gramſchap hunne paerden en andere dieren daarmede verëeren. Zelfs de man, welke my op de reis van Háleb tot Kónie paerden verhuurd had, en dien ik dus als myn voerman aanzien konde, noemde my ook *Dsjaur*. Ik zeide hem van eerſten aan, dat ik geen *Dsjaur*, maar een Europeër was, welke men in gantſch Turkye, Arabie en Perſie, Franken noemt, en verkreeg daardoor zo veel, dat hy my naderhand altoos by dezen naam, of ABDÁLLAH noemde.

Daar dus de Turken hunnen chriſten medeburgeren eenen zo veragtlyken naam geven, zo kan men ligt denken, dat zy in hun verder gedrag niet beleefder jegens hun zyn. Zy noodzaken niet alleen de Chriſtenen een zeker teken te dragen, opdat zy hen onderſcheiden, en het hoofdgeld (*Charadsj*) van hun vorderen kunnen, (want ordenlyke lyſten houden de Oosterlingen daarvan niet) maar de Turken te Conſtantinopole begeren zelfs zomtyds van de voorbygaande Chriſtenen, dat zy de ſtraaten voor hen vegen, en de vuiligheid wegdragen, of hun iets betalen zullen om van dezen arbeid bevryd te zyn (*). Dit word

(*) Het ſchynt dat ook de Griekſche Chriſtenen voor eenige honderd jaaren niet veel beleefdheid voor de Jooden, welken onder hunne heerſchappy te Conſtantinopole woonden, overhadden. *Itinerarium Benjamini Tudelenſis p. 31. Nulli autem Judæi intra urbem habitant, excluſi enim ab illis ſunt bracchio aquarum, atque inter illud & Sophiæ maris bracchium aliud concluſi; neque in urbem venire permittuntur niſi navigio, idque negotiorum & commercii cauſa. . . Nulli autem Judæo illic equo vehi licet, præter Selamonem Ægyptium medicum regium, cujus officio Judæi recreantur, ſuamque captivitatem ſolantur quam gravem ſentiunt. Oppido enim, inviſi ſunt Græcis Ju-*

word naar alle gedagten van de Overheid niet gebillykt. Een Christen-onderdaan des Sultâns verstout zig niet eenen Mohámmedaan om eene kleinigheid te beklagen, en men vind deswegens onder de Janitzaaren en andere slegt denkenke Turken nog altyd eenigen, die onbeschaamd genoeg zyn dergelyken te begeren. By openbaare vreugdebedryven, by voorbeeld wegens de geboorte eens Prinssen of eener Prinsesse, zyn zy op het ergste, en het is daaröm voor Jooden en Christenen raadzaam op zulke dagen niet op de straat te verschynen. Van verscheidene voorbeelden, die ik van het trots gedrag der Turken jegens de oostersche Christenen zelve gezien heb, wil ik alleen dit bybrengen. Eenen Turk, dien wy in klein Asie op den gemeenen weg ontmoetten, zo als hy zig te paerd wilde zetten, noodzaakte eenen Griekschen Koopman van onze Karavane, die hem niet eens kende, van zyn paerd te stygen, en hem den stygbeugel te houden. Een gedrag, waaröver een Arabier zig voorzeker schamen zoude. Ten minsten heeft my een Schech, welke ons 17 kameelen verhuurd had, meer dan eens op zynen rug laten treden, om dus op mynen kameel te stygen.

De Mohámmedaanen in Egypte, en byzonder diegeenen, welken van Turkschen oorsprong zyn, of eene Turksche opvoeding gehad hebben, betonen den Christenen ook eenen buitenmatigen trots. Dezen hebben geen reden zig zeer te bezwaren, dat zy in de stad Káhira niet te paerd mogen ryden; want de ezels zyn hier zeer fraai, en niet alleen de meeste Mohámmedaanen, maar ook de voornaamste mohámmedaansche vrouwen ryden op ezels. Alleen de Jooden en Christenen, die in 't eerst veelligt uit eerbied of uit vrees afklommen, wanneer hen een voornaam Mohámmedaan met een groot gevolg te paerd ontmoette, zyn thans genoodzaakt meer dan dertig van de voornaamsten dezer stad, deze eer te bewyzen. Als dezen op de straat verschynen, zenden zy altyd eenen hunner bedienden vooruit, die de hen op ezels tegenkomende Jooden en Christenen, en zelfs de Europeërs, herïnneren moet, aanstonds afteftygen, en die hen

Judæi omnes nullo bonorum ac malorum discrimine. De Artzen der Pachás in de verscheidene provintien, zyn nu meest Grieken, en dezen doen hunnen geloofsgenooten dikwils zo gewigtige diensten, als de van Benjamin gemelde Salomon den Jooden deed.

hen des noods met een' grooten knuppel, welken hy gestadig in de handen draagt, daartoe mag noodzaken (*).

Ik heb te weinige oostersche Christenen gekend, dan dat ik het zoude durven wagen over het character dezer natiën een oordeel te vellen. Doch ik geloof dat zy het zeer dikwils zig zelven te wyten hebben, wanneer de Turken hen kwalyk bejegenen. Ten minsten schynen my de meesten der kleine Grieksche Kooplieden, die ik in klein Asie gekend hebbe, laaghartige pluimstrykers en snappers te zyn, en zulke lieden kunnen van de deftige en trotse Turken niet veel beleefdheid verwagten. Ik heb in deze streek dikwils gezien, dat Grieksche Kooplieden zig beieverd hebben, niet maar voornaame Turken, maar zelfs hunne *Katerdsjis*, dat is diegeenen die hun paerden en muildieren verhuurd hadden, den stygbeugel te houden, als zy op- of afstygen wilden. Zy maakten zig met deze Katerdsjis zo gemeen, dat een van hun eene reis of twee van zynen Koopman durfde begeren, hy zoude hem den rug krabben. Een Turksche bediende van twee Grieken noemde zyne Heeren *Dsjaurler*, of den eenen *Christophelo*, en den anderen *Papas Ugli*, en zy noemden hem *Bekir Aga.* Ja de Grieken noemden zig zelven in tegenwoordigheid der Turken, *Dsjaurler* (ongelovigen), en de Mohámmedaanen altyd *Aga*, *Baschâm*, *Effendim*, *Sultanüm*, *Hadsj* enz. Was er egter geen Mohámmedaan tegenwoordig, dan gedroegen zy zig zomtyds onverdraaglyk stout, en de naamen *Kafr*, *Köpek* en dergelyken waren de zagtsten, welken zy den Turken gaven. De meesten der Armenieren, welken ik gekend hebbe schenen my ernsthaftig en opregt te zyn. Dezen bejegenden de Turken met eene zekere waardigheid, en het scheen my, dat de Turken hun ook meer beleefdheid betoonden, dan den Grieken. Zy moesten

(*) Eenige Engelschen in Oostindië, die te Batavia geweest waren, hebben my willen verzekeren, dat de Edele Heeren aldaar niet enkel alle Indianen welken hen op de straaten ontmoeten, maar ook alle Europeërs, van welke natie zy ook mogen zyn, noodzaken uit hunnen wagen, of van hunne paerden te klimmen, om den edelen Heeren den verschuldigden eerbied te bewyzen. Indien ik dit in Egypte reeds hadde vernomen, zoude ik my niet zeer daaröver geërgerd hebben, dat de mohammedaansche edele Heeren te Káhira eene even zo groote eerbewyzing van de Christenen en Jooden eischen.

ten ook wel gestadig den naam Dsjaur horen, doch zy schertsten daarmede niet, maar noemden zig onderling Christenen. Ik heb ook dikwils gehoord, dat geringe Mohámmedaanen hen by dezen naam geroepen hebben.

Het schynt dat de Jooden in Yemen en te Schirâs van de Mohámmedaanen ten minsten al zo zeer veragt worden, als van de Christ'nen in Europa. In het Koningryk Omân zyn maar weinige Jooden, en van dezen heb ik alleen hunnen voorstander (Schech) gesproken. Deze was met de Mohámmedaanen aldaar zeer wel te vreden, en kleedde zig zelfs als een Mohámmedaan. In de Turksche steden vind men eene groote menigte Jooden. Zy dryven aldaar, gelyk in andere oostersche landen, allerlei handtéringen, en schynen in dezen meer vryheid te hebben dan hunne broeders in Europa, alwaar zy dikwils door de gilden belet worden hun brood met hunner handen arbeid eerlyk te winnen. Dewyl zy egter wegens het hoofdgeld een zeker teken moeten dragen, waaraan men hen kennen kan, en ook niet alleen van het Turksche, maar ook van het Christen gemeene volk zeer veragt worden, zyn zy de schroomhartigste onderdaanen des Sultans. Het Turksche gemeene volk, en naar hun voorbeeld ook zeer dikwils de Christ'nen, noemen hen *Tschefûd*, een naam welke nog veel veragtelyker is dan *Dsjaur*. Ondertusschen vind men onder hen ook groote Kooplieden en Banquiers, die om hun geld by de Turksche Regéring zeer wel aangezien zyn, en daardoor gelegenheid hebben, hunne medebroeders te wreken, wanneer zy mogten beledigd worden. De Oostersche Jooden bevinden zig zeer wel in Egypte; want zy hebben zig in dit land zo noodzaaklyk weten te maken, dat zy reeds zedert veele jaaren alle tollen gepagt en zig voornaamlyk daardoor by de aanzienlyksten van Káhira een groot aanzien verworven hebben.

Men kan wel niet beweren: dat de Mohámmedaanen in 't algemeen, de vreemde geloofsbelyders voor onrein houden. Offchoon een Arabier, welke nooit Europeërs gezien hadde, als ook eenige scheinheilige geestelyken niet met my wilden eeten, dewyl ik een Christen was, zo heb ik doch dikwils met Súnniten, en dezen wederom met my gegeten. De verscheidene secten der Heidenen in Indie eeten egter niet met malkand'ren, offchoon de Bramânen hunne gemeene Priesters zyn, en nog minder met vreemde geloofsbelyders. De Persen eeten ook noch met Heidenen, Jooden noch Christenen uit denzelven schotel, ja niet eens met de Súnniten, schoon dezen Mohámmedaanen zyn. Van de Jooden is

dit ook bekend. De Sunniten besluiten uit deze byzondere gewoonheid der Indiaanen, Persen en Jooden, dat deze natiën alle anderen voor onrein houden. Dewyl nu de Christenen zig aanstonds gewillig tonen met hen te eeten, is dit vermoedelyk eene der voornaamste oorzaaken, waaröm zy hun een veel grooter vertrouwen betonen, dan allen overigen der gemelde natiën.

De gastvryheid der Arabieren is van ouds beroemd geweest, en ik geloof ook dat de hedendaagsche Arabiers deze deugd niet weiniger oefenen dan hunne voorvaders. Wanneer iemand ter verrigting eener zaake aan eenen voornaamen Schech of and'ren grooten Heere gezonden word, dan word hy, volgens gewoonte der meeste Oosterlingen, geduurende zyn verblyf op deszelfs kosten onderhouden, en hy verkrygt bovendat by zyn vertrek gemeenlyk een geschenk. Een bloot reiziger, welke eenen voornaamen Schech in de woestyn bezoeken wilde, konde veelligt hetzelve verwagten. In de steden egter zyn karavanserâs, of andere openbaare huizen voor reizenden. Een vreemde kan aldaar even zo weinig staat maken, dat lieden, die hem niet kennen, hem bidden zullen by hun intekéren, als in Europa. Ondertusschen vind men in eenige dorpen van Tehâma ook vrye herbergen, waar alle reizenden eenige dagen om niet huisvesting, eeten en drinken bekomen kunnen, wanneer zy zig met de gemeene kost der Arabieren vernoegen willen, en deze huizen worden vlytig bezogt. Ik zelfs ben op myne reis van Loheia naar Beit el Fakíh met alle myne reisgenooten, bedienden, kameel- en ezeldryvers in een Dorp Menejre, een paar uuren in zulk eene herberg geweest. De Edelman (Schech) van dit dorp, die hen onderhield, was niet alleen zo beleefd zelve by ons te komen, en ons beter eeten dan zynen overige gasten te doen geven, maar hy verzogt ons zelfs den nagt by hem overteblyven. Ik deed in gezelschap eens Fakíh (Arabischen geleerden) eene reis van Beit el Fakíh naar Tahâte, en wist dat de Schech van dit dorp ook eene vrye herberg voor reizenden hadde. Ik wilde egter dezen Heer niet tot last zyn, maar nam met myne reisgenooten, welken de reis om mynen wil ondernomen hadden, myn intrek in eene andere herberg, waar ik voor myn geld teren konde. Myn Fakíh kende den Schech wel niet, hy maakte egter als een reiziger zyne opwagting by hem. Nauwlyks was hy terug gekomen, of de Schech kwam zelve, en verzogt dat wy by hem

zou.

zouden inkéren. Doch dewyl ik het dorp nog bezien wilde, en geen lust had myne herberg om eenen nagt te veranderen: zo zond de Schech ons een goed avondeeten, welk my zeer wel te pas kwam, doordien ik in myne herberg niets dan den gemeenen Arabischen kost bekomen konde. In beide deze dorpen was misschien voorheen nooit een Europeër geweest. Ondertusschen kan men doch uit de wyze, op dewelke ik hier ontvangen wierd, wel besluiten, dat de Arabiers nog heden herbergzaam, en het niet minder omtrent de Christ'nen dan omtrent hunne eigene geloofsgenooten zyn.

De Arabiers nodigen ook elk die zig by de tafel bevind, om mede te eeten, hy zy een Christen of Mohammedaan, aanzienlyk of gering. Ik heb in de karavanen dikwils met vermaak gezien, dat zelfs arme ezeldryvers de voorbygaanden genodigd hebben aan hunnen maaltyd deel te nemen. En offchoon de meesten beleefdelyk bedanken, deelden zy doch met een vrolyk gelaat het weinige, dat zy aan brood en dadels hadden, met anderen, die het aannemen wilden. Het kwam my deswegens niet weinig vreemd voor, toen ik naderhand in Turkye zag, dat zomtyds ryke Turken zig in eenen hoek néerzetteden, om zig niet in de noodzaaklykheid te vinden, diegeenen, die zy misschien aan de tafel hadden kunnen aantreffen, iets van hun eeten aantebieden (*).

Men houd het daarvoor, dat, indien een Schech der Bedouinen een stuk broods

(*) D. SCHAW merkt aan in zyne voorreden voor zyne reisbeschryving: De Arabiers doen uitroepen, dat elk, wie lust heeft, komen, en met hen eeten kan. Dit heb ik nooit gehoord. Het geschied egter veelligt zomtyds by de groote Schechs. Dezen hebben noch Hoftrompetter noch klokken waarmede zy hunnen lieden kunnen doen aankondigen, dat zy aan tafel komen. En wanneer het geheel gezelschap Arabieren, dat eenen reizenden Europeër bygeleid, gelyk als by zyne Schechs uit zyne keuken eet, kan 't ook zyn dat het den vreemden in dit stuk eene even zo groote eere bewyst als zynen overheden. Namelyk, dat het alle de daaromstreeks zig ophoudende Arabiers ter maaltyd doet roepen.

JOHANN WILDE heeft ook in Turkye verscheidene huizen aangetroffen, waar de reizenden drie dagen om niet huisvesting, eeten en drinken gegeven wierd. Hy noemt deze huizen *Imareth*, ziet zyne reisbeschryving bladz. 190. In Yemen heeten zy *Mensale* منزلة Van de gastvryheid der oude Arabieren leest men eenige voorbeelden in de *Melanges de litterature par Cardonne Tom. I. pag.* 149, 163.

broods met eenen reiziger eet, deze gewis verzekerd kan zyn, dat hy hem op het doenlykst zal beschermen. Een reiziger doet derhalven zeer wel, wanneer hy met zynen bygeleider op deze wyze ras vriendschap maakt. Men twyfelt egter dat de Arabiers in de steden, en de Turken in 't algemeen, zig eenen reiziger voor een' maaltyd zeer verpligt agten.

De gewoonlyke groet der Arabieren bestaat in de woorden: *Salâm aleikum*, dat is, vrede zy met u. Zy leggen daarby de regte hand op de linkeborst. Het antwoord daaröp is, *Aleikum essalâm*, dat is, met u zy vrede. Oude lieden voegen er dikwils nog by: en de barmhartigheid en de zegen GODES. De Mohámmedaanen in Egypte en Syrie groeten een' Christen nooit op deze wyze, maar zeggen alleen: *Sebachh elchair*, goeden morgen, of *Sabbeb salaindt*, vriend; hoe vaart gy? De Arabiers in Yemen welken maar zelden Christ'nen zien, zyn niet zo nauw gezet, dat zy niet zomtyds ook tegens een' Christen Salâm aleikum zouden zeggen. De gemeene lieden in de bergagtige streeken van Yemen, en voornaamlyk de soldaaten, zeggen tegens lieden, welken zy op de reis ontmoeten, يوم النور *Jaum el Nûr*, en de andere antwoord: يوم القبور *Jaum el kbûr*. Ik heb de eigenlyke betékenis van dezen groet niet kunnen te weten krygen. Maar men zeide, dat geen verstandige iemand dus zou groeten, dat egter desniettegenstaande elk het gemelde antwoord zal geven, wanneer iemand hem met de woorden *Jaum el Nûr* aanspreekt.

Ik hield het langen tyd voor eenen buitensporigen hoogmoed en Godsdienstiever der Mohámmedaanen, dat zy de Christenen niet op dezelfde wyze als hunne eigene geloofsgenooten aanspraken. Ik groette hen eenige reizen met de woorden *Salâm aleikum*, en kreeg doch zomtyds het gewoone antwoord. Eindlyk bemerkte ik in Natolie, dat veelligt de Christenen zelven mede oorzaak daarvan zyn, waaröm de Mohámmedaanen hen niet op dezelfde wyze, als hunne eigene geloofsgenooten, danken. Want de Grieksche Kooplieden, met dewelken ik hier reisde, zagen niet gaern, dat ik de Mohámmedaanen als een Mohámmedaan groette. En wanneer zy van de voorbyreizende Turken niet gekend worden, doordien het den Christ'nen in dit gewest geöorlofd is op de reis eenen witten turban te dragen, opdat zy door de rovers van verre voor Mohám-

hámmedaanen en dappere lieden mogten gehouden worden; zo antwoorden zy nooit, wanneer iemand *Salâm aleikimn* tegens hun zegt.

Men zal veelligt niet vermoeden, dat men nog tegenwoordig dergelyke gewoontens by de Europeërs vind. Ik hoor egter, dat de roomscatholyken in eenige ſtreeken van Duitsland, alwaar zy met de proteſtanten in dezelve of nabygelegene dorpen leven, de laatſten nooit met den onder hen gewoonen groet: *Geloofd zy* JESUS CHRISTUS, aanſpreken, en dat de proteſtanten, wanneer het ook onvoorziens geſchiedde, hen niet met het, onder de roomscatholyken gewoone antwoord: *In eeuwigheid amen*, danken.

Wanneer bekende Arabiers malkand'ren in de woeſtyne van den berg Sinai, of op den weg in Egypte ontmoeten, geven zy malkand'ren wel zes, agt of tienmaal de hand. Elk kuſt zyne eigene hand, en herhaalt telkens de vraag: *Hoe vaart gy*, enz. De Arabiers in Yemen, welken voor lieden van wellevendheid willen gehouden worden, maken by hunne ontmoetingen niet minder pligtplegingen. Namelyk, elk houd zig als wilde hy de hand des anderen kusſen, en elk trekt zyne hand terug, als wilde hy deze eerbewyzing van den anderen niet aannemen. Opdat egter deze ſtryd niet te lang dure, vergunt de voornaamſte of oudſte perſoon gemeenlyk, na eenige trekken met den ſchouder en de hand, dat de andere hem den vinger kusſe. Aanzienlyke Arabiers omhelzen malkand'ren by het ontmoeten, en raken zig wederzyds met de wangen. Kortöm, de Arabiers bewyzen malkanderen by zulke gelegenheid niet minder hoflykheid dan de Europeërs.

De voornaame Arabiers hebben hun vertrek voor in het huis, en van de vrouwen, welken altoos agter in het huis wonen, hoort men in 't geheel niets. Alle anderen, als Koop- en Handwerklieden, Schryvers enz. hebben hunne winkels, waar men ze den geheelen dag vinden kan, in de groote marktſtraaten. Wanneer men ook van eenen Arabier naar zyn huis geleid word, moet men zo lang voor de deur wagten, tot dat hy eerſt zyne vrouwlyke huisgenooten door het woord *Tarik*, dat is, plaats, te kennen gegeven heeft, zig in haare vertrekken te begeven. Geen mansperſoon groet het vrouwlyk geſlagt op de ſtraat, ja het word voor ongemanierd gehouden hetzelve maar eenigzins ſterk aantezien. Dewyl dus het mohámmedaanſche vrouwentimmer, zo wel van aanzien-

zienlyken als middelbaaren ſtand, van het gezelſchap der vreemde mansperſoo- nen ten eenemaale uitgeſloten is, heb ik nooit gelegenheid gehad te zien met welke pligtplegingen vreemden door de vrouwen ontvangen worden.

Het ſchynt dat de vrouwen haaren mannen een' buitenmatigen eerbied bewyzen. Eene Arabiſche Dame, die ons in een ruim dal in de woeſtyne van den berg Sinai tegen kwam, verwyderde zig van den weg, deed haaren kameel van haare bedienden leiden, en ging zelve zo lang te voet tot dat wy voorby waren. Eene andere vrouw, welke ons te voet in een eng dal ontmoette, zette zig ter zyde van den weg, en keerde ons voorbyreizenden den rug toe. De wyven der Bedouinen op de grenzen van Yemen en Hedsjâs kuſten de Schechs met veel eerbied op den arm, en dezen kuſten daarëntegen haar den doek, dien zy om het hoofd gebonden hadden. Als ik met den Schech EL BELLED te Loheia eens buiten de ſtad wandelde, ontmoette ons eene arme vrouw, die zig hield als wilde zy haaren Burgemeeſter zelfs de voeten kusſen. Hy was egter zo beleefd van ſtil te ſtaan, en de eene knie om hoog te houden, welke zy ook eerbiediglyk kuſte. Uit dit voorbeeld laat zig egter nog in 't geheel niet beſluiten, dat de ſchoone kunne onder de Mohámmedaanen gering geägt word.

De Arabiers zyn van middelmatige geſtalte, mager en tevens door de hitte uitgedroogd. Zy zyn ook zeer matig in eeten en drinken. De gemeene Arabier drinkt gemeenlyk niets dan water, en geniet haaſt geen ander eeten, dan verſch gebakken ſlegt brood van *Durra*, (een ſoort van gierſt) met boter, olie, vet of kameelmelk gekneed. Dit brood was my telkens eene zo onaangenaame ſpys, dat ik vaſt geloof, ik zoude in plaats van dat liever garſtenbrood gegeten hebben. Doch de gemeene Arabier is van de jeugd af daaräan gewend, en ſchynt het met genoegen te eeten, ja zomtyds liever dan het tarwenbrood, welk hy te ligt bevind.

De Arabiers hebben verſcheidene wyzen om hun brood te bakken. Op het ſchip, waarmede wy van Dsjidda naar Loheia voeren, moeſt een van de Bootsgezellen alle namiddagen zo veel durra als voor eenen dag nodig was, op eenen langwerpig breeden, en van boven eenigzins gekromden ſteen, van de fi-

figuur H, op de eerste tafel; met een' and'ren langen en ronden steen, nat wryven, en van dat meel een' deeg en platte koeken maken (*). Ondertusschen word de oven geheet. Deze was een omgekeerde groote pot, omtrent drie voet hoog, zonder bodem, rondöm dik met leemaarde bestreken, en op eenen beweegbaaren voet geplaatst gelyk de figuur F op dezelve tafel aanwyst (†). Als de oven heet genoeg was, wierd de deeg, of liever de koeken, van binnen tegen de zyden des ovens aangekletst, zonder dat de koolen er uit gedaan wierden, en de oven wierd toegedekt. Naderhand wierd dit brood, daar het voor een Europeër nog kwalyk half gaar zou zyn geweest, er uitgenomen en geheel warm gegeten. De Arabiers in de woestyn bedienen zig van eene yzeren plaat om hunne broodkoeken te bakken. Of zy leggen eenen ronden klomp deeg in heete houtskoolen of kameelenmist, bedekken denzelven geheel daarmede, tot dat het brood naar hunne mening gaar geworden is, wanneer zy als dan de assche daarvan afslaan, en het warm eeten. De Arabiers in de steden hebben omtrent dergelyke bakovens als de onzen zyn. Dezen ontbreekt het ook niet aan tarwenbrood. Het heeft ook dezelve gedaante en grootte als onze pannekoeken, en is zelden genoeg gebakken. Het overige voedzel der Oosterlingen, bestaat voornaamlyk in ryst, melk, boter, *cheimak* of dikke room en allerlei tuinvrugten. Aan vleesspysen mangelt het hun niet. Dezen worden egter in de heete landen maar weinig gebruikt, doordien al het vlees aldaar voor ongezond gehouden word. Zy koken hun eeten altyd onder eenen dekzel, waardoor het zeer smaaklyk word.

De tafel der Oosterlingen is naar hunne levenswys ingerigt, dewyl zy op den grond

(*) Het is zonderling dat de gemeene Arabier nog heden ten dagen zyn koorn wryst, daar doch deze natie gelegenheid genoeg gehad heeft, het gemak en de inrigting van eene molen te leren kennen. Zy vinden veelligt het brood smaaklyker, als het koorn gewreven, dan als het gemalen is, en in dit geval mogen zy dan reden hebben om by de oude gewoonte te blyven. De Afrikaansche slaven in Amerika zullen ook nog, offchoon zy veele jaaren onder de Europeërs geweest zyn, hun klein mais, als ook de koffyboonen, op eenen steen wryven.

(†) De oven waarin de Turken te Constantinopole hun welsmakend gebraad (*Kabâb*) maken, heeft dezelve gedaante. Hy is merkwaerdig, dewyl dezelve in SALES Koran in het 9de hoofdd. bl. 178. en in 23 hoofdd. bl. 282. en by meer andere oostersche schryvers vermeld word.

grond zitten, spreiden zy een groot kleed midden in het vertrek op den vloer nêer, opdat de afvallende brokken niet verlooren zouden gaan, en de tapyten niet bevlekt zouden worden. Op dit kleed zetten zy een bankje, waaröp eene groote ronde koperen, en sterk vertinde plaat legt, op welke het eeten in verscheidene kleine koperen, altyd van binnen en van buiten goed vertinde schotels, aangedragen word. By de aanzienlyke Arabiers vind men in plaats van servetten een lang kleed, welk allen die om de tafel zitten, op den schoot leggen. Waar dit ontbreekt, daar neemt elk in stede van een servet zyn eigen doekje, welk hy by zig draagt, om zig daarmede aftedrogen wanneer hy zig gewasschen heeft. Messen en vorken gebruiken zy niet. De Turken hebben by hunne maaltyden houten of hoornen lepels. De Arabiers zyn zo gewoon hunne hand voor een lepel te gebruiken, dat zy de lepels ook by de met brood doorknede melk ontbéren kunnen. Andere lepelspyzen herinner ik my niet by hen gezien te hebben.

Aan eene Europesche tafel betonen de Mohámmedaanen zig volgens onze wyze zeer ongemanierd. Een Tollenaar by de Dardanellen, de eerste voornaame Mohámmedaan welken ik heb zien eeten, spysde des avonds by den aldaar wonenden franschen Consul. Hy verscheurde zyn stuk vlees met de handen. Hy gebruikte zyn servet om zyn' neus te snuiten; enz. Dit alles gaf my een slegt denkbeeld van de gewoontens der Turken. Doch ik geloof dat men het dezen Tollenaar vergeven konde; want ik heb naderhand menigmaal gezien, dat, wanneer de Mohámmedaanen het by my beproeven wilden met messen en vorken te eeten, het hun, die daaräan in 't geheel niet gewend waren, zo lastig gevallen is, dat ik het hen niet kwalyk konde afnemen, wanneer zy zig naar landsgebruik alleen van de vingers bedienden. Zy doen alle hunne vleesspyzen in kleine stukken gesneden opdragen. Zy eeten alleen met de regte hand, de linke hand dient hen ter wassching der onreine deelen des lichaams. Dus zyn zy er zeer kwalyk aan toe, wanneer de Europeërs hun een groot stuk vlees voorleggen, en doch begeren, dat zy geschiktlyk eeten zullen. De gemelde Tollenaar had veelligt bemerkt, dat een van ons, zig van eenen neusdoek bediende. Als hy nu het hem gegeven servet insgelyks voor een' neusdoek gehouden heeft, kan men het hem ook in 't geheel niet kwalyk nemen, dat hy zig daarin snoot.

Het

Het is voor eenen in de oosterſche landen nieuwlings aangekomen Europeër zeer onaangenaam met lieden te eeten, die de ſpyzen met de handen uit den ſchotel nemen, men gewent zig zelven egter ligt daartoe, wanneer men nauwer met hunne levenswys bekend word. Dewyl de Mohámmedaanen volgens hunnen Godsdienſt verpligt zyn, zig vlytig te wasſchen, zo is het om deze reden waarſchynlyk, dat hunne Koks het eeten ten minſten al zo zindelyk toebereiden als de Europeſchen. Zy zyn zelfs verpligt de nagels zo kort te houden, dat de minſte onreinigheid er zig niet onder zetten kan, doordien zy geloven dat hun gebed kragtloos zy, wanneer zy ook maar de geringſte onreinigheid aan hun lichaam hebben. Daar zy dan ook voor het eeten, handen, mond en neus, gemeenlyk zelfs met zeep, wasſchen, zo ſchynt het iemand ten laatſten onverſchillig, of een het eeten met reine vingers, of met een' vork uit den ſchotel neemt.

By de voornaame Schechs in de woeſtyne, welken tot den maaltyd niet meer dan *Pilau*, dat is, gekookte ryſt, begeren, word een zeer groote houten ſchotel vol daarvan opgedragen, en by dezen zet zig de eene party na de andere neder, tot dat de ſchotel ledig is, of tot dat allen verzadigd zyn. Ik heb ook by aanzienlyken in de ſteden, waar veele kleine ſchotels vol boven malkanderen in de gedaante van eenen afgeknotten kegel, opgedragen wierden, gezien, dat de laage bedienden zig aanzetteden, nadat de Heer met zyne gaſten en voornaamſte bedienden geſpysd hadde. Te Merdîn, alwaar ik met omtrent zestien hofbedienden des Waiwoden at, wierd op eene andere wyze gediend. Hier ſtelde zig een bediende tusſchen de gaſten, en had verder niets te doen, dan den eenen ſchotel weg te nemen, en dien, welken andere bedienden aanbragten, weer neer te zetten, zo dra nu de ſchotel neergezet was, zag men alle de zestien handen te gelyk in denzelven, en dit was hun zo goeden ernſt, voorál met het gebak, waarvan de Ooſterlingen als waterdrinkers, groote liefhebbers zyn, dat ieder zelden driemaal toetaſten konde. In het Ooſten eet men altoos zeer ſchielyk en by den maaltyd te Merdîn ledigden wy ook in den tyd van omtrent twintig minuten, meer dan veertien ſchotels. Het tafelgebed der Mohámmedaanen is maar zeer kort. Zy bidden evenwel, en ik geloof men kan zeggen met grooten aandagt. Wanneer zy zig aan tafel zetten, zeggen

zy: *Bism allâh errachmâm errachhîm*, dat is, in den naam des barmhartigen en genadigen GODS, en wanneer iemand niet meer eeten wil, ſtaat hy op, zonder op de overigen van 't gezelſchap te wagten, en zegt: *Elhâmd lillâh*, dat is, geloofd zy GOD (*). Zy drinken zelden onder het eeten, doch als zy zig na den maaltyd weer gewasſchen hebben, nemen zy eenen goeden dronk water, en daaröp een' kop koffy. De noordlyke en ooſtlyke Arabiers noemen den drank der koffyboonen *Kâhhwe*, en zyn daarvan al zo groote liefhebbers als de Turken. Hy word by hen ook op dezelve wyze klaar gemaakt. De boonen worden namelyk in eene opene panne gebrand, naderhand in een' houten of ſteenen mortier geſtoten, in een' koperen, van binnen en van buiten wel vertinden pot gekookt en zonder melk of ſuiker gedronken (†). In Yemen drinkt men dezen drank, welken men hier *Bünn* noemt, maar zelden, omdat men geloofd, dat hy het bloed verhit. Zy maken daaröm eenen drank van de basten der koffyboonen, welke eene groote overeenkomſt, zo wel op het oog als in den ſmaak met de thee heeft. Dezen houden zy voor verkoelend, en derhalven voor gezond. Zy noemen dien insgelyks kâhhwe, doch gemeenlyk *Kiſcher*, en bereiden hem op dezelve wyze als dien van de boonen (**). De ſcha-

(*) Ik lees dat de Europeërs met groote geleerdheid en welſprekendheid onderzogt hebben: *Num inter naturalis debiti & conjugalis officii egerium liceat pſallere, orare, &c.* Ik weet niet wat de Mohammedaanen over deze ſtoffe geſchreven hebben. Men heeft my egter verzekerd, dat zy, gelyk zy alle hunne bezigheden met de woorden *Biſm allâh errachmân errachhîm* beginnen, ook eveneens dit *ante conjugalis officii egerium* zeggen zullen, en dat geen eerlyk man dit verzuimt.

(†) Wy hadden wel een' koffymolen in Arabie, doch wy vonden het onderſcheid tusſchen de gemalene en geſtotene koffy zo groot, dat wy er ons op 't laatſt niet meer van bedienden. Ik weet daarvan geen reden te geven, ten zy het misſchien deze ware, dat de oliagtige deelen door het ſtoten beter uit de boonen afgeſcheiden worden, dan door het malen.

Men vind reeds veele en breedvoerige narigten van de levenswys der Ooſterlingen in andere boeken. Het kortſte, omſtandigſte en waarſchynlykſte dat ik daarvan gezien hebbe, is te vinden in *Natural Hiſtory of Aleppo* van den Heere ALEX. RUSSEL. NORDEN en POCOCK hebben verſcheiden huisraad der Ooſterlingen zeer goed afgetekend.

(**) De Franſchen noemen dezen drank *le caffé à la Sultane. Voyage de l'Arabie heureuſe p.* 244. Ik weet niet waaröm men denzelven eenen zo aanzienlyken naam toegevoegd heeft. Want ook

Tab. I.

A B C D E

F G H

I

A. v. d. Meer Jun. fec.

schalen namelyk worden een weinig geroosterd, zeer weinig gestoten, opdat zy niet te veel plaats in het vat beslaan, en in een soort van aarden kan als de figuur A op de eerste tafel, gekookt. De aanzienlyken in Yemen hebben Chinesche koppen, en ook zommigen zulke schoteltjes. Gemeenlyk egter zo als de noordlyke Arabiers en de Turken, fyne zilv'ren of geel kop'ren koppen als de figuur B. De gemeene man in Yemen heeft koppen van leemaarde als de figuur C.

Ofschoon den Mohámmedaanen het gebruik van al wat de zinnen eenigzins bedwelmen kan, verboden is, vind men doch zomtyds eenigen, welken groote liefhebbers van sterke dranken zyn. Onze Artz vond by een' ryken Koopman te Loheia zelfs alle de gereedschap welke tot het brandewyn branden vereischt word. Evenwel moeten zy zeer op hunne hoede zyn, om niet verraden te worden, en daarom drinken de zuipbroeders niet anders dan 's avonds in hunne huizen. In de steden op de grenzen van Arabie, alwaar gemeenlyk veel Jooden en Christ'nen wonen, kan een reiziger brandewyn, en zomtyds ook wyn bekomen. Te Dsjidda woonde een Griek, welke ook slegten brandewyn brandde. Eenige Engelsche schepen die naar Moccha komen, brengen ook Indische arak mede om te verkopen. Doch buiten dezen vind een reiziger in gantsch Yemen geen drinkbaaren wyn en brandewyn, als alleen te Saná, alwaar de Jooden ze beiden goed, en in overvloed hebben, en dezelven gelyk de Armeniers in Persie, in groote steenen kruiken bewaren. De Jooden te Saná zenden wel wyn en brandewyn aan hunne medebroed'ren in de andere steden van Yemen, doch uit gebrek aan ander vaatwerk, in koperen vaten. Een Europeër zou zig kwalyk daarby bevinden, wanneer hy daarvan drinken wilde. Even zo min is een ander soort van drank drinkbaar, waarvan men ons te Loheia een weinig in plaats van wyn verkogt. Deze word, zo ik het wel heb, van gedroogde rozynen gemaakt, die men in eenen in den grond begraven' pot laat gesten. Men heeft nog eenen witten en dikken drank, *Busa*, welke uit meel toebereid word. Den laatsten proefde ik te Dsjissa, digt by Ká-

ook alle gemeene lieden in Yemen drinken *Kischer*, en men vind in de koffyhutten, welken men in deze provintie met meenigte aan den weg aantreft, zelden eenen anderen drank.

Káhira. Hy moet egter ook te Báſra bekend zyn. In Armenie is het een algemeene drank. Aldaar word hy in groote potten in de aarde bewaard, en gemeenlyk uit dezelven door middel eener pype gedronken (*).

Dewyl de geringe Arabiers in de ſteden ook gaern *Keif* hebben, dat is, gaern vergenoegd zyn, en de ſterke dranken niet betalen, en misſchien in 't geheel niet krygen kunnen, roken zy *Haſchîſch*, een kruid, welk de Heer FORSKÄL, en reeds anderen, die voor ons in de ooſterſche landen geweeſt zyn, voor hennip bladen hielden (†). De lief hebbers van dit kruid verzekeren, dat het hun veel moeds geeft. Wy zagen hiervan een voorbeeld aan eenen van onze Arabiſche bedienden te Loheia, welke haſchîſch gerookt hadde. Op den weg ontmoetten hem vier ſoldaaten, en hy kreeg luſt om hen allen op de vlugt te dryven. Doch een van hun klopte hem digt af, en bragt hem naar huis. En desniettegenſtaande kon hy niet tot ruſt gebragt worden, maar was nog ſteeds by zig zelven in de vaſte verbeelding, dat vier ſoldaaten niet tegen hem beſtand zouden zyn.

Dewyl de Turken en Perſen zulke groote lief hebbers van *opium* zyn, is het waarſchynlyk, dat de Arabiers zig ook er van bedienen. Ik wil hen egter van geen misbruik in dezen beſchuldigen, doordien ik onder hen geen voorbeeld daarvan gehoord hebb'.

By

(*) Van dezen drank meld XENOPHON in zyne *Retraite des dixmille liv.* 4. *p.* 135. der overzetting van PERROT, en *tom. II. p.* 78. van de *Commentaires ſur la retraite des dixmille de Xenophon par le Cointe*, met volgende woorden: *On y trouve* (in Armenie) *pour breuvage de la biere, qui étoit bien forte quand on n'y mettoit point d'eau; mais ſembloit douce à ceux qui y étoient occoutumez. On beuvoit avec un chalumeau, dont il y avoit là grand nombre de toute ſorte, et ſans naeuds, dans les vaiſſeaux mesme où étoit la biere, ſur la quelle on voyoit l'orge nager. . . . Mais quand on buvoit à la ſanté de quelqu'un, il falloit aller au tonneau, & ſe baiſſer pour boire.* Het Buſa ſchynt eenige gelykheid te hebben met den drank, welke de Ruſſen *Kislô-ſchti*, of met dien welken zy *Kwaſſ* noemen. NEITZSCHITZ vond den drank Buſa ook te Sues. Zie, zevenjarige waereldbeſchouwing bl. 145.

(†) KÄMPFERI *amoenitates exoticæ Faſc. III. Obſ.* 15. RUSSELS *Natural Hiſtory of Aleppo* bl. 83. De Schyten kruipen onder klederen, werpen hennipbladen op de in 't vuur gegloeide ſteenen, en worden door den rook en damp zo bedwelmd, dat zy een gehuil maken. HERODOTUS 4 boek 71.

By een bezoek word eenen vreemdeling, zo dra hy plaats genomen heeft, eene pyp tabak, wat confituren en een' kop koffy of kiſcher gebragt. Men ſpreid hem ook wel een koſtbaar geborduurd ſervet op den ſchoot. By de aanzienlyken in de bergagtige ſtreek van Yemen vonden wy in de maanden May, Juny en July den geheelen dag door kleine bosſen *Káad*, zynde jonge ſpruitjes van zek'ren boom, welken men tot tydverdryf eet, gelyk men by ons ſnuiftabak gebruikt. Deze lekkernyen ſmaakten ons in 't geheel niet. Het is ook zeer waarſchynlyk, dat de káad zynen liefhebberen den ſlaap beneemt, en hen tevens uitteert. Evenwel moet elk wellevend inwoner van Yemen een liefhebber daarvan zyn. Degeenen die goede tanden hebben, kauwen hem zo als hy van den boom gekomen is; maar van oude lieden, die niet wel meer konden kauwen, heb ik ook gezien, dat zy hem in een' vyzel ſtampten.

De Arabiers roken zo wel uit lange pypen, als uit de zogenaamde Perſiſchen, welken zy *Kiddra*, *Buri*, *Nardsil* of *Ankire* انكيره noemden (*). De gemeene man maakt de laatſten met geringe koſten van eenen kokosnoot, de vermogenden egter laten ze van glas, zilver en zelfs wel van goud van verſcheidene figuuren maken. De Ooſterlingen ſnyden hunne tabakbladen niet, maar plukken ze alleen met de vingers. Wanneer zy hunnen kiddra ſtoppen willen, word de tabak eerſt zeer vogtig gemaakt, en daarom moeten zy geſtadig eene brandende kool op hunne pyp hebben, als ook omdat zy zeer langzaam roken. Telkens als zy eene pyp op nieuw ſtoppen word eerſt ſchoon water in dezen kiddra gegoten. De aanzienlyken dragen zomtyds eene kleine doos met welriekend hout by zig, en ſteken dengeenen van hunne gaſten, voor wien zy eene byzondere agting tonen willen, een ſtukje daarvan in de pyp, welk beiden een' aangenaamen reuk en ſmaak geeft.

Wanneer een vreemdeling opſtaan en heengaan wil, word den bedienden een teken gegeven, dat zy rozenwater en reukwerk brengen moeten. De rozen-

(*) Een Arabier welke ons naar den berg Sinai geleidde, en onder wegen zyne pyp verloor, ſtopte zynen tabak in een been. Eene nieuwe uitvinding voor de tabakſmokers die dergelyk ongeluk hebben. Het is bekend, dat men in Ooſtindie den tabak in een blad rolt, hetzelve aan 't eene eind ontſteekt, en door het andere den rook trekt.

zenwatersfles en het reukvat, zyn zomtyds beiden van zilver en zeer fraai bearbeid. Maar in Yemen heeft men gemeenlyk eene porceleinen fles met een' zilv'ren ftop daaröp als de figuur D, en een reukvat van gevlogten riet op eenen houten voet volgens figuur E op de eerfte tafel. Doch deze plegtigheid ziet men alleen by buitengemeene gelegenheden, of ook wanneer men iemand op eene hoflyke wyze te kennen geven wil, dat de Heer van 't huis bezigheden heeft; want zo dra men met rozenwater befproeid is, en de baard en de wyde mouwen bereukt zyn, moet men zig niet langer ophouden. By een dagelyks bezoek valt niets verders voorhanden, dan koffy of kifcher, eene pyp tabak en káad. Wy wierden te *Rafchîd* (*Rofette*) by eenen Griekfchen Koopman voor de eerfte reis met alle oofterfche plegtigheden ontvangen. Een van ons gezelfchap ftond niet weinig verzet, als een bediende zig vlak voor hem ftelde, en hem het water in het aangezigt en op de klederen wierp. Tot ons geluk was er een Europeër by ons, die de gewoontens dezer landen beter kende, en ons met weinig woorden de zaak beduidde, anders zouden wy den aanwezende Oofterlingen een lachen veröorzaakt hebben.

De huizen der voornaame Mohámmedaanen zyn noch uitwendig, noch in de vertrekken der mannen pragtig. Het fchynt dat dezen in niets anders pragt ftellen, dan in hun geweer, hunne paerdentuigen, en in de menigte van paerden en bediendens. De vloer is in alle vertrekken, zo wel der aanzienlyken als der geringen, belegd, al ware het ook maar met eene ftroomat, en die daarop treden wil, moet eerft zyne pantoffelen of laerfen uitdoen (*). In de woonin-

(*) Deze gewoonte fchynt den Europeëren niet altyd behaagd te hebben. Toen de bediende des Gouverneurs te Moccha den fchryver van de *voyage de l'Arabie heureufe* by de intrede in het vertrek herinnerde zyne fchoenen, welke hy voor pantoffels aanzag, uittetrekken; dreigde deze, dat hy liever geen gehoor, en zyne reis vergeefs gedaan wilde hebben, dan zig dezer oofterfche gewoonte te onderwerpen. De Arabiers waren zo beleefd den uitlander zynen wille te laten. Maar zy dagten juift wel hetzelfde, wat een Europefche Koopman denken zou, welke goede hoop had eenen voordeligen handel met een' vreemdeling te kunnen fluiten, wanneer hy dezen op zyne begeerte verlof gave op zyne ftoelen herôm te lopen. De Europeërs begeren in de oofterfche landen zomtyds eenen voorrang, die hun niet tot eer verftrekt. Hadde de gemelde Frans-

ningen der voornaame vrouwen, zou men zeer kostbaare tapyten, sofâs, en ander huiscieraad vinden. Ik zag in zulk eenen harem dien de Stadhouder der provintie Fars te Schirâs deed bouwen, een vertrek, waarin niet alleen de zoldering, maar ook de wanden en deuren, ja zelfs twee kleine pilaaren, geheel met kleine spiegels bezet waren. De vloer welke nog niet afgemaakt was, moest met de kostbaarste tapyten en sofâs belegd worden. Midden in de gehoorzaal des Imâms te Saná was eene groote waterkom met verscheidene springbronnen om de lugt te verfrisschen. Ik heb dergelyken ook wel by andere voornaame Oosterlingen aangetroffen. De vloer egter was rondom de waterkom of met fyne tapyten of met marmer belegd. Wanneer dus de Arabische Profeet, welke zelve niet lezen noch schryven konde, in het 27ste Capittel van den korân zegt: dat de vloer van SALOMONS gehoorzaal met glas bedekt geweest zy; dan verhaalt hy juist maar eene fabel, gelyk men nog heden dergelyken by openbaare byëenkomsten in de Arabische koffyhuizen menigvuldig hoort.

Dewyl de Oosterlingen den vloer in hunne vertrekken zeer zindlyk houden, gewennen zy zig ook om deze reden zelden uittespuwen, al roken zy uuren lang tabak. Doch het word voor geen ongemanierdheid gehouden in een gezelschap, wanneer iemand uitspuwt. Ik heb zelve verscheidene reizen by voornaame Arabiers gezien, dat de Heer van 't huis een porceleinen potje met eene kleine opening en eenen breeden rand, by zig had staan, en dat anderen tegen den wand, of agter het kussen, waaröp zy leunden, of ook uit de vensters spuwden.

De Huizen der Arabieren, welken van steenen gebouwd zyn, zyn allen van boven plat. De kleinere huizen in Hedsjâs en in Yemen hebben zeer dunne wanden, en een rond dak, welk met een zeker soort van gras bedekt is. Derzelver figuur is op de eerste tafel by I afgebeeld. De kleine hutten der gemeene Arabieren aan den Euphrat zyn gemeenlyk maar met stroomatten gedekt, en met takken van dadelboomen onderschraagd, doch van boven ook rond. Ik weet niet, welken van deze hutte men het beste met de figuur van de *Mappa-*

Fransman by zyne intrede in de gehoorzaal zyne schoenen doen schoon maken, dan had hyze zonder tegenzegging ook wel kunnen aanhouden.

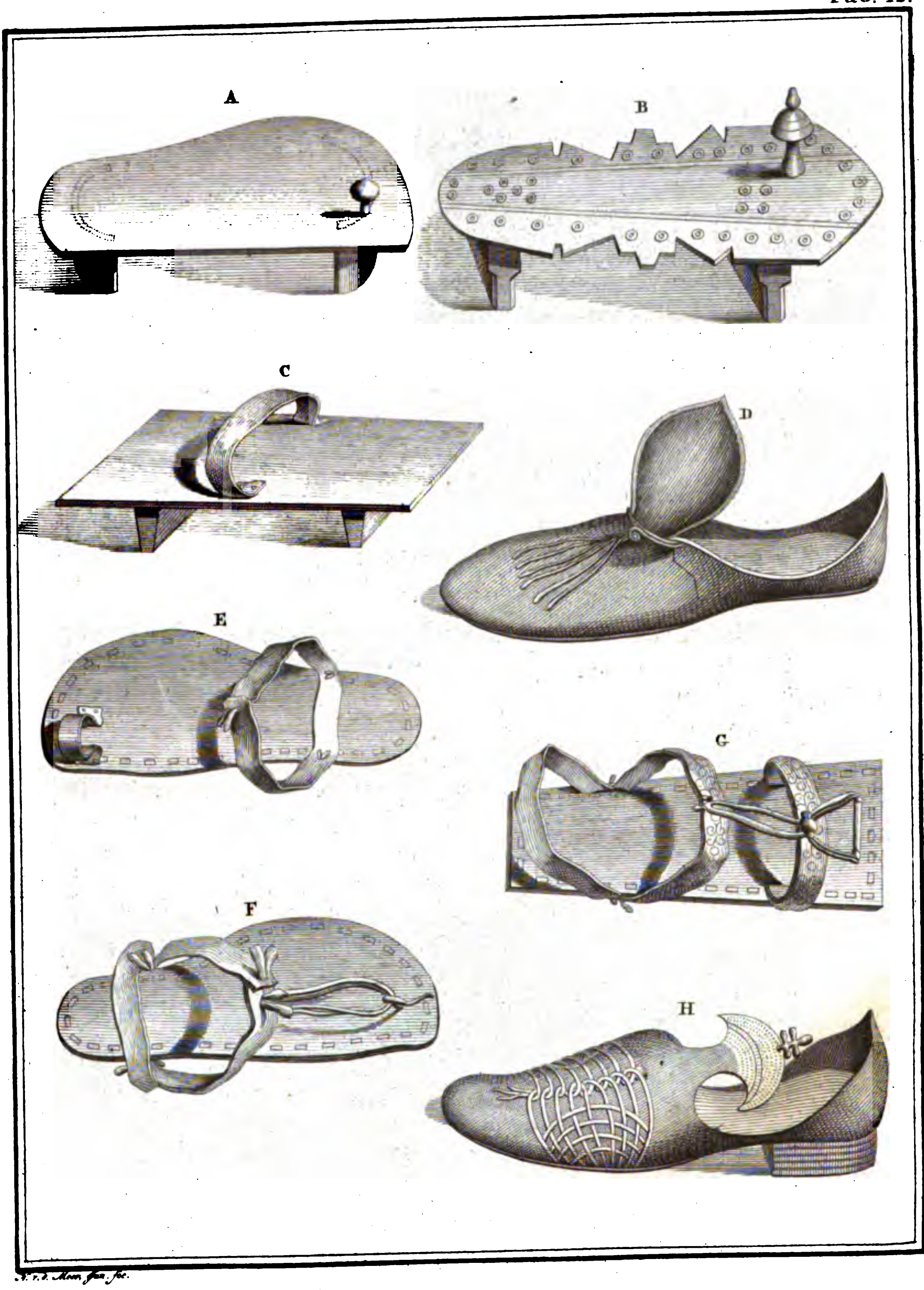
palia der Africaanen, welken SALUSTIUS befchryft, vergelyken kan. Beiden fchynen egter naar dezelven meer te gelyken dan de tenten der herömzwervende Arabieren. Want dezen zyn op dezelve wyze als de tenten der Turkomannen en Kiurden, welken ik gezien heb, gemeenlyk door zeven of negen ftangen, welker middelfte de hoogfte is, onderfchraagd, en gevolglyk van boven niet rond, maar zy hebben veel eer de gedaante van een oud Europefch boerenhuis. De Heer BAURENFEIND heeft wel eene tent der Arabieren, welken zig omtrent de pyramiden ophouden afgetékend, doch het zal onnodig zyn dezelve hier in 't koper te brengen, daar men reeds eene dergelyke op de 65 tafel van den Heere NORDEN vind.

De Arabiers hebben verfcheidene wyzen van te gaan zitten. Wanneer iemand gemaklyk zitten wil, zet hy zig neer met de beenen kruiswyze onder zig In het byzyn eens aanzienlyken moet elk, welke voor gemanierd wil aangezien zyn, zo op zyne hakken gaan zitten, dat de kniën op den grond of op de fofa raken. Omdat deze ftand de minfte plaats beflaat, zitten zy gemeenlyk ook zo by de tafel. Aan deze laatfte manier van zitten, heb ik my niet kunnen gewennen, hoe dikwils ik het ook beproefd hebbe. De eerfte wyze vond ik by de wyde oofterfche kleding gevoeglyker, dan het zitten op eenen ftoel. Ik heb ook veelmaal gezien, dat de Arabiers in 't open veld, daar het hun doch aan geen plaats ontbrak, zo gingen zitten, dat zy maar alleen van het voorfte gedeelte hunner voeten onderfteund waren. Deze houding heeft veel overeenkomft met die der aapen. Men vind in Tehâma wel een foort van ftoelen of ruftbedden als figuur G, doch men zit op dezelven zo als op den platten grond, namelyk de beenen onder zig.

De Arabiers dragen, gelyk de Turken en Indiaanen, lange kled'ren, doch in eenige deelen zyn zy van beiden onderfcheiden. Die van middelbaaren ftand in Yemen hebben wyde broeken, en over dezelven dragen ze in Tehâma een ruim wit, doch in de bergagtige geweften een blauw en wit hemd, met zeer wyde en lange mouwen. Zy dragen gemeenlyk eenen geftikten, of met zilver beflagenen lederen gordel, en in denzelven midden voor het lyf, een breed krom en van vooren fpits mes (*jambea*) met de punt naar de regte zyde. Hun boven-

Tab. II.

venkleed gaat maar eene hand breed of twee onder de kniën, heeft geen armen, maar wel eene voering. Op den eenen schouder dragen zy een groot fyn kleed, eigenlyk om by regenagtig wêer zig daarmede te bedekken, en by zonneschyn zig voor de hitte te beschermen, doch tegenwoordig ook wel enkel tot cieraad. Hun hoofddragt is zeer ongemaklyk en tevens kostbaar. Want zy dragen tien tot vyftien mutzen over malkand'ren, waarvan eenigen wel enkel van linnen, doch anderen ook van dik laken (*Fäs*) en met katoen bestikt, zyn, en de bovenste is zomtyds kostlyk met goud geborduurd. Op diegeenen welken ik my by myne vrienden liet tonen, vond ik altyd de woorden: *la alláh illá allah, Mohámmed rasfûl alláh*, of eene andere spreuk uit den koran. Dit is de geheele last nog niet, dien een Arabier op het hoofd draagt, want hy wikkelt om die menigte van mutzen nog een groot fyn neteldoek (*Sasch*) aan beide einden met fraaye zyden, en zelfs wel gouden franjes bezet, die men tusschen de schouders op den rug laat afhangen (*). Het zou zeer ongemaklyk zyn, dezen last gestadig op het hoofd te dragen. Daarom zetten de Arabiers in hunne huizen, of by goede vrienden zomtyds alles, op eene of twee mutzen na, naast zig neer, en by hun vertrek zetten zy hunnen turban zo gemaklyk wêer op het hoofd, als wy onze pruiken. Maar niemand kan met welvoeglykheid voor eenen aanzienlyken zonder turban verscheinen. Ik meen ook bespeurd te hebben, dat diegeenen onder de Mohámmedaanen, welken zig als groote geleerden willen doen aanzien, een' byzonder grooten turban dragen. De schoenen der Arabieren van middelbaaren stand bestaan, zo als die der gemeene Arabieren uit eene enkelde zool, met eenen riem of ook wel een paar riemen over den voet, en eenen om den hak. Men ziet daarvan verscheidene figuuren op de tweede tafel by E, F, G. Dezen hebben dus geen zo lange riemen, als die, welken de Schilders tot de oostersche kleding plegen

(*) De mode van het eind des turbans of Sasch op den rug te laten afhangen; schynt reeds zeer oud te zyn; want dus zouden ook de Engelen in den slag by *Bedr* gekleed geweest zyn. Zie SALES *Koran chap.* 3. *p.* 51. in de noot *b.* Insgelyks de vertaling der algemeene waereld historie der latere tyden I. deel §. 80.

Men zeide dat de Scherifs in Hedsjas om hunne overledene nabestaanden zwarte kled'ren dragen. Deze gewoonte heb ik by de overige Mohámmedaanen niet bespeurd.

gen te ſchilderen (*). De Arabiers dragen veeltyds in hunne huizen de in alle oosterſche baden gebruiklyke houten pantoffels als de figuuren A, B, C. Het voornaame vrouwentimmer in Egypte en Turkye draagt in huis den pantoffel C, doch gemeenlyk veel hooger (†).

De voornaame Arabiers in Yemen dragen even zulke wyde broeken, hemden en eenen zo grooten ſaſch of turban, insgelyks zulk een mes voor het lyf, en een kleed op den eenen ſchouder, gelyk die van middelbaaren ſtand. Zy hebben bovendien een kamizool met enge, en eenen ruimen rok met zeer wyde mouwen. Ook geele Turkſche pantoffels, of ſchoenen van geel leder als de figuur D.

De gemeene Arabier heeft maar een paar mutzen op het hoofd, en zynen ſaſch agteloos daar om gebonden. Eenigen dragen broeken en een hemd, veelen egter in plaats van dezen maar een doek, welk hun van de heup tot aan de kniën afhangt, eenen grooten gordel met hun jambea voor het lyf, en nog een groot kleed los op den ſchouder. Voor 't ov'rige gaan zy naakt, en hebben zelden ſchoenen aan. Men kan dus ligt denken, dat de huid onder hunne voeten zeer dik en hard moet worden. In bergagtige, en dus koudere ſtreeken draagt de gemeene man ook ſchaapen bont. De voornaame Arabiers hebben wel zakken in hunne kamizools, namelyk eenen op zyde en den anderen voor de borſt. Doch die van middelbaaren en geringen ſtand bewaren hun geldbeursje, vuurtuig, neusdoek, enz. in hunnen grooten gordel.

Men vermoed misſchien niet, dat de hier gemelde kleding ook het beddegoed eens gemeenen Arabiers uitmaakt. Zynen grooten gordel ſpreid hy uit, en dus heeft hy een bed. Met het kleed, welk hy op den ſchouder draagt, be-

(*) Deze tafel is van den Heer BAURENFEIND. Hy tekende op dezelve ook den zeer kunſtig gemaakten ſchoen H der Baniaanen, welker overige kleding hierna beſchreven zal worden. In Natolie, alwaar 't zo koud is dat men niet blootvoets gaan kan, winden de arme inwoners groote doeken om hunne voeten en beenen; en om dezelven binden zy lange riemen of koorden, die aan de zoolen vaſt zyn. Deze zoolen zyn veeltyds enkel van onbereid leêr.

(†) Zie de afbeelding van een vrouwsperſoon van Aleppo in *Recueil de cent eſtampes* van den Heere DE FERRIOLS. De verdere kleding der Aleppoſche vrouwen is zedert dien tyd geheel veranderd.

bedekt hy zyn geheel lichaam en het aangezigt, en ſlaapt naakt tusſchen deze twee kleeden geruſt en wel te vreden. De Inwoners der bergagtige geweſten ſlapen veeltyds geheel naakt, in groote zakken. Hierïn liggen zy niet alleen warm, maar zyn ook met weinig moeite van vlooyen, muggen, en dergelyken bevryd, wanneer zy hun bed maar omkéren en afſchudden.

In het koningryk des Imâms laat zo wel de aanzienlyke als de geringe zyn hoofd ſcheren. Doch in andere geweſten van Yemen laten alle de Arabiers zelfs de Schechs, hun hair lang wasſen, en dragen noch mutzen noch ſaſch, maar in plaats derzelven eenen neusdoek, waarïn zy de hairen agterwaards in den nek binden. Eenigen laten hunne hairen tot op de ſchouders hangen, en binden, in plaats van den turban eene koord om het hoofd. De Bédouinen op de grenzen van Hedsjâs en Yemen dragen eene muts van gevlogtene dadelbladeren. Byna alle de Arabiers dragen eenige in leder genaaide *Amulétes* (†), of ook wel eenen ſteen in zilver gevat, boven den elleboog op den arm, en ſlegte ringen aan de vingers. Gouden ringen en koſtlyk geſteente ziet men zeer zelden by eenen Mohámmedaan. Men zegt, dat zy volgens de wet verpligt zyn, dezelven geduurende hunnen aandagt afteleggen, indien hun gebed verhoord zal worden.

Het bovenkleed welk men *Abba* noemt, heb ik op de weſtzyde van Arabie alleen by reizende kooplieden gezien. Op de ooſtzyde van dit ſchierëiland, en voornaamlyk in het landſchap Láchſa is het egter de algemeene kleding, zo wel der mannen als der vrouwen. De Arabiſche Schechs op de Turkſche grenzen kleden zig, vooräl wanneer zy in de ſteden gaan, meeſtendeels op de Turkſche wyze.

Veele Arabiers dragen, gelyk gezegd is, in het geheel geen broeken, daarentegen hebben de Arabiſche vrouwsperſoonen in de bergagtige ſtreeken zig dezelven aangeſchaft. De gantſche kleding der gemeene Arabiſche wyven beſtaat egter ook alleen in eenen broek, en een wyd hemd, beiden van blauw lynwaat, en

(†) *Amulête*, zeker geneesmiddel dat de kragt zou hebben om verſcheidene ziektens te genezen of voortekomen, en dat bygelovige lieden ten dien einde aan den hals of op een gewrigt binden.

en met eenige vercierzelen van verſcheidene kleuren benaaid. De vrouwsperſoonen in Tehâma dragen in plaats van een' broek eenen breeden doek om de heup. Die in Hedsjâs gelyk ook die in Egypte, hebben een ſmal ſtuk lynwaat voor het aangezigt, zo dat even de oogen vry zyn. In eenige gewesten van Yemen houden zy, als zy op de ſtraat verſchynen, eenen grooten ſluyer, die zy over het hoofd hebben hangen, zo voor 't gezigt, dat nauwlyks het eene oog vry blyft. Te Saná, Taäs en Mochha hebben zy het gantſche aangezigt met een floers bedekt. Eenige wyven te Saná hadden hetzelve met goud geborduurd. Zy dragen daarënboven eene menigte ringen om de armen en aan de vingeren, en zomtyds in den neus en in de ooren, eenige ſnoeren venetiaanſche paerlen om den hals, gelyk de Egyptiſche vrouwsperſoonen en die by den berg Sinai. De nagels verwen zy bloedrood, en de handen en voeten met het kruid *Elhenne* bruingeel. Ook het binnenſte der oogleden met *Köcchel*, eene verw, welke uit loodertz gemaakt word, pekzwart. Zy vergroten niet alleen haare wenkbrauwen, maar ſchilderen ook nog andere zwarte cieraaden in het aangezigt en op de handen. Ja zy doorboren om die reden de huid, en leggen zekere ſtoffen op de wonden, welken deze figuuren zo diep invreten, dat zy geduurende haaren levenstyd niet verdwynen. Dit alles houden de Arabiſche vrouwen voor ſchoon. Zelfs eenige mansperſoonen ſtryken köcchel in hunne oogen, onder voorwendzel, dat het het gezigt verſterkt, daar zy doch van dégelyke lieden voor *petits maîtres* (windbuilen) gehouden worden. Dezen verwen hunne nagels ook rood, en diegeenen, welken byna naakt gaan, beſmeren zomtyds hun gantſche lichaam met elhenne. Misſchien omdat de bruingeele kleur hun beter gevalt, dan de natuurlyke vleeſchkleur, of veelligt ook om andere in 't denkbeeld te brengen, dat onder dien gryns eene ſchoonheid verborgen zy (*). De Arabiſche vrouwsperſoonen in de laage en heete oor-

---

(*) De Europeërs zullen deze voorgemelde modens voor zeker niet fraai vinden. Het behaagt den Arabieren ook alzo weinig, wanneer jonge Europeërs hunne zwarte hairen poeyeren, om zig aanzien te geven, als hadden zy van natuuren wit hair, of wanneer oude lieden zig telkens den baard afſcheren, en daardoor eene vrouwlyke troonie maken.

Kleding der Banianen te Mochka. | Habillement des Banianes à Mokha.

worden zyn van natuuren bruingeel. In de koudere bergagtige gewesten vind men egter, zelfs onder de boerenmeisjes, vry fraaye troonies.

Ik heb wel eenige afbeeldzels van de kleding der gemeene Arabische vrouwspersoonen, welken ik in myne reisbeschryving mede zal doen afdrukken. Doch het voornaame vrouwentimmer heb ik niet te zien gekregen, als maar even op de straat, en dezen zyn, zelfs in het heetste jaargetyde, van het hoofd tot de voeten zo digt ingehuld, dat men nauwlyks een lid van haar lichaam kan in 't oog krygen. Ondertusschen zag ik te Loheia en Beit el Fakih dat eenigen, die veelligt zig inbeeldden schoon te zyn, en deswegens vergaten het voorhang voortetrekken, zwarte cieraden in 't aangezigt, en voornaamlyk groote en zwarte wenkbrauwen hadden.

De Jooden in Yemen zien er byna uit als de Poolschen. Alleen gaan zy zo bedelagtig niet en houden zig zinlyker. In deze provintie durven zy geen fasch dragen, en hebben derhalven op het hoofd niets anders dan eene zeer kleine muts. Offchoon zy enkel daardoor genoeg van andere natiën onderscheiden zyn, laten zy evenwel aan beide zyden eenen grooten hairtrens over de ooren afhangen. Men vergunt hun hier geen andere kled'ren dan van blauwe kleur te dragen, Hunne broeken, hemden, gordels en overrokken zyn daarom allen van blauw lynwaat.

Den Baniänen in Yemen wierd voor eenige jaaren, daar zy nog, gelyk in Indie, geheel in 't wit gekleed gingen, aangezegd, zig in 't rood te kleden. Dewyl zy egter eene groote som aan den Imâm betaalden, wierd dit bevel te dien tyde wel weer ingetrokken. Edoch zy kregen kort daarop een nieuw bevel, dat hun turban voortaan rood moest zyn. Zy hadden nu verder geen lust geschenken te geven, dus gehoorzaamden zy. Alzo dat zy thans in 't wit met eenen rooden turban gekleed gaan. De kleding van eenen jongen Baniân, welken wy te Mochha zagen, is op de derde tafel afgebeeld (*). Veelen hebben over

(*) Deze tékening is van den Heer Baurenfeind. Het kleed om de heup is met eene fyne koord, waarin men van vooren eene zilv'ren fraai bewerkte pin ziet, vastgemaakt. In de linke hand houd de Baniân eenen rozenkrans, niet om zyn gebed volgens dien te verrigten, maar om daarmede gelyk de Mohämmedaanen, by ledige uuren den tyd doortebrengen. Met de regte hand wyst

over deze, voornaamlyk als zy uitgaan, nog een kleed van wit lynwaat, dat hen om het lyf en om de armen digt fluit, doch om de heupen heeft het zeer veel kleine plooyen, en gelykt dus niet kwalyk naar eenen Europefchen boerinnen rok. By deze Indifche kleding behoort nog een gordel. De Baniânen en Jooden mogen in Yemen geen geweer, gevolglyk ook niet het groot Arabifch mes dragen.

Den Europeëren, welken naar Arabie komen, is het geöorlofd geweer te dragen. Zy mogen zig ook naar eigen goedvinden kleden. Het is egter om het nieuwsgierig en zomtyds onnut gemeene volks wil het beft, wanneer men zig naar 's lands wyze kleed, en dus alleen van weinigen gewaar geworden word.

De Oofterlingen hebben niet alleen verfcheidene modens in hunne kleding, maar ook in de wyze van hunnen baard te laten groeyen. De Jooden in Turkye, Arabie en Perfie laten allen hunnen baard van eerften af aan wasfen, en dezen is altyd daarin van de baarden der Chriftenen en Mohammedaanen onderfcheiden, dat de Jooden denzelven by de ooren en aan de flaapen niet affcheren, in plaats dat de baarden der overigen boven fpits toelopen. De Arabiers houden den knevelbaard geheel kort, en zommigen fcheren hem geheel af, doch den eigenlyken baard nooit (*). In de bergagtige ftreek van Yemen, daar men niet gewoon is vreemdelingen te zien, fchynt het zelfs eene fchande te zyn, met een' gefchoren baard te gaan. Men geloofde daar zelfs, dat onze Europefche bediende, welke enkel eenen knevelbaard droeg, eene misdaad begaan hadde, en dat wy hem daarom den baard hadden laten affcheren. De meefte Turken daarentegen laten hunnen knevelbaard zeer lang wasfen, en fcheren den baard met een fcheermes. Het laatfte is by hen zelfs een eertéken; want de flaven en zekere bedienden van groote Heeren moeten hem affcheren, en mogen alleen den knevelbaard ftaan laten. De Perfen laten den knevel-

---

wyft hy op eene koei. Deze is juift volgens de regels der doorzigtkunde te klein getékend, doch heeftze het merktéken eener Arabifche koei. Naamlyk, korte hoorns, en een' klomp vet boven op de fchoften.

(†) Plinius zegt VI. boek 32, *Arabes mitrati degunt, aut intonfo crine. Barba abraditur, præterquam in fuperiore labro. Aliis & hæc intonfa.*

velbaard gemeenlyk lang wasſen, maar den baard houden zy met eene ſchaar zo kort, als of hy maar eenige weeken oud ware. Eene mode, die een vreemdeling niet ligt fraai zal vinden. De Kiurden ſcheren hunnen baard wel met een ſcheermes, doch zy laten behalven den knevelbaard, ook veel van den bakkenbaard onder de oogen ſtaan (*).

Ik heb geen van arabiſche oud'ren geborenen Arabier gezien, die niet reeds in zyne beſte jaaren, eenen zwarten baard hadde. Daarëntegen heb ik eenige ouden aangetroffen, die hunnen witten baard rood geverwd hadden, men zeide dat zy daardoor hunnen ouderdom wilden bedekken. Deze gewoonte word dus meer voor beriſpelyk, dan voor fraai gehouden. De Perſen verwen hunnen reeds zwarten baard dikwils nog zwarter, en houden daarmede waarſchynlyk aan tot in hunnen ouderdom, om nog ſteeds jong te ſchynen. Het word voor onbetaamlyk gehouden by een' fatſoenlyken Turk, zynen baard zwart te verwen, ondertusſchen zal men veele aanzienlyken vinden die het egter doen. Dit ſchynt voor menigen jongen Heer dezer natie, die zyne ſchoonheid verheffen wil, noodzaaklyk te zyn, dewyl de zwarte baarden by de Turken niet zo algemeen zyn, als by de meer zuidlyk wonende Arabiers en Perſen.

Wanneer de Turken, welken den baard in hunne jonge jaaren geſchoren hebben, hem weer willen laten wasſen, nemen zy eenige plegtigheden daarby in agt. Zy bidden namelyk een *Fâtha*, 't welk als eene gelofte word aangezien, dat zy hunnen baard nooit weer willen laten ſcheren. De Mohámmedaanen geloven misſchien, dat de Eng'len in hunnen baard wonen, en dat zy hem om die reden niet mogen afſcheren, gelyk door eenige reizigers is aangemerkt geworden. Het is ook zeker, dat, wanneer iemand zynen baard heeft laten wasſen, en hem naderhand weer afſcheert, hy daaröm ſcherp kan beſtraft worden. (Te Báſra, zo als ik meen, naar de wet met 300 ſtokſlagen, indien hy de Overheid niet met geld kan bevredigen) De geloofsgenooten belac-

(*) Ik zag onder de Indiſche ſoldaten te Bombay eenigen die maar enkel de kin ſchoren, doch den knevelbaard en het overige van den bakkenbaard lieten groeyen. Deze helden beelden zig mogelyk in zig daardoor een heldhaftig gelaat bytezetten. Dus geloof ik niet dat geheele natiën hunnen baard op die wyze dragen.

lachen en befpotten hem daaröver. Een Mohámmedaan te Báfra, welke omtrent twaalf jaaren voor myne aankomft in deze ftad, zynen baard in dronkenfchap afgefchoren had, was in ftilte naar Indie geweken, en niet weer terug gekomen, uit vrees voor de veragting, en de regterlyke ftraf. Hy dagt beiden dubbeld verdiend te hebben, dewyl hy zynen eed, en dat nog wel daarenboven in dronkenfchap verbroken had.

Ik vernam by eenen Jood te Maskat, wiens familie meer dan honderd jaaren in Omân gewoond hadde, of de daar wonende Jooden verpligt waren huns overledenen broeders vrouw te trouwen? Hy antwoordde my: Wanneer de oudfte van meer broed'ren zonder kinderen fterft, moet de na hem volgende broeder, al ware hy reeds getrouwd, de weduwe, indien zy het begeert, nemen. Doch het ftaat ook der weduwe vry haars verftorvenen mans familie te verlaten, en haar geluk elders te gaan zoeken. Te Haleb zou het om de twee of drie jaaren haaft gebeuren, dat zulke weduwen de broeders van haare overledene mannen voor den Rabby trekken, wanneer zy niet vrywillig aan deze wet voldoen willen. Zy worden dan volgens de wet Mofes daartoe aangezet, of beftraft. Omftandiger narigten kon ik van den Jood niet verkrygen.

Juift deze Jood te Maskat had twee kinders by zyne vrouw verwekt. Na eenen ftilftand van agt jaaren maakte hy geen ftaat meer erfgenaamen by haar te krygen, en nam derhalven eene andere, die egter geheel onvrugtbaar bleef. De eerfte vrouw zal hem denklyk tot het nemen eener tweede niet gebeden hebben, ook beleed hy openhartig, dat hy met die twee wyven niet zo geruft en gelukkig leefde, als van te vooren met ééne vrouw. Hy had nu twee huishoudingen tot zynen laft. Hy wierd door de jaloezy van beiden onöphoudelyk gemarteld, en kon niet genoeg voldoeningen en gefchenken aanwenden, om ze te bevredigen. Ik hoorde ook te Báfra van eenen Jood, die wegens de onvrugtbaarheid zyner eerfte vrouw nog eene tweede getrouwd had, zonder de eerfte te verftoten.

By de Mohámmedaanen gefchied het wel dat iemand zyns overledenen broeders

(*) Een huwelyk met des verftorvenen broeders vrouw.

ders vrouw trouwt, doch de weduwe heeft geen regt zulks te eifchen. Geen Mohámmedaan mag ook meer dan vier vrouwen tevens hebben, egter kan hy zo veel flavinnen nemen als hy er onderhouden kan, en met dezelven leven. Ondertusfchen moet hy, of aan zyne wyven de verfchuldigde pligt kunnen bewyzen, of zig op eene andere wyze met haar laten vinden, dat zy hem niet verklagen. Den Schiiten is het geöorlofd vrygeborene mohámmedaanfche wyven te houden, zonder dezelven te trouwen; maar den Súnniten is dit verboden. Niemand mag ook twee gezufters tevens trouwen, maar wanneer hy de tweede trouwen wil, moet hy de eerfte eerft verftoten.

De vrouw word door de nabeftaanden des mans niet als eene nalatenfchap aangezien, die niet in vreemden handen komen en vry worden zou, gelyk de Heer Michaëlis in zyne LX vraag vermoed. Zy behoud zelfs by het leven haars mans het bewind over haare eigene goederen, en dus kunnen de nabeftaanden des overledenen nog veel minder haar als eene flavin aanmerken. Ik heb eigenlyk niet daarnaar vernomen, of veelligt de wetten der Mohámmedaanen ten aanzien der flavinnen, die de Meefter getrouwd heeft, ftrenger zyn, dan ten aanzien der vrygeborene mohámmedaanfchen.

Het is my niet zeer waarfchynlyk, dat verfcheidene broeders by de *Mungalen* maar eene vrouw kunnen verkrygen, doordien zo veelen van hunne meisjes ter veelwyverye verkogt worden, gelyk de Heer Hofraad Michaëlis in zyne LX vraag naar SÜSZMILCH aanmerkt. Want de Turken, Perfen, Arabiers en Indiaanen trekken uit de landen, die hun zwarte en blanke flavinnen leveren, ook eene menigte flaven. Dus blyven er even zo veel van het vrouwlyke als van het manlyke geflagt terug, zo er anders in deze geweften, gelyk in Europa, van beiden omtrent even veel geboren worden. Denklyk gaat het by de Mungalen op dezelfde wyze toe, als elders, dat, wanneer hunne nabuuren van hun de meisjes roven of afkopen, zy ook de knegtjes nemen. Ik moet dus denken, dat het den terugblyvende mannen aan geen wyven ontbreke. Het is insgelyks denklyk, dat men by de Mohámmedaanen wegens den flavenhandel evenwel geen groot'ren overvloed van vrouwen aantreft, dan in andere landen. Want de gekogte flaven der Turken en Arabieren trouwen ten deele

 ook,

ook, ja eenigen van hun, die tot groote eerstaaten geraken, of rykdommen verkrygen, nemen zomtyds meer dan ééne vrouw.

Het is my niet waarschynlyk, dat in de oostersche landen meer meisjes dan knegtjes zouden geboren worden, offchoon eenige Europesche Artzen en Munniken, by dewelken ik onderzoek daarnaar deed, zulks vermoedden. Die hiervan iets met zekerheid wilde zeggen, die moest nauwkeurige lysten van de jaarlyks geborenen hebben. Nadien men dezen al zo min by de oostersche Christenen als by de Mohammedaanen vind, kan ik daarvan niets zekers zeggen. Ik wil ondertusschen hier eenige kleine lysten opgeven, die ik van Europesche Munniken bekomen heb. Hieruit zal men ook omtrent het getal der roomscatholyken in deze landen bepalen kunnen.

Door de Kapucynen te Surát zyn gedoopt geworden:

	knegtjes	meisjes
van 1676 tot - - - 1700 -	140.	118.
- - 1701 - - - - - 1720 -	122.	130.
- - 1721 - - - - - 1748 -	149.	129.
- - 1749 - Septemb. 1764 -	94.	82.
Dus in 88 jaaren en 9 maanden	505.	459.

Deze vaders hadden onder anderen in hunne kerkenboeken aangemerkt: dat in het jaar 1678 eene vrouw te Surát, welke maar 12 jaaren en 3 maanden oud was, een kind geboren hadde. Insgelyks dat in het jaar 1689 eene vrouw in de kraam gestorven ware, na eene zwangerschap van 18 maanden, doch dat men het kind in 't leven behouden, en gedoopt hadde. Men wist niet meer, waardoor men het hadde kunnen bewyzen, dat de vrouw gedurende deze 18 maanden indedaad zwanger geweest ware.

Ik hoorde ook in Persie van eene dertien jaarige moeder. Men trouwt de meisjes in deze gewesten zomtyds in haar negende jaar uit, ik zelvé heb iemand gekend, wiens vrouw by de voltrekking van haar huwlyk niet ouder dan tien jaaren was geweest. Eene vrouw te Abuschähhr, die by de vyftig jaaren oud was, zou nog een kind gekregen hebben. Dit is juist wel een zeldzaam

voor-

voorbeeld, daar de oosterſche vrouwen welken dertig jaaren bereikt hebben, reeds voor oud gehouden worden.

In de kerk St. Michiel te Mahim op het eiland Bombay, zyn van eenen Karmelyter gedoopt geworden:

	knegtjes	meisjes
In 't jaar 1758 -	55.	48.
- - - 1759 -	51.	48.
- - - 1760 -	59.	56.
- - - 1761 -	48.	54.
- - - 1762 -	64.	59.
- - - 1763 -	64.	56.
Dus in zes jaaren	341.	321.

In de kerk *Signora Esperanza* buiten de ſtad Bombay, wierden gedoopt:

	knegtjes	meisjes
van 1751 tot - - - 1755 -	419.	406.
- - - 1756 - - - - - 1760 -	349.	355.
- - 1761 tot Octob. - - 1764 -	246.	278.
Dus in 13 jaaren 9 maanden -	1014.	1039.

Onder de te Surát en Bombay gedoopten bevinden zig denklyk eenige weinige ſlaven en ſlavinnen der aldaar wonende Europeëren, en zogenaamde Portugéſen. In de Turkſche landen hebben de Chriſt'nen geen gelegenheid Heidenen te dopen, en de Mohámmedaanen durven zy in 't geheel niet bekéren. Als men dus van daar veele lyſten van de gedoopten konde bekomen, zou men daarüit met meer zekerheid op de evenredigheid der mannen tot de vrouwen kunnen beſluiten. Ik heb daarvan geen nader onderrigt gekregen, dan dat te Báſra van het begin des jaars 1755 tot Auguſti 1765 in alles 52 knegtjes en 55 meisjes door de Europeſche Munniken gedoopt zyn geworden. En van de Munniken te Bagdad kreeg ik deze lyſt:

 van

	knegtjes	meisjes
van 1741 tot 1745 -	13.	28.
- - 1746 - - 1750 -	14.	21.
- - 1751 - - 1755 -	21.	20.
- - 1756 - - 1760 -	32.	34.
- - 1761 - - 1765 -	39.	48.
dus in 25 jaaren -	119.	151. (*)

Volgens eenigen dezer lyſten is nu het getal der geborene meisjes in de oosterſche landen wel grooter dan het getal der knegtjes. Egter kan men daarüit op het geheel niets beſluiten. Het ſchynt ook, dat deze kleine meerderheid, zo er werklyk eene meerderheid plaats heeft, den Ooſterlingen dan evenwel nog geen voet tot de veelwyvery hebbe kunnen geven.

De veelwyvery is in de ooſterſche landen niet zo algemeen, als men veelligt in Europa gelooft. Want hoe zeer ook eenige Mohámmedaanen van deze hunne vryheid tegen my geroemd hebben, hebben doch ànderen, die ryk genoeg waren om meer dàn ééne vrouw te kunnen hebben, my rondborſtig beléden, dat zy met veelen niet zo gelukkig geleefd hebben als met ééne. Daaröm vind men er onder den burgerſtand maar weinigen, die meer dan ééne vrouw hebben, en ook onder de aanzienlyken vermoegen veelen zig geduurende hun leven met ééne. Zy zyn volgens de wet verbonden alle hunne vrouwen ordenlyk te onderhouden, en elk eene eens weeks te naderen. Een pligt welke veelen Mohámmedaanen te zwaar valt; want zy trouwen of zeer jong, of de vader koopt zynen zoon eene ſlavinne, om voortekomen, dat hy geen kennis met ligte vrouwsperſoonen zoeke. Men heeft eene overlevering, dat Mohámmed, die een ſlegt natuurkundige moet geweeſt zyn, zou gezegd hebben: Een Mansperſoon zoude, gelyk eene bron, geſtadig meer opleveren, hoe meer er uit geſchept

(*) De ooſterſche Chriſtenen, welken zig met de roomſche kerk vereenigd hebben, en zig in dit geweſt *Chaldeën* noemen, hebben ook te Bagdad eene kleine kerk, en by dezelve twee Prieſters, die ook kinders dopen. Men kan deswegens uit het voorgaande het getal der roomſchcatholyken in deze ſtad niet bepalen.

ſchept wierde. Doch de Mohámmedaanen putten zig in hunne jeugd zodanig uit, dat lieden van dertig jaaren by onzen Artz dikwils over onmagt klaagden.

Men beſchuldigt in Europa de mohámmedaanſche vaders wel, dat zy hunne dogters verkopen, doch dit geſchied by verſtandigen al zo min als by ons. De Mohámmedaan geeft zekerlyk zyne dogter liever eenen aanzienlyken en ryken manne, dan eenen geringen. Hy krygt dan meer geld. Kan hy het egter eenigzins ontbéren, dan geeft hy zyner dogter een' goed uitzet, en dit is haar eigendom. De huwlyksvoorwaarde word altyd voor den Kádi geſloten, en in deze word niet alleen bepaald, hoe veel de bruidegom zyne bruid aanſtonds tot een bruidſchat, maar ook hoe veel hy zyne vrouwe zal moeten betalen, wanneer het hem in den zin mogte komen haar te verſtoten. Het is zeer waarſchynlyk, dat een arme vader zomtyds door eenen ryken ſchoonzoon zeer gemaklyk kan bevredigd worden. Doch alle vaders trouwen hunne dogters niet uit enkel en alleen om het geld. Zeer dikwils geeft een ryk man zyne dogter eenen armen, ja hy ſchenkt dezen zelfs eene zekere ſom, omdat hy zyne bruid het in de huwlyks voorwaarde bepaalde intrêegeld in tegenwoordigheid van den Kádi en andere getuigen zou kunnen betalen, en zulk een moet het zig dan gemeenlyk gevallen laten, zyne vrouw in het geval dat hy haar zou willen verſtoten, eéne zo groote ſom uittekéren, dat zy verzekerd is, dat hy aan geen verandering zal denken. Dewyl de vrouw niet verpligt is, haaren man haare eigene bezittingen in handen te geven, is deze dikwils van haar afhangende. De ryke mohámmedaanſche vrouwen hebben om die reden in haare huizen meer te zeggen, dan de chriſten vrouwen in Europa, ja zy zyn eenigermaaten gelukkiger, wyl zy ook kunnen begéren geſcheiden te worden, wanneer de man zig onbehoorlyk tegen haar gedraagt. By dit alles is het by den Mohámmedaanen niets zeldzaams, dat zy hunne wyven verſtoten. Zy bedienen zig egter niet gaarn van dit regt, zonder gewigtige reden, deels wyl het voor een eerlyk man onbetaamlyk gehouden word, deels ook omdat zy de vrouw en haare nabeſtaanden niet willen honen. Men vind maar enkel hier en daar ryke wélluſtigen, welker gedrag van deugdzaame Mohámmedaanen niet gebillykt word, als zy meer vrouwen nemen. Dezen verkiezen voor zig gemeenlyk perſoonen van laagen ſtand, welken behagen ſcheppen zig op eens in eenen aanzienlyken ſtand en door veele bedienden omſtuwd te zien. Daarëntegen moet zy er ook

ge-

genoegen mêe nemen, dat de man haar niet alleen drie vrouwen op zyde plaats, maar daarënboven nog ſlavinnen houd, en haar ten laatſten zelve verſtoot.

Men vind dus Mohámmedaanen, die meer dan ééne vrouw hebben. Dewyl nu in het Ooſten het getal der mans- en vrouwsperſoonen denklyk omtrent gelyk is, zal een Europeër nog al geloven, dat de arme Mohámmedaan geen vrouw zal kunnen vinden. Ondertusſchen word men dit gebrek niet gewaar. Het ſchynt veelmeer, dat een arme Mohámmedaan met minder koſten eene vrouw kan houden, dan een arme Chriſten in Europa. By voorbeeld, een *Mulla* te Romahhſc, eene ſtad niet verre van den Euphrat, had vier vrouwen, om zig ten deele door dezelven onderhoud te verſchaffen. Ik twyfel niet, of elke van haar hadde naar de wetten ligtlyk eene oorzaak kunnen vinden om zig te doen ſcheiden, indien zy eene betere party hadden weten aantetreffen. In de ooſterſche ſteden zyn ook veel meer getrouwde ſoldaaten en bedienden, dan in de Europeſche ſteden. Boven dit alles ontbreekt het den Mohámmedaanen aan ligte vrouwlieden niet. Dezen hebben in eenige groote ſteden zelfs vryheid haare nering mits eene zekere belaſting aan de Overheid openlyk te dryven.

Wanneer men naar de reden vraagt: waaröm de Mohámmedaanen niettegenſtaande de veelwyvery evenwel geen gebrek aan vrouwen hebben? dan weet ik ze nergens anders te zoeken, dan in de zeden en denkwyzen hunner wyven. Het is nog hedendaagſch allen ooſterſche vrouwen onaangenaam, als zy by eenen onvrugtbaaren boom kunnen vergeleken worden, en de mohámmedaanſche vrouwsperſoonen inzonderheid word van der jeugd aan ingeprent, dat het voor een volwasſen meisje, of voor eene jonge weduwe insgelyks eene ſchande zy, geen man te hebben. Om die reden vind men by dezelven geen klooſters voor ongehuwde vrouwsperſoonen, maar elk eene zoekt eenen man voor zig. Ook alsdan, wanneer zy van een' man verſtoten is, tragt zy weer een' anderen te krygen. En wyl de vrouwen der Mohámmedaanen, in vergelyking met de Europeſche vrouwen, haaſt onbemerkt leven, word het by haar niet zo ligt in agt genomen, wanneer zy beneden haaren ſtaat trouwen.

Dat de veelwyvery der vermeerdering van het menſchelyk geſlagt nadeelig zy, daaräan behoeft men niet te twyfelen. Men vind wel eens enkelde voorbeelden, dat een man by meer vrouwen eene groote menigte kinders verwekt heeft.

heeft. In 't algemeen egter wil men opgemerkt hebben, dat diegeenen die meer vrouwen hebben, minder kinders telen, dan die welken zig met eene vrouw vernoegen. Aan de regtmaatigheid dezer opmerking twyfel ik niet; want daar de wyven weten, dat zy medevrysters hebben, doet elk eene haar best de andere voortekomen, en de toegevendheid of de wellust des mans put hem welhaast voor 't overige van zynen geheelen levenstyd uit.

Het is bekend, dat de Mohámmedaanen zig niet op dezelfde wyze besnyden als de Jooden. Ik hoorde bovendien ook dat een stam Arabiers tusschen 't gebied des Scherifs van Abuârisch, en dat des Scherifs van Mekke, zig op eene geheel andere wys besnyd dan de Sunniten, en mogelyk is deze ook nog van de besnyding der Zéiditen, der Beiâsi enz. onderscheiden. Dat de besnydenis in de heete landen wegens de gezondheid noodzaaklyk zy, (Michaëlis 52ste vraag) komt my niet waarschynlyk voor; want de Parsîs, dat is, de leerlingen van ZOROASTER, welken men ook *Gebers* of vuuraanbidders noemt, en de Heidenen in Indië, insgelyks veele natiën der Káffers in Africa, welken allen egter onder dezelfde heete lugtstreek wonen, als de Mohámmedaanen in Arabie, besnyden zig niet, en leven evenwel zo gezond als de Jooden, Mohámmedaanen en eenige Káffers, by dewelken dezelve doorgaans in gebruik is. Eenige coptische Christenen in Egypte en Hábbesch, plegen hunne knegtjes by het dopen, welk gemeenlyk veertig dagen na de geboorte geschied, te besnyden. Anderen doen het op hun tiende jaar of nog later, en veelen worden in 't geheel niet besneden.

Ik kan de twistvraag niet oplossen: of ABRAHAM welke zig en zyn huis op GODS bevel besneed, (I boek Moses XVII, 23.) de eerste geweest zy, of dat reeds andere volken voor hem zig besneden hebben (*). Dewyl egter all' de nakomelingen Abrahams de besnydenis onderhielden, hebben de Arabiers, de Egyptenaars en Abissiniers dezelve denklyk van hem overgenomen. De Mohámmedaanen schynen dezelve als een oud gebruik hunner voorvad'ren behouden te hebben, ten minsten heb ik niet gehoord, dat de Godsdienst der Mo-

(*) SPENCERUS *de legibus Hebræorum* blad. 69.

Mohámmedaanen de befnydenis beveelt. Met den mohámmedaanfchen Godsdienft kan zy naar Perfië en Indië gekomen zyn, en de Káffers op de zuidooftlyke kuft van Africa kunnen ze van de Abisfiniers, of ook wel van de op deze kuft wonende Mohámmedaanen hebben.

Dewyl de befnydenis van zo veele natiën aangenomen is, moet zy naar alle gedagten ook eene natuurlyke nuttigheid hebben, offchoon verfcheidenen, zo wel Mohámmedaanen, als oofterfche Chriftenen, by dewelken ik onderzoek daarnaar deede, my er geen van wiften optegeven. Zy is in de heete landen voor diegeenen die zig niet vlytig wasfchen, zeker zeer nuttig. Dus verzekerde de Artz der Engelfchen te Háleb, dat zig in de heete landen meer vogtigheden onder het hoofd der roede verzamelden, dan in de koudere landen, en een myner vrienden in Indië, die zig in deze heete landen alleen naar de Europefche wyze gereinigd hadde, had een foort van gezwellen onder het roedenhoofd gekregen, welken niet zo zeer te dugten zouden geweeft zyn, indien hy befneden ware geweeft. Hy wafchte naderhand dit lichaamsdeel ftiptelyk, en zedert dien tyd befpeurde hy niets meer van dien aart. Het wasfchen des lichaams, en vooräl der heimlyke deelen, is dus in de heete landen noodzaaklyk, en het is misfchien om deze reden dat de ftigters van de Godsdienften der Jooden, der Mohámmedaanen, der Gebers, der Heidenen in Indië enz. hetzelve bevolen hebben. De thans onder hen wonende Chriftenen moeten nu ook, zo wel welftaanshalven, doordien men hen anders veragten zou, als om de gezondheid, de reinigheid in agt nemen.

Dewyl nu een befnédene zig met minder moeite kan wasfchen, dan een onbefnédene, vooräl wanneer hy, gelyk de Mohámmedaanen, maar eene hand daartoe mag gebruiken, zo verfchaft de befnyding dengeenen die er zig van bedienen, ook een groot gemak, en dit konde reeds voor eene oorzaak genomen worden, waaröm die natiën, by dewelken zy eens ingevoerd is, dezelve behouden (*). Doch de waare nuttigheid der befnydenis is wel deze, dat daardoor veele mansperfoonen eerft tot den byflaap bekwaam worden. Men

(*) Herodotus zegt in 't II. boek 34. dat de Egyptenaars de teelleden om de reinigheids wille befnyden.

Men vind zo wel in de oosterſche landen als in Europa lieden, by dewelken deswegens een ſoort van beſnyding noodzaaklyk is. Ik geloof daarvan te Moſul een bewys gezien te hebben. Een aldaar wonende Chriſten, die reeds eenige jaaren met zyne tweede jonge vrouw geleefd hadde, zonder kinders geteeld te hebben, beklaagde zig, dat zyne vrouw hem telkens verweet, dat het zyne ſchuld was, dat zy zig eenen *onvrugtbaaren boom* moeſt laten noemen. Ik verzekerde hem, dat ik geen artzenykundige was, gelyk hy het daarüit vermoedde, omdat ik de ſtérren waarnam, en de mohámmedaanſche Sterrekundigen tevens Artzen plegen te zyn. Daar hy egter zyn verzoek dagelyks herhaalde, dat ik hem artzenyen wilde geven, begeerde ik ten laatſten met hem naar zyn huis te gaan, en zyne vrouw te ſpreken. Hierïn wilde hy in 't eerſt in 't geheel niet bewilligen, wyl hy dugtte zyne nabuuren mogten gewaar worden, dat hy een vreemd'ling in zyn huis bragte. Egter ſchroomde de vrouw, die zig anders van geen vreemd'ling zou hebben zien laten, gantſch niet om met haaren gewaanden Artz te ſpreken, dewyl de Europeſche Artzen en Munniken de vrouwen der oosterſche Chriſt'nen zonder agterdogt bezoeken kunnen, terwyl een ander eerlyk reiziger voor de deur ſtaan blyven, of met het gezelſchap des mans genoegen nemen moet. Zy klaagde, dat de man zo zelden met haar wilde te doen hebben. De man antwoordde tot zyne verdédiging, dat zy niets van hem verlangen zou, indien zy de ſmerte ondervond, welke het hem veroorzaakte. Hierby herïnnerde ik my, dat een Europeſche Artz eenen myner Europeſche vrienden juiſt om dezelve reden den riem aan 't roedehoofd losgemaakt had. By nauwkeuriger navragen en onderzoek, welk ik met een ernſtig gelaat deed, bevond ik ook hier, dat de arme man konde geholpen worden, indien hy zig aan dezelfde operatie wilde onderwerpen. Ik beſluit hierüit, dat, byaldien hy in zyne jeugd ware beſneden geworden, zyne vrouw zig waarſchynlyk niet over hem beklaagd zou hebben, en hy zelve een geruſter leven en erfgenaamen hadde kunnen hebben. Doch zyn gebrek wierd niet verholpen; want de vrouw verzekerde: zy zou niet dulden, dat men met een mes daaräan kwame.

De beſnyding is niet by alle Oosterlingen noodzaaklyk. Ik zag by voorbeeld op de reis van Bagdad naar Moſul aan een' chriſten jongeling, die naaſt my eenen ſtroom doorwaadde, eene zo korte voorhuid, dat zy maar een klein gedeelte van 't roedehoofd bedekte. Ik meldde myne gedagten eenen ouden Ma-

ronit, dat ik geloofde de jongeling ware befneden. Doch deze wilde opgemerkt hebben, dat men dergelyks dikwils by zulke lieden zag, welken in de afgaande maan geboren wierden, ja dat zy zomtyds in 't geheel geen voorhuid hadden. Onze Artzen zullen zig denklyk herïnneren dergelyke voorbeelden in Europa gezien te hebben. Ik twyfel egter dat zy de oorzaak daarvan der maane toefchryven. Wanneer het dus niet zelden is, dat knegtjes zonder voorhuid geboren worden, kan dit de Oofterlingen, welken het beter ontdekken kunnen, dewyl de meeften hunner kinderen tot aan een' zek'ren ouderdom geheel naakt gaan, eerft op de gedagten gebragt hebben, dat de voorhuid van geen nut zy. En wyl men ze zomtyds tot den byflaap bevond hinderlyk te zyn, kan dit de befnyding te weeg gebragt hebben.

Ik heb in Hedsjâs en Yemen verzuimd te onderzoeken, of ook de meisjes in deze geweften befneden worden (*). Van de vrouwen in Egypte, zo wel der Copten als der Mohámmedaanen, van die in Omân, ten minften in de ftreek van Sohâr, van die aan beide de zyden des Perfifchen zeeboezems en te Báfra, zouden de meeften befneden zyn. Even het zelve zeide men van de vrouwen in Hábbefch en te Cambay niet ver van Surát. Te Bagdad laten de wyven van Arabifche afkomft haare dogters ook befnyden. Doch de Turkinnen nemen deze gewoonte niet in agt, en om die reden vind men in de Turkfche fteden altoos minder befnedene wyven, hoe meer men zig van de Arabifche grenzen verwydert. Het nut dezer befnyding is waarfchynlyk ook, dat de vrouwen zig naderhand beter kunnen wasfchen, offchoon een Arabifch koopman my nog eene andere reden daarvan gaf. Deze namelyk: dat de Clitoris (ar. Sünbula) zig niet zoude verheffen. Want deze Arabier meende, de eerbaarheid hunner wyven vereifchte zig telkens leidende te gedragen. De plaats daar de meisjes befneden worden, is reeds in CHAMBERS *Dictionary*, en in andere boeken befchreven. De Heer Forskäl en de Heer Baurenfeind gaven hunne begeerte om een befneden meisje te zien en aftetékenen, eenen voornaamen Káhiraan, welken wy op zyn landgoed eenige mylen van de ftad bezogten, te kennen.

(*) De Heer FORSKÅL hoorde, dat de befnyding der meisjes ook te Mochha in gebruik ware, doch niet te Sána. En dat de Arabifche Jooden hunne meisjes in 't geheel niet befnyden.

nen. Deze beval aanſtonds een jong boerenmeisje van 18 jaaren te halen, en vergunde hun zig alles bekwaamlyk te doen tonen. De ſchilder tekende in tegenwoordigheid van verſcheidene Turkſche bedienden alles naar 't leven, doch met eene bevende hand, voornaamlyk dewyl wy kwade gevolgen van den kant der Mohámmedaanen vreesden. Nadien egter de Heer van 't huis onze vriend was, onderſtond zig niemand iets daartegen te zeggen.

De wyven, welken de meisjes te Káhira beſnyden, zyn daar zo bekend, als de vroedwyven in Europa, ja men zeide, dat zy in deze ſtad dikwils maar van de ſtraat ingeroepen worden. Dus geſchied dit juiſt met geen groote plegtigheid. De tyd daartoe is omtrent het tiende jaar des ouderdoms.

Men wil bewéren, dat het naar de wetten van den mohámmedaanſchen Godsdienſt verboden zy eenen menſch van zyne manlykheid te beroven. Egter zou het, hoewel zelden, in eenigen hunner ſteden, voornaamlyk in Opper-Egypte geſchieden, en de Geeſtlyken prediken niet meer tegen deze oude gewoonte, wyl de groote Heeren daaröm niet zouden nalaten zulke lieden te kopen, en hun een gemaklyk leven te verzorgen. Doch in Arabie is eigenlyk de natuurlyke zetel der ontmanning niet, gelyk de Heer Michaëlis in zyne 54ſte vraag meent. Want aldaar worden er geen, of ten minſten niet zo veelen geſneden als in Italie, maar de meeſte gelubden in Arabie, Egypte en Turkye, komen uit Hábbeſch en Nubie. Hun getal ſchynt in de ooſterſche landen in 't algemeen niet zo groot te zyn, als men gemeenlyk in Europa gelooft. De Sultân te Conſtantinopole heeft veelligt meer geſnédenen, dan alle zyne onderdaanen in zyn wyduitgebreid ryk, en hem worden de meeſten tot een geſchenk gezonden. Te Káhira hoorde ik, dat meeſt alle de Beys geſnédenen houden. De Pácha te Moſul had er maar eenen, dien zyn vader reeds voor veele jaaren gekogt had, en dien hy deswegens tot aan zynen dood verzorgen wilde. De Pácha te Háleb had maar twee geſnédenen.

Het ſchynt ook niet, dat de geſnédenen zo groote vyanden van 't vrouwlyk geſlagt zyn, als eenigen ze hebben willen beſchryven. Eén, welke met ons van Sues tot Janbo reisde, hield verſcheidene ſlavinnen tot zyn eigen genoegen, en onder dezen wierd de ééne als eene voornaame dame gehouden. Ik hoorde ook te Báſra van eenen aldaar wonenden ryken geſnédenen, welke ſlavinnen had.

De lubbing der dieren is in de heete landen waarſchynlyk niet zo noodzaaklyk als in de kouderen, wyl de ſterke uitwaasſeming hun den moed ſchynt te benémen. Een Franſch Officier, die verſcheidene jaaren op de kuſt van Cormandel, en in Bengale gewoeſt was, verzekerde my, dat de Europeërs aldaar hengſten voor hunne ruiterye gebruiken, en hy wilde opgemerkt hebben, dat dezen in den winter moeilyker te bedwingen zyn dan in den zomer. De Arabiers beryden wel hengſten, doch *Hüſſân*, dat is zulken welken nog geen merrie gedekt hebben, en zelden *Haſchâri*, of hengſten welken het ander geſlagt kennen, wyl dezen zig niet zo goed temmen laten als een Hüſſân. De Arabiers in de woeſtyn gebruiken gemeenlyk *Fárraſi* of merriën, en verkopen de hengſten in de ſteden.

De Arabiers hebben in 't geheel geen wagens noch karren. De Indiaanen egter bedienen zig van een ſoort van koetzen met twee raden, welken door groote en ſchoone osſen getrokken worden. De hier bovengemelde Officier meende dat deze osſen op de kuſt van Cormandel en in Bengale niet gelubd wierden; te Bombay egter zeide men, dat men ze de teelballen kwetſte. Den Parsîs of zogenaamde vuuraanbidders zou het in hunnen Godsdienſt verboden zyn dieren te lubben. De Jooden welken onder de Mohámmedaanen wonen, maken geen zwarigheid het vleeſch van gelubde bokken te eeten, wyl zy onder de vreemde natiën ook in veele andere gevallen niet ſtipt naar hunne wetten leven kunnen. Zy zelven lubben egter hun vee niet. Een Jood te Maskát zeide my, dat hy dikwils zyn jong bokje verkogt, en na dat het gelubd was, weer verkogt had.

Het ſchapenvleeſch is het voornaamſte voedzel der Ooſterlingen, en vooräl der herömzwervende Arabieren. Moſes verbied den Iſraëliten de eetbaare dieren te lubben. Ik weet hiervan geen andere reden, dan dat het veelligt geſchied zy, om hen te noodzaaken de wyflyken te verſchonen, en ze tot voorttéling te houden. Veele manlyke ongelubde dieren moeſten deswegens jong gegeten worden, en tot het vleeſch der volwasſenen wierden ook liefhebbers onder de geringere lieden gevonden, doordien zy dit tegen eenen goedkopen prys bekomen konden. Het vleeſch der ongelubde en volwasſene dieren, als ſtieren en bokken, word om deze reden ook in Europa gegeten, en juiſt niet omdat men het welſmakend vind.

Het

Het is bekend, dat de Arabiers in de oude tyden reeds verſchillende taal-uitſpraaken gehad hebben. POCOCK heeft daarvan in zyne aanmerkingen over het Abul Farajum bl. 151 een voorbeeld bygebragt. Namelyk de Koning der *Hamjaren* te Dhafâr zeide tegen eenen vreemden Arabier: *Theb*, en wilde daarmêe zeggen dat hy zou gaan zitten. Wyl nu het woord Theb in de ſpraak des vreemden Arabiers ſpringen betékende, ſprong hy van eene verhévene plaats af, en bezeerde zig. Toen den Koning het misverſtand te kennen gegeven wierd, zeide hy: Dat de Arabier welke naar Dhafâr komt, de Hamjariſche taal-uitſpraak lere. ARRIAN merkt insgelyks aan, dat de Arabiers niet alleen verſchillende taal-uitſpraak, maar ook verſchillende ſpraakén gehad hebben (*). Tegenwoordig treft men veelligt in geen taal zo veelerlei uitſpraak aan, als in de Arabiſche. Men vind niet alleen in de bergagtige ſtreek van het klein gebied, dat de Imâm van Yemen beheerſcht, eene geheel andere wyze van ſpreken als in Tehâma; maar de aanzienlyken hebben eene gantſch andere uitſpraak, en voor veele zaaken geheel andere naamen, als de Boeren, en beide taal-uitſpraaken zyn van die, welke de Bedouinen ſpreken, zeer verſchillende. Nog grooter is het onderſcheid in afgelegene provintiën. Daar dus reeds zedert onheuglyke jaaren zelfs in de verſcheidene provintiën van Arabie veelerlei taal-uitſpraak in gebruik is geweeſt, en de Arabiſche taal ook veele taalen uit Arabie verdreven heeft, uit welken denklyk veele woorden in de laatere Arabiſche aangenomen zyn geworden; zal men zig niet behoeven te verwonderen, dat zy ryker in woorden is, dan eenige andere taal. De uitſpraak van zekere letteren is zelfs zeer verſchillend. By voorb. het ق, welk de noordlyke en weſtlyke Arabiers als eene *k* of *q* gebruiken, word te Maskát en aan den Perſiſchen zeeboezem als *tſch* uitgeſproken, en daaröm zegt men in eenige ſtreeken *Bukkra*, *Kiâb*, en in anderen *Batſcher*, *Tſchiâb*, enz. De uitſpraak der zuidlyke en ooſtlyke Arabieren ſcheen my voor de keel eens Europeërs ligtér te zyn, dan die der Arabieren in Egypte en Syrie. Op dezelfde wyze zyn er in de Turkſche taal verſcheidene taal-uitſpraaken. Een Italiaanſch koopman, die de taal te Básra geleerd had, alwaar de aanzienlyke lieden ook Turkſch ſpreken, doordien zy

(*) *Navigationi & viaggi raccolta da ramusio fol.* 284. *Periplus maris Erythraei p.* 12.

zy de opperheerschappy der Turken erkennen, en uit dien hoofde dikwils met hen te doen hebben, verzekerde my, dat de uitspraak alhier van die, welke te Constantinopole in gebruik is, zeer veel afweek, en ik zelve bespeurde op onze reis van Abuschâhhr naar Schirâs, dat hy de in Persie herömzwervende Tûrkmannen dikwils in 't geheel niet verstaan konde.

Wyl de Arabiers den mohámmedaanschen Godsdienst belyden, houden zy de taal waarin hun wetboek, de korân geschreven is, en dus de uitspraak welke men in Mohámmeds tyd te Mekke gebruikte, voor de zuiverste. Deze is van de nieuwe zo zeer verschillende, dat men de taal des korâns te Mekke, gelyk als te Rome het latyn, alleen in de schoolen leert. En wyl de uitspraak in Yemen, die reeds voor 1100 jaaren van die te Mekke verschilde, insgelyks door den omgang met vreemdelingen en door den tyd veranderd is, leert men daar de taal des korâns alleen als eene taal der geleerden. De oude Arabische taal is dus in de oostersche landen op dezelfde wyze aantemerken als de latynsche in Europa. De laatere, die in Hedsjâs gesproken word, staat omtrent in evenredigheid met de oude oorspronglyke, als de spraak van 't gewoonlyk Italiaans met de oude latynsche taal; de verscheidene taal-uitspraaken in Arabie, gelyk de verscheidene taal-uitspraaken in Italie; en de Arabische spraaken buiten Arabie, gelyk de Spaansche, de Portugesche enz. De spraak der Arabieren, welken de bergagtige gewesten op de grenzen van Yemen en Hedsjâs bewonen, en die genoegzaam geen omgang met vreemden hebben, zou het minste veranderd zyn, en dus ook van de spraake des korâns minder dan de overigen verschillende zyn. Voor diegeenen die aanmerkingen over de oude Arabische taal denken te maken, zoude het dus het voordeligste zyn, deze gewesten te bezoeken (*).

Tot

(*) Ik vinde onder de papieren van den Heere Forskâl eene lyst van woorden naar de uitspraak der Arabieren te Kâhira en in Tehâma, en wyl dit een klaar bewys van 't groot verschil der taaluitspraak in de Arabische taal oplevert, zal ik ze hier ter nederstellen.

In Yemen		Te Kâhira
Aschkal	—— ——	Achsan, Acheïr, *beter*.
Fœnn (*by de boeren te Mór*)		Taiib, *goed*, *voortreflyk*.

Fên

Tot de taalen, welken van de Arabische als verbannen zyn geworden, behoort onder anderen de coptische, of de oude spraak der Egyptenaaren. Deze is

In Yemen.		In Kâhira.
Fên Tebuch, Fên tidschi, Fen tesîr, Fen tisrah	—	Fên terûch, *waar gaat gy heen.*
Edjlis	—	Okod, *zet u néér.*
Dachel	—	Dejûa, *daarbinnen.*
Châredj	—	Barra, *daarbuiten.*
Æjna	—	Schîkî, Djins, *kunst.*
Chæjl	—	Hösân, *een paard.*
Ghodua, bâqer	—	Búkra, *morgen.*
Efteham lak	—	Fahímt, *verstaat gy.*
Sâa fâa	—	Bad el aukât, *somtyds, bywylen.*
Bel márra, márra	—	Alá báadn, *geheel en al.*
Máchtar tani	—	Ghæjr marra, *een andermaal.*
Nimsi henâk	—	Nebât henâk, *wy willen ahlaar blyven.*
Delhîn	—	Dilvákt, *tegenwoordig, nu.*
Hácki Háckak	—	Betâi, betâk, *myn, uw.*
Sáatu	—	Fisza, *schielyk, ras, snellyk.*
Haja eljóum (*voormiddags*), Haja ellæjl (*namiddags*)		Fisza, *haast, spoed.*
Schæidji	—	Idji, *hy zal komen.*
Makân	—	Oda, *eene kamer.*
Modad	—	Dáva, *inkt.*
Ibil, Djemmel		Djemmel, *een kameel.*
Râged	—	Najem, *hy slaapt.*
Ma ragadt nouw fillæjlæ.	—	Ma nymt schi di llæjl, *ik heb van dezen nagt in 't geheel niet geslapen.*
Eftekin	—	Usbur, *stastil, wagt.*
Fóck elbâb	—	Eftah elbâb, *maakt de deur open.*
Kan	—	Gœid, *het zy.*

is zodanig uitgestorven, dat men maar zeer weinige Copten vind, die hunne kerkboeken verstaan, ja die ze maar ter deege lezen kunnen. Men zal dit ligt be-

In Yemen.		Te Kâhira.
Masîsch, chalâf, *te Gidda* / Ma alæjh / Ma ichâlef	—	Ma fisch durura, *het schaad niet*, *daar is niets aangelegen.*
á du	—	Léssa, *nog niet.*
ad bo minhu	—	Léssa fi, *is er nog iets overig?*
Djîb	—	Taàli, *kom hier.*
Ma ædri / Mani dàri	—	Ma arefûsch, *ik weet niet.*
Zàjid	—	Aktar, *meer.*
Nàkis	—	Akáll, *minder.*
Kalîl	—	Schôtjæ, *weinig.*
Mà fahiha	—	Môjæ tájibæ, *goed water.*
Mesterihîn / Keif éntom	—	Tajibîn / Aîsch hâlkom *hevind gy u wel?*
Jéfal dáchel elkîs	—	Jôhôtt djua elkîs, *hy steekt het in eenen buidel.*
Kan. Chalas.	—	Hader, *het is voorby*, *het is klaar.*
Djàhel	—	Vâlad, *een knegtje*, *een jongeling.*
Djohàl	—	Aulad, *knegtjes*, *jongelingen.*
Ettaàm djähel àdu	—	Eddurra lessa djedid fou fughájar, *de gierst* (Holcus) *is nog klein.*
Harîm	—	Nisvàn, *wyven.*
Hörma	—	Mara, *eene vrouw.*
Ubaadæjn	—	Ubáadu, *en naderhand.*
Ma teschà / Ma tischtehi / Ma terîd	—	Æisch tötlob / Æisch byddak *wat wilt gy?*
Hàkede	—	Kidi, *alzo.*
Hàda	—	Di.
Hadàk, hadîk	—	Dàk, dîk, *dezer*, *deze.*
Deir / Kàrja	—	Bælæd, *een dorp.*
Namûs	—	Karàmæ, *eer.*

Na-

begrypen, als men maar bedenkt, dat zy reeds zedert meer dan 2000 jaaren steeds van vreemde natiën zyn beheerscht geworden. Naar de mening der Copten

In Yemen.		Te Káhira.
Nàmes	—	Namus, *eene mugge.*
Márhaba	—	Bismilli, *gaern.*
Kúmal	—	Barghût, *eene vloo.*
Tæjr didjàdj	—	Fárcha, *eene henne.*
Hack eddidjàdj	—	Bejd, *eyeren.*
Halib	—	Læbæn, *melk.*
Schærka	—	Láhm, *vleesch.*
Láhm (*by de boeren te Mór.*)		Hénæ, min héne, *hier beęn.*
Jémanæ.	—	Ibrik, *een koffykop.*
Hada tàni / Hada chaláf	—	Di ghæjr schi / Di baschka } *dat is een ander.*
Báschka	—	Diemil, *fraai.*
Sani	—	Dóghri, *regt uit.*
Tarik.	—	Andak, *plaats.*
Næffæs, *ga uit den weg.*		Jeminak, schemálak, *ter regter, ter linker.*
Kám lo	—	Zamàn, *hoe lang.*
Báadi, Chálfi	—	Min varai, *na my.*
Adjibæ! / Hakede! / La baff!	—	Ja! belaman! *interjectio admirantis.*
Izáuvidj	—	Igauvis, *hy is getrouwd.*
Uchàber jithàka bel árabi		Ujarif, jitkællæm bel arabi, *en hy kan Arabisch spreken.*
Ma kàl	—	Aisch kàl, *wat heeft hy gezegd?*
Min áuval	—	Káblæ, *voorheen, voortyds.*
Chabir	—	Refik, *gezel, reisgezel.*
Zöbun	—	Ghàli, *duur, waerd.*
Búnn	—	Káhvæ, *de drank van koffyboonen.*
Hedam	—	Hafir, *eene deken.*
Tödrob min schani	—	Tödróbni, *slaat gy my.*
Ana chaddam hackak fi *te Moccha.*		Ana chaddàmak, *ik ben uw dienaar.*
Ja vulêda / Ja bynia	—	Ja bint / Ja mara } *een meisje, eene vrouw.*

Saa

ten te Káhira hebben de Grieken, welken hunne Egyptische onderdaanen als ketters aanzagen, en alle middelen in 't werk stelden om ze met hunne kerk te vereenigen, op levensstraf verboden, de oude coptische taal te spreken, en hun zelfs bevolen zig van het Griekſche alphabet te bedienen. Evenwel zoude men hun vergund hebben, zeven letters uit hun oud alphabet te gebruiken, wyl het Griekſche niet alle de letters hadde die zy gebruikten, om zig duidelyk in hunne oude taal uittedrukken. Dit Griekschcoptische alphabet is in de laatere tyden het coptische genaamd geworden. Naderhand zou onder de regéring der Mohámmedaanen een Koning van Egypte op levensstraf verboden hebben, de vermengde Griekschcoptische taal te spreken, en zedert dien tyd is de Arabische taal in Egypte algemeen. Egter worden de euangeliën en eenige gebéden in de kerken nog hedendaags in de coptischgriekſche, doch aanstonds daaröp in de Arabische taal gelézen (*).

De

In Yemen.		Te Káhira.
Safi	—	Chámr, *wyn.*
Râs bákar	—	Bákara, bákar vâhid, *een os.*
Bur	—	Kámh, *weit.*
Ma isydi	—	Ma ikefsich, *het is niet genoeg.*

(*) De Heer FORSKÅL heeft de volgende aanmerkingen van de Copten nagelaten, welken den geleerden Europeëren ongetwyfeld aangenaam zullen zyn.

„ De Copten geloven dat hun eerste Koning COPT gehéten, en dat hunne natie van hem haa„ ren naam hebbe.

„ Ik heb onderzogt, of de Copten niet eenige verklaring der beeldschriften in hunne boeken „ hadden? En men heeft my geäntwoord, dat hun de sleutel daartoe alzo onbekend zy, als „ allen andere natiën.

„ Ik vraagde den coptischen Patriarch, welke zig Patriarch van Alexandrie noemt, en zo„ wel als de alhier zig bevindende (Kahiraansche) Griekſche Patriarch beweert, de regte be„ zitter des ouden Alexandrischen stoels te zyn, of de heilige ATHANASIUS een Copt of een „ Griek was? Zyn antwoord was: Athanasius was een Copt geweest. Zy noemen den Euangelist „ MARCUS, wiens graf men in eene kerk te Alexandrie toont, hunnen eersten Patriarch, en hebben „ nog eene lyst van alle de Patriarchen van hem af, tot op den tegenwoordigen." (*De Heer Staatsraad* KALL *toont my reeds gedrukte lysten van deze Patriarchen.*)

„ 1762 den 31 July, zeide de Patriarch MARKOS (Markus) dat de Copten twee natuuren in

CHRIS-

De overige Arabiers welken in Africa, namelyk aan de zuidzyde der middelandsche zee van Egypte tot aan de straat van Gibralter, en van hier tot aan de

„ CHRISTO geloven, namelyk dat hy waarägtig GOD en waarägtig mensch zy, en dat beiden EUTYCHUS en NESTORIUS by hen van de kerke afgesneden zyn.

„ De Patriarch deed my de patriarchale kerkboeken door eenen Priester ABUNATADRUS tonen. Dezen waren allen *liturgica* en *biblica* in de coptische en Arabische taalen. De laatste zeide, dat men de meeste coptische boeken in de Munnikkenkloosters (arab. *Dijûr*) vind.
„ Voornaamlyk in:

„ *Deir Antonius*, in Said (in Schaik).

„ *Deir Ambabula*, twee dagreizen verder.

„ *Deir Ambaba Sjej*, in de streek van Damiât.

„ *Deir Esseijede Bessurian*, by Tevrane.

„ *Deir Makarias*, insgelyks in dezen oord.

„ Naderhand bezogt ik iemand, welke coptische boeken schreef, en beelden der heiligen schilderde. Deze wierd genaamd IBRAHIM ENNASCH, en was een der geleerdste Copten te Kâhira, en een zeer hoflyk man. Van hem leerde ik het volgende:

„ Toen de Mohâmmedaanen naar Egypte kwamen, telde men 70 coptische Bisschoppen. Doch nu zyn er maar dertien meer van overig, namelyk:

„ 1. Te Jerusalem. 2. te Bahnesa. 3. te Adsjmunein. 4. te Menuf. 5. te Abutidj in Said. 6. te Girge in Said. 7. te Assut. 8. te Monfalut. 9. te Abnub el hammam in Said. 10. te Esna in Said. 11. te Armint in Said. 12. in Habbesch. 13. in Fajoum.

„ Eertyds was er ook een Bisschop te Kâhira. Maar zedert dat de Patriarch hier zelve zynen zetel heeft, is het Bisdom vernietigd.

„ De gemelde Ibrahîm Ennasch schreef coptische euangeliën en andere boeken uit, tevens met de Arabische vertaling er tegenover. Hy kreeg eenen halven speciedaalder of 43 *para* voor elke laag van tien bladen groot quarto of klein folio, en zulk eene laag schreef hy in drie dagen af. Onder de woordenboeken van dezen man was er een in drie colommen byzonder merkwaardig. In de eene colom stonden de ten deele Grieksche woorden, welken in de coptische taal aangenomen zyn. In de tweede vond men de betekenis van dezelve woorden in de waare oude coptische taal, welke men *Lissan Faraûn* of Pharaôs spraak noemt, en in de derde stond de verklaring daarvan in de Arabische taal. Deze geleerde Copt zeide, dat de Koning PTOLOMÆUS, welke na den dood van ALEXANDRI MAGNI in Egygte regeerde, op dezelfde wyze getragt hadde de Grieksche taal in dit land algemeen te maken, gelyk Sultân BARKUK de Arabische. Ptolomæus namelyk zou bevolen hebben, dat diegeen zyn' kop verliezen zou, welke de pharaôsche taal sprak, en opdezelve straf zou Sultân Barkûk verboden hebben coptisch te spreken. Tegenwoordig verstaan zelfs veele coptische Priesters de boeken niet welken zy lezen moeten.

de kaap de goede hoop, in den omtrek van Madagascar, en aan de westzyde des Arabischen zeeboezems overwinningen gemaakt hebben, hebben ook in de mees-

---

„ Als de euangeliën en retualiën in de kerk in de coptische spraak gelezen worden, leest men ze „ ook in het Arabisch, opdat de gemeene man dezelven zou verstaan. Hy zeide verder, dat „ men de coptische spraak met Grieksche letters schreef, doch zo, dat men hiertoe zig ook van „ de letteren des pharaöschen Alphabets bediende. Tot de oude pharaösche taal had men maar „ zeven hoofdletters, elke derzelven egter had verschillende tekens, en volgens dezen wierden „ zy op drieërlei wyzen uitgesproken. Toen nu het coptische met het Grieksche alphabet is ver- „ eenigd geworden, zou men die drie verscheidene trekken van elke letter te zamen gehaald en „ maar eene figuur daarvan gemaakt hebben." De Heer Forskäl heeft de oorspronglyk coptische letters op eene andere plaats afgeschreven, dezelven zyn egter de agt laatste letters in het reeds gedrukte coptische alphabet, welk ik deswegens nageslagen heb. Hy merkt verder aan: „ Ik „ hoorde insgelyks van hem, dat hy in de coptische kloosters boeken gezien hadde, welken met „ pharaösche letters geschreven waren, en die niemant van zyne natie lezen konde.

„ Het is jammer, dat deze boeken aldaar als begraven leggen. Men vind zomtyds op de mu- „ miën en oude standbeelden tusschen de beeldspraaken, liniën welken geen beeldspraaken zyn, „ maar enkel letters schynen te zyn. Het zou veelligt niet zwaar zyn deze onleesbaare klooster- „ boeken te ontcyferen. Wanneer de geleerden zig dus in de pharaösche spraak ter deege oefen- „ den, konde men waarschynlyk naderhand ook veele overöude Egyptische opschriften verkla- „ ren. Men vind te Rome gelegenheid de hedendaagsche Egyptische, namelyk de Arabische taal te le- „ ren spreken. Misschien kan men by het *collegio de propaganda* zelfs van geborene Copten onderwys „ in de coptische taal bekomen. In de vaticaansche biblioteek en in het *collegio de propaganda* „ vind men veele coptische handschriften, welken van tyd tot tyd uit Egypte derwaards gebragt „ zyn. Er zyn aldaar ook reeds verscheidene coptische boeken gedrukt geworden. Wanneer dus „ iemand eerst te Rome goede kundigheid in de Arabische en coptische taalen maakte te ver- „ krygen, konde hy naderhand de coptische kloosters in Egypte met groot nut bezoeken. Hy zou „ voor eene geringe betaling zeer gemaklyk toegang in zulk een klooster verwerven, en zig door „ de coptische geestlyken, die zeer arm en met weinig te vreden zyn, hunne boeken kunnen doen „ tonen. Zy vrezen de roomscatholyken, wyl zy weten, dat dezen zig door hunne zendelingen alle „ moeite geven hunne gemeente door den ondergang van den coptischen Godsdienst, in Egypte te „ vermeerd'ren. Eene aanbeveling van den Patriarch heeft men veelligt niet eens nodig; want die- „ geenen, welken dezen Prelaat omringen, schynen agterdogtiger te zyn dan de overige Munniken „ en Priesters. De Copten in het huis des Patriarchs zeiden my, dat ik denklyk by hen boeken „ zogt, om ze te vervalschen, en in Europa te doen drukken, gelyk de roomscatholyken ple- „ gen te doen. Wanneer dus iemand Arabisch konde spreken, en bewyzen, dat hy geen aan- „ hanger van den Paus ware, konde hy nog wel het vertrouwen dezer lieden winnen. Zy zyn „ zeer beleefd en herbergzaam. Zy leven met alle de Christenen in Egypte onder den druk, en

„ zyn

meeſten van deze landen hunne ſpraak ingevoerd. Doch veelen van hunne onderdaanen ſpreken nog heden hunne oude landtaal, en hierdoor moet de oude Arabiſche taal zeer verbaſterd zyn geworden. In Syrie en Paleſtina hoort een reiziger wèl niets dan Arabiſch, egter kan de Syriſche taal nog niet onder de dooden geſteld worden. Want, gelyk ik te Damásk vernam, zouden in de provintie dezes Pácha's nog eenige dorpen zyn, waar de boeren alleen Syriſch ſpreken. In zeer veele dorpen in de ſtreek van Mardîn en Moſúl ſpreken de Chriſtenen nog ſteeds Chaldeeſch, (anderen zeiden Syriſch,) ja de wyven, en zulke mansperſoonen welken geen bézigheid in de ſteden hebben, verſtaan geen andere dan deze hunne moederſpraak. Ik zelve ben in eenigen van deze dorpen tusſchen Arbîl en Moſúl geweeſt.

Ik kan niet oordélen over de zuiverheid waarmeê deze taal nog heden geſproken word. Daar zy nu reeds zedert veele honderd jaaren byna alleen onder de boeren is behouden geworden, zal zy juiſt niet zeer gebouwd zyn. De Priester te Moſúl verzekerde my ook, dat het nieuwe Chaldeeſch al zo veel van het oude afwykt, als het hedendaags Arabiſch van dat, welk ten tyde van Mohámmed geſproken wierd. Evenwel waren hun eenige woorden in de vraagen van den Heere Michaëlis bekend. En ik twyfel niet, dat een geleerde, die 't op zig verkrygen konde, een jaar by de Munniken in een armhartig klooſter, byvoorb. te Elkôſch, alwaar de Patriarch der Neſtoriaanen woont, doortebrengen, veele ontdekkingen in deze taal zou kunnen maken. De Chriſtenen, welken in de ſteden Moſúl en Merdîn geboren zyn, ſpreken in 't geheel geen Chaldeeſch, ten minſten niet als hunne moedertaal. Egter ſchryven zy Karſchûni, dat is Arabiſch met Chaldeeſche letters, gelyk de Maroniten op den berg Libanon Arabiſch met Syriſche, de Grieken in Natolie (ten minſten die in de ſtreek van

---

„ zyn deswegens vredenlievend en gedienſtig. Men zou denklyk in de klooſters boeken kunnen
„ kopen, of van de Munniken laten uitſchryven, die voordezen nooit in Europa zyn gekomen.
„ Dezelve Prieſter Abunatadrus berigtte my, dat in het huis des Patriarchs niet dan kerk-
„ boeken voorhanden waren, dat hy egter zeer gemaklyk anderen uit de klooſters zig kon doen
„ toezenden. Ik vernam by hem, of men in de coptiſche klooſters niet eenige verklaringen
„ der beeldſpraaken vonde. Hy antwoordde, dat hy het niet geloofde; want dit was *hermetiſche*
„ kunſt en wetenſchap."

van Kónie) Turksch met Grieksche, en de Jooden in Asie Africa en Europa, allerhande daarlevende taalen met Hebreeuwsche tekens. De oostersche Christenen schryven veelligt, nademaal hunne oude spraaken hun onbekend geworden zyn, daaröm noch Arabisch noch Turksch, opdat de Mohámmedaanen hunne boeken en brieven niet zouden lezen, en opdat hunne geestlyken en anderen, die voornaamlyk met schryven hun bestaan moeten hebben, niet in den zin mogten krygen Mohámmedaanen te worden; want by dezen zouden zy hun brood niet kunnen hebben, zonder van nieuws aan goed Arabisch of Turksch te leren schryven.

De meesten der te Káhira en in Syrie wonende Grieken (mogelyk ook de Armeniers) spreken enkel Arabisch, en de Godsdienst word desniettegenstaande by hen zo wel in de spraak hunner natiën, als in de Arabische geöefend. De Armeniers en Grieken in de meeste steden van Natolie spreken nog steeds hunne eigene taal, en hebben onder malkanderen ook nog verscheidene taal-uitspraaken. Een Grieksch koopman van het eiland Scio verzekerde my te Zille, eene kleine Grieksche stad digt by Kónie, dat hy de Grieken in dezen oord by zyne aankomst nauwlyks konde verstaan (*). Zelfs de taal-uitspraak der Grieksche vrouwspersoonen te Constantinopole en Pera zou verschillende zyn. Een Pácha te Kaisar, alwaar de Christenen in tegenwoordigheid der Turken hunne eigene taal te veel spraken, zou voor nog weinige jaaren op levensstraf bevolen hebben, dat alle zyne onderdaanen altyd Turksch moesten spreken. De kinders der Christenen leerden dus naderhand niets anders dan Turksch, en om die reden vind men heden zelden eenen te Kaisar geborenen Christen die Grieksch of Armenisch spreekt. Ook de Christenen te Angûr (*Angora*) verstaan tegenwoordig geen andere taal dan de Turksche. Egter verrigten de Grieken en Armeniers hunnen Godsdienst zo wel hier als te Kaisar, alleen in de grondtaal.

Ik geloof haast niet dat de inwoners van het eiland Cyprus nog voor niet zeer langen tyd Syrisch gesproken hebben, gelyk de Heer Michaëlis in zyne 88ste vraag

(*) De Grieken welken zig Joniers noemden, hadden reeds ten tyde van HERODOTUS vier verschillende taal-uitspraaken, I boek 134. Men zal zig dus niet verwonderen, wanneer ook de hedendaagsche Grieken verscheidene taal-uitspraaken hebben.

vraag ſchynt te geloven. Te Larneca heb ik niets van de Syriſche ſpraak gehoord. Maar de Griekſche taal is op dit eiland nog zo zeer de hoofdtaal, dat niet alleen de inwoners, welken Mohámmedaanen zyn geworden, nog ſteeds met de Chriſt'nen Griekſch ſpreken, maar men treft op de dorpen ook veele Mohámmedaanen aan, die geen andere dan deze oude landſpraak verſtaan. In andere geweſten van Turkyen alwaar ik geweeſt ben, ſpreken diegeenen, welken hun geloof verzaakt hebben, niet gaern hunne moedertaal, en hunne kinders leren ze nooit.

De Kiurden hebben hunne oude ſpraak nog behouden, en men treft nog heden in Kiûrdeſtan drie hoofd-taal-uitſpraaken aan, naardat namelyk hunne provintiën digt aan Arabie, Perſie, of aan zulke dorpen grenzen daar Chaldeeſch geſproken word. Eenigen van de Kiurdiſche ſtammen, die buiten hun vaderland onder tenten herömzwerven, hebben denklyk eenige woorden van hunne nabuuren, de Türkomans aangenomen, en een Jood te Moſûl wilde in de taal der Kiurden van dit geweſt ook veele hebreeuwſche woorden gevonden hebben.

De Sabbeërs of zogenaamde St. Johannis Chriſtenen in de ſtreek van Báſra, zouden hunne oude ſpraak nog ſteeds onder malkanderen ſpreken en ſchryven. Daar zyn er maar zeer weinigen van in deze ſtad, en onder dezelven was een ſmid de geleerdſte. Ik deed my door dezen goeden man zyn alphabet uitſchryven; hy maakte egter de letters zeer ſlegt.

Ik heb juiſt het geluk niet gehad in Yemen gedenktékens met opſchriften van den tyd der Hamjaren te zien; men zeide my egter, dat men nog onder de puinhoopen der vermaarde ſtad Dhafar, omtrent twee mylen weegs ten zuidweſten van Jerîm, insgelyks aan eenen muur in het dorp Höddâfa, aan den weg van Damâr naar Saná, oude opſchriften aantrof, die noch Jooden noch Mohámmedaanen konden lezen. Dezen zyn veelligt met dezelfde ſchryftékens geſchreven, welken Pocock in zyne aanmerkingen over *Abul Farajum* bladz. 155 de hamjariſche noemt, en die hy uitdruklyk van de Arabiſche ſchryftékens onderſcheid. Wanneer dus de gemelde geleerde bladz. 156 ook zegt, dat, toen de korân te voorſchyn kwam, in geheel Yemen geen eenig menſch geweeſt zy, die Arabiſch hadde kunnen lezen en ſchryven, kan ik daaruit met den

schryver der vraagen wegens de Arabische taal in de *Memoire de l'Academie des Inscriptions et belles lettres* niet besluiten: Dat Yemen ten dien tyde in eene groote onwetendheid verzonken geweest zy, ja dat de volken van gelukkig Arabie, die doch altyd in dorpen en steden gewoond, en niet enkel den akkerbouw, maar ook eenen grooten handel met vreemde natiën gedreven hebben, alstoen het gebruik van hunne oude schryfwyze, verloren gehad hebben. Maar de Kufische schryftékens, waarmede de korân geschreven was, kunnen hun in dien tyd nog onbekend geweest zyn. Een Hollander, welke een Mohámmedaan geworden was, toonde my kort voor myn vertrek uit Mochha, een opschrift van een geheel onbekend alphabet, dat hy in een dorp (zo ik my niet vergisse) in het gebied Bellâdanes afgeschreven had. Ik twyfel derhalven in 't geheel niet, dat men in de bergagtige streek van Yemen, en voornaamlyk tusschen Taäs, Saná en Tehâma nog heden opschriften met hamjarische schryftékens vinden kan. Wyl ik juist toen, als de gemelde Hollander my zyn afschrift toonde, aan eene heete koorts ziek lag, had ik meer reden om my tot den dood te bereiden, dan lust om oude opschriften te verzamelen, en verzuimde dus de gelegenheid, diegeenen aftéschryven, die hy my zien liet. Zo ik my wel herïnnere, bestonden de letters van dit schrift uit enkel regte trekken, en dit zo zynde, dan hebben de Hamjaaren hun alphabet tot opschriften veelligt van hunne veröveraaren, welken zy Tobbá noemden, behouden. Dezen waren uit Samarkánd, en vuuraanbidders, gelyk naderhand zal aangemerkt worden, en hadden dus vermoedelyk even dezelfde schryftékens welken wy Persepolische noemen, wyl men ze tot hiertoe nog nergens anders aangetroffen heeft, dan onder de overblyfsels der stad Persepolis.

Op de schryftékens der Hamjaaren volgden de kufischen, en dezen worden in eenige gewesten van het Oosten zomtyds nog tegenwoordig gebruikt. Ik heb een in de laatere tyden te Tunis geschreven boek gezien, in 't welk alle de opschriften met kufische letters geschreven waren, en vermoede daaröm, dat deze schryftékens in Barbarye nog al zo gebruiklyk zyn, als de oude Duitsche letters in Engeland. Te Bagdad bedient men zig heden nog zomtyds van een kufisch alphabet tot opschriften, in 't welk alle de letters vierkantig zyn. Ik zal egter alleen de oudste kufische geschriften, welken ik gezien hebbe, hier

by-

b: V.

فلـ ـعو ن
مر سا و لو نا
حمّ يا ـبـ سنا
لا لطا ليـ
و ا لله حو
فصد ... يا ب
لله و مر يا
لسا ما س يا
لد لله س حج
ا و ا ا د
كد و ا د
نكملو ز و
حهده مو ا
حسد لد ير مر
حر سمسكو يا
لمسو ز ا لد سول

Inscription d'une pierre sépulcrale à Beit el Fakih.
Opschrift op eenen grafsteen te Beit el Fakih.

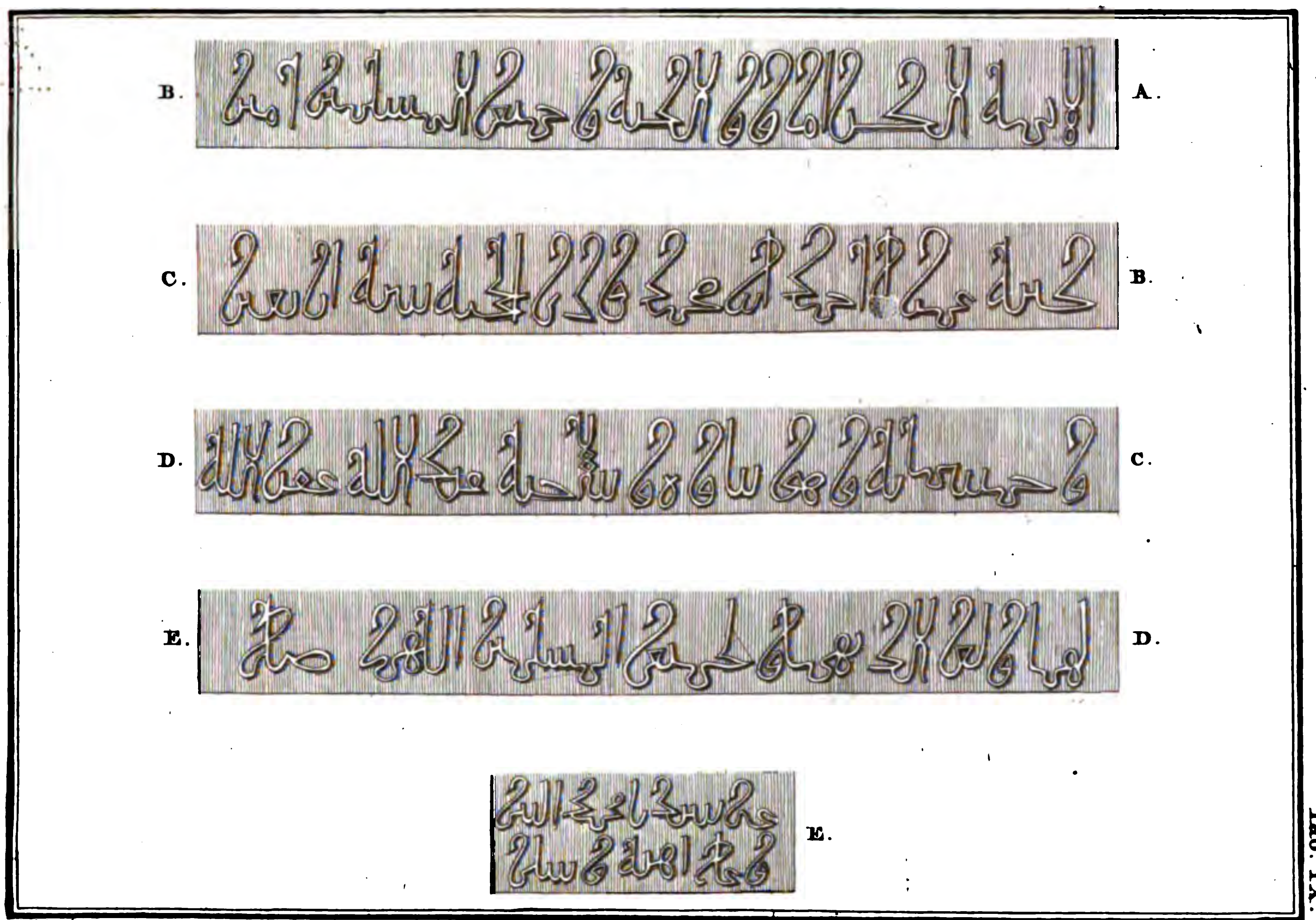
C. J. de Huyser direx.

Inscription d'une pierre sépulcrale à Ghalef'ca.
Opschrift op eenen grafsteen te Ghalef'ca.

C.J. de Huyser, direx.

Opschrift op eenen grafsteen te Ghalef'ka.
Inscription sur une pierre Sepulcrale à Ghalef'ka.

C. J. de Huyser. dir:

Opschrift van eene Moskee te Thöbâd naby Taâs.
Inscription devant une Mosquée à Thöbâd proche de Taâs.

byvoegen, en laat het den kenneren der oude Arabische taalen zelven over, daaruit de verscheidene alphabetten te verzamelen, en hunne aanmerkingen daaröver te maken.

Op de IV en V tafel ziet men een afschrift van een blad uit eenen korân die op perkament geschreven is, en als eenen grooten schat in de bibliotheek by de Academie Dsjámea el ashar te Kâhira bewaard word, wyl men gelooft dat de Chalif OMAR hem eigenhandig geschreven hebbe. Wanneer nu ook Omar dit blad niet geschreven mogte hebben, is het ten minsten zeer oud, en alleen daaröm merkwaardig. De letters op het zelve zyn zwart. De stippen, welken in het afdrukzel als kleine circuls aangeduid zyn, en geheel zonder keuze tusschen het geschrift schynen gezet te wezen, zyn rood. De schydlinie, als ook de twee groote ronde cieraaden tusschen het schrift, zyn bruin en goud. Ik vermoede dat by de schydlinie een nieuw kapittel begint. Dit zo zynde, kon men dezelfde plaats in den korân ligt opzoeken, en het geheele blad lezen. De Heer VAN HAVEN verkreeg het na veele moeite en voor goede betaling, van zynen Taalmeester, welke verlof had in de gemelde boekery te komen. Pocock spreekt in zyne aanmerkingen over Abul Farajum bladz. 158 van eene dergelyke proeve der kufische schryftékens, en CHARDIN heeft reeds een, hoewel niet zo fraai blad op zyne 71ste en 72ste tafel in 't koper doen snyden.

De volgende kufische schriften heb ik in Yemen gezien en afgeschreven. Namelyk die op de VI tafel te Beit el Fakíh, en die op de VII tafel en op de VIII te Ghalef'ka. Hierdoor zal nu wel de geschiedenis des lands niet verrykt worden; want dat kan men van de opschriften op verstrooide kleine grafzerken niet verwagten. Doch de schryftékens zyn niet alleen van verscheidene tyden, maar ook op alle de tafelen eenigzins verschillende, en misschien daaröm merkwaardig. Niemand der geleerden in Yemen, met dewelken ik zo bekend wierd, dat ik durfde onderstaan hun om eene verklaring dezer opschriften te verzoeken, konde daarvan veel meer lezen dan ik zelve. Een te Bagdad schreef er my twee van het laatere Arabische letters. Doch het zou overtollig zyn dezelven hier bytevoegen, wyl de Europesche geleerden waarschynlyk meer kundigheid van de oude kufische schryftékens hebben, dan de hedendaagsche Arabiers. Ik kan ten minsten verzekeren, dat zy den Heere D. REISKE niet zo onbekend zyn, als den meesten geleerden in 't land, daar zy geschreven zyn.

Op de IX tafel ziet men het einde van een zeer groot opſchrift, welk ik aan eene oude moskee te Thöbâd, digt by Taäs gevonden heb. Dit is in het jaar der Hedsjera 540 dat is 1145 der Chriſt'nen tydrékening geſchreven. Het ſchynt dus dat de oude kufiſche ſchryftékens ten dien tyde niet meer in Yemen in gebruik geweeſt zyn.

De opſchriften in de woeſtyne aan den weg van Sues naar den berg Sinai, beäntwoorden niet aan de groote verwagting, die men er zig van gemaakt heeft. Ik heb juiſt geen rotzen gezien, die halve mylen ver beſchreven waren, maar wel verſcheidene opſchriften aangetroffen, die alleen van dat ſoort waren welken Pocock voor, en MONTAGU na my uitgeſchreven hebben. Wyl alle deze ſchriften, welken my niets anders dan naamen van reizenden ſchenen te zyn, alleen op ruwe ſteenen ingehouwen, of veelmeer ingeſlagen zyn; zo hebben myne afſchriften niet duidelyker kunnen zyn, dan diegeenen, welken de gemelde reizigers afgeſchreven hebben. Egter zal ik hierna zo wel eenigen van deze ons nog onbekende opſchriften, als verſcheidene fraai geſchrevene beeldſpraaken, die ik in deze woeſtyne aangetroffen heb, in myne reisbeſchryving mededélen. Ik vernam van eenen Maronit van den berg Libanon, dat men aan en op den berg Kisrvân overblyfzels van oude grotten, gebouwen, en kaſteelen met overoude en zeer onbekende opſchriften vond. Dezen zyn misſchien Pheniciſchen, of Palmyreſchen, en verdienen dus ook de oplettendheid der reizenden.

Tot de gedenktékens met oude geſchriften behoren ook oude munten. Hiernaar nu vraagt een in Arabie reizende te vergeefs; want, wanneer de inwoners van dit land ook al eens gouden of zilv'ren munten vinden, brengen zy ze aanſtonds by een' goudſmid, en deze weet er geen beter gebruik van te maken dan met ze te verſmelten. Maar in Kiurdeſtân worden de oude Romeinſche, Griekſche en Perſiſche munten zo menigvuldig gevonden, dat zy aldaar in eenige ſteden zomtyds op de markten gangbaar zyn, doordien het in deze afgelegene geweſten aan kleine munten ontbreekt. Men vind reeds in de verzamelingen der Europeëren eene menigte oude Romeinſche en Griekſche munten, en ik durve niet hopen, dat ik onder de weinigen, welken ik in Egypte, Syrie en in de ſteden op de ooſtzyde van Arabie, alwaar de inwoners gewoon zyn dezelven aan de aldaar wonende Europeſche Kooplieden en Munniken te

ver-

Tab. X.

verkopen, bekomen hebbe, nog onbekenden zyn zullen. Doch onder myne kufische, of veelmeer oude Arabische munten, schynen de volgende merkwaardig te zyn.

No. 1 op de X tafel is eene gouden munt, op dewelke ik onderaan den naam Bagdad lees, en daaröm denke dat zy in deze stad geslagen is. De innerlyke waarde dezer munte is in vergelyking met Deensche ducaten, het stuk tegen twee ryksdaalders gerékend, zes ryksdaalders drie schellingen lübs. FRANC HEINRICH MÜLLER, weleer munt- en bankwaardyn, heeft deze munt op 't nauwkeurigst getoetst, en my daarvan het volgende berigt gegeven: Deze gouden munt weegt van het justeergewigt 2330 deelen. Het grof mark houd aan fyn goud 23 karat $10\frac{3}{4}$ grein. De waerde van dit stuk is, in vergelyking met de courante ducaten dezer plaats, waarvan 75 stuks op het grof mark gaan, 21 karat fyn goud houden, en elke met 2 ryksdaalders betaald word, in Deensch courant 6 ryksdaalders $7\frac{599731}{3719168}$ schellingen. Tegen Hollandsche specie ducaten egter, waarvan 67 stuks op het grof mark gaan, 23 karat 6 grein aan fyn goud houden, en met $2\frac{1}{4}$ ryksdaalder betaald worden, in Deensche courant 6 ryksdaalders $4\frac{562245}{2376144}$ schellingen.

No. 2 is insgelyks eene gouden munt, die egter aan innerlyke waarde 4 ryksd. 9 schell. lübs houd. De Heer Müller heeft deze ook getoetst. Hy zegt: zy weegt met bovengemeld gewigt 1736 deelen. Het grof mark daarvan houd fyn 21 karat $9\frac{3}{4}$ grein. De waerde van dit stuk is, in vergelyking met de courante ducaten dezer plaats 4 ryksd. 1 mark $2\frac{947865}{1818645}$ schell., en tegen Hollandsche specie ducaten 4 ryksd. 1 mark $1\frac{21243}{1138657}$ schell. Het justeergewigt is, gelyk bekend is, het Keulsche markgewigt, en in 65536 deelen afgedeeld. De opgegévene fyne alloy is van de oude specie ducaten van 1760 tot 63 genomen, de nieuweren houden zelden boven de 23 karat 5 grein, ja eer minder dan meer. Van de Deensche schellingen maken de 16 een mark, en de 96 eenen ryksdaalder.

Ik weet niet, welke van deze beide munten, of dat veelligt geen van beiden een' *Dinâr* genaamd wierd. Daar de geldstraffen voor zekere misdryven in de oude wetboeken der Mohámmedaanen, naar *Dirhem* en *Dinâr* bepaald zyn, zo rékenen de Múfti en de Kádi te Básra, volgens de mening eens Arabischen geleerden in deze stad, voor elken Dirhem een' zilveren *Mohámmedie*, eene Per-

fische munt welke te Básra gangbaar, en het vyfde deel eener *Rupie*, dat is het veertigste deel van een pond sterling, of omtrent 6 schellingen lübs waerdig is. En een Dinâr zou maar voor 7 *Metkal* of 10 Dirhem, of een vierde deel van een pond sterling, of 1¼ ryksdaalder gerékend worden. Ik geloof egter niet, dat myn Mulla van de waerde des ouden Dinâr grondig onderrigt ware, wyl de Europesche schryvers, welken hunne narigten uit de boeken der Arabieren genomen hebben, denzelven op twintig Dirhem stellen (*).

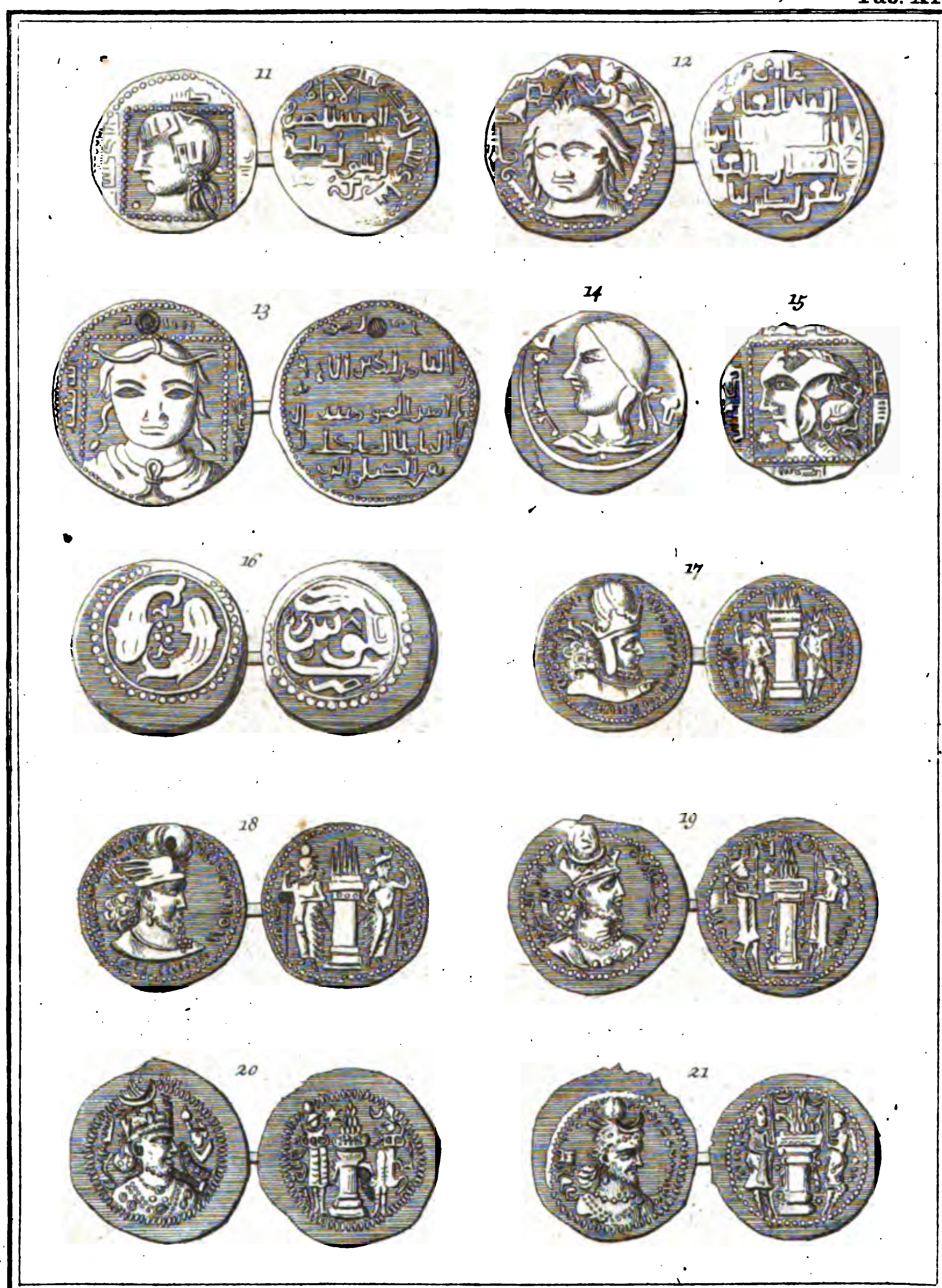
Zilveren munten met kufische schriften heb ik op myne reizen niet bekomen. Zy worden zomtyds in Jutland, op het eiland Bornholm, en in andere gewesten der oostzee gevonden, en zyn derhalven in de muntverzamelingen gantsch niet zeldzaam.

De munten van nº 3 tot 16 op de X en XI tafel zyn allen van koper. De eersten heb ik alleen daaröm er bygevoegd, wyl 't schrift op dezelven zeer duidelyk is. De overigen schynen my allen wegens de figuuren merkwaardig te zyn, wyl men anders dergelyken op de munten der Mohámmedaanen niet pleegt aantetreffen. Op de eene zyde der munte 4 schynt een kruis te zyn, en het omschrift bewyst doch dat zy werklyk van Mohámmedaanen geslagen is. De munten 5 en 6 zyn denkelyk diegeenen, welken BIRCHERODIUS in zyne verhandeling *de prisco septentrionalium in Alexandria mercatu* bladz. 41. beschryft. De munte 13 heb ik te Schirâs gecopieerd, nº 16 is eene laatere Persische munt.

Van de oude Arabische munten, op dewelken men alleen deze woorden vind: *God is eeuwig*; heb ik er geen gezien (†). Van die op dewelken alleen staat: *Daar is geen God dan de eenige God, en Mohámmed is zyn Profeet*, heb ik eenigen van verscheidene stempels. Dezen nu zyn niet zeldzaam, en in 't geheel niet merkwaardig. Op de laatere Turksche en Arabische munten vind men ge-

(*) In 't eerste deel der vertaling van de algemeene waereld historie der laatere tyden, vind ik bladz. 179 in de aanmerking: dat in de bodleiaansche verzameling negen, en nog een andere Dinâr in de verzameling van den Heere BROWN voorhanden zyn, welker waerde naar het gewigt dertien schellingen zes pencen Engelsche munt, dat is omtrent drie ryksdaalders, beloopt.

(†) *Memoire de l'Academie des Inscriptions & belles lettres.*

11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21

22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

gemeenlyk niets anders dan den naam des vorften, en zynen tytel, en niet hunne gewoone zinfpreuk: Daar is geen God dan de eenige God, enz. Want de Mohámmedaanen, volgens de mening eens Mulla te Básra, zien niet gaern, dat de Chriftenen, Jooden en Heidenen zulke heilige woorden met onreine handen aanraken. Doch ik twyfel, dat de Sultân te Conftantinopole, en de Imâm te Saná in dit ftuk juift zo nauwgezet zyn, als de gemelde geeftlyke geloofde. Zy laten deze fpreuk uit den Korán veelligt daaröm agterwege, opdat hunne naamen en tytels meer plaats zouden hebben.

De wel bewaarde oude Perfifche en Parthefche munten, welken ik op myne reis, en wel te Básra, Mofúl en Merdîn opgedaan heb, ziet men op de XI. en XII. tafel, van n° 17 tot 28. De drie laatften, namelyk 29, 30 en 31, welken van hetzelfde foort zyn, zyn uit de verzameling van den Heere Conferentieraad SUHM. De fchriften op dezelven zyn van twee zeer verfchillende alphabets. Evenwel hebben veelligt beiden eenige gelykheid met diegeenen, welken men nog heden te Perfepolis, en in de omleggende oorden aantreft. Men vind reeds afbeeldingen van eenige oude Perfifche en Parthefche Munten in FRÖLICHS *Notitia Numismatum*, in de *Hiftoria Arfacidarum*, in het *Supplement aux fix volumes de recueils des medailles*, en by anderen meer.

De laatere fchryftékens der Mohámmedaanen zouden naar de mening der tegenwoordige Arabieren, door eenen WISÎR IBN MOCLA uitgevonden zyn, en twee zyner flaven zouden ze algemeen gemaakt hebben. JAKÛT zegtmen, heeft de fchryftékens welken men *Talik* noemt, in Perfie, en RIHÂN het *Naffich* in Arabie verbreid. Daaröm fchryven de Arabiers en Turken nog heden alle hunne boeken met de fchryftékens Neffich, maar de Perfen gemeenlyk met Talik. Men moet bekennen, dat de oofterfche boek-affchryvers het in hunne kunft van fraai te fchryven, zeer ver gebragt hebben (*). De Mohámmedaanen hebben behalven de beide gemelde fchryftékens voor hunne boeken nog ver-

(*) Een Mulla te Básra wilde my verzekeren, dat de Súnniten in de boeken, welken zy affchryven, telkens een oneffen getal, doch de Schiiten een effen getal regels op elke zyde fchryven. Ik weet, niet of deze regel algemeen is.

verfcheidene anderen. De fchryftékens *Dtult* of *Ribani* zyn een foort van gebrokenen, welken men tot opfchriften op hout en fteenen gebruikt, insgelyks tot de tytels der boeken, by dewelken men de letters dikwils met veel kunft en cieraad in malkanderen flingert. Deze letters zyn alleen grooter en fterker, maar in gedaante weinig van Neffich verfchillende. Het curcyffchrift der Turken en Arabieren, namelyk de fchryftékens, welken die van den burgerlyken ftand in byzondere brieven en rekeningen gebruiken, noemt men Rokai. In dezen geeft men zig niet veel moeite om fraai en duidelyk te fchryven, ja men zet zelfs fchier nooit de klinkletters, en maar zelden de onderfcheidingstékens boven en onder de letters. MENNINSKI noemt de fchryftékens Rohai, *Kyrmæ* (*). *Divani* is insgelyks eene byzondere fchryfwyze, waarvan zig de Osmanli, dat is de voornaame Turken, vooräl in hunne cancellaryen en in brieven bedienen. Ik liet my te Bagdad eene proef van alle de gemelde fchryftékens maken, en daar men hierüit het onderfcheid veel beter bemerkt, dan uit wydlopige befchryvingen en byzondere alphabetten, offchoon in dezelven aangewezen zy, hoe eene letter van vooren, in het midde en aan het einde gefchreven word, heb ik dezelven om dergeenen wille, by dewelken de oofterfche handfchriften niet wel bekend zyn, op de XIII. tafel doen afdrukken.

Het curcyffchrift waarvan de Arabiers in Yemen zig in hunne brieven bedienen, is ook niet zeer duidelyk, gelyk uit beide de proeven op de XIV. tafel blykt. A is een kleine brief, welken de Emîr FARHAN ons by onze aankomft te Loheia zond, en de brief B, welke door den Imâm eigenhandig afgefchreven is, kregen wy te Saná. Van de munt C op deze tafel zal ik hierna fpreken.

De Imâm, de Kadîs en andere Arabifche geleerden, fchryven hunne naamen gaern met doormalkand'ren geflingerde letters, omdat ze niet ligt nagefchreven kunnen worden. Diegeenen, welken zelven niet kunnen fchryven, doen hunnen naam onder den brief zetten, en drukken hem, of hunne zinfpreuk, welke zy gemeenlyk in eenen fteen gefneden aan den vinger dragen, met

(*) *Inftitutionis linguæ turcicæ* bladz. 32.

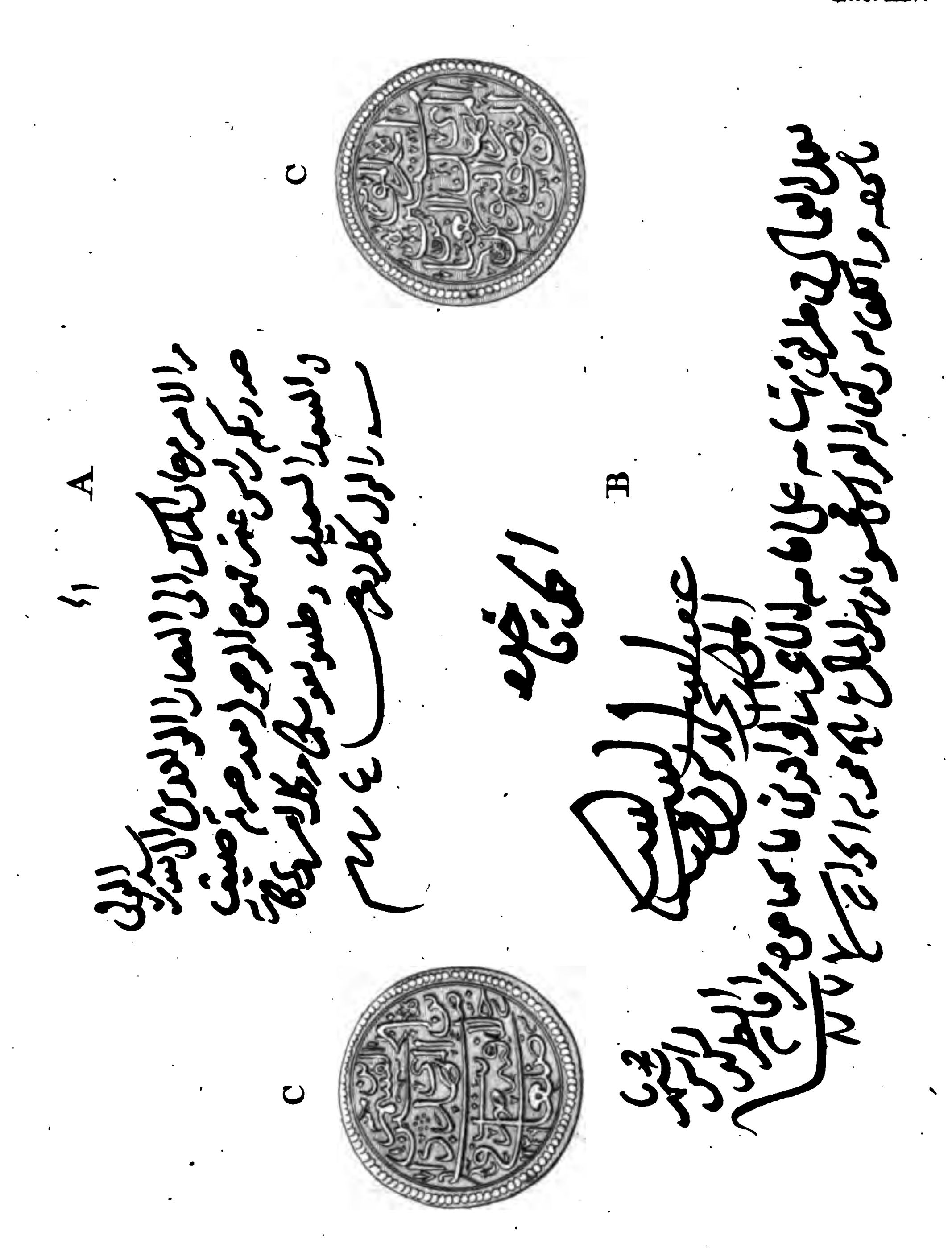
Tab: XIII.

Script	Specimen
Nessich.	نسلم ونزيد السلام بمزيد العز والاكرام ونوافح المسك الختام
Talîk.	نسلم ونزيد السلام بمزيد العز والاكرام ونوافح المسك الختام
Divani.	نسلم ونزيد السلام بمزيد العز والاكرام ونوافح المسك الختام
Dtült.	نسلم ونزيد السلام بمزيد العز والاكرام
Rokai.	نسلم ونزيد السلام بمزيد العز والاكرام

Siâke: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

Names		
Mohammed.	Mustafa.	Kadem Soliman 10. Akschâd.
Achmed.	Chalîl.	
Mâhmud.	Abdulla.	Ali Wali 8. Akschâd.
Bekr.	Abdulkarîm.	
Omar.	Daûud.	Derwisch Kasem. 7. Akschâd.
Otman.		

Tab: XIV.

met inkt onder, of op de andere zyde des papiers op hunnen geſchrevenen naam. Iemand uit Mekke verzekerde my: dat, wanneer de aldaar regérende Scherif begeert, dat iemant wegens een pleitgeding, of om andere oorzaake voor hem verſchynen zal, hy denzelven maar eenen geregtsdienaar zend met eenen ſtok, waaröp drie kerven geſneden zyn. De Osmanli zenden hunne brieven aan andere voornaamen in lange zyden zakken over. De Arabiers rollenze omtrent ter breedte van eenen duim, plat te zamen, en plakken het uiterſte eind vaſt in plaats van den brief te verzégelen. In de koudere geweſten van Perſie gebruikt men ook zegellak. Doch in de heete landen word het dra week, en derhalven het zégel in hetzelve onkenbaar.

De Janitzaaren gebruiken in hunne rékenboeken een geheel byzonder ſchrift, welk men *Siake* noemt, en waarvan de getallen ten eenemaale, maar de letters ten deele van de ſchryftékens der overige Mohámmedaanen onderſcheiden zyn. Vermoedelyk opdat elk een hunne rékenboeken niet zou kunnen lezen. Dewyl deze ſchryfwyze den Europeëren nog niet ſchynt bekend te zyn, heb ik my daarvan de op de XIII tafel in koper geſnedene proef van eenen, die veele jaaren ſchryver by het corps der Janitzaaren geweeſt was, laten geven, waarüit men omtrent hunne tékens zal kunnen leren kennen.

Ik heb de Arabiſche geleerden verſcheidene reizen van een geheim kunſtje horen ſpreken, om zynen vrienden zyne gedagten te ſchryven, zonder dat het een vreemde lezen kan, en een Mékkaner, wien ik de Perſipoliſche opſchriften toonde, meende zelfs, dat eenigen in Hedsjâs zig ook van zulk ſoort van letteren in hunne geheime brieven bedienden. Doch de Ooſterlingen ſchynen te ſpitsvindig te zyn, dan dat zy in eene briefwisſeling van groote aangelegenheid zig met oude alphabetten zouden behelpen. Ik heb te Schirâs eene familie der voornaamſte Kooplieden gekend, welken geboren Perſen waren, en niet enkel in hunne voornaamſte boeken zekere, alleen aan hun bekende tékens, maar ook om zo te ſpreken eene byzondere taal hadden. Zy hadden ten minſten voor veele zaaken naamen van hunne eigene vinding, en konden dus in tegenwoordigheid van anderen met malkand'ren ſpreken, zonder dat men het verſtonde. Een Kok by een Engelſch Koopman te Háleb had veele jaaren rekening van de kleine huislyke uitgaven zyns Heeren gehouden, zonder ooit

meer schryven geleerd te hebben dan getallen te maken. Zyn boek was vol beeldschriften. Een circul betékende eenen podding, eene krullinie eene pasty, een lange trek met kleine dwarsstreepen kleine vogels. Jagers, handwerks- en gemeene arbeidslieden hadden allen hunne byzondere tékens. Wyl zyne schryftékens hem alleen bekend waren, moeste hy zyne rékening alle zaturdagen, of om de veertien dagen den schryver des Koopmans voorlezen, en ze dus op nieuw laten schryven. Ik verzogt een afschrift van dit beeldschrift, maar de goede man meende dat ik met hem spottede, en wilde my naderhand zyn rékenboek in 't geheel niet meer laten zien. Deze Kok was een Armenier.

My dunkt reeds ergens gelezen te hebben, dat de Oosterlingen eene byzondere manier hebben in tegenwoordigheid van veele lieden eenen koop te sluiten, zonder dat iemand der omstaanden gewaar worde, hoe veel men voor de waar betaalt. Zy bedienen zig nog zeer dikwils van deze kunst. Ik zag het egter niet gaern wanneer iemand op deze wyze eenen koop voor my wilde sluiten, omdat de makelaar daardoor bekwaame gelegenheid had dengeenen, voor welken hy kopen zou, in zyn byzyn te bedriegen. Beide partyen namelyk geven malkanderen door zekere hun bekende tékens aan de vingeren en kneukels der hand, waarvan het eene 100, 50, 10 enz. betékend, te kennen, hoe veel de eene begeert, of de andere denkt te betalen. Men maakt in 't geheel geen geheim van deze kunst, wyl zy anders van geen groot nut zou zyn, maar men bedekt voor de omstaanden alleen de hand met den slip van 't kleed.

De Arabische Vorsten leggen wel niet zo veel aan de wetenschappen te kosten, als de Europeschen, en uit dien hoofde vind men in de oostersche landen maar zelden lieden welken men met regt geleerden noemen kan. Evenwel word de jeugd by de Mohámmedaanen in 't algemeen, niet zo zeer verwaarloosd, als men in Europa veelligt gelooft. In de steden kunnen veele lieden lezen en schryven, en het zelve heb ik onder de Schechs in de woestyne van Sinaí, en in Egypte bevonden. De aanzienlyken hebben in hunne huizen eigene Leermeesters by hunne kinders en jonge slaven, waarvan zy namelyk diegeenen, daarin zy geest bespeuren, veeltyds als hunne eigene kinders opvoeden. Men vind schier by elke groote moskee eene school, (Mäddrasse,) waarin niet alleen de leeraars, maar ook arme jongelingen uit gestigten onderhou-

den

den worden. Behalven dezen zyn in de groote ſteden nog veele ſchoolen, waarheen lieden van middelbaaren ſtand hunne kinders zenden, om de gronden van den mohámmedaanſchen godsdienſt, lezen, ſchryven en cyferen te leren. Ik heb dikwils zulke ſchoolen in 't *Sûk*, dat is in ſtraaten waar markt gehouden word, gezien. Zy zyn gemeenlyk naar de ſtraatzyde, gelyk de winkels, geheel open. Evenwel ſchynt het dat het gedruis der menigte voorbygaanden de jongelingen in 't geheél niet ſtoort, maar allen die, welken lezen of iets van buiten leren, zitten met hun boek op eenen kleinen houten lesſenaar voor zig. Zy zeggen alle woorden hard op, en bewégen zig met het geheel bovenlyf, gelyk de Jooden in hunne ſynagogen. Meisjes vind men in deze ſchoolen niet, maar dezen worden door de vrouwen onderwezen. In eenige groote Arabiſche ſteden zyn behalven de gemelde kleine, ook grootere ſchoolen, waarin de hoogere wetenſchappen der Mohámmedaanen, als de ſterrenloopkunde, de ſterrenkykkunde, de wysbegeerte, de artzenykunde en anderen meer geöefend worden. In deze wetenſchappen zyn zy zeker ver benéden de Europeërs, doch niet omdat het hun aan vatbaarheid, maar aan boeken en goed onderwys ontbreekt. Alleen in 't klein Koningryk Yemen zyn thans nog twee reeds zedert veele jaaren beroemde hooge ſchoolen: de eene te Zebîd voor de aanhangers der ſecte Súnni, en de andere te Damâr voor de Zéiditen. Ik had op myne reis door deze ſteden geen gelegenheid, met geleerden bekend te worden, en my van hun ſchoolwezen te onderrigten. Ik geloof egter dat de wetenſchappen hier even als op de hooge ſchool by Dsjamea el áshar te Káhira geleerd worden. De verklaring des korâns, als ook de geſchiedenis der Mohámmedaanen ten tyde Mohámmeds, en der eerſte Chalîfen, is de hoofdbézigheid der mohámmedaanſche geleerden, en deze is, zelfs by de Arabieren, niet alleen zeer uitgebreid, wyl zy het oude Arabiſch als eene doode taal leren, maar ook wyl zy de voornaamſte ſchryvers die over den korân geſchreven hebben, en welker getal zeer groot is, wel moeten leren kennen, wanneer zy onder hunne landslieden den naam van geleerden willen verwerven. Men zeide dat de geleerden zig in 't openbaar moeſten laten onderzoeken, voor en aleer zy aanzienlyke geeſtlyke of waereldlyke bedieningen konden verkrygen. Doch hierby handelen de Mohámmedaanen juiſt niet zeer onpartydig. Veelen, waarvan men gelooft, dat zy maar weinig geleerd hebben, verkrygen voordeelige bedienin-

 gen,

gen, en andere bekwaame mannen moeten hunnen levenstyd als schryvers en schoolmeesters doorbrengen.

Het schynt dat de Arabiers nog heden zeer groote rymers zyn, en dat hunne vaersen hun ook zomtyds beloond worden, ik weet egter niet of men daarom wel groote digters onder hen aantreft. Men wilde evenwel in Yemen bewéren, dat zy onder de herömzwervende Arabiers in het landschap Dsjâf niet zelden gevonden wierden. Een Schech dezer Arabieren was voor weinige jaaren te Saná in de gevangenis. Als hy bygeval eens op het dak van een tegenover hem staande huis een' vogel zag, herïnnerde hy zig, dat eenige aandagtige Mohámmedaanen een GODE behaaglyk werk geloven te verrigten, wanneer zy eenen opgeslotenen vogel de vryheid wedergeven. Hy zelve geloofde eene even zo gegronde aanspraak op de vryheid te kunnen maken als een vogel. Hy maakte daaröp een gedigt, welk eerst door de wagt van buiten geleerd, vervolgens al verder verbreid, en eindlyk den Imâm bekend wierd, die het zo voortreflyk vond, dat hy den Schech, dien hy wegens zyne stroperyen vast gezet had, om zyne bekwaamheid in de digtkunde de vryheid weder schonk. De Arabiers zingen ook nog zomtyds de heldendaaden hunner Schechs. Dus maakten zy na eene overwinning, welke de stam *Chasael* voor weinige jaaren op ALI, Pacha te Bagdad behaald hadde, aanstonds een lied, waarïn zy de heldendaaden van elken hunner aanvoerd'ren verheften. Toen het geluk hun den rug keerde, en zy in 't volgende jaar door de Turken overwonnen wierden, ontbrak er ook geen Arabische digter te Bagdad, die het tegendeel van de Arabische Schechs zeide, en de heldendaaden van hunnen Pacha en zyne Officieren verhief. Zyn gedigt was egter eene bloote navolging van het voorgaande. Men zong het gemelde lied der Arabieren nog ten mynen tyde, zowel in het gebied van den stamme Chasael, als te Bagdad. Ik verzuimde zo wel dit, als het gedigt des Schechs in het landschap Dsjôf af te schryven.

Een Maronit met naam ABÛD IBN SCHEDÎD die zig 1771, hier te Koppenhage een Vorst van den berg Libanon liet noemen, verhaalde my dat de Bedouinen, ten tyde, als de Sultân ASSAD Pacha, welke de pelgrims karavanen veele jaaren bygeleid hadde, en by de Arabiers zeer bemind was, had doen vermoorden, een treurlied gemaakt hadden, welk in alle de steden van Syrie

open-

openlyk gezongen wierd, ik liet my door hem 't volgende daarvan affchryven. Het is tevens een gefprek der Arabieren met de dogter des Schechs van den ftamme *Harb*, en met HÁSSAN, de Kichja van Affad Pácha.

نزلنالدار اسعد باشا لبسنا جوخوالقماشا ياحربا وين اسعد باشا
لخدونو باول البله ياحسن ويله وهدو بلنوا حبلي
نزلنالدار عمتنا شباب المرد حاططنا ياحربا طفيو شمعتنا طفوها
باول البلي يااسعد ويلي وهدو بلنوا حبلي
حبايب مصعب الفرقا اسعد باشا طول الغببي ياحربا شوفي ايمتا
قتلوه اول البله يااسعد ويلي وهدو بلنوا حبلي
نزلنالدار هل مغذي وصبوان العدا محني يامغدي قوم اشرع
وفدي علي طولو الغببي يااسعد ويلي وهدو بلنوا حبلي

Dezelve Maronit zeide, dat de Arabifche digters in Syrie hunne vaerzen aan de geleerden by Dsjamea el Ashar te Káhira, zenden, en als dan eerft hunne liederen openlyk in de koffyhuizen laten zingen, wanneer zy daarvandaan met een zeker zegel als bekroond, weer terug komen.

Men vind te Káhira, Damásk, Háleb, Mofúl, Bagdad en Básra eenige zeer groote koffyhuizen, die 's avonds zomtyds met eene menigte lampen verligt worden. Anders ziet men er geen cieraad, dan ftroomatten op den vloer, of opgemetzelde verhévenheden, en op den haard groote en kleine, in-en uitwendig fraai vertinde koperen koffypotten, met eene menigte koffykoppen. Men kan in deze oofterfche drinkhuizen geen andere ververfchingen bekomen, dan eene Turkfche of Perfifche pyp tabak, en koffy zonder melk of fuiker. Men heeft dus aldaar geen gelegenheid noch van veel te vertéren, noch van zig dronken te drinken, maar de Arabiers blyven in deze hunne herbergen haaft al zo nugteren, als in de oude tyden by hunnen dronk water. Zy hebben wel verfcheidene foorten van fpellen, en zyn vooräl groote meefters in 't fchaakfpel. Alleen zy verdryven daarmeê 's avonds hunnen tyd in de koffyhuizen niet, en daarënboven fpelen zy nooit om geld. Ook zyn zy geen liefhebbers van wandelen, maar zitten op de plaats welke zy eens genomen hebben, zomtyds geheele uuren zonder een woord tegen degeenen die naaft hen zyn te fpreken. Zy vergaderen veeltyds by honderden in deze koffyhuizen.

Zy zouden evenwel hunnen tyd dan nog niet aangenaam doorbrengen, indien niet hunne voorlezers of redenaars hun denzelven verdreven. Dit zyn gemeenlyk arme geleerden, (Mullâs) welken zig op zeker bepaald uur laten vinden. Zy lezen den vergaderden gasten voor, en kiezen daartoe dan eens de geschiedenis van ANTAR, een' Arabischen held voor de tyden Mohámmeds, dan eens de daaden van RUSTAM SÂL, een' ouden Perssischen held, of van BEBER, Koning van Egypte, of der Ajubiten, welken insgelyks in deze landen geregeerd hebben (*), of van BÀHHLULDÂNE, een vrolyk personaadje, aan 't hof van den Chalîf HARÛN ER RASCHÎD. In deze laatste boeken zyn veele goede zedenleeringen. Eenigen, die welsprekendheid genoeg daartoe bezitten, vertellen onder de hand hunne fabelen in gebondene of ongebondene reden. Als de redenaar ophoud, is hy gewoon eene vrywillige gift van zyne toehoorderen te vragen, die gemeenlyk juist niet groot is, maar egter de arme Arabische Mullâs aanmoedigt fabelen te lezen, en met aanvalligheid te vertellen, ja zelfs redens en fabelen te ontwerpen. Dit soort van vergaderingen der Arabieren hebben veel overeenkomst met diegeenen, welken men in oude tyden *Macamât* noemde. Te Háleb vernam ik, dat voor eenigen tyd een aanzienlyk man, die zig enkel uit vermaak geheel der geleerdheid wydde, zomtyds in de koffyhuizen herömgegaan was, en zedenpredikatiën gedaan had. Treft men dus zelfs in de Arabische drinkhuizen redenaars aan, dan mogen de Arabiers mogelyk regt hebben, als zy bewéren, dat zy in hunne moskeën zomtyds ook groote redenaars horen.

Van het instrumentaal en vocaalmuziek, van de schaduw - en marionettenspellen en dergelyken, welken men zeer veel in deze koffyhuizen vind, zal ik nog iets in myne reisbeschryving melden. Dit alles is zo slegt dat het eenen Europeër niet kan behagen.

Ik heb in Yemen naar het tydverdryf der Arabieren aldaar in hunne koffyhuizen niet vernomen, vermoede egter dat de redenaars en digters in dergelyke vergaderingen, vooräl te Saná niet ontbreken. Ik moet daarënboven beken-

(*) De Arabische tytelen dezer boeken zyn:
كتاب عنتريه قصص عنتر كتاب رستم زال كتاب ظاهريه صالح ايوب

kennen, dat ik, gelyk veelligt alle de naar Egypte, Syrie en Arabie gekomene Europeërs, de Arabiſche koffyhuizen te weinig bezogt heb. De Europeſche Kooplieden, welken zig in de oosterſche ſteden ophouden, plegen er in 't geheel niet te komen. Een ander reiziger heeft gemeenlyk nog minder luſt gantſche avonden op ééne plaats te zitten, voornaamlyk, wanneer hy geen hoop heeft iets te zien of te horen, waarïn hy vermaak ſcheppen kan. Ik had nog eene andere reden. Dewyl ik van alle ſteden grondtékeningen zogt te maken, moeſt ik de groote vergaderingen zo veel mogelyk vermeiden, om des te minder waargenomen te worden.

Te Conſtantinopole zyn alle groote vergaderingen in de koffyhuizen uit ſtaatkundige oorzaaken verboden, en men vind om die reden in deze ſtad eigenlyk geen koffyhuizen, maar alleen koffywinkels. Het ſchynt ook dat de Turken in 't algemeen geen groote liefhebbers van de bovengemelde redenaaren in de koffyhuizen zyn. Want, ook te Búrſa, Kuthája, Kónie en Adene hoorde ik niets daarvan, en te Ismîr en Kaiſar zou men ze ook niet vinden.

De Arabiers rékenen hunnen dag van den op- tot den ondergang der zonn', en delen hem in 24 uuren af. Dewyl egter maar zeer weinigen onder hen van uuren iets weten, en deswegens ook geen nauwkeurig begrip van den tyd eener uure hebben, bepalen zy hunnen tyd omtrent op dezelfde wyze, als wanneer de Europeërs zeggen: Dit of dat is te middag, of tegen den avond gebeurd. Zy noemen den tyd, als de zon even ondergaat, *Mággrib.* De tyd omtrent twee uuren laater heet *El áſchä.* Nog omtrent twee uuren laater, *El märfa.* Middernagt, *Neus el lejl.* Wanneer de morgenſchémering begint, *El fédsjer.* Als de zon opgaat, *Es ſúbhh:* omtrent te negen uuren 's morgens plegen zy te eeten, en deze tyd heet *El ghádda.* Middag, *Ed dúchr*, en omtrent drie uuren 's namiddags *El áſr.* Van deze verſcheidene tydverdélingen is alleen de middag en middenagt ſtipt bepaald, en treft juiſt op twaalf uuren. De overigen allen vallen iets vroeger of laater, naar dat de dagen lang of kort zyn. Er worden alleen de vyf gezette uuren des gebeds, namelyk, Mággrib, Nus el lejl, El fédsjer, Duchr en El aſr door de roepers (Muäſſem) op de toorens der moskeën aangekondigd.

De Mohámmedaanen rékenen hunne maanden naar den loop der maane. De dag

dag op welken zy de nieuwe maan voor 't eerſt zien, is de eerſte dag der maand. Wanneer de hemel ten tyde der nieuwe maan zomtyds met wolken bedekt is, bekommeren zy er zig niet veel om, of zy een' dag vroeger of laater beginnen. Zy noemen hunne maanden, gelyk reeds bekend is:

1. *Muhárrem.*	5. *Dsjummâda el aúal.*	9. *Ramadân* of *Ramaſan.*
2. *Sáffar.*	6. *Dsjummâda el achar.*	10. *Schauâl.*
3. *Rábea el aúal.*	7. *Rádsjeb.*	11. *Dſulkâde.*
4. *Rabea el achar.*	8. *Schabân.*	12. *Sulhâdsje.*

Dewyl een maanejaar omtrent 11 dagen korter is dan een zonnejaar, en dus het begin van Muhárrem vervolgens in alle jaargetyden valt, zyn deze maanden ter juiſte bepaling van den tyd zeer onbekwaam, en daaröm rékenen de geleerden naar de volgende maanden.

تشرين اول *Teſchrîn el aúal* heeft	-	31 dagen.
تشرين ثاني *Teſchrîn tâni* heeft	-	30 dagen.
كانون لول *Kanûn aúal* heeft	-	31 dagen.
كانون ثاني *Kanûn tâni* heeft	-	31 dagen.
شبط *Schubâd* heeft	- -	28 of 29 dagen.
ادار *Adâr* heeft	- -	31 dagen.
نيسان *Nejſân* heeft	- -	30 dagen.
ايار *Ajâr* heeft	- -	31 dagen.
حزيران *Huſejrân* heeft	- -	30 dagen.
تموز *Tamûs* heeft	- -	31 dagen.
اب *Ab* heeft	- -	31 dagen.
ايلول *Ailûl* heeft	- -	30 dagen.

Opdat men deze tydrékening met de onzen vergelyken kunne, wil ik hier nog aanmerken: Dat de 11de July 1763 de eerſte van Muhárrem 1117 na de Hedsjera, en de tweede dag in de maand Tamûs was. De eerſte July 1764 was de eerſte Muhárrem 1178.

De Mohámmedaanen hebben maar twee groote feeſtdagen, welken omtrent met onze Kers- Paaſch- en Pinkſterfeeſten vergeleken kunnen worden. I Het Offerfeeſt, *Arafa*, *Kurbân* of den kleinen *Beiram* genaamd, valt op den 10den

der

der maand Sulhádsje. Dit wierd 1762 te Káhira op den 2den July, 1763 in Yemen op den 21 Juny, en 1764 in Indie op den 10den Juny gevierd. II. De groote Beiram wierd in de eerste twee of drie dagen der maand Schuâl, namelyk gelyk op den Ramadân gevierd. De Ramadân is, gelyk men weet, een vastenmaand. De Mohámmedaanen nu vasten niet gelyk de Christ'nen, maar van 't aanbreken van den dag, of morgenschémering aan tot den ondergang der zonne, mogen zy niets nuttigen. Dit is zeker zeer hard voor diegeenen, welken genoodzaakt zyn 's daags hun brood te verdienen. Voor de ryken daarentegen is dit vasten in Arabie, alwaar 's zomers de dag niet veel langer is dan in den winter, niet zo bezwaarlyk, wyl zy zig 's nagts overvloedig verzadigen, en by dag uitslapen kunnen. Maar gelukkig zyn de noordsche volken, dat de mohammedaansche Godsdienst zig niet tot in hunne gewesten uitgebreid heeft. Zy zouden, wanneer de Ramadân in den zomer viel, uit gehoorzaamheid aan den Godsdienst, zig moeten dood hongeren.

Te Maskát en in Persie rekent men ook naar de hiervoorgemelde maanemaanden. Men heeft daarënboven nog eene wyze om den tyd te berékenen, volgens welke het jaar op de dag- en nagt-évening begint. Deze dag word de *Naurûs* genaamd. In 't jaar 1765 wierd deswegens op den 20 Maart en den 25 van Ramadân, in de dorpen by Persepolis een feest gevierd. Te weten de boeren arbeiden op dezen dag niet, en kleden zig beter dan naar gewoonte. In Omân zou het feest Naurûs den 15 September gevierd worden. Men rekent alsdan in het volgende jaar, dat de schepen van deze of gene haven, op dezen of genen dag na den Naurûs, te Maskát aantekomen, of van hier daarheen aftevaren plegen. De Arabiers hebben voor den tyd, wanneer men gelooft, dat geen schip meer van den Arabischen zeeboezem naar Indie gaan kan, eenen byzonderen naam, en rékenen ook van dezen tyd af 365 dagen tot aan het volgende jaar; ik heb egter verzuimd omstandiger daarnaar te vernemen.

De coptische Christ'nen in Egypte tellen 5500 jaaren zedert de schepping der waereld tot de geboorte CHRISTI, en van dezen tyd af maar 276 jaaren tot aan 't begin der diocletiaansche tydrékening. Zy telden daaröm in 1762 maar 1478 jaaren na de diocletiaansche tydrékening, en 1754 na CHRISTI geboorte. Hunne maanden zyn allen gelyk, en elke heeft 30 dagen. Zy voegen egter ten einde des jaars 5 dagen, en elk vierdendeel jaars 6 dagen in. Daarvandaan vallen

len hunne feestdagen altyd in 't zelfde jaargetyde (*). Ik meen' het begin eens coptischen jaars valle omtrent het einde van September. De twaalf maanden der Copten worden genaamd:

1.) توت *Tut.*	2.) بابه *Babe.*	3.) هاتور *Hatûr.*
4.) كيهك *Kiiahk.*	5.) طوبه *Tube.*	6.) امشير *Amschîr.*
7.) برمهات *Barambad.*	8.) برموده *Barmude.*	9.) بشنش *Beschansch.*
10.) باونه *Bavne.*	11.) ابيب *Abîb.*	12.) مسري *Mesre.*

De Nestoriaanen hebben ook eene dubbelde tydrékening. Ik zag een opschrift in eene hunner nieuwe kerken te Mosûl, in welk aangemerkt wierd, dat zy in het jaar 1744 na de geboorte CHRISTI, en in 't jaar 2055 na ALEXANDERS regéring gebouwd was. Deze verklaring bekwam ik van de Christ'nen aldaar. Doch ik vermoede, dat deze tydrékening even dezelfde zy, welke van SELEUCUS anders genaamd word. Men wilde bewéren, dat de oostersche Christenen deze tydrékening, welke 311 jaaren voor CHRISTI geboorte haar begin genomen heeft, in alle gewigtige bewysstukken vermelden. Teschrîn el aúal, of October, is ook hier de eerste maand des jaars.

Men vind schier geen halfgeleerden Arabier, die niet de naamen der twaalf hemelstékenen in den dierenriem van buiten opzeggen kan, en van de verscheidene maanvertrekken gehoord heeft, alleen zelden vind men eenen onder hen, die de sterren kent, en wie verwagt dit ook? Doch men treft dikwils onder de mohámmedaansche sterrenkykers eenigen aan, die van den hemel niet ten eenemaal onkundig zyn, en zy vinden tot bereiking van hun oogmerk genoegzaam onderrigt in het boek صور الكواكب لعبد الرحمن الصوفي *Sûr el Kauâkeb labad Abdrachmân es Sôfi*, in welk men haast al het gesternte naar de zelfde order als in BAYERS *Uranometrie* (sterrenmeetkunde) afgebeeld ziet. Ik heb dit boek van Káhira afgezonden, en men kan het tegenwoordig in de groote koninglyke bibliotheek te Koppenhage zien. De figuuren in 't zelve zyn wel slegt, en

(*) Op dezelfde wyze rekende reeds de oude Egyptenaars. HERODOTUS 2. boek 4.

en zomtyds in eene geheele andere gedaante en ſtelling, als Bayer ze afgebeeld heeft, egter zo goed, dat de medeſtander des grootſten ſterrenkundigen by de Academie Dsjámea el Ashar te Káhira, en ANTON BEITÂR, een Griek en eerſte vertolker van den Heere Conſul VAN MASEYK te Háleb, welke uit enkelde liefhebbery zig op de ſterrenkunde toegelegd heeft, zeer veele figuuren uit Bayers Uranometrie weder kenden. Doch veeltyds moeſten wy ook de Arabiſche naamen, welken Bayer aanhaalt, te baat nemen. Zy noemden:

De noordſter, *Disjüdde* جدي, Sirius, *Subhêl* سهيل, insgelyks *Subhêl el Jemanie*, *Eſſchira el Jemanie* en *El abûr*. Procyon, *Eſſchira es Schamie*. Aquilla, *Nisr et Tair*. Lyra, *Nisr el wâky*. Cygnus, *Ded-ſjadje*, dat is, de hen, Serpentarius, *El haui*. Caſſiopea, *Saat el Kurſi*. Orion, *Ed-ſjeuſe*, *Dſjäbbar*. Baltheus Orionis, *Mentaket ed-ſjeuſa*. Corona, *Elphecca*. Bootes, *Arâmächh*. Fumahaut, *Füm el Haut*, dat is, de mond van den viſch. Libra, *Elmaklil* للكليل *Miſân*. Coma Berenices, *El Hüsme*, dat is, bundel. Via lactea, *Nähhr el Mudsjerra*. Pleyades, *Ettorye* الثريا. Oculus Tauri, word wel *Aldebarân* genaamd; doch men verſtaat eigenlyk door het woord Aldebarân de ſteren α γ ε Tauri.

De comeeten noemt men te Háleb الكواكب المذنبة *Elkauakeb el Muſſennäbe*, of ذوات اللحي *Sauâd el asnâb*, of ذوات الذوايب *Sauâd el lähha*, of ذوات الذوايب *Sauâd eſſauaib* enz. الكواكب المتحيرة *Elkauakeb el Mutheire* de Planeten. الكواكب الثابتة *Elkauakeb et tabita*, de vaſte ſterren.

Niet enkel de tydkorting, wyl de Ooſterlingen onder den blooten hemel ſlapen, en dus ſchoone gelegenheid hebben den hemel waartenemen, maar ook de noodzaaklykheid, en het gebrek aan uuren heeft zo wel den gemeenen Arabieren, als den Europeſchen boeren geleerd, op den loop der ſterren agt te geven. De benaming der geſterntens is by de geleerde en gemeene Arabiers ook zo wel verſchillende, als by de Europeërs. En, gelyk men in Europa maar weinigen onder de gemeene lieden vind, die zig om de naamen der ſterren bekreunen, kan men ook veelen Arabieren te vergeefs daarnaar vragen. Evenwel heb ik er doch eenigen aangetroffen, die verſcheidene ſterren kenden, en zy noemden den grooten beer, *Aſch*, *Nâſch*, of *Benât nâſch;* de pleyaden, *Tortje*; den gordel Orionis, *Miſân*, dat is, de waagſchaal. Een andere noemde δ ε ζ Orionis, *Miſân el hak*, en θ d k juiſt hetzelfde geſternte, *Miſân el batel.*

De noordſter noemden eenigen *Küttub*, anderen *Dsjüddi*. De twee groote ſterren in den kleinen beer heeten by de ſchippers op den Perſiſchen zeeboezem, *Heisſèn*. Caſſiopea noemt men aldaar *Jábbi* De venus, welke wy des avonds na zonne ondergang zagen, noemden deze Arabiers *Marébi*, dat is, de avondſter. Aldebarân noemt men in dezen oord *Soik et torîje*. Ik ben egter niet zeker, of de Arabiers niet miſſchien Saturnus meenden; want deze was niet ver van Aldebarân, en naderhand noemden zy Jupiter, welke laater opging, *Soik el lejl*. De Sirius kennen alle de Arabiers, onder den naam *Subhêl*. Op dezen letten zy het nauwkeurigſt, als ze zo ver buiten de zonneſtraalen komt, dat men ze 's morgens zien kan, wyl de groote hitte als dan begint aftenemen. Aan den Perſiſchen zeeboezem zag men de Sirius in de laatſte dagen van July, en men was deswegens niet weinig vernoegd. De gemeene Arabier noemt den melkweg *Derb et tübbenîe*, dat is, den weg der hakzeldragers. Eene comeet word by de Arabiers in Láchſa, *Abu Sûble*, *Abu Dénneb*, dat is, de ſtaertſter, en *Abu Seif* of de zwaerdſter genaamd.

De Arabiers kenden in hunne ſpraak geen naamen van de geſterntens die overeenkomſtig zyn met de hebreuwſchen, welken Job IX: 9. voorkomen, en waarvan behalven de Heer Hofraad Michaëlis in zyne 86ſte vraag, ook de Heer Doct. JOHN COLLET in eenen brief aan ons gezelſchap eene opheldering verzogt. Ik vervoegde my deswegens by de Joodſche ſterrenkykers te Káhira. Doch ik bekwam van hun zo veele verſcheidene antwoorden, als ik Jooden vraagde, en geen één kende noch het geſternte aan den hemel, noch de figuuren in Bayers Uranometrie, en in het werk van Abdrachmân es Sôfi. Zy maakten hunne ſterrenkundige berékeningen alleen naar hunne eigene boeken, welken zy uit Venetie of Amſteldam kregen. Een Jood te Saná, die ook een ſterrenkyker zyn wilde, maar zelve geen eene ſter aan den hemel kende, hield wegens gemelde naamen eene byëenkomſt met zyne geleerde broeders, en bragt my naderhand het volgende antwoord: *Aſch* betékende in de Arabiſche taal het geſternte *Om en náſch*. *Kímeh* noemen de Arabiers *Torîje*, en *Ksîl* heet by hen *Shejl*. *Hadret temán* betékent naar de mening dezer Jooden, de ſtreek naar 't zuiden.

Naderhand had ik nog gelegenheid te Bagdad met eenen man bekend te worden, die van de Jooden aldaar voor den grooſten ſterrenkyker gehouden wierd,

en

en deze noemde *Asch* de vier grootste sterren in het gesternte Nasch. *Kimeh*, Torîje en *Ksîl*, Sihhêl.

Het gesternte *Om en Nâsch* der Jooden te Saná, is waarschynlyk eenerlei met Nâsch des Joode te Bagdad, en der gemeene Arabieren aan den Persischen zeeboezem. *Torîje* is in het oosten een zo bekende naam, dat men niet kan twyfelen, of zy hebben daardoor eene en dezelfde sterre verstaan. Hoewel ik naar de uitspraak des Joode te Saná, *Schejl* en diens te Bagdad, *Sihhêl* geschreven hebbe; verstonden zy daardoor waarschynlyk doch de ster, welke de Arabiers *Suhhêl* noemden. Bygevolg betékent *Asch* עש Ursa major, welk gesternte de gemeene man in Duitschland den grooten wagen of den legerwagen pleeg te noemen. כימה *Kimeh*, Pleyades. Dezen noemt men in Duitschland ook de klokhen (zevenster.) כסיל *Ksîl*, Sirius, of de hondster (*).

Of-

(*) Nadat ik het bovenstaande uit myne op de reize aangetekende aanmerkingen verzameld hebbe, bekome ik de *Tabulas long. ac lat. stellarum fixarum ex observatione* ULUGH BEIGHI met de uitvoerige aanmerkingen van den geleerden THOM. HYDE, en vinde daar reeds veel, dat ik met veel moeite uit mondelyke narigten geleerd heb. Hy geeft byvoorb. aanstonds in de voorreden bladz. XX. by GREG. SHARPE 1767, eene volledige beschryving van het werk van Abdrachman Sôfi, en toont aan, dat niet alleen hy, maar ook reeds Ulugh Beigh zig er van bediend hebbe. De Comeeten noemt Th. Hyde in zyne aanmerkingen blad. 2. *Caucab Madannab* كوكب مذنب en *Negm du Dauba* نجم ذو ذوابة. De vaste sterren, *Thauwâbit* ثوابت.

De geleerde Hyde schryft verder blad. 11. *Kuttub Shemali est polus arcticus, & aliquando pro ipsa stella polari usurpatur*, blad 13, *Stella Borealis arabice appellatur Gjedi.* جدي.

In Ulugh Beighs tafelen heeten α β γ δ Ursi majoris, *el Nâsch*, en ε ζ η *el Benâth*. Dus is *Nâsch* of *Benâth nâsch*, welk gesternte de Jooden te Saná en Bagdad, alsmede de Arabiers aan den Persischen zeeboezem ook *Asch* noemden, de groote Beer. Het zelfde schryft ook de Jood ABEN EZRA: *Asch est plaustrum quod dicitur Ursus, estque Polo arctico vicinum.* Hyde hield reeds aanvanglyk blad 14 en 27 *Asch* en *Aisch* (capella, i. e. α. Aurigæ) voor eenerlei. Hy bekent egter in zyne byvoegzels tot zyne aanmerkingen rondborstig: *Asch & Aisch non sunt idem, prout me seduxerat Rabbi* ISAAC ISRAËL. Indien hy dus zo lang geleefd had, dat zyn werk weer herdrukt ware geworden, zou hy waarschynlyk niet beweerd hebben, dat *Asch* in de heilige schrift *Capella* zy.

Arcturus heet in Ulugh Beighs tafelen, en in de afbeelding van de gesterntens van Abdrachmân Sôfi, *Simak el Ramih*. Hiervandaan noemde men 't geheele gesternte Bootes, *Aramâcl h.* Ook heeft Bayer reeds dezen naam.

Coma

Offchoon de Arabiers ſterrenkundige tafelen en afbeeldingen van de geſterntens hebben, volgens welken zy de groote ſterren allen kunnen leren kennen, vind men er doch onder hen geen die zig in de werkdadige ſterrenkunde veel ge-

öefend

Coma Berenices, welk men te Kâhira *el Hüsme* noemde, vind ik noch in Ulugh Beighs tafelen, noch by Abdrachmân Sôfi. Doch SCALIGER noemt het in zyne *Notis in Manilii astronomicon* blad. 475. *Hüsme arramâbb*, ter onderſcheiding van *Husme el Haſal* of Spica Virginis. Bayer noemt beiden *Hazimet*.

In Ulugh Beighs tafelen heet ook: Corona, *Phecca*. α Lyræ *Nesr el wâki*. Cygnus, *Degjagje*. Caſſiopea, *Dât el Cursa*. α Aquillæ, *Nesr al Tair*. α θ γ δ ε Tauri, *Aldebarân*, en de Pleyades, *al Thuraija*.

Hyde noemt blad 30. den melkweg, *Magjerra*, *i. e. Tractrix vel trahendi locus*. Item *Tarik al Tibn*. طريق التبن Bladz. 41. *Aben Ezra dicit: Antiqui dixerunt, Chima esse Septem stellas parvas in fine signi arietis. Rabbi Isbak Israel disertis verbis dicit: Chima arabica est Thuraija. i. e. Pleyades.*

Bladz. 60 word Cingulum, ſeu baltheus Orionis *Mintaka al Giauza* genaamd. Canis major heet bladz. 66. *al Sbira al Jemanija*, en Canis minor bladz. 69. *al Sbira al Shamija*. Beide Syrii (al Shiraijân) worden aldaar *Ucbta Soheil*, dat is, de beide gezuſters Soheil genaamd.

Hyde geloofde in de eerſte uitgave zyner aanmerkingen, dat door Soheil voornaamlyk Canopus verſtaan worde. Doch hy merkt naderhand in zyne byvoegzels op bladz. 75 der laatere uitgave aan: *Plures canopus (S. Soheil) in cælo auſtrali conſpexit.* ALBERICUS VESPUTIUS: *Majores enim primæ magnitudinis ſtellas generali nomine ſic vocat.* Daar nu Canopus in 't noordlyke deel van Arabie maar zeer weinig boven den gezigteinder ryſt, en dus in Arabie in 't algemeen niet zo zeer zigtbaar word als Sirius, is 't gantſch niet onwaarſchynlyk, dat de Arabiers door Soheil voornaamlyk Sirium verſtaan, gelyk my niet alleen de beide ſterrenkundigen te Kâhira en Hâleb, maar ook de Schippers op den Perſiſchen zeeboezem verzekerden. Het geen PHIRUZABADIUS *de heliaco ortu Soheili* (bladz. 78.) zegt, namelyk: dat by den opgang des Soheil de vrugten ryp worden, en dat het heetſte jaargety alsdan voorby is, ſtemt ook met myne aanmerkingen overeen.

In 't werk van Abdrachmân el Sôfi, welk men tegenwoordig in de koninglyke bibliotheek vind, hebben byna alle de geſterntens eenen en denzelven naam, en volgen in dezelfde order, als in Ulugh Beighs tafelen. Alle de figuuren zyn dubbeld getekend. De eene figuur wyſt aan hoe de ſterren op de globe, en de andere hoe zy aan den hemel verſchynen. Doch in dezelve ontbreekt de Corona auſtralis. Daarentegen vind men tuſſchen Andromeda en den Triangel drie andere geſterntens, die men noch in Ulugh Beighs tafelen, noch in Bayers Uranometrie aantreft. Namelyk Andromeda met eenen viſch voor haar lyf. Dezelve op eenen viſch ſtaande, en een paerd. Niet alleen elk geſternte, maar ook elke enkelde ſterre word in dit werk beſchreven, en haare lengte en breedte bepaald. Het beſtaat uit 126 bladen in folio.

oefend heeft, en hiertoe ontbreekt het hun ook ten eenemaal aan goede werktuigen. Egter betonen zy eenen grooten lust daartoe. De bovengemelde medestander des sterrenkykers te Káhira, bleef zomtyds halve nagten by my, als ik de sterren waarnam. Zelfs de Pácha en Kichia te Dsjidda hadden het geduld van tegenwoordig te zyn, als ik de middagshoogte der zonn' nam. Daar een hunner geleerden de poolshoogte aanstonds naar myne waarneemingen berékenen moest, bemerkte ik ook, dat de kunstwoorden in de sterrenkunde hun zeer wel bekend waren. Tot de werktuigen eens mohámmedaanschen sterrenkundigen, behoort voor eerst eene hemelskloot, en dezen weten zy vry wel te gebruiken. Ik heb by den sterrenkyker te Káhira eenen koperen hemelskloot met gouden sterren en naamen gezien, die te Mekke gemaakt was, en twee honderd specie daalders gekost had. Verder hebben zy een astrolabium (sterrenplatkloot) van geel koper, en eenen kleinen zuiver bewerkten houten quadrant, waarmede zy de poolshoogte nemen, en de uuren van hun gebed bepalen kunnen.

De Sterrenkundigen des Sultâns te Constantinopole maken alle jaaren eenen nieuwen almanak, die zy altyd opgerold by zig dragen. Ik heb zulk eenen Turkschen zak-almanak van den eersten vertolker des Sultâns bekomen. By de Arabiers heb ik geen almanak gezien. Ja men bekommert zig zo wel in Egypte als in Yemen, zo weinig, om het gemeen van den tyd des jaars te onderregten, dat het gemeene volk aldaar niet eens vier en twintig uuren van te vooren regt weet, wanneer een groote feestdag invallen zal. In 1762 geloofde het gemeen te Káhira, dat de nieuwe maan reeds den 25sten Maart zou kunnen gezien worden, en dat de Ramadân op dien avond zyn begin zou nemen. Dewyl nu dit niet, gelyk na gewoonte, door het kanon van het kasteel bekend gemaakt wierd, begaven zig des nagts eene menigte inwoners in eene procesfie naar den Kádi, om te vragen, of zy zouden beginnen te vasten? De Kádi verzekerde hun dat de nieuwe maan eerst den 26sten 's avonds zou kunnen gezien worden. Desniettegenstaande vastten reeds veelen, die liever te veel dan te weinig doen wilden, ook op dezen dag. Zo dra nu de maan 's avonds gezien word, maakt men ook het begin der maand Ramadân door het kanon van het kasteel bekend. De Heer Forskäl reisde om dezen tyd van Káhira te land naar Alexandrie, en men vraagde hem in alle dorpen, wanneer de Ramadân te Káhira begon-

gonnen was? In eenige dorpen had men eenen dag te vroeg begonnen te vasten, en in anderen eenen dag te laat. Dus verschilde het begin van deze merkwaardige maand, in niet ver van malkand'ren leggende dorpen, twee geheele dagen. In 1763 wierd het feest *Arafa* of het zogenaamde offerfeest in 't klein koningryk Yemen ook niet op denzelfden dag gevierd. Men meende te Taäs, dat dit feest in dit jaar op den 21sten Juny zou vallen. Alle de inwoners dezer stad kogten daaröm de levensmiddelen, welken zy dien dag dagten te gebruiken, op den 20sten dezer maand. Den zelven dag nu kwam er nog 's avonds kort voor zonne ondergang, tyding van Saná, dat men aldaar de nieuwe maan een' dag laater gezien had, en dat het feest dus eerst den 22sten gevierd zou worden. Evenwel vierden de boeren in de omleggende dorpen, en in geheel Tehâma, hun feest den 21sten Juny. Wanneer dus de Europesche geschiedenisschryvers maar verzekerd zyn, dat eene merkwaardige gebeurdnis in Arabie binnen twee of drie bepaalde dagen voorgevallen is, kunnen zy de moeite sparen deswegens nog nauwkeurigere onderzoekingen werkstellig te maken.

De laatere ontdekkingen der Europeëren in de sterrenkunde, en hunne verbéteringen in de sterrenkundige berékeningen, zyn den Mohámmedaanen by gebrek aan taalkennis nog geheel onbekend. Doch vind men in de groote oostersche steden gemeenlyk nog eenen of eenigen, die eene zon of maanverduistering volgens Ulugs Beighs tafelen berékenen kunnen. De Parsi, of zogenaamde vuuraanbidders, die zig te Surát en in andere gewesten van Indie neërgezet hebben, nadat zy door de Mohámmedaanen uit hun vaderland zyn verdreven geworden, bedienen zig ook van de tafels van Ulugh Beigh. De Bramânen zouden het nog verder in de sterrenkunde gebragt hebben, dan de Parsi en Mohámmedaanen. Een Engelander verzekerde my, dat een Bramân in het jaar 1761 vry nauwkeurig voorzegd had, op welken tyd venus voorby de zonne zou passéren. Ook verzekerde my dezelve Engelander, dat de Bramânen hem somtyds zaaken, by voorbeeld van het noodlot van zekere persoonen of schepen, van te vooren gezegd hadden, waaröver hy verwonderd stond. Ik heb een' Bramân te Bombay, en een' Parsi te Surát gekend, die beiden sterrenkykers waren. Wyl ik nu genoodzaakt was, met hen door eenen Tolk te spreken, en deze de kunstwoorden in geen eene taal kende, waren onze gesprekken maar kort. De Bramân toonde my zyne werktuigen, en als ik volgens dezelven

ven oordélen zal, was hy de ervarenſte ſterrenkyker niet. Zyn uurwyzer was een kop'ren, van ond'ren ronden beker met een gat er in, die op het water wierd gezet. Van dit uurwerk *Garri* genaamd, en van de tydrékening der Indiaanen, zal ik hierna breedvoeriger ſpreken. Hy had ook eenen ſlegt bewerkten zonnering, van omtrent drie duim diameter, en eenen, van boven niet ſpitzen, maar ronden kegel van elpenbeen, omtrent van vyf duim hoog, en met verſcheidene horizontaale circuls. Het gebruik van dit werktuig kon ik niet regt bevatten. Deze ſterrenkundige noemde zyn voornaamſte boek, waarnaar hy zyne rékeningen maakte, *Grala Go*, en den ſchryver daarvan GUNNIS.

Het is niet alleen den ooſterſchen ſterrenkundigen, maar ook allen vernuftigen Mohámmedaanen zeer wel bekend, dat de ſchaduw der aarde eene maaneverduiſtering, en de maan in zynen ſtand tuſſchen de zonn' en de aarde eene zonneverduiſtering veroorzaakt. Onder het gemeen egter hoort men nog het verdigtzel, dat de hemellichaamen by hunne verduiſtering door eenen grooten viſch vervolgd worden. De wyven en kinders lopen dan ſchielyk met hunne metaalen bekkens, en ketels boven op hunne huizen, en maken een vreeslyk geraas om den viſch te verjagen. Ik heb ze by dit werk zeer wel te vreden gezien, en geloof, dat zy het doen om zig met dit zot muziek te verluſtigen, of, dat nog waarſchynlyker is, om de buuren op de been te maken, opdat ze de verduiſtering ook zouden zien. Van den oorſprong dezer gewoonte, verhaalt men de volgende gebeurdnis: Een Arabiſche ſterrenkundige met naame NASER ET TÛSI had eene maaneverduiſtering berékend, en hoopte wel beloond te worden, indien hy den tyd, waaröp dezelve invallen zou, den Chalîf, een ander zeide eenen Sultân in Perſie bekend maakte. Doch hy wierd van de hovelingen uitgelachen, wyl men niet geloofde, dat dergelyke gebeurdniſſen vooräf konden bepaald worden; ja zelfs men beſchuldigde hem, dat hy zig voor een Profeet wilde uitgéven. Doordien nu zyne wetenſchap hem geen gehoor by den Vorſt verſchaffen konde, maakte hy zig de bygelovigheid des gemeenen volks te nut, en verſpreidde: het ware GODE aangenaam, indien men den viſch, die de maan by de verduiſtering vervolgen zou, door een groot gedruis met metaalen bekkens en ketels verſchrikte. De verduiſtering welke hy berékend had, viel eerſt laat in den nagt in, op een uur, dat hy niet konde verwagten, dat zy van den vorſt zou beſpeurd worden. Hy zelve gaf alzo het teken. Zo dra

zyne buuren, welken volgens gewoonte des lands op de daken sliepen, het hoorden, sloegen zy ook op hunne ketels, en het geraas deed zig welhaast tot in het paleis van den Chalif, of Sultân horen, welke daarvan ontwaakte, en nu zag, dat de rékening van Naser et tusi regtig was. Geduurende myn verblyf te Básra hadden wy eene maaneverduistering, waarvan het gemeen reeds vooräf onderrigt scheen te zyn; want men dagt ze reeds vier en twintig dagen van te vooren te zien. Toen namelyk was de maan door eene dikke zwarte wolk bedekt, en wyl eenigen dit voor de maaneverduistering hielden, hoorde men in weinig minuten meer dan 50 ketels. Doch het geraas duurde niet lang, veelligt dat de kinders, die dit muziek maakten, van hunne oud'ren vernamen, dat het maar eene wolk was, welke de maan bedekte, en dat ze nog niet van den verschriklyken visch vervolgd wierd. By eene maaneverduistering te Dsjídda hoorde ik niets van dit ketelmuziek.

Het schynt dat alle de Arabiers die nog eenig begrip van de sterrenloopkunde hebben, dezelve om der sterrenkragtkunde wille leren, welke by de Mohámmedaanen hoog geschat en beloond word. Met de sterrenkunde daarëntegen is niets te verdienen. Ik verhaalde eens den grooten sterrenkundige te Káhira, hoe weinig de sterrenkragtkunde tegenwoordig in Europa geägt wierd. Hy antwoordde my: dat zy genoegzaam eene godlyke, en voor den mensch ondoorgrondlyke wetenschap zy. Hy bekende wel, dat hy zig op zyne rékeningen juist niet zeer verlaten konde. Wyl hy doch nu veel geld daarmeê verdiende, hield hy deze verontschuldiging voor voldoende, dat de lieden maar begeerden te weten, wat zyne rékeningen op de gegevene vraagen volgens zyne boeken zouden antwoorden, en dat hy hun dit opregt aantoonde. Eenigen der voornaamste uitleggeren des korâns zouden de sterrenkragtkunde zelfs voor zondig houden.

Dewyl Mohámmed uitdruklyk verboden heeft, het lot raadteplegen, en door pylen waartezeggen, vind men deze oude gewoonte niet meer onder de Arabiers (*). Evenwel zyn de Mohámmedaanen in 't gemeen zeer bygelovig, en het schynt dat de Schiiten hierïn de Súnniten nog ver overtreffen. Genen onder-

(*) Sales Koran Hoofd. 5. blad. 94.

dernemen geen zaaken van gewigt, byvoorbeeld, zy fluiten geen contract van belang, zonder van te vooren de knoopen van hun kleed, of de fteenen in hunnen rozenkrans geteld, en op deze wys geraadpleegd te hebben, en hieröm worden zy zomtyds van andere doorflepene Kooplieden destebéter bedrogen. Maar ook niet alle de Perfen zyn even bygelovig. Men zeide dat Kerîm Khan, de tegenwoordige Stadhouder van Perfie, geen oorlog begon, en geen flag leverde, zonder den fterrenkykeren geraadpleegd te hebben; hy deed egter den voornaamften onder hen altyd van te vooren zyn befluit bekend maken.

De Arabiers hebben verfcheidene geheime wetenfchappen, waarvan niemand gebruik durft maken, ten zy hy door eenen grooten meefter van het gild, wien hy geduurende een' zekeren tyd het kleed tot het gebed uitgefpreid heeft, insgelyks ingefchreven is. Dat is men gelooft dat iemand zyne kunft niet oefenen kan, indien hy niet daartoe van zynen meefter het verlof verkregen heeft. Hiertoe rekent men:

1.) *Ifrm alláh*, dat is de wetenfchap van den naame GODS. Zy bewéren: GOD zy het flot, en Mohámmed de fleutel tot deze wetenfchap, en dus kan niemand, dan alleen een Mohámmedaan, dezelve leren. Men geeft voor, daardoor te kunnen weten, wat in ver afgelegene gewesten gebeurd. Want degeen, welke deze kunft verftaat, zou eene zo nauwe kennis met de geniën kunnen hebben, dat dezen volkomen tot zynen dienft ftaan, en hem tyding brengen. Men zou verder door de wetenfchap Ifm alláh wind en weeder regéren, flangenbeeten, kreup'len, lammen en blinden genezen kunnen. Eenigen der grootfte mohámmedaanfche heiligen, als ABDULKÁDIR CHEILÂNI, welke te Bagdad, IBN ALVÂN, die in het zuidlyke deel van Yemen woonde, zouden het door hunne godvrugtige levenswyze daarïn zo ver gebragt hebben, dat zy alle middagen hun gebed in de Kába te Mekke verrigt hebben, zonder den overigen tyd van den dag uit hun huis gekomen te zyn. Een Koopman uit Mekke, welke deze kunft van den in deze ftad thans beroemden MOHÁMMED EL DSJANÂDSJENI regelmatig geleerd hadde, wilde bewéren, dat hy zelve in een oogfchynlyk doodsgevaar op zee, maar een briefje met de gewoonlyke plegtigheden aan den maft gebonden had, en de ftorm daaröp bedaard was. Hy toonde my te Bombay een boek van verre met allerhande wiskunftige figuuren en tafe-

tafelen, nevens het onderwys, hoe die briefjes moeften ingerigt worden, en welk gebed men by elk voorval doen moeft. Hy wilde my egter niet vergunnen het boek in de hand te nemen, of den tytel daarvan uittefchryven. De volle tytel zyns Leermeefters was, *Schech Mohammed el Dsjanâdsjeni, Sábbeb fiúdsjâda bac abdulkádir Cheilâni elli fi Bagdad:* Dat is Schech Mohámmed van het geflagt Dsjanâdsjeni, welke den Abdulkádir te Bagdad gediend, en het kleed, waaröp deze zyn gebed verrigtte, in bewaring gehad heeft.

Men treft onder de Mohámmedaanen zomtyds lieden aan, die, zonder iets te eeten of te drinken, geduurende eenen langen tyd zig aan eenen duift'ren oord influiten, en eenige kleine gebeden zo lang met eene luide ftem opzeggen, en telkens herhalen, tot dat zy in onmagt vallen. Als zy weêr bykomen, geven zy niet alleen voor, dat zy eene menigte geeften, maar ook zomtyds GOD zelven en den duivel gezien hebben. Doch dergelyke verfchyningen zoeken diegeenen niet, welken de kunft Ifm allàh grondig verftaan.

De kunft om begravene fchatten te vinden, behoort, zo ik niet dwale, ook tot Ifm alláh. De Maggrebinen, dat is de Arabiers in Barbarye, zouden daarïn zeer ervaren zyn.

2). *Simia.* Deze kunft zouden wy de gochelary, of natuurlyke toverkunft noemen. Zy leert, behalven veele andere kunften, hoe men vuur, flangen enz. zonder nadeel eeten kan. Hoe men eene zo genaamde kwakzalversbron gebieden kan, wanneer zy lopen of ftilftaan moet. Hoe men een ey, welk in een' dubbelden beker legt, in een' koek, of ftof in vrugten veranderen kan. Hoe men ftof in een' fchotel met water werpen, hetzelve naderhand weer droog van den bodem opnemen kan, enz. Offchoon de waare mohámmedaanfche geeftlyken deze kunft in het geheel niet billyken, bedienen zig doch eenige ordens Derwifchen (munniken) daarvan om het gemeen eene begocheling voortedoen. Ja eenigen willen zelfs door dit foort van wonderwerken de waarheid van hunnen godsdienft, en heiligheid der ftigters hunner orde bewyzen. Deze kunften worden nergens met zo groote vryheid geöefend dan te Báfra. Aldaar ziet men alle donderdag avond, welken de Mohámmedaanen den vrydag avond noemen, eenen grooten zwerm Derwifchen van de orde eens Schechs BEDREDDÎN, die met trommen en zingen door de voornaamfte ftraaten der ftad trekken, en allerhande gochelarye maken, vooräl daarmeê, dat zy zig een yzer, welk

welk van onder ſcherp is, en van boven een' knop van eene vuiſt dikte heeft, met geweld in 't oog werpen, en het er weêr uittrekken zonder dat het hun hindert. Deze Derwiſchen begeven zig na de proceſſie, ten huize van den *Nakîb es ſcheraf*, dat is het opperhoofd der nakomelingen Mohámmeds in deze ſtad, om eenige kapittels uit den korân te lezen, of te horen lezen. Dewyl nu de Nakîb allen dezen lieden eenen avondmaaltyd geeft; zo treft men in dit gezelſchap van Derwiſchen gemeenlyk ook eenige arme Mullâs aan, die hunnen korân meêbrengen, en een avondëeten winnen.

De Derwiſchen der orde Bedr eddîn vieren in den 12den nagt des Rábea el aúal een zeer groot feeſt wegens de geboorte Mohámmeds. Daar ik in deze ſtad onder de Mullâs een' vriend had, op wiens trouw ik my verlaten konde, kleedde ik my volkomen als een Mohámmedaan, en ging met hem in den gemelden nagt, tusſchen den 29ſten en 30ſten Auguſtus 1765 in den voorhof der moskee, alwaar deze Derwiſchen hun ſchouwſpel verrigten wilden. Alles geſchiedde onder den blooten hemel, en op deze groote plaats brandden niet meer dan drie groote wasligten. De Schechs, en eenige voornaamen uit de ſtad zaten boven aan in eene rye, en onder dezen was vooräl de opperſte Schech dezer orde merkwaerdig. Alle de Derwiſchen kuſten hem op hunne kniën de hand van binnen en van buiten, en leiden ze op hun hoofd, om tevens den zegen te ontvangen. Aan beide zyden zat eene menigte Derwiſchen en Mullâs, die ten deelen mede bezig waren, en zommigen alleen aanſchouwden. Ik plaatſte my agter dezelven niet ver van de deur. Eenigen lazen, of veel lieven zongen zekere ſtukken uit den korân het eene voor het andere na, tot dat zig eene menigte aanſchouwers verzameld had. Een van hun wierookte, nemende ſtof van den grond en wierp het in 't vuur, waardoor hy den reuk des wierooks veröorzaakte. Hieröp kwamen eenige dienaars (Tsjaus) in bonte kléderen, welken midden op de plaats op en neêr gingen, allerhande belachlyke houdingen maakten, en der vergadering luidkeels toeriepen, zy moeſten GOD vreezen, en zig den Profeet herinneren. Voor den opperſten Schech was eene menigte van de gemelde korte, doch zwaare yzers, die men *Dabûs*, *Derbas* of *Dubba* noemt, en ook veele andere dunne yzers van omtrent 2½ voet lang, in de aarde geſtoken. Meer dan twintig Derwiſchen ſprongen in eens op, en elk nam met veel eerbiedigheid eenen Dabûs. Eene menigte Mullâs en andere me-

dchelpers, floegen op kleine handtrommen, en zongen om de uitvoerders te bezielen, of liever om de aanschouwers te verdoven. De Derwischen liepen midden op de plaats verwardelyk door malkanderen, en elk wierp zig een zwaar en scherp yzer uit alle magt in het oog, en in de borst, stelde zig dan aan als moeste hy alle kragten aanwenden, om het er weder uittetrekken, en doch had zig niemand verwond.

De opperste Schech zou de hoofdrol hebben moeten spelen. Wyl deze egter voor hem veelligt te lastig was, moest een zyner leerlingen zyne plaats bekleden. Deze wierp zig voor zynen Schech op de kniën, en deed een lang gebed, in 't welk hy zynen meester om hulp scheen aanteroepen. Als hy hem hieröp de hand gekust, en ze op zyn hoofd gelegd hadde, sprong hy op, wierp zynen turban van zig, en liet zyne lange hairen los afhangen. Hy maakte allerhande wonderlyke sprongen, als of hy bezéten of veeleer gek ware. Zomtyds stond hy stil en beduidde den Muzikanten welke liederen, of welke toonen zyne inblazing bevorderen konden. Eindlyk greep hy tien of twaalf van de meergemelde lange dunne yzers, en liep daarmede over de geheele plaats heröm. Ik verloor dien grooten acteur wegens het schriklyk getier in een ogenblik uit het gezigt. Hy had zig in dien tusschentyd met vier of vyf yzers, zo het scheen, doorboord. De muziek duurde immer voort, en de Derwischen maakten met hunne Dabús ook nog allerhande gochelaryen. Eenigen leiden zig op den grond, en lieten zig hunne yzers door een' ander' met eenen grooten houten hamer in het lyf slaan. Welhaast maakten zy plaats voor de hoofdpersoon, en deze doorboorde zig nog voor onze oogen met eene menigte andere yzers, waarvan eenigen een' houten handvat hadden. Hy draaide zig dikwils heröm en bleef ook niet op eene plaats. Ten laatsten klom hy op het dak van een laag gebouw, waartegen men eenen langen, van boven met yzer beslagen stok geplaatst had. Met dit spits yzer doorboorde hy zig ook nog, zo het scheen, het gantsche lichaam van onderen naar boven, tot dat het tusschen de schoud'ren weêr te voorschyn kwam, en hy het met de hand vatten konde, en zo liet hy zig gespiesd op de plaats herömdragen.

Dit stuk des schouwspels had verdiend getékend te worden. Doch ook kan men het zig ligt voorstellen, welken indruk het maken moet, wanneer men een lang mager mensch met eenen grooten baard, en lange afhangende hairen,

ren, die geen Mohámmedaan in de Turksche steden laat wassen, dan alleen de Derwischen van zekere orde, en ook wel de Santons of zotten in Egypte, met eene menigte scherpe yzers door het lyf geboord, en daarënboven nog van onderen tot boven doorspiesd, op eenen stok van 12 of 16 voeten lang in de vrye lugt heröm ziet dragen.

Wanneer men uit deze plegtigheden der Munniken van Bedr eddîn orde, welke by alle verstandige lieden gehaat zyn, van den Godsdienst van alle Mohámmedaanen oordélen wilde, zou men zig zeer bedriegen. Ondertusschen heeft men wel maar al te dikwils uit niet veel betere gronden den godsdienst van vreemde volken beöordeeld. Ik had by dit schouwspel gaern nog wat langer gebleven. Doch dewyl ik bemerkte, dat eenigen van de voornaamsten scherp op my zagen, haastte ik my met myn vriend eene vergadering te verlaten, die, indien zy my binnen de muuren eener moskee ontdekt hadde, my zeer ernstig den voorslag, om mohammedaansch te worden, had kunnen doen.

Myn mohámmedaansche geestlyke billykte het in 't geheel niet, dat de Korân by deze poetzen gelezen wierd, evenwel geloofde hy doch, dat de Derwischen hunne kunsten alleen daardoor, en door hun kragtig gebed verrigten konden. Als ik hem antwoordde, dat deze lieden hunnen Dabûs niet in 't oog wierpen, maar alleen met de hand voor het hoofd sloegen, en de punt van 't yzer in de holligheid des oogs drukten, insgelyks, dat de groote kunstenaar onder zynen wyden broek en het wyde hemd, welk de Oosterlingen over de broeken dragen, een' opgevulden gordriem had, en dat dus de yzers niet door het lyf, maar alleen door den gordel gingen, bekende hy openhartig, dat hy wel eenig bedrog vermoed had, hy zou zig egter niet onderstaan het openlyk te zeggen, wyl hy zig daardoor den haat der gantsche orde op den hals zou kunnen halen. Hy vertelde, dat een Mulla voor korte jaaren, omdat hy van de kunsten dezer Derwischen wat vry gesproken had, veele verdrietlykheden had gehad.

Ik hoorde dat dezelve Derwisch, welke by het gemelde feest de hoofdpersonaadje gespeeld had, zyne kunst ook voor geld in de huizen der voornaame Mohámmedaanen deed. Ik liet hem dus eenige dagen daarna door mynen vriend twee ducaten bieden, indien hy zig in myn huis maar met één yzer midden door het lyf wilde boren. Hy nam myne aanbieding aan, en bezogt my, wel

niet

niet als een geestlyke, maar als een gochelaar. Ik oordeelde het evenwel niet raadzaam iemand tegenwoordig te laten zyn, behalven mynen Mulla en myne beide bedienden, waarvan de eene een Básraner, en dus een Súnnit, en de andere een Persiaan, en Schiit was. De Derwisch vertelde my veel van zyne kunsten met eene zo groote stoutmoedigheid, dat ik schier geloofde hy zou zyn woord kunnen houden. Ik verzogt hem zig te haasten, en my de proef zyner behendigheid te doen zien. Hy deed hieröp zyn gebed. Na eindiging van 't zelve doorboorde hy zyne tong en wangen met eenige naalden, zonder dat het bloedde. Myn Persische bediende moest voor hem knielen, en, nadat hy dezen een glas water te drinken gegeven, en een gebed over hem gesproken had, doorboorde hy ook dezen de tong en de wangen. Ik verzekerde den Derwisch, dat ik dit kunststukje ook in Europa gezien hadde, en verzogt hem my maar datgeen te tonen, wat ik eigenlyk van hem te zien begeerd had. Hy toonde my hieröp verscheidene lidtékens aan zyn onderlyf. Toen deed hy weêr een zeer lang gebed. Daaröp zettede hy de punt van het yzer op zyn lyf, en het andere tegen de wand, en riep GOD, en den stigter zyner orde den Schech Bedr eddîn met luide stemme, en zulke wonderlyke gebaarden om hulp aan, dat ik haast begon te dugten, hy zou het zig wezenlyk door het lichaam stoten. Alleen, als ik de zaak nauwkeuriger onderzogt, had hy enkel de huid aan de linke zyde omtrent vier of vyf vingeren breed doorboord. Zyn voorwendzel was dit: hy konde het yzer niet midden door het lyf laten gaan, wyl hiertoe het gebed eener geheele vergadering vereischt wierde. Hy trok hieröp het lange dunne yzer op eens weer er uit, en de wonde bloedde in 't geheel niet. Hieröver maakte hy ook eenige aanmerkingen tot lof des stigters zyner orde.

Ik oordeelde het niet raadzaam, noch tegen de heiligheid des stigters noch der thans levende medeleden der orde iets voortewerpen, evenwel kon ik niet aflaten hem te verzekeren, dat ook de Europeërs zig met een dun yzer door de huid konden steken, en dat zulk eene wonde zig by eenen iegelyken aanstonds te zamen zou trekken, zonder te bloeden. Wyl hy dus bemerkte, dat ik met dit kunststuk niet te vreden was; bood hy zig aan, indien ik het begeerde, zig het yzer door den kop te boren. Ik vattede hem by zyn woord. Hy doorboorde egter ook maar de huid omtrent twee vingeren breed, agter aan het hoofd. Ik hield hem met voordagt aan de praat, en het bloed liep hem langs

langs den rug af, doordien het yzer van boven langer, en dus zwaarder was, en de onderste wond open hield. Kortöm, myn vriend, de mohámmedaansche geestlyke wierd overtuigd, dat deze Derwisch een bedrieger, en geen heilige was. Doch ik betaalde hem, en weet gewis, dat hy voor zyne twee ducaten pyn genoeg gehad hebbe.

De wetenschap *Kurra* is, zo ik niet dwale, een deel der *Simia*. Gene is de kunst briefjes te schryven, welken voor kwaade oogen, en ontelbaare andere toevallen goed zouden zyn. Men draagt deze briefjes in leder genaaid, op de muts, of aan de armen, of op de borst, zelfs maakt men daarvan geheele snoeren om den hals van fraye paerden, muilezels en ezels, waarvan het eene verhoeden zou, dat dit dier zig niet verhitte, een ander zou hetzelve graag tot vreten maken, enz. Te Mesched Hössejn had men zulk een briefje voor kwaade oogen, in eenen lederen buidel aan een' boom by den ingang van eenen tuin gehangen. In het kasteel te Diarbekîr hing er een om het kwaken der kikvorschen te beletten, en men verzekerde my, dat in dit kasteel zedert dat het daar gehangen had, geen kikvorschengeschreeuw meer was gehoord geworden. Het Opperhoofd eener zekere familie te Háleb, deelde op zek'ren dag van 't jaar eene menigte van zulke briefjes omniet uit, welken de kragt zouden hebben, dat in het vertrek, daar er een aan het venster steekt, geen vliegen of muggen komen. Alleen moet dit briefje op eenen bepaalden dag voor zonneopgang gehaald worden. De bode dien men zend moet dien morgen noch iets gegeten noch gedronken hebben, en daarby mag hy tot by zyne terugkomst geen woord spreken, indien het briefje zyne kragt niet verliezen zal. Men hoort zelden, dat de vertrekken inwelken deze briefjes aan de vensteren steken, minder met vliegen en muggen vervuld zyn, dan diegeenen daar men ze niet vind. De meesten welken dezelven afhalen, zyn oude wyven, en dezen zyn dan gemeenlyk zo verpligtende van te geloven, dat zy zelven alle de voorgeschrevene regelen niet in agt genomen hebben. Daarvandaan komt het, dat deze briefjes nog jaarlyks op den bepaalden dag met groote begeerte gezogt worden. Het word niet voor noodzaaklyk gehouden, dat dit soort van briefjes door Mohámmedaanen geschreven worde, maar die, welken door Christ'nen en Jooden geschreven zyn, zoekt men haast even begerig. Men heeft ze dikwils van my zelven

Q ver-

verzogt, wyl men geloofde, dat ik een geleerd man moest zyn, daar ik de sterren waarnam. Een boerenmeisje te Persepolis had een stuk zilver met eenige hebreeuwsche letters aan den hals hangen, en dit schattede zy zeer hoog, omdat het haar, naar haare mening, voor haat en afgunst bewaarde.

De wetenschap *Ramle* behoort, zo ik het regt hebbe, insgelyks tot de Simia. Men wil daardoor uit den naam eens menschen, en den naam zyner moeder voorzeggen kunnen, wat hem wedervaren zal. Een Jood te Kâhira gaf zig ook uit dezelve te verstaan. Als iemand ziek word, moet een Mulla aanstonds naslaan, of de zieke weer gezond worden zal, of niet, en daarvoor word in zekere gevallen een haan, of een schaap betaald. De oefening der kunsten Kurra en Ramle word door de groote Sûnnitische leeraars voor zondig gehouden; want zy weten zeer wel, dat de gemeene man daardoor het geld maar uit den zak geklopt word. Men belet nogthans de arme schryvers niet, een stuk broods daarmêe te verdienen. En dewyl de meeste Mohámmedaanen schrokkig zyn, bedienen zig ook dikwils zulke geleerden van deze vryheid, welken zonder dat leven konden.

De Mohámmedaanen spreken veel van gelukkige en ongelukkige dagen. Volgens den algemeenen regel worden, als ik het wel hebbe, de maandag, de donderdag en de zaturdag voor gelukkig gehouden om eene reis te ondernemen.

3.) De wetenschap *Sihhr* is, volgens het denkbeeld, welk ik daarvan gehouden heb, de tovery. Door dezelve zou men alleen tragten zynen naasten schade toetebrengen, en daaröm worden diegeenen, welken er gebruik van maken, van alle deugd- en eerlievende Arabieren ten hoogsten gehaat en vervloekt. Een te Maskát, die de vrouw eens voornaamen inwoners dezer stad bygeval op straat gezien had, en op haar verliefd was geworden, zou een briefje naar de regelen der kunst Sihhr geschreven hebben. En de gemelde vrouw, welke dezen persoon niet eens kende, zou uit de armen haars mans weggelopen, en regt toe naar 't huis van dien vreemden gegaan zyn enz. Men zou nog hier en daar eenigen onder de Arabiers aantreffen die zig met zulke gruwlyke kunsten ophouden, doch nergens zo veelen als in Omân. Dit zeide men te Básra, en zelfs te Maskát. De Arabiers in Omân zyn dus veelligt nog veel bygeloviger. Ik vernam of deze lieden ook op zekere tyden nagtvergaderingen hielden?

den? Of zy op een' bezemftok door de lugt ryden, en op het water zwemmen konden, gelyk het de gewaande toverhekfen van het gemeen volkje in Europa zouden plegen? Alleen daarvan had men niets gehoord.

De Arabiers in 't gemeen zyn wegens hunne gerégelde levenswys zelden ziek; en wanneer ze al de hulp eens Artzen van noden hebben, betalen zy hem maar zelden naar verdienften. De meeften willen niet gaern meer dan de artzenyen betalen. Sterft de zieke, dan heeft de Artz voor zyne moeite weinig te hopen; maar word hy weer gezond, dan vergeet hy ras zyne ziekte en de dienften van den Artz. De meefte Artzen in 't ooften zyn daaröm genoodzaakt hunnen toevlugt tot de lift te nemen, om maar zo veel te winnen, dat zy zoberlyk leven kunnen. Zy weten namelyk, dat hunne lyders alsdan het milddadigfte zyn, als zy eenige verligting der krankheid gevoelen, en dat hen dan 't meeft daaraan gelegen is, den Artz in eenen goeden luim te houden. Deze goede gelegenheid is de Artz gewoon niet te verzuimen, om onder menigerleie voorwendzels zo veel geld te begeren, als hy naar omftandigheden des kranken hopen kan magtig te worden. Op deze wys doet hy zig zyne genezing voorüit betalen. Om deze en andere reden zal men in Arabie geen groote Artzen verwagten kunnen, en men treft er ook zelden eenen aan, die van de artzenykunde meer geleerd heeft, dan de kunftwoorden uit den *Avicenna*, (ar. *Ibn Sina*) *Teskeret Dauúd*, en andere oude Arabifche en Griekfche artzenyboeken, ook nog wel de werking der kruiden, welken deze fchryvers befchreven hebben. Ik heb in Arabie geen beroemden Artz gekend, maar in Yemen eenigen, welken tevens Stoffcheiders, Apothekers, Wondheelers en Paerdenmeesters waren, en dan nog bezwaarlyk hun noodzaaklyk onderhoud verdienen konden.

De Arabiers weten zig van veele huismiddelen met vrugt te bedienen. Ik herinner my byvoorbeeld in de bergagtige ftreek van Yemen gezien te hebben, dat een boer tegen zek'ren boom floeg, en van het wit fap, welk als melk [illegible] de wond vloeide, een zeker getal droppelen tot eene purgatie innam [illegible] was ook niet onbekend, dat eene te groote dofis daarvan hem d[illegible] oorzaken zou. Een Arabier van eene karavane tusfchen Hál[illegible] Shámmedaanen als een' and'ren met den fabel verwond. Men doodde eenen [illegible] meeren.

vleesch op de wond, en deze zou daardoor genezen zyn geworden. Hiertoe behoort ook het volgend vertelzel, voor de waarheid van 't welk ik alzo min borg kan blyven als voor de egtheid des voorgaanden. De vrouw eens Turkomans was van den kameel gevallen, en had het eene been uit het lid verrukt. Haar man bond haar op eenen hong'rigen muilezel vast, en gaf het dier daaröp veel drooge gerst, en naderhand veel water. De gerst begon welhaast uittedyen, het lyf van den muilezel zwol op, en de beenen der vrouw wierden op deze wys zo lang uitgerekt, tot dat de man het gewrigt weêr kon inzetten. Op het schip, waarmeê wy van Dsjidda naar Loheia reisden, klaagde een knaap over krimping in den buik. Zyn Heer, de schipper, liet aanstonds een yzer in 't vuur leggen, en brandde hem zo trouwhartig daarmeê, dat de jongen, misschien omdat de laatste pynen gevoeliger waren, dan de eersten, niet meer over buikkrimping klaagde.

In SALMONS en van GOCHS Staat van Arabie is aangemerkt geworden: dat de Arabiers liever sterven, dat zig eene klisteer te laten zetten. Ik herïnner my egter, dat onze Artz zig van dit middel by voornaamen te Káhira bediend hebbe, en geloof niet dat alle Arabiers het nog heden verwerpen. Te Káhira was er evenwel een, die het zeer kwalyk opnam, dat onze Artz zyner vrouw eene klysteer ordineren wilde. Dat de Mohámmedaanen hunnen zieken somtyds eene ader openen is bekend. Een Baniaan te Mochha verrigtte deze operatie aan den Heere VAN HAVEN met veel behendigheid. Het koppen zetten is by de Arabiers zeer gemeen. Maar de werktuigen, die zy daartoe gebruiken, zyn zeer slegt. De gemeene lieden te Básra en voornaamlyk de *Hamâls*, dat is kruyers en zakkendragers, verkerven zig het vleesch onder de kuiten, dat hun het bloed langs de beenen stroomt, en hierdoor geloven zy sterk te worden. Wanneer de Arabiers eenen misdader eene hand of eenen voet afgehouwen hebben, steken zy den stomp, zo ik 't wel hebbe, in gekookten oly om het bloeden te stillen.

De zuidelyke Arabiers wilden bewéren, dat het zalven het lichaam versterkte, en hen, daar zy schier naakt lopen, tegen de hitte der zonn' beschermde. Ik zelve heb verscheidene reizen gezien, dat onze bootsgezellen op het schip van Dsjidda naar Loheia, als ook de gemeene Arabiers in Tehâma, zig om die reden het geheele lyf met den allerslegtsten oly bestreken. Deze laat-

laatsten deden het egter voornaamlyk 's avonds voor hunne groote feestdagen, veelligt omdat ze daarïn een cieraad zoeken (*). De laatste zalving der oosterſche Christenen word niet eer ondernomen, dan als er geen hoop van opkomst meer is. Een Griekſche Priester had van zynen zogenaamden heiligen oly in twintig jaaren niet meer dan een klein glaasje vol gebruikt; want, naardien zy het zeer duur van hunne Bisſchoppen of Patriarchen kopen moeten, gaan zy zo ſpaarzaam daarmeê te werk, dat zy telkens maar een zilveren staafje in dezen oly doppen, en een enkeld dropje op de plaats doen, welke volgens haar kerkgebruik gezalfd moet worden. Deze zalving zal dus de krankheid wel niet wegnemen kunnen. Michaëlis 17de vraag.

De tandpynen ſchynen by de Mohámmedaanen in 't algemeen zeldzaamer te zyn dan by de Europeërs, denklyk om dat de Oosterlingen zig vlytiger wasſchen. Zy zullen haast geen vrugten, en nog minder andere ſpys eeten, zonder den mond aanstonds daarna te ſpoelen. Evenwel zyn de tandpynen den Arabieren, en vooräl den stedelingen, niet onbekend. Men gelooft, dat de kwaade reuk der heimlyke gemakken, welken niet altyd ſchoon gehouden worden, den tanden zeer nadelig zy. De heimlyke gemakken zyn misſchien in geen stad van 't Oosten zo slegt, en wegens de groote hitte zo lastig als te Básra, en hier hoorde ik ook het meest over tandpyn klagen. Ik woonde aldaar aan eene markt midden in de stad, en zag menigmaal dat lieden eenen Heelmeester, dien zy bygeval ontmoetten, staande hielden, en zig op de straat van hem de tanden lieten uittrekken. Dus moeten de tandpynen by de inwoners dezer stad niet zeldzaam zyn. Want anders zouden de Chirurgyns hunne instrumenten niet altyd by zig dragen. Dit ongemak is in 't Oosten voor het gebruik der koffy denklyk niet zo zeldzaam geweest, als de Heer Michaëlis denkt; want Herodotus zegt in 't II boek 78. dat men by de Egyptenaars voor elk ſoort van krankheid eenen byzonderen Artz had, en dat onder dezen ook Tandmeesters geweest zyn. Johann Wilde zegt in zyne reisbeſchryving blad.

---

* Een Jood te Mochha verzekerde den Heere Forskäl, dat zo wel veele Mohámmedaanen als Jooden te Saná, zodra zy krank worden, hun gantſche lichaam met oly beſmeeren.

blad. 217. dat men in Egypte kwaade en vuile tanden van de rauwe ſuiker, welke men in dit land eet, krygt.

De Arabiers willen ook wurmen in de tanden beſpeurd hebben. Een Mulla te Básra verhaalde, hy had gezien, dat, nadat iemand een gloeyend yzer boven een' pot met water gelegd, بزر كراث *Bisſer Kurrâd* dat is het zaad van een kruid Kurrâd, op het yzer geworpen, en den rook aan den hollen pynverwekkenden tand gebragt had, de wurmen hieröp uit den tand in 't water gevallen waren, en zelfs nog teken van leven gegeven hadden.

Op de 68ſte vraag van den Heere Michaëlis: of het Regt der Arabieren op de tanden ook zulk eene waarde gezet hebbe als Moſes? antwoordde men my te Básra, dat, volgens de uitſpraak der vermaardſte mohámmedaanſche Regtsgeleerden, oog voor oog, tand voor tand, neus voor neus, oor voor oor betaald moet worden; doch men voegde daarby, dat deze wet zelden in agtgenomen wierd, en dat alles by de Turkſche Regéring met geld kon afgemaakt worden.

De zenuwworm (*vena medinenſis*) is in Yemen, op het halfeiland van Indie, en te Gambrôn of Bender Abbas in Perſie zeer gemeen. Men noemt denzelven te Lohéia عرق *Ark:* en te Háleb, *Ark el inſil.* Een Koopman uit Mekke met denwelken ik te Bombay kennis maakte, noemde hem فرنتيت *Farantît*, en te Abuſchähhr, aan den Perſiſchen zeeboezem, noemt men hem پيوه *Peju* en نارو *Naru.* De drie laatſte naamen zyn misſchien geen Arabiſche maar Perſiſche, of zelfs wel Indiſche. (Michaëlis 50ſte vraag). Men meent in Yemen, dat de zenuwworm van het ſtilſtaande water groeye, dat men in zommige geweſten genoodzaakt is te drinken. Veele Arabiers gebruiken daaröm de voorzorg, het hun onbekende water door lynwaat te drinken. Als iemand nu een dezer inſecten, of het zaad waarüit deze wormen ontſtaan, reeds by zig heeft, beſpeurt hy niets daarvan, tot dat de wormen door de huid heen willen, en dit veroorzaakt ook maar enkel een jeuken. De zenuwworm is zo dun als een draadje, doch zomtyds twee of drie voeten lang. Als hy zig eenigzins door de huid heen geärbeid heeft, winden de Ooſterlingen hem op eenen ſtroohalm, of op een dun houtje. Dewyl hy nu allengs verder uitkruipt, winden zy hem van tyd tot tyd meer op, tot dat hy zig zelven er eindlyk geheel uitgewerkt heeft, en hiermeê kan men wel eens eenige weeken doorbrengen. Men

Men moet zig zeer wagten, hem te breken, als wanneer hy weer inkruipt. Men wil voorbeelden hebben, dat lieden daardoor lam geworden, of dat er het vuur aangekomen zynde, zy daarään gestorven zyn. Ik zelve nam in Yemen de gewoonte der inwoneren in agt, het in groote kommen of vaten bewaarde water niet anders dan door lynwaat te drinken, en dit is veelligt de oorzaak, waaröm ik van den zenuwworm bevryd ben gebleven. Nadat wy nu reeds vyf maanden uit Arabie waren, kwamen by onzen Artz te Bombay vier van deze wormen aan zyne voeten, en een aan de hand te voorschyn, en alzo hy hierna maar tien of twaalf dagen meer leefde, had geen van dezen den tyd, zig geheel er uit te arbeiden (*). Een Fransch Officier, LE PAGE genaamd, welke zig by myn tyd op het eiland Charedsj ophield, kreeg een' zenuwworm, en had er geen ander ongemak van, dan dat hy zig geduurende den tyd dat de worm zig er uitarbeidde, zorgvuldig in agt moest nemen, hem niet te breken. Hy geloofde hem door het gebruik van het slegt water in het land der *Maratten* gekregen te hebben (†).

Op de 75ste vraag van den Heere Michaëlis: Of het vergift eener slange welk zy door den beet mededeelt, in zekere gevallen iets heilzaams hebbe? heb ik geen antwoord gekregen. Doch ik leerde van eenen Schech te Básra, welke beweerde, dat de beet eener slange hem niet deerde, dat hy vuur, en ik weet niet wat vreten kon, hoe hy een' ander', die van eene slang gebeten was, genas. Te weten, nadat hy GOD en den uitvinder zyner kunst om hulp aangeroepen hadde, sneed hy den lyder het vleesch om de wonde weg met een scheermes. Hieröp at hy wat knoflook, hield er een deel van in den mond, en

(*) Het schynt een zeldzaam voorbeeld te zyn, dat by den Heer CRAMER zo veel zenuwwormen op eens te voorschyn kwamen, want CHARDIN had in Persie niet gehoord, dat by éénen mensch op eens meer dan één zenuwworm te voorschyn gekomen zy. *Voyages en Perse Tom. II p.* 213. Men vind den zenuwworm ook in America. *Voyages de* DAMPIERS *Tom. III. p.* 340—342.

(†) Deze officier was een der Franschen, die naar 't verlies van Pondichery door geheel Indie verstrooid zyn geworden. Hy en een onderofficier hadden zig beiden als Indiaanen gekleed, en uit gebrek aan geld byna de geheele reis van de Kust van Cormandel tot Surat, te voet gedaan. Dit heb ik in 't voorbygaan maar willen aanmerken, opdat men dergelyke reizen onder de Heidenen en Mohámmedaanen in Indie niet voor onmogelyk zou houden.

en zoog het bloed uit de wonde, zonder voor het gift te vrezen. Wyl verſcheidene Arabiers, die de ſlangenbeeten genazen, my voor geen geld hadden willen ontdekken, van welk middel zy zig hiertoe bedienden, meende ik eene ontdekking van gewigt gedaan te hebben, toen deze my zyn geheim openbaarde. Maar ik vind reeds in 't *Journal hiſtorique* van den Heere DE LA CAILLE bl. 274: dat de Hottentotten het ſap van kleine witte uyen op de wonde leggen, en dus is het nut van den knoflook by den beet der ſlangen miſſchien ook reeds bekend. In Syrie vertelde men my, dat iemand eene van den ſlangenbeet veroorzaakte wond geheeld hebbe, zonder ze zelve te zien. Een Griek op het eiland Cyprus verzekerde my, dat iemand eenen muilëzel, die van eene ſlange gebeten was, genezen hadde, zonder den muilezel zelven te zien. Dit verdigtzel zal waarſchynlyk geen Europeër geloven. Veelligt egter is het niet overtollig hetzelve aangehaald te hebben.

Men vind in de ooſterſche landen niet zelden ſlangen onder de daken, en in de muuren van ongebakken tichelſteen. Maar dezen zyn zo weinig te vrezen, dat men de huizen, welken zy met haare tegenwoordigheid verëeren, voor gelukkig agt, en derhalven tragt niemand dezelven te verdryven. De Indiaanen hebben ze ook gaern in hunne ſchepen. Te Bombay wierd eene groote ſlang in een vat meê aan land gebragt. Zodra nu de matrooſen het gewaar wierden, bragten zy ze weer terug, uit vrees, dat het ſchip anders een ongeluk ontmoeten mogte.

De Arabiers hebben driederleie ſoorten van melaatsheid. Namelyk 1, بهق *Bohák*. Deze is noch beſmettende noch gevaarlyk. Een zwarte knaap te Mochha, die met deze melaatsheid behebt was, had hier en daar op het lyf witte vlekken. Men zeide dat het gebruik van zwavel dezen jongeling voor een' tyd geholpen, de ziekte egter niet ten vollen weggenomen had. 2, برص *Barras*. Dit ſoort word ook niet voor gevaarlyk gehouden. 3, جذام *Dsüddâm* naar der geleerden ſchryfwyze, of مجردم *Madsjürdâm* volgens de uitſpraak der gemeene Arabieren. Deze melaatsheid is de allerërgſte. Zy is naar de mening eens Joode te Maskát, dezelve waarvan Levit. XIII: 10, 11. geſproken word. Een andere Jood te Bagdad meende, dat het dezelfde krankheid zy, welke in de hebreeuwſche taal ירקין genaamd word. Deze laatſte ſcheen my niet zo veel kundigheid te hebben, als die te Maskát. Gene wilde zyne gedagten altyd

tyd door fabelen beveſtigen, die miſſchien een Jood, en niemand anders geloofde. Dsjüddam is waarſchynlyk die melaatsheid, welke HILLARY de melaatsheid der gewrigten noemt. Want als ik te Bagdad onderzoek deed, by welk ſoort van melaatsheid zig de in de 28ſte vraag van den Heere Michaëlis gemelde kentékens van de zogenaamde melaatsheid der Arabieren vertoonden, by welke de vingers en teenen verdoven, de adem ſtinkende, het ademhalen zwaar, de oorlellen, wangen en wenkbrauwen dik en knobbelig worden, enz. antwoordde men my, dat dezen altemaal tekens van de Madsjürdám waren, en dengeenen, welken daarvan aangetaſt waren, vielen daarënboven de nagels af. Doch volgens de aanmerkingen van Hillary zou men by de melaatsheid der gewrigten alle de kentékens der van hem genaamde melaatsheid der Arabieren aantreffen, en gene zou zig alleen daarïn van deze onderſcheiden, dat de nagels der vingeren inwaards gebogen worden, en eindelyk de vingers lid voor lid afvallen.

De Mohámmedaanen geloven wel, dat hun niets overkomen kan, wat GOD niet te vooren beſloten heeft. Doch zedert dat de Turken gezien hebben, dat de Europeërs zig ten tyde der peſt afzonderen, en dat er derhalven zelden een van hun aan deze ziekte ſterft; hebben ook eenige weinigen begonnen op zulk eenen tyd zo veel mogelyk afgezonderd te leven. Maar niemand verzuimt daaröm zyne openbaare bezigheden. Wegens de melaatsheid is men in eenige geweſten voorzigtiger. Herodotus merkt reeds aan dat de Perſen in zynen tyd de melaatſchen van de gezonden afzonderden. De thans regérende Schech te Abuſchähhr zend diegeenen, welken door dat ſoort van melaatsheid aangetaſt zyn, welk men Abbras noemt, als ook gelyk men zeide diegeenen, welken gevaarlyke venusziektens hebben, naar het eiland Bahhrajn. Te Básra was nog voor weinige jaaren een eigen huis voor melaatſchen, en nog heden ten dage is te Bagdad eene afgeſlotene wyk met verſcheidene hutten, waarheen men alle diegeenen, bydewelken men de tekens van de Dsjüddám beſpeurt, met geweld overbrengt, indien zy zig niet aangeven. Doch het komt my voor dat de regéring zeer ſlegte zorg voor deze ongelukkige lieden draagt, doordien zy ook alle vrydagen op de marktſtraaten komen, en aalmoeſſen vergaderen. Ik had genoeg van deze lieden kunnen zien, maar toen ik ze my eens op de ſtraat zag tegenkomen, hield ik het voor raadzaamer hen uit den

weg te gaan. Deze arme menschen zoeken hun elendig leven zig zo veel doenlyk aangenaam te maken, en zelfs hunnen liefdenhandel in de gevangenis zo wel als in de stad te dryven. Nog voor weinige jaaren had er een, om zeker vrouwspersoon te verkrygen, een fyn hemd eenige dagen gedragen, en het naderhand voor eene kleinigheid aan dit vrouwspersoon laten verkopen. Zodra hy nu door zynen spion berigt kreeg, dat zy ook door de melaatsheid aangetast was, gaf hy er kennis van, en begeerde dat men haar ook zou opsluiten (*).

De

(*) De Heer Forskål heeft van de melaatsheid het volgende aangemerkt. „ Men vind te Kâhira melaatschen, doch maar zelden. De Arabiers noemen het eene soort dezer krankheid, by „ welke zig hier en daar op het lichaam vlekken vertonen, *Bobak*, en deze is waarschynlyk „ בהק Levit. XIII. Men gelooft niet, dat deze melaatsheid besmettend zy, al ging men by ee„ nen die dezelve had te bedde leggen.

„ Wanneer de melaatsheid zig over het geheele lichaam verspreid, noemen haar de Arabiers „ *Barras*. Deze melaatsheid kan men in de oostersche landen, alwaar ieder een zwart hair heeft, „ zeer ras ontdekken; want de hairen der melaatschen zullen wit worden. Men zeide, dat de„ ze melaatsheid kan genezen worden, als de hairen ter plaatze der witte vlekken nog zwart ge„ bleven zyn; maar zyn dezelven wit geworden, dan zou deze ziekte ongeneeslyk zyn.

„ Een Alepponaar, welke te Damask geweest was, zeide, dat men in deze stad eene wyk „ vind, welke alleen door melaatsche Mohâmmedaanen, en eene andere, welke enkel door me„ laatsche Christenen bewoond word, en dat deze allen door aalmoessen van hunne geloofsge„ nooten onderhouden worden. Men zondert aldaar zelfs diegeenen af, welken gevaarlyke ve„ nusziektens hebben. Deze afgezonderde gezelschappen trouwen ondermalkand'ren. Wanneer „ in de wyk der melaatsche Christenen een kind geboren word, nemen hunne geloofsgenooten „ in de stad het aanstonds van de moeder af, en geven het aan eene gezonde voedster. Vertoont „ zig nu binnen de drie maanden geen teken van melaatsheid aan het kind, dan word het in de „ stad opgevoed. Maar vind men de melaatsheid ook aan het kind, dan word het zynen oud'ren „ weder gegeven, en de persoon, die het gezoogd heeft, behoeft niet te vrezen besmet te zyn.

„ Den 17 May 1763 zag ik zelve de melaatsheid *Bobak* aan eenen Jood te Mochha. De vlek„ ken dezer melaatsheid zyn van ongelyke grootte. Zy zyn niet glanzig. En zyn weinig of „ niets boven de huid verheven, en veranderen de kleur der hairen niet. Haare kleur is donker „ wit, of iets naar 't roode. De overige huid des melaatschen, welken ik zag, was zwarter „ dan de inwoners gemeenlyk zyn, doch de vlekken waren niet zo wit als de huid der Europeë„ ren, als zy niet van de zonn' verbrand is. De vlekken dezer melaatsheid vertonen zig niet „ op de handen, noch omtrent den navel, maar wel aan den hals en in 't aangezigt, maar niet „ aan dat deel des hoofds, welk sterk met hairen bewassen is. Zy breiden zig allengs uit.

„ Zom-

De melaatsheid is by de gemeene Jooden de Bombay ook niet zeldzaam. Deze krankheid moet egter aldaar niet boosaardig zyn; want ik hoorde, dat men de daarmede befmetten zonder de minfte afkeer in gezelfchap van gezonde lieden liet arbeiden. Zy zou gelyk een foort van fchurft, uit het flegte voedzel, en vooräl van bedorven vifch ontftaan.

Over de gevolgen des byflaaps ten tyde der maandelyke reiniging, en deszelfs nadeligheid in 't Ooften, (Michaëlis 10de vraag) heb ik by de Mohámmedaanen geen rondborftig onderzoek durven doen, wyl elk een dergelyke vraagen kwalyk afgenomen zou hebben. Maar ik heb by eenigen van dezen Godsdienft, door veele omwegen ook hiernaar vernomen. Zy hielden dezen byflaap wel niet voor nadélig, zy geloofden egter dat elk verftandig man een affchuw daarvan hebben, en er dus nooit geen proef van nemen zou. Een in deze heete landen wonende Europeër verzekerde my, dat hy nooit eenige de minfte kwaade gevolgen daarvan befpeurd hadde.

Wegens de 76[fte] vraag: of niet zekere krankheden tegenmiddelen der peft zyn? kon ik by niemand beter onderrigt zoeken, dan by den Heer D. RÜSSEL, broeder

---

„ Zomtyds blyven zy maar twee maanden, zomtyds ook wel een of twee jaaren, en verdwynen „ langzamerhand van zelven. Deze krankheid is noch aanftekende noch erflyk, en veroorzaakt „ aan het lichaam geen ongemak. De Jooden geloven dat deze melaatsheid zig veeltyds na eene „ buitenmatige vreugde vertoont, maar nooit na zorg of droefheid". Te Bagdad zeide men, dat men melaatsheid bekomen kon door het eeten van vifch, en als men voort daaröp melk drinkt.

„ Men toonde ons naderhand eenen Indiaan, welke de melaatsheid Barrás had, en ik vond „ de kleur van derzelver vlekken van den *Bohak*, des Joods geheel verfchillende. De Indiaan „ had van natuure eene veel zwartere en roetverwige huid. Doch zyne vlekken waren veel wit„ ter, dan de Bohak van den Jood. Ik hield het binnenfte van myne hand er naaft, en vond „ de kleur volkomen gelyk. Deze man had de melaatsheid ook in de handen, en onder de voe„ ten, en de vlekken begonnen zig naar alle kanten uittebreiden. Zy vertoonden zig ook op „ de beenen. Hier waren de natuurlyke zwarte hairen in de vlekken geheel wit geworden, en „ op zommige plaatzen reeds uitgevallen. Hy had in zyne jeugd de melaatsheid op de borft en in „ 't aangezigt gehad. Doch hy was op eene bedevaart naar Mekke; van den Scherif genezen „ geworden, daardoor, dat deze hem in 't aangezigt, en op de borft gefpuuwd had. Zyne hai„ ren op het hoofd, in den baard en op de borft waren nog pekzwart.

broeder van den uitgever der *Natural History of Aleppo.* Deze bekwaame Artz herïnnerde zig, dat eens iemand de schurft hebbende, van de pest wierd aangetast, dat hy deze gevaarlyke ziekte doorgestaan had, doch met veel moeite van zynen eersten uitslag was genezen geworden. Hy wist voorbeelden, dat kinders en volwassenen de kinderpokken en de pest tevens gehad hadden; dat eenigen gestorven waren, anderen egter beide de ziektens doorgestaan hadden. Hy had verscheidene maalen opgemerkt, dat lieden, die nauwlyks de kinderziekte doorgestaan hadden, van de pest waren aangetast geworden, en dat een ander, welke nauwlyks van de pest genezen was, aan de kinderziekte moest sterven. Zo herïnnerde hy zig ook, dat by een kind de pokjes en de mazelen tegelyk te voorschyn waren gekomen. De fontanellen zyn volgens de waarnemingen van den Heere Rüssel in 't geheel geen tegenmiddelen voor de pest; want schier het derdedeel der inwoneren te Háleb heeft fontanellen, en desniettegenstaande worden zy zo wel van de pest aangetast, als diegeenen, welken ze niet hebben. Of misschien de melaatsheid de pest afwere, of geneze, daaröver kon hy niet oordélen, wyl de melaatsheid te Háleb zeldzaam is.

In het 24ste stuk van 't nieuwe Hamburgsche magazyn word beweerd: dat de pest van Opperëthiopie naar Egypte gekomen zy. Dit is my niet waarschynlyk, omdat men de pest in Yemen, welk onder dezelfde poolshoogte legt, niet bespeurt. Ook daarïn beweert men: dat de pest te Káhira van den stank der gragt, welke door de stad loopt, ontstaa, en daaräan twyfel ik ook; want de meeste Europeërs in deze stad, wonen digt aan deze gragt, en men hoort doch zelden, dat een van hun aan de pest sterft, alsze maar van de inwoneren afgezonderd leven.

De wyven der Bedouinen enten hunnen kinderen de pokjes zelven in, met denzelven by gebrek aan bétere werktuigen, met eenen doorn eene wonde op den arm te maken. Te Constantinopole, alwaar de inënting der pokjes onder de Christenen zeer gemeen is, zeide men, dat de stoffe der pokken dezelfde werking doe, als men ze droogt en opsnuift; of in eene rozyn enz. inneemt. Ik hoorde te Bombay van eenen Arabier uit het eiland Lam op de zuidoostkust van Africa, dat de inënting der pokken in deze gewesten eene aalöude gewoonte is.

Wan.

Wanneer den Arabischen geleerden een boek over de kunst van goud te maken in de handen valt, bevangt hen zomtyds de lust dit ed'le metaal, waaräan zy alzo groot gebrek als de Europeschen hebben, zelven te maken. Wy vonden te Beit el Fakih twee van deze stofscheiders, van welken elk een byzonder boek had, volgens 't welk hy goud wilde maken. De eene, een verstandig en zeer aardig man, dagt van zyne kunst meester te zyn, als hy maar een zeker kruid, dat naar zyne mening in de bergagtige streek van Yemen groeide, bekomen konde. Men had misschien opgemerkt, dat de tanden der bokken van een zeker kruid goud-geel worden, en om die reden geloofd, dat het ook allerhande metaalen in goud veranderde. De hiervooren bladz. 100 gemelde Maronit verhaalde, dat men op den berg Libanon, na den sneeuwtyd een kruid vind, welk de bokken gaern eeten, en dat hunne tanden goud-geel verwt. Hy nam er eens een gedeelte van meê naar zyn huis, en bevond den doek, waarin hy het gedragen had, zo bros, dat hy dien met den vinger kon verscheuren. Hy wreef met dit kruid het zilver aan zynen sabel, het welk goud-geel wierd, doch eenige dagen daarna wierd het weder wit. In Yemen heeft men veelligt dergelyke waarnemingen gemaakt. Wyl nu onze vriend te Beit el Fakih geloofde, dat wy naar Arabie gekomen waren om dit kruid te halen, want eenige Arabiers konden niet begrypen, hoe wy anders aan geld konden komen, wyl wy in 't geheel geen handel deden, zo zogt hy de vriendschap van den Heere Forskäl, en dezen bewees hy ten aanzien der kruidkunde grooten dienst. Alleen de goede man, die reeds zyn geheel vermogen door de goudmakery verspild had, en by onzen tyd voor een' ryk Heer te Beit el Fakih in deze kunst bezig was, had het geluk niet dit kruid te vinden. De andere was vast verzekerd, van goud te kunnen maken, als hy maar nog de verklaring van een enkeld hem onbekend woord kon magtig worden. En toen hy hoorde, dat de Heer van Haven zig het meest van ons allen op de taalen toegelegd had, vervoegde hy zig voornaamlyk by hem, om te ervaren wat dit woord mogte betékenen. Maar ook deze was niet in staat zyne begeerte te voldoen. Deze Arabier was een Artz, (*Hakîm*) en leefde in zo groote armoede, dat hy niet eens een' glazen kolf kon kopen, maar onzen Artz verzogt, hem er eenen te Mochha te kopen, en ze hem te vereeren.

De Grieken mogen voorheen veel goud in Arabie gevonden hebben: tegen-

woordig is er geen meer voorhanden, dan dat uit vreemde landen daarheen gebragt word. De Imâm van Yemen deed voor eenige jaaren eene kleine gouden munt ſlaan, en hiertoe had men niet eens inlands goud, maar gebruikte daartoe vreemde munten. Doch een Fakíh te Loheia wilde doen geloven, dat hem, en niemand anders, eenige plaatzen bekend waren, daar men in oude tyden goud gegraven had. Kortöm, men vind thans in Arabie geen goud, noch in de vloeden noch in de bergwerken. In de ſteden egter, daar veel handel is, vind men niet alleen goud uit Hábbeſch, maar er gaat jaarlyks ook eene zo groote menigte Venetiaanſche ducaaten over Syrie, en voornaamlyk over Egypte, voor de koffy naar Yemen, en voor lynwaat en ſpeceryen naar Indie, dat de Arabiers my verſcheidene reizen gevraagd hebben: of onder alle de Europeërs alleen de Venetiaanen goudgroeven hadden? ja eenigen meenden, dat de Venetiaanen den ſteen der wysgeeren bezaten, welken zy zelven nog heden zo vlytig zoeken.

Nog zeldzaamer zyn de narigten der oude Griekſche ſchryveren, welken in het van hun zogenaamde gelukkig Arabie een zo groot gebrek aan yzer gevonden hebben. Want nog heden ten dage zyn er yzerbergwerken in het gebied van Sáade aan den gang. En, naardien men in het ampt Kusma zelfs magneetſteen meent te hebben; zo vermoed men, dat men ook aldaar en in andere gewesten van Yemen yzer zou kunnen vinden. Door de yzerbergwerken nu te Sáade kan gantſch Yemen niet met yzer voorzien worden, en het Yemenſche yzer is niet alleen ſlegter, maar uit onkunde der Arabieren, en door gebrek aan hout, word het ook duurder dan dat, welk uit Denemarke over Egypte of Ooſtindie daarheen gevoerd word. Van andere bergwerken heb ik in Yemen niets gehoord. In Omân vind men zulke ryke loodbergwerken, dat van Maskát veel lood uitgevoerd word (*).

Arabie is ook niet geheel ontbloot van edele geſteentens. Want men vind in het gebied des Imâms van Yemen *Onixen*, en den donkerrooden, of liever helderbruinen *Akjk Jemani*, عقيق يمني welken men ook wel maar alleen *Jemani*

(*) Ik wil hier nog ter loops aanmerken, dat de Turken in de ſtreek van Diarbekir en Siwâs ook bergwealen hebben.

mani of enkel *Akjk* pleeg te noemen. Den eersten steen zagen wy menigvuldig aan den weg tusschen Taäs en den berg Sumâra (*). Den laatsten trekt men voornaamlyk uit de streek der stad Damâr, van eenen berg Hirrân (†). De Arabiers dragen hem ingezet aan de vingeren, of aan den arm boven den elleboog, of in den gordel voor het lyf, en men gelooft, dat hy het bloed stilt, wanneer men hem op eene versche wonde legt. De proef van de goedheid dezes steens zou zyn, dat men hem in een papier rolt, en dat het papier niet verbrand, offchoon men eene gloeyende kool daarop legge. Men vind er dikwils eenigen onder de Cambaysteenen, of zogenaamde Mochhasteenen, waarvan eene groote menigte van Surát, zo wel naar China als naar Europa gevoerd word, welken dezen Akjk of Carneal in de kleur zeer nabykomen. Doch zy zyn gemeenlyk veel helderder. Ik heb niet gehoord, dat men smaragden in Arabie vind. Men ziet egter het zogenaamde smaragdgebergte op de kust van Egypte, wanneer men ter zee van Sués naar Dsjidda reist.

De wierook uit Arabie was in de oude tyden niet minder beroemd dan het Arabische goud. Maar ook alle de wierook, die de noordlyke landen uit gelukkig Arabie trokken, was in deze landen niet gewassen. ARRIANUS (**) en andere oude schryvers hebben reeds aangemerkt, dat veel wierook uit Habbesch en Indie naar Arabie, en vandaar verder vervoerd wierd, offchoon BOCHART met diegeenen schynt te stemmen, welken beweerd hebben, dat de wierook in Ara-

(*) Van deze thans weinig geägte steenen droeg AYESCHA, Mohámmeds beminde huisvrouw, eenen halsband. Algemeene waereldhistorie der laatere tyden I deel §. 103.

(†) PHIRUZABAD noemt den *Akjk* te onregt eenen schulpsteen. *Akik est Conchites ruber qui reperitur in Temen & in littoribus maris mediterranei: quædam ejus species est turbedi coloris, quasi aquæ fluentis a carne salsa, sc. muriæ: in eo sunt striæ albæ, obscuræ: & quicunque induerit annulum signatorium ex eo, manebit terror ejus apud adversarios suos, & sistetur ei sanguis ex quacunque parte fluxerit. Ramenta omnium specierum ejus abire faciunt cavitatem dentium: & ustrum de eo corroborat quassatos dentes. vid. Thom. Hyde commentarium in Ulugh Beigbi Tabulas stellarum fixarum p.* 72. Daar men dus den Akjk zo veele goede hoedanigheden toeschryft, is het niet te verwonderen dat men hem in Arabie zo hoog waerdeert.

(**) *Periplus maris Erytbræi p. 6.*

Arabie waſt (*). Thans bouwt men alleen op de zuidooſtkuſt van Arabie in de ſtreek van Keſchin, Dafâr, Merbât, Haſek, en voornaamlyk in de bekende provintie Schähhr, dat ſoort, welk de Arabiers *Libân*, of *Olibân*, en de Engelſchen *Incenſe* of *Frankincenſe* noemen, en deze is zeer ſlegt. Doch kan men in Arabie ook veele andere ſoorten van reukwerk uit Habbeſch, van Sumatra, Siam en Java bekomen, en onder dezen een ſoort, by de Arabiers *Bachôr Java*, doch by de Engelſchen *Benzôin* genaamd, en zeer gelykende naar de Olibân. Hiervan word eene groote menigte over den Arabiſchen en Perſiſchen zeeboezem naar Turkye gebragt, en de ſlegtſte van de drie ſoorten, waarïn de Kooplieden den Benzôin gewoon zyn te verdélen, word nog voor beter gehouden, dan de Olibân uit Arabie. Hierüit zou men haaſt beſluiten, dat de Europeërs den Habbeſchſiſchen en Indiſchen wierook om dezelfde reden Arabiſchen wierook genoemd hebben, waaröm men thans de Yemenſche koffyboonen, Levantſche, en in de Levant de Amerikaanſche, Europeſche noemt. Het ſchynt dat zelfs de Arabiers hun eigen reukwerk niet veel agten; want de voornaame lieden in Yemen gebruiken gemeenlyk reukwerk uit Indie, ja eene menigte maſtix van het eiland Scio.

Indien het *Agallochum* (Michaëlis 43ſte vraag) hetzelfde hout is, dat de Engelſchen *Agal wood* noemen, zo waſt het, gelyk ik denke, niet in Arabie. Het Agal wood gaat in groote menigte van Siam, Malacca, China, en misſchien van nog andere geweſten van Indie, over den Arabiſchen en Perſiſchen zeeboezem naar Turkye. De naam van dit hout in verſcheidene andere taalen is elders aangemerkt geworden. *Sandelhout* en *Kalambac* komt van Malacca. De Mohámmedaanen maken van het laatſte, namelyk van dat, welk de Arabiers kalambac noemen, rozenkranzen, welken zy gewoon zyn tot tydverdryf in de hand te dragen, en als dit warm, of maar een weinig gewreven word, geeſt het eenen aangenaamen reuk van zig. Ik heb dit hout zeer hard, en zo ligt bevonden, dat het wel geheel in 't water, maar niet naar den grond zinkt.

De koffyboom is een der merkwaardigſten in Arabie. Hy word voornaamlyk aan de weſtzyde van het hooge gebergte, welk door Yemen loopt, aangekweekt.

(*) *Phaleg & Canaan* II boek 18 hoofddeel.

kweekt. Men vind ook wel in de provintie Haſchid u Bekîl, in Kátaba en Jáva veel koffy, doch ſchynt de lugtſtreek in de ampten Uddên, Kúsma en Dsjêbi voor deze vrugt het gematigſt te zyn. Want uit deze geweſten komt de beſte en meeſte koffy. De Arabiers hebben op zwaare ſtraffe verboden dezen boom buitenlands te voeren, evenwel hebben de Hollanders, Engelſchen en Franſchen middel gevonden, planten daarvan naar hunne coloniën overtebrengen. Nogthans behoud de Yemenſche koffy altoos den voorrang, denklyk daarom, wyl de Europeërs den hunnen niet onder dezelfde poolshoogte, noch op bergen van dezelfde hoogte bouwen, alwaar eene zo geregelde lugtmatiging heerſcht als in Yemen. De Arabiers zeggen, dat zy den koffyboom uit Habbeſch bekomen hebben, en eenigen, welken in dit land geweeſt waren, verzékerden niet alleen, dat men aldaar nog veele koffyboomen vond, maar ook, dat de koffy in eenige geweſten van Habbeſch al zo goed zy als die in Yemen. De boom Káad zou insgelyks van Habbeſch naar Yemen verplant zyn. Deze nu zal het land met vreemd geld niet verryken. De Arabiers eeten daarvan enkel de jonge ſpruitjes tot tydverdryf, en als een lekkerbeetje. Wy, die daaraan niet gewoon waren, vonden er gantſch geen ſmaak in. De zogenaamde *Mekkebalzemboom*, welken de Arabiers *Abu ſchâm* noemen, dat is een boom, welke een' aangenaamen reuk heeft, waſt in verſcheidene ſtreeken van Yemen. De Heer Forskäl vond hem op een byreisje welk wy beiden van Beit el Fakîh in het bergagtige geweſt deden. Wyl nu de inwoners dezer ſtreek het voordeel van dezen boom veelligt niet kennen, zenden zelfs eenige kooplieden te Moccha dien balzem in potten naar de ſtreek van Medîna, alwaar hy in menigte gezameld en onvervalſcht verzonden word. De Balzem, dien men te Dsjidda koopt, is veeltyds al vervalſcht (*).

Men vind nog heden in verſcheidene geweſten van 't Ooſten manna; doch ik

(*) Het ſchynt dat de nuttigheid van den balzemboom den Arabieren in Yemen oudtyds niet onbekend geweeſt zy. STRABO zegt omtrent op het eind van 't 16de boek van het gebied der Sabeërs: *Apud hos thus & Myrrha, & cinnamomum naſcitur, in ora autem maritima etiam balſamum.* DIODORUS ſchryft ook: *Ad oram maritimam naſcitur balſamum quod vocant. vid Bocharti Phaleg & Canaan* II boek 26 hoofddeel.

ik moet bekennen, dat ik aan den merkwaardigsten oord, namelyk omtrent den berg Sinaï, die wegens het manna der Israëliten beroemd is, verzuimd hebb', onderzoek daarnaar te doen. Te Merdîn zet het manna zig als meel op de bladen der boomen, welken men *Ballót* en *Afs* (te Háleb zeide men لس *As*) noemt, en die ik voor eikenboomen houde. Eenigen wilden tusschen Merdîn en Diarbekîr zomtyds ook manna op de boomen gevonden hebben, welken *El mäs* en *El mábbleb* héten. Doch anderen, welken ik naderhand deswegens ondervraagd hebb', hadden het op deze boomen nooit gezien. Al zo min herinnerde men zig ook te Háleb manna op den struik *El bádsje* gevonden te hebben. Allen stemden egter daarïn overeen, dat men het manna tusschen Merdîn en Diarbekîr voornaamlyk van de boomen, waarvan de galnooten gezameld worden, en dus van eikenboomen bekomt. De mannaöogst valt te Merdîn in de maand Augusty, of gelyk een ander zeide, in July. Men wil na een' zek'ren sterken dauw, en wanneer er voor 't overige veel vogtigheid in de lugt is, eene grootere menigte daarvan op de bladen der boomen gevonden hebben, dan wanneer de lugt helder is.

Op deze boomen word omtrent Merdîn niet eens gepast, maar wanneer het manna valt, kan elk, die lust heeft, in het bosch gaan, en zo veel manna verzamelen als hy wil, zonder byzonder verlof daartoe van de Regéring te verzoeken, of te kopen. Het word op driederleie wyzen verzameld, en is dus ook van driederleie deugd. Eenigen gaan ten tyde, dat zy weten dat er manna gevallen is, 's morgens voor zonneopgang in het bosch, en schudden het van de bladen op eenen doek. Dan blyft het geheel wit, en dit manna is het beste. Als het 's morgens vroeg niet afgeschud word, en dat er een heeten dag komt, dan smelt het van de zonn'. Het verderft daaröm niet, maar hoopt zig al meer en meer op de bladen, zo dat zy hoe langer hoe dikker worden. Om nu ook dit manna te krygen, brengt men zo veele bladen naar huis als men wil, of voortbrengen kan, werpt dezelven in 't water, of gelyk een ander zeide, in kokend water, en verzamelt zo het manna, welk als oly boven op het water dryft. Eenigen egter geven zig niet zo veele moeite en kosten, maar stoten de bladen met het manna door malkanderen, en dit is het slegtste soort. Dit soort is waarschynlyk hetzelfde welk J. B. CAPELLO in zyn *Lessico faremaceutico*, *Manna di foglia*, of *Manna forzatella* noemt, insgelyks het manna *essemma* of zogenaamd

naamd hemelsmanna. Doch wegens den naam geloven de Arabiers niet, dat het uit de lugt valle; want dan zou men het waarschynlyk op meer soorten van boomen vinden. Men verzamelt het ook in Persie, doch meest in Kiurdestân.

Te Básra verzekerde men, dat dit soort van manna, welk men *Tarandsjubîn* of *Tarandsjubîl* noemt (Michaëlis 26ste vraag) in groote menigte omtrent Isfahân, van eenen kleinen doornägtigen struik gezameld word. Ik liet my te Básra iets van dit manna zien, en bevond dat het altemaal kleine ronde geelagtige korrels waren, en dus van dezelfde figuur, als het manna der kinderen Israëls, 2 boek Mos. XVI. 14, 31, en 4 boek Mos. XI. 7. Dit is dan misschien het manna, waarmede de Jooden op hunne reis gespysd wierden; want men vind ook in de woestyne van Sinai veele doornägtige bosschen, en deze streek legt met Isfahân omtrent onder eene poolshoogte. Doch wanneer de kinderen Israels het geheele jaar door, uitgezonderd op den sabbath, manna gezameld hebben, is zulks meer dan natuurlyk geweest; want de Tarondsjubîn word alleen in weinige maanden ingezameld. Ik weet niet of men in andere gewesten van Arabie suiker plant, als in Yemen. Doch wanneer de Israëliten, in plaats van deze Egyptische waare in de streek van den berg Sinai maar enkel natuurlyken Tarandsjubîn gevonden hadden, had hun dit dan nog aangenaam moeten zyn. In Kiurdestân, te Mosûl, Merdîn, Diarbekir, Isfahân, en denklyk ook in andere steden, gebruikt men weinig of in 't geheel geen suiker tot het gebak of andere spyzen, maar enkel manna. Men zou zelfs veel daarvan eeten kunnen, zonder er open lyf van te krygen. Egter meende iemand met wien ik te Básra er over sprak, dat beide gemelde soorten van manna purgeerden. Misschien alleen als het oud geworden is.

Den wilden honingboom kende men te Básra, Mosûl en Merdîn niet. Een inwoner van Isfahân wilde egter verzékeren, dat deze boomen in Persie overvloedig gevonden worden, en zeer hoog groeyen.

Hoewel de Mohámmedaanen geen wyn drinken, kweken zy daaröm de druiven met groote vlyt. Men ziet deswegens in eenige gewesten veelerhande soorten. Doch nergens, waar ik gelegenheid had daarnaar te vragen, kende men een soort wyndruiven, welk *Sorek* genaamd word. (Michaëlis 23ste vraag). Men vind wel een soort wyndruiven, die geen korrels schynen te hebben, zeer menigvuldig in Yemen, in Persie, en zo als ik geloof ook op het eiland Cy-

S 2 prus.

prus. Na een nauwkeurig onderzoek, heb ik doch altyd ontdekt, dat zy in plaats van harde korrels, een week zaad hadden, welk men onder het eeten niet gewaar word, maar men ziet ze duidelyk als men ze doorsnyd. Deze wyndruif is klein, zeer zoet, en word in groote menigte uit Yemen als rozynen, onder den naam *Zebîb*, en uit Persie onder den naam *Kischmis* verzonden. Een Arabier te Básra verhaalde ook, dat de rozynen Kischmis geen korrels hebben, en, als ik hem verzékerde, dat ik een week zaad in dezelven gezien had, antwoordde hy, dat men verscheidene soorten Kischmis hadde, en dat die zonder korrels de kleinsten waren. Hy kon my nu geen van deze druiven tonen, en dus weet ik niet, of hy zyne waarnemingen wel met behoorlyke oplettendheid gemaakt hebbe. In de gewesten daar veele wyndruiven wassen, maakt men er ook *Dübs* of syroop van, zo als in Egypte, Omân en te Básra, Dübs en zelfs brandewyn van dadelen gemaakt word.

Men vind in Arabie behalven de reeds gemelde nog veele andere vrugtboomen, als: kokosnooten, granaatäppels, abrikosen, persiken, amandelen, nooten, peeren, *Musa* of zogenaamde Adamsvygen *Ambk* of *Mang*, eene bekende Indische vrugt, myrrhe, aloë, doch de laatste is slegter dan die van Habbesch en van Socotra, tamerinden en allerhande soorten van de schoonste tuinvrugten.

Het gewas *El cherroá* الخروع zag ik voor het eerst te Básra. (Michaëlis 87ste vraag). Het heeft de gedaante van een' boom. Doch de stam scheen my eer bladen dan hout te zyn, evenwel is hy harder dan het gewas, welk de zogenaamde Adamsvygen draagt. Elke tak van den El cherroá heeft maar één groot blad, met 6, 7 of 8 hoeken. Het stond aan eene watergoot daar het dus wel bewaterd wierd. Het was (in 't laatst van October 1764) in 5 maanden omtrent 8 voeten hoog gewassen, en droeg tegelyk bloessem, groene en rype vrugten. Een andere boom van hetzelfde soort, welke niet zo veel water gehad had, was in 12 maanden niet hooger geworden. Eenige bladen en bloessems, die ik er afplukte, verwelkten in weinige minuten, gelyk alle schielyk wassende kruiden gewoonlyk doen. Deze boom is den kruidkenneren waarschynlyk voor lange bekend; want te Háleb noemt men den El cherroá, *Palma Christi*. Men maakt daarüit eene oly, welke men *Oleum de kerwa*, *Oleum ricinum* of *Oleum ficus infernalis* noemt. De Christenen en Jooden te Mosül

en

en te Háleb bewéren, dat El cherroá niet het gewas zy, welk JONAS overschaduwde, maar een soort kalbas *El kerrá* قرع, die niet alleen zeer groote bladen, maar ook eene zeer groote vrugt draagt, en niet langer dan omtrent vier maanden duurt.

Te Básra en Háleb noemde men zekere kleine tandenborstels, welken in groote menigte uit Yemen naar deze en andere steden gebragt worden أراك *Erâk* (Michaëlis 74ste vraag), zulk een tandenborstel is niets anders dan een dun houtje. Daarvan word het buitenste dunne hout afgesneden, en een dik vezelägtig pit in hetzelve is de borstel. Zulk een borstel afgesleten zynde, snyd men denzelven weer verder af. Ik zelve geloof van deze bossen Erâk zeer veelen in Tehâma gezien te hebben, en men kan de beschryving daarvan onder de schriften van den Heere Forskäl verwagten. De noot, dien de Portugésen *Arâk* noemen, word by de Indiaanen te Bombay, *Supari*, en by de Arabiers *Fausel* genaamd. Diegeenen, welken ik gezien heb, waren rond, van onderen plat, en van boven een weinig spits, omtrent van de gedaante en grootte eener kleine kastanie. Deze noot in stukken gesneden, en met kalk in een groen blad gewikkeld, noemen de Europeërs in Indie *Betelnoot*. De wyven in Indie en Omân kauwen hem haast gestadig, zo wel uit tydverdryf, als omdat zy geloven, dat het de tanden schoon, en eenen aangenaamen adem maakt.

Het populier- en dennenhout, word te Háleb boven al 't andere tot bouwen bekwaam geöordeeld. (Michaëlis 90ste vraag). Het laatste welk men أرز *Ars* noemt, komt van Marâsch, Aintâb en uit andere plaatzen naar deze stad. Verscheidene Maroniten, by dewelken ik wegens dat hout onderzoek deed, meenden, dat *Ars* en *Ars Libnân* eenerlei, en dat de boomen alleen in grootte verschillende waren. Doct. Rüssel te Háleb zeide, de eigenlyke naam van den ceder ware شربين *Scherbîn*. Dus noemt hem ook CELSIUS (*). Van ABÚD IBN SCHEDÍD hoorde ik hier te Koppenhage, dat de boom Ars groote, maar de boom Scherbîn, als ook een andere die *Zenóbar* heet, kleine vrugten draagt. By den eersten zyn de tak-

(*) *Hierobot.* I deel bladz. 79 en volgenden.

takken klein en maken met den ſtam eenen regthoek. De laatſte heeft groote ſchuins opgaande takken. Hy noemde de groote cederen zo wel Ars als Ars Libnân, en meende, dat de takken by dezen in opzigt tot den ſtam, alleen daaröm dikker zyn, dan by de kleinen, wyl de ſtam der ouderen reeds veele jaaren zyne grootſte hoogte bereikt heeft. Hy had zeer veel Scherbîn in 't Hanoverſche gezien. Zo wel Ars als Scherbîn word in de geheele ſtreek van den berg Libanon tot bouwen gebruikt, het eerſte egter is het duurzaamſte.

Ik meen van den Heere Forskäl gehoord te hebben, dat hy het hout, welk de Arabiers in Yemen *Marcb* noemen, zeer overvloedig in Tehâma gevonden had. (Michaëlis 25ſte vraag). Ook in Omâm kent men het ligt vuurvattend hout March, en te Hâleb noemt men goed pynboomenhout, (Ars) waarïn veel harſt is, insgelyks March. De wyze van door 't wryven van hout vuur te maken, is den Arabieren wel niet onbekend, doch ik heb niet gehoord, dat zy zig van dit middel nog bedienen, maar ſchier alle gemeene Arabiers hebben ſtaal, vuurſteen en zwam in een lederen beurſje aan hunnen gordel hangen, om eene pyp tabak of de lont op hun geweer te ontſteken: Iemand verzekerde my, dat men nog heden in Siam en Combodia vuur maakte door het wryven van verſcheidene houten, en dat men zig hiertoe ook van het riet *Bombo* bediende (*). In Yemen maakt men van zekere kruiden, welken aldaar *Sallab* en *Dennedsje* genaamd worden, en in 't wild waſſen, kleine koorden. De Egyptenaars gebruiken het riet; welk men tuſſchen den baſt en den ſtam der dadelboomen vind, tot allerlei grof touwwerk. Ik twyfel niet, of de Arabiers maken er hetzelfde gebruik van.

Men vind voor 't overige in Yemen en andere vrugtbaare provintiën van Arabie, zeer ſchoone tarw, mais, of zogenaamde Turkſche weit, durra of kleine

---

(†) De Heer Forskäl zag op eene zyner botaniſche reizen te Môr, in de ſtreek van Loheia, dat de boeren aldaar door wryven vuur maakten. Zy bedienden zig van verſcheidene kruiden en voos hout, namelyk:

Aſclepias ignivoma,	ar. *Marcb.*	*Recinus communis*,	ar. *Dejer.*
Aſclepias gigantea,	ar. *Ojcbar.*	*Sida cardi folia*,	ar. *Rên.*
Seſam indicum;	ar. *Dsſildjylâri.*		

kleine mais (Holcus), gerst, boonen, linzen, raapzaad, suikerriet, tabak, katoen, *Uars*, (een kruid dat geel verwt, en veel van Mochha naar Omâm gevoerd word) *Fua*, een kruid met welks wortel men rood verwt, (misschien *krap*) indigo, senebladen, zout enz. Ik heb niet gehoord, dat men in Yemen ryst bouwt, en de Kapitein Hamilton merkt ook aan, dat in Yemen geen ryst wasse. Evenwel willen de Franschen, welken in 1712 te Mauahheb waren, in dezen oord rystäkkers gezien hebben. Haver heb ik in Arabie ook niet gevonden. Men geeft hier den paerden gerst, en den ezelen boonen. Salpeter word in groote menigte van Bengalen, of van den vloed Ganges, en van Sciudi, of den vloed Indus, uitgevoerd. (Michaëlis 84ste vraag). De salpeter van Patna word heden nog voor de beste gehouden. Doch de salpeter uit Sciudi is zedert 1760, in welk jaar de Engelschen zelven eenige salpeterziederyën by den Indus aangelegd hebben, ook beter dan te vooren. *Tänker*, of gelyk een Indiaan zeide *Tinkal*, komt van Ballagad, eene stad in Schiterpôr in Indie. Een Báriaan meende, dat het enkel een geschenk zy van een' hunner goden, welken zy by gemelde stad op eenen berg eenen tempel gebouwd hebben, en wien die van zyne natie zeer veel oly zenden. Er zou zedert eenige jaaren ook Tinkal uit China naar Europa verzonden zyn geworden.

Het is voor een' reiziger zeer zwaar nauwkeurige narigten van de vrugtbaarheid eens lands te bekomen, indien hy de soorten van vrugten, welken in elk gewest gebruiklyk zyn, niet grondig kent. En nog minder kan hy zig een klaar denkbeeld maken van de wyze, hoe men eenen akker toebereid, daar hy zig gemeenlyk den meesten tyd in de steden ophoud, en den arbeid der landlieden maar als in 't voorbygaan beschouwt. Ik heb evenwel niet verzuimd, vlytig onderzoek daarnaar te doen, en zelden van eene ongelooflyke vrugtbaarheid gehoord. (Michaëlis 13de vraag). Dus heeft men my verzekerd, dat het door de overvloeying des Nyls vrugtbaar gemaakte aardryk, de tarw meer dan tienvouwdig oplevere, het zelfde zegt ook GRANGER (*). By Helle en Bagdad, in het Babylonische landschap, insgelyks te Básra, alwaar de Akkers door de vloe-

(*) *Relation du voyage fait en Egypte.*

vloeden Euphrat en Tigris gedrenkt worden, houd men eene twintigvouwdige vermeerdering der tarwe voor eene groote vrugtbaarheid des lands, en niemand heugde het, dat in dit gewest meer dan eene dertigvouwdige vrugt ware ingezameld geworden. Te Erbîl word het land alleen door den regen bevogtigd, en geeft maar tien tot vyftienvouwdige vrugt. Wyl egter de tarw, die enkel door den regen bewaterd word, niet alleen voedzaamer is, maar ook meer meel uitlevert, dan wanneer de akker door de kunst gedrenkt word; zo houd men eene vyftienvouwdige inzameling by Erbîl voor al zo goed als eene twintigvouwdige in de streek van Bagdad. Te Kermelîs, in den omtrek van Mosûl, draagt de tarw ook maar tien of vyftienvouwdig vrugt, en nooit boven de twintig. Ook krygt hier het land geen andere bevogtiging dan van den regen, en men wil insgelyks opgemerkt hebben, dat de tarw hier beter zy, dan in den omtrek van Bagdad. By Merdîn bewatert ook alleen de regen de velden. Iemand uit deze stad had eens van negen maaten tarw 185, dus 20⅓ vouwdig, en van eene maat gerste vyftig maaten ingeöogst. Hy hield dit nu ook voor eene buitengemeen vrugtbaare inzaameling, wyl eene vyftienvouwdige reeds voor groot aangezien word, en de landman meestendeels met de helft te vreden zyn moet. Tusschen Merdîn en Diarbekîr zag ik eenen schoonen akker met tarw in de airen, en een Kiurd uit dezen oord meende, dat deze niet boven de tien of twaalfvouwdig zoude opleveren. Te Söwerek, aan deze zyde van Diarbekîr, geeft de tarw van vier tot vyftienvouwd, doch men wilde gehoord hebben, dat iemand van drie maaten zaad, honderd maaten bekomen hadde.

Eene vyftigvouwdige vermeerdering der gerste te Merdîn scheen my zeer groot te zyn. Ik deed deswegens nader onderzoek, en vernam, dat men in dezen oord tweederlei soort van gerste hebbe, namelyk de algemeen bekende, en eene zwarte gerst. De laatste zou niet alleen voor het vee beter zyn, maar ook in denzelfden akker, daar het eerste soort vyftienvouwd levert, wel vyftigvouwd dragen. Gemelde ryke oogst moet dan wel van deze zwarte gerste verstaan worden. Men zou in dit gewest ook twederleie tarw hebben, waarvan de eene ryker draagt dan de andere. De akkerman moet egter zyne reden hebben, waaröm hy niet altyd dat soort zaait, waarvan hy den grootsten oogst hopen kan. Misschien word er beter land toe vereischt, of mogelyk pakt zig

de-

dezelve by het meten minder, en is dus beter koop. Het aardryk is in dezen oord ook zeer verſcheiden. Zuidwaards van Merdîn is het land laag en effen, doch noordwaards bergägtig, en dus waſt het eene ſoort van vrugten in zekere ſtreek veelligt beter dan het andere.

Ik vraagde eenen Koopman te Merdîn, welke de grootſte vrugtbaarheid zy waarvan hy gehoord hadde? Hy antwoordde, het land Kälebſn leverde nog vyfhonderdvouwdig op, doch voordezen had het duizendvouwd gedragen, en dit dorp wierd hieröm Kälebſn, dat is duizend-maaten genaamd. Het is egter niet waarſchynlyk, dat maar een eenig dorp een zo bovenmaaten gezegend aardryk zou hebben, en daaröm is het, wyl het misſchien duizend maaten aan de Regéring leveren moeſt, of om andere oorzaaken, Kälebſn genaamd.

Te Háleb herinnerde men zig van geen vrugbaareren ooſt, dan van eenen twintigvouwdigen gehoord te hebben. De landlieden aan den weg tusſchen Seyde en Damask hadden in de beſte jaaren nooit meer dan twaalfvouwdig ingezameld, en een boer uit Betlehem niet meer dan twaalf- tot zestienvouwdig. Een andere daarëntegen zeide gehoord te hebben, dat iemand in de ſtreek van Jeruſalem honderd maaten tarw, en vierhonderd maaten dúrra voor eene maat zaad van elk ſoort te rug bekomen hadde. Doch hy had het maar van horen zeggen, en ſprak dus niet uit ondervinding. Volgens het berigt eens Arabiers te Maskát, draagt de beſte tarw in Omân in een jaar, dat het niet aan regen ontbreekt, niet boven de tienvouwdige, en de dúrra niet boven de twaalfvouwdige vrugt. Doch deze was veelligt van den akkerbouw niet volkomen onderrigt; want in andere geweſten zeide men doorgaans, dat de dúrra in vergelyking van andere vrugten, zeer ryklyk opleverde (*). Men ſchynt met den akkerbouw in de bergagtige ſtreeken van Yemen zeer ver gekomen te zyn; want aldaar hoorde ik in het vrugtbaarſte koornampt Dsjöbla, insgelyks in den omtrek van Saná, dat de tarw zomtyds vyftigvouwdig, en zelden minder dan tienvouwdig vrugten geve. De dúrra zou in de bergagtige ſtreek zig maar honderd en vyftigvouwdig, doch in Tehâma, gelyk my verſcheidene perſoonen ver-

ze-

(*) GRANGER zegt dat eene maat dúrra-zaad in de nabuurſchap van den Nyl vyftig maaten vrugt levert.

zekerd hebben, twee honderd, en zomtyds vierhonderdvouwdig vermeerderen. Deze laatste vrugt zou ook in Tehâma, nadat zy eens gemaaid is, weer voor de tweede, ja zelfs voor de derdemaal uitschieten, en ryp worden. Wanneer dus de dúrra na één gezaai driemaal gemaaid kan worden, is eene vierhonderdvouwdige vermeerdering daarvan niet ten eenemaal onwaarschynlyk (*).

Het vrugtbaarste aardryk waarvan ik ooit hebbe horen spreken, is in den omtrek van Alexandrie in Egypte. Hier zou de tarw, volgens narigten der in deze stad wonende Europesche kooplieden, honderdvouwdig vrugt dragen, en dit is reeds van oude schryvers aangemerkt geworden (†). Wanneer dus het land om Alexandrie nog heden ten dage de tarw honderdvouwdig levert, is het ook niet onwaarschynlyk, dat het in eenige gewesten van 't beloofde land hebbe kunnen geschieden. Misschien spreekt Herodotus in het eerste boek 182, daar hy zegt, de vrugt der Ceres draagt in het Assyrische land twee tot drie honderdvouwdig, of de H. Schrift ter plaatze, alwaar van eene honderdvouwdige vermeerdering gewaagd word, niet eens van de vermenigvuldiging der tarwe, maar der dúrra. De gemeene Arabiers proeven haast geen ander brood dan dat van dúrra. Men heeft my ook verzekerd, dat de gemeene lieden in de streek van Tripolis, en dus

(*) Volgens de aanmerking van den Heere Forskål word de durra, welke men طعام Táam noemt in Tehâma in het voorjaar op deze wyze te velde gebragt. Agter den ploeg gaat de zaayer, en werpt het zaad, welk dus ondergeploegd word, in de vooren, en van zulk zaad oogst men driemaal in een jaar. Want als de vrugt de eerste en tweedemaal van 't veld gehaald word, wast het uitgevallen zaad weer op, en word in 2½ maanden ryp. Den eersten oogst noemt men *Uasmi*, de tweede *Chatif*, en de derde *Akba*. Deze vrugt levert te Mór, naar men zegt, honderd tot twee honderd vouwd.

(†) *Expositio totius Mundi* p. 8. in het derde deel der *Geographiæ veteris scriptorum græcorum minorum*. *Ad eos enim una mensura centum, & centum viginti mensuras facit.* Toen wy naar Egypte kwamen, was my de landtaal nog geheel onbekend, en ik kon dus zelve by de Arabiers niet naarvragen. De Heer Forskål hoorde eenige maanden naderhand, toen hy van Kâhira weer naar Alexandrie reisde „ dat de oogst in den omtrek dezer laatste plaats maar dertigvouwd, en „ als het veel regent tot zeventigvouwd geeft." Een Alexandriner boer zeide, dat hy gemeen„ lyk zeven tot vyftienvouwdig inzamelde, en maar eens vierentwintigvouwdig ingeoogst hadde. „ Deze meende egter gehoord te hebben, dat een ander eens eenen negenveertigvouwdigen „ oogst gehad hadde".

dus in de nabuurſchap des in tarw vrugtbaaren bergs Libanon, ſchier niets dan dúrrabrood eeten, en hunne tarw verkopen. Het is derhalven te vermoeden, dat de grootſte menigte in Paleſtina zig ook daarmeê vernoegt, en dat ISAAC, welke volgens 1 boek Moſes XXVI, 12. hondervouwdig inzamelde, dúrra gezaaid hebbe.

Dewyl de grond in de verſcheidene geweſten van het ooſten niet even vrugtbaar is, en de lugtmatiging dikwils zeer veel verſchilt, word het land ook verſcheidenlyk bewerkt. In Egypte, in het Babyloniſche landſchap, in Meſopotamie, Syrie en het beloofde land ſchynt men den akkerbouw niet zeer te benaerſtigen, en er zyn thans ook aldaar zo weinige inwoners, dat nog veelen der ſchoonſte velden onbebouwd leggen. Het werktuig der akkerlieden, zo wel in de gemelde landen, als in Arabie en Indie, is zeer ſlegt. Het land word met eenen ſlegten ploeg van de figuur C op de XV tafel, dan in de lengte, dan in de breedte omgewoeld, tot dat het los genoeg is. De ploeg word niet door paerden, maar door osſen getrokken, ja ik heb zelfs in den ſtreek van Bagdad tweemaal eenen ezel naaſt osſen, en in de ſtreek van Moſûl, twee muilezels voor den ploeg gezien. In plaats van ſpaden bedienen de Arabiers in Yemen zig van een' yzeren houweel van de figuur G, waarmede zy hunne tuinen, en de ſmalle akkers tegen de bergen, daar men geen ploeg brengen kan, omhakken. Zy hebben egter eene groote ſpade van de figuur H, om de greppels op de akkers en in de tuinen te maken, met welke twee lieden tevens arbeiden. De eene druktze in de aarde, en de andere moet ze by het touw, dat aan het yzer vaſtgemaakt is, naar zig toehalen.

Het ſchynt dat de akker in Yemen tamelyk goed, en in zommige ſtreeken gelyk een hof bearbeid word. De arbeid is aldaar ook zeer moeyelyk, wyl het land met groote vlyt bewaterd moet worden. De Arabiers in het dal Zebìd in Tehâma, insgelyks op zeer veele plaatzen in den bergagtigen oord (Dsjäbbâl) moeten dammen om hunne akkers maken, opdat het daaröp gebragte water er eenigen tyd op zou kunnen blyven ſtaan, en het land meſten. Om dezen dam te maken, ſpannen zy, als het land wel geploegd en mullig is, twee osſen voor eene breede plank met drie touwen of yzeren kettingen, als de figuur A op de XVI tafel aanwyſt. Als deze plank zo lang in de mulle aarde herömgeſleept is, dat zy er mede aangevuld is, ſlepen zy ze naar den gemelden dam. Een arbeid-

 wel-

welken men niet ligt in Europa navolgen zal, voornaamlyk daar wy zelden overvloed van bouwaarde op onze akkers hebben. De velden aan de bergen zyn ten deele gelyk de trappen in de koffyhoven, met muuren onderſchraagd om ze horizontaal te kunnen maken. Boven dezen muur is gemeenlyk een dam van aarde, om het water optehouden. Als de akkers niet verre van bronnen leggen, word het water derzelven derwaards geleid. Maar diegeenen, welken dit voordeel niet hebben, moeten tegen den regentyd eenen dam van ſteenen en ſtruiken in eenen weg bergwaards opmaken, niet dwars over den weg; want dan zou hy door 't geweld van 't water wegſpoelen, opdat zy het nodige water op hunne akkers leiden kunnen. Als de voorſte akker water genoeg heeft, word het op den naaſtbyleggende geleid. Het overige veroorzaakt de kleine ſtroomen, welken gedeeltelyk weer dood lopen, eer zy uit de bergagtige ſtreek komen, en de grooteren, (wadîs) welken na eenen langduurenden regen zig in de zee ontlaſten. Men ziet hier en daar in de bergagtige geweſten ook groote en wel bemuurde bakken, om water daar'in te vergaderen, en de omleggende velden van tyd tot tyd te bewateren. Deze waterbakken noemt men in Omân بادة *Bâde*, en in Yemen بركة *Birke*. In de vlakte van Damâr, insgelyks in eene andere niet verre van Saná, word het water by droogte uit diepe putten door oſſen, ezels of menſchen opgetrokken. Men kan zig deze manier van waterputten gemaklyk voorſtellen, ik heb ze egter ook nog op de XV tafel by B afgetékend. Het is zeer moeyelyk het land dus te bewateren; want de Arabiers hebben zomtyds zes of zeven rollen naaſt malkanderen over hunne putten, en kunnen door middel van deze allen te zamen nauwlyks zo veel water ophalen, als een eenig paternoſterwerk doen zoude. Het is raar, dat dit werktuig in Arabie niet in gebruik geraakt is, daar men doch zo wel die, welken door osſen, als die welken door menſchen gedreven worden, niet alleen in Egypte, maar ook in Turkye, Perſie en Indie ziet. Het laatſte welk met de voeten getreden word, heet *Sâkkie tdîr berîdsjel*, en is in zulke hoven alwaar het water niet diep is, zeer bekwaam. Degeen die het rad treed, zit op eenen dwars over den put gelegden balk, voor het buitenrond van het rad, en werkt met handen en voeten, zonder dat hy zig aan een byzonder hout behoeft vaſt te houden. (Michaëlis 41ſte vraag.) Men zal zo wel van deze als van andere waterwerktuigen by myne reisbeſchryving afbeeldingen vinden.

Ik

Ik heb in de bergägtige ſtreek van Yemen maar eens gelegenheid gehad te zien, hoe men aldaar zaait. De boer had eenen kleinen zak met linzen en wierp dit zaad zeer dunne tuſſchen de vooren, op dezelfde wyze als wy de erweten in de tuinen zaayen. Hy ſtiet alvoortgaande de aarde van beide zyden der voore met de voeten over het zaad. In andere geweſten ging de zaayer agter den ploegdryver, en ſtrooide de vrugt in de vooren, welke de andere vervolgens met den ploeg bedekte. Deze beide wyzen van zaayen zyn moeyelyk, wyl de zaayer zo dikwils den akker overgaan moet als er vooren zyn. Doch er blyven alsdan zo veele korrels niet buiten de aarde leggen, welken verdorren, of van de vogelen opgegeten worden, en de Arabiers gebruiken daarënboven minder zaad dan de Europeërs, wyl de lugtmatiging in hun land gerégelder is, en de landman verzekerd kan zyn, dat zyn zaad niet in de aarde zal verrotten, noch verdorren. De zogenaamde Turkſche weit en de dúrra ſchynen in eenige ſtreeken van Yemen enkeld geplant te worden. Ik zag ook tuſſchen Möſhak en Sehân eenige weitige akkers, op dewelken de planten op ryën, gelyk de kool in Europa ſchenen geplant te zyn. Dit waren nu ook de beſte akkers die ik ooit gezien hebbe. Alle de halmen ſchenen even hoog te zyn, en tuſſchen dezelven vond men in 't geheel geen onkruid. Dezelfde vrugt ſtond op digt daarby leggende akkers zeer ſlegt, een zeker bewys dat ook in Arabie alle boeren niet even naerſtig zyn. Ik zag ook niet ver van Mharras, dat een boer met zynen ploeg tuſſchen het koorn, welk in ryën geplant of gezaaid, en negen of tien duimen hoog was, woelde, en zyne oſſen waren zo afgerigt, dat zy tuſſchen de ryën gingen zonder op de vrugt te treden. Het nut van dezen arbeid zou zyn, dat het onkruid geſtoord, het koorn aan de wortel beter gedekt, en het land loſſer word, om den regen, of het water dat men op den akker brengt, intedrinken. Het onkruid welk naderhand weder te voorſchyn komt, word met de hand uitgeplukt, en tot voeder voor het vee gebruikt. Doch het zyn alleen de vlytige huisvadérs die zig deze moeite geven. De dúrravelden in den omtrek van Beit el Fakíh, waren vol onkruid, en niet in ryën gezaaid. In de bergägtige ſtreek van Yemen zag ik hier en daar een ſoort van neſten in de boomen, waarin de Arabiers gaan zitten om hunne koornakkers te bewaken. In Tehâma, daar de boomen zeldzaamer

 zyn,

zyn, bouwt men ten dien einde een hoog ligt ſtellaadje van de figuur F op de XV. tafel.

Als de koornvrugt ryp geworden is, plukken de Arabiers dezelve met de wortels uit de aarde, ten minſten heb ik in Yemen op deze wyze gerſt zien inöogſten. Groen koorn, gras en het geen verders tot voeder voor 't vee beſtemd is, word met een krom mes geſneden. De Indiaanen bedienen zig ook van zulke kromme meſſen, zo wel om daarmeê de ryſt van 't veld te maayen, als tot hunne kokosboomen. Om deze meſſen te ſcherpen, gebruikt de Indiaan, veelligt ook de Arabier, noch ſteen noch ſtaal, noch een met pek en zand beſmeerd hout. Hy gaat met de eene knie in 't zand zitten, met een weinig water naaſt zig, daarmeê hy zyn mes nat maakt. Dan ſchuurt hy zo lang met den anderen voet op het in het zand gelegde mes, tot dat hy denkt dat het tot zyn gebruik ſcherp genoeg is.

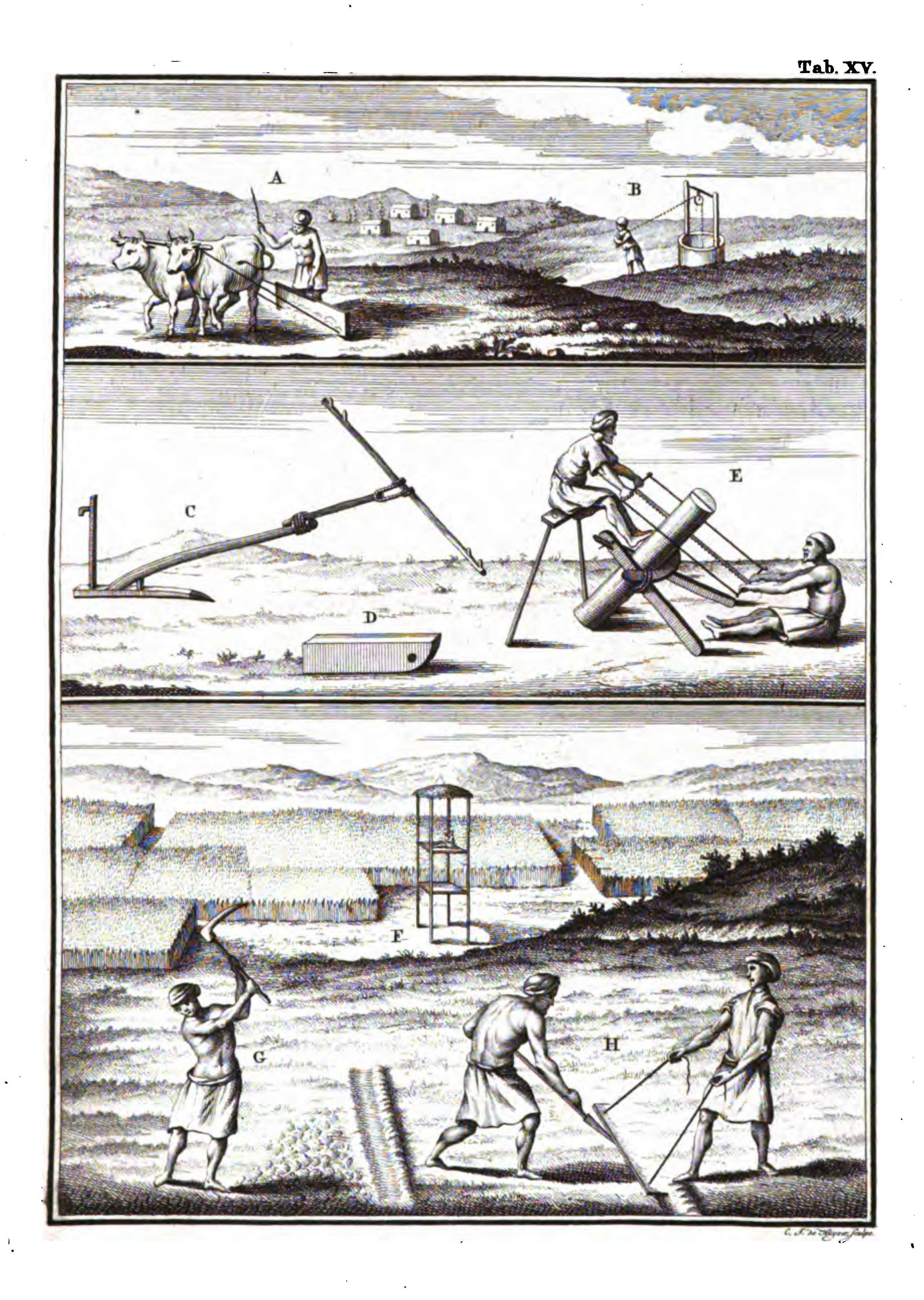
Wanneer het koorn zal gedorſcht worden, dan leggen het de Arabiers in Yemen in twee ryën met de airen tegen malkanderen, en laten door twee oſſen eenen grooten ſteen als de figuur D daaröver ſlepen. Het dorſchtuig in Syrie beſtaat uit eenige planken, waarin op de onderzyde eene menigte vuurſteenen zyn. De Egyptiſche manier van dorſſchen is bekend, en ik zal derzelve in myne reisbeſchryving nog gewagen. Allen worden door oſſen getrokken, en geen van allen verdient in Europa nagevolgd te worden.

Wegens de 14de vraag van den Heere Michaëlis van het uitzoeken des zaads, deed ik onderzoek by eenen Jood te Maskât, die zelve bouwland had. Hy zeide, dat zo min hy als de Mohámmedaanen in Omân, zig eene zwaarigheid daarüit maken tweederleie vrugten onderëen gemengd, in eenen akker te zaayen, wanneer men er voordeel in dagt te vinden. Maar het was niet geöorlofd eenen boom te enten. Zyne woorden waren, eenen rank welke blauwe druiven draagt, op eenen witten te zetten. Ook mogt hy geen kleed dragen waarvan de ſcheering hair, en de inſlag katoen, of het eene katoen, en het andere zyde ware. Men leeſt in 't 3 boek Moſes XIX: 19., dat geen Jood een kleed zou dragen van linnen en wollen dooréengemengd. Ter zelver plaatze ſtaat ook, dat niemand zynen akker met tweederlei zaad zou bezaayen. Dus ſcheen deze Jood dit zyn gebod niet te weten, ten minſten niet waartenemen.

Hy

Tab. XV.

Hy zeide ook, dat, als zyn schaap voor het eerst geworpen had, en het gebeurd ware, dat het lam een mannetje was, dan had hy het weggegeven. De vrugten der eerste drie jaaren van zyne vygen- en granaatäppelboomen, en van zyne wyndruiven had hy den armen gegeven. De vrugten zyner dadelboomen behield hy ook het eerste jaar voor zig, wyl Moses niet bevolen had, dat de Jooden iets daarvan den armen zouden geven. Ik heb nooit eenen akker gezien, welke van eenen Jood was beärbeid; want deze natie leeft in Egypte, Yemen, Persie en in de Turksche landen schier alleen van den handel en van handwerken. Ik heb ook niet kunnen bespeuren, dat de Mohámmedaanen een soort van godsdienstigen afkeer voor eenen onreinen akker hadden, maar zy betonen veel meer verägting voor degeenen, welken hunne akkers niet goed beärbeiden.

De Jooden te Básra en Bagdad kenden het hebreeuwsche woord in de 15de vraag van den Heere Michaëlis niet. De gemelde Jood te Maskát egter noemde קרבין سبوس *Sabûs*, de hulzen ter tarwe. In een dorp aan den Euphrat zifte eene Arabierin tarw, en als ik haar naar den naam der hulze, of naar datgeen wat door de zeeve valt, als de tarw gezuiverd word, vraagde, noemde zy het insgelyks Sabûs. Ook hoorde ik van de Mohámmedaanen te Básra, dat niet alleen de hulze van de tarw, maar ook van de ryst en van de gerst Sabûs genaamd word. Evenwel kende men dit woord te Háleb niet. Een Jood te Bagdad meende, dat *Sabûs* by de Hebreeën alleen de hulze der tarw betekende. Het *Siwân* heb ik zelve niet gezien. Een Italiaansche Jood zeide, dat hy hiervan in eenen duuren tyd te Acca brood had gegeten, en als dronken daarvan was geworden. Te Háleb betekent زيوان Siwân eene zeer slegt gelukte tarw, die by voorbeeld kort na den zaaityd door eenen al te sterken regen te veel geleden heeft.

De tyd, wanneer de vrugten ryp worden, is niet alleen naar de meer noordlyke of zuidlyke legging der landen verscheiden, maar ook na dat dezelven op bergen of in laage vlaktens leggen, insgelyks nadat zy vroeg of laat bewaterd kunnen worden. Dus is deze tyd alleen in het klein gebied des Imâms van Yemen, en even zo wel in de verscheidene andere provintiën van Arabie, zeer van malkanderen afwykende. By voorbeeld. De gerst word in het gewest van Saná reeds den 15den July van 't veld gehaald, en den 28sten dezer maand worden

den by Chamîs eerst linzen gezaaid. De dúrra was in 't begin van Augusty in de vlakte by Beit el Fakîh reeds over de zeven voeten hoog, en op denzelfden tyd wierden de akkers in het dal Zebîd, welk niet ver daarafgelegen is, reeds weder om te zaayen beploegd, en ter bewatering bereid. Men zeide te Jerusalem, dat de gerst in dit gewest tegen het einde van Maart ryp zy, en by Orfa zamelde men deze vrugt eerst in het laatst van May in. Aan den Nyl zaait men in October en November, en de oogst valt aldaar in de maand May (†). Te Mosûl kan de gerst gemeenlyk den 6[den] Ajâr (May) gemaaid worden, en de tarwenöogst word in dit gewest veertig dagen laater verwagt. Te Bagdad worden alle vrugten omtrent twintig dagen vroeger ryp, dan by Mosûl. Te Maskát word tarw en gerst op het einde der maand Késle, en in 't begin van Theibât, dat is in December gezaaid, en in Nisân of Maart, ingezameld. Durra egter word in Ailûl of op het einde van Augusty en in 't begin van September, gezaaid, en in het begin van Késle of tegen het einde van November, gemaaid. In de maand Theibât paart men te Maskát de dadelboomen, en daar men van deze vrugt veelerhande soorten heeft, waarvan de eene na de andere ryp word; zo heeft men in Omân geduurende drie maanden rype dadels, namelyk tegen het einde van Schabât, in Adar, Nisân, en in het begin der maand Ejâr, dat is in de maanden February, Maart en April.

Men vind in Arabie paerden, muilëzels, ezels, kameelen, dromedarissen, koeyen, schapen, geiten en ander tam vee in overvloed, als ook leeuwen, wilde gei-

(†) De Heer Forskål onderzogt op zyne tweede reis naar Alexandrie nauwkeuriger naar den tyd wanneer de vrugten in deze streek gezaaid, en ryp worden, dan ik had kunnen doen; en heeft aangemerkt: „ Dat de velden langs het kanaal by Alexandrie in October gezaaid, en de vrugten „ reeds in February gemaaid worden. Het land digt by Alexandrie egter, welk niet door de „ overstroming des Nyls bewaterd kan worden, word in November bezaaid, en de tarw word „ reeds in February gemaaid worden. Het land digt by Alexandrie egter, welk niet door de o„ verstroming des Nyls bewaterd kan worden, word in November bezaaid, en de tarw word „ reeds in Febraury, doch de gerst niet eer dan in Maart ryp. Rogge zaait men daar niet. „ Omtrent Kâhira word de gerst tegen het einde van April van 't veld genomen.

geiten, vossen, aapen, enz. (*). De Arabiers, gelyk bekend is, maken veel werk van de paerden. Zy verdelen ze genoegzaam in twee soorten. Het eene noemen zy *Kadischi*, dat is paerden van onbekenden afkomst. Deze worden in Arabie niet hooger geschat, dan de paerden in Europa, en men gebruikt ze om lasten te dragen, en tot allen gemeenen arbeid. Het andere soort heet *Köchlâni* of كحيلي *Köhejle*, dat is paerden, welker afkomst men reeds van twee duizend jaaren herwaards gerekend heeft. Zy zyn, zegt men, oorspronglyk afkomstig van de stoeterye des Konings SALOMON, en worden gemeenlyk tot eenen hoogen prys verkogt. Men houd de Köchlani voornaamlyk geschikt tot grooten zwaaren arbeid, en zy zouden geheele dagen zonder het minste voedzel, of gelyk men zegt, van den wind leven kunnen. Men gelooft van dezelven dat zy moedig op den vyand losgaan, en dat eenige familiën van dit adelyk paerdengeslagt zo veel verstand hebben, wanneer zy in eenen slag gewond, en dus onbekwaam worden hunnen beryder langer te dragen, van zig aanstonds terug te begeven, en hunnen meester in zekerheid te brengen. Valt de ruiter in het zand, dan blyven zy by hem staan, en hinniken tot dat er hulpe komt. Slaapt hy by hen in 't open veld, zo hinniken zy wanneer zig van verre rovers ontdekken, enz. Zy zyn noch fraai noch groot, maar vaerdig in 't lopen, en worden dus enkel om hunne deugdzaamheid, en om hun geslagt, niet om hun uiterlyk aanzien, van de Arabiers zo hoog geschat. Zy worden ook in 't geheel niet tot den gemeenen arbeid, maar alleen tot rypaerden gebruikt.

De Köchlâni worden voornaamlyk van de Bedouinen tusschen Básra, Merdîn en Syrie gefokt, en men vind in alle, in dit geweft leggende steden, schier geen voornaam Heer, die een ander paerd beryd. Het geheele geslagt word wederöm in verscheidene familiën verdeeld. In de streek van Mosúl vind men de familiën *Dsjülfa*, *Mânaki*, *Debälemle*, *Seklaúi*, *Sáade*, *Hamdâni* en *Frädsje*. De voornaamste familiën in de streek van Háleb zyn *Dsjülfa*, *Mânaki*, *Toreisi*, *Seklaúi*. Te Hâma vind men, *Challaúi*. Te Orfa, *Daádsjani*. Te Damask, *Néds-*

(*) STRABO zegt in 't 16 boek zyner Aardbeschryving, er zy in Arabie: *pecorum omnis generis copia exceptis equis, mulis & porcis. Avium etiam omnium præter anseres & gallinas.*

Nédsjedi enz. Ik heb op de weftzyde van Arabie wel niets van deze Kochlâni gehoord, vermoede egter, dat men ze ook aldaar, en voornaamlyk in Hedsjân aantreffe. Eenigen van gemelde familiën worden ook hooger gefchat dan de anderen. En offchoon men verzekerd zy, dat de Köchlâni zomtyds niet zo goed zyn, als eenige Kadîfchi, zo maakt men doch van genen, voornaamlyk van de merriën, vry meer werk, in de hoop dat haare veulens wel aarten zullen.

De Arabiers hebben van hunne Köchlâni wel geen geflagtregifter van eenige honderd jaaren, egter kunnen zy van hunne afkomft evenwel tamelyk verzekerd zyn, wyl de merriën altyd in tegenwoordigheid van getuigen, en wel van Arabifche getuigen gedekt worden. Dan offchoon veele Arabiers er zomtyds geen confcientie-werk van maken eenen valfchen eed te doen, hoort men doch van geen voorbeeld, dat ooit een Arabier een valfch getuigenis van de geboorte eens paerds onderfchreven hebbe, wyl zy vaft gelöven, dat hunne gantfche familie uitgeroeid zoude worden, als zy in dit ftuk tegen de waarheid fpraken. Wanneer dus een Chriften eene merrie van het geflagt Köchlâni bezit, of voor eenen Arabier onderhoud, en dezelve van eenen Köchlâni wil laten dekken, moet hy eenen Arabier als getuigen daarby roepen. Deze blyft twintig dagen by de merrie, om verzekerd te zyn, dat geen gemeene hengft haar ontëerd heeft. Ja zy moet in dien tyd geen hengft noch ezel, zelfs niet van verre zien. By de geboorte van een veulen moet de gemelde getuige weer tegenwoordig zyn, en de geboortebrief word in de eerfte zeven dagen gerigtlyk opgefteld. Zulk een getuige krygt voor zyne moeite een *Benífch*, dat is een kleed. Geen merrie van het geflagt Köchlâni word met voordagt van eenen gemeenen hengft gedekt, en als het al eens onvoorziens gebeurde, word het veulen als een Kadîfch aangezien. Ondertuffchen maken de Arabiers er geen zwarigheid uit, eenen hengft van dit adelyk foort met eene merrie van onbekende afkomft te vermengen, het veulen van deze merrie word egter ook als een Kadifch aangemerkt.

De Arabiers verkopen de hengften van hunne Köchlâni, gelyk hunne gemeene paerden, op allerlei voorwaarden naar believen. De merriën egter verkopen zy niet gaern voor gereed geld, maar, wanneer de eigenaar ze niet wel houden kan, geeft hy ze eenen and'ren onder beding, dat hy aan derzelver

veulens deel zal hebben, of dat hy ze na een' zek'ren tyd wederöm eischen kan. Ik geloof, dat ook de eigenaar van den hengst een regt op een zeker gedeelte van de waerde des veulens hebbe. Het schynt ondertusschen, dat het met deze Köchlâni op dezelfde wys gaat, als met den ouden Arabischen adel der Schechs, namelyk, dat men hunne waerde alleen in hun vaderland erkend. De Tuken geven er zig niet veel moeite om, behalven wanneer zy bygeval een van deze edele paerden om niet kunnen krygen. Wyl zy een vrugtbaar en waterryk land, en meer bergägtige oorden hebben dan de Arabiers, zyn hun deze ranke snellopers ook niet van zo groote noodzaaklykheid. De groote zwaare paerden, welken onder het groot en pragtig tuig, dat zy ze gewoonlyk opleggen, veel beter pronken, zyn hun veel aangenaamer. Ik vermoede dat men ook in Dsjôf, een landschap in Yemen, Köchlâni aantreffe. Ik twyfel doch dat men in 't gebied des Imâms veel werk er van maakt; want de paerden der aanzienlyken in dit koningryk komen my voor Köchlâni veel te fraai en te zwaar voor. De Engelschen daarëntegen kopen somtyds te Mochha paerden tegen agt honderd of duizend speciedaalders. Een koopmam verzekerde my, dat een zyner landslieden in 't voorleden jaar te Mochha zulk een paerd gekogt had, dat hem te Bengalen het dubbeld daarvoor geboden was geworden, dat hy het egter naar Engeland afgezonden had, in hoope van zyne kooppenningen viervouwdig daarvoor te krygen.

Men vind in Arabie tweederlei soort ezels. De kleine loome ezels zyn in de oosterschе landen al zo min geägt als by ons. Men heeft er een soort grooten en moedigen, welken ik op de reizen bekwaamer vond, dan paerden, en die ook duur betaald worden. Denklyk treft men in Arabie ook verscheidene soorten van kameelen aan. Ik herïnner my ten minsten, dat de meeste kameelen in het gebied des Imâms maar middelmatig groot, en van eene helderbruine kleur waren. Ik zag egter aldaar ook kameelen uit Nedsjerân, welken groot en zwaar, en van eene donker bruine kleur waren. De drommedarissen die ik zo wel in Arabie als in Egypte gezien heb, hadden allen maar eenen bult op den rug, en konden van iemand, die niet gewoon is dergelyke dieren te zien, niet anders van de kameelen onderscheiden worden, dan daardoor dat zy ligter, en dus beter tot het lopen schynen geschikt te zyn. Van de zogenaamde drommedarissen met twee verhevenheden op den rug, heb ik er maar

drie gezien in eene ſtad van Natolie, welken uit de Crim derwaards gebragt waren. Dezen waren zo groot en zwaar, dat men ze wel eerder een byzonder ſoort van kameelen, dan van drommedariſſen noemen kan. Daar ik niet weet, of het reeds in Europa bekend is, in welke houding de kameelen paren, wil ik dit in het voorbygaan aanmerken. Ik zag het in Egypte. De kameelin lag op den grond, en men had haar de voorſte pooten gebonden, opdat zy niet opſpringen zou; de kameel zat agter haar, gelyk een hond op zyn agterſte. Hy ſtond namelyk op zyne voorpooten. Hy was by zyne liefdensverrigting zo flauwmoedig, als ik ooit een dier gezien hebbe, en de boer moeſt hem lang met de hand kittelen eer hy zynen pligt wilde volbrengen. Na verrigt werk ſtiet de boer hem van de kameelin af. Hy liet deze vaerdig opſpringen, en ſloeg haar met zynen pantoffel braaf op haar agterſte, terwyl een ander haar herömleidde. Men zou in Meſopotamie en Natolie, en dus denklyk in alle de geweſten, de kameelen op deze wyze laten paren.

De oſſen en koeyen in Arabie hebben midden op den ſchouder eenen bult van vet, welke, gelyk by de kameelen, des te grooter is, hoe vetter deze dieren zyn. Indien het waar is, dat de oſſen der Hottentotten zig laten gewennen, zig des nagts op eene rye digt aan malkand'ren te plaatzen, om den aanvallende wilde dieren eene geheele linie hoornen aantebieden, (Michaëlis 64ſte vraag), dan moeten de Arabiſche wel dommer zyn; want dergelyke deugden heb ik nooit van hun gehoord. De buffelöſſen vind men in de ooſterſche landen byna in alle ſompige oorden, en by groote vloeden, en aldaar gemeenlyk in grootere menigte dan het gemeen hoornvee. De buffelkoeyen geven meer melk, en de buffelöſſen zyn tot den arbeid ten minſten al zo geſchikt, als de gemeenen. Ik zag buffels in Egypte, op het eiland Bombay, by Surat, aan den Euphrat, Tigris, Orontes, te Scanderone enz. Maar ik herinner my niet ze in Arabie gezien te hebben, en aldaar is voor dit dier ook wel te weinig water. Het vleesch der buffelöſſen ſmaakte my niet zo goed als ander oſſenvleesch. Het is harder en grover van vezelen. Doch heb ik miſſchien dikwils jong buffelvleesch in plaats van oſſenvleesch gegeten. Het word in die landen, daar deze dieren menigvuldig zyn, zeer veel, zo wel van voornanaamen als geringen, en ook wel van Europeſche kooplieden gegeten. (Michaëlis 85ſte vraag). Te Baſra hoorde ik, en zag het eens zelve, dat, wanneer een Arabier

hier eene buffelkoei melkt, een ander haar de hand byna tot aan den elleboog in de *vulva* steekt, wyl men uit de ondervinding wil geleerd hebben, dat zy meer melk geven, als zy op deze wyze gekitteld worden. Deze gewoonte heeft veel overeenkomst met die der Scythen, welken buizen in hunne paerden staken, en met den mond in dezelven bliezen terwyl andere molken (*).

De *Jakkal* of *Tschakkal* is een bekend soort van vossen, of wilde honden, die zig in Indie, Persie, Arrâk, Syrie, by Constantinopole en in andere gewesten meer, in groote menigte laten horen. (Michaëlis 38ste vraag). Doch het schynt dat men ze in de streek van Mekke niet zeer veel vind. Een Koopman uit deze stad, welke van den Scherif aan den Mogol gezonden was, had hun geluid niet gekend, maar in 't eerst hun geschreeuw voor een geschreeuw van kinderen gehouden. Hiertoe word egter wel eene tamelyk sterke inbeelding vereischt. Ik heb het geschreeuw dezer dieren 's nagts by stil weeder in de voorgemelde gewesten zeer dikwils gehoord, doch aanvanglyk voor een gehuil eener menigte honden gehouden. Deze dieren zyn zomtyds zo stout, des nagts alleen in de huizen te komen; en myn bediende te Bombay, welke buiten de stad woonde, had ze zelve uit zyne keuken verjaagd. Hy wist egter niet, dat zy zig door een geschreeuw verraden hadden, wanneer andere Tschakkallen geschreeuwd hadden. Evenwel antwoorden zy gemeenlyk als zy het 's nagts de stem van huns gelyken horen, gelyk de honden, de ezels en de haanen. De Tschakkal is bytägtig, gelyk het geslagt der honden en vossen gewoon is; men doet geen moeite om hem te vangen, wyl zyn vel niet gezogt word. De naam Tschakkal zou Turksch zyn. De gemeene Arabier noemt dit dier *Waui* of *Benât el waui*. Men verwisselt het zeer dikwils met den vos. Deze heet ثعلب *Táleb* of ابو الحصين *Abulhösni* (†).

De

(*) Herodotus IV boek 2.

(†) Er is een groot onderscheid tusschen de bovengemelden, en de naamen ابو طالب *Abu Thaleb*, en ابو الحسين *Abul Hössejn*, evenwel is de klank derzelven in de ooren der Europeëren schier dezelfde. Dit kan tot voorbeeld dienen, dat het voor eenen Europeër, die niet veele jaaren in Arabie geweest is, onmogelyk is, de Arabische eigen naamen (*nomina propria*) enkel naar het gehoor regt te schryven.

De Hyæna vind men menigvuldig in Persie. Een Engelander, welke ze dikwils te Gambrôn of Bender Abbås gezien en gehoord had, meende in haar geluid eenige overeenkomst met de stemme van een mensch bemerkt te hebben. Een ander daarëntegen die ook eenige jaaren aan dezen oord was geweest, had niets menschelyks in het gehuil der Hyæna bespeurd. Beiden stemden egter daarin overëen, dat de Hyæna 's nagts op roof gaat, en in het jaargety, als alle inwoners te Gambrôn onder den blooten hemel slapen, zomtyds de kinders van de zyde hunner ouderen weghaalt. Dewyl de honden, ezels, koeyen enz. op de kusten van den Persischen zeeboezem en in Omân, uit gebrek aan ander voedzel, visch eeten, vermoed men, dat zo wel de Hyæna als de Tschakkal, welken zig in dezen oord ophouden, ook zomtyds genoodzaakt zyn hunnen honger daarmeê te stillen. (Michaëlis 88ste vraag). By onze afreis was eene levendige Hyæna in de koninglyke menagerie op Friederichsberg, en wyl zy zedert gestorven is, ziet men haare opgevulde huid op de koninglyke kunstkamer te Koppenhage.

Aapen zag ik in de bosschen van Yemen zomtyds by honderden. VERTUMAN, die veele wonderlyke zaaken voorgeeft in Yemen gezien te hebben, zegt, dat hy op zyne reis van Aden naar Saná over de tienduizend aapen by malkand'ren gezien hebbe. De planters der koffy en van andere vrugten moeten om dezelven vlytig wagt houden. De Yemensche aapen hebben een rood en naakt agterste, en zyn byzonder bekwaam om allerlei kunsten te leren. Zy moeten daaröm buiten hun vaderland, by voorbeeld in Egypte, menigen armen mensch het brood verschaffen.

De *Jarboá* of zogenaamde pharaosche ratten vind men in Egypte, in Nedsjed, aan beide zyden des Persischen zeeboezems, in de woestyne tusschen Básra en Háleb en in andere gewesten meer. Ik herïnnere my niet alleen goede aftékeningen, maar ook het dier zelf in natuurkabinetten gezien te hebben. (Michaëlis 92ste vraag). Ik heb van dit soort van ratten maar eene eenige levendig gezien, en daar ten dezen tyde onze bekwaame natuurkenner, de Heer Forskäl, nog leefde, hield ik het voor zeer overtollig, nog iets van de Jarboá te willen onderzoeken, wat HASSELQUIST en anderen niet reeds beschreven hadden. Men verzekérde, dat de Arabiers dezelven gaern eeten. In de verscheidene oorden alwaar ik naar dit dier onderzoek deed, geloofde men niet, dat het steenen konde

ze doorgraven. Men vind in Arabie ook *camelons*, en veele andere soorten van hagedisfen.

Tam pluimgedierte is in de vrugtbaare gewesten van Arabie in zo grooten overvloed, dat men de hoenders daar al zo goedkoop als in Europa kan bekomen. Paerlhoenders zyn daar wel wild, maar in Tehâma aan den bergagtigen kant zo menigvuldig, dat de jongens dezelven met steenen smyten, en in de stad te koop brengen. Tortelduiven ziet men in alle boschagtige streeken. Ook zyn er struisvogels in de Arabische woestynen, doch ik weet niet, of de Arabiers wel de moeite nemen van ze te vangen, en ze van jongs af optevoeden. Ik zag een' struisvogel te Loheia, die uit Habbesch was gekomen, en naar Saná moest gebragt worden. Ik geloof dat de Arabiers den struisvogel *Thär ed Sjämmel* dat is den kameelvogel noemen. De vogel *Hudbud* is in de streek des Persischen zeeboezems zeer wel bekend. Doch geen Arabier verstaat zyne taal, en men gelooft niet, dat ooit een sterveling, behalven Salomon, der vogelen taal verstaan hebbe.

Men vind in den Arabischen zeeboezem eene zeer groote menigte van visschen. Het staat my voor van den Heere Forskäl gehoord te hebben, dat hy op onze reis van Sues tot Moccha, by de honderd verscheidene soorten aangetroffen hadde. Veelen derzelven zyn zeer welsmakend. Onder de schelpvisschen is vooräl merkwaerdig, die, welke LINEUS *strombus fusus* noemt. Dit soort vonden wy te Loheia. Ze zyn bezwaarlyk te bekomen, doordien ze altoos diep op den bodem der zee leggen. Evenwel deden wy er eene menigte van visfen, en zonden ze naar Europa. In de streek van Loheia worden ook paerloesters gevist. Doch men zegt dat ze nergens in deze zee zo overvloedig zyn, als by Dachläck, een eiland op de Africaansche kust. Aan schildpadden en andere zeegediertens ontbreekt het insgelyks in den Arabischen zeeboezem niet.

De sprinkhaanen zyn in de oostersche landen zeer menigvuldig, doch misschien niet zo zeer als men in Europa wel gelooft. (Michaëlis 32ste vraag). Wy zagen den eersten grooten troup daarvan tegen het einde van December 1761 te Kâhira, en den 9den January 1762 in dezelfde stad, eenen nog vreeslyk'ren, welke met eenen zuidwesten wind, en dus waarschynlyk over de woestyne van Lybie kwam. Dezen laatst gemelden dag viel er eene zeer groote menigte van op de daken der huizen, en op de straaten neder, veelligt omdat ze van de reis ver-

vermoeid, misschien egter ook wyl zy in hun vaderland niet gewoon waren steden te zien, en door menschen ontrust te worden, of wyl zy hier gelyk op de velden hun voedzel wilden zoeken. Naderhand zag ik geen springhaanen weer in menigte, dan na onze aankomst te Dsjidda. Een groote troup kwam in den nagt tusschen den 10den en 11den November 1762 naar deze stad met eenen westenwind, en dus over den Arabischen zeeboezem, welke hier ter plaatze zeer breed is. Veelen egter hadden ook in 't water hun graf gevonden. Den 17den derzelve maand kwam één ander heir naar Dsjidda, het was nogthans niet zo talryk als het eerste. In May, als de dadels begonnen ryp te worden, kwamen eenige maalen zeer groote zwermen uit het westen of het zuiden, gevolglyk over den Arabischen zeeboezem te Mochha aan. Zy keerden gemeenlyk den volgenden dag weer terug, of vervorderden hunne reis verder oostwaards naar de bergagtige streek Den 31sten May 1763 trok eene groote menigte de stad van 't zuiden naar 't noorden voorby, en den 1sten Juny wederöm van 't noorden naar 't zuiden. Misschien was dit dezelfde troup. De zeeboezem is by Moccha, gelyk men weet, niet breed. Egter was de oever zomtyds nog met springhaanen bedekt. Mogelyk was dezen de gesteldheid der zee zo min bekend, als dengeenen, welken naar Káhira kwamen, het gevaar, dat hen in eene stad dreigde. In 't begin van July 1763 zagen wy eene schriklyke menigte springhaanen by den berg Sumâra, en op den weg van hier naar Jerîm. Ook kwam den 28sten dezer maand een groote troup naar Möshák. In Persie zag ik er eenigen tusschen Schirâs en Abuschähhr. Den 17den April 1766 trof ik, om dus te spreeken, een nest met springhaanen aan. Een groot stuk lands by Tel el Haua, op den weg van Mosûl naar Nisfebîn, was gantschlyk met jonge springhaanen als bedekt, dewelken nog niet veel grooter dan eene gemeene vlieg waren. De vleugels aan deze kleine insecten waren nog nauwlyks te zien, en van de springvoeten schenen zy maar alleen de bovenste helft te hebben. Denklyk egter waren de springvoeten reeds volledig, namelyk te zamen gebogen, en nog maar met eene huid overwassen. Deze springhaanen zegt men krygen hunne natuurlyke grootte met eene verbaazende schielykheid. Was er eene goede policie in dit land, dan hadden op deze plaats veele duizenden, van dewelken doch voorzeker groote schade te dugten was, met weinig moeite als in hunne geboorte kunnen gesmoord worden. Doch de met my reizenden schenen er zig niet

niet om te bekommeren, maar zig enkel op de voorzienigheid en den *Samármog*, of ſpringhaanenvreter, te verlaten. Een ſterken regen zou dezen jongen ſpringhaanen ook veelligt ſchadelyk geweeſt zyn; want, waar ik die inſecten ook gezien hebbe, daar had het in eenigen tyd niet geregend, en zy trokken weg, als het regenagtig weeder wierd.

Op den weg van Diarbekr naar Orfa zag ik verſcheidene ſoorten van groote en kleine krekels en ſpringhaanen. Zy hadden allen twee groote ſpringvoeten, die by zommigen week en buigzaam waren. Een klein ſoort had eenen harden kam op den kop, twee zeer grooten hadden ſpringvoeten, maar geen vleugels, en waren dus denklyk nog poppen. Anderen hadden volkomen de figuur der ſpringhaanen, doch zy waren kleiner. Ook vond ik in 't begin der maand October de zogenaamde godsaanbidſter, (Michaëlis 51ſte vraag) welke reeds op de 32 tafel van Nordens reizen afgetekend, ook in natuurkabinetten in Europa niet meer zeldzaam is. Wegens dit inſect heb ik by verſcheidene Mohámmedaanen, en onder anderen ook by eenen koopman uit Mékke onderzoek gedaan: of zy het voor heilig houden, en of zy geloven, dat het hun den weg naar Mékke met uitgebreide armen wyze? Maar niemand had ooit van eene zo buitengemeene eigenſchap van dit ſoort van ſpringhaanen iets gehoord. Een Chriſten te Háleb noemde dit inſect *Dar núch.* In Italie en Frankryk noemt men het de godsaanbidſter. Dus hebben veelligt de Chriſt'nen, en niet de Mohámmedaanen zig 't eerſt ingebeeld, dat het bad.

Ik heb zo wel by Jooden als Mohámmedaanen in Omân, aan den Perſiſchen zeeboezem, te Báſra en Bagdad naar den naam gevraagd, dien men den voeten der ſpringhaanen geeft. (Michaëlis 31ſte vraag). Allen noemden de twee ſpringvoeten enkel voeten (*Ridsjelejn*) en de vier kleinen, de handen der ſpringhaanen. *Karáa* betekent naar de mening eens Mulla te Báſra, het been tusſchen de kneukels en de knie. Een ander meende, het betekende by menſchen eigenlyk de kuiten. Deze noemde het ſchenkelbeen ساق *Sâk.*

Als ik de trekſpringhaanen nog in andere dan de gemelde geweſten gezien heb, zyn zy in zo klein getal geweeſt, dat ik het de moeite niet waerdig agtte, dezelven aantemerken. De trekſpringhaan is even dezelfde, welken de Arabiers eeten, en gelyk ik my herïnnere van den Heere Forskäl gehoord te hebben, ook dezelfde, welken men in Duitſchland gezien heeft. Een Arabier uit

Lachsa, met denwelken ik in Persie reisde, noemde my de volgenden onder de springhaanen welken zyn vaderland bezoeken: *Dsjeråd áchmar*, of de roode springhaan. Deze is by zyne aankomst zeer mager. Nadat hy zig nu tot groote schade der inwoneren wel gevoed en gemest heeft, word hy *Dsjeråd Mükken* genaamd, en dan is hy voor de Arabiers een lekker beetje. Op dezen volgt *Dsjeråd cheifân*, dat is de ligte springhaan. Deze komt ook mager naar Lachsa, en word, na eenen tyd lang goed voedzel gehad te hebben, *Dsjeråd semân*, of de vette springhaan genaamd, en dient den Arabieren ook tot spyze. Te Básra noemt men den springhaan, welken de Arabiers het liefst eeten مكن *Mukn*. Men zeide verder, dat deze het wyfje, en zeer vet, of vol eyeren, en voor de mannen eene versterkende spyze zy. جراد عصفور *Dsjeråd assfûr* is het mannetje van de *Mukn*, doch mager, en word daaröm te Básra niet veel om te eeten gezogt.

Het is voor de Europeërs al zo onbegryplyk, dat de Arabiers springhaanen met smaak eeten, als het den Arabieren, die nooit omgang met Christ'nen gehad hebben, ongelooflyk voorkomt, wanneer men hun vertelt, dat de Christ'nen oesters, krabben, kreeften en dergelyken voor eene aangenaame spys houden. Evenwel is het eene zo vast en zeker als het andere. De springhaanen worden in alle de Arabische steden van Båb el mandeb af tot Básra toe, aan touwtjes geregen ter markte gebragt. Op den berg Sumåra zag ik eenen Arabier, die er zig eenen geheelen zak vol van gezameld had. Men heeft verscheidene wyzen van ze toetebereiden. Een Arabier in Egypte, van wien wy begeerden, dat hy in onze tegenwoordigheid sprinkhaanen ate, wierp ze op eene gloeyende koole, en nadat hy ze lang genoeg oordeelde gebraden te hebben, nam hy ze een voor een by de springvoeten en den kop, en nam de rest in eenen hap. Als de Arabiers eene groote menigte springhaanen hebben, braden, of drogen zy ze in den oven, of koken en eeten ze met zout. Ik zelve heb nooit ondernomen springhaanen te eeten. Maar de consul LUCAS, welke zig eenige jaaren te Salé opgehouden, en aldaar de proef er van genomen had, heeft den Heere conferentie-raad WASCHERSLEBE verzekerd, dat zy omtrent denzelfden smaak hebben als de gedroogde platvischjes, welken van Eckernforde uit het Holsteinsche komen en aldaar *bretlinger* genaamd worden. De Arabiers in 't koningryk Marocco koken de springhaanen en drogen ze op de daken der huizen. Men brengt ze daar met kor-

korven vol op de markt. De Heer Lucas heeft noch in Salé, noch in Egypte of Arabie gehoord, dat het eeten der ſpringhaanen ongezond zy, en hondsmuggen of gevleugelde hondsluizen zou veroorzaken (*). (Michaëlis 32^{ſte} vraag). De Jooden in Yemen eeten de ſpringhaanen al zo gaern als de mohámmedaanſche Arabiers, en willen daaröm verzekeren, dat de vogels, welken GOD den kinderen Iſraëls in de woeſtyne gaf, niets anders dan ſpringhaanen geweeſt zyn. De Italiaanſche Jooden te Háleb egter meenden, dat GOD hunne voorvaders in de woeſtyne met patryzen geſpysd hebbe. Doch is de mening der Arabiſche Jooden hierïn wel de waarſchynlykſte. HIOB LUDOLPH heeft in zyne verhandeling over de ſpringhaanen op 't einde van 't aanhangzel tot zyne beſchryving van Abysſinie ook reeds waarſchynlyk gemaakt, dat den Iſraëliten ſpringhaanen toegezonden wierden (†). De Turken ſchynen nog geen ſmaak in de ſpringhaanen gevonden te hebben. Zy worden daaröm reeds in Bagdad, Moſûl Diarbekr en andere grensſteden van Arabie alleen van geborene Arabieren, of in 't geheel niet gegeten. De hoenders, zwynen, en voorál de aapen zyn groote liefhebbers van ſpringhaanen.

De ſpringhaan دبا *Dúbbe* of *Dúbben*, waarvan de hofraad Michaëlis ſpreekt, is in Omân, Láchſa en te Báſra bekend, doch word nergens gegeten. Men zeide te Báſra dat hy den buikloop, en ſnydingen in 't lyf veroorzaakt. Dit ſoort is veel kleiner dan de voorgemelde eetbaare ſoorten. Wanneer dezen zig in eenig geweſt van Omân neergeſlagen hebben, broeyen zy in de aarde, en blyven gemeenlyk drie of vier jaaren. Zy hadden eerſt kort voor dat ik te Maskát was, de ſtreek van Sohân verlaten, nadat zy in de voorgaande jaaren groote ſchaden aan de dadelen, het voornaamſte voedzel der inwoneren dezer plaats, toegebragt

(*) De Heer Juſtitieraad TEMLER toont my den brief van CLENARDI, alwaar deze reiziger in 't I boek bl. 73 ook zegt, dat de Arabiers te Fez ſpringhaanen eeten. OLAUS BORNEMAN ſchryft in zyne *Diſſertatione critico philologica de victu* JOHANNIS BAPTISTAE: dat reeds STRABO, DIODORUS SICULUS, AGATHARCHIDES, HIERONIMUS *in Jovianum*, ARISTOPHANES, PLINIUS, NEUHOF in zyne beſchryving van China, ADROVANDUS, JOSEPHUS DE ST. ANGELO THOLESANUS niet alleen beweren, dat de Oosterlingen ſpringhaanen eeten, maar zelfs met ſmaak eeten.

(†) Ziet de aanmerking bladz. 421 in de vertaling der algemeene waereld hiſtorie, het tweede deel.

bragt hadden. Omtrent Básra egter houd zig geen ſoort van ſpringhaanen langer op, dan zeven of agt dagen. Miſschien wyl het vogtig aardryk by Schat el árrab hun niet behaagt. Een Schech te Básra noemde een ander ſoort ſpringhaanen welk niet gegeten word, en zig voornaamlyk op de katoenvelden ophoud, قطني *Kúttoni.* Denklyk heeft dit ſoort ook eenen byzonderen Arabiſchen naam.

De Arabiers konden my van de verſcheidene vervellingen der ſpringhaanen niets berigten. Veelligt omdat ik hun geen duidelyk begrip daarvan kon geven, daar ik zelve op de herſchepping der inſecten weinig agt had gegeven, en wyl my daarënboven de woorden daarvan in de Arabiſche taal onbekend waren. Ik hoorde egter van eenen Arabier uit de woeſtyne omtrent Baſra, eene byzondere vergelyking der ſpringhaanen met andere dieren. Doordien my de beſchryving der verſchriklyke ſpringhaanen in de Openbaringe van JOHANNIS kap. IX niet in de gedagten viel, hield ik ze in 't eerſt voor eenen vrolyken inval van den Bedouin, en gaf er niet eer agt op, dan toen een andere te Bagdad dezelfde vergelyking maakte. Zie hier dezelve: Hy vergeleek den kop eens ſpringhaans by dien van een paerd, de borſt met die van eenen leeuw, zyne voeten met de voeten eens kameels, zyn lyf met dat eener ſlange, zynen ſtaert met den ſtaert eens ſcorpioens, zyne gevoelhoorntjes (zo ik my niet vergisſe) met de hairen eener vrouwe enz. Kortöm deze vergelyking ſchynt Openbaringe Johannis IX, 7, 8, 9, 10 te verklaren. Wanneer een godgeleerde van doorzigt en oordeel eenen tyd lang onder de herömzwervende Arabiers konde leven, zou hy veelligt tot verklaring van meer plaatzen van dit bybelboek gelegenheid vinden.

Het is zeker, dat de ſpringhaanen in haaren togt gemeenſchaplyk en als op bevel te werk gaan. Er blyven egter ook dikwils zeer veelen, het zy uit vermoeidheid, of uit andere oorzaaken terug. Wanneer men ze al zomtyds ter plaatze daar ze zig neergeſlagen hebben, met de hand grypen kan; zo laten zy zig juiſt daaröm niet altyd liever doodſlaan, dan dat zy de plaats, die zy eens gekozen hebben, zouden verlaten. (Michaëlis 32ſte vraag) want zo dra de inwoners in het dorp Menſil aan den Berg Sumára, eenen zwerm ſpringhaanen zagen, maakten zy een geſchreeuw en liepen met eenen grooten doek aan eenen ſtok gebonden, op hunne velden heröm, om te verhoeden dat de ſpringhaanen zig neêr-

neêrſlaan, of om diegeenen te verjagen welken reeds neêrgevallen zyn. Ik hoorde ook te Báſra, dat men daar ook zyn werk maakte de ſpringhaanen van de dadelboomen te verdryven.

Ik heb te Moſûl en Háleb veel van den ſpringhaanenvreter gehoord, maar er nooit geen gezien. (Michaëlis 6de vraag). Men noemt dezen vogel in de gemelde geweſten سمرمر *Samármar*, of naar de uitſpraak van anderen, *Samármog*. Men zegt, dat hy zwart, en grooter dan eene muſſche zy, doch niet aangenaam om te eeten. Ook verzekert men, dat hy dagelyks eene ongeloofly̆ke menigte ſpringhaanen kan verſlinden. Men wil egter ook bewéren, dat de ſpringhaanen zig zomtyds te weêrſtellen, en hem, als zy hem door overmagt overwinnen, met veeren en al vertéren. Als de kinders in de ſteden op de grenzen van Arabie eenen levendigen ſpringhaan in handen krygen, zetten zy hem voor zig, en roepen: Samármog; en, wyl de ſpringhaan zig dan wegens het geluid, of de beweging der jongens neêrkruipt, of zig op de plaats daar hy zit vaſthoud; zo heeft men den kinderen wysgemaakt, dat zy zelfs voor den naam huns vyands vrezen, en voor hem wegkruipen, of hem met eenen ſteen werpen willen.

De Samármog is te Moſûl en Háleb niet inheemſch, maar men haalt hem uit Choraſân, en wel met eene groote plegtigheid. Als de ſpringhaanen de overhand nemen, zend de regering eenige geloofwaardige mannen naar eene bronn' digt by een dorp سامروں *Samarûn*, welk in eene vlakte tuſſchen vier bergen niet verre van Meſched of Muſa errídda, in de gemelde Perſiſche provintie legt. De afgezondenen vullen daar eene kiſt met water uit de bronn', met de tot dit werk voorgeſchrevene plegtigheid. Zy bepekken de kiſt zorgvuldiglyk, opdat er geen water uitwaaſſeme, of verſtort worde, eer zy te huis komen. De kiſt moet verder van de bron af, tot aan de ſtad die het water doet halen, noch op den grond gezet worden, noch onder dak komen, maar ſteeds tusſchen hemel en aarde blyven, indien het water zyne kragt niet zal verliezen. Daar nu Moſûl met eenen muur omgeven is, mag dit water niet eens door de ſtadspoort gedragen worden, maar men trekt het over den muur, en maakt de kiſt daarna boven op de moskee *Nébbi Gurgis*, welke eertyds eene kerk was, en zedert onheuglyke jaaren de byzondere eer boven alle andere plaatzen in de ſtad gehad heeft, dat de kiſt met dit water op dezelve is geſteld geworden.

 Wanneer

Wanneer het water dus met alle behoorlyke zorgvuldigheid uit Chorafân gehaald is, dan geloven de Mohámmedaanen, Chrift'nen en Jooden te Mofúl, dat de Samârmog dit water volge, en zo lang in dien oord blyve als er een drop van in de kift op Nébbi Gurgis overig is. Ik zag op deze kift een groot oyevaars neft, en toonde daaröm jegens eenen der voornaamfte Chrift'nen dezer ftad myne groote verwondering over den fynen reuk van den Samârmog, welke ondanks alle de op de kift leggende vuiligheid, het water kon ruiken. Hy antwoordde my niets daaröp, maar was geheel te onvreden, dat de regéring den oyevaar vergund had, zyn neft op zulk eenen grooten fchat te maken, en nog meer, dat men in de laatfte agt of negen jaaren geen verfch water gehaald had.

Men wil opgemerkt hebben, dat de fpringhaanen in de ftreek van Mofúl in het eerfte jaar geen groote fchade doen, doch dat zy in de aarde kruipen, en zig het volgende jaar oneindig vermenigvuldigen. Veelligt is dit de fpringhaan, welke hierboven Dübbe genaamd is. Als de fpringhaanen zig nu eenigzins in menigte vertonen, is de Pacha waarfchynlyk genoodzaakt, het water met groote koften uit Chorafân te doen halen, in zo ver hy van het volk de klagte niet wil horen, dat hy er de oorzaak van is, als de fpringhaanen de vrugten in zyn gebied verderven. Maar zyn de fpringhaanen het befte voedzel van den Samârmog, en heeft hy eene zo fterke natuurlyke drift, dat hy ook alle degeenen dood, welken hy niet zelve verteren kan, dan zal hy ze wel van zelven opzoeken, en de Heeren te Mofúl konden ongetwyfeld de moeite en koften fparen, het water uit Chorafân te halen. In het kafteel te Háleb zou insgelyks van dit water uit de gemelde bronn' in Chorâfan bewaard worden, om den Samârmog naar het gebied dezer ftad te lokken. Ik heb lieden gefproken, die wel de kift, waarïn het water geweeft was, gezien hadden, maar niemand heugde het, dat er verfch water in gehaald was.

In Arabie en Perfie zegt men is een vogel, welken men *Sumâna* noemt. (Michaëlis 5de vraag). Hy zou kleiner dan eene duif, en zwart zyn, zeer vet worden, eenen langen bek, voor 't overige zenuwen, beend'ren en aders hebben gelyk andere vogels. Met deze befchryving van den Sumâna zullen de natuurkundigen niet te vreden zyn, doch ik kan er niets verder van zeggen, dan het geen ik gehoord hebb'. De vogel *Salva* is nu ook nog bekend. Ik heb meer

meer dan eenen Arabier gesproken, die den naam gehoord had. Een Koopman uit Tunis, welke verscheidene reizen tusschen Surat en Dsjidda gedaan had, geloofde beiden, de Salva en Sumâna zo wel in Arabie als in Barbarye gezien te hebben. De Heer Forskäl had den naam *Selva* van eenen Jager te Alexandrie kort voor zyne afreis gehoord, maar den vogel zelven niet kunnen bekomen. Hy schreef deswegens aan den Heere consul MARION, en kreeg tot antwoord, dat de vogel سلو *Selon* dezelfde zy, welken de Franschen *Roi des Cailles* noemen, en dat men hem in den voortyd in de streek van Alexandrie ontmoette. Hy had te Constantinopole gehoord, en de Heer cancelaryraad SCHUMACHER, welke zig in deze stad veele jaaren opgehouden had, verzekerde het insgelyks, dat de wagtels in 't begin van September in zo groote menigte over de zwarte zee komen, dat men ze om dien tyd aan den oever derzelve, en in andere streeken van Constantinopole, zomtyds met de hand vangen kan, wanneer zy van de lange reize vermoeid zig voor de eerste maal neêrzetten. Dit gaf den Heere Forskäl aanleiding te denken, dat de *Selav* van Moses de wagtel zy. Ik vind egter in zyne papieren niet, dat hy naderhand in de streek van den Arabischen zeeboezem gelegenheid gehad hebbe tot narigten, welken deze gedagte bevestigen.

Vliegende visschen heb ik op den Arabischen zeeboezem tusschen Dsjidda en Loheia doch alleen in klein aantal ontdekt. (Michaëlis 4de vraag). Dezen vlogen maar eenige honderd schreden ver, en kwamen niet hoog boven het water. Een schipper van Surát noemde deze vliegende visschen in de Indische taal جري *Dsjeri*. Een andere van Maskat noemde ze شباص *Schibâs*. Te Dsjidda noemde men ze *Dsjerâd el bachr*, dat is, zeespringhaanen. Een koopman uit Mochha zeide my, dat de Arabiers de vliegende visschen met saffraan en speceryen opvullen, dezelven veertig dagen in de lugt laten drogen, en naderhand als een versterkend middel eeten. Misschien doen de ingredienten zomtyds deze werking.

Te Básra is een soort slangen, welken men حيه سرسورية *Heie surſurîe* of حيه طيارة *Heie thiâre* noemt. Dezen houden zig veel op de dadelboomen op, en wyl het haar te veel moeite is, eenen hoogen boom af, en eenen and'ren nabystaanden weer op te klimmen, houden zy zig met den staert aan eenen tak, doen denzelven slingeren, en springen dus op een' and'ren boom. De tegen-

woor-

woordige Arabiers noemen ze daaröm Heſe thiâre, dat is vliegende ſlangen. Ik weet niet, of de oude Arabiers, waarvan de Heer Michaëlis in zyne 83ſte vraag ſpreekt, andere vliegende ſlangen gekend hebben. Ik hoor van eenen natuurkundigen, welke veele jaaren in Weſtindie geweeſt is, dat men aldaar ſlangen op boomen aantrof, die zig aan eenen tak hielden en den onder den boom heen gaanden eenen ſlag gaven als of het met eenen ſtok ware, zonder hem verder ſchade toetebrengen. De Admiraal ANSON heeft ook op het eiland Quibo zogenaamde vliegende ſlangen ontmoet, die daaröm egter geen vleugels hadden. Europeërs te Bombay hebben my verzekerd, op dit eiland ſlangen met twee koppen, anderen met twee pooten gezien te hebben. Wilde iemand nu hieraan twyfelen, ik zal er my niet om in eenen twiſt inlaten.

Ik toonde het תחש in de 8ſte en 37ſte vraag van den Heere Michaëlis, eenen Joode te Maskat, welke behalven de Hebreeuwſche en nieuwe Arabiſche, ook de oude Arabiſche taal (*Náchwe*) redelyk magtig, en in het geheel niet bygelovig ſcheen te zyn. Hy zeide, dat het de huid van eenen ram دكر *Dakr*, nadat zy bereid, en rood geverwd was betékende. Hy meende denkelyk ſaffian. Een der grootſte Rabbynen te Bagdad antwoordde my op deze, als ook op verſcheidene andere vraagen, dat GOD een byzonder dier geſchapen had, met welks huid de Tabernakel moeſt gedekt worden, en dat men van dit ſoort van dieren tegenwoordig geen meer in de waereld vond. Hy had veelligt met dergelyke verklaringen zig dikwils by zyne ligtgelovige Jooden beholpen. Een Italiaanſche Jood te Háleb wees my wegens de verklaring van dit en andere Hebreeuwſche woorden naar de Spaanſche overzetting der vyf boeken Moſes, welke volgens zyne gedagte, in alle deelen volkomen is, wyl geleerde Jooden uit het beloofde land mede daaräan zouden geärbeid hebben. Myn geleerde vriend de Heer TEMLER toont my aan dat עור תחש in dezelve *Cueros de texones* of *pieles de texones*, gelyk in het Duitſch door daſſenvellen, vertaald is. Een koopman uit Abuſchähhr noemde den viſch, welken de Engelſche ſchippers *Porpoiſe* of *Porpus*, en de Duitſchen zeeverken of dolphin plegen te noemen, دخس *Dachs*. Ik zag van deze viſchen in de ſtreek van Râs Muſſendom, op myne reis van Maskát naar Abuſchähhr, eene verbazende menigte op eenmaal, die allen naar eenen oord trokken, en om ſtryd ſchenen te zwemmen.

Men zal alle de dieren, welken van de Mohámmedaanen voor rein of onrein ge-

gehouden, wel niet ligt uit mondelyke berigten leren kennen. Maar waarſchynlyk een vry volkomen onderrigt daarvan in de boeken kunnen vinden, waarin alle de dieren welken geöorlofd zyn te eeten, en de wyzen hoe zy gedood moeten worden, beſchreven zyn, (Michaëlis 95ſte vraag). Een boek dat tot tytel heeft, *Kitâb tehfet el Molûk u es Saladîn fi ölm el fekeh* كتاب تحفة الملوك والسلاطين في علم الفقه handelt hiervan. De algemeene regel der Mohámmedaanen is, naar de mening eens geleerden te Básra, geen dier te eeten welk menſchen vreet, of welk eenen natuurlyken trek tot het verſcheuren van menſchen heeft. Zy mogen ook geen dier eeten, welk van een ander dier verſcheurd is. By voorbeeld als een hond alleen het bloed van een wildbraad geſmaakt heeft, dan is 't *halâl*, niet verboden te eeten. Maar heeft hy ook van 't vleeſch gevreten, dan is 't *harâm*, verboden. De Mohámmedaanen mogen verder geen verſlagen dier tot ſpyze gebruiken. By voorbeeld een eetbaar dier, of een vogel die met de punt des pyls, (*Neſchâb*) of met eenen kogel gedood is, is halâl. Draait zig nu de pyl na dat hy afgeſchoten is, en verſlaat het dier, of word het met eenen ſtok of ſteen geworpen, dat het ſterft, dan is 't harâm. Insgelyks, wanneer een aangeſchoten vogel op een huis, of op eene rots valt, en nog zo veel kragts heeft, dat hy met fladd'ren tragt daaraf te komen, maar er afvalt, en door den val ſterft, dan is hy harâm. De Mohámmedaanen mogen in 't algemeen geen dier, en geen vogel eeten, die by 't ſterven geen bloed geſtort heeft. Wanneer dus een rein dier met eenen ſcherpen ſteen zo geworpen wierde, dat het bloedde, of indien het geworpen wierde, of viele, en maar zo lang leefde, dat de jager het de keel afſnyden kan, is het niet verboden het te eeten. Daar nu een waar Mohámmedaan niet het geringſte zou ondernemen, zonder de woorden *Bism alláh ákbar* uitteſpreken, moet ook een jager altyd dezelve woorden ſpreken, of ten minſten denken, zo dikwils hy een wild aanſchiet, of zyne honden of valken het vangen. Eindlyk wyl een iev'rig Mohámmedaan niet altyd verzekerd kan zyn, dat het dier volgens alle de regelen van den godsdienſt gedood is, zo is dit veelligt de oorzaak, waaröm de in ſteden wonende Arabiers en Turken, geen zo groote liefhebbers van wildbraad zyn, als de Europeërs.

Men telt onder de geöorlofden: غراب الزرع *Grâb es ſär*, eene kraai met eenige witte vederen. عقعق *Akâk*. لقلق *Leglek*, een oyevaar. جرذ *Dsjerâd*, den

ſpring-

springhaan. بقر للوحش *Bakr el wáhsch.* حمار الوحش *Hamâr el wáhsch.* غنم الجبل *Gannem ma edsjäbbel.* Den Scháfeiten zou het ook geöorlofd zyn paerden, en het dier *Dobbá* te eeten. Den Mohámmedaanen in 't gemeen is het verboden bloed te eeten; maar كبد *Käbbeb*, de lever, en طحل *Tabhl*, de milt, mogen zy eeten. Doch zy eeten die zeer zelden.

Tot de onreine dieren rekent men te Básra: سبع لسد لبث den leeuw, als mede alle andere dieren van kattengeslagt. ديب *Dieb.* نمر *Nimr*, den tyger. فهد *Fahed.* Verder: صقر *Sagkr*, alle roofvogels, als: باري *Bâsi*, den havik of valk. نسر *Nesr*, den arend. عقاب *Akâb*, eenen roofvogel in de streek van Básra. Den Hanefiten is verder verboden: صبع *Dobbá*, ثعلب ولوي ابوحصين de vos en de *Tschákkal* يربوس *Jarbús* (misschien *Jarbod*). ابن عرس *Ibn ärs*, een soort van groote ratten, veelligt de *Iltis.* رخمه *Rách-ma*, een groote vogel welke aas zoekt. بغلث *Bagad*, een roofvogel. دب *Dübb.* ضفدع *Difda*, een kikvorsch. قنفذ *Ghúnfud*, een stekelzwyn. سلحفات *Selbasâd*, schildpadden. زنبور *Simbûr*, de wespe, الحية والعقرب de slang, de scorpioen enz. Den Hánifiten zou ook, gelyk men te Básra zeide, het nuttigen van paerdenvleesch verboden zyn.

De Mohámmedaanen eeten van alle dieren, welken in 't water leven, alleen visch, en niet eens, gelyk ligt te vermoeden is, allerlei soort. Degeenen welken voor rein, of eetbaar gehouden worden, moeten naar de boeken der oude mohámmedaansche godgeleerden met het net gevangen, of wanneer zy met hoog water aan land gedreven, en op het drooge gebleven zyn, levendig met de handen gegrepen worden. Evenwel vangen ze de Mohámmedaanen tegenwoordig, ten minsten in den Euphrat, met den angel, en met het zaad, welk de visschen bedwelmt. De grootste mohámmedaansche godgeleerden zyn het zomtyds niet eens, hoe de eetbaare visschen geschapen moeten zyn. Want de Scháfei en Máleki zullen toestaan de dood gevondene, doch niet verdorvene visschen te eeten; de Hánefi en Hánbali egter zullen het verbieden. Eenigen hebben ook onderzogt, of een stuk van eenen visch, welk op het water dryft, gegeten kan worden? en men is van gedagten, dat dit geöorlofd zy, indien men blyken vind dat de visch door een mes of zwaerd gedood is, wyl men alsdan vermoed, dat de woorden Bism alláh ákbar over denzelven gesproken zyn. Ik herinnere my niet by de mohámmedaansche vissers levendige visschen ge-

gezien te hebben. Die te Dsjidda en Lohéia bragten de hunnen altyd dood aan het land. Dus hadden zy ze denklyk aanstonds gekeeld eer zy van zelven stierven, en daardoor onbruikbaar wierden. Ondertusschen zyn de Mohámmedaanen geen zulke iev'rige aanklevers van hunnen godsdienst, dat zy liever honger lyden, of zelfs sterven, dan dat zy van een onrein dier zouden eeten. Toen Isfahân door de Aghwânen belegerd wierd, was de hongersnood in deze stad zo dringend, dat de belégerden veele paerden, ezels, ja honden en katten aten.

TWEEDE AFDEELING.

Beschryving van byzondere landschappen in Arabie.

I. ARD EL YEMEN, OF HET LANDSCHAP YEMEN.

Dit landschap is door den Arabischen zeeboezem, door Hadramaut, Nedsjed en Hedsjâs omringd. De natuur heeft het als in twee deelen gedeeld. Het deel welk aan den Arabischen zeeboezem legt, en zig van Bab el mandeb af, noordwaards tot Hali uitstrekt, is laag, en heet *Tebâma*. Het andere deel van dit landschap legt zeer hoog boven de oppervlakte der zee, en word door de Arabiers *Dsjäbbâl*, dat is het bergagtig gewest genaamd. Men vind zo wel hier als in andere gewesten van Arabie veele kleine onafhanglyke vorsten, die, zo het schynt, malkanderen beletten, door koophandel en handwerken by de uitlanders zo vermaard te worden, als het zou kunnen geschieden, indien het land alleen van eenen eenigen of van weinige opperhoofden geregeerd wierde. Hiervandaan in Yemen de onafhanglyke heerschappyën:

1. *Yemen* in eenen meer bepaalden zin, namelyk het gebied welks vorst thans te Saná zyn verblyf heeft.

2. De heerschappy *Aden*, welke zedert eenige jaaren van eenen onafhanglyken Schech geregeerd word.

3. Het vorstendom *Kaukebân*, welks opperhoofd een Sejid is.

4. Het landschap *Haschid u Bekil*. Hierin vind men eene menigte steden en dorpen aan verscheidene onafhanglyke Schechs toebehorende.

5. Het gebied *Abu arisch* welk thans door eenen Scherif geregeerd word.

6. Een groot gebied tusschen Abu arisch en Hedsjas, het welk van Bedouinen bewoond word.

7. Het

7. Het klein gebied *Chaulân* westwaards van Sáade, staande onder zyne eigene Schechs.

8. Het gebied *Sabân*. Aldaar regeert te Sáade nog heden een Sejid, doch op 't land verscheidene niemand onderworpene Schechs.

9. De heerschappy *Nedsjerân*, en

10. De heerschappy *Kachtân* hebben ook elk hunne onafhanglyke Schechs.

11. De groote landstreek *Dsjôf*. Hier regeert in de stad Mareb een Scherif. Maar de dorpen, en de tot Dsjôf behorende woestyn, zyn aan onafhanglyke Schechs onderworpen.

12. *Nébbm*, een klein gebied, hebbende zynen onafhanglyken Schech.

13. *Chaulân*. Een klein land eenige mylen ten zuidoosten van Saná, word ook van zynen eigenen Schech geregeerd.

14. Het landschap *Jáfa*, waarin ten minsten drie onafhanglyke Schechs regéren.

Het is zeer waarschynlyk, dat behalven deze groote, nog veele andere kleine districten in Yemen zyn, welken onder kleine onafhanglyke vorsten staan. Nu is het al zo onmogelyk, dat een reizende Europeër volkomene en zekere narigten daarvan bekomen kan, als het eenen in Duitschland herömreizenden Oosterling onmogelyk zyn zou, van alle deszelfs kleine heerschappyën, alleen door mondelyk berigt, eene volkomene kennis te verkrygen. Ik zal nu de verscheidene kleine landschappen van Yemen volgens myne daarvan onthoudene narigten en waarnemingen beschryven.

I. *YEMEN IN EENEN BEPAALDEN ZIN.*

Dit landschap grenst ten westen aan den Arabischen zeeboezem, ten zuiden aan de heerschappy Aden, ten oosten aan Jáfa, Hadramaut en Chaulân, ten noorden aan Haschid u Bekîl, en ten noordwesten aan het gebied Abu arîsch. De lengte van 't zelve is omtrent 48, en de middelste breedte 20 duitsche mylen. Het deel van dit landschap welk Tehâma genaamd word, is een effen, en in zig zelf dor land, en by Mochha eene kleine dagreize, doch by Hodeida en Loheia twee kleine dagreizen breed. Het andere deel Dsjäbbâl legt oostwaards van Tehâma, en bestaat uit eene reeks van steile, zeer hooge en vrugtbaa-

baare gebergtens. In het dorre Tehâma zyn in 't geheel geen vloeden, welken het geheele jaar door water hebben, en in Dsjäbbâl drogen ook verſcheidene vloeden geheel uit. Zy ontſtaan hier namelyk geduurende den regentyd, verliezen zig ten deelen weer in 't gebergte, of wanneer zy zo ſterk geworden zyn, dat zy buiten de bergen komen, dan maken zy een gedeelte van Tehâma vrugtbaar, en lopen aldaar dood. Eenigen worden zo ſterk, dat zy niet alleen de omleggende velden in Tehâma bewateren, maar nog veel water in de zee ſtorten. Men noemt ze allen *Wadi.* Doch *Wadi zebîd* en *Wadi meitam*, welken beiden in het ampt Yemen ala ontſpringen, en waarvan de eene zynen loop naar Zebîd, en de andere naar de ſtreek van Aden neemt, zyn de voornaamſten, De overigen als *Wadi kbîr*, *Wadi ſuradsje*, *Wadi el mabád*, *Wadi el bánnaſcb*, *Räma* en *Wadi ſebân* zyn zomtyds ook aanmerklyke vloeden, en ſtorten zig, naar een gedeelte van Tehâma beſproeid te hebben, in de zee.

De Vorſt in dit deel van Yemen word gemeenlyk Imâm genaamd. Hy bekleed ook het ampt eens Imâms, doordien hy zig, wanneer hy zyn gebed in gezelſchap met anderen verrigt, voor dezelven plaatſt, opdat de aanwezenden hem zien, en met de gewoonlyke plegtigheden volgen kunnen. Men noemt hem insgelyks *Chalîf*, en op de zilveren munt welke op de XIV tafel afgebeeld is, noemt de thans regérende Imâm zig *Emîr el mumenîn el Mäbbdi el Abbâs ibn el Manſôr ibn el Metwokkel Khaſſem ibn el Höſſein ibn el Mäbbdi*, dat is Heerſcher der gelovigen Mâhhdi Abbâs, zoon van Manſôr, zoon van Metwokkel Khasſem, zoon van Höſſein, zoon van Mähhdi. Deze Imâm, Chalif of Emîr el mumenîn, is een Mohámmedaan, en gelyk de meeſten zyner onderdaanen van Ab tot Saná, van de ſecte Zéidi (bladz. 17.) De Arabiers in Tehâma en het zuidelyke deel van het beragtig geweſt, behoren tot de ſecte Súnni. Schiiten heb ik op deze zyde van Arabie niet ontmoet (*).

Offſchoon in de oude tyden zo veele Chriſt'nen in Yemen waren, dat zy verſcheidene Bisdommen hadden, heb ik doch tegenwoordig in dit land van geen eenen ingeborenen Chriſten iets gehoord. Doch het is zeer waarſchynlyk, dat eeni-

(*) Wanneer ABULFEDA in zyne beſchryving van Arabie by Alganad aanmerkt: *maxima pars incolarum ſunt Schia*, heeft hy denkelyk de Zéiditen daarmeê in 't oog gehad.

eenige Habbesfische Christ'nen in de zeefteden van Yemen zig bevinden, en dat dezen hunnen godsdienst openlyk oefenen mogen. Anders heb ik hier, behalven eenige weinige reizenden, geen eenen van eene andere Christen secte aangetroffen. De Jooden, welken reeds over de twee duizend jaaren in Yemen geweest zyn, en in deze gewesten zomtyds ook zeer magtig waren, zyn standvastiger by hunnen godsdienst gebleven. Hun getal is nu wel onder het mohammedaansche juk, onder 't welk zy zedert 1100 jaaren leven, telkens verminderd. Zy willen egter verzékeren, en het is niet ongelooflyk, dat men van hunne natie alleen in het gebied des Imâms, nog by de vyfduizend familiën tellen kan. Zy zyn alle Pharizeërs of Talmudisten, en zo groote vyanden der Karáiten, dat zy zig niet onthouden konden veele schimpwoorden tegen hen uittebraken, toen ik maar onderzogt, of er nog eenige Karáiten in Yemen waren. De voornaamste verblyfplaats der Yemensche Jooden was oudtyds te Tenaim, in de heerschappy Chaulân, alwaar zig tegenwoordig nog eenige Joodsche familiën ophouden, en ook synagogen hebben. Wanneer er dus nog oude handschriften van den bybel in Yemen zyn overgebleven, gelyk de Heer D. JOHN COLLET in eenen brief den 1 Augusty 1760 uit hoofde van ons gezelschap aan den hofraad Michaëlis geschreven vermoed, kan men ze nergens dan te Tenaim zoeken. De Jooden te Taäs en Saná verzékerden my, dat zy in Yemen van geen oudere handschriften dan van vier of vyfhonderd jaaren gehoord hadden. De boeken, welken ik by deze Jooden gezien heb, waren allen te Amsteldam en Venetie gedrukt. Men vind ook in alle groote steden van dit gewest van Arabie, Baniaanen of Heidenen uit Indie. Dezen egter moet men maar als vreemdelingen aanmerken, wyl alleen de mannen herwaards komen, om door koophandel, of door eenig handwerk hun geluk te zoeken, en dan weer naar Indie te keren.

Daar het voor eenen reiziger reeds zeer bezwaarlyk is van den tegenwoordigen toestand eens lands zekere narigten te bekomen, moet het nog veel zwaarer zyn, iets zekers van de oude geschiedenissen deszelven te vernemen. Wanneer ook een in Europa herömreizende Europeër zomtyds al eens zo gelukkig is, met eenen geleerden bekend te worden, die de geschied'nis van zyn vaderland regt kundig is, dan heeft deze maar zelden tyd, of geduld, eenen vreemden aanstonds van alles grondig onderrigt te geven. Men kan dit nog veel minder

van

van de Arabiers verwagten, wyl de geleerden onder hen zeldzaamer, en wy hunne taal niet volkomen magtig zyn, zwyge, dat zy zig om onzen wille niet ligt zo veel moeite zullen doen, als zy veelligt om hunne geloofsgenooten doen zouden. Wyl men schier in alle Europesche landen niet alleen openbaare boekverzamelingen, maar ook geleerden aantreft, welken zig met de oude geschied'nissen bezig houden; zo kan een reiziger aldaar zomtyds gelegenheid hebben, eenige in zyn vaderland nog onbekende oude narigten te verzamelen. De Arabiers daarëntegen bekommeren zig zeer weinig om de laatere, en in 't geheel niet om de geschied'nis hunner voorvad'ren, welken voor Mohámmed geleefd hebben. Openbaare boekverzamelingen vind men by hen nergens, en zelfs hunne grootste geleerden hebben gemeenlyk geen andere dan de hun nodigste boeken. De liefhebbers der wetenschappen moeten de zulken of zelven afschryven, of gelegenheid afwagten ze te kopen, en dit is beiden langwylig en kostbaar.

Ik heb daaröm geen narigten wegens de geschied'nissen en tydrékening van Yemen onder de regéring der nakomelingen JOKTANS kunnen bekomen (*). Betreffende egter het woord *Tobbá* meenden eenigen, dat het een eernaam der oude Arabische Vorsten geweest zy, gelyk de naam PHARAO by de Egyptenaars, en dit is reeds van Pocock en andere geleerde Europeërs aangemerkt geworden. Te Maskát zyn *Tobbá* en *Hamjar* nog heden gewoonlyke naamen van byzondere Arabiers. In het landschap Cheivân vind men nog ten dezen dage eene oude Arabische familie, welke zig Tobbá noemt, en veelligt van de Yemensche Koningen afstamt. Een Arabische geleerde te Mochha was van gedagten, dat in oude tyden alleen de Koningen van Yemen, welken oorspronglyk afkomstig van Samarkand en vuuräanbidders waren, den tytel Tobbá gevoerd hebben. Wyl deze zig op boeken beriep, welken men misschien reeds in Europa vind, zal ik het van hem bekomen narigt uitschryven, opdat de geleerden des te beter onderzoeken kunnen, in hoe verre zyne gedagte gegrond zy.

قال

(*) *Memoire de l'Academie Royale des inscriptions & belles lettres de France,* welken de Heer Michaëlis in 't jaar 1762 met zyne vragen te gelyk in druk gegeven heeft.

قل قتادة هو تبع الحميري وكان سار بالجيوش حتي حير
الحيرة وبني سمرقند وكان من ملوك اليمن سمي تبعا لكثرة اتباعه
وكل واحد منهم يسمي تبعا لانه تبع صاحبه وكان هذا يعبد النار
فاسلم ودعا قومه الي الاسلام وهم حمير فكذبوه وكان من خبره
ماذكره محمد ابن اسحاق وغيره وذكر عكرمة عن ابن عباس
قالوا كان تبع الاخر و هو اسعد ابن كرب ابن مالك كرب من بغوي

Ik heb in Yemen naerſtig naar boeken gevraagd, en men heeft my ook eenige hiſtoriſche werken getoond. Doch de eigenaars derzelven wilden ze niet verkopen, en de tyd liet my niet toe ze te laten uitſchryven. Dus kan ik alleen de tytels aanhalen van de boeken, waaröp men my wees, wanneer ik naar de oude geſchied'niſſen van Yemen vernam. Miſſchien hebben Europeſche kooplieden, welken in 't toekomende naar Mochha komen, gelegenheid dergelyke geſchriften te kopen. Of wyl men te Conſtantinopole en te Kâhira een ſoort van boekwinkels vind, alwaar oude boeken verkogt worden; kan men ze nog wel met minder moeite daarvandaan krygen. De gemelde boeken zyn: *Bark el Yemen.* قرت العيون *Kurrâd el aijun.* نفايس العرايس *Nefais el arais:* تاريخ الاولين والاخرين *Tarîch el auelîn u el acherîn.* جمهرة العرب *Dsjambared el arrab.* روح الروح *Rûch er rûch.* تعريخ الخزرجي *Tarîch el chasrâdsje:* De beide eerſten zyn, zegt men, de voornaamſte boeken van de geſchied'niſſen des Koningryks Yemen. Namelyk in Bark el Yemen vind men een uitvoerig berigt, hoe de provintie van Yemen onder de Turkſche magt geraakt is, en Kurrâd el aijûn handelt van de geſchied'nis dezes lands, van het einde des ryks der Hamjaren af, ten minſten tot het 569 jaar na de Hedsjera.

Onder Forskäls papieren vind ik insgelyks de beide boeken Kurrâd el aijûn en Bark el Yemen aangemerkt, en behalven dezen nog de volgenden: كتاب ملوك حمير *Kitâb molûk hamjâr.* Dit boek ſchynt merkwaerdig te zyn. بروج الذهب *Burdsje dâhbab.* بدوي الخلق *Badu el châlk.* - *Durr el mantur.* بدعية ابن حجاه *Bædeijat ibn Hadjah.* Hy doorbladerde het boek Kurrâd el aijûn by eenen mohámmedaanſchen geleerden te Mochha, en maakte uit hetzelve de volgende aanmerkingen, welken ik hier invoegen wil, omdat zy de geſchied'nis dezes Koningryks eenigzins in het tydpunt verklaren, waarvan ik zelve genoegzaam geen berigt

rigt bekomen heb, en wyl het de eenige historische aanmerkingen zyn, die ik onder zyne papieren vinde.

„ Na den gemelden uittogt zond Mohámmed reeds in 't 7de jaar na de Heds-
„ jera eenen gezant met naame EL MEHADSJER IBN ABI OMEJA EL MACHSUMI,
„ aan EL HARED IBN ABD KALAL, den Koning der Hamjaren, en deze nam met
„ zyne onderdaanen aanstonds den godsdienst des nieuwen wetgevers aan. In
„ 't elfde jaar na de Hedsjera, zond de Chalif Abubecr drie gezanten naar Ye-
„ men, namelyk: SIÂD IBN LEBÎD EL BAJADA als Stadhouder naar Hadramaut,
„ IBBÂN IBN SAID IBN EL AS naar Saná, en MAAD IBN ED DSJÄBBEL naar Dsjén-
„ nad". De laatste bouwde twee moskeën, namelyk de eene te Dsjénnad, en de andere zuidoostwaards, niet ver van de stad Zebîd, in een gewest dat van Wadi Zebîd rykelyk kan bewaterd worden, en daardoor zeer vrugtbaar is. Hy plantte by deze moskee ook veele boomen, welken zedert dien tyd zeer vermeerderd zyn, en nog heden van de Mohámmedaanen in groote eere gehouden worden. „ Abubecr zond naderhand eenen anderen met naame JA-
„ LEA IBN ALI UMEJA naar Saná, en deze drie Stadhouders van Yemen, na-
„ melyk Siâd ibn lebîd, Máad ibn ed dsjäbbel en Jalea ibn Ali wierden niet al-
„ leen in 't jaar 13 door den Chalif Omâr, maar ook in 't jaar 23 door Oth-
„ man in hunne posten bevestigd. Na den dood van dezen laatsten Chalif wierd
„ het Koningryk Yemen den Chalif Ali onderworpen, en deze zond in 't 35ste
„ jaar na de Hedsjera eenen OBEID ALLAH IBN ABBAS naar Saná, en eenen SÆID
„ IBN SÆID naar Dsjénnad.

„ Naderhand was Yemen van 't jaar 41 tot 132 onder de heerschappy der
„ Chalifen uit den huize OMMÎAH, en van 132 tot 293 stond het onder de
„ Chalifen uit den huize ABBAS. In 't laatst gemelde jaar wierd Saná door de
„ Karamiten (Karmatianen) veröverd. ALI IBN ELFADL, aanvoerder van deze
„ nieuwe veröveräaren wierd egter in 't jaar 303 verslagen (*)". De Heer Forskäl merkt verder aan: „ dat naderhand ASSAD IBN JÁFAR, Stadhouder te
„ Saná zy geweest." Alzo zyn waarschynlyk eenigen der voornaamste steden des

(*) Volgens SALES *preliminary discourse* I. afd. bl: 12 regeerden de Karmatianen nog in 't jaar 325 in Yemen.

des Koningryks Yemen, doch daaröm niet alle heerschappyën in dit land, andermaal onder de heerschappy der Chalifen van Bagdad gekomen.

„ In 't jaar 439 regeerde eene familie SOLEJKI in Yemen. DAI SABA IBN „ ACHMED stierf in 't jaar 460 als de laatste Koning uit dit huis. Een zekere „ HATEM IBN CHASCHIM EL HAMDÂNI stierf in 't jaar 502". De bynaam el Hamdâni schynt aantetonen, dat deze Heer een van de oude beroemde Yemensche familie Hamdân geweest zy, en dus stonden de Yemeniers ten dien tyde niet meer onder een vreemd juk. „ ABDALLA, een zoon van Hatem, regeer„ de naderhand 2 jaaren, en zyn broeder MÁAN in 't jaar 510.

„ In 't jaar 545 waren de provintiën Sáade, Nedsjerân, Dsjôf en Daher (*) „ onder de heerschappy eens Imâms METWOKKEL AL ALLAH ACHMED IBN SOLI„ MAN. Behalven dezen regeerde in Yemen ook een Sultân HATEM IBN ACH„ MED. Deze schynt een magtig Vorst in 't zuidlyke deel dezes lands geweest te „ zyn; want niet alleen hy, maar ook zyn zoon en navolger ALI IBN HATEM, „ hebben met den gemelden Imâm oorlog gevoerd. Ali ibn Hatem regeerde nog in 't jaar 569.

Verder gaat het uittrekzel van den Heere FORSKÅL niet. Men heeft egter in 't III deel van de algemeene waereldhistorie der laatere tyden § 8, dat SALAH ED DÎN om dezen tyd zynen broeder TURAN SCHAH bevel gaf, eenen veldtogt tegen ALJAMAN te ondernemen, welke toen onder de tiranny van ABDALNABI zugtte, eenen Emîr die van de oude inwoners dezer provintie afstamde, en dat Turan Schah zig geheel Yemen onderwierp. Dus kwam de regéring van Yemen voortaan aan de familie der Ajubiten. Doch deze vreemde veröveraars hebben den ouden Arabischen adel niet ten eenemaal kunnen onderdrukken, maar zeer veelen in de bergagtige streeken, en onder dezen ook de Imams, hebben hunne onafhanglykheid waarschynlyker wyze steeds verdedigd.

In den jaare 859 (1454) kwam de regéring van Yemen aan eene familie *Beni Taher* genaamd. Van deze zou een met naame Salah ed dîn de laatste Vorst geweest zyn. Deze was denklyk dezelfde, welke volgens MARAIS berigt in 't jaar 922 door den Egyptischen Sultân EL GURI, als deze eene vloot tegen de Portu-

(*) Ik heb in Yemen niets van een landschap *Daher* kunnen vernemen.

tugéfen in Indie zond, bedwongen wierd (*). HOSSEIN EL KURDI, veldoverfte des Sultâns, verfloeg de Prinffen van den bloede, en ftelde te Zebîd eenen Stadhouder aan. Wyl egter de regéring der Egyptifche Sultâns kort daarna een einde nam, hebben de Arabiers wel dra het juk weêr afgeworpen. Kort naderhand, omtrent 1500 der Chrift'nen tydrekening, toen BARTHEMA in deze geweften was, regeerde een Arabifch Koning te Rödda, en een andere te Saná. Den eerften behoorde, volgens BARBOSA, behalven de haven Aden, ook Moccha en Hodeida. Het fchynt dus dat het Koningryk Yemen onder de heerfchappy der Mohámmedaanen nooit van eenen, maar van verfcheidene onafhanglyke Vorften geregeerd zy geworden.

Dat de Turken het Koningryk Yemen in de 16de eeuw naar der Chrift'nen tydrékening bemagtigd hebben, is onder anderen ook uit het dagregifter eens Venetiaans, welke mede op de vloot van Soliman Pacha was, bekend (†). Een Arabier uit Loheia verhaalde, dat 3 fchepen onder bevel van gemelden Pacha, by zyne terugkomft uit Indie, aan 't eiland Kamerân het anker geworpen, en van alle fteden in Tehâma levensmiddelen begeerd hadden. Daar nu eenigen het begeerde noch konden noch wilden zenden; zond de Pacha zyne lieden en eenig gefchut aan land, bemagtigde de voornaamfte fteden de eene voor de andere na, en noodzaakte den toen regérenden Imam, zyne zekerheid in de vefting Kaukebân te zoeken. Evenwel zyn de Turken nooit meefters van geheel Yemen geworden, maar midden tusfchen de fteden door de Turken veroverd, waren behalven Kaukebân nog zeer veele onafhanglyke kleine heerfchappyën, welken door de Pachâs nooit hebben kunnen bedwongen worden, en die zig om den Sultân al zo weinig bekómmeren als de Arabiers in Hedsjás. Dat de Turken niet eens meefters van het geheele gebied des tegenwoordigen Imams geweeft zyn, blykt uit de berigten van den Heere MIDLETON. Deze fchryft namelyk, „ het rotsagtige gebergte waaröver zy reisden was meeftendeels door „ Arabiers bewoond, welken de trotfe en onbefcheidene bejégening der Tur„ ken

(*) Zie de vertaling van Marais gefchiedenis der Vorften van Egypte, door den Heer REISKE. In 't V deel van Büfchings magazyn.

(†) Verzameling van alle reisbefchryvingen eerfte boekdeel, blad: 154.

„ ken niet konden verdragen. Niemand van de Turken verstoutte zig den weg „ door Nakhîl Sumâra te nemen, zonder eenen gelybrief te hebben van den „ Stadhouder der provintie, daar zy vandaan kwamen. Te Mechader hadden „ hunne Tsjaus op het woord van den Pacha des nagts ezels genomen, doch „ de Arabiers stelden zig des morgens voor hen op den weg, en ontnamen hun „ de ezels, zonder dat een van de dryvers derzelven hun een kwaad woord „ had durven geven. Johan Wilde zegt in zyne reisbeschryving bladz. 92 dat „ de Pacha te Kâhira alle jaaren krygsvolk aan den Pacha in Yemen moet zen„ den, wyl veelen van dezelven door de Arabiers verslagen worden, doordien „ de Turken hen in de bergagtige gewesten geen afbreuk doen kunnen."

De Arabiers hebben zelfs de Turken uit Yemen verdreven. Dus schryft Marai in zyne geschiedenis der vorsten in Egypte, „ dat de Sultân SELIM het „ gelukkig Arabie, welk reeds Sultân SOLIMAN aan zig gebragt had, in het „ jaar 976 (1568) den weerspannelingen ontweldigd hebbe. Hy zond SINAN „ Pacha, eenen kloeken en dapp'ren veldheer, die ook door veele milde ge„ stigten beroemd geworden is, derwaards, welke dit land den oproerigen, doch „ niet zonder veel stryds en herhaalde veldslagen, ontrukken konde".

De Pachâs hadden in dit schoone van Constantinopole ver afgelegen land, zeer groote inkomsten, en zogten door aanzienlyke gestigten zig eenen grooten naam te verwerven, en by 't gemeen bemind te maken. Men ziet van hun nog heden in eenige steden pragtige moskeën en begraafplaatzen. Zy bouwden tot gemak der reizenden, ook groote karavanserâs, geplaveide wegen aan style bergen, kleine gebouwen, waarïn reizenden by eenen schielyk overvallenden regen eene schuilplaats, en pilaaren, waarïn zy water konden vinden. Evenwel moet het Turksche juk den Arabieren niet behaagd hebben. Nadat de inwoners van Yemen geleerd hadden met vuurroers omtegaan, en de Turken niet meer, gelyk voorheen, voor onoverwinlyk te houden, begonnen zy hen van tyd tot tyd meer te ontrusten. Niemand was tegen de Turksche Pachâs gelukkiger dan SEIID KASSEM IBN MOHÂMMED, een van Mohâmmeds nakomelingen. Deze was een nabestaande van de oude familie der Imams, welken hunne onafhanglykheid nog steeds op Kaukebân verdedigd hadden; beiden rekenden hunne afkomst van eenen Imam HÂDI, welke te Sáade begraven legt, en wiens nakomelingen nog heden aldaar regéren.. Khassem ibn Mohâmmed leefde als een

gemeen perſoon op het gebergte Schähâra, en had van zyne voorvad'ren maar weinig inkomen. Doch hy verwierf zig de vriendſchap van andere onafhanglyke Arabieren, en waagde het met hulp derzelven de Turkſche Pachâs, (naar de nauwkeurigſte rekening die ik uit mondelyke narigten heb kunnen bekomen, omtrent in 't jaar 1630) aantetaſten, en hen uit de eene ſtad voor de andere na te verdryven. Sejid Khaſſem regeerde maar 8 of 9 jaaren, en had zyn verblyf altyd op Schähâra gehouden. Hy wierd van de Arabiers in Yemen Khasſem el kbîr dat is de groote genaamd, en is de ſtamvader van de thans regerende familie des Imams te Saná.

De berigten van de regéring der volgende Imams, van Khaſſem el kbîr af tot op den thans regérenden MÖHDDI ABBÂS, heb ik voor 't grootſte gedeelte van eenen renegaat te Mochha, deels mondelyk deels ſchriftlyk bekomen. De naam renegaat is zo haatlyk, dat miſſchien menig één alle de berigten van zulk eenén menſche, aanſtonds voor onzeker zou verklaren. Ik moet derhalven aanmerken, dat ik wegens verſcheidene zaaken in dezen, ook by ingeborene Arabiers onderzoek gedaan, en de berigten van den renegaat altyd naar waarheid bevonden hebbe. Myne lezers zelven zullen eerder medelyden met dezen menſch, dan haat en afkeer tègen hem hebben, wanneer ik hem nader aan hun bekend make. Hy was van aanzienlyke oud'ren op het eiland Ceilon geboren, en zeer jong naar Holland gekomen, alwaar hy eene goede opvoeding gehad hadde. Zyne nabeſtaanden hadden hem met goede aanbevélingsbrieven weer naar Indie gezonden, en hier hadden de Hollandſche kooplieden hem als onderkoopman op een ſchip, welk naar Mochha beſtemd was, geplaatſt. De opperkoopman en kapitein van dit ſchip was een Indiſche Mohámmedaan. Met dezen was de jonge Hollander reeds op de reize in ſtryd geraakt. By zyne aankomſt te Mochha ontmoette hy eenen Hollandſchen renegaat, eenen kleermaker van handwerk. Hy zag dezes dogter, en niettegenſtaande hy geen woord met haar kon ſpreken, wyl zy geen andere taal dan de Arabiſche geleerd had, wierd hy egter in korten zo op haar verliefd, dat hy haar begeerde te trouwen. De vader ſtelde hem de ongerymdheid zyner begeerte voor, en voerde hem de verſcheidenheid hunner godsdienſten als eene der voornaamſte redenen zyner weigering te gemoet. De Hollander beſloot nu zyn vermeend geluk daardoor niet te laten ſtoren. Hy ging ten dien einde op ſtaandevoet naar den Gouver-

verneur, en verzogt een Mohámmedaan te mogen worden. Deze wilde hem tyd laten om zig te bedenken. Doch de Hollander verlangde, dat men hem ten eerste besnede. Na geëindigde plegtigheid begaf hy zig weer naar den kleermaker, en verhaalde hem al het gebeurde. Deze wilde hem zyne dogter nu minder dan te voren geven; want daar hy als een Europesch koopman een aanzienlyk man geweest was, bevond by zig thans in de allerslegtste omstandigheden, en in een land, welks spraak hy niet eens verstaan konde, en dus geheel buiten staat om zyn brood te winnen. De nieuwbekeerde zag nu zynen misslag, en had te laat berouw over zyne dwaasheid.

Daar nu tot hiertoe lezen en schryven zyne voornaamste bezigheid geweest was, dagt hy, dat dit hem ook als Arabier aan den kost zou kunnen helpen. Hy leide zig met alle vlyt op de Arabische taal toe, en leerde dezelve in korten tyd spreken, lezen en schryven. De regéring scheen ook medelyden met hem te hebben; want, in plaats dat een gemeen Europeër, die mohámmedaansch word, 's maands 1¼ of 2 speciedaalders tot zyn onderhoud geniet; zo maakte men hem ruiter, om hem een beter inkomen te bezorgen. Doch hier overkwam hem een nieuw ongeluk. Noch op de schoole, noch op zee, had hy te paerd leren ryden, en zyn paerd, welk dit bemerkte, wierd zo moedig, dat het zynen beryder afwierp. Hierdoor wierd hy by de Arabiers ten spot, en dit verdroot hem dermaten, dat hy zyne bediening te Mochha, waarvan hy doch gevoeglyk had kunnen leven, verliet, en zyn brood in het binnenste van Yemen, voornaamlyk in het landschap der bondgenooten HASCHID U BEKÎL ging zoeken. Hier kwam hy in de droevigste omstandigheden. Dan moest hy een stuivertje verdienen met brieven te schryven. Dan schreef hy *Amulètes* (*) tegen allerhande toevallen, die een mensch te dugten heeft. Dan predikte hy eens boete in de moskeën. Hy had een zeer goed geheugen, en leerde de geschiedenissen der voornaamste mohámmedaansche heiligen zo goed, als het van eenen mohámmedaanschen priester maar konde begeerd worden. Daar hy nu op zyne reizen in Yemen veele begraafnissen der inlandsche heiligen, waartoe ook verscheidenen der Imams gerekend worden, aantrof, leide hy zig niet meer bloot op

(*) Zie blad: 61.

op de geschied'nissen der heiligen, maar ook op de staatkundige geschiednissen van Yemen toe, en baande zig daardoor eenen vryen toegang tot de geleerden, en verscheidene onafhanglyke Schechs. Wyl hy egter niet stout genoeg was, om altyd de rol eens bédelaars te spelen, keerde hy eindelyk weer naar Mochha terug, en leefde aldaar in groote armoede. Hy had van zyne landslieden reeds lange verlof gekregen om weer terug te komen. De schaamte niet alleen nu, om weer voor zyne nabestaanden te verschynen, maar ook zyn geweten, om eene oude zieklyke vrouw agtertelaten, had hem daarvan afgehouden. Dezen Hollander heb ik ook het voornaamste in de nevenstaande geslagttafel, insgelyks de meeste aardrykskundige berigten van het gebied van Haschid u Bekîl te danken.

Ik kom weder tot de geschied'nis der vorsten in Yemen. Khassem de groote, de eerste Imam van de thans regérende familie, had twee kloeke en dappere veldoversten aan zyne beide zoons ISMAËL en HASSAN. De eerste aanvaardde de regéring na den dood zyns vaders, beiden egter arbeidden gemeenschaplyk aan de vryheid van hun vaderland, en het schynt dat de Sultân te Constantinopole zig niet veel om deze verafgelegene provintien bekommerd hebbe. Want daar de Turksche troupen zulk eenen verren weg door zo veele landen der onafhanglyke Arabieren, of ook over den geheelen Arabischen zeeboezem moesten maken, waren de onkosten, om dit land onder het juk te houden, waarschynlyk veel grooter dan de inkomsten daarvan. De nakomelingen van Khassem el kbîr, namen ook den tytel van Imam. De oude linie daarentegen, welke op Kaukebân regeerde, en nog regeert, moest met den blooten tytel Sidi (Prins, Heer) genoegen nemen. De Imams van Yemen verkozen by 't aanvaarden der regéring eenen nieuwen naam, gelyk eertyds de *Fatemiten* en *Abbàssiten* deden, en nog heden de Koningen van Habbesch doen. Ismaël noemde zig EL IMAM METWOKKEL, of naar de mening van anderen EL METWOKKEL ALLÁH. De Arabiers houden hem voor eenen grooten heiligen, en roemen dat hy kleine mutzen, gelyk de Arabiers gewoon zyn te dragen, gemaakt en verkogt heeft, om van de gemeene inkomsten niets tot zyn eigen onderhoud te gebruiken (*), dat hy zig met eene vrouw vernoegd, en maar eene slavin tot

(*) Ik hield het in 't eerst voor een verdigtzel, dat een Arabisch vorst zyn dagelyks brood met het

tot het huislyk werk gehad heeft. Kortöm deze Heer was zo onbaatzugtig, en zo iev'rig om zyn vaderland te dienen, dat alle zyne landslieden hem vrywillig hulp tegen de Turken verleenden. Hy hield zyn verblyf te Dorân, en regeerde 30 jaaren.

De Imam El Metwokkel Ismaël wierd door zynen zoon MOHÁMMED, onder den naam EL MEJID BILLAH opgevolgd. Deze regeerde geduurende 7 jaaren zeer gerustlyk, hy was ten aanzien zyner huishouding met de algemeene inkomsten al zo naauwgezet als zyn vader, en had zyn verblyf ook te Dorân. Na zynen dood volgde hem zyns vaders broeders zoon ACHMED, welke zyn verblyf te Charres nam en zig als Imam EL MAHÂDI uitroepen deed. Deze Heer breidde de grenzen van zyn ryk uit, en was wegens zyne godsvrugt zeer beroemd, doch hy regeerde ook niet langer dan zeven jaaren.

Na den dood des Imams deed zig een broederszoon van El mejid billak Mohámmed ibn Höffein, onder den naam EL MAHÂDI HÂDI als Imam uitroepen, en nam zyn verblyf te Charres. Hy regeerde egter niet langer dan 2 jaaren, toen EL MAHÂDI MOHÁMMED, een zoon des vorigen Imams El mahâdi Achmed zig

---

het kleermakershandwerk zou verdiend hebben, doch men vind nog op dezen dag Mohámmedaanen, welken er eene gewetens zaak van maken, met iemand te eeten, wanneer zy vrezen, dat het geld, waarvoor het eeten gekogt is, op eene ongeöorlofde wyze gewonnen zy; ja eenigen doch zeer weinigen gaan zo ver, dat zy het geld, waarâan zy twyfelen, of het regtvaardig verkregen zy, van het met regt bekómen geld afzonderen, en het den armen geven, wanneer zy niet ten eersten gelegenheid hebben het den eigenaar op eene gevoeglyke wyze weer ter hand te stellen. De Imam Metwokkel schynt dus een van die geenen geweest te zyn, welken in dit stuk zo nauw gezet zyn, en hy is de eenigste niet onder de mohammedaansche vorsten, welke op deze wyze dagt. BENJAMIN TUDELA merkt een dergelyk aan van eenen Chalif, die ten zynen tyde te Bagdâd regeerde, met de volgende woorden: *Il s'est fait cette religieuse loi de ne se servir pour son boire son manger & son vêtir que de ce qui provient du travail de ses mains. L'art où il s'exerce est de faire des nates d'une maniere très curieuses, qu'il donne à ses officiers marquées de son cachet pour etre vendues au marché. Les grands du pays ne manquent pas de les acheter, & il vit du provenu de cet argent. C'est un homme de probité gardant sa foi, attaché au culte de sa religion, d'un abord affable & parlant aisemant à tout le monde.* In Mr. DOW's *bistory of Hindostan* word van eenen Prins Sultân MAMOOD gewag gemaakt, welke dezelfde regelen in agt nam, en MARIN beweert het zelfde van NOUR ED DIN.

zig met geweld der heerschappye meester maakte. Deze Heer nam zyn verblyf te Mauáhheb, en regeerde met een zeer wisselvallig geluk 30 jaaren. De Franschen wier dagregister door LA ROQUE uitgegeven is, waren by den Imam. Ook is hy ongetwyfeld dezelfde, van wien de kapitein Hamilton zegt, dat hy in den jaare 1714, 80 jaaren oud was. Toen egter de Arabiers in 't jaar 1720 tegen hunnen Imam opstonden, gelyk de kapitein Hamilton aanmerkt, zo is dit tegen eenen zyner navolgeren geweest, of men heeft my den tyd der regéring van de volgende Imams te ruim opgegeven.

Deze Mahâdi Mohámmed had zeer zwaare oorlogen tegen de vereenigde Schechs van Haschid u. Bekîl te voeren. In 't eerst zond hy zyns broeders zoon KHASSEM IBN HÖSSEIN tegen hem, en deze zo gelukkig geweest zynde van de vyanden te overwinnen, verkreeg hy daarvoor het slot te Damâr tot eene beloning. In eenen volgenden oorlog zond de Imam zynen oudsten zoon IBRAHIM tegen de vereenigde Schechs van Haschid u. Bekîl. Het leger wierd egter onder zyne aanvoering geheel verslagen, en de Imam genoodzaakt zynen eersten veldheer Khassem weer uit de gevangnis naar het leger te zenden. Nadat deze wederöm eene volkomene overwinning behaald hadde, oordeelde hy het niet raadzaam naar Mauáhheb terug te keren, maar bleef te Amrân. Eindelyk kwam er een uit Schähâra, met naame MOHÁMMED IBN HASSAN, die zig onder den naam EL NÂSR, als Imam deed uitroepen, en den Imam EL mahâdi werklyk afzettede. Deze had nog geen 2 jaaren geregeerd, toen de voorheen gemelde Khassem ibn Hossein hem de regéring uit de handen rukte, en zig zelven onder den naam EL METWOKKEL tot Imam opwierp. De Imam El mahâdi leefde omtrent nog 3 jaaren na van de regéring verstoken te zyn geweest.

De Imam El Metwokkel verkoos de stad Saná tot zyne verblyfplaats, en verschafte zynen onderdaanen geduurende zyne 10 jaarige regéring weer eenige rust. Men toonde my zyne begraafplaats in een klein gebouw digt by Babsabba. Na zynen dood plaatste zig zyn zoon Hossein, onder den naam EL MANSÔR, wel op den throon, doch denzelven wierd hem wel haast door MOHÁMMED IBN ISHAK, die den naam EL MEJID (een ander zeide HÂDI) aannam, ontrukt. Deze nieuwe tegen-Imam was een broeders zoon, van El mahâdi Mohámmed, en wierd door MOHÁMMED IBN HÖSSEIN, den Heer van Kaukebân, zo wel ondersteund, dat hy reeds van het geheele land, uitgezonderd Saná, meester was. Doch zyne re-

gé-

géring had nog maar een jaar geduurd, toen beiden, Mohámmed ibn Hössein en de Imam El Mejid, door den Imam El Mansor gevangen genomen wierden. In het jaar 1728 bevong eenen and'ren broederszoon van El mahâdi Mohámmed, met naame ABDULLA IBN ABU TÂLEB, de lust om Imam te worden; de Imam El mansor egter overmeesterde ook dezen zynen mededinger, en zettede hem te Saná in de gevangnis, alwaar hy in 1761 stierf. Eenige jaaren daarna rebelleerde een NAKIB RÖDSJE, Schech van Chaulân, en gaf aan JUSOF, eenen broeder des Imams, hoop, van hem op den throon te helpen. Deze liet zig door de regérings lust verleiden. Wyl egter de Imam by tyds daarvan de lugt kreeg deed hy hem in de boeyen sluiten, waarïn hy één en een half jaar daarna stierf. De Schech van Chaulân verwoestte het land des Imams, en noodzaakte hem de vlugt te nemen. ACHMED een andere broeder des Imams, wierd omtrent in 1736 als Stadhouder naar Taäs gezonden, doch hy maakte zig aldaar zo sterk, dat hy naderhand nooit weer tot gehoorzaamheid kon gebrogt worden. Ook gebeurde het onder de regéring dezes Imams, omtrent in 1737 of 1738, dat de Franschen Mochha bombardeerden. Hy regeerde 21 jaaren, denklyk egter is hier onder gerékend het jaar, waarïn El mejid Mohámmed zig meester van de regéring maakte. Hy wierd te Saná in eene moskee Ebhar genaamd, begraven.

De Imam El mansor liet verscheidene Prinssen na. Van dezen had de eene, ALI genaamd, het grootste regt tot den throon; want hy was van de eerste gemalin zyns vaders, welke eene dogter was van Sidi Mohámmed ibn Hossein, Heer van Kaukebân, en dus van de nakomelingen Mohammeds zo wel van vaders als moeders zyde. Deze Vorstin woonde in 1763 nog te Saná, in een paleis Dar sinnân. Alle de onderdaanen wenschten dezen Prins tot hunnen Heerscher te hebben, en niemand geloofde dat hem dit regt door iemand zou betwist worden. Doch de vorstin was niet zo doortrapt, als de moeder van den tweeden Prins ABBAS, welke pekzwart, en eene slavin des Imams geweest was. Deze wist den dood haars Heeren zo lang te verbergen, tot dat KÁDI JACHJA IBN SALECH een der eerste staatsdienaaren des Imams, de troupen en de voornaamste Stadhouders in de provintiën, in de belangen van Âbbâs getrokken had, en dus wierd de onschuldige Prins Ali in de gevangnis gezet, in dewelke hy zynen geheelen levenstyd tot in het jaar 1759 doorbrengen moest. De tweede

Prins Abbâs nam als Imam den naam EL MAHÂDI, of EL MÖHHDI aan. De Kadi Jachja was naderhand zyn vertrouwste staatsdienaar: toen egter de Prins Ali zig kort voor zynen dood, in eenen brief aan den Imam over de onregtvaerdige handelwyze van den Kadi, zeer beklaagde, en de onderdaanen hunne te onvredenheid over de tyrannige regéring huns Imams begonnen te tonen, en het noodlot van den oudsten Prins te betreuren; zo verklaarde de Imam alle de goederen van zynen ouden staatsdienaar verbeurd, en zond hem met zynen broeder en zynen vertrouweling, Kádi MOHÁMMED EL AMERÎE, in de gevangnis. De beide laatsten kwamen 2 jaaren daarna weer op vrye voeten, de oude Kadi daarentegen was eerst kort voor onze aankomst te Sanâ weer vry gekomen en leefde van eene jaarwedde, welke de Imam hem deed betalen.

By den aanvang der regéring des Imams El Mahâdi Abbâs nam SIDI ACHMED IBN MOHÁMMED, een zusters zoon van El Metwokkel Khassem en Heer van Kaukebân, den tytel EL IMAM NÂSR ALLÁH aan; hy had egter geen magts genoeg denzelven te handhaven. Naderhand deed hy zig andermaal te Schibam als Imam Hâdi uitroepen. Hy rukte ook daadlyk met zyne troupen in Hamdân, en sloeg het leger van Imam El mahâdi. Doch het kruidmagazyn geraakte in brand, en de nieuwe Imam Hâdi verbrandde niet alleen zyne klederen, maar hy was ook genoodzaakt met eenen verzengden baard weer aftetrekken, en vrede te maken. Omtrent in 't jaar 1750 vielen de Arabiers uit Nehhm en Deiban ongeveer 3000 mannen sterk, in 't gebied des Imams byna tot aan Sanâ, doch zy wierden ras geslagen en verstrooid. In 1757 kwamen de bondgenooten van Haschid u. Bekîl 4 of 5000 mannen sterk, door Chaulân naar de streek van Damâr, en versloegen het leger, welk de Imam tegen hun gezonden had. Zy zogten in 't volgende jaar ook by Suradsje intedringen. Doch de veldheer des Imams overrompelde zyne vyanden, als zy zulks het minste vermoedden, en noodzaakte hen in alle haast de vlugt te nemen. In 1757 had de Imam El Mahâdi ook geschil met ACHMED IBN MOHÁMMED IBN ISHÂK, den Heer ven Osâb, over het muntregt, welk de laatste zo wel als de eerste voor zig begeerde. Deze stryd eindigde wel dra want Achmed wierd naar Sanâ gevoerd, en genoodzaakt de inkomsten van zyn klein Vorstendom in de verblyfplaats des Imams te vertéren.

Een der grootste vyanden, waarmede de Imam te oorlogen heeft gehad, was ABD

ABD URRÁB IBN ACHMED, welke zig ten laatsten Schech van Hödsjerse noemde. Deze Abd urráb was een zoon eens Nakîb (veldoverste) welke in het kleine ampt Jüffros veele jaaren Stadhouder was geweest, en wyl de Imam altyd liet blyken over zynen dienst wel te vreden te zyn; behield ook de zoon deze bediening na zyns vaders dood. Een jaar of twee daarna wierd hy naar Saná ontboden, om rekening te doen, en de Imam was zo wel over hem voldaan, dat hy hem beval eenige kleine kasteelen, welken de Schechs in dit ryk nog steeds onderhielden aftebreken, en daarna als Stadhouder naar Katabá, een veel voordeeliger ampt dan Jüffros, te gaan. Abd urráb bleef in het ternederwerpen niet in gebreken. Doch hy maakte zig daardoor veele vyanden, en onder dezen vooräl eenen Nakîb MOHÁMMED IBN ABDÚLLAH, Sahheb, dat is Heer van Wadei, wiens slot te Robo el haúa, niet verre van Mechhâder by deze gelegenheid insgelyks geslegt wierd. Daar nu deze Mohámmed ibn Abdúllah, Nakîb of veldoverste in dienst des Imams was; zo zogt hy zig weer aan Abd urráb te wreken, en bragt het door zynen aanhang zo ver, dat hy onverwagt naar Saná terug geroepen wierd. Maar toen Abd urráb door zyne vrienden van de oorzaak dezes bevels verwittigd was, en dugtte, dat hy niet zo gelukkig van het hof komen zou, als de eerste reis, weigerde hy te komen, en maakte toebereidzelen ter zyner verdédiging, wanneer mogelyk de Imam hem als een weerspanneling met geweld naar Saná mogt willen doen halen. De ongehoorzaamheid van Abd urráb gaf zynen vyanden gelegenheid den Imam te overreden, om zonder uitstel een leger van 3000 mannen, onder bevel van den Nakîb Mohámmed ibn Abdulláh aftezenden, en deze geloofde, dat nu het uur geboren was, om zig weer aan Abd urráb te wreken. Doch hy belégerde de stad Katabá 11 volle maanden lang te vergeefs. Na eene zo langduurige belégering had Abd urráb schier aan alles gebrek, en hy was genoodzaakt Katabá in den nagt te verlaten, en met zyne lieden, welken omtrent 5 of 600 mannen sterk waren, door 't vyandlyk leger heen te slaan. Abd urráb vlugtte hieröp in de beide bergvestingen Dimlu en Mansôra, in 't ampt Hodsjerse, alwaar zyne vrienden hem de poorten openden. De Nakîb Mohámmed daarëntegen moest met schande weêr naar Saná keren. Naderhand wierd een ander veldheer met een leger naar Dimlu gezonden, maar deze moest ook onverrigter zaake weer aftrekken. Tot hiertoe had Abd urráb zig maar verdedigd. Zo dra hy zyne magt gemerkt had, begon

hy de onderdaanen des Imams te verontrusten, en bezettede zelfs de stad Dsjöbla. Doch wyl deze plaats met geen muuren omringd is, en hy zig dus aldaar niet lang zou hebben kunnen ophouden, deed hy zig eene somme gelds betalen, en trok naar Hodsjerse terug.

De Imam alleen tegen deze Arabische helden niet bestand zynde; wierd er in den jaare 1757 tusschen hem en ABDULKERÎM, den Schech van Aden, welke voor Abd urráb ook begon te vrezen, een verbond gemaakt, dat zy hem te gelyk van beide zyden zouden aantasten. De held nu wagtte dezen tyd niet af, maar viel aanstonds in 't gebied des Schechs van Aden, bezettede Lahadsje en hield den Schech Abdulkerîm geduurende 4 of 5 maanden zodanig binnen Aden ingesloten, dat hy genoodzaakt wierd hem met eene somme gelds tot den aftogt te bewégen. De Imam ondertusschen scheen in dien tyd zig in het geheel niet om zynen bondgenoot te bekommeren.

Toen het leger des Imams in 't jaar 1760 de stad Taäs belégerde, wilde Abd urráb andermaal beproeven nieuwe veröveringen te maken. Hy had zig reeds van het kleine slot te Musa meester gemaakt, en was met zyne troupen reeds in de nabyheid van Mochha genaderd. Maar als de gouverneur dezer stad hem deed weten, dat de op de reede leggende Engelschen zig met hem verëenigen, en hem met grof geschut ontvangen zouden; waagde hy het niet verder voort te rukken. Ondertusschen was de Imam niet weinig in het nauw gebragt; want, daar hy te vooren den Schech Abd urráb niet tot gehoorzaamheid had kunnen brengen, en het zig liet aanzien, dat zyne troupen alleen, de stad Taäs niet zo ras zouden veröveren; wierd hy bedagt, zig van den eenen vyand tegen den anderen te bedienen, om hen beiden des te eerder t'ondertebrengen. Abd urrab daarëntegen, welke des Imams wyze van denken vry wel kende, wilde in het eerst al deszelfs eeden en beloften niet vertrouwen. Eindelyk egter wierd de vrede, door bemiddeling der beide voornaamste veldheeren des Imams gesloten. Namelyk, Abd urrab verbond zig, met zyne troupen, of veelëer partygangers, by het leger des Imams voor Taäs te trekken, en deze stad te helpen veröveren, ook in 't vervolg geen vyandlykheden tegen de onderdaanen des Imams meer te ondernemen. De Imam stond van zynen kant van alle aanspraak op het ampt Hodsjerse af, en beloofde den Abd urrab, zig altyd als een getrouw vriend en bondgenoot jegens hem te gedragen. De Imam bekrag-

tig-

tigde dit met zeven eeden, (waaröm nu zeven eeden meer vertrouwen gevonden hebben, dan één eed, is my een raadzel gebleven,) en zond tot meerder verzékering den korân over, waaröp hy gezworen had, en den rozenkrans, welken hy gewoonlyk droeg (*). De getuigen of veel meer borgen van dezen vrede waren: de Nakîb EL MÂS en de Nâkîb ACHMED EL HAMR. Beiden bekleedden niet alleen de grootste eerämpten, maar waren ook als eer en deugdbeminnende Heeren bekend.

Aanstonds na den getroffen vrede vereënigde zig Abd-urrâb met de troupen des Imams voor Taäs, en de stad wierd voornaamlyk door de kloekheid dezes bondgenoots ingenomen. De Imam betoonde zig over het gedrag van Abd urrâb zeer voldaan. Hy deed ook allen van de familie van SIDI ACMET, welken de stad Taäs verdedigd hadden, op het vriendelykste ontmoeten, en verzogt, dat zy allen naar Saná zouden komen. Abd urrab had eenig mistrouwen. Maar wyl hy zulke groote verzékering van de vriendschap des Imams, van de beide veldoversten El mâs en Achmed el hamr had, waagde hy het te Saná te verschynen. Onderwegen ontvong hy alle eerbewyzingen. Een groot aantal inwoners uit Saná trok hem te gemoet, om den held te zien. Men sprak van niets dan van zyne dapperheid en kloekheid. Men herïnnerde zig al het treffen en alle de schermutzelingen, waarïn hy over zyne vyanden gezégepraald had, insgelyks, daar het anders by de Arabiers in 't geheel geen gebruik is kondschappers te houden, door welk middel hy altyd berigt van de sterkte en zwakheid zyns vyands kreeg, en dat hy zig zelven dan als een boer, dan als een koopman midden onder de vyanden gewaagd, zomtyds eenige bevelhebbers neergesabeld had, en weer terug getrokken was, of ook met zyne partygangers den vyand onverhoeds overvallen en geslagen had. Kortöm, de Imam hoorde, dat alleen de

---

(*) Veele Turken en Arabiers dragen eenen snoer op de wyze als den rozenkrans van zommige secten onder de Christenen: doch de Sunniten spelen er gewoonlyk maar mede, eenige Schechs uitgezonderd, die eene byzondere heiligheid vertonen wilden, want dezen bidden er ook aan, gelyk als de Schiiten. Daar nu de Zéiditen dezer secte schynen meer nabytekomen dan de Sunniten, bedienen zy er zig veelligt ook van by het gebed. Anders is het niet wel te begrypen, waaröm de Imam zynen rozenkrans ter verzekering zyn eeds gezonden hebbe.

de weerſpanneling bewonderd, hy zelve in tegendeel van zyne onderdaanen veragt wierd. Of nu de Imam en de vyanden van Abd urráb, welken aan het hof waren, hierdoor aangezet wierden, dan of zy reeds lang beſloten hadden, hem op eene ſchimpagtige en ſmadelyke wyze ter neder te ſtorten, dan wel of men vreesde, dat hy zig binnen Saná eenen aanhang tegen den Imam maken zou, kan men met geen zekerheid bepalen. By zyne aankomſt te Saná nu wierden hem zyne klederen uitgetrokken, en de handen en het aangezigt rood geverwd. Hy wierd geboeid, rugwaards op eenen kameel gezet, en zo met trommelen door de ſtad herömgevoerd. Abd urràb zou dezen hoon niet overleefd hebben, indien hy zulk eene behandeling had kunnen vermoeden. Want toen hy onverwagt overvallen, ontwapend en uitgekleed wierd, vond men nog eenen dolk op zyn bloote lyf. Doch men gaf hem geen tyd gebruik daarvan te maken. Eene zyner zuſteren, welke zig te Saná bevond, betoonde zig op haare wyze als eene heldin. Deze haaren broeder in zulk eenen ſchimpagtigen optogt op de ſtraaten ziende herömleiden, wilde niet langer ooggetuige daarvan zyn, maar ſtortte zig van het dak eens huizes neder, en gaf op de ſtraat voor de voeten haars broeders den geeſt. De gevangene wierd met ſtokſlagen geteiſterd, en op andere wyze mishandeld. Hy wierd op eenen meſthoop geworpen, en eindelyk na verloop van drie dagen onthoofd. Dit was het rampzalig uiteinde des in Yemen in de laatſte jaaren zo beroemden rebels en grooten Arabiſchen held. Hy was getrouwd met de dogter des Schechs van Schafl, en liet drie zoonen na, namelyk RÖDSJE, HAMÂMMA en MEDSJEHÎD.

De ſchandelyke wyze op dewelke de Imam zyn woord, aan Abd urráb gegeven, verbroken had, moeſt hem natuurlykerwyze den haat der meeſten zyner onderdaanen op den hals halen. Vooräl waren de veldheeren El más en Achmed el hamr, welken voor de trouwe des Imams borg gebleven waren, en Abd urràb van hunne vriendſchap verzekerd hadden, hieröver zeer te onvreden. Beiden geloofden niet veel te dugten te hebben; want El mâs voerde het bevel over de geheele Cavallery en Infantery des Imams, en was by het leger zeer bemind. Onder Achmed el hamr daaröntegen ſtonden alle de bondgenooten van Haſchid u Bekîl, welken in dienſt van den Imam waren. Daarënboven was de familie des laatſten eene der aanzienlykſten onder de bondgenooten van Haſchid, en zyn broeder KHASSEM was by dezelven opperbevelhebber. Achmed el hamr eiſch-

eischte van den Imam veräntwoording wegens zyne trouwloosheid, doch hy wierd daarvoor op staandevoet in de gevangnis gezet. Hieröp begonnen de onderdaanen meer en meer te morren, en de veldheer El mâs, welke zig naar zynen zoon ACHMED, ook Abu Achmed noemde, maakte eenen aanslag om den Imam aftezetten. Zo dra nu deze daarvan maar eenig narigt kreeg, deed hy zynen veldheer onder schyn van vriendschap ten hove komen, en beschonk hem, volgens de gewoonte, met koffy, 't welk van die uitwerking was, dat de Nakîb zyn leven moest eindigen, eer hy eens naar zyn huis konde terug komen.

Zo dra Khassem el hamr, veldöverste by de bondgenooten van Haschid u Bekîl, tyding van de gevangnis zyns broeders gekregen hadde, verzamelde hy een klein leger, en rukte tegen Amrân. De Imam zond hem ook een leger te gemoet. Doch in de eerste schermutzeling, (men kan in Arabie al het treffen der legers haast met geen and'ren naam noemen) bleef Nakîb MURSCHID, een zoon van Khassem el hamr. De party van Haschid wierd hierdoor niet weinig in wanörde gebragt, en de vader, welke den dood zyns zoons zeer ter harte nam, trok met zyne troupen terug. Wyl nu de Imam dugtte, dat de bondgenooten op nieuws ondernemen zouden den Nakîb Achmed op vrye voeten te stellen; deed hy hem in stilte te Röddá het hoofd afslaan. Hy bevrydde zig dus van de vrees voor zynen gewezen veldheer; doch verbitterde daardoor zyne nabuuren nog meer; want dezen verzuimden geen gelegenheid om den Imam aantetasten en hem op eene ernstige wyze te doen boeten. Men zeide dat de Imam zig verbonden had 500 speciedaalders 's maands aan de nabestaanden van Achmed el hamr te betalen. Twee jaaren en een half voor onze aankomst in Yemen hadden zy Loheia en verscheidene dorpen in Tehâma afgebrand, en geduurende ons verblyf te Mochha waren zy weer in den omtrek van Loheia, ja het is niets ongewoons, eenen opstand onder de in soldy staande troupen, en de veréenigde bondgenooten van Haschid u Bekîl in de nabyheid van den zetel des Imams te zien. De Arabische krygen zyn menigvuldig, maar van korten duur, en wy waren zo gelukkig van in alle oorden van dit Koningryk, waar wy kwamen, rust en vrede aantetreffen. Anders hadden wy dit land in zo korten tyd niet kunnen doorreizen, als wy gedaan hebben.

De Imam el Möhhdi Abbâs had in het jaar 1763, zeventien maanjaaren geregeerd, en was in dien tyd omtrent 45 jaaren oud. Hy zag er zeer wel uit,

doch was niet, gelyk zyne voorvad'ren van vaders zyde, blank, maar van moeders zyde zwartbruin. Hy had nog 15 tot 20 broeders. Van dezen waren eenigen, die ik zelve gezien hebb', pekzwart, en hadden eenen breeden neus en dikke lippen, gelyk de Kaffers uit Africa. SIDI MOHÁMMED was met hem van eene moeder. SIDI ACHMED, SIDI HÖSSEIN enz. waren zyne halve broeders. Hy was getrouwd met de dogter eens SIDI ALI, des zoons SIDI ACHMED, Heer van Taäs, en misſchen nog met meer andere vrygeborenen, ook had hy veele ſlavinnen, doch op verre na zo veelen niet als zyn vader El manſôr; want deze zou er over de 200 gehad hebben. Van 10 of 12 Prinſſen waren de meeſten nog zo klein, dat zy niet uit den harem kwamen. De vier oudſten, welken in 't openbaar verſchenen, waren genaamd ABD ALLÁH, ALI, KHASSEM, en MOHÁMMED, en van dezen had alleen de tweede Prins Ali eene openbaare bediening. Deze was *Wali* of Stadhouder van het ampt Sanhân, en der daarïn leggende ſtad Saná. De overige nabeſtaanden des Imams, die allen te Saná woonden, waren zyne beide ooms SIDI ABD ULRACHMÂN en SIDI IBRAHIM. SIDI ISMAËL, Heer van Mechâder. SIDI ACHMED, Heer van Oſâb, met zyne broeders, SIDI IBRAHIM, SIDI KHASSEM, SIDI ABBÂS en SIDI JUSOF. SIDI ALI een vaders broeders zoon des Imams, welke met deszelfs zuſter getrouwd is. SIDI ALI en SIDI ABD ULKERÎM van Taäs.

De troon van Yemen is erflyk, en als de Prinſſen allen even goede hoedanigheden bezitten, begéren de onderdaanen altyd den oudſten, welke van eene wettige vrouwe des Imams geboren is, tot hunnen Heerſcher te hebben. Dat dit egter niet altyd geſchied, blykt uit het hiervooren gemelde. De Imam van Yemen is voor 't overige een vry onafhanglyk Heer, die zig, noch ten aanzien van het geeſtlyke, noch ten opzigt van het waereldlyke, om de bevélen eener uitlandſche mogendheid bekommert. Daar hy nu, en een groot gedeelte zyner onderdaanen tot de mohámmedaanſche ſecte Zéidi behoren, en zig zelven Chalîf en Imam noemt, is hy in zyn land als het opperhoofd in 't geeſtlyke aantemerken, doch verder ook niet. Want alhoewel de bondgenooten van Haſchid u Bekîl, en veelligt veele andere nabuuren van dit ryk, insgelyks tot de ſecte Zéidi behoren, heeft egter de Imam niet de allergeringſte magt over de geeſtelyke onderdaanen eens vreemden Heeren. De onderdaanen des Imams, wel-

welken van de secte Súnni zyn; staan onder eenen Mufti te Zebîd, deze vermoedelyk onder den sunnitischen Kádi te Saná, en allen onder den Imam. De Imam, als een waereldlyk vorst, voert oorlog en maakt vrede, doch het schynt niet dat hy gantsch onbepaald kan regéren. Ten minsten zegt men, dat het hem niet geöorlofd zy, eenen eenigen zyner onderdaanen, zelfs niet eens eenen Joode of Heiden het leven te benémen. Maar alle halsgeregten en andere zaaken van gewigt, worden, zegt men, voor 't oppergeregt te Sanà, welk uit verscheidene Kàdîs bestaat, en waarin de Imam voorzit, afgedaan, en in dit geregt worden de regtsgedingen zo wel schriftlyk als mondlyk, en ook wel door voorspraaken afgemaakt. Ik hoorde in Yemen, dat in dit geregt meer dan 20 Kàdîs zitten. Doch in Indie vernam ik van eenen geleerden, die veele jaaren te Zebîd geweest was, dat te Sanà 6 Kodda (Kàdîs) van de secte Zéidi, en een van de secte Súnni waren, en dezen zyn dus waarschynlyk leden van deze regtbank. De eerste Kàdi te Sanà heet: SIDI JACHJA IBN MOHÀMMED. De voornaamsten der overigen waren: EL KÀDI MOHÀMMED MELHÂN, EL KÀDI ABD ALLÀH en EL KÀDI MOHÀMMED HATTABA.

Wanneer egter de Imam een dwingeland en magtig is, ontbreekt het hem niet aan middelen om onregt te bedryven. Van de veele Kàdîs zyn er gemeenlyk maar eenige weinigen naar wier uitspraak alles beslist word, doordien de overigen hun in alles toestemmen. Wanneer dus de Imam alleen de hoofdpersoonen op zyne zyde kan trekken; zo valt hem gemaklyk een vonnis te verkrygen tegen degeenen, welken hy met den dood wil straffen. Voornaamlyk wyl het ten deele in zyne magt staat de Kàdîs, gelyk alle zyne overige amptenaaren te veranderen, en hen dus enkel hierdoor te noodzaken, naar zyn welgevallen te oordélen. Egter heeft eene al te onbèpaalde regéring ook altyd in Yemen niet willen gelukken. Want als de thans regérende Imam wegens zyne vrekheid en wreedheid by de onderdaanen in haat geraakt was, wierd het ontwerp om hem te onttronen, reeds gemaakt, gelyk wy gemeld hebben, en ofschoon de onderdaanen toen hun oogmerk niet berykt hebben, heeft men doch andere voorbeelden, dat er werklyk oproeren uitgeborsten, en zomtyds Imams afgezet zyn geworden.

De Arabiers in Yemen kennen niet veele en groote eertytels. Degeen, welke in myn' tyd staatsminister was, noemde zig ACHMED EL NEHHMI uit het

gebied Nehhm. Hy had geen and'ren eertytel dan dien van Fakîh, en deze is van eene zo wydüitgestrekte betékenis, dat zig ook alle zyne geheimschryvers, ja elk in Yemen, welke zig verbeeld meer dan een gemeen geleerde te weten, zig dus noemen. De overigen welken te Sanà de voornaamste eerämpten bekleedden, waren genaamd: *El Kádi Höffein el Anesie. El Fakîh Abdüllah ibn Mebey eddîn el Arasie*, *Wali el Wokkuf*, dat is de overste opziender over de inkomsten der moskeën en andere geestlyke gestigten. *Sejid Achmed el Höfäschi. El Fakîh Ali ibn Hassan el Lokwa*, was des Imams geheimschryver. *El Fakîh Ali el Amri* had het opzigt over de tollen, gebouwen en tuinen des Imams. *El Fakîh Achmed el Akwa* was de eerste in de krygskanzelary. *El Fakîh Achmed Hannasch* was de opzigter over de munten.

In ieder ampt van het tegenwoordige koningryk Yemen is een Stadhouder, in 't Arabisch *Dôla* of *Emîr*. Men noemt hem ook wel *Wali*, doch deze tytel schynt alleen persoonen van hooge geboorte toetekomen. De zoon des Imams, welke te Saná Stadhouder was, en de Schech van Uddên, die ook een kleine Arabische vorst kan genaamd worden, wierden Wali genaamd, en uit de houding der Arabieren te oordélen, kon men bespeuren, dat dit geen gemeene tytel zy. Een Dôla is in zyn ampt omtrent zo veel als een Pacha by de Turken; want hy voert het bevel over de troupen des Imams in zyn gebied, en heft de heerlyke inkomsten. Maar hy moet zelve op den tol zitten, en jaarlyks stipte rékening doen. Van de veel opbrengende ampten worden zy gemeenlyk om het 2de of 3de jaar terug ontboden, opdat zy geen rykdommen verzamelen, en lust krygen mogten zig onafhanglyk te maken. Wanneer de regéring van eenen Dôla verlengd word, zend de Imam hem altyd een paerd, een eerenkleed en eenen sabel, en wyl hem kennis gegeven word, op welken dag hy dit verwagten kan, moet hy den brenger buiten de stad te gemoet gaan, en déze gunstbewyzen van zynen oppervorst met eerbiedigheid ontvangen. Niet alleen geborene Arabiers welken niet van voornaame afkomst zyn, maar ook zelfs gewezene slaven, welken men er bekwaam toe vind, konnen tot deze bediening geraken. Wanneer nu een Dôla overtuigd kan worden, dat hy zig in zyn ampt niet getrouw in alle deelen gedragen heeft, moet hy verwagten, met eene harde gevangnis en verbeurdverklaring zyner goederen gestraft te worden. Zeer zelden geschied het aan 't leven. Maar nadat eenen Dôla alles ont-

no-

nomen, en hy een' tyd lang zonder bediening geweeſt is, verkrygt hy dikwils weer een voordeelig ampt. Als er in een ampt meer aanzienlyke plaatzen zyn, dan die waarin de Dôla woont; dan zend deze eenen Onderdôla met eenige ſoldaaten derwaards, en uit dien hoofde vind men in alle marktvlekken eene kleine bezetting, al zou dezelve ook maar uit 5 of 6 mannen beſtaan. Wanneer zulken onderregter geen ſoldaaten heeft, word hy Schech genaamd, en in de kleine dorpen *Hâkim.*

Er is ook in elk ampt, ten minſten in de grooten, een *Bas Kâteb* of tegenrolhouder, die onmiddellyk onder den Imam ſtaat, en niet onder den Dôla, maar met dezen op den tol zitten, van alle de heerlyke inkomſten tegenboekhouden, en op het gedrag der amptenaaren des Imams in het algemeen een waakzaam oog houden moet. Deze Bas Kateb is gemeenlyk een geeſſel voor den Stadhouder. Want, wanneer hy wenſcht haaſt zelve Dôla te worden, dan moet hy den Imam van alles, wanneer de andere in zynen pligt nalatig geweeſt is, of wanneer hy van de onderdaanen op eene onbillyke wyze geld mogt afgeperſt hebben onderregten. Zomtyds gelukt het zulk eenen Bas Katéb voor zynen iever in den dienſt des Imams, een ampt te verkrygen. Doch men geeft hem eenen al zo bekwaamen Bas Kateb op zyde, die hem dikwils even zo ras den voet ligt, als hy zynen voorganger verdreven heeft.

In elk ampt is ook een Kâdi, die waarſchynlyk onder de Opperkadîs te Saná ſtaat, gelyk de Kadîs in Turkye onder den Mufti te Conſtantinopole. De Kadîs zyn zo wel hier als in de Turkſche landen, regters over geeſtlyke en waereldlyke zaaken. Hunne uitſpraak kan hier al zo weinig van eenen Dôla, als in Turkye van eenen Pacha vernietigd worden. De Kadîs in Yemen worden ſchier doorgaans, voor zo ver ik van hun heb horen ſpreken, voor lieden gehouden, die een voorbeeldlyk leven voeren, de geregtigheid beminnen en handhaven, ja van eenigen zeide men, dat zy het als eene beſchimping zouden aanzien, indien iemand hun geſchenken wilde aanbieden, om op betere hulp in eene regtzaak te kunnen hopen. Dit zal men zelden van de Turkſche Kadîs zeggen kunnen, want dezen zyn gemeenlyk grootere beminnaars van het geld, dan van de geregtigheid. De Kadîs in de groote Turkſche ſteden worden ook zeer dikwils veranderd, maar die in Yemen houden hunne bediening gemeenlyk voor hun leven.

De volgende bedienden ſtaan onder den Dôla. De *Emîr Bâhhr* in de ſteden aan den Arabiſchen zeeboezem. Onder dezen ſtaan alle ſloepen, en dus mag niemand zonder zyne voorkennis van land gaan. Ook moet hy alle de uit zee komende en derwaards uitgaande waaren onderzoeken. In de veſtingen is bovendien aan de hoofdpoorten een *Emîr Bâb el medîne*, voor welken insgelyks alles wat aldaar doortrekt, geöpend moet worden. De *Emîr es Sûk* moet op de maaten en gewigten der kooplieden, als mede op de goedheid der te markt komende levensmiddelen agtgeven. De *Schech el belled* betaalt de gemeene uitgaven der ſtad, en maakt daarvan eene verdeeling over de burgerſchap. De overſte van de nagtwagt, en die van de gevangnis, zyn in Yemen ook aanzienlyke lieden.

Het is voor een' reiziger bezwaarlyk, eene zekere kennis van de inkomſten eens Landheers te verkrygen, vooräl in Arabie, alwaar men op eene bedekte wyze daarnaar vragen moet, en zelden gelegenheid heeft met lieden kennis te krygen, welken zelven goed onderregt daarvan geven kunnen. De zekerſte narigten kreeg ik hiervan te *Saná*, van eenen Joode ORÂKI, welke eenigzins een gunſteling van twee Imams geweeſt was. Het ſpyt my maar, dat ik niet meer gelegenheid heb gehad hem te zien; want de landsgeſteldheid was hem niet alleen ten vollen bekend, doordien hy verſcheidene jaaren eene der gewigtigſte bedieningen aan 't hof bekleed had, maar men behoefde by hem in 't vragen zo omzigtig niet te zyn, als by de voornaame Arabiers. De Jooden in Arabie ſchynen omtrent de Chriſt'nen zeer trouwhartig te zyn, en dat veelligt daaröm, omdat zy by de Mohámmedaanen gering geägt worden, en wyl zy geloven, dat de Europeërs hunne natie gelyke voorregten met de Chriſt'nen geven. Naar de mening van Orâki bedroegen de inkomſten des Imams el mahadi Mohámmed in 't eerſt 83000 ſpeciedaalders 's maands. Doch na dat de ampten Kataba, Aden, Abu arîſch en Taäs van dit ryk afgeſcheurd waren, toen Oſâb en Mechâder niet meer aan den Imam, maar aan de gelyſtogte Prinſſen betaalden, en een gedeelte van Bellâd Anes en Harras verloren waren, zo waren de inkomſten des Imams El manſôr tot op 30000 ſpeciedaalders 's maands, verminderd. Maar wyl de thans regérende Imam eenige veröveringen gemaakt had, zouden zyne inkomſten 's maands op 40000 en dus 's jaars op 480000 ſpeciedaalders geſchat kunnen worden.

Alleen

Alleen uit dit berigt kan men nog niet over de magt en den rykdom des Imams oordélen, omdat men niet weet, welke onkoſten hier van af moeten, en waarnaar ik den Joode niet konde vragen. Ik geloof niet, dat de onderdaanen des Sultans in Turkye en Egypte zekere evenredige ſchattingen betalen (*), ik hoorde egter in Yemen, dat er zekere belaſtingen op alle de onderdaanen des Imams gelegd zyn, en ik weet niet, of de Dôla van dezen rekening doet. In de provintiën zeide men, dat de Dôla de ſoldy der ſoldaaten en andere algemeene onkoſten betalen moet, en het overſchot naar Saná zenden. Men ſpreekt ook van zeer groote geſchenken, welken de Dôlas genoodzaakt zyn te doen. Ik heb zeer dikwils by voornaame Arabiers vernomen hoeveel een Stadhouder gewoonlyk wel opbrengt, maar men heeft gemeenlyk de ſommen al te buitenſporig groot gemaakt. Het geloofwaerdigſte, dat ik daarvan gehoord hebbe, is dit: Het ampt Mochha betaald in den Maúſim, dat is in April, May, Juny en July, wanneer namelyk Indiſche ſchepen aankomen en weer afgaan, 's maands 7000, in elke der overigen maar 4000 ſpeciedaalders. Beit el Fakíh zou maandlyks 3600, Hodeida 1400, Loheia in den Maúſim 3000, en anders 2000, Harras 1500, Höfäſch 12 tot 1400, Zebîd 1400, Dsjébi en Burra 2400, en Kusma 4000 ſpeciedaalders 's maands opbrengen. De inkomſten van de beide ampten Heime zouden jaarlyks 100000 ſpeciedaalders bedragen. De tol van de koffy is wel het voornaamſte artykel van de inkomſten des Imams; want men zeide, dat hiervan wel een vierdedeel van den verkoopprys aan de regéring betaald moet worden, eer dezelve aan boord kwame (†).

De

(*) Johann Wilde, die veele jaaren onder de Turken geweeſt is, zegt in zyne reisbeſchryving bladz. 215. De Turken in 't gemeen welken in ſteden, vlekken en burgten gehuisveſt zyn, het zy ryken of armen, handwerkslieden of niet, geven den Turkſchen Keizer geen ſchatting, noch impoſt, maar diegeenen, welken handel dryven, moeten hunne tollen en regten opbrengen van de waaren zo te water als te land inkomende. Diegeenen, welken akkerbouw en leggende goederen hebben, moeten jaarlyks hunne ſchattingen betalen.

(†) Plinius zegt in 't 12de boek 35ſte hoofddeel *Regi Gebanitarum quartas (Myrrhæ) partes pendunt.* De impoſten van de nuttigſte voortbrengzels in Yemen waren dus in de oude tyden al zo groot als nu.

De Imam heeft wel een leger op de been, maar hetzelve is niet zo nauwkeurig in regimenten afgedeeld als in Europa, en dus kan een reiziger niet zo ligt volkomen narigt daarvan bekomen. Men rekent zyne Infantery in vredenstyd op 4000 mannen, en van deze is een groot gedeelte uit Haſchid u Bekîl. De Cavallery op omtrent 1000 mannen. Over dit leger voeren de volgende voornaame Schechs of Arabiers van den ouden adel het bevel. Schech SALÉCHH IBN CHALÎL, Schech van Hamdân was de opperveldheer of generaal, en een geboren onderdaan des Imâms. Schech HAMMED EL WADEY, Schech van Wadá. Deze was uit Haſchid u Bekîl, en dus een vreemdeling. Schech ACHMED IBN HOBEISCH van Sefiân, insgelyks een uitlander. Schech RAJECH CHAULANI, regérende Schech van Chaulan. Deze was ook geen onderdaan des Imams.

Deze voornaame Arabiers hebben den tytel Schech van hunne voorvad'ren. De Imam kan zynen Opperveldheeren geen hoogere eertytels geven, dan dien van Nakîb, en zo noemt men ook alle zyne ſtafs-officiers. De Nakîb CHEIER ALLÂH, welcer ſlaaf des Imams, was in myn' tyd overſte der garde te paerd. EL EMÎR NASR EL CHÂDDRE, Dôla te Taäs, was van burgerlyke afkomſt, en Nakîb in 't leger des Imams. EL EMÎR SALIM RUÂT, EL EMÎR REHÂN KUS, EL EMÎR JACUB ISMAEL, EL EMÎR HANNESCHI EL METWOKKEL enz. waren zommigen in hunne jeugd als ſlaven naar Yemen gekomen, en in myn' tyd Nakîbs. Hieröp volgt de *Beirakdar* dat is de vaandrager. Verders de *Tsjaus*, of diegeen, welke het regiment in den wapenhandel oefent. De *Seraf* levert den ſoldaaten geweer, kruid en lood. Van andere officiers heb ik niet gehoord.

De dienſt eens ruiters beſtaat in vredenstyd voornaamlyk daarïn, dat hy des vrydags, wanneer de ſtalknegt hem zyn paerd, welk in de ſtal van den Dôla der ſtad alwaar hy woont, onderhouden word, voor de deur brengt, en opſtygt, en te Saná den Imam, doch in de ampten den Dôla, naar de moskee geleid. De Ooſterlingen hebben veel zorg voor de fokking en onderhouding hunner paerden. Schier elk rypaerd in de ſtallen der voornaamen heeft zynen oppasſer. Wyl het hier 's nagts vry koud is, worden alsdan de paerden met kleeden gedekt. Zy worden zo wel in de ſtallen als wanneer zy grazen met de voeten als 't ware aan den grond vaſtgemaakt, en gewennen zig dus niet ligt aan verſcheidene ondeugden, die zy ligter leren als zy de voeten vry hebben. Daarëntegen hebben zy den kop vry, en dit is waarſchynlyk tot hun groot voordeel, daar an-

anders veele goede paerden door eenen te zwaaren of slegt gemaakten halfter bedorven worden. (Michaëlis 54ste vraag). De meeste ruiters des Imams zyn tevens hofbedienden; want ook dezen trekken by de Mohammedaanen mede te veld. Zy kleden zig elk naar zyn welgevallen. Hunne wapens zyn eene lange lancie, welke de stalknegt draagt. Verders hebben zy eenen sabel, hun gewoon krom mes voor 't lyf, en eenigen hebben ook een paar pistoolen aan het paerd. Als zy van de moskee terug, en op eene groote plaats komen, welke men byna in alle steden voor het huis des Dôla vind, dan nemen eenigen hunne lanciën, en rennen malkand'ren twee en twee na, en hierïn bestaat hunne geheele krygsoefening.

Ik heb deze oefening in het ryden nergens beter gezien dan te Loheia, alwaar de Dôla EMÎR FARHÂN, welke zig in 't algemeen zeer vriendelyk jegens ons betoonde, zig de moeite scheen te geven, ons hierdoor een vermaak te verschaffen. Niet alleen hy zelve, maar ook de Kádi en andere aanzienlyken uit de stad, insgelyks eenige vreemde Schechs uit de bergagtige streek, waren allen te paerd. Van dezen vervolgden twee en twee malkanderen spoorslaags met hunne lanciën, en diegeen, welke zyn' tegenparty zodanig in 't nauw wist te brengen, dat hy zyne lancie niet meer zwenken kon, had gezégepraald. Eenigen van hun wisten hunne paerden zo te bestieren, en de lancie van hun wederparty zo behendig aftewenden, dat zy zig lang verdedigden, en dit is voor de aanschouwers indedaád een aangenaam schouwspel. De Arabiers oefenen zig niet zo zeer in het werpen van den Dsjerîd (een' korten stok), als de Turken. Emîr Farhân evenwel toonde eenmaal hierïn zyne vaerdigheid, doordien hy den stok, waarmede hy eenen ruiter wierp, dien hy spoorslaags vervolgde, tot tweemaal toe weer opvong, eer die op den grond viel. Men zeide dat hy zulk eene kortswyl nooit met voornaamen, maar met dezulken bedreef, welken hy de smerte van elken worp, dien zy uitstonden, met eenen speciedaalder verzagten kon (*). De Heer Baurenfeind maakte eene aftékening van dit wedlopen op de

(*) De Dey te Algiers betaalt ook voor elken worp met den Dsjerîd, zie PITTS. *account of the rel. & mann. of the Moham.* Maar by de Turken, en vooräl in Egypte, is het Dsjerîdwerpen zo gewoon, dat een Begk of Pacha zig arm zou werpen, als hy elken worp betalen wilde.

de XVI tafel, en schonk dezelve den Stadhouder, welke zig over de bekwaamheid der Europeëren in de tekenkunde zeer verwonderde, voornaamlyk wyl hy en eenigen zyner Officieren zo wel getroffen waren, dat men ze met den eersten opslag kennen konde (*).

De soldaaten hebben in vredenstyd niet veel meer te doen dan de ruiters. Edoch moeten zy by den Dôla met het geweer in de hand, schildwagt houden, eene gewoonte, welke my niet voorstaat by de Turken gezien te hebben. Voor 't ov'rige zyn ze aan de poorten, en aan de wagttorens verdeeld. Zy hebben 2½ speciedaalder 's maands, en zy kleden zig naar eigen goeddunken. De meesten, namelyk die, welken uit het landschap Haschid u Bekîl zyn, hebben lange hairen, die zy of heräf laten hangen, of in een' doek zo gebonden hebben, dat de hairen als in eenen buidel op den hals leggen. Voor het ov'rige hebben eenigen maar een kort kleedje om de heupen, en daaröver een' gordel, met hunne breede messen voor het lyf. Veele soldaaten dragen ook een hemd en een' broek. Op reis, en dus ook waarschynlyk als zy te velde trekken, hebben zy een schild, eenen sabel, en ook wel eene lancie. Zy moeten den Dôla 's vrydags naar de moskee geleiden, en dan gaan voor elke 40 of 50 man, die gemeenlyk in 6 of 7 gelederen verdeeld zyn, 4 man, die hunne bloote messen, of hunen snaphaanen

(*) Verklaring van de XVI tafel:

1. De woning van den Dôla. 2. Een toren, welken men in deze landen ook wel een kasteel noemt. 3 Eene kleine moskée. 4 Een gemeen huis. 5 De Dôla met een schild en sabel op zyde, met de bloote voeten in laerzen, en naar de wyze van alle voornaame Arabieren in Yemen, met eenen grooten band, waarvan het eene eind tusschen de schouders afhangt, om het hoofd. Het leer voor den kop van 't paard, voor den buik, op den schoft, en de schabrak waren met gepolyst staal bedekt. 6 Arabiers uit de bergägtige streek, met lange hairen in een' doek gewonden en een dun koordje daaröm. 7 De Tsjaus, of degeen die de soldaaten commandeert, met een' kleinen stok in de hand. 8 De bedienden van den Dôla en der voornaame Arabieren, met eenen grooten turban, wyde opgeschorte klederen, bloote beenen, en zonder broeken, maar in plaats van dezelven een' doek om de heupen. 9 Aanzienlyke burgers in dezelve kleding waarmede eenige van ons gezelschap zig naderhand kleedden. 10 Kleding der gemeenen Arabieren in Tehâma. 11 Soldaaten uit het bergagtig gewest. 12 Een kameel met waterkruiken. 13 Baniaanen of Indische kooplieden. 14 Kleding der Jooden. 15 Drie van ons gezelschap in Turksche kleding.

N. v. d. Meer jun. f.

...itaires des Arabes d' Yemen.

nen in de hoogte houden, daarby zingen, en van de eene op de andere zyde ſpringen, op eene wyze, dat men zeggen zou die lieden zyn gek, of bezopen. Denklyk is dit een oud gebruik, om de ſoldaaten tot het vegten aantemoedigen (*). Trommelen en vaandels ontbreken niet. By de terugkomſt op de gemelde plaats by het huis van den Dôla, moeten de ſoldaaten verſcheidene maalen vuuren. Dit gaat al vry onordenlyk toe. Evenwel is het doch een ſoort van krygsoefening, welke ik by de Turken niet gezien hebb', en welke de Arabiers veelligt van de verlopene Indiſche Chriſt'nen, of van de naar Mochcha komende Europeëren geleerd hebben.

De Arabiers in Yemen hebben eene byzondere wyze van hunne dapperheid in eenen ſlag te betonen. Degeen, welke alsdan de grootſte proeven van zynen iever in zyns Heeren dienſt geven wil, bind zyn een been krom te zamen, en vuurt zo lang tot dat de vyand terug trekt, of tot dat zyne eigene makkers hem verlaten, en hy zelve neergeſabeld word. Ik hoorde te Loheia, dat eenigen in den ſlag tusſchen den Schech MÉKKRAMI, en den Scherif MOHÁMMED by Abu ariſch, op deze wyze als Arabiſche helden geſtorven waren, en hield het voor eene fabel. Ik hoorde egter ook naderhand, dat een Schech uit Haſchid u Bekîl, welke in dienſt des Imams was, voor eenige jaaren als de bondgenooten van Haſchid u Bekîl tot aan Beit el Fakíh voortgerukt waren, hetzelve ook gedaan had. Zyne 6 ſlaven moeſten geſtadig laden, en hy zelf had zo lang gevuurd, tot dat de troupen des Imams en zyne eigene ſlaven hem verlaten hadden, en hy ten laatſten neergeſabeld wierd.

De Arabiers gebruiken geen kanonnen in 't veld, en by de weinige kanonnen in hunne veſtingen hebben zy gemeenlyk verlopene Turken, of Indiſche en Europeſche renegaten, van dewelken zelden iemand in zyn vaderland een ſtuk kanon geloſt heeft. De Imam gebruikt geen oorlogſchepen, wyl hy van den

(*) *Les Ethiopiens ne marchoient au combat qu'en danſant.* Zie *Variétés litteraires* in het *journal des ſçavants Dec.* 1769. De Grieken hadden eigene gezangen, welken zy zongen wanneer zy den vyand wilden aangrypen. *La retraite des dix mille de Xenophon* IV boek. Ik moet hier ten overvloede aanmerken, dat ik onder de wapenen der Arabieren noch boogen noch ſlingers gevonden heb. KERÎM KHÂN, de *Wekîl* of Stadhouder van Perſie, heeft nog eenige compagniën boogſchutters, maar meer tot pragt dan tot nut.

den zeekant niets te vrezen heeft. Ik heb ook op den geheelen Arabischen zeeboezem van geen zeerovers gehoord. De Yemensche schepen hebben dit byzondere, dat zy stroomatten zeilen hebben. De vissersbooten der Arabieren in Yemen zyn misschien de eenvoudigsten en de oudsten in de waereld. Dezen bestaan uit eenige van vooren eenigzins kromme houten, die door dwarshouten met houten pinnen vastgehegt zyn. Op zulk een vaartuig zet zig een visser in zyne gewoone kleding, te weten geheel naakt, behalven een doek om de heupen, en anders alleen een smalle strook lynwaat tusschen de beenen, om de schaamte te bedekken, en met eenen slegten turban op het hoofd. Om de heupen heeft hy een touw om het gemelde stuk lynwaat vast te maken. Zyn roer is een stok, aan welks beide einden een plankje gespykerd is, en hiermede slaat hy dan op de eene dan op de andere zyde in het water. By goeden wind bedient hy zig van zyn roer in plaats van eenen mast, en eene kleine stroomat inplaats van een zeil. Ik heb zomtyds een' visser met zulk een slegt vaartuig zo ver van land gezien, dat ik niet twyfele, men zou daarmeê ter plaatse daar de zeeboezem niet breed is, van Arabie naar Africa kunnen overzeilen.

De kunsten zyn in Arabie in eenen slegten toestand. Boekdrukkeryen vind men hier in 't geheel niet, en de Mohámmedaanen zullen ze ook niet ligt invoeren. Niet, gelyk men in Europa zegt, omdat de geestlykheid en de veele schryvers, welken genoegzaam onder haare bescherming staat, zig daar tegenkanten, maar omdat de laatere aan malkand'ren hangende, of boven malkand'ren geplaatste en door malkanderen geslingerde Arabische letters, zig veel fraayer vertonen als zy goed geschreven, dan wanneer zy gedrukt zyn. Voornaamlyk wanneer de Arabische drukkeryen niet volkomener zyn, dan die, welken wy in Europa gewoonlyk hebben. Ik heb den Arabieren dikwils gedrukte boeken getoond, doch zy vonden dezelven nauwlyks leesbaar. Daaröm heeft ook de boekdrukkery van IBRAHIM EFFENDI te Constantinopole zo korten tyd stand gehouden. Deze renegaat heeft verscheidene boeken gedrukt. Zyne erfgenaamen hebben thans ook nog de geheele boekdrukkery. Doch zy hebben het werk niet kunnen voorzetten, wyl de aftrek zo gering was, dat zy de onkosten van den druk niet goed konden maken. Waren de Kufische letters nog heden in gebruik, dan zou de boekdrukkery by de Mohámmedaanen meer goedkeuring gevonden hebben. Dezen zyn juist ook ten deele met malkanderen

ver-

verbonden; doch zy worden niet over en door malkand'ren geschreven en geslingerd, en daaröm zou zulk eene drukkery met veel minder kosten tot volkomenheid gebragt kunnen worden, dan eene nieuwe Arabische. Ter loops zal ik nog aanmerken, dat de Jooden drukkeryen te Constantinopole, Ismîr en Salonique, en de Grieken anderen te Constantinopole en Bukaresth hebben.

Wyl men onder de Súnniten nog altoos eenige schynheiligen vind, die in 't geheel geen beelden dulden willen, vind men onder hen ook geen schilders noch beeldhouwers. Evenwel maken de Arabiers hunne opschriften met verhévene letters zeer goed. Zy laten ze gemeenlyk door hunne beste schryfmeesters op den steen schryven, en den steenhouwer behoeft dus maar de aftékening te volgen. Goud en zilver word in Yemen zeer wel bewerkt, doch meest door Jooden en Baniaanen. Zelfs by de munt te Saná vind men haast altemaal Jooden, gelyk te Káhira en Constantinopole Armeniers, Grieken en Jooden. Er was in myn' tyd in gantsch Yemen niemand die een uurwerk konde vermaken. Een Turksche horologiemaker, die naar Saná gekomen was, in hoop van aldaar zyn geluk te vinden, was kort voor onze aankomst weer vertrokken, doordien hy in Yemen zyn noodig onderhoud niet zou hebben kunnen winnen. Men vind onder de Turken, vooräl onder de Derwischen van de orde *Mevlaui*, nog eenigen, die het naar haare wyze redelyk ver in de muziek gebragt hebben. Doch het schynt, dat men deze kunst in Yemen geheel verwaarloosd heeft. Ten minsten staat my niet voor, in dit land andere muzikaale instrumenten gehoord te hebben, dan trommelen en schalmeyen.

Alle handwerkslieden arbeiden hier zittende. De Heer Baurenfeind heeft op de XV tafel by E afgebeeld hoe men in Yemen hout zaagt. De draayers regéren den boog met de linke hand, het yzer met de regtehand en den linken voet. Het schynt ook dat de voeten der Arabieren zig tot dezen arbeid beter voegen, dan die der Europeëren; want, wyl hen nooit enge schoenen knellen, zo kunnen zy met hunne teenen, gelyk wy met onze vingers allerhande bewégingen maken. Water en windmolens heb ik in gantsch Arabie niet gezien. Doch ik trof in Tehàma eene oliepers aan, die door een' os gedreven wierd, en vermoede daaröm dat de Arabiers ook dergelyke koornmolens hebben. Anders malen zy hun koorn tusschen twee kleine steenen, waarvan de bovenste met de hand omgedraaid word, of wryven hun dúrra op eenen lang,

werpigen steen, zo als op bladzyde 48 en op de eerste tafel by H aangewezen is. Men zeide, dat tot heden toe in Yemen nog geen sabels gemaakt wierden, maar wel breede, kromme en van vooren spitze messen, welken zy *Jambea* noemen. De Arabiers hebben eerst voor weinige jaaren begonnen zelven snaphaanen te maken. Dezen zyn slegt, en in 't algemeen gebruikt men hier nog geen anderen, dan met lonten. Zedert eenige jaaren is te Mochha ook eene glasblazery aangelegd. Men heeft in Yemen wel veele linnenweveryen, doch enkel van het grofste en tusschenbeiden soort. Het fyn lynwaat komt uit Oostindie, en zeer veel grof uit Egypte. Lakens worden by de Arabiers niet gemaakt. Men zou het ook in het heete Tehâma schier niet gebruiken kunnen. De naar Mochha komende Engelschen meenden, dat hun laken in de koudere bergägtige gewesten eenigen aftrek zou hebben, maar men begeerde het niet, en de koopman met welken ik van Moccha naar Bombay reisde, nam haast alles, wat hy om te verkopen medegebragt had, weer meê terug.

In Yemen worden maar weinige munten geslagen. De Imam heeft van de Venetiaansche ducaaten wel kleinere gouden munten, te weten van 1½ en ¾ speciedaalders laten stempelen, doch men vind ze by de bankiers maar zelden, en van 6000 stuks tot drie speciedaalders, die eerst binnen kort geslagen waren, kon men zelfs by de Jooden te Saná, nog geen één bekomen. Op alle de Yemensche is zo als op de nieuwere Turksche, Persische en Mogolsche munten niets dan schrift, en geen figuur. Ik heb de grootste zilveren munte des tegenwoordigen Imams, welke eenen halven speciedaalder doet, by C op de XIV tafel afgebeeld, en hieröp ziet men den volkomen naam dezes Prinssen, met eenen wensch, dat hy lang regéren mag. Op de scheidemunten staat gemeenlyk op de eene zyde alleen *El Möbbdi*, en op de andere zyde *geslagen te Saná*. Deze scheidemunten noemt men *Kbîr*, *Komássi*, *Bâli* en *Harff*. Een roomschkeizerlyke speciedaalder geld in Yemen 32 Kbîr, of 64 Komássi, of 72 Bâli of 160 Harff. De Komássi zyn verscheiden, en eenigen welken in het eene ampt nog gangbaar zyn, worden in het andere niet ontvangen. Te Loheia kogten wy kleinigheden volgens Bali, maar in de overige steden van Tehâma naar Komássi, en in de bergägtige streek rekent men gemeenlyk by Harff en Kbîr. De bankiers rekenen naar eene ingebeelde scheidemunt, die men *Bukschá* noemt, en waarvan de 80 een' speciedaalder doen.

Men

Men ziet in Yemen haast geen andere gouden munten dan Venetiaansche ducaaten, zechini, of gelyk de Arabiers zeggen, *Mesgas*. Zulk een ducaat geld hier, als hy niet besnoeid is, of als hy zyn gewigt heeft, 2 speciedaalders 12 à 16 Komâssi. De roomschkeizerlyke heele, insgelyk halve en ¼ speciedaalders zyn in Yemen al zo gemeen. Deze munt noemt men hier *Kirsch handsjar* (*). Toen men te Weenen bemerkte, dat de speciedaalders al meer en meer naar de Levant, en voornaamlyk naar Egypte uitgevoerd wierden: sloeg men ze van minder waarde. Doch de Arabiers in Yemen hadden er dra de lugt van, en nemen daaröm diegeenen welken voor 1756 geslagen zyn, 5 pr. cent hoger aan, dan de nieuwen. Men vind by de kooplieden in de groote handelsteden behalven de voorheen gemelde ook nog Spaansche en Fransche daalders, de Spaanschen worden voor de besten gehouden. De Engelschen, die naar Mochha komen, noemen de speciedaalders *German crowns*, doch zy rékenen gelyk de kooplieden alhier volgens Spaansche piästers, en ingebeelde munten, namelyk naar *Mochha dollars* en *Cabeers* (kbîr). Honderd Spaansche daalders (karûsch hadsjar) doen 121½ *Mochha dollars* (karûsch dáhhab) en een *Mochha dollar* (kirsch dáhhab) doet 80 *cabeers*. Wyl het voor de kooplieden te Mochha te lastig zou zyn al het geld te tellen, zo worden hier alle groote sommen by 't gewigt betaald, en de *Seräf* (Bankier) des Imams moet uit dien hoofde het gewigt der andere bankiers en kooplieden dikwils nazien. Evenwel geloven de Engelschen, dat zy zig hieröp niet altyd met zekerheid verlaten kunnen.

Het gewigt is in het klein gebied des Imams verschillende. Men vind hiervan reeds eenig narigt in een boek den tytel voerende: *An authentick account of the weights, measures, exchanges &c. made use of at several ports in the East Indies, by Thomas Brooks*, insgelyks in kapitein JOHANN SARIS reize naar de roode zee.

(*) De inwoners van Egypte noemen ze *Reál*. Toen de Spaansche daalders met een wapen van veele velden eerst in Egypte kwamen, noemden de Kähiraanen dezelven *Abu táka* of verkort *Butaka*, dat is de munt met veele vensters. Hiervandaan noemden ze de Europeërs welken toen op Egypte handelden *Pataks*. En offschoon de Kähiraanen de keizerlyke speciedaalders zelden *Abutaka* noemen, zo noemen egter de Europeërs ook dezen, gelyk eertyds de Spaansche piasters, Pataks.

zee. Ik zal egter hier nog datgeen byvoegen, wat ik hieröver van een' Engelſch koopman, die verſcheidene reizen naar Mochha gedaan, en het aldaar gebruiklyke gewigt zelve nauwkeurig onderzogt en nagegaan had, onthouden hebb'. Zyne waarnemingen zyn de volgenden.

Het gewigt te Mochha en Beit el Fakîh

			gr.	d.
1 Karat is *troy* gewigt - - - - - - -	0	0	3	57
16 Ditto doen 1 caffila - - - - - - -	0	2	-	912
10 Caffilâs doen 1 wekîe - - - - - -	1	-	9	12
1½ Wekîe doen 1 bek - - - - - - -	1	10	13	68
87 Wekîe wegen 100 Spaanſche daalders of piâſters - - - - - - - - - -	88	13	-	-
100 Wekîe wegen *troy* gewigt - - -	101	17	12	-

Het groot gewigt te Mochha

16 Wekîe doen 1 rottel *avoir de póis*	1 pd 125
50 Ditto doen 1 maund - - - -	3 : : ——
400 Ditto of 10 maund doen 1 fraſel	30 : : ——
6000 Ditto doen 15 fraſel of 1 bahâr	450 : : ——

Het groot gewigt te Beit el Fakîh.

15 Wekîe doen 1 rottel *avoir de póis*	1 pd 05259 d:
29 Ditto doen 1 maund - - - -	2 : : 035
290 Ditto doen 1 fraſel - - - -	20 : : 35
11600 Ditto, of 40 fraſel doen 1 bahâr of omtrent - - - - - - -	814 pd.

De boomwol word by bahâr à 450 pond *avoir de póis* verkogt. Te Beit el Fakîh doen 14½ wekîe koffy eenen rottel. Twee rottel doen 1 maund, en 290 wekîe 1 fraſel. By alle andere waaren doen 15 wekîe, 1 rottel, uitgezonderd by dadelen, yzer enz.; want hiervan doen 16 wekîe eenen rottel. De co-

cochenille (*vermiljoen*) word te Mochha by een gewigt verkogt, waarvan de maund maar 30 wekie of 2¼ pond *avoir de pois* houd.

Ik vind ook iets wegens het gewigt te Mochha van den Heere Forskäl aangemerkt, welk met het voorgaande narigt des Engelschen koopmans vry nauwkeurig overeenstemt. Hy zegt: „ 1 *Bækiæ* of once houd 10 kafle. 15 Bækiæ „ doen een Hollandsch pond. 27 Rottel min 5 bækiæ doen 1 frasele of 28 pond „ Hollandsch, of 32 pond Engelsch. 1 Behâr is 15 frasele of 420 pond „ Hollandsch".

Ik merk hier nog aan hetgeen de Heer Forskäl wegens den handel te Mochha aangetékend heeft. Volgens de narigten, die hy van een' Mochhâsch koopman, en makelaar der beide laatste Hollandsche schippers, die te Mochha geweest waren, ontvangen had, wierden de volgende waaren in Yemen gezogt. Ik moet egter daarby aanmerken, dat ik dezen man ten aanzien der bepaalde pryzen niet veel betrouwe, wyl wy hem naderhand zeer baatzugtig bevonden te zyn.

„ Ruuw yzer. Hiervan word een behâr tegen 30 speciedaalders verkogt. „ Staal, een behâr tegen 40 tot 50 sp. daalders. Een snaphaanloop van 7 tot „ 7½ spannen lang, voor een' kogel van 3 tot 4 kafle, word met 10 tot 12 „ sp. daalders betaald. De Arabiers hebben ze liever 5 of 6 hoekig dan rond. „ De laade maken zy zelven, en sloten gebruiken zy niet aan hunne snaphaa„ nen, maar, gelyk ik hiervooren reeds gemeld heb, lonten. Pistoolen wor„ den niet gezogt. Loodertz met grootere ruitjes. Lood, eene frasele tegen 2 „ sp. daalders. Den handel in lood heeft de Gouverneur alleen. Tin, eene „ frasele tegen 5 sp. daalders. Yzeren kanonnen, de frasele tegen 3 sp. daal„ ders. Cochenille, eene frasele tegen 25 tot 27 sp. daalders. Spiegels, mes„ sen, zydgeweeren, geslépene glazen, wasch - en glaspaerlen kunnen ook met „ voordeel verkogt worden.

„ Waaren die van Mochha uitgevoerd worden.

„ Goede koffyboonen, 1 behâr tegen 55 sp. daalders. De lasten op deze en „ op de volgende waaren, zyn: tol 3 perCt. Verder, voor elken behâr „ waaggeld 1 sp. daalder, en drinkgeld ½ sp. daalder. Artzeny - aloe, 1 behâr „ tegen 20 sp. daalder. Myrrhe, het beste soort komt uit Habbésch, en kost

„ 1 frasele 5½ sp. daalder. *Olibanum* of wierook, 1 behâr tegen 12 tot 15
„ sp. daalders. *Senna alexandrina*, 1 behâr tegen 5 sp. daalders. Goud uit
„ Habbesch in ringen, eene bækiæ dat is $\frac{1}{17}$ pond Hollandsch tegen 20 tot 22
„ sp. daalders. Men zegt, dat het iets slegter is dan het Venetiaansch ducaa-
„ ten goud. Elpenbeen uit Habbesch, 1 behâr tegen 100 sp. daalders. Doch
„ dit kan men niet altyd te Mochha bekomen. Paerlenmoer, 100 schyven
„ omtrent tegen 1 sp. daalder. De Europeërs vervoeren bovendien nog naar
„ Indie: koper, 1 frasele tegen 7 tot 10 sp. daalders. Dit komt uit Hedsjâs
„ en Syrie over den Arabischen zeeboezem naar Mochha. Bæætrân een soort
„ van alssem, 1 behâr tegen 7 tot 8 sp. daalders. *Salvia*, eene frasele tegen
„ 2½ tot 8 sp. daalders.

In 't voorgaande is reeds aangemerkt dat de natuur het Koningryk Yemen in twee deelen gedeeld heeft, namelyk in Tehâma of het effen land, en Dsjäbbal of het bergägtig gewest. Tehâma word wederöm in zes, en Dsjäbbal in vier en twintig ampten verdeeld. Men vind namelyk in Tehâma:

1. *Het Ampt Mochha.*

Dit ampt grenst aan den Arabischen zeeboezem, aan het gebied Aden, aan Bellâd ibn Aklân, en aan het ampt Neder-Osâb. Deszelfs grond is dor en onvrugtbaar, de stad المخا Mochha egter is tegenwoordig wegens haaren grooten handel de voordeeligste plaats in 't geheele gebied des Imams. Men vind hier niet alleen veele ryke kooplieden, en Baniaanen uit Indie, maar ook Europeërs bezoeken deze haven. Doch de laatste overwinteren hier niet, maar gaan alle jaaren met hunne schepen weer terug. In het jaar 1763 kwamen geen andere Europesche schepen naar Mochha, dan die welken den Engelschen in Oostindie toebehoorden. De Engelsche Oostindische compagnie pleeg alleen om de twee jaaren een schip naar den Arabischen zeeboezem te zenden, om koffyboonen te halen, en van dezen was er voorleden jaar een te Mochha geweest. De Franschen hadden geduurende den laatsten oorlog met de Engelschen, geen schip naar den Arabischen zeeboezem gezonden. Van de Hollanders in Indie waren wel

wel nog zedert korten tyd twee ſchepen te Mochha geweeſt; maar het ſchynt dat zy hunne rekening by den handel op den Arabiſchen zeeboezem even zo min vinden, als de Portugézen, welken reeds zedert veele jaaren geen ſchepen meer derwaards zenden.

De ſtad Mochha legt op 13°. 19'. poolshoogte. Zy is naar de wyze van 't land vry wel gebouwd, en aan de landzyde niet alleen met eenen muur omgeven, maar heeft ook aan den weg naar Muſa eenige wagttorens, welken men hier kaſteelen noemt, en behalven die nog twee kaſteelen om de haven, of liever de reede te beſchermen. Zy heeft haaren oorſprong van eenen ſünnitiſchen heiligen met naame SCHÄDELI, welke omtrent voor 400 jaaren leefde, en eigenlyk ALI IBN OMAR was genaamd geweeſt. Zy had met verſcheidene anderen der voornaamſte ſteden in Yemen, die onder de gehoorzaamheid der Turken geraakt waren, een en hetzelfde noodlot. Doch zouden de Turken zig hier nog langen tyd opgehouden hebben, nadat zy uit de overige ſteden van dit landſchap reeds verdreven waren, en eindelyk zouden de Arabiers de ſtad niet veröverd, maar gekogt hebben. Omtrent in het jaar 1738 had Mochha, of veelmeer het huis van den Dôla alhier, en een kaſteel aan de haven de eer door de Franſchen gebombardeerd te worden. Wyl egter dezen eenige geladene ſchepen by zig hadden, om verder met de Arabiers te handelen, en niets meer begeerden, dan de betaling voor de waaren welken de Imam in voorgaande jaaren had doen kopen; zo wierd de vrede wel haaſt geſloten. By myne reisbeſchryving zal men eenen platten grond dezer ſtad vinden. Tot het ampt Mochha behoort verder:

Jachtillo, een groot dorp, twee duitſche mylen ten noorden van Mochha.

الرويس. *Ruäs*, een groot dorp 3 goede mylen wegs naar denzelfden kant van Mochha.

Sabba en *Urwiſch*, twee kleine dorpen.

موزع *Muſa*, een vlek met een klein kaſteel, en eenen Onderdôla. Deze oord legt aan het begin van 't bergägtig geweeſt omtrent 4½ mylen ooſtwaards van Mochha. Miſſchien was hier *Meſa*, waarvan Moſes in zyn eerſte boek X cap. gewag maakt, en de haven *Muſa* welke de oude Griekſche aardryksbeſchryvers gedenken. PTOLOMEUS zet Muſa wel ⅔ eener graad hooger. Doch dit was

in dien tyd geen groote misslag, voornaamlyk wanneer hy dit alleen naar gissing en niet naar eene waarneming geschreven heeft (*).

Dabulie, eene koffyhut, en ik geloof ook een dorp, tusschen Mochha en Musa. MIDLETON vermeld dezen naam reeds in het begin van de 17de eeuw.

Orräsch en Suk ed ssjümma zyn twee dorpen, alwaar 's weeks markt gehouden word. Zy behoren onder Musa.

الوزعيه *Wassai*, een klein kasteel in eenen berägtigen oord ten zuiden van Musa.

Beni Zubey, een stamm', die zig op de grenzen van Aden ophoud. In deze streek is het onzeker te reizen.

Kaddábba, een niet van de geringste dorpen eene dagreize ten zuiden van Mochha.

Dübâb en *El dra* leggen twee dagreizen van Mochha.

دكار *Sokar* en andere kleine eilanden dezer streek worden insgelyks onder dit ampt gerekend.

باب المندب *Bab el mándeb* legt op 12°. 38'. poolshoogte. De geheele breedte dezer zeeëngte is naar oogenschyn omtrent vyf duitsche mylen. In dezelve legt, ongeveer eene myl van de Arabische kust, een klein eiland *Perim* فريم met eene goede haven, die egter in 't geheel geen frisch water heeft. ARRIANUS noemt hetzelve *Isola di Diodoro*. DON CASTRO spreekt nog van een ander klein eiland digt aan de Arabische kust.

De Gouverneur der stad Sejla op de Africaansche kust niet ver van Bab el mándeb word van den Dôla te Mochha benoemd. Dus behoort deze stad ook den Imam te Saná.

Het

(*) Eene plaats van ARRIANI in de verzameling der reizen te water en te land van RAMUDI I deel bl. 284. schynt ter bepaling der legging van Musa merkwaardig te zyn. Men vind daar: *Sopra di Muza tre giornate e una citta chiamata Saba, & doppo altre nove giornate si trova Apbar, citta principale, nella quale sta Chabrael legitimo Re di due nationi, & della Homerita, & di quella que e vicina a questa chiamata Sabaita.* Dit *Apbar* is zonder tegenspraak Dhafar aan de oostzyde van den berg Sumara niet ver van Jerim. Zou het hier gemelde *Saba* mogelyk het dorp Sabbe zyn, waarvan ik hier boven gemeld hebbe, of het hedendaagsche Zebid? PLINIUS noemt eene stad in dit gewest *Sabatha*.

2. *Het Ampt Osâb el asfal*, dat is *Neder-Osâb* لوصاب.

Dit grenst aan de ampten Mochha, Bellâd ibn Aklân, Opper-Osâb, Zebîd, en eene kleine streek daarvan legt aan den Arabischen zeeboezem. Het is noch groot, noch voordeelig, evenwel maakt wadi Suradsje een gedeelte van deszelfs dorren grond in dit gebied redelyk vrugtbaar, en men ziet hier en daar veele dadelboomen. De naam dezes ampts heeft veel overëenkomst met dat, welk de vertaaler van Scherîf ed drîs, *Sofl Jabscb* noemt. Doch de Arabische schryver schryft يخصب en stelt het in het tweede climaat, naar den kant van Jerîm. De inkomsten van hetzelve behoren aan eene familie *Isbâk*, den nakomelingen des Imams El mejid Mohámmed. Tot dit ampt behoren.

حيس *Häs*, eene kleine opene stad met een kasteel, waarïn de Dôla woont. Een groot gedeelte van Yemen word van hier met pottenwerk voorzien. Niet ver hiervandaan is een berg dien men دباس Debas noemt.

موسج *Mausîdsj* of موشي *Mauscbid*, een groot dorp met eenen Onderdôla, die van den Dôla te Häs afhanglyk is. Deze oord legt op 13°. 43'. poolshoogte, en maar eenige honderd schreeden van den Arabischen zeeboezem aan den weg van Mochha naar Zebîd. De reizigers moeten hier een gering weggeld voor hunne by zig hebbende beladene kameelen betalen. Op deze kust word veel zout gezameld. Wegens de gelykheid tusschen de naamen Mausidsj en Muza, en wyl Ptolomæus gestelde poolshoogte der haven Muza met de poolshoogte van dezen oord zeer na overeenstemt, kan men de legging van Mesa ook hier zoeken.

3. *Het Ampt Zebîd.*

Het grenst aan de ampten Neder- en Opper-Osâb, aan Beit el Fakíh, en aan den Arabischen zeeboezem. De in 't zelve leggende stad زبيد Zebîd of Sebîd was eertyds, namelyk zo lang de haven Ghalef'ka nog in goeden staat was, de hoofdstad van Tehâma, en schier de geheele buitenlandsche handel der provintie Yemen wierd hier gedreven. Men ziet in deze stad ook nog eene menigte groote moskeën, die vry wel onderhouden worden, en van verren eene goede vertoning maken, en de hooge school der Sunniten alhier verzorgt nog

 ge-

geheel Tehâma, en het zuidlyke deel van Dsjäbbâl, met geestlyken. Naardien egter de stadsmûur deels door het in de regenmaanden van de bergen herafvlietend water, deels door menschen handen neergeworpen is geworden, vind men hier thans geen andere vestingwerken dan een klein kasteel, waarin de Dôla woont. De huizen der burgers zyn meestendeels slegt. Zebîd legt op 14° 12′ poolshoogte. Dit ampt is, zo ver het door de wadîs kan bewaterd worden redelyk vrugtbaar, en men vind daarin verscheidene groote dorpen, als:

التحيتا *Tabäte*, 2¼ mylen ten westen van Zebîd. De moskeën alhier en de gebouwen op de graven der voorgaande inwoneren schynen een bewys te zyn, dat deze plaats oudtyds aanzienlyker geweest is dan zy het tegenwoordig is. Men vind hier nog eene herberg, alwaar alle reizigers eenige dagen vry verblyf, eeten en drinken bekomen kunnen. Hier word ook nog veel indigo bereid.

القرشيه *Korschîa*, een dorp ten westen van Zebîd.

النخل *Nâchl* en الرويه *Erruwîe*, twee dorpen.

المره *Murra*, een groot dorp twee duitsche mylen ten noorden van Tahäte. Hier is ook eene vrye herberg voor de reizigers.

مربوع *Robboa*, een marktvlek oostwaards van Zebîd, naby het bergagtig gewest.

التريبه *Toreiba* of *Träba*, een aanzienlyk dorp mede oostwaards van Zebîd. *Röbâdda*, *Kurtub* en *Mâte* zyn tamelyk groote dorpen.

الشرجه *Scherdsje* een groot dorp byna 3½ mylen van Zebîd op den weg naar Mochha, op 13° 59′ poolshoogte. Hier is een Onderdôla met eenige soldaaten.

4. *Het Ampt Beit el Fakîh.*

Het grenst ten zuiden aan het ampt Zebîd, ten noorden aan het ampt Loheia, en heeft ook eenige aanzienlyke wadîs, dat is stroomen, welken na eenen sterken regen in het bergagtig gewest ontstaan, en vervolgens het laage Tehâma vrugtbaar maken. Doch men bouwt hier, zo als in 't ov'rige Tehama, schier niets dan dúrra. De dúrra nu is hier van een zo nuttig gebruik, als by ons de rog; want zy is genoegzaam het eenige voedzel des gemeenen Arabiers. Tot dit ampt behoort:

الفقيه

بيت الفقيه *Beit 'el Fakîh* (het huis des geleerden) eene groote, dog ruim gebouwde opene ſtad, op 14° 31′ poolshoogte. Zy heeft haaren oorſprong van eenen ſünnitiſchen heiligen, genaamd ACHMED IBN MUSA, welke buiten de ſtad begraven legt, en ter eere van denwelken men hier in de maand *Rabea el aûal* een feeſt viert. Deze ſtad is eerſt in aanzien geraakt, na dat de haven te Ghalef'ka onbruikbaar geworden is, en de kooplieden zig allengs van Zebîd verwyderd hebben. Men vind hier wel veele huizen van gebakken ſteen, het grootſte gedeelte beſtaat egter uit de in Tehâma gewoonlyke ſlegte hutten. Alleen by de hoofdmoskee is een *Minaré*. De Dôla woont in een op de arabiſche wyze gebouwd kaſteel, en heeft in 't zelve eenen zeer diepen put, gelyk dan ook alle putten in dit geweſt gemeenlyk zeer diep zyn. De ſtad Beit el Fakíh is byzonder daaröm merkwaerdig, wyl aldaar de grootſte koffyhandel in Yemen, ja in de geheele waereld gedreven word. Hier vergaderen kooplieden uit Tunis en andere ſteden van Barbarye, tot Fez en Marocco, uit Egypte, Syrie, Perſie, Báſra, Maskat, ja zomtyds uit Europa, om koffyboonen te kopen, welken uit de nabuurige ampten in 't bergagtig geweſt naar deze ſtad ter markt gebragt worden, en welken zy vervolgens te Mochha of Hodeida inſchepen. De kapitein Hamilton merkt aan in zyn *Account of the eaſt Indies* I deel bl. 39. dat de inwoners dezer ſtad geen koffyboonen aan vreemd'lingen mogen verkopen, voor dat de Turken voorzien zyn. Doch hierïn dwaalt hy waarſchynlyk zo wel, als wanneer hy zegt, dat de Imam zyn gebied als een leen van de Turken hebbe, dat Zebîd eene zeehaven zy, dat de geheele provintie Beit el Fakíh met koffyboomen beplant zy, dat het eiland Kameran maar 5 of 6 *leagues* van Beit el Fakíh aflegge, enz. By myne reisbeſchryving zal men een gezigt van deze ſtad, en eene grondtékening van den omleggenden oord vinden.

المعبد *El mabâd*, een tamelyk dorp in eene groote wadi van denzelven naam, en op den weg van Beit el Fakíh naar Zebîd. In deze ſtreek word veel indigo gebouwd. Men vind hier ook pottenbakkeryën.

Arbaejn, een groot dorp byna 2¼ mylen van Beit el Fakíh, aan den weg naar Roboá.

الدريهم *Drehemi*, een groot dorp waar men veele fabriquen van een ſoort van doek aantreft, dat de Arabiers om de heupen en op den ſchouder gewoon zyn te dragen.

القانيه

الغانميه of غنميه *Ghannemie*, een groot dorp op den weg van Beit el Fakih naar Loheia, op 14° 58′ poolshoogte. Hier is een Onderdôla met eenige soldaaten. *Beke*, een marktvlek oostwaards van Ghannemie.

القطيع of قطغه *Katajia*, لعسان *Läsân*, للنصوريه *Mansuria*, للراوعه of مروعه *Maraúa*, *Sudsjene*, *Belläbele*, *Möttâbben*, *Abassi*, *Laui* en *Saiid* zyn allen aanzienlyke dorpen in dit ampt.

Ghalef'ka, deze eertyds beroemde stad, is thans een slegt dorp, welks inwoners zig met dadelboomen en den vischvangst genéren. De kust van dezen oord is tegenwoordig zo vol coralen banken, dat de haven zelfs voor kleine schepen t'eenemaal onbruikbaar geworden is. Zout is hier aan het strand in overvloed. Elk kan daarvan zo veel halen, als hy wil, mids eene kleinigheid voor elke lading eens kameels betalende, en het is voornaamlyk hieröm, dat de Dola in dit dorp eenen *Hakim* of schryver houd. Het legt byna 5¼ duitsche mylen ten west zuidwesten van Beit el Fakih.

5. *Het Ampt Hodeida.*

Dit ampt strekt zig niet verder dan de stad الحديده Hodeida. Evenwel zyn de inkomsten van den tol alhier aanzienlyk; want de schepen alhier voeren niet alleen veele koffyboonen naar Dsjidda, maar ook schepen uit Omân halen deze kostbaare waare in groote menigte vanhier naar Maskat, Básra en de havens op de Persische kusten. Hodeida kan men tegenwoordig de haven van Beit el Fakih noemen, en beide steden schynen te gelyk aanmerklyk te zyn geworden. Gene legt omtrent 7¼ mylen noord noordwest van Ghalef'ka. Zy is wel tamelyk groot, maar naar de wyze van Tehâma gebouwd. Alleen de huizen der kooplieden en andere voornaame Arabieren zyn van steenen, de overigen zyn enkel hutten. De Dôla woont in een klein kasteel aan den Arabischen zeeboezem.

6. *Het Ampt Loheia.*

Dit legt insgelyks aan den Arabischen zeeboezem, en grenst ten zuiden aan Beit el Fakih, ten noorden aan de thans onafhanglyke heerschappy Abu arisch, en ten noordoosten aan eenige kleine heerschappyën der bondgenooten Haschid

u Bekîl. De ſtad لحيه Loheia, waarna dit ampt den naam voert, legt ten deele op het vaſte land, en ten deele op een eiland; want de vlakte ten oosten van deze ſtad is zo laag, dat wanneer de wind lang uit den zuiden gewaaid, en het water in den Arabiſchen zeeboezem opgejaagd heeft, een gedeelte daarvan door den hoogſten vloed, welke hier egter maar omtrent 4 voeten hoog ryſt, overſtroomd word. De poolshoogte dezer ſtad is 15° 42′, en haare lengte, volgens de berékening van den Heere P. HELL uit myne waarnemingen, 2 uuren 39 minuten 14 ſeconden ten ooſten van de middagkring te Parys. Uit eene grondtékening by myne reisbeſchryving zal men zien, dat Loheia noch met eenen muur omringd, noch geheel open is, maar aan de landzyde zyn op zekeren afſtand van de ſtad 12 wagttorens. Doch deze veſtingwerken zyn zelfs in Arabie van zo weinig gewigts, dat de ſtad nog voor weinige jaaren door de bondgenooten Haſchid u Bekîl is afgebrand geworden. De koffyboonen, welken uit het nabuurig bergagtig geweſt naar Loheia gebragt, en van hier uitgevoerd worden, zyn wel niet zo goed, als die, welken men naar Beit el Fakíh brengt; desniettegenſtaande is de koffyhandel aldaar zeer voordeelig, en men vind er aanzienlyke huizen, welken aan kooplieden te Káhira behoren. Het drinkwater te Mochha is ſlegt, en dat te Hodeida en Loheia is nog ſlegter en duurer. Digt by Loheia is een berg of liever een heuvel Koschá genaamd, waaruit zeer goed zout gehaald word. Ten zuidzuidweſten van de ſtad is een klein wel bebouwd eiland *Urmuk*, waarheen de inwoners te Loheia gemeenlyk hunne koſtbaarheden brengen, zodra zy berigt krygen, dat de bondgenooten Haſchid u Bekîl een bezoek by hen willen komen afleggen, dat al zeer dikwils gebeurd. Tot dit ampt behoren verder:

Marabea, eertyds eene ſtad en haven ten noorden van Loheia. Doch de haven is onbruikbaar, en deswegens heeft men van tyd tot tyd de ſtad begonnen te verlaten.

مور *Môr*, een marktvlek 4 of 5 uuren gaans ten ooſten van Loheia. Hier is een Onderdôla met eenige ſoldaaten.

Adir, een dorp, een uur van Môr. De inkomſten daarvan behoren den Kádi te Loheia.

Menejre, een groot dorp op den weg van Loheia naar Beit el Fakíh. Hier is eene groote herberg, waar reizenden eenige dagen omniet kunnen geherbergd

bergd worden. جعلبه *Dsjâlie*, *Bûlsadi*, *Sabea* en anderen meer zyn allen aanzienlyke dorpen.

الضحي *Dâbbi*, een groot dorp omtrent halfweg tusschen Loheia en Bejt el Fakîh, op 15° 13 poolshoogte. In dit dorp is een Onderdôla met eenige soldaaten. Ook word hier veel leêr bereid.

Wadi Surdûd een tamelyk groot gebied, welk door het uit de bergagtige streek komende water vrugtbaar gemaakt word, en daaröm wel bebouwd is. Daarïn legt Mochlaf, eene kleine stad, en de woonplaats des Schechs van het dal Surdûd. المهجم *Mabdsjam*, weleer eene beroemde stad, waarvan thans haast niets meer ov'rig is, dan eene oude moskee, welke Emîr Farhan, Dôla te Loheia, in den jaare 1762 op zyne eigene kosten deed herstellen, wyl zy anders ras zou ingestort' zyn (*). الربيه *Sädie*, een groot marktvlek, en de woning eens Onderdôla, behoort ook tot dit gebied.

Het groot en vrugtbaar eiland كمران *Kamerân* word tegenwoordig ook onder 't ampt Loheia gerekend. Het is niet sterk bewoond, heeft egter eenen Onderdôla en eenige soldaaten. Schier alle de berigten der Europeëren van den Arabischen zeeboezem maken gewag van dit eiland. Ik heb er verder niets van gehoord, dan het reeds gemelde, insgelyk dat aldaar eene zeer goede haven zy, alwaar de schepen, welken van Indie naar Dsjidda gaan, gewoonlyk ververschingen innemen. Een ander eiland *Firân* is merkwaerdig, wyl de inwoners te Loheia aldaar veele paerlschelpen zamelen.

De verscheidene ampten des Imams van Yemen in de bergagtige streek, zyn de volgenden:

1. *Het ampt Sanhân.*

Dit ampt legt tusschen Hamdân, Deibân, Chaulân, Bellad ânes en Heime. Men vind er overvloed van boomvrugten, als vygen, abrikosen, perziken, peeren, nooten, maar vooräl druiven, waarvan de inwoners hier meer dan twintig

(*) *Geographia Nubiensis*, ABULFEDA *descriptio Arabiae*. Algemeene waereldhistorie der laatste tyden. I. deel. §. 150.

tig verschillende soorten tellen. Het zyn egter ook alleen de dalen, en wel diegeenen, welken door kleine stroomen bewaterd worden, die wel bebouwd zyn. De bergen zyn voor 't grootste gedeelte dorre kaale rotzen, en maken eene treurige vertoning. De merkwaerdigste oord in dit ampt, en in geheel Yemen, is:

صنعا *Saná*, eene oude beroemde stad, op 15° 22' poolshoogte aan het afhellen eens heuvels in eenen aangenaamen oord leggende. Wyl men hier zeer hoog boven de oppervlakte der zee is, bevind men de lugt in deze hemelstreek niet zo bovenmatig heet te zyn, als in Tehâma. Na eenen lang aanhoudenden regen vliet hier een kleine stroom, welke in July geheel uitgedroogt was, door de stad, en aan de westzyde op eenen kleinen afstand van denzelven is een grootere, waarvan de oevers eenige mylen ver met aangenaame vrugthoven, tusschen dewelken veele landhuizen en dorpen leggen, bezoomd zyn. Deze stad is met eenen muur, of veeleer eenen wal, die met ongebakken tichelsteenen bekleed is, omringd. Aan de westzyde derzelve is Bustân el metwokkel, een tuin, welken de Imâm El metwokkel aan den stadsmuur aangelegd, en met eenen sterken muur omringd heeft. Aan de oostzyde, ook digt aan den stadsmuur, legt een kasteel op den vermaarden heuvel Gamdân. De stad en het kasteel (Bustan el metwokkel niet mede gerekend) zyn beiden niet grooter, dan dat men ze met gemak in 1½ uur omgaan kan. Op de drie grootste stadspoorten leggen eenige stukken geschut, die men gemeenlyk op feestdagen laat hooren, en op eene batterye in het kasteel leggen ook nog eenige onbruikbaaren. De kleine torens in den muur dienen enkel ter verdediging met handgeweer. Wyl Saná de hoofdstad in Yemen, en de verblyfplaats van den landvorst is, vind men aldaar meer paleizen en fraaye gebouwen dan in andere steden van dit gewest. Evenwel verdient de bouwkunst der Arabieren in 't algemeen niet met de Grieksche en Italiaansche vergeleken, noch van de Europeërs nagevolgd te worden. Men vind hier eene groote menigte moskeën, doch in alles niet boven de 10 *Minaré*, (torens) en omtrent 12 voornaame gemeene baden. Onder de veele karavanseras in deze stad is *Simsera el Mahâdi* de fraaiste, grootste en bekwaamste, en drie verdiepingen hoog. Men vind er hier ook nog eenige anderen, welken ook ten minsten drie verdiepingen hoog zyn. Overblyfzels van aal-

oude gebouwen moet men te Saná niet zoeken, doordien deze ſtad altyd ſterk bewoond, en dus de grond aldaar altyd in waarde geweeſt is.

Niet ver van het kaſteel is een hoogere en ſtylere berg *Nikkum* نقم, op denwelken men de overblyfzelfs van een oud kaſteel ziet, dat naar de mening der Arabieren door SEM, den zoon van NOACH, zou gebouwd zyn.

بئر العرب *Bir el Aſſab* is het naaſte dorp, of veeleer eene voorſtad ten weſten van Saná, aan den hierboven gemelden vloed. Hier is eene groote moskee met eenen minaré. Verder ten zuiden legt:

عسر *Oſêr*, eenen groot dorp, of veeleer eene kleine ſtad, welke alleen door Jooden bewoond is, en daaröm gemeenlyk *Kaá el Ibûd* genaamd word. Hier waren eertyds 14 ſynagogen. De Imam heeft er in 't jaar 1761 twaalf van doen afbreken. De naam Oſêr ſchynt eenige gelykheid met Uſal te hebben. Verder ten weſten is een berg en eene karavanſera *Aſſerie*.

روضه *Rödda* (*) eene kleine ſtad insgelyks aan den gemelden vloed en omtrent 2 uuren ten noorden van Saná. De Imam en veele voornaamen uit Saná hebben hier luſthuizen, en deze oord in 't gemeen is zo vol hoven, dat men denzelven wel met dien van Damásk vergelyken kan. De Arabiſche aardryksbeſchryvers hebben de legging der ſtad Saná en Damásk waarſchynlyk om deze reden met malkand'ren vergeleken, wyl in beide ſteden veele ſchoone vrugten ter markte gebragt worden, en de meeſte boomvrugten, welken naar Saná komen, waſſen in de vlakte in dewelke Rödda gelegen is.

Zaûân, een klein gebied ten noordooſten van Saná. Hier waſſen veele vygen.

Beni Mättar, ook een groot dorp.

Taibe, een dorp noordweſtwaards van Saná.

Hürreis, een groot dorp zuidweſtwaards van Saná, op den weg naar Dorân.

Hödde, een dorp ten zuiden 1¼ myl van Saná. De Imam heeft hier eenige ſchoone vrugthoven.

Rema ibn Hömejd, een dorp met eene groote ſimſerä, of karavanſera, twee klei-

(*) By den Scherif Edris, zo wel in het oorſpronglyke als in de vertaling, Rabda.

kleine mylen zuidwaards van Saná op den weg naar Damâr. Dit dorp noemt men gemeenlyk maar enkel Rema.

Deze en nog veele andere dorpen ſtaan allen onder den Stadhouder van Sanhân. Er zyn in deze ſtreek egter ook nog andere kleine ſteden en dorpen, welken eenigen van des Imams familie of geheel toebehoren, of, het geen waarſchynlyker is, waarvan zy de inkomſten trekken. Onder dezen telt men:

Hadûr, een gebied tuſſchen Saná en Kaukebân. De bekendſte dorpen in hetzelve zyn متنه *Möttene*, منذ *Mund* en *Beân*. Op den berg *Hadûr* zou altoos ſneeuw leggen, doch ik twyfel daaraan.

سيان *Sejiân*, een dorp met een klein gebied 3 mylen ten zuiden van Saná. Het legt aan eenen berg.

زرارجه *Suradsje*, een groot dorp 7½ duitſche mylen van Saná, en gelyk het voorgaande, op den weg naar Damâr. Dit gebied heet *Hedda*. Het wierd 1758 door de troupen der bondgenooten Haſchid u Bekîl geplunderd.

Mäbbdar, een dorp niet ver van Suradsje.

Meharik, een dorp 2 of 3 uuren van Suradsje.

Jäbbrân, eene kleine ſtreek lands weſtwaards, van Damâr. Hier vind men veele en ſchoone ſchaapen.

El kama, een dorp in dit gebied.

Sûk el Afs en *Weilân*, twee groote dorpen, leggen in het gebied *Dsjäbbêl Rûs* niet ver van Saná, en behoren der familie Ishâk, namelyk der vorſtlyke familie van Oſâb, erflyk. Weilân legt tuſſchen twee bergen, en heeft een kaſteel op eenen heuvel.

Een dorp *Dsjäbbêl* legt in *Wadi Beibân*, eene dagreize ten ooſten van Suradsje. In deze ſtreek vind men eenen ſtamm' Arabieren *Beni Dobbean*, welke onder tenten woont, en denklyk de opperheerſchappy des Imams niet erkent. Drie uuren van Dsjäbbêl is een vloed, die zyn bedde in het zand dikwils veranderen, doch geſtadig water hebben en viſchryk zyn zou. Deze is een der vloeden, welken zig tuſſchen de bergen by Mareb, in den vermaarden waterhouder der Sabäers, vereenigen.

2. *Het ampt Bellâd ânes.*

In dit ampt welk tusschen Rema, Othuma en Machareb el ânes legt, is de voornaamste oord en de woning van den Dôla te

ضوران *Dorân*, eene zeer oude stad aan eenen hoogen berg. Zy is eerst voor korte jaaren met eenen muur omringd, en heeft thans 2 groote poorten en eene kleine. De Imam El metwokkel Ismaël had alhier zyn verblyf, en is met zynen broeder Hassan naby deze stad begraven. Twee groote in de rots uitgehouwene koornmagazynen, op den by deze stad leggenden berg zyn merkwaerdig. De tegenwoordige Schech van dit gebied noemt zig HASSAN EL KOBAILI.

Mendsjia, eene groote simserä (herberg) is niet verre van Dorân.

Höddâfa of *Eddoffa*, een groot dorp op eene rots omtrent 1½ myl van Suradsje, aan den weg van Damâr naar Saná. Onder de puinen eens ouden tempels in dat dorp, zou een oud opschrift zyn, welks letteren zo wel den Arabieren als den Jooden onbekend zyn. Men kan dus hier veeligt nog hamjaresche geschriften aantreffen.

Audi, een dorp niet ver van Höddâfa, en op de grenzen van de heerschappye Chaulân.

Mabar, een dorp tusschen Dorân en Damâr. Het is wegens de veele linnenweveryën in Yemen beroemd.

Jaref ibn Amur, eene groote simserä, of karavansera.

Abîd, eene kleine stad aan den vloed Rema. Vanhier gaat een weg naar Kusma, een andere naar Osâb, en een derde naar Othuma. In dezen oord wast veel koffy. Digt by Abîd legt *Sûk ed sjümma*, een groot dorp.

Dsjäbbel Schérki, een groote berg, en de woning eens voornaamen Schechs ALI RÖDSJE. De berg *Hürfân* legt ook in deze streek.

Beni Slama, eene vrugtbaare streek lands met eenige koffyplantagiën en veele andere schoone vrugtboomen.

Beni Saad, een gebied alwaar veele schaapen gefokt worden. Het legt zuidwaards van Dsjäbbel Schérki.

3. *Het*

3. *Het ampt Rödda.*

Dit ampt grenst ten noorden aan de heerschappye Chaulân, en ten oosten aan 't landschap Jáfa, en is een der koornrykste ampten in Yemen. De aanmerklykste oord daarïn is رضاع *Rödda*, eene kleine stad met een sterk kasteel. Van de daaräan behorende dorpen heb ik geen narigt bekomen.

4. *Het ampt Machâreb el ânes.*

Dit is zeer vrugtbaar in koorngewassen, en het eenigste in 't gebied des Imams, alwaar in menigte paerden gefokt worden. Het legt tusschen Sanhân, Bellâd ânes, en Jerîm. De hoofdstad daarvan is:

ذمار *Damâr*, eene groote opene stad in eene vlakte, 12½ duitsche mylen van Saná. Men ziet hier een groot kasteel, en veele aanzienlyke huizen. Het merkwaerdigste te Damâr egter is eene beroemde hooge schoole, op dewelke inzonderheid zeer veelen van de secte Zéidi studéren (*). Hier leggen twee Imams begraven, namelyk: OMM ED DÎN en MUTÂHHER, van de vorstlyke familie, welke thans te Kaukebân regeert.

Mauâbbeb, eene kleine stad met een kasteel op eenen heuvel, niet ver van Damâr. De Imam El mahâdi Mohámmed ibn Achmed had in deze stad zyne hofhouding, en is hier ook begraven.

Madi, *Hödsjera*, *Menchale*, *Muschuof*, *Kobatel*, *Saudd*, *Mölos* enz. zyn allen dorpen in dit ampt. De berg *Hirrân* waaröp de carneöl gevonden word, welke in Arabie *Akjk* genaamd word, legt ten noordwesten van Damâr. De berg *Issi* of *Dsjäbbel Kibrid*, dat is de zwavelberg, legt ten oosten van gemelde stad.

5. *Het ampt Othuma.*

Dit ampt is door Bellâd ânes, Rema, Osâb en Machâreb el ânes omringd. Ik heb daarvan verder geen narigten bekomen, dan dat عثمة *Othuma* er de hoofdstad

(*) ABULFEDÆ *descriptio Arabiæ. Damar civitas celebris in Aljaman: ab ea denominantur multi qui scripsere dicta Prophetæ.* Hierüit konde men afnemen, dat deze Academie reeds oud zy.

ſtad van, en *Sûk errobo* een marktvlek zy. De laatſte plaats heeft een kaſteel. Een ander zeide, dat de Amptman van dit gebied te Sûk errobo woonde. Dus is Othuma veelligt geen ſtad, maar alleen de naam des ampts.

6 *Het ampt Jerîm.*

Het legt aan de ooſtzyde des bergs Sumâra, en ten zuiden van Macháreb el ânes. De voornaamſte plaats in 't zelve, en de woning van den Dôla is te يريم *Jerîm*, eene kleine en ſlegt gebouwde ſtad met een kaſteel op eene ſtyle rots. Zy legt in eene groote vlakte, op 14° 17′ poolshoogte, en 4 duitſche mylen van Damâr.

De naam van dit ampt heeft veel gelykheid met den naam van den vermaarden hof *Irem*, waarvan Mohammed in 't 89ſte kapittel des korans ſpreekt, en men heeft daarvandaan gelooft, dat dit aardſche paradys in dezen oord gelegen hebbe. Het ampt Jerîm egter ſcheen my op myne doorreis (in July) in vergelyking met andere ſtreeken van Yemen, gantſch niet vrugtbaar te zyn.

Eene kleine halve dagreize zuidweſtwaards van Jerîm, en aan de ooſtzyde van den berg Sumâra, vind men nog eenige overblyfzels van de onder de hamjareſche Koningen vermaarde ſtad *Saphar*. Dezelven zyn ten minſten van de ſtad *Dhafar*, waarvan de Scherif Ed drîs en Abulfeda ſpreken; de eerſte ſteltze 76000 ſchreeden, dat is omtrent 3½ dagreizen van Saná, en de laatſte zegt, dat zy 24 farſach van Saná, en 8 farſach van Damâr gelegen zy. Het ſchynt ondertuſſchen dat geen van beiden dezer gemelde aardryksbeſchryveren zelve in Yemen geweeſt zy, en daaröm is het waarſchynlyker, dat zy deze ſtad Dhafar met anderen van gelyken of overëenkomſtigen naam verwiſſeld hebben. Op de zuidooſt kuſt van Arabie is ook eene ſtad en haven Dafàr, in Haſchid u Bekîl eene tamelyke ſtad Dofar, en in Bellad Hadsje eene groote ſtad Doffìr (*). Ik heb de Arabiſche ortographie van de naamen dezer ſteden niet kunnen magtig worden, en moet deswegens nog aanmerken, dat ik in de uitſpraak der naamen Dhafar, Dafar en Dofar juiſt geen merklyk onderſcheid beſpeurde, maar de-

(*) Een zekere maakte ook gewag van een Dofar welke tuſſchen Damar en Rôda zou leggen. Ik weet egter niet of men zyne naigten geloven mag.

dezelven alleen verschillende geschreven hebbe, opdat men deze steden niet zo ligt de eene voor de andere zou nemen.

Van de dorpen, welken onder den Dôla te Jerîm staan, heb ik geen anderen horen noemen, dan alleen *Mäddrasse*, *Robâd el Kallá* en *Mensil Assâni*.

7. *Het ampt Mechâder.*

Dit klein, doch vrugtbaar gebied wierd aan IBRAHIM, den zoon des Imams El mahádi Mohámmed ingeruimd, en deze in 1762 stervende, behield het zyn zoon ISMAEL. Ik weet niet zeker of hy het als een onafhanglyk Heer regeert, maar vermoede veeleer, dat hy er alleen de inkomsten van trekt, en dat de Imam eenen Dôla derwaards zend. Daar toe behoren:

مخادر *Mechâder*, eene kleine stad op eenen berg, met een kasteel op eenen nog hoog'ren heuvel. Deze stad legt 2⅝ mylen byna regt naar 't noorden van Abb, en in eene regte horizontaallyn omtrent 4⅜ mylen zuidwest ten westen van Jerîm.

Dölme, *Tullub* en *Schonên* zyn dorpen in deze streek. De volgende merkwaardige regtsgebieden en plaatzen leggen insgelyks in de nabyheid van Mechader, ik twyfel egter of het wel geheel onder den alhier wonenden Amptman staat.

سمارة *Sumâra* of *Nakîl Sumâra*, het grootste en hoogste gebergte in Yemen welk ik beklommen hebbe. Aan de westzyde is het zeer steil. Wyl het egter op den landweg van Mochha naar Saná, namelyk tusschen Mechader en Jerîm legt; zo heeft men den weg aan hetzelve zo gekromd, en zo wel geplaveid, dat men er ook met ligt beladene kameelen passéren kan (*). Omtrent op ⅔ der hoogte dezes bergs op 14° 10′ poolshoogte is een dorp *Mensil*, en in hetzelve eene geheel van gehouwene steenen gebouwde karavansera.

Robó

(*) De landwegen in Yemen zyn alleen aan zommige steile bergen, anders egter in 't geheel niet geplaveid, en het is derhalven een misslag van den uitgever der *voyage de l'Arabie heureuse* wanneer hy bladz. 231 zegt: *Nos Voyageurs apprirent aussi qu'il y a plusieurs grands chemins, dont quelques uns meme sont pavés, qui ont plus de 100 lieus de longueur chacun.* Sumâra is denklyk dezelfde berg, welken de Griekfche aardryksbeschryvers *Climax* noemen. *Bocharti Phaleg & Canaan* hoofdst: XXX.

Robbi el Haúa, eertyds een ſterk kaſteel op eene ſteile rots, en eenen Nakîb Mohammed ibn Abdúllah, Heere van Wadey toebehorende. Deze familie ſtamt oorſpronglyk af van de oude familie Wadey in Haſchid u Bekîl. Zy heeft zig egter reeds voor veele jaaren in dit geweſt neergezet, en heeft tegenwoordig, mogelyk als een leen van den Imam, nog veele dorpen aan de wéſtzyde van den berg Sumâra.

Beni Haſſan hadden nog voor korte jaaren een klein kaſteel op den top des bergs Sumâra, en aan den landweg, doch het kaſteel is geſlegt, en de Schech van dit gebied moet thans de opperheerſchappy des Imams erkennen.

Bellâd Chaubân een gebied noordwaards van Mechader, behoort den hiervooren gemelden Sidi Ismaël.

Höbäſch eene ſtad op eenen heuvel tuſſchen Mechader en Othuma. Deze ſtad heeft haar eigen retsgebied, en denklyk ook haaren eigen' Schech.

8. *Het ampt Yemen âla.*

Hier zyn de heuvels en dalen tuſſchen de bergen, buitengemeen wel bebouwd en vol dorpen. Het hoornvee is hier zeer goed. Het kruid *Uars*, waarmede men geel verwt, en ſterken handel van Yemen op Maſkat dryft, waſt voornaamlyk in dit ampt, welk bovendien zo vrugtbaar in tarw, gerſt en andere vrugten is, dat men het de koornſchuur van Yemen noemt. Het grenſt ten westen aan Uddên, ten noorden aan Mechader, ten zuiden aan Taäs, en men vind daarin:

جبلة *Dsjöbla*, de woonplaats van den Dôla, en dus de hoofdſtad in dit ampt. Zy legt naar myne rékening 7¼ mylen van Taäs, en in eene regte horizontaallyn omtrent 3 duitſche mylen ooſt zuidooſt van Uddên. Doch er is tuſſchen Dsjöble en Uddên een zeer hooge berg, en dus heeft men veel meer tyds op dezen, dan op een' and'ren weg van dezelfde lengte van noden. Deze ſtad is aan de zyde, welke ik daarvan gezien hebbe, in de gedaante van eenen halven circul aan eene diepe rivier gebouwd, welke in 't laatst van Maart geheel droog was. De huizen zyn gelyk die der overige ſtèden in de bergagtige ſtreek, van ſteenen, en naar de Arabiſche wyze fraai, en de ſtraaten geplaveid, 't welk anders in Yemen iets zeldzaams is. Deze ſtad heeft geen muur, maar de Dô-

la

is woont in een kasteel. Te Dsjöbla zyn veele zeepziederyën. Buiten de stad legt een beroemde *wali* of mohammedaansche heilige, met naame OMAR IBN SAID, begraven.

De tweede merkwaardige stad in dit ampt is اب *Abb.* Dezelve legt eene groote myl ten noordoost ten oosten van Dsjöbla op het opperste eens bergs, en heeft voortreflyke uitzigten over de beneden leggende vrugtbaare oorden. Deze stad is met eenen muur omgeven en heeft geplaveide straaten. Hier is een Onderdôla, die onder den Dôla te Dsjöbla staat. Digt by Abb is een hooge berg بعدان *Badân*, van denwelken het water op een' hoogen muur naar eenen grooten waterbak by eene moskee, en vandaar door de geheele stad geleid word.

Labuad en *Sûk* zyn twee dorpen tusschen Abb en Mechâder. Men vind in Yemen veele dorpen, welken men Sûk dat is marktplaats noemt, denklyk wyl men daar markten gehouden heeft, voor dat men deze dorpen bouwde. Een regtsgebied ten oosten van Dsjöbla, en ten zuiden van Abb heet *Schebân.* Hiertoe behoren de dorpen: *Arma*, *Ode* en *Nedsjäd.*

Mbârras, een dorp met eene bekwaame en sterk gebouwde karavansera, aan eenen hoogen en steilen berg. De weg derwaards is breed en wel geplaveid. Men ziet van den top verscheidene hooge bergen van dit gewest als ook puinen van oude kasteelen, welken voor Mohammeds tyden zouden gebouwd zyn.

Gânnue el Murfetên, *Gurâfa*, *Düschruk*, *Hämâra*, *Dêrras*, *Dîmne*, *Mensil* en *Nabbl* zyn enkel dorpen en marktvlekken aan de zuidzyde van den berg Mharras.

Medîne, *Beni Hassan*, *Okäbe*, *Maschwâra*, *Räka* en *Osle* zyn allen dorpen ten westen van Dsjöbla.

Diksera, een dorp der familie Ishâk toebehorende.

9. *Het ampt Kâtaba.*

De naam van dit ampt heeft veel overeenkomst met *Catabania* van STRABO (*), en het is zeer waarschynlyk, dat het even het zelfde zy. Het is thans wel klein doch

(*) Insgelyks met *Gataba* van Plinius in VI boek 32.

doch vrugtbaar in koffy en allerhande koorngewas. En indien men in Catabania ten tyde van Strabo ook wierook gevonden heeft, dan behoorde de provintie *Schäbbr* veelligt mede tot dit koninkryk. Het legt op de oostlyke grenzen des Imams, en men vind daarin:

قطابه *Kátaba*, eene goede, met eenen muur omringde stad, in eenen vrugtbaaren oord. Abd urrab was hier Dôla toen hy voor de eerstemaal tegen den Imam opstond.

Cheirân, eene kleine stad op eenen berg.

Ghurefîe, een groot dorp.

Zaba, een kleine oord noordwaards van Dsjénnad.

Nakîl Suede, een hooge berg tusschen Dsjénnad en Kátaba.

In dit ampt, zegt men, is eene schoone rivier *Beinám* genaamd. Deze is egter vermoedelyk dezelfde, welke in de streek van Abb haaren oorsprong heeft, en niet ver van Aden zig in de zee stort, en door anderen Meidâm of Meitân genaamd word.

10. *Het ampt Táäs.*

Dit in koorn en andere vrugten zeer vrugtbaare ampt grenst aan Yemen âla, Uddên, Beni Aklân en Hödsjerîe. Het was der heerschappye des Imams onderworpen, tot dat Sidi Achmed, een broeder van den Imam el mensôr, welke als Gouverneur hierheen gezonden wierd, zig onafhanglyk maakte, en zyne veröverde provintie naderhand geduurende zyne leven verdedigde. Zyn zoon Sidi Abdúllah bleef nog in 't geruste bezit van het door zynen vader veröverde gebied. Doch na zynen dood geraakten zyne broeders wegens de regéring in twist, en toen de jonge Abd ulkerim, een zoon van Sidi Abdúllah, zig genoodzaakt zag by den Imam om hulp tegen zyns vaders broeders aantehouden; zo heröverde deze in 1760 de stad Taäs, en vereenigde dit ampt weer met zyne landen.

De stad Taäs تعز legt aan de noordzyde van den berg Sabber op 13° 34′ poolshoogte, $12\frac{1}{2}$ mylen van Häs, en $4\frac{1}{2}$ mylen van Dorebât. Zy is met eenen muur, welke aan den buitenkant zeer dun met gebakken steenen bekleed is, omringd, daarbinnen is eene bergvesting Kähhre genaamd, leggende op eene steile rots. Doch de

berg-

bergvesting zo wel als de stad kunnen van het hooge gebergte, aan welks voet dezelven leggen, overgezien worden, en zouden het dus tegen eenen aanval met grof geschut niet lang houden kunnen, offchoon de Arabiers zig verbeelden dat deze stad wel versterkt zy. Men vind hier nog eene menigte groote, en op de Arabische wyze pragtige moskeën. Sidi Achmed en zyne opvolgers hebben ondertusschen het getal der pragtige tempelen niet vermeerderd, maar voor dezelven tot hun eigen gemak, paleizen gebouwd. Deze stad heeft door de laatste binnenlandsche onlusten, en by haare verövering zo veel geleden, dat men er tegenwoordig nog veele half ingestorte huizen, en geheel onbebouwde plaatzen vind. Ik heb van dezelve eene grondtékening en een gezigt ontworpen, welken ik by myne reisbeschryving zal in 't ligt geven.

Van Taäs tot Aden zyn 5 dagreizen, namelyk: van Taäs tot Chadîr 1, van Chadîr tot Harwa 1, van Harwa tot Nakîl el Hamâr ½, van Hamâr tot Lahadsje 1½, en van Lahadsje tot Aden eene dagreis.

صبر *Dsjäbbel Sabber* is een zeer groot gebergte, welk om zo te spreken uit veele bergen de eene boven den and'ren bestaat, waarvan elk zynen byzond'ren naam heeft. De hoogste derzelven is de berg *Hósn el arûs*. Dit gebergte is zo vrugtbaar, dat de Arabiers gewoon zyn te zeggen, men konde op den berg Sabber alle de kruiden vinden, die in de waereld wassen. Men zou op dezen berg wel 100 Schechs tellen, van dewelken maar weinigen iets aan den Dôla te Taäs, en dus aan den Imam betalen. De meesten houden zig gelyk veele anderen in de bergagtige streeken, geheel onafhanglyk, en laten hunne kleine regtsgebieden aan hunne nakomelingen na.

De Arabiers willen de spelonk der 7 slapenden, waarvan Mohammed in 't 18 kapittel des korâns breedvoerig spreekt, en die naar des geleerden Sales mening in Natolie geweest is, maar eenige uuren ver van Taäs aan den berg Sabber ontdekt hebben (*). Zy noemen den Koning, onder wiens regéring deze slapers in de spelonk zouden gegaan zyn, DIKKIANUS, (waarby zonder twyfel de Keizer DECIUS te verstaan is). Diegeen van hun, welke na eenen tyd van 309 jaaren

(*) Zy was naar de mening van ABULFEDA digt by Heraklah. Zie Buschings géographisch magazyn V. deel.

jaaren naar de ſtad gezonden wierd om levensmiddelen te kopen, zou THEMUS IBN HAMUS ABU ARBAS, en de in dien tyd regérende Koning zou ABDULRACHMAN gehéten hebben. De hond *Kathmîr*, die hen bewaakte, zou met dit geheele eerwaardige gezelſchap ook eene plaats in den hemel gekregen hebben enz.

By de veſting Kähhre en byna tegen over Taäs ziet men nog de puinen eener oude ſtad *Oddene* (*), en omtrent ½ myl zuidooſt ten ooſten van Taäs was oudtyds eene ſtad met naame *Thöbâd*, van dewelke heden nog een gedeelte van den ſtadsmuur, en twee moskeën overig zyn.

Gheida en *Makab* zyn dorpen aan den berg Sabber.

الجند *Dsjennad*, eene in Mohammeds tyden vermaarde ſtad, is thans maar een klein dorp, en legt omtrent 4 uuren ten ooſt noordooſten van Taäs. De groote moskee, welke Maad ibn Dsjäbbel hier bouwde, word nog ter gedagteniſſe dezes Yemenſchen apoſtel onderhouden.

Amâki was voor korte jaaren nog eene kleine ſtad. Doch zy is verwoeſt, en is thans maar een ſlegt dorp.

الشرمان *Schürmân*, *Káade*, *Denabtîn* en *Sufrat* zyn insgelyks dorpen van dezen oord.

دو السفال *Dülsofâl* en شرعب حميعر *Scherâb hamjar* of *Belled es ſcheráb* leggen aan den weg van Taäs naar Uddên. By 't laatſte dorp word veel ſuiker gebouwd.

Kerrá, *Robey* en *Sâlame* leggen aan den weg naar Dorebât.

El dubâb, een aangenaame oord aan den weg van Taäs naar Juffros.

11. *Het ampt Hödsjerle* بلاد الحجرية.

Het grenſt aan de ampten Taäs, Kátaba, Beni aklân, Mochha, en aan de landſchappen Jáfa en Aden. De beroemde Arabiſche held ABD URRÁB regeerde aldaar eenige jaaren geheel onafhanglyk, doch naderhand is het weer met de landen

(*) De Heer Dr. Buſching, welke dezen naam op myne grondtékening van Taäs gevonden heeft, gelooft met regt, dat men hier het *Aden Láab* van Abulfeda zou kunnen zoeken. Zie de tweede uitgaaf van 't V deel zyner aardryksbeſchryving.

landen des Imams vereenigd geworden, en ſtaat thans onder den Dôla te Taäs. Men vind hier egter ook veele onafhanglyke Schechs. Aan Hödsjerſe behoren:

الذملوة *Dimlu*, eene kleine ſtad met een ſterk bergſlot 1¾ dagreize zuidooſt ten ooſten van Taäs. Abulfeda noemt haar des konings ſchatkamer.

Galla was de verblyfplaats des Schechs Abd urráb.

Mukätera, eene veſting welke de Arabiers voor onoverwinlyk houden, leggende op eenen ſteilen hoogen berg, waartoe men maar door éénen weg genaken kan, die door eene poort afgeſloten is. Boven op dezen berg waſt veel koorn, en water is er in overvloed. De Imam El mahadi Achmed, welke te Charres zyn verblyf heeft, zou dezen berg lang te vergeefs belegerd hebben. De Schech Abd urráb heeft ook hier zomtyds zyn verblyf.

Kédis, een groot dorp.

يفرس *Juffros*, eene tamelyke ſtad, welke zomtyds haaren eigen Dôla van den Imam gehad heeft. Hier is de begraafplaats eens beroemden ACHMED IBN ALWÂN, eens van de grootſte heiligen der Sünniten, welke zynen leerlingen veele natuurlyke toverkunſten geleerd heeft, als zig van vergiftige ſlangen te laten byten, zig met de ſcherpte eens zwaerds op het bloote lyf te ſlaan, zonder dat het eenen beſchadigt enz. Digt daarby is het graf van ALI eenen broeder des Imams El metwokkel Kháſſem. Ik zag te Bombay eenen mohammedaanſchen gochelaar uit Bengale, welke dezen Ibn Alwân by zyne kunſten om hulpe aanriep, en vermoede daaröm, dat hy een ſtigter eener orde Derwiſchen geweeſt zy.

منصورة *Manſóra*, een groot dorp met eenen erflyken Schech die in een ſterk bergſlot woont. Hier zyn veele groote, doch ten deelen vervallene moskeën. Een téken, dat deze oord eertyds in groot'reñ bloei is geweeſt, dan tegenwoordig.

Beni Juſof, een gebied zuidwaards van Jüffros, welk van verſcheidene onafhanglyke Schechs geregeerd word. Hier legt Mohammed, de zoon van Achmed ibn Alwân begraven.

جبل حبشي *Dsjäbbel Habbeſchi*, een groote en zeer vrugtbaare berg, verſcheidenen erflyken Schechs toebehorende.

العدين اعزى

العزاعر Afäs, een dorp op de grenzen van het gebied Aden. Hier woont ook een erflyke Schech.

12. *Beni Aklan of Bellåd ibn Aklån* بلاد بن عقلان.

Dit gebied heeft nog voor weinige jaaren eenen geheel vryen, onafhanglyke Schech gehad, tot dat het door den Imam onder 't juk gebragt wierd. De tegenwoordige Schech Abdulláh ibn Ibrahim ibn Emír ed dín, een der nakomelingen van Aklan, leeft dus in zyn land nog wel als Schech; doch er is ook een officier (ik weet niet of hem den tytel van Dôla gegeven word) onder wien de soldaaten staan, welken de Imam derwaards zend, en de Schech zelve mag in 't geheel geen troupen houden. De verblyfplaats van dezen Schech is te *Dorebåt*, eene kleine stad boven op eenen berg 11 duitsche mylen van Móchha. Aan den voet dezes berg, en aan den weg van Mochha naar Taäs, is de marktplaats met verscheidene huizen. Er is aldaar verders niets merkwaerdigs, dan eene by de Arabiers schriklyke gevangnis, welke in eene rots gehouwen is. Hiertoe behooren:

Robeia, een marktvlek.

Schech Isa, *Oude*, *Hasibe*, dorpen aan den weg van Taäs naar Häs.

قماعره *Kamára*, een hooge berg welke voor 't grootste gedeelte onder onafhanglyke Schechs staat.

اقعوس *Aqbús*, شمير *Schemir*, اهمول *Ahhmûl*, *Dejana*, *Mansari* enz. zyn dorpen tot dit ampt behorende.

13. *Het ampt Uddên.*

Deze streek lands is zeer vrugtbaar in allerhande boomvrugten, vooräl in koffy. De koffyboonen van Uddên worden daarënboven voor de besten in Yemen gehouden, en dus ook voor de besten in de waereld. De Imam heeft denklyk de opperheerschappy daaröver. De Schech van Uddên, welke nog steeds in 't gebied zyner voorvad'ren woont, heeft egter ook groote inkomsten, en is van eene oude familie. Men kan deze en andere min of meer onafhanglyke

Ara-

Arabische Schechs, ten aanzien van hunnen adeldom en hunne heerschappyën, eeniger wyze met de Europesche Barons, Graven en Vorsten vergelyken. Tot dit ampt behoort

العدين *Uddên*, eene kleine opene stad aan eenen berg in de nabuurschap van Wadi Zebîd, en omtrent 15 duitsche mylen van Beit el Fakîh. Verder

بني عواض *Beni Auâd*, ملبكي *Meleki*, جبل ايفوع *Dsjäbbel Efûa*, ديسر *Dêsar*, امجود *Amdsjûd*, بعادن *Bâden*, مسيل *Msîl* en جبل راس *Djäbbel Râs*.

مقصع *Machsa*, een slegt dorp omtrent 5 duitsche mylen van Uddên aan den weg naar Beit el Fakîh en Zebîd. Hier is een Onderdôla met eenige soldaaten tot zekerheid voor de reizigers.

14. *Het ampt Osâb el âla of Opper-Osâb.*

Dit ampt grenst aan Tehâma en heeft veele hooge en steile bergen. De tabak, welke hier gebouwd word, is de beste in geheel Yemen. Ik weet niet zeker, of de Imam dit gebied door eenen Officier die den tytel van Dôla voert, laat regéren, evenwel kan het mede tot de landen des Imams gerékend worden. Een zoon des Imams El mejid Mohámmed ibn Ishâk, met naame Achmed, verkreeg wel Opper- en Neder-Osâb en hield zyn verblyf te Denn. Toen het egter dezen Heer voor eenige jaaren in den zin kwam, eene scheidemunt te slaan; zond de Imam (1757 of 1758) een leger in zyn klein land, en noodzaakte Sidi Achmed met zyne geheele familie naar Saná te komen, en zyne inkomsten aldaar te vertéren. Men rekent onder Opper-Osâb:

الدن *Denn*, eene kleine stad met een sterk kasteel op eene rots, en eene markt.

روضه لوصاب *Rödda Osâb*, eene sterke vesting.

Beit el Weil, een kleine oord met een kasteel.

Beni Muslim, de bewoners van eenen hoogen berg in deze streek.

الحد *Had*, een tamelyk dorp.

15. *Het ampt Kúsma of Kus ümma.*

Dit legt ten oosten van het ampt Beit el Fakîh, en dus aan Tehâma, doch op zeer hooge en style bergen, welken tot aan den bovensten top groen, en

vol koffyplantagiën zyn. Het ampt is groot en wel bebouwd. Doch het schynt, dat de Dôla schier niet anders hier te verrigten heeft, dan alleen de inkomsten des Imams voor de koffyboonen, welken in zekere dorpen te markt gebragt worden, te heffen; want hier wonen ook veele oude familiën, die hunne eigene kasteelen hebben, en zig om den Imam verder niet bekommeren, dan dat zy van de uit hun land gaande koffyboonen een' zek'ren impost betalen. Ik kan by my zelven niet vertrouwen, dat ik van alle kleine oorden van dit bergagtig gewest, waarheen een reiziger niet ligt komt, volkomene narigten bekomen hebbe. Men noemde my ondertusschen de volgenden:

1. بني الطلبلي *Beni Tullejli.* Hiertoe behoort:

Kusma (*), eene kleine stad, en de woning van den Dôla, op het bovenste spits eens zo hoogen bergs, dat men byna een' geheelen dag van noden heeft om van Tehâma eröp te klauteren. De weg is zo steil, dat men naar den kant van Hadîe, tot gemak der voetgangeren op veele plaatzen trappen gemaakt heeft. Men kan hier noch paerden noch ezels gebruiken.

Dsjäbbel Häffer, een kasteel op eenen berg.

Dsjäbbel Kubûra, *Dsjäbbel Döllemlam* en *Beni Mussâb* zyn andere wel bewoonde bergen.

Ors, eene karavansera ten westen van Kusma, en onder aan den berg. De Schech van Beni Tullejle heet Máchsen ibn Schech Achmed el Der.

2. *Beni Dsjöbûb* wonen ten zuiden van Tullejle. De Schech van dit gebied noemt zig Ali ibn Hössejn.

3. *Beni Jâmam* oostwaards van Kúsma. Hiertoe behoren ook *Beni Mohámmed*, *Beni Isa* en *Beni Hassan.*

4. سلفيه *Salfie*, eene groote streek lands, welke onder 7 Schechs verdeeld is. De voornaamste van hun is Ali ibn Mansôr, en woont te *Sûk es Sept*, een vlek

(*) De geleerden in Arabie geven zig zomtyds moeite om te onderzoeken, waaröm deze of gene stad dus, en niet anders is genaamd geworden. Een *Fakîh* te Loheia byvoorb: verzekerde my dat, als men den Heere welke deze stad bouwde, vraagde, hoe dezelve zou genaamd worden, hy in scherts geäntwoord hadde *Kus umma.* Wat dit woord betékent, zal den geenen welkén in de Arabische taal eenigzins ervaren zyn, niet onbekénd wezen. Hiervandaan zou deze stad nog heden Kusúmma of Kusma genaamd worden.

vlek alwaar 's saturdags markt gehouden word. *Sochol* is eene karavansera westwaards van Sûk es Sept. *Luma*, een dorp tusschen Sûk es Sept en Abîd. *Beni el askar*, *Beni Wahadi*, *Dommîr* en anderen meer behoren ook tot dit gebied.

5. *Dubara*, een klein gebied eenen Schech Hassan ibn Ibrahîm toebehorende. Deze woont in een kasteel te *Dimna* op eenen steilen berg alwaar magneetsteenen gevonden worden.

6. *Beni Buddeif*. Dezen behoort *Sûk Dahel*, een marktvlek. 7. *Elbóra*. 8. *El macharem*. 9. *Beni Akli*. 10. *Beni Derûbi*. 11. *Beni Belamti*. 12. مسور *Mäsuar*. De Schech hiervan heet Mohámmed ibn Alwân. 13. بني بكال *Beni Bukâl*. De alhier regérende Schech heet Mohámmed ibn Sejid el Kobbel. 14. *Beni Ommeri*. 15. *Beni Jude*. 16. *Beni Achmed*. 17. *Beni Möchdar*. Alhier zyn veelen linnenfabrieken. 18. بني القعوي *Beni el Kábbwe*.

19. *Beni jadi*, ten zuidwesten van Kusma. Hiertoe behoort: الحديه *Hadîe*, een marktvlek, alwaar een groote handel in koffy is, welke by kleine partyën van de bergen afgebragt word, verkogt, vertold, in balen gepakt en naar Beit el Fakîh of Hodeida gevoerd word. Deze oord is den naar Beit el Fakîh komenden Europeëren zeer wel bekend; want zy komen sterk naar Hadîe, wyl de lugt aldaar niet zo heet, en het water ook veel beter is, dan in Tehâma (*).

Dsjäbbel Holbá en *Dsjäbbel Aswad* zyn twee bergen met oude vervallene kasteelen.

20. بني سعيد *Beni Sajid*, een gebied tusschen Hadîe en Allûdsje.

21. *Beni Wokid*, westwaards van Tullcjle. Hiertoe behoort: علوجه *Allûdsje*, een marktvlek als Hadîe. Vanhier gaan de meeste koffyboonen direct naar Hodeide.

22. *Beni Chusi*. Hierby zal men zig het 7de vers van Genesis X. herïnneren kunnen.

23. *El muchlef*. Hiertoe behoort *Manór*, een sterk bergslot op den weg van Kusma naar Dsjêbi.

24. *Beni Dobejbi*, eene groote streek lands in het noordlykste deel van 't ampt Kus-

(*) *Hadîe* word in de *voyage de l'Arabie heureuse* door een drukfout *Redia* genaamd.

Kúsma. Hier wassen veele wyndruiven. Er zyn ook veele linnenweveryën. De Schech daarvan heet Jachja ibn Ali.

16. *Het ampt Dsjêbi.*

Dit legt ten noorden van Kúsma, en deze beide ampten te zamen genomen, worden by de Arabiers ريمه *Rema* genaamd. Er is wel geen twyfel dat deze naam zeer oud zy; doch of de kooplieden vanhier, ten tyde des Profeeten EZECHIËL, met Tyrus gehandeld hebben, laat ik ten onderzoek den geleerden over. Het ampt Dsjêbi is bergägtig en zeer vrugtbaar in koffy, doch het is zo wel als het ampt Kúsma onder zeer veele Schechs verdeeld. Ik heb alleen van 't volgende berigt bekomen:

1. *Beni Hommerân.* Hiertoe behoort.

الجبي *Dsjêbi.* De hoofdstad, en woning van den Dôla met een kasteel.

Kutfân, eene karavansera. نومه *Noama*, een marktvlek. *Sûk ettalûd*, een marktvlek tusschen Dsjêbi en Kúsma.

2. *Elmacharaba.* 3. *Beni Chottâb.* 4. *Beni Koâr.* Hieräan behoort: *Robât el Nahari*, een marktvlek. 5. *Wadi Ibrahîm.* 6. *Beni Bedâdsje.* 7. *Beni Hindewân.* 8. *El choâdem.* 9. *Beni Höjsein.* 10. *Chobt Derham.* Hiertoe behoort: رباط *Robât Beni Chora*, een groot dorp, alwaar 's woensdags markt gehouden word. 11. *Hadedda.*

Hömrân, eene oude stad met een vervallen kasteel. Hier zyn, naar men zegt, 360 in de rots gehouwene waterbakken.

Hadsjir, een dorp met eene groote karavansera, en eenige waterbakken boven op eenen berg, op den weg van Beit el Fakíh naar Saná, iets meer dan 8 duitsche mylen van Möfhák.

برع *Burra* een groote en vrugtbaare berg, behoort thans ook aan dit ampt.

Wyl ik zelve in dezen oord niets verders gezien heb, dan den weg van Saná naar Beit el Fakíh, zo ben ik niet zeker of alle kleine plaatzen zo digt by malkand'ren leggen, als zy op de kaart getékend zyn. Uit enkel mondelyke narigten zal iemand doch geen nauwkeurige kaart kunnen maken.

17. Het

17. *Het ampt Höfäſch* حفاش.

Dit legt tuſſchen de ampten Loheia, Dsjêbi en Harras, en de Heerſchappy Kaukebân. De voornaamſte plaatzen daarin zyn:

Sefekîn, eene met muuren omringde ſtad, en de woning van den Dôla.

Beit el musbêli en *Beit el Schümma*, twee dorpen.

ملحان *Melhân*, een groote berg, behoort thans mede aan dit ampt. Insgelyks: وليدجه *Wulledsje*, een marktvlek.

18. *Het ampt Harras.*

Het heeft zynen naam van eenen grooten en vrugtbaaren berg حراز Harras, op denwelken zeer veele wyndruiven waſſen. De Dôla daarvan woont te:

مناخه *Manácha*, eene aanzienlyke ſtad, waar op marktdagen veele lieden byeen verzamelden. Hiertoe behoort verder:

Sûk er robo, een marktvlek. *Lebân*, een aanzienlyk dorp op eenen heuvel, alwaar dingsdags markt word gehouden. *Samfûr*, een ſlegt dorp aan den Wadi Sehân.

Beni Iſmaël, *Beni Mohámmed*, *Beni Sáad* en *Beni Haſſan* wonen in kleine dorpen.

Beni Sofân behoort ook tot dit ampt. Mekkrami, de Schech van Nedsjerân egter heeft in deze ſtreek voor eenige jaaren een bergkaſteel veröverd, en men heeft hem tot heden nog niet kunnen dwingen, het weer overteléveren. Men meent dat 15 man zig in dit kaſteel een jaar lang tegen de geheele magt des Imams zouden kunnen verdedigen. Daar nu Mekkrami van Nedsjerân zo veele dagreizen door vreemde landen komen, een kaſteel veröveren en verdedigen kan, zo moet dan ook de magt des Imams in het bergägtig geweſt niet groot zyn. Hierüit kan men afnemen, hoe weinig de Schechs, welken dergelyke bergkaſteelen van hunne voorvad'ren bezitten, zig om den Imam bekreunen.

19. *Het ampt* الحيمة *Heime el Asfal of Nederheime.*

Dit ampt legt aan den weg van Beit el Fakíh naar Saná, en tusschen Harras, Heime el ála en Bellâd ánes. Het is wel groot en bergägtig. Maar de bergen van deze streek zyn niet zo voordeelig, als die in de nabuurschap van Tehâma, egter wassen hier veele wyndruiven. Een van des Imams familie ontvangt de inkomsten van dit ampt. De merkwaerdigste plaatzen daarïn zyn:

مفحق *Möfhák*, eene kleine stad met een kasteel, en de woning van den Dôla, op eenen hoogen berg, op 15°. 6'. poolshoogte omtrent 6½ mylen van Saná en 15¾ mylen van Beit el Fakíh.

Hadejn en *Dsjurani*, twee dorpen in de nabuurschap van Möfhák. In 't eerste is eene karavansera, en eene groote waterkom.

الخميس *Sûk el Chamîs*, een marktvlek 1½ myl oostwaards van Möfhák.

Sehân, een dorp omtrent 2¾ mylen ten zuidwesten van Möfhák. Het regenwater word hier in groote opene bakken vergaderd, en dit is op zekere tyden van 't jaar zo slegt, dat veele reizigers den zenuwworm (*vena medinensis*) gemeenlyk daarvan krygen. Hier word donderdags markt gehouden.

Joân en *Mangala*, kleine dorpen.

20. *Het ampt Heime el ála of Opperheime.*

Het legt tusschen de ampten Sanhân, Nederheime, Hárras en de Heerschappy Kaukebân. Ik meen ook gehoord te hebben, dat de inkomsten van dit ampt aan eenen van de familie des Imams betaald worden. Men vind aldaar:

Orr, eene kleine stad, en de woning van den Dôla.

Eene groote streek lands ten noordwesten van Saná word ook nog tot het gebied des Imams gerékend. Het is egter waarschynlyk, dat de Inwoners aldaar maar weinig, en eenigen misschien in het geheel niets aan den vorst te Saná betalen, en dat zy ook gaern, zo als hunne noordlyke nabuuren, als onafhanglyk willen aangezien zyn. Tot deze landen behoort:

21. Het

21. *Het ampt Tulla.*

De ſtad *Tulla*, waarvan dit ampt den naam draagt, legt op eenen heuvel, en is niet alleen met een' muur omgeven, maar heeft daarënboven ook een ſterk kaſteel op eene rots. Onder den Dôla, welken de Imam naar deze ſtad zend behoort:

Liſchmur, eene kleine met eenen muur omringde ſtad.

Aruhſa, een groot dorp met een kaſteel.

Kúrna, een groot dorp. Men rekent verder tot dit gebied:

1. *Beni Aſchiâb*, welken behoort: *Lömá*, een groot dorp en de woning des Schechs.

2. *Köchlân.* Hiertoe behoort: *Köchlân* eene ſtad met muuren omgeven op eenen berg. Deze oord is wegens eene groote markt bekend. *Zobra*, een marktvlek. Wadi of de vloed *Schirres* ſcheid dit gebied van Bellâd Hädsje.

3. *Beni affar.* Behoort: *Affar*, eene tamelyke ſtad. *Karrietein* en *Sûk el hyrba*, twee marktvlekken.

4. *Bellâd Hädsje*, eene groote ſtreek lands der familie Schemſân toebehorende. Aldaar is:

Doffir, eene groote bemuurde ſtad op eenen heuvel. De Imam El mahâdi Mohámmed ibn Jachja legt hier begraven.

Dennûb, een marktvlekt, behoort eenen Nakîb Salech ibn Nasr.

Mabian, een marktvlek, der familie Marani toebehorende.

Sûk et telûd, een groot dorp.

5. In deze ſtreek woont ook een onafhanglyk Heer van de familie des Imams, en dus geen Schech maar een Sejid, met naame Machſen ibn Ali, ibn Machſen, ibn el Imam El Metwokkel. Hy heeft zyn verblyf te *Sûk Hädsje*, een groot dorp tuſſchen twee kaſteelen *Náaman* en *Kallá es Sûk.* Dezen behoort ook nog:

Dabbrejn, een groot dorp.

Kaukebân, een ſterk kaſteel. Men moet dit Kaukebân niet met de woning des vorſten van Kaukebân verwiſſelen.

6. *Limruch*, een tamelyk groot gebied aan Tehâma.

7. Dsjäb.

7. *Dsjäbbel Scherîf*, een groote vrugtbaare berg eenen Nakîb Nedsje ibn Nasr, en eenen Nakîb Kháſſem el áchmer (of Hamr) toebehorende.

8. *Habûr*, eene ſtad met een aanzienlyk gebied, in welk men, gelyk in dezen geheelen oord, zeer veele wyndruiven vind.

9. *Belled Zuda*, een byzonder in wyndruiven vrugtbaar landje. Daartoe behoort: *Zuda*, eene tamelyke ſtad. *Elkoſt*, een marktvlek.

10. شهارة *Dsjäbbel Schäbâra*, een groote berg, op welken men wel 300 dorpen telt, die onder verſcheidene onafhanglyke Schechs verdeeld zyn. Deze oord is voornaamlyk merkwaerdig, wyl Kháſſem el kbîr, de ſtamvader van de thans regérende familie des Imams, hier geboren was, en vanhier een begin maakte de Turken, welken in dien tyd van de voornaamſte koopſteden in Yemen meeſter waren, te ontruſten. Onder aan den berg legt: *Odder*, een marktvlek, eenen Nakîb Khasſem el Hamr toebehorende.

Van de kleine regtsgebieden, welken eigenlyk tot het landſchap Haſchid u Bekîl gérékend worden, ſtaan thans de volgenden onder de heerſchappy des Imams.

22. *Het ampt of het landſchap Hamdân* همدان.

Dit kleine landſchap legt ten noordweſten van Saná, en is zeer ryk in allerhande vrugten, vooräl in wyndruiven. Het heeft nog zynen eigen Schech, welke van de oudſte familiën in geheel Yemen, en dus vermoedelyk een afſtammeling van den ſtamm' Hamdân is, dien Ali ibn Abitaleb in eenen dag zou bekeerd hebben (*). Hy is thans een vaſal des Imams, en mag uit dien hoofde zelve geen krygsvolk hebben, maar moet in zyn gebied eenen Dôla ontvangen. Dit landſchap is in de lengte omtrent 2 dagreizen, en eene dagreize breed. De merkwaerdigſte plaatzen aldaar zyn:

Medem, eene kleine ſtad met eene bergveſting, en een paleis van den Schech. De in myn' tyd regérende Schech SALECH IBN CHALÎL SCHECH EL HAMDAN, was de eerſte krygsoverſte des Imams, en woonde den meeſten tyd te Saná.

(*) Algemeene waereldhiſtorie der laatere tyden. I deel 152. SALES *preliminary diſcourſe* bl: 56.

حجر سعيد *Hadsjar Saiid*, een tamelyk dorp met een ſterk kaſteel op eene rots.

منكب *Mnákeb*, eene groote plaats, en merkwaerdig, wyl alle de woningen aldaar in rotzen uitgehouwen zyn

Jürban, een marktvlek tusſchen Saná en Amrân.

Beit el Naum, eene karavanſera in eene rots gehouwen.

لولوه *Lulua*, een dorp.

23. *Het ampt of het gebied Amrân.*

Dit gebied behoort insgelyks tot het landſchap Haſchid u Bekîl, het is egter thans ook den Imam onderworpen. Daartoe behoort:

عمران *Amrân*, eene kleine bemuurde ſtad aan eenen berg, in een' vrugtbaaren oord.

Dsjenned, ook eene kleine ſtad met eenen muur voorzien. Men moet deze niet voor Dsjennad in de ſtreek van Taäs nemen.

Nedsjera, een dorp op eenen heuvel. Hier legt een der oude Koningen van Yemen, SÁAD EL KÁMMEL genaamd, begraven. Veelligt was deze dezelfde, welke te Dafar, de vermaarde ſtad der Hamjaren naby Ierîm, zou geregeerd hebben.

24. *Het ampt Chamîr.*

Dit ampt ſtrekt zig verder als de ſtad خمر Chamîr, welke groot en wel geſterkt is. Zy legt in 't gebied *Beni Serém*, welk mede den bondgenooten Haſchid u Bekîl behoort. De Imam moet veel moeite en koſten aanwenden, om de inwoners dezer ſtad in den toom te houden.

De voorheen gemelde ſteden en dorpen behoren allen tot dat gedeelte van Arabie, het welk ik Yemen in een' bepaald'ren zin genaamd heb, namelyk tot het klein koningryk van den Vorſt, die te Saná zyn hof houd. Tot het eigenlyk landſchap Yemen behoren egter ook nog.

II DE HEERSCHAPPY ADEN.

Deze kleine heerschappy grenst ten zuiden aan de zee, ten westen en noorden aan het gebied des Imams, ten oosten aan Jáfa, en misschien aan nog andere kleine onafhanglyke heerschappyën. Zy was weleer den Imam onderworpen. In een der jaaren van 1730 tot 1740 verkozen de inwoners alhier eenen Schech, en zonden den Dôla en alle zyne soldaaten deels ter zee naar Mochha, en deels te land terug, en zedert dien tyd hebben zy hunne onafhanglykheid steeds gehandhaafd. Deze lieden zyn Sunniten. Het gantsche gebied heeft zynen naam van de oude vermaarde stad عدن *Aden*, welke nu nog eene goede haven heeft, en volgens de waarneming eens Engelanders op 12° 40′ poolshoogte legt. Wyl de Schech alhier met zyne nabuuren in geen goede verbindnis staat, is de handel te Aden thans niet zeer aanzienlyk. Doch zou een weinig koffy (denkelyk die, welke in Kátaba en Jáfa wast) vanhier verzonden worden. Men vind hier het graf eens beroemden mohámmedaanschen heiligen met naame ED DRÎS IBN ABDÚLLAH. Hiertoe behoort verder:

Labadsje, eene kleine stad met een kasteel. Hier woont ABD ULKERÎM EL FÖDDELI, Schech van 't geheele gebied. Deze plaats wierd in den jaare 1757 door den Schech Abd urráb hard gedrukt.

Kalla Humâdi, een kasteel, welk eerst voor weinige jaaren door den Schech Abd ulkerîm gebouwd is.

Reba, een dorp met eene karavansera op den weg naar Kátaba.

Omera, een dorp ten noorden van Aden.

Het voorgebergte, welk de Europeërs hedendaags kaap St. Antony noemen, is veelligt het zelfde, welk door Ptolomeus *Cabubatra mons* genaamd word. Het legt op 12° 32′ poolshoogte.

Ten oosten van Aden legt eene kleine streek lands *Föddel*, het vaderland des thans te Aden regérenden Schechs. Ik weet niet, of het ten eenemaal onafhanglyk, dan of het den gemelden Schech Abd ulkerîm onderworpen is. Daartoe hoort:

Katara, eene kleine stad. Er zou in deze streek ook eene kleine stad *Schokara* zyn, doch misschien heb ik eenen van deze naamen niet wel gehoord.

Tera, een groot dorp, en de woning eens Schechs.

3. HET

III *HET VORSTENDOM KAUKEBAN.*

Dit landſchap legt grootendeels tusſchen de landen des Imams, en grenſt voor 't overige aan de bezittingen der bondgenooten Haſchid u Bekîl. De hier regérende familie leid haare afkomſt van eenen Imam Hádi te Sáade, en verder van Mohámmed af. Zy heeft veele honderd jaaren aanhoudend dan over veele, dan over weinige aanzienlyke ſteden in Yemen geregeerd, en zelfs nog zo lang als de Turken de voornaamſte ſteden van dit land in hun geweld hadden, den tytel van Imam gehandhaafd. Doch van dien tyd af, dat de Turken door de familie van Khaſſem el kbîr uit Yemen zyn verjaagd geworden, heeft de oude familie den tytel van Imam aan deze nieuwe Arabiſche overwinnaaren moeten afſtaan, en met dien van Sejid, of Sidi genoegen nemen. Evenwel handhaven zy nog ſteeds hunne onafhanglykheid te Kaukebân, en een aanzienlyk daartoe behorend gebied.

De vorſten dezer familie, welken in de laatſte jaaren geregeerd hebben, waren, volgens 't berigt van den zelfden Hollander, van wien ik de meeſte aanmerkingen tot de geſlagttafel der thans te Saná regérende familie bekomen heb, de volgenden. Ik heb wel geen gelegenheid gehad deze narigten uit anderen van geborene Arabieren te wettigen. Ik twyfel egter niet, of toekomende reizigers zullen ook deze geſlagttafel al zo volkomen vinden, als de voorgaande.

El imam ommed ed dîn, begraven te Damar.

El imam el mahadi mohámmed, begraven te Doffir in Hadsje.

El imam el mutáhher, begraven te Damar.

El imam schäms ed dîn, begr. te Kaukebân.

Jachja, begr. te Hadsje.

El imam scherîf ed dîn, begraven te Kaukebân.

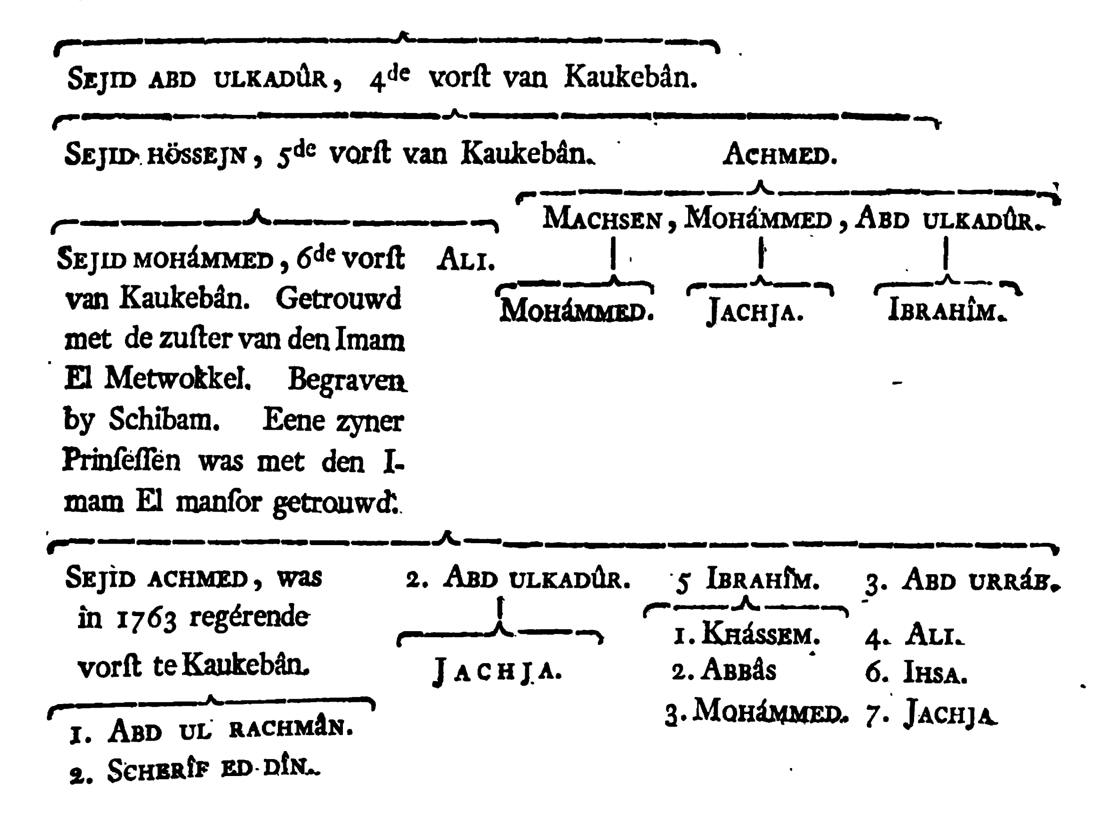
Sejid of sidi ali, 1ſte vorſt van Kaukebân.

Sejid abd úrrab, 2de vorſt van Kaukebân.

Sejid nasr, 3de vorſt van Kaukebân.

 Se-

De verscheidene regtsgebieden welken tot het tegenwoordige vorstendom Kaukebân behoren zyn:

1. *Beni Cheiâd.* Daarïn is:

كوكبان *Kaukebân*, de verblyfplaats van den vorst. De stad is klein en niet zeer vast. Doch zy legt op eenen grooten vrugtbaaren, welbebouwden, hoogen en steilen berg, welke altyd zeer moeyelyk te beklimmen is geweest, tot dat de vaders zuster des thans regérenden Sejid Achmed voor weinige jaaren eenen geplaveiden weg daarheenöp heeft laaten maken, zo dat nu ook zelfs beladene kameelen tot in Kaukebân komen kunnen. De Arabiers noemen deze stad ook wel *el Hösn*, dat is den hoogen en steilen berg. Dit geschied egter waarschynlyk alleen van redenaars en poëten. Dezen noemen Saná insgelyks *Medîne*, dat is de stad; Taäs, wegens den nabyleggenden vrugtbaaren berg; *Bustân*, dat is den hof; Damâr, wegens de schoone paerden welken aldaar vallen,

len; *Hüſſân*, dat is het paerd; en Zebîd wegens haar academie, Mâddraſſe. Verder vind men in dit gebied:

شبام *Schibâm*, eene kleine ſtad aan den voet van den hoogen berg, op welken Kaukebân legt. Zy is van Schibâm in Hadramaut onderſcheiden. Doch het ſchynt dat de Arabiſche ſchryvers deze beide ſteden zomtyds met malkanderen verwiſſeld hebben, ten minſten beſchryft Abulfeda den berg, op welken de ſtad Schibâm in Hadramaut legt, juiſt zo als my de berg Kaukebân is beſchreven geworden (*).

Hadsjûr, een gebied ten zuiden van Kaukebân.

طويله *Taulle*, eene kleine ſtad met een kaſteel 5 of 6 uuren van Kaukebân.

2. Tot *Beni Habbeſchi* behoort:

Redsjûm, eene goede veſting en groote markt.

Kallâ el mummeri, niet ver van 't voorgaande.

3. Onder *Mehauied* word gerekend:

محويت *Mehauied*, een bergkaſteel, en onder aan den berg eene kleine bemuurde ſtad.

Elkarn, een dorp alwaar markt gehouden word.

4. Het gebied *Zürre* legt tuſſchen Heime en Mehauied. Daarin is:

Zürre, een dorp met een kaſteel op eenen heuvel.

بيت عذاقه *Beît Uddèkke*, een marktvlek met eene ſterke bergveſting.

5. *Wadi*

(*) *Shebam mons difficilis aſcenſu, in quo multi vici & agri, celebris eſt inter montes Alyaman; in eo arx ædificata eſt. (Shebam metropolis eſt Hadramaut inter eam & Saanam* LXI. *Paraſangæ. Ferunt* XI *ſtationes: inter eam vero Damar unam eſſe ſtationem.) In prædicto monte multi ſunt incolæ. Unde quaque difficulter aſcenditur. Illic eſt lapidicina celebris ob lapides rubri coloris aliosque nigro & candido commixtos.* De gemelde roode ſteen (carniol) welken men *Akik Jemani* noemt, word voornaamlyk op den berg Hirran weſtwaards van Damar, (bladz. 223.) en veelligt ook in de niet ver vandaar gelegene ſtreek van Kaukebân gevonden.

De beſchryving der ſtad Schebam in Hadramaut van den Scherif Edris kan ook ten deelen op dit Schibam toegepaſt worden. Deze ſchryver zegt namelyk: *Scebam eſt arx fortiſſima, populoſa, ſita in procliviore parte montis Scebam, qui mons eſt aſper valde, neque enim niſi poſt magnos conatus attingi poteſt ejus faſtigium: ſuper quo deinde conſpicies multa oppida populoſa, agros, aquasque decurrentes.* De naam dezer ſtad is wegens I boek Moſes X, 7, merkwaardig,

5. *Wadi Láa*, لاعة een vrugtbaar dal, alwaar veel koffy waſt. Het behoort Sejid Ibrahîm, eenen broeder des regérenden vorſten te Kaukebân.

Naſſara, een marktvlek met een kaſteel.

6. *Chobt Antar*. Daartoe behoort: *Sûk el Afs*, een dorp:

7. *Derra*, een klein gebied en een kaſteel, ten noorden van Melhân. Daartoe behoort:

Daher en *Sûk el arredsje*, twee dorpen niet verre van Derra.

8. *Dsjübba* en *Nimra*, kleine marktvlekken by Wadi Láa. In dezen oord is eene heete bron te Hamada.

IV. *BELLAD EL KOBAIL, OF HET LANDSCHAP HASCHID U BEKIL.*

Dit groote landſchap grenſt ten noorden aan de woeſtyne Amaſia, ten ooſten aan Dsjôf, ten zuiden aan 't zogenaamde Koningryk Yemen, en aan Kaukebân, en ten weſten aan Abu áriſch. Men vind hier eene menigte Schechs van oude familiën, van dewelken alleen die van Hamdân en Amrân zig der heerſchappye des Imams onderworpen hebben. Van de overigen regeert elk zyn gebied als een onafhanglyk Heer. En wyl zy verdeeld zynde tegen hunne grootere en rykere nabuuren niet vermogten, hebben zy zig wederzyds verbonden, zig gemeenſchaplyk te verdédigen, en kiezen in oorlogstyden eenen of meer Nakîbs (legerhoofden) welken hunne legers aanvoeren. Daar het voor een vreemdeling niet alleen altoos zeer bezwaarlyk, maar ook zelfs onmogelyk is nauwkeurige narigten van het ſtaatswezen eens lands te verkrygen, wanneer hy geen gelegenheid heeft dezelven van zulke inboorlingen te bekomen, die er wel van onderrigt zyn, en hoe zeldzaam vind men dezelven niet; zo heb ik alleen naar de Opperhoofden dezer bondgenooten vernomen, en dezen zyn volgens het berigt van den hiervoor meergemelden Hollander, die ze haaſt allen gekend had, de volgenden:

1. Nakîb NEDSJE IBN NASSER IBN SCHELÂN. Deze woonde te Barrad. 2. EL KADI HASSAN. Deze woonde insgelyks te Barrad. 3. Nakîb MAHÂDI EL HAMMR EL SCHARE, woont in het gebied Dôm Mohámmed. 4. Nakîb HÁSSAN EL MERÂNI, woont ten zuiden van Barrad. 5. ACHMED IBN SALECH IBN HÖBÄSCH

bäsch en 6. Nakîb HÂDI IBN ALI IBN HÖBÄSCH, wonen in 't gebied Sefiân. 7. Nakîb KHÂSSEM IBN ALI EL ACHMER, woont in 't gebied Beni Ussemed. 8. Nakîb SALECH IBN NASSER en 9. Nakîb ABDULLAH EL SIOGY, woonden in het gebied Beni Cheiâr. 10. Nakîb JACHJA IBN ABD ULLAH en 11. Nakîb HÂMMED IBN KHASSEM EL SCHÄMSÂN alsmede, 12. Nakîb ABD ÚLLAH IBN SALECH IBN ABU FARRA, wonen in 't landschap wadey. 13. Nakîb KHÂSSEM IBN ACHMED EL GOESI en 14. SEID ACHMED IBN ALI EL ZEBÎBE wonen in het gebied Beni Dsjübbâr, enz.

Deze bondgenooten schynen in vergelyking met de andere Arabiers in Yemen zeer krygshaftig te zyn. Men vind van deze Kobail ook niet alleen geheele regimenten in dienst van den Imâm, maar de Scherif te Mekke heeft ook veelen van hun by zyn leger, en van beiden worden zy beter betaald, dan de inboorlingen. De Imam heeft ook veel van hun te vrezen. Wanneer de onafhanglyke Schechs van Haschid u Bekîl zyn land aantasten, rebelléren zomtyds de in zyn dienst staande vreemde troupen, en dit kan des te ligter geschieden, wyl de Imam zynen soldaten uit Haschid u Bekîl bevelhebbers van hunne eigene natie geven moet, of veelmeer, wyl de Schechs, welken by den Imam dienst nemen, hunne regimenten zelven oprigten, en dus volkomene vryheid hebben hunne officiers en soldaaten te kiezen. De mohámmedaansche secte Zéidi is in dit land de heerschende godsdienst, ik twyfel zelfs of men daar wel Sunniten aantreft.

حاشد وبكيل HASCHID U BEKÎL, waarvan deze bondgenooten hunnen naam bekomen hebben, zouden twee zoons eens BABROSCHÂM en eener Prinsesse NEDSJEMA geweest zyn, welken uit Natolie naar Yemen gekomen waren. Men verhaalt hunne geschiedenis op de volgende wyze.

Babroschâm was van voornaame oud'ren te Magnesia geboren, en kwam in zyne jeugd naar Bursa, de verblyfplaats des aldaar regérenden Konings van Bithynie. Hy geraakte wel haast in gunst by de grooten van het hof. Doch wyl men bemerkte, dat ook de Prinses Nedsjema hem veel hoogägting toedroeg, gaf men hem eene bediening in eene afgelégene provintie. Daar het nu naderhand aan den dag kwam, dat hy nog gestadig briefwisseling met de Prinses hield, wilde hem de Koning in de gevangnis werpen, doch Babroschâm kreeg hier kondschap van, en ontkwam naar Ismir, om aldaar in stilte afte-

wag-

wagten, wat zyn Heer verder zoude doen. De Koning bespeurde, dat de Prinses over de afwezendheid van Babroschâm zeer bedrofd was, en vreesde, zy mogte ook de vlugt nemen, zo dra zy maar narigt van haaren aanbidder konde bekomen. Om dit te verhoeden, zond hy haar onder eene sterke wagt in een bergkasteel, met bevel, dat men haar geen omgang met vreemden het zy mondlyk of schiftlyk vergunnen zou.

In deze omstandigheden wist Babroschâm geen beter middel om tyding van de Prinses te hebben, dan met de rol eens Eremyts te spelen. Nadat hy zig hiertoe voorbereid had, vervoegde hy zig naar de begraafplaats eens heiligen onder aan den berg, waar de Prinses gevangen gehouden wierd. De schoone Nedsjema was uit droefheid over de afwezendheid haars minnaars in eene doodlyke ziekte gestort. Men had de beroemdste Artzen ontboden, en allen twyfelden aan haare herstelling. Dus wyl geen Artzen meer konden helpen, nam men zynen toevlugt tot het gebed. Babroschâm had zig reeds by alle zyne nabuuren den naam eens heiligen verworven, en kreeg daardoor verlof by de Prinses te verschynen. By deze gelegenheid ontdekte hy zig aan haar, en zy wierd wel ras hersteld. Wyl zy nu geen van beiden konden hopen, dat de vader hun huwelyk zou toestaan; moest Babroschâm op middelen bedagt zyn, hoe hy best zyne minnares zou ontvoeren. Hiertoe verkoos hy eenen avond, als de maan haar volle schynzel gaf. Hy strooide by den vader en de ov'rige aanwezenden een zeker zaad in het vuur, welks damp de werking had, dat zy allen met opene oogen als in eenen diepen slaap bleven zitten, en den held zyne minnares zonder den minsten wederstand uit het kasteel lieten wegvoeren. Babroschâm ging daaröp met de Prinses naar Damask, vandaar met de karavanen naar Mekke, en met eene andere verder naar Yemen, alwaar hy in zekerheid dagte te zyn, en zig in deze bergägtige streek neerzettede. Van dit beroemd paar zouden alle de Schechs van Haschid u Bekîl afstammen. Ik zie egter te gemoed, dat men deze geheele geschiednis voor niets meer dan voor een verdigtzel zal houden, welk de eene of andere verzonnen heeft, om daarmede een stuivertje in de koffyhuizen te verdienen.

De volgende onafhanglyke heerschappyën behoren tot *Bellâd el Kobail* of eigenlyker, tot de landen der bondgenooten Haschid u Bekîl.

1. *Charres*, eene streek lands noordoostlyk van Saná. Daarïn legt: *Charres* eene

eene kleine ſtad met een bergkaſteel. De Imam el mahâdi Achmed ibn Haſſan had hier zyn verblyf, en legt hier ook begraven.

2. *Deifân*, een bergagtig land. Daartoe behoort: *Deifân*, eene kleine ſtad. *Medsjèna*, een tamelyk ſterk kaſteel. *El bâttaba*, een dorp met veele ſchoone vrugthoven, en overvloed aan water.

3. *Dsjäbbel Zeiât*, een groote vrugtbaare berg met verſcheidene dorpen.

4. *Beni Ali*, *Kâa el ſchäms*, *Beni Uſchéſch*, *Beni Harrad* en *Beni Serey* zyn allen kleine heerſchappyën onder haare onafhanglyke Schechs.

5. *Beni abdilla*, eene tamelyk groote ſtreek lands.

6. *Beni Dsübbar*, in dit gebied vind men de beſte wyndruiven in Yemen. Daarïn is:

Debîn, eene kleine opene ſtad aan den voet van eenen berg. Hier legt een Imam EL MAHÂDI MOHÂMMED IBN HÖSSEJN, van de Arabiers ABU TAIÂR, genaamd, begraven. Deze ongelukkige Imam zou door DAUÛD, eenen zoon des Imams EL MANSÔR ABD ÚLLAH IBN HAMSA in eenen familie oorlog, die reeds veele jaaren geduurd had, verſlagen zyn geworden. De begraafplaats van Dauûd word hier insgelyks getoond.

Dofar, eene aanzienlyke ſtad, eenigzins ten zuidooſten en 2 uuren van Debîn. Zy is onderſcheiden van de eertyds vermaarde ſtad *Dhafar* in de nabuurſchap van Jerîm, insgelyks van *Doffîr* in Belled Hâdsje, en van *Dafar* aan de waereldzee. By deze ſtad zou een Imam EL MANSÔR ABD ÚLLAH IBN HAMSA, IBN ALI, IBN HAMSA, IBN ALI IBN IBRAHÎM begraven leggen. Het ſchynt dat de gemelde beide Imams reeds voor den tyd der Turken in Yemen geregeerd hebben.

Büttén en *Schütteba* zyn groote dorpen.

Bellas, een klein dorp, dat veel water en goede vrugten heeft.

Beit abu Menaſſer en *Beit el Chuſi*, twee dorpen.

7. *Maribba*, tot dit gebied behoort:

Arâm, een aanzienlyk marktvlek.

Churfân, *Beit abu chriſa* en *Köbel* zyn dorpen.

8. *Ghula ibn Hösſejn*, een klein gebied.

9. *Beni Keis*. Aldaar vind men:

Sabbia, een groot dorp.

Dümeidsje, een tamelyk dorp. Van een ander klein gebied *Beni Keis*, welk in Tehâma legt, zal hierna gewag gemaakt worden.

10 *Beni Cheiâr*, legt grootendeels in eenen vlakken oord. Hiertoe rekent men:

Beit ibn Nasr. Hier woonde (1763) Nakîb SÂLECHH, een der voornaamste veldheeren der bondgenooten.

Beit ibn Meri. De woning eens and'ren Nakîbs.

Keubbet Cheiar is bekend door Nakîb ABD ULLAH, en de twee broeders NASSER en JACHJA IBN SILI EL SIOGY.

Beit el Kubêmi en *Hobbela*, twee dorpen.

Mefua el âla en *Mefua el asfal* leggen in de nabuurschap van Beit ibn Nasr.

11 *Dôm Mohammed*. Hier is de woning eens Nakîbs, MAHÂDI EL HAMR, en eens Nakîbs EL MERANI.

12 *Merâsse*, een klein gebied oostwaards van Sefiân.

13 *Dôm Musa* of *Dubbme*. Daartoe behoort:

برط *Barrad*, eene aanzienlyke stad op de grenzen van Dsjôf. Hier word eene groote markt gehouden. In deze stad is de woning eens Nakîbs NEDSJE, insgelyks van eenen in Yemen beroemden HASSAN EL BARRADI. Deze Hassân was weleer Kâdi te Saná en om zyn verstand zeer geägt. Hy verlangde egter naar zyn vaderland, en ging weer naar zyne geboortestad terug, alwaar hy thans een der aanzienlyksten is, en den Imam dikwils te doen geeft.

14 *Sindan*, eene tamelyke streek lands.

15 *Sefiân*, een groot gebied in eene vlakte tusschen bergen. Hierïn legt:

حرف *Sûk el Harff*, een groot marktvlek.

Medukka, eene kleine met eenen muur omringde stad, en het verblyf der familie IBN HÖBÂSCH, waarvan de voornaamsten thans zyn, Nakîb ACHMED en Nakîb HADI. *Beit ibn Safan* omtrent 3 uuren van Sûk el harf.

Anân, een groot dorp.

Birkân, een dorp. Tot hiertoe kan men, ook alleen, met zekerheid reizen. Maar verder noordlyk, namelyk door de woestyne *Amerschie* gaat men niet anders dan met karavanen.

16. Het landschap *Cheiwân*. Hiertoe behoort:

Cheiwân, eene kleine stad op eenen heuvel. Zy was weleer de verblyfplaats der

der Imams en der hamjarische Koningen. Hier ontmoet men nog overblyfzels van aaloude paleizen (*).

Beit el Tôba, de woning eens Nakîbs ACHMED EL TÔBA. Deze is veelligt een der nakomelingen van de oude Yemensche Koningen.

Bobân, een groot dorp.

17. *Beni Ussemed.* Hieräan behoort:

Haud, een marktvlek tusschen de bergen *Adsjamar*, *Ramiet* en *Hummerân.*

El katarên, twee dorpen 2 kleine uuren van Haud.

Kammarie. Hier woont de familie eens vermaarden Nakîbs Ali ibn Nasr el Hamr. Niet ver vandaar is de woning des Nakîbs Khâssem ibn Ali.

In deze streek zou eene stad *Churâsch* leggen. Deze is veelligt dezelfde stad welke Abulfeda en de Scherif Ed drîs, *Giorasch* noemen.

18. *Wadej*, eene groote streek lands. Men vind aldaar:

وادعة *Wadâ* of *Wadey*, een groot marktvlek.

Mochol, een dorp een uur ten noordwesten van Wadey.

Elkârrie, een groot dorp met veele olymolens.

El Nyed, een groot dorp, en wegens de begraafplaats eens zoons van ABBAS IBN HAMSA IBN MUTALIB vermaard. Deze Mutalib zou Mohâmmeds grootvader, en Abbas dus zyn vaders broeders zoon geweest zyn.

Beni Musa en *Ans*, twee groote dorpen.

Beit ibn Schâmsân zyn twee landgoederen, der familie van dezen naam toebehorende. De voornaamste van hun heet thans Nakîb Khâssem.

Dorp Aubejd en *Beni Schütteba* zyn twee dorpen over malkand'ren leggende, aan een dal. (wadi).

Beni Cheifan omtrent 1½ uur gaans van de voornoemde dorpen.

Beit Abufarra, een dorp met een kasteel aan den berg Adsjamar. Hier woont een Nakîb Abdullah.

Beni Raschid, een tamelyk dorp een uur van Abufarra.

Beit

(*) ABULFEDA *descriptio Arabiæ. Regio Chaiwan comprehendit vicos & agros & aquas incolis frequentes. In ea sunt diversæ familiæ (sive tribus) Alyaman. Chaiwan inquit auctor alaziz y est terminus regionis filiorum Aisdobac, de familia Tafar & filiis* Altababaab.

Beit ibn Hamäſch en *Maaſera*, twee dorpen.

Beni Wadey aan den berg Sumâra in het gebied des Imams, hebben in deze ſtreek hunnen oorſprong gelyk in 't voorgaande reeds is gemeld.

19. *Beni Serêm* zouden eene zo groote ſtreek lands bewonen, dat zy alleen 9000 mannen kunnen op de been brengen. Doch dit getal ſchynt my veel te groot te zyn, ten zy anders alles opontboden worde wat maar geweer dragen kan.

Chamîr, de hoofdſtad van dit gebied, is groot, zy ſtaat tegenwoordig egter onder de gehoorzaamheid des Imams, gelyk hiervooren reeds is aangemerkt. Daarënboven behoort tot dit landſchap:

Ghula el ayaib, eene kleine bemuurde ſtad op eenen heuvel, omtrent 2 uuren van Chamîr.

Aſarîe, *Madret*. *Uſyes* en anderen meer zyn allen tamelyke dorpen. *Mokaja ibn Amer*, eene groote karavanſera 3½ of 4 uuren van Chamîr.

20. *Beni Kälbên*, eene wel bebouwde ſtreek lands. Daartoe behoort:

Kaſſârên, eene kleine ſtad met eenen muur, 3 of 4 uuren van Chamîr.

Dsjélledi, *Mahâmma* en *Attâl* zyn dorpen.

21. *Kâa el bôn*, eene ſmalle, doch vrugtbaare ſtreek, in de lengte van 't zuiden naar 't noorden omtrent eene dagreize. Daarïn is:

Ed dôbber, een tamelyke oord op eenen heuvel.

Dsjôb el asfal, een groot dorp aan eenen berg.

Dsjôb el âla, eene kleine bemuurde ſtad, op eene rots.

Reda, eene groote karavanſera.

Beit el adham, een dorp.

Zobera, aan den berg *Acaba el chula*, en op den weg van Saná naar Chamîr.

Ha meda, een dorp.

Er leggen ook eenige kleine heerſchappyën den Schechs van Haſchid u Bekîl toebehorende, tusſchen de landen des Imams, als:

22. *Dehan* en *Karrietên*, twee kleine bemuurde ſteden, behoren den Nakîb EL MERAUI van het geſlagt Bekîl.

23. *Beni Mahannûd*. Aldaar vind men: *Kalla et Tobá*, eenen Schech ACHMED ET TOBA van Cheiwân, toebehorende. Niet ver vandaar is een vervallen bergkaſteel *Karn el Hadîd*.

24. Be-

24. *Beni Tureiba* behoort eener familie Höbeisch uit Sefiân.

25. *Dsjäbbel Ibrahîm*, een klein gebied.

26. *Dosiân* heeft ook zynen eigenen Schech.

27. *Belled Lâa.* Daartoe behoort:

Schechader en *Zilleba*, eenen Nakîb NEDSJE IBN NASR, van de familie Scheilân te Barrad, toebehorende.

Machâdra, *Et tauâsch* en *Sûk el möddrak*, behoren den Nakîb KHÁSSEM IBN ALI EL AHHMAR.

28. *Beni Keis*, een klein gebied in Tehâma tusschen Belled Lâa en het ampt Loheia. Men vind daarin:

Turr, een groot dorp, den bovengemelden Nakîb Nedsje toebehorende.

Räcba, een groot dorp, behoort thans den Nakîb Khâssem el Hamr (of Ahhmer) *Sûk ed sjümma*, een groot dorp.

29. *Dsjäbbel Warreda*, behoort der familie Abu farra enz.

V. *HET GEBIED ABU ARISCH.*

Het kleine landschap, welk naar zyne hoofdstad *Abu arîsch* genaamd word, legt aan den Arabischen zeeboezem, en dus in Tehâma, en strekt zig van de grenzen des ampts Loheia, noordwaards tot Attuîe, dat is van 15° 50′, tot 17° 40′, noorderbreedte. Het is, zo als het gedeelte van Tehâma in het koningryk des Imams, meestendeels dor, en zou onvrugtbaar zyn, indien het niet door de vloeden uit de naby leggende bergagtige streek bewaterd wierd.

Dit gebied behoorde niet lang geleden aan het koningryk des Imams. De gouverneurs, welken deze vorst naar zyne ampten pleeg te zenden, zyn gemeenlyk van burgerlyken stand, en zomtyds gewezene slaven uit Africa, wyl men wil bemerkt hebben, dat dezen niet zo ligt de lust bevangt, zig onafhanglyk te maken, als den Arabischen adel, namelyk: de Schechs, Sejids en Scherîfs. Ondertusschen zond de Imam voor korte jaaren eenen Scherîf ACHMED als Dôla naar Abu arîsch, en niet alleen deze staafde de mening der Arabieren van de heerschzugt der nakomelingen Mohammeds, doordien hy zig kort daarop onafhanglyk maakte, maar ook zyn zoon Scherîf MOHAMMED heeft het van zynen vader geërfde landschap tot hiertoe tegen alle zyne vyanden verdedigd, of

ſchoon de Imam reeds verſcheidene maalen getragt heeft deze ſtreeks lands weer met zyne landen te vereenigen. De Schuehs van Haſchid u Bekîl hebben den Scherîf van Abu ariſch eenige reizen op koſten van den Imam, doch nooit met regten ernſt aangetaſt. In den winter 1762 en 63 kwam Mékkrami, Schech van Nedsjerân, ook met een klein leger in dit gebied. De Scherîf bragt in allen haaſt 5 tot 600 mannen, meeſtendeels tot eenen veldtogt geworvene manſchap uit Haſchid u Bekîl, en uit Dsjôf, te zamen. Hy had egter nauwlyks tyd zyn leger buiten de ſtad te voeren, en het kwam in January 1763 tot eenen beſliſſenden ſlag, in welken de Scherîf Mohammed niet alleen 5 of 6 man verloor, maar ook genoodzaakt wierd, met haast in de ſtad terug te trekken. Men kreeg egter aanſtonds daaröp de tyding, dat de Schech van Kachtân in 't gebied Nedsjerân doorgedrongen was, en de Schech Mékkrami moeſt derhalven met zyne partygangers vaerdiglyk weer terug trekken.

De voornaamſte plaatzen in dit gebied zyn.

ابو عريش *Abu ariſch*, eene bemuurde ſtad, en de verblyfplaats des tegenwoordigen Scherîfs, eene dagreize van Dsjeſân. In deze ſtreek zyn kleine bergen uit welken men veel zout graaft.

جيزان *Dsjeſân*, eene ſtad met eene haven aan den Arabiſchen zeeboezem, op 16° 45′ poolshoogte, aan eenen heuvel, en in een' vrugtbaaren oord. De beſchermheilige dezer ſtad heet: Schech HASSAN IBN SADIK IBN SCHADELI ALI IBN OMAR, dat is hy was een zoons zoon van den beſchermheiligen der ſtad Mochha. Vanhier word een tamelyk ſterke handel in zenebladen, welken voornaamlyk in dit gebied, insgelyks met koffyboonen, welken in de bergagtige ſtreek Haſchid u Bekîl waſſen, op Dsjidda, en vandaar verder op Sues en Káhira gedreven. De inwoners alhier hebben ook, gelyk die te Loheia, Hodeida en Mochha, eenigen handel op de haven op de tegenover leggende Africaanſche kuſt. Met de onderdaanen des Imams hebben zy, zedert dat de Scherîf zig onafhanglyk gemaakt heeft, haaſt in 't geheel geen gemeenſchap.

De Arabiers, welken aan den zeekant wonen, noemen den Scherîf van dit gebied, gemeenlyk den Scherîf van Dsjeſân, gelyk de Europeërs de Imams van Yemen en Omân gewoonlyk de Imams van Mochha en Maskát noemen, wyl zy van deze landen alleen deze beide zeehavens kennen. De naam Dsjeſân ſchynt reeds oud te zyn; want de Sherîf Edrîs gewaagt in dezen oord van eene

ne familie GHASAN, welke dus veelligt in de laatste 600 jaaren uitgestorven, of den Imams van Yemen onderworpen is. Ook was hier vermoedelyk het land der *Cassaniten*. De tegenwoordige stad Dsjesân egter is waarschynlyk niet zeer oud; want zy legt digt aan den Arabischen zeeboezem, en de kust is denklyk ook in dezen oord veranderd.

حرض *Harrad*, een aanzienlyke oord, in welken de Scherîf Achmed, vader des thans regérenden Heeren, begraven legt.

بحبص *Babäs*, een groot dorp aan den Arabischen zeeboezem, niet ver van hier ziet men het graf eens mohammedaanschen heiligen, welke een zoon des beroemden Schech Sâlei of Salech te Loheia was.

البدوي *Bedoui* en *Debenna*, twee dorpen.

Wadi Bäsch, een dal eenige mylen noordwaards van Dsjesân.

صبي *Sabbea*, een groot dorp, welk in Yemen wegens de fraaye ezels, welken aldaar vallen, bekend is (*).

Sankan, eene kleine stad.

Attuse, een klein dorp met een kasteel, of veeleer een' wagttoren, niet ver van den Arabischen zeeboezem, en op de noordlykste grenzen van dit gebied.

Niab zou nog tegenwoordig eene kleine stad niet ver van Attuse zyn (†).

Chobt el Bakkar, eene onbebouwde streek lands aan den Arabischen zeeboezem. Dit gewest word van eenige arme zwervende familien bewoond, die men beschuldigt dat zy de reizigers gaern van den last hunner kleed'ren, en van 't geen zy verder by zig voeren, ontheffen. Er behoren ook eenige eilanden tot het gebied des Scherîfs van Abu arisch.

VI DE

(*) PTOLEMEUS meld van de stad *Sabe* en *Sabe regia*. De eerste is dus veelligt, dit *Sabbea*. Misschien vind men ook hier het *Seba* der *Chusiten* Volgens STEPHANUS is *Sabæ*, *urbs magna prope mare rubrum & castellum*. *Cellarii notit. orb. ant.* bladz. 597. De naam *Zebid* heeft ook eene overeenkomst met dezen naam.

(†) De Scherif Edrîs gewaagt van verscheidene dezer steden, als: Niab, Sancan, Attu, enz. De stad Serrain, welke aan den Arabischen zeeboezem zou gelegen hebben, was vermoedelyk op het eiland Serene, of op de tegenover leggende kust.

VI *DE STREEK LANDS TUSSCHEN ABU ÅRISCH EN HEDSJAS.*

Van de grenzen der heerſchappye Abu ariſch, tot aan de grenzen van Hedsjas, dat is van 17° 40′ tot 18° 30′ noorderbreedte, leven de Arabiers op de kusten van den Arabiſchen zeeboezem, onder tenten, en voor 't overige in allen deelen, gelyk de Bedouinen, onder de regéring hunner Schechs. Hunne taaluitſpraak is van die, welke men te Dsjidda en in Yemen ſpreekt zeer verſchillende. Zy noemen zig wel Mohammedaanen, wanneer zy van Mohammedaanen naar hunnen godsdienſt gevraagd worden. Doch in Yemen ſpreekt men zelden van hun zonder hen ongelovigen, Kafrs en rovers te noemen, wyl zy de reizigers gaern plunderen, en ook eenen van de Sunniten en Zéiditen geheel verſchillenden godsdienſt hebben. Zy beſnyden niet alleen de voorhuid, maar maken ook eene ſnede in de huid in 't langſt boven op de manlyke roede, en nemen een deel der huid aan 't onderlyf geheel weg. Wy waren den 23 December 1762 een uur of twee in dit geweſt aan land, en namen eenigen der Arabieren mede aan boord. Wyl nu ook hun de beſnyding der Arabieren op ons ſchip, welken uit Omân waren, onbekend was, toonde van beide kanten een van hun, hoe hy beſneden was. Zy maken, zegt men, er zig eene byzondere eer uit, eene groote ſmerte ſtandvaſtig te kunnen verdragen. Zy hadden verteld, dat zy dengenen, welke beſneden moet worden, eene lancie in de hand geven, die hy op zynen voet zetten, en geduurende de geheele operatie, zonder in 't minſte een angſtig wezen te trekken, en zonder dat de lancie ziddere, met onwrikbaare oogen geſtadig naar de bovenſte ſpitze moet zien, indien hy niet als een weekhartig menſch wil verägt worden. Deze beſnyding zou niet alleen ſmertelyk, maar by volwaſſene perſoonen zomtyds doodlyk zyn.

Dus ſchynt het, dat deze Arabiers eenen byzonderen godsdienſt hebben. Een geleerde in Yemen wilde bewéren, dat het grootſte deel der Bedouinen in Arabie van dezen godsdienſt ware, of wyl hy dit juiſt niet met zekerheid konde weten, dat de meeſte Bedouinen niet regt mohámmedaanſch waren. Het is dus zeer waarſchynlyk, dat Mohammed en zyne opvolgers alleen de Arabiers in ſteden en dorpen wonende, bekeerd, doch de herömzwervenden nooit ten vollen bedwongen hebben. Daaröm hebben veelligt eenigen van dezelven thans nog den ouden

ouden heidenschen godsdienst. Een geleerde Mohámmedaan uit Indie, welke veele jaaren in Yemen geweest was, en met welken ik te Maskat van deze vrye Arabiers sprak, meende dat men dezen stamm' Arabieren بني هلال *Beni Halál*, en hunne geloofsgenooten مصالح *Masalîchh* noemde. Het zyn alzo waarschynlyk even dezelfden, waarvan de Scherif Ed dris gewag maakt (*), en dus ook gelyk Bochart meent (†), de *Jerachæi* en *Alilæi*; want zy komen zeer naby de Cassaniten, wanneer namelyk deze natie in de streek van Dsjesân gewoond heeft. Indien het waar is, dat de Alilæi grooten overvloed aan vrugten en goud gehad hebben, dan bevinden de tegenwoordige bewoners van dit gewest het tegendeel; want zy ruilden erweten en durra op onze schepen, tegen hunne melk en boter, en waren gelyk de Bedouinen in andere gewesten, zeer slegt gekleed.

VII *HET GEBIED CHAULAN.*

Dit *Chaulân* legt volgens den Scherif Ed dris 4 dagreizen van Hali, en halfwege tusschen Saná en Mekke. Ik heb van dit kleine landschap verder niets gehoord, dan dat het westwaards van Sáade legt, en nog tot op dezen dag Chaulân genaamd word, ook dat men daarin de volgende plaatzen vind: *Akabat el Muslim*, حيدان *Heidân*, *Eddabbr* en *Sûk ed sjümwa.* Dit kleine gebied is wegens Genesis X, 7 en XXV, 18 merkwaardig; want het schynt dat het *Hevila* der *Chusiten*, insgelyks de zuidlyke grenzen der Ismaëliten hier geweest zyn.

VIII *HET LANDSCHAP SAHAN.*

Sahân is eene groote bergagtige streek lands tusschen Haschid u Bekîl en Hedsjâs. Men vind aldaar overvloed van kostlyke vrugten, vooräl egter van wyndruiven, en er zyn hier ook eenige yzerbergwerken. Doch dit Yemensch yzer is uit gebrek aan hout, en wegens onkunde der Arabieren in dit werk, beiden slegt en duur. De inwoners van deze provintie, doch byzonder diegeenen, welken

(*) Geographia Nubiensis clim. 2 p. 5.

(†) Phaleg & Canaan II boek 19 hoofddeel.

welken op de hooge bergen wonen, en ſchier in 't geheel geen omgang met vreemdelingen hebben, ſpreken, naar men zegt, goed Arabiſch, en men meent, dat de taal-uitſpraak alhier met diegeene, waarin de korân geſchreven is, het naaſte overeenkomt. Zy kennen van den korân egter haaſt niets anders, dan alleen den naam. Men houd hen wel voor groote ſterrenkundigen, doch hunne geheele wetenſchap beſtaat denkelyk enkel in eenige aſtrologiſche regelen. De zeden dezer Arabieren zyn van de zeden dergeenen, welke in ſteden leven, zeer verſchillenden. In plaats dat de meisjes in het gebied des Imams somtyds trouwen, als zy maar 9 of 10 jaaren oud zyn, trouwen de Arabiſche meisjes op deze bergen niet onder de 15 jaaren, en zeer zelden heeft iemand hier meer dan ééne vrouw. Hun voedzel is vleeſch, honing, melk en kruiden (*). Van dit alles hebben zy in overvloed, en worden niet alleen zeer oud daarby, maar behouden ook beſtendig een ſcherp gezigt.

Degeenen die in dit landſchap met eenige zekerheid willen reizen, moeten altyd eene gelegenheid met eene karavane afwagten. Een reiziger alleen moet in deze bergagtige ſtreek even zo zeer vrezen, door de Kobails alhier geplunderd te worden, als in de woeſtyne door de Bedouinen. Men zou egter onder hen ook eene buitengemeene gaſtvryheid aantreffen.

Men vind in dit landſchap veele kleine onafhanglyke heerſchappyen. صعدة *Sáade* is de hoofdſtad in hetzelve, en de verblyfplaats eens KHASSEM IBN JUSOF IBN HOSSEJN, die van de nakomelingen des Imams Hadi (†), des ſtamvaders der beide vorſtelyke huizen te Kaukebân en Saná is. Deze Heer noemt zig ook Imam. Doch zyn gebied is klein, en hy heeft moeite om het tegen de Schechs der nabuurige bergen te verdedigen. Wyl alles wat uit het gebied des Imams te Saná naar Nedsjerán, Kachtân en Mekke gaat, hier door moet, zo is de tol, welke in deze ſtad betaald word, aanmerklyk.

Onder de veele hooge bergen van dit geweſt is er byzonder een beroemd, welke weſtwaards van Sáade legt, en *Om ellejle* (de duiſt're nagt) genaamd word.

(*) Dit merkt DIODORUS reeds aan. Voor 't overige zegt deze ſchryver zeer veel van Arabie, welk ik in 't geheel zo niet bevonden hebb'.

(†) Deze familie ſtamt denkelyk van diegene af, welke reeds in de 10de eeuw in Yemen regeerde. SALES *Preliminary Discourſe* p. 12.

word. De Turken zouden eens de familie des Imams 7 jaaren lang op dezen berg belégerd hebben, zonder er meester van te kunnen worden.

Tusschen Sáade en Haschid u Bekîl is eene woestyne, welke men *Amasia* (*), of volgens de uitspraak eens anderen *Amerschia* noemt. In dezelve is *Birket Soidân* een nagtleger voor reizigers. Hier reist men niet anders dan met karavanen.

Belled Amer is een klein gebied ten noorden van Sefiân, en in 't zelve: *Mádáab*, *Kuddâd* en *Schuremâd*.

IX *DE HEERSCHAPPY NEDSJERAN.*

Dit gebied legt in eenen aangenaamen waterryken oord, omtrent oost noord oost 3 dagreizen van Sáade. Men vind aldaar overvloed van koorn en boomvrugten, voornaamlyk van dadelen. Men heeft er schoon weiland, en de paerden en kameelen alhier zyn ook zo fraai, datze in geheel Yemen gezógt worden. Thans regeert hier een onafhanglyke Schech met naame MEKKRAMI, welke zedert eenigen tyd wegens zyne buitengemeene dapperheid in geheel Arabie beroemd is. Deze Schech van Nedsjerân zou van geen voornaame afkomst, dat is niet van den ouden Arabischen adel zyn. Hy zou egter in zyne jeugd niet alleen het grootste deel van Arabie gezien hebben, maar ook in Indie en Persie geweest zyn, en na zyne terugkomst zou de Imam te Sáade, hem als Gouverneur naar Nedsjerân gezonden hebben. Zodra hy dit verkregen had, maakte hy zig onafhanglyk, en tegenwoordig moeten niet alleen zyne nabuuren, maar ook groote Heeren in verder afleggende streeken zyne list en dapperheid dugten. Hy drong voor weinige jaaren met eenige partygangers in verscheidene kleine benden door geheel Haschid u Bekîl, tot in 't gebied des Imams, en maakte zig met der haast meester van eene kleine streek lands Safân, waarvan de Imam het sterkste bergkasteel tot heden niet weer heeft kunnen heröveren. (zie bl. 237.) Hy kwam in den winter 1762 en 63 tot Abu arîsch en sloeg het leger des Scherîfs Mohammed kort voor de poorten van zyne residentiestad, gelyk

(*) *Geogr. Nub. Clim. 2. p. 5. A Saade ad Amasiam hospitium incultum in quo parvus est fons.*

lyk ik hiervoor gewaagd hebbe. In het laatst van 1763 of ten langsten in 1764 was hy reeds met zyne partygangers in de provintie Lachsa, en had dus zyn leger in korten tyd door gantsch Arabie, van den Arabischen tot den Persischen zeeboezem, en dat wel door verscheidene vreemde gebieds gevoerd, welk naar de Europesche wyze van oorlogen, onmogelyk zou geweest zyn. De Arabische legers nu voeren noch kannonnen, noch veele tenten met zig. De weinige levensmiddelen, en 't geen zy verder noodzaaklyk op de reis gebruiken, voeren zy op kameelen na, en het geweer bezwaart eenen Arabischen soldaat niet zeer, daar hy schier geheel nakend, ten minsten zeer dun gekleed gaat.

Deze Schech Mékkrami is in Arabie niet alleen als een groot krygsman, maar ook als een groot geestlyke beroemd. Hy heeft in den godsdienst van de Sunniten en Zéiditen geheel verschillende gevoelens. De Arabiers zeiden, dat hy een middel gevonden had reeds hier in de waereld een groot voordeel van den hemel te trekken; want hy verkoopt het Paradys, naar hunne uitdrukking, by de el, dat is hy wyst elk eenen, naar dat hy hem betaalt, eene groote of kleine plaats in den hemel aan (*), en de eenvoudigen en bygelovigen onder de Arabiers kopen dergelyke briefjes, als ook andere *Amuletes* van hem en zynen gevolmagtigden, in de gedagte, dat het ten minsten niet schaden kan zulk eenen vrygeleibrief te hebben, al deugde dezelve ook niet. Ondertusschen hopen zy het beste, ingeval GOD den Mékkrami werklyk het verlof gegeven hadde, het hemelryk uittedélen. Hy zou onder anderen ook de kunst bezitten van GOD regen aftebidden. Wanneer men over droogte klaagt, bepaalt hy eenen boetdag, opwelken allen, die mede by den omgang, welke gelyk als by de overige Arabiers buiten de stad gehouden word, zyn willen, zonder turban en met de slegtste kléderen aan, in allen ootmoed verschynen moeten, en dan zegt hy hun na gehoudene plegtigheid voor zeker regen toe, voordat zy hunne huizen

(*) Naderhand hoorde ik te Maskat en Basra, dat reeds een ander, welke zig ook voor een Mohámmedaan uitgaf, zig van dit zelfde kunstje in Kirmân bediende, en veel geld daardoor gewonnen had. Zekere Europeërs zouden den Mohàmmedaanen de eer van deze uitvinding met goede gronden misschien betwisten kunnen.

huizen weer bereikt zullen hebben. Dat hy indedaad regen afbidden kan, en boven dien andere groote, den ov'rigen Arabieren verborgene wetenschappen bezitte, geloven zelfs aanzienlyke Arabiers in 't gebied des Imams. Het zelve geloven zy ook van de Maggrebinen en van de Europeërs. Een Arabier uit Lachsa, welken ik in Persie aantrof, meende, dat de Schech Mékkrami, Mohammed voor een' Profeet erkende, doch de vier eerste Chalifs niet hooger agtte dan de overigen en andere waereldlyke vorsten.

نجران *Nedsjerân*, eene oude, in de Arabische geschiednissen vermaarde stad, waarvan dit klein gebied den naam draagt, legt in eene vrugtbaare vlakte (†). Men zou in deze streek ook nog de overblyfzels van eene andere oude stad zien, van welke Mohammed voorzegd had, dat zy wegens haar ongeloof zou verdelgd worden, ik heb egter verzuimd den naam dezer stad te optetékenen.

De weg van Saná naar Nedsjerân gaat over *Deifán*, *Ghula*, *Haud*, *Sûk el Harf*, *Amasia*, *Sáade* en vanhier oostwaards naar يام *Jâm*, *Minnesbild* en *Nedsjerân*.

X. DE HEERSCHAPPY KACHTAN.

Van dit kleine landschap heb ik verder niets gehoord, dan dat *Kachtán* in eenen vrugtbaaren oord ten noorden omtrent 3 dagreizen van Nedsjerán, op den weg naar Mekke legt, en haaren eigenen onafhanglyken Schech heeft; ik ontmoette te Loheia eenen Arabier uit dit gebied, welke eenen grooten koppel paerden, waarvan men hier eene menigte vind, naar het koningryk Yemen gebragt hadde, en dus in dit geweft een aanzienlyk man was. Wyl men dezen goeden mann' zeer veel van de wonderlyke zeden en gewoontens der Europeëen verteld hadde, was hy zo nieuwsgierig, dat hy ons alleen bezogt, om ons met messen en vorken te zien eeten. Toen hy egter bemerkte, dat ik den naam zyner vaderstad opschreef, en ik naar verscheidene andere zaaken vernemen

(†) Deze stad schynt juist dezelfde te zyn, welke Ptolomeus *Nagara* noemt, en *Jula* waarvan hy aanstonds daarna spreekt, zal veelligt *Chaulân* zyn.

nemen wilde, wierd hy zo agterdogtig, dat hy my alle verdere berigten weigerde (*).

XI HET LANDSCHAP DSJOF. جوف

Deze groote provintie van Yemen ſtrekt zig van Nedsjerân af, zuidwaards tot Hadramaut, en van Haſchid u Bekîl zeer ver naar het ooſten in de woeſtyne tuſſchen Yemen en Omân. Het grootſte gedeelte derzelve beſtaat uit vlaktens, waar men ook groote ſtreeken vind, die met zand bedekt, en dus geheel woeſt zyn. Evenwel ontbreekt het den inwoneren van dit landſchap in eenige oorden niet aan tarw, durra, gerſt, boonen en andere vrugten, welken tot onderhouding van 't menſchlyk leven vereiſcht worden. Eenige Arabiers te Saná, en zelfs een uit Dsjôf, meenden in dit landſchap na eenen regen veel goud in het zand gezien te hebben, doch niemant had gehoord dat het gezameld, en gebruikt wierde. Dus vermoede ik, dat dit gewaande goud niets anders dan kattenzilver (*Mica*) zy. Dit ziet men ook in verſcheidene andere ſtreeken van Yemen, zelfs aan den landweg, en de gemeene Arabier houd het voor goud. De paerden en kameelen in Dsjôf zyn beroemd. Er gaat jaarlyks een groot aantal derzelven naar de landen des Imams, en te Saná krygt men al het zout uit de ſtreek Mareb.

Het landſchap Dsjôf word verdeeld in *Bellâd el Bedoui*, *Bellâd es Saladin* en *Bellâd es Scherâf*. De Bedouinen of omzwervende Arabiers zyn krygshaftig, en trekken voornaamlyk op paerden of kameelen te velde. Hun geweer beſtaat in een ſabel, eene lantie, een groot mes welk zy voor het lyf dragen, en eenigen hebben ook eenen ſnaphaan met eene lont. Zy dragen eenen harnas, namelyk een van fyn yzerdraad gevlogten hemd of overkleed, en eenen helm met eenen van yzerdraad gevlogten mantel, die hun tot op de ſchouders afhangt, en van vooren met eene ſchoot vaſtgemaakt zynde, het geheele gezigt op

(*) De naam van dit landſchap is wegens I boek Moſes X, 26 merkwaerdig. De ſtad *Kachtan* is waarſchynlyk ook het *Baiſ.t Jaktan* van den Scherif Ed dris, en de inwoners dezer ſtreek waren denklyk de *Catanitæ*, van dewelken Ptolemeus in zyne beſchryving van Arabie gewaagt.

op de oogen na bedekt (*). Zy zyn hunnen nabuuren, die in de dorpen wonen zeer lastig, en men zeide, dat zy hun ook zomtyds meisjes ontroven. Evenwel zyn zy al zo min grouwzaam, als de omzwervende Arabiers in Hedsjâs en Egypte; want, wanneer zy de vreemdelingen al eens plunderen, zo hoort men doch niet dat zy ze doden. De Bedouinen in Dsjôf hebben bovendien den lof, dat men onder hen de beste digters in Yemen aantreft.

Onder *Billâd es Saladîn* verstaat men denklyk de onafhanglyke heerschappyën in de bergägtige streeken van dit landschap. Zo dikwils ik anders van eenen Arabischen Sultân heb horen spreken, heeft men daarmede een' Heer over een klein gebied in de bergägtige gewesten gemeend. Onder *Bellâd es Scherâf* verstaat men de steden en dorpen daar de afstammelingen Mohämmeds regéren. Hiertoe behoort de oude vermaarde stad der Sabäers, welke door de Grieken *Mariaba* of *Meriaba*, en door de Arabiers *Mareb* genaamd word, insgelyks *Harib*, *Rachwân* enz.

مارب *Mareb* is nog tegenwoordig de voornaamste stad in Dsjôf. Zy legt omtrent 16 duitsche myien oost noordoostwaarts van Sana, en bevat niet meer dan 300 meestendeels slegte huizen, doch is nog met eenen muur omringd, en heeft 3 poorten. Men zou aldaar nog eenige overblyfzels van een paleis van BALKIS vinden, doch geen opschriften, en dus verdienen deze puinhoopen misschien niet eens beschouwd te worden. De alhier zyn verblyf houdende Heer noemde zig (1763) Scherif MOHÄMMED IBN ACHMED IBN ALOJ IBN CHALET IBN HÖSSEJN IBN MOHÄMMED IBN NASR IBN MOHÄMMED IBN ACHMED, en was van het geslagte Abutaleb. Zyne heerschappy strekt zig buiten Mareb niet verder dan over *Hösn abrâd*, *Sahher* en eenige andere kleine dorpen.

Van den grooten waterhouder der Sabäers, dien de Arabiers *Sitte Mareb* noe-

(*) De harnasfen schynen by de Arabiers in oude tyden meer in gebruik geweest te zyn dan tegenwoordig. SALES *Koran Chap.* 21. p. 271. Men zeide dat de soldaaten des Imâms en des Scherifs te Mekke zig niet meer derzelven bedienen, doch in Indie zouden zy nog in gebruik zyn. Ik heb maar eens zulk eenen harnas gezien by eenen reiziger uit Dsjôf. En wyl het in die gewesten, daar ik hem ontmoette, zeker te reizen was, had hy denzelven op zynen kameel gebonden.

noemen, heb ik veel in Arabie gehoord, maar van niemand een zo voldoend berigt gekregen, als van een' aanzienlyk' man uit Mareb, welke in deze ſtad geboren was, en nog aldaar woonde. Deze beſchreef de gewézene waterverzamelplaats als een dal tusſchen twee ryen bergen, byna eene dagreize (omtrent 5 duitſche mylen) lang. In dit dal verzamelen zig 6 of 7 kleine vloeden, welken uit het weſten en zuiden, en deels uit het gebied des Imams komen, en waarvan eenigen viſchryk zyn, gevolglyk het geheele jaar door water hebben. De bergen, welken dit dal beſluiten, zyn naar het ooſten zo digt by malkanderen, dat men (volgens de vergelyking met den afſtand van twee huizen, welken wy in onze woning in de voorſtad van Saná zien konden) gemaklyk in 5 of 6 minuten tyds van den eenen tot den anderen gaan kan, en deze opening zeide men, is met een' ſterken muur afgeſchoten geweeſt, om het overtollige water gedurende den regentyd en na denzelven optehouden, en naar de gedagten des gemelden Arabiers door drie boven malkand'ren gemaakte deuren, op de verder naar 't ooſten en noorden leggende velden en hoven te verdélen. De hoogte van dezen muur was, volgens aanwyzing van denzelven, (in vergelyking met de hoogte van een nabyſtaande huis) 40 of 50 voeten hoog, geheel van groote gehouwene ſteenen gebouwd geweeſt, en van dezen is er tot heden toe aan beide zyden nog veel overig. Doch hy keert den ſtroom niet meer op, maar het water loopt nu aanſtonds in de vlakte, en verlieſt zig, na dat er veel of weinig regen gevallen is, in eenen kleinen of grooten afſtand in het zand, en op de omleggende velden.

Dus had de groote waterhouder by Mareb niets wonderbaars. Men vind ook in andere landen en zelfs in Yemen, alwaar 't maar op zek'ren tyd van 't jaar regent, dat men op deze wyze ſpaarzaam met het water omgaat; egter zyn de waterkommen aldaar klein in vergelyking van dezen. Hoe veele geweſten, byvoorbeeld van Egypte en 't beloofde land, welken eertyds zeer ſterk bebouwd waren; leggen thans niet woeſt uit gebrek aan kanaalen en waterkommen? Daar egter eene goede regéringsvorm veele landen, die eenen goeden grond, doch gebrek aan water hadden, vrugtbaar gemaakt heeft; zo zyn dezelfde landen weer tot woeſtynen geworden, nadat de regéring veranderd is, maar wel voornaamlyk zedert dat er geen eendragt meer onder de inwoners heerſchte. Het zou dus tegenwoordig wegens de natuurlyke geſteldheid van

dit

dit geweest, even zo wel mogelyk en voor de inwoners voordeelig zyn, wanneer de muur voor Sitte Mareb weer opgetrokken wierde, om het water optehouden, als het eertyds mogelyk en voordeelig was dien nieuw te bouwen. Edog te Mariaba was de hofhouding eens Konings, die over een groot gedeelte van Yemen en Hadramaut heerschte. Te Mareb daarëntegen regeert een arme Scherif, welke behalven deze stad, maar enkel over eenige weinige dorpen te bevélen heeft, en die dit zyn klein gebied nauwlyks tegen zyne nabuuren verdédigen, veel min daaräan denken kan, om zo een' grooten muur weer optebouwen. (Michaëlis 94ste vraag).

De waterhouders waaruit Constantinopole water bekomt, zyn op dezelve wyze aangelegd, gelyk die te Mareb was. Offchoon dezen, in vergelyking met den Arabischen, klein zyn; zyn zy egter niet alleen allen van groote Keizers volvoerd, maar moeten ook van dezelven onderhouden worden; en dat niet om de groote kosten, welken door de onderdaanen niet zouden kunnen opgebragt worden, maar wegens de weinige order onder de inwoners, en wyl de Oosterlingen het als eenen schuldigen pligt van hunne Landheeren aanzien, dergelyke werken ten besten van 't algemeen te maken, en te onderhouden. Ten tyden als de dam der Sabäers door het water weggespoeld wierd, was Mareb veelligt niet meer de verblyfplaats van den Heere des lands, of het eertyds magtige ryk was veelligt zelfs in verscheidene kleine heerschappyen verdeeld. Dus moet men zig niet verwonderen, dat men dit pragtige en nuttige werk niet onderhouden, en veel weiniger nog, dat men het niet weer in voorigen staat hersteld heeft.

De stad Mareb zou ook noch regt voor, noch digt by den grooten waterhouder leggen, maar omtrent een uur daarvandaan en zeer veel ter zyden af. Zy is derhalven waarschynlyk niet op eenmaal door eene overstroming verwoest, gelyk de mohämmedaansche schryvers willen beweren (*), maar het verval der stad

(*) *Geogr. Nub. Verum cum Deo placuisset eorum Splendorum extinguere, cœtus dissipare, diesque terminare, immisit in illos torrentem maximum, qui dormientibus ipsis, propugnaculo allisit, illudque prosternens, urbem totam cum suburbanis oppidis, populisque abripuit.* In SALES *Koran Chap.* 34 p. 354 word dezer overstroming insgelyks gedagt.

stad was een natuurlyk gevolg, doordien het nabuurige land niet op zyne tyd konde bewaterd worden. Zo was dan Mareb weleer *Mariba*, en de hoofdstad der Sabäers. Misschien egter heeft zy nooit *Saba* geheeten, en de natie der Sabäers had dus denklyk haaren naam niet van deze stad ontleend.

Tot het landschap Dsjôf behoort ook: *Kasr ol Nâs*, een bergkasteel van de tyden der Hamjaren.

Oostwaards eene dagreize van Mareb is een klein landschap *Harib*, waarvan de Regent zig Scherif ALI, van het geslagt Abu táleb noemt.

Bahâm, staat onder eenen Schech Mohámmed ibn Hösséin. Verder oostwaards is *Nisiab*, *Marcha* en *Obbara*, waarvan egter verder niets bekend is, dan dat men er groote woestynen vind, en dat deze oorden door zwervende Arabiers bewoond worden.

Ten zuiden en zuidoosten van Dsjôf legt *Hadramaut*, *Jörasche* en *Mörâd*.

Ten noorden (waarschynlyk in de provintie Dsjôf) is een gebied *Raobrwân*. De Scherif welke daar regeerd, is van dien te Mareb afhanglyk.

Dsjôf el charit, legt ten noordoosten, 4 dagreizen van Mareb.

XII. *HET GEBIED NEHHM.*

Het klein gebied *Nehhm* نهم, legt tusschen Dsjôf, en de landen der bondgenooten Haschid u Bekil. Het heeft egter zynen onafhanglyken Schech, van welken men zeide dat hy zeer oorlogsgezind was, en geen gelegenheid verzuimde, den Imam te noodzaken, goede vriendschap met hem te houden. Hem behoort:

[illegible] *Tsiba*, een groote berg, daar men weleer zilver zou gevonden hebben.

Schirra, eene kleine stad, eene dagreize van Saná.

Charet, een kasteel op eenen berg. Hier vind men een warm bad, en eenen kleinen vloed die in Sitte Mareb valt.

Deibân, een klein gebied naar de grenzen van Chaulân. Ik geloof dat de inwoners van hetzelve onafhanglyk zyn, doch zy vereenigen zig zomtyds met den Schech van Nehhm tegen den Imam.

Rabab, een dorp van dezen oord.

XIII. *HET*

XIII. *HET* خولان *GEBIED CHAULAN* (*).

Dit kleine landschap, het tweede in Yemen van dien naam, legt maar weinige mylen ten zuidoosten van Saná, en heeft zynen eigenen onafhanglyken Schech van eene oude familie. Hy heeft egter geen groote inkomsten. De in 1763 regerende Schech RAJECH CHAULÂNI diende den Imam als Nakîb, en was deswegens den meesten tyd te Saná (†). Tot dit gebied behoort:

Beit Rödsje, eene kleine stad en de woning des Schechs.

تنعيم *Tanaejm*, eene oude, en byzonder by de Arabische Jooden beroemde stad; want deze natie heeft hier eertyds haaren voornaamsten zetel en veele groote synagogen gehad. Thans vind men er maar zeer weinige Jooden, en in 't algemeen niet veele inwoners. De naam Tanaejm heeft veel gelykheid met *Thumna*, *Thomna* of *Tamna*, in welke hoofdstad der Catabanen of Gebaniten, naar der Grieken getuignis, 65 tempels waren.

Beit el Kibsi, een dorp daar anders niet dan Scherifs wonen. De leidsman der karavane, welke jaarlyks van Saná naar Mekke gaat, is altyd een dezer Scherifs. Men zeide dat deze karavane gemeenlyk 2 of 3000 man sterk, en 45 dagen op weg zy. Doch zy houd zig waarschynlyk eenige dagen op in de steden, daar ze doortrekt, om handel te dryven; want, naar de poolshoogte van Mekke en Saná oordeelende, is de afstand dezer beide steden omtrent maar 100 duitsche mylen, dat is ongeveer 20 dagreizen, en de Scherif Ed dris rekent dien ook niet grooter.

Beit el Naum, een groot dorp.

De dorpen *Seijân*, *Suradsje* en anderen in deze streek, welken thans tot het gebied des Imams gerekend worden, behoorden eertyds aan Chaulân, ook zou de Schech tegenwoordig nog eenige inkomsten daarvan genieten.

Berras is de naam van een vervallen kasteel, welk in de oude tyden vermaard zou geweest zyn.

XIV.

(*) Dit is waarschynlyk het *Hevila* waarvan I boek Moses X, 29. gewag gemaakt word.

(†) Een ander noemde den Schech van Chaulân, Nakîb Machsen ibn Redsje.

XIV. *HET LANDSCHAP JAFA.* يافع

Dit landſchap legt tuſſchen Aden, Hödsjerie, Kâtaba, Rödda en de groote provintie Hadramaut. Het is vrugtbaar, en heeft voornaamlyk overvloed van koffy en hoornvee. Eertyds behoorde hetzelve tot het koningryk des Imams van Yemen. De inwoners maakten zig egter voor omtrent 80 jaaren onafhanglyk, en thans ſtaat dit landſchap onder drie kleine vorſten, welken zig ook een gedeelte van Hadramaut onderworpen hebben. Zy bezitten in Jafa:

1. *Reſſes*, een gebied zuidwaards van Rödda. Hierin legt *Medsjeiba* de hoofdſtad, en woonplaats eens Sultâns EL BEIÂD.

2. *Mosäka*, eene ſtad ten zuiden van Kátaba, en de verblyfplaats eens Sultâns ALI IBN KACHTÂN.

3. *Kara*, eene ſtad op eenen berg, en de woning eens Sultân ALI IBN SEIF.

بيضا *Beida*, eene andere ſtad in dit gebied. Eenen van deze in Jafa regérende Sultâns behoort ook:

شحر *Schäbhr*, eene ſtad met eene haven. Vanhier word tegenwoordig nog eenige wierook (*Olibân*) uitgevoerd, doch men houd hem voor ſlegter dan dien, welken men in de ſtreek van Merbât en Hâſek zamelt, en alle de Arabiſche wierook is ſlegter dan de Indiſche.

Abulfeda ſchryft den naam Schähhr met dezelfde letters, zo als men hem thans nog ſchryft en uitſpreekt. *Deſcriptio Arabiæ* blad. 51. in de verzameling *Geographiæ veteris ſcriptores græci minores* III. deel. De Scherîf Edrîs egter ſchryft hem in de uitgave welke ik daarvan bezitte, *Clim.* I. *part.* 6. en *Clim.* II. *part.* 6. شجر *Schadsjer* en سحر *Sahhr*. Ik vermoede dat de uitgever op de eerſte plaats de punten bygevoegd hebbe, en dat men op de tweede plaats dezen naam nog zo vinde, zo als de Scherîf Edrîs dien gehad heeft; want de Arabiers in Yemen zetten zelden de punten op de bekende naamen hunner ſteden. De Heer Doct. BÜSCHING heeft de verſcheidene ſpellingen van alle oude en nieuwe ſchryvers, niet enkel van dezen, maar ook van de naamen van alle de bekende Arabiſche ſteden met groote moeite in het 5de deel zyner aardryksbeſchryving verzameld. Zoude miſſchien de vermaarde haven *Cana* in deze ſtreek ook geweeſt zyn? of moet met dezelve te *Keſchîn* zoeken?

Ik heb niemand ontmoet, die my van het binnenſte der kleine provintie Schähhr

Schähhr eenig berigt konde geven. Aan den zeekant legt *Goseiâr*, *Bagbaschûa*, *Scharma* (*), *Schübbr*, (de zo even gemelde stad) *Schöbêr*, *Rucbeb* en *Markalla*. De Arabiers uit dit gewest brengen hunne waaren naar Mochha, Aden en voornaamlyk naar Maskat.

Beltâd Schafel en *Eddábla* zyn kleine vrye heerschappyen op de grenzen van Kátaba. De eerste behoort eenen ABD ULKADIR IBN HOSSEJN, welke te Geiraf zyn verblyf houd.

Medîna el Asfal is ook een aanzienlyke oord in dit gewest, en wegens de begraafplaatzen van verscheidene mohámmedaansche heiligen vermaard. De inwoners alhier zyn dus waarschynlyk Súnniten.

II. HET LANDSCHAP HADRAMAUT.

Hadramaut حضرموت of *Hadsramaut* is zeer groot, voornaamlyk wanneer *Mábhra* mede daarby gerékend word, en ik geloof, dat de Arabiers dit gebied voor een deel van Hadramaut, zo als Tehâma voor een deel van Yemen aanzien. Dit landschap grenst ten westen aan Yemen, ten zuidöosten aan de waereldzee, ten noordöosten aan Omân, en ten noorden aan eene groote woestyne. In hetzelve zyn hooge bergägtige gewesten, welken zeer vrugtbaar zyn, en anderen die van het van de bergen afvlietend water besproeid worden, als ook woestenyen. Men vind op deszelfs kusten verscheidene havens, uit dewelken wierook, Arabische gom, myrrhe, drakenbloed en aloë naar Maskat en Indie vervoerd word. Naar Yemen brengt men vanhier verscheidene soorten van lynwaat, tapyten, zeer veelen van de groote messen, (Jambea), welken de Arabiers voor het lyf dragen, enz.

De beide landschappen Hadramaut en Yemen wierden in de oude tyden het gelukkig Arabie genaamd. Egter hadden daaröm de inwoners van dit gewest in dien

(*) Veelligt *Sciorama* des Scherifs Ed dris.

dien tyd met hunne eigene voortbrengzels geen groot'ren en voordélig'ren handel, dan de tegenwoordige Arabiers; want de voornaamſte, en gelyk het ſchynt, de eenigſte waaren, welken vreemdelingen vanhier haalden, waren wierook en aloë (*). Nog tegenwoordig word van Mochha, zo als oudtyds van Muza, eenige aloë uitgevoerd, en de aloë van Socatra word nog ſteeds in de heele waereld begeerd. De Arabiſche wierook is wel veel ſlegter, dan die welke met de Indiſche ſchepen naar den Arabiſchen en Perſiſchen zeeboezem gebragt word, evenwel word hy nog gezogt. Want, offchoon in de Chriſten kerken maar weinig, en in de moskeën miſſchien in 't geheel geen reukwerk gebruikt word, zo gebruikt men het doch in de ooſterſche landen in 't gemeen zeer veel in de huizen, en in Indie ook nog in de tempels. Indien nu ook de Arabiers tegenwoordig niet meer zo veel wierook naar de noordlyke landen zenden, als voorheen; zo hebben de inwoners in Yemen, in de laatere tyden, hunne ſchade door den handel in koffyboonen ryklyk vergoed.

Wanneer men onderzoekt: waaröm het zuidlyke deel van Arabie thans niet meer zo ryk en beroemd is, als in de oude tyden? zal men vermoedelyk in de wyd uitgebreide ſchipvaart der noordſche volken, de voornaamſte oorzaak daarvan vinden. De Arabiers hebben reeds in de alleroudſte ons bekende tyden over land op Egypte, en andere, nabuurige geweſten gehandeld. Dus wierd JOSEPH den Ismaëliten verkogt, welken met ſpeceryën, balzem en myrrhe, den midianitiſchen kooplieden toebehorende, (I boek Moſes XXXVII: 25 — 28) naar Egypte trokken. Moſes meld (I boek X), van zo veele ſteden in Yemen en Hadramaut, dat men ſchier niet twyfelen kan, of hy zelve zy in deze oorden geweeſt. De Arabiers uit Yemen handelden op Tyrus. (Ezechiël XXVII). Arrianus merkt aan: dat zo wel de Arabiers te Muza, eene haven aan den Arabiſchen zeeboezem, als te Cana en andere havens op de zuidooſtkuſt van Arabie, grootendeels met vreemde waaren, namelyk met zulken, welken hun uit Egypte, Habbeſch, Perſie en Indie aangebragt wierden, gehandeld hebben. Insgelyks dat het gelukkig Arabie in de tyden, toen de Egyptenaars zig nog niet

(*) Navigationi & viaggi racotte da Ramuſio vol. I. fol. 284, 285. Periplus maris Erythræi pag. 14.

niet onderstonden naar Indie te gaan, noch de Indiaanen, tot in Egypte te komen, de stapel der Egyptesche en Indische waaren geweest zy. Men bevoer wel reeds in dien tyd den Arabischen zeeboezem; doch wyl de schipvaart aldaar altyd voor zeer gevaarlyk is gehouden geworden, gingen de meeste waaren in karavanen door geheel Arabie. Hierdoor moesten niet alleen de zeehavens, daar de Indische waaren aanlandden, maar ook de steden in het land, ja zelfs de omzwervende Arabiers, welken de meeste kameelen tot de karavanen plegen te leveren, zeer veel gewonnen hebben. Nog in 't jaar 1611, als HENDRIK MIDLETON te Mochha was, kwam aldaar eene groote karavane koopleden van Damask, Sues en Mekke aan, om met de Indische kooplieden te handelen. Doch tegenwoordig vind men in Yemen en Hadramaut den stapel der Indische en Egyptesche waaren niet meer. Zelfs de in deze provintie wonende Arabiers vervoeren niet eens alle hunne voortbrengzels met hunne eigene schepen. De Yemeniers brengen wel de meesten hunner koffyboonen van Mochha, Hodeida, Loheia en Dsjesân naar Dsjidda, gelyk de Arabiers in Hadramaut en Schähhr een groot gedeelte van hunnen wierook, en hunne aloë naar Maskat. De schepen uit Omân komen egter ook naar Yemen en Hadramaut, om koffyboonen, wierook en aloë te laden. De Arabiers hebben voornaamlyk veel daardoor verloren, dat de Europeërs eenen weg om Africa gevonden hebben, en nu niet alleen zig zelven, maar ook gedeeltelyk de westlyke Arabiers, de Egyptenaars en de Turken met Indische en Chinesche waaren voorzien.

Ondertusschen wonen de Arabiers nog steeds in steden en dorpen, en dryven tegenwoordig nog eenen sterken handel. De secte Sünni is hier de heerschende. Een Arabier uit dit gewest noemde zyn vaderland *Bellâd el ülm a bellâd ed dîn*, dat is, den zetel der wetenschappen en van den godsdienst. Maar de Yemeniers spreken zo voordelig niet van de geleerdheid van deze hunne nabuuren. De taalüitspraak der inwoneren van Hadramaut is van de Yemensche zo zeer verschillende, dat ik met Arabiers uit dit gewest meestendeels door vertolkers spreken moest. Dezelve moet ook nooit vóór fraai gehouden zyn geworden, wyl GIGGEIUS ze zeer verägt (*). Men

(*) *Bocharti Phaleg. & canaan libr. II. cap. 18.*

Men vind in dit landſchap veele onafhanglyke heerſchappyën. De *Bedoui*, dat is, Arabiers welken onder tenten leven, en de *Kobail*, of die welken in de bergägtige oorden wonen, ſtaan onder eene menigte vrye Schechs, en de verſcheidene ſteden en dorpen, welken met uitlanders handel dryven, hebben ook hunne onafhanglyke Schechs en Sultâns. Onder de laatſten is de Schech van شبام *Schibâm* een der magtigſten. Ik heb egter van deze ſtad en haar gebied verder niets met zekerheid gehoord, dan dat ze 8 dagreizen van Saná en 10 dagreizen van Mareb aflegt. Een Arabier uit Mareb, welken ik te Saná aantrof, had op den weg van zyne geboorteſtad naar Schibâm in het landſchap Dsjôf, geen één dorp aangetroffen. In Hadramaut egter reisde hy door de plaatzen *Häbnem*, *Saûn* en *Tarîn* tot Schibâm (*). Verder vind men in Hadramaut:

Doân, eene ſtad 25 dagreizen ooſtwaards van Saná, en 11 dagreizen van Keſchîn. Een Arabier uit deze ſtad wilde my verzékeren, dat dezelve in den omtrek grooter ware, dan Saná, en dat men aldaar ook al zo fraaye huizen vond. De Heer van dit gebied heet (1763) Schech SEIID IBN ISA EL AMÛDI.

Gäbdûn is eene kleine ſtad niet ver van Doân, en bekend, wyl die van de regérende familie AMÛD aldaar gewoonlyk begraven wierden.

Dafâr, eene bekende ſtad en zeehaven, vanwaar thans de beſte Arabiſche wierook (*Olibân* of *Libân*) uitgevoerd word. Deze wierook is nogthans ſlegt in vergelyking met den Indiſchen, en een koopman te Bombay, welke alleen in dergelyke waaren handelde, verzekerde my, dat de Arabiers hunnen wierook ongereinigd, te weten met zand en ſteenen vermengd, zo als de Arabiers te Tôr hunne gom, verkopen. Te Dafâr is een onafhanglyke Schech.

Keſchîn, eene andere ſtad en haven op deze kuſt. De inwoners plegen alhier, zo wel jegens Europeërs, als jegens vreemdelingen in 't algemeen, zeer be-

(*) *Schibâm* is waarſchynlyk dezelfde ſtad, welke Plinius VI boek, 32 en XII boek 32, *Sabota*, en Arrianus in zyn *Peripl. Mar. Erythræi* bladz. 15 *Sabbatha* noemt. In de afdrukken, welken ik van de *Geographia Nubienſis*, en des Abulfedæ *Deſcriptio Arabiæ* bezitte, worden de beide voornaamſte ſteden van Hadramaut, in den eerſten سيمم *Siâm* en تريم *Terîm*, en in den laatſten ترسم *Terſam* en شبام *Schibâm* genaamd. Er is dus in elken eene drukfout.

Milliaria Anglica 60. in Gradu.

Wadi

KESCHÎN

Durga

Scharwejn

Sand & Corall Rock

Sand & Shells

Sand & Mudd

v. Keyser, direx.

De Haven van KESCHÎN. || Le Port de KESCHÎN.

beleefd te zyn. De Schech alhier is niet alleen een onafhanglyk Heer van een aanzienlyk gebied in Arabie, maar ook van het eiland *Socatra*, dat wegens zyne schoone aloë beroemd is, en reeds zedert veele honderd jaaren onder de heerschappye der Arabieren schynt gestaan te hebben. Niet alleen ten tyden als de Portugésen en Engelschen het eerst den Arabischen zeeboezem bevoeren, behoorde dit eiland den Schech te Keschîn, maar Arrianus schryft reeds, dat het den Heere van het geweest, alwaar de wierook wast, onderworpen geweest zy (*). Een Engelsman, welken ik te Bombay leerde kennen, had de poolshoogte in de haven Keschîn op 15°. 26' bevonden. Hy vergunde my eene grondtékening, die hy van de reede alhier ontworpen had, natetékenen, en wyl dezelve veelligt toekomende reizigers dienen kan; heb ik ze op de XVII tafel verkleind doen afdrukken. De zeeboezem is hier denklyk dezelfde; welke van de oude Griekfche schryvers *Sachalites* genaamd word.

Van *Merbât* en *Hâsek* word ook wierook uitgevoerd, die juist wel niet voor zo goed gehouden word, als die van Dafâr, doch voor beter dan die van Schähhr.

Van de zeehaven *Reisût*, *Soulr*, *Fartak*, *Hanbel*, *Scharwejn* en *Reider* heb ik niets anders dan de naamen gehoord.

Ainâd, eene stad in Hadramaut is 13 dagreizen van Keschîn, en 7 dagreizen van Schähhr. Een Arabier uit deze stad verzékerde my te Maskát, dat Ainâd nevens een aanzienlyk gebied van zynen eigenen onafhanglyken Schech geregéerd wierd; doch ik vermoede uit zyn eigen antwoord op verscheidene andere vraagen, dat dezelve tot de heerschappye eens Sultâns van Jafa behore.

Men verzékerde my in Yemen, dat *Kubr el Haud*, of de begraafplaats van KACHTAN, vanwien in 't 26ste kapittel des korâns gewag gemaakt word, in de streek van Keschîn zy. Men wilde bewéren, dat de Mohámmedaanen onder de regéring van den Chalîf ABU BEKR, en dus by hunne eerste aankomst in Hadramaut, het lichaam van dezen Arabischen profeet, met een zwaerd op zyde, aldaar in zyn graf gevonden hadden. Dus geschiedden er waarschynlyk reeds voor Mohammeds tyden bédevaarten naar dit graf. Het legt volgens berigt

(*) *Periplus maris Erythræi p.* 18.

ligt van den gemelden Arabier uit Ainâd, maar 1½ dagreize van zyne geboortestad, en 12 dagreizen van Keschîn. Boven het graf van NEBBI HAUD staat een bédehuis zonder veel uiterlyke pragt. Ondertusschen verzamelt zig aldaar jaarlyks, in de maand Schabân, een groot aantal lieden uit geheel Hadramaut, om hunnen aandagt tot GOD by dit graf te verrigten, en HAUD, NUCH, IBRAHIM en de overige profeeten indagtig te zyn. Er word in dien tyd denklyk ook eene groote jaarmarkt aldaar gehouden; want de bédevaartreizen, welken alleen in een' zek'ren tyd van 't jaar ondernomen worden, zyn waarschynlyk meer wegens den koophandel, dan uit aandagt, zo veele honderd, ja duizend jaaren onderhouden geworden.

Wyl de Arabier uit Ainâd verzékerde, de meeste steden in Hadramaut allen zelve gezien te hebben, heb ik verscheidene naamen volgens zyne uitspraak opgetékend, doch ik ben niet zeker, of deze plaatzen, allen indedaad steden zyn, en of niet eenigen derzelven buiten Hadramaut leggen. Ik zal de bekomene lyst hier byvoegen, en het den toekomenden reiziger overlaten dezelve te verbéteren.

Naamen der steden in 't binnenste van het landschap Hadramaut: *Ainâd*, *Terîm*, *Bajalbabân*, *Tibi*, *Kochtân*, *El kâra*, *Tarbe*, *Bôr*, *Omdûde*, *El hota*, *Hössse*, *El katten*, *El adsjalanîe*, *Hänêm*, *Merjâme*, *Seiûn*, *El Gurfa*, *Tris*, *Möschech*, *Schibâm*, *Dababân*.

De naam eener stad Kochtân is in dit gewest merkwaerdig, wyl zy veeligt van KACHTAN, dat is, JÁKETAN dus benaamd is. *Kara* is ook de naam eener stad in het gebied Jafa. De steden Hänêm, Seiûm en Terîm zyn misschien met de voorgemelde Hähnem, Saûn en Tarîm dezelfden.

Eenigen van de zeehavens, die ik als tot Hadramaut behorende bygebragt hebbe, leggen in Máhhra. Verder heb ik van dit gebied geen berigt gekregen.

Noch de Arabier uit Mareb, noch die uit Doân, noch ook die uit Ainâd geloofden, dat er eenigen handel van Yemen en Hadramaut door de woestyne op Omân gedreven wierde. Wyl de bergägtige, en dus vrugtbaare oorden dezer groote provintie, niet verre van de kusten afgelegen zyn, vinden de inwoners derzelven den handel ter zee bekwaamer en minder gevaarlyk, dan wanneer zy de waaren door groote woestynen moeten voeren, alwaar veele onafhanglyke Schechs

Schechs regéren. Wanneer iemand wilde onderstaan de voornaamste steden in Hadramaut te bezoeken, zou hy veelligt geen meer zwarigheden ontmoeten, dan wy in Yemen gevonden hebben. Om enkel de steden aan den zeekant te zien, kon hy met de kleine schepen uit Omân gaan, welken koffyboonen uit Yemen halen. Ik heb een' Turk gekend, die zig van deze gelegenheid bediend, alle de havens op de zuidoostkust van Arabie bezigtigd, en deze zeereis niet gevaarlyker gevonden had, dan die op den Arabischen zeeboezem. Degeen egter die het binnenste des lands bezoeken wil, kan te Bombay en Surat vernemen, in welke haven zig Banianen ophouden, en aan dezen aanbevélings en wisselbrieven medenemen. Wyl de Arabiers geen wisselbrieven kennen, en veel geld by zig te dragen der Regéring gelegenheid tot hairkloveryën konde geven; zo is het in deze gewesten altyd zekerer met de Banianen kennis te hebben, opdat men hulp van hun verwagten kan, indien men mogte beroofd worden. Het zyn eerlyke lieden, en zullen den Europeëren, welken met aanbevélingsbrieven naar Arábie komen, zelfs alleen daaröm gaern dienst bewyzen, wyl hunne geloofsgenooten zomtyds de hulp der Engelschen te Bombay en Surat van noden hebben.

Wanneer men in Yemen en Hadramaut zo veele naamen van steden hoort, van dewelken de Arabiers geloven, dat zy van de Hamjären gebouwd zyn, dat is, welken zo oud zyn, dat men van derzelver oorsprong niets meer weet, en die veel overëenkomst hebben met de naamen, welken Moses bybrengt, dan zou men schier geloven, dat deze heilige schryver ons in zyn I boek X: 7, 26, 29. eene lyst van Arabische steden gegeven hebbe, waarvan *Chus* en *Jaktan*, of de hoofdsteden of dezulken geweest zyn, welken volkplantingen naar de anderen gezonden hebben. Daar ik nu de boeken van Moses in de grondtaal niet kan lezen, onderwinde ik my niet te bewéren, dat hy ons hier geen geslagtregister, maar wel eene beschryving van het vrugtbaarste gedeelte van Arabie nagelaten heeft, doch ik laat liever den geleerden ter onderzoeking over, wat de oorzaak dezer groote overeenkomst der Arabische met de oude hebreuwsche naamen zyn moge. Ik zal egter de my bekende laatere naamen, die met de van Moses gemelden eenige gelykheid schynen te hebben, hier nog kortlyk aanmerken.

Van het ryk der Jaktaniten worden twee grensplaatzen genaamd, namelyk,

hunne woonplaats was van Mesa af, tot daar men komt naar Sephar, aan den berg tegen het oosten. Mesa kan dus de grenzen tegen het westen geweest zyn, en thans vind men ook aan de westzyde van 't gebergte, of het vrugtbaare gewest van Yemen, een dorp en kasteel, welk men nog tot op dezen dag byna even dus, namelyk Musa noemt (zie bladz. 211). De Arabiers houden dezen naam voor zeer oud, en 't is niet onwaarschynlyk, dat hier in de alleroudste tyden, toen Tehâma veelligt nog door water overstroomd was, eene aanzienlyke stad geweest zy, wyl geen weg van Tehâma, of van den zeekant naar het bergägtig gewest, zo bekwaam is, als die van Musa. Van Sephar vind men verscheidene daarmede overëenkomende naamen in Yemen. Namelyk, Dofar, eene stad in Haschid u Bekîl (zie bladz. 249). Doch deze oord legt ten noorden, en niet tegen het oosten van Musa. Verder Dhafar, de hofhouding der hamjaresche Koningen, waarvan men thans de overblyfzels aan de oostzyde des bergs Sumâra, en niet ver van Jerîm, ziet (zie bladz. 224). Ook hier kan men denk ik het Sephâr, waarvan Moses melding maakt, niet zoeken; want verscheidene steden en landschappen, welker naamen eene groote overeenkomst met de Jaktaniten hebben, leggen verder oostwaards. Sephar was dus waarschynlyk de haven Dafar, aan de waereldzee (zie bladz. 272). Het schynt derhalven, dat het ryk der Jaktaniten zig van Tehâma af, tot aan Máhhra uitgestrekt hebben (*).

Moses noemt de kinderen JAKTANS: ALMODDAD, SALEPH, HAZARMAVETH, JARAH, HADORAM, USAL, DIKELA, OBAL, SEBA, ABIMAEL, OPHIR, HEVILA en JOBAB. Van allen dezen heb ik geen daar naar gelykende naamen, gehoord, doch de volgenden schynen aanmerklyk te zyn.

1. *Kach-*

(*) Ik wenschte wel, dat de Heer Hofraad Michaëlis het affchrift myner beäntwoording op zyne vraagen, bekomen hadd', voordat zyne vertaling van 't eerste boek Moses gedrukt wierd. Ik geloof, hy zou alsdan Mesa niet Básra, en Sephar, Tehâma genoemd hebben. Doch hy had toentertyd reeds lang myne kaart van Yemen, op dewelke zo wel Musa, als Dhafâr de verblyfplaats der Hamjaresche Koningen is aangemerkt, en de stad Dafar aan de waereldzee is ook bekend. Hy heeft dus veelligt gewigtige gronden, waaröm hy Mesa ten oosten, en Sephar ten westen stelt.

1. *Kachtan*, een klein landſchap ten noorden van Nedsjerân. Wanneer hetzelve te ver noordwaards legt, dan dat men het tot het ryk der Jaktaniten rékenen kan, dan vind men ook, gelyk (bladz. 274) gemeld is, eene ſtad Kochtân in Hadramaut. De Jaktaniten hebben dus hunnen naam miſſchien van deze ſtad bekomen.

2. *Hadramaut*. Dat deze naam zeer na overeenkomt met Hazarmaveth, is reeds van anderen aangemerkt.

3, 4, 5. *Jerim* (bladz. 224), *Dorân* (bladz. 222) en *Thöbâd* (bladz. 230). Zyn naamen van drie zeer oude ſteden in dat deel van Arabie, welk den Imam van Yemen toebehoort. Ik twyfel of men tuſſchen dezen en de naamen *Jarab Hadoram* en *Obâl*, wel veel overeenkomſt vinden zal. Evenwel heb ik ze niet onaangemerkt willen laten.

6. Dat *Saná* weleer *Uſal* geheten hebbe, gelyk reeds van anderen is aangemerkt geworden, is niet onwaarſchynlyk. Een Mohámmedaan te Loheia, van wien ik de naamen der plaatzen op den weg van deze ſtad naar Saná verzogt optegeven, noemde het dorp der Jooden voor Saná, *Oſêr* (bladz. 220), en een andere Mohámmedaan uit Indie, welke veele jaaren in Yemen geweeſt was, meende met zekerheid te konnen zeggen, dat Uſal de oude naam van Saná zy. Een Jood te Taïs, die juiſt een handwerksman, en geen rabbi was, kende den naam Uſal niet. Te Saná verzuimde ik by de Jooden aldaar er onderzoek naar te doen.

7. Voor SEBA vind ik thans nog verſcheidene naamen, namelyk *Sabbia*, een groot dorp in het gebied Beni Keis (bladz. 249). Het ſchynt egter te verre noordwaards te leggen, en is veelligt nooit een plaats van belang geweeſt. Een Arabier uit Mareb was van gedagten, dat zyne vaderſtad eertyds Saba geheten hebbe, en daar dit ook reeds van geleerde Europeërs beweerd is, is het my in 't eerſt zeer waarſchynlyk voorgekomen, voornaamlyk wyl men den vermaarden waterhouder der Sabäers by deze ſtad vind. Doch Strabo en Plinius noemen de ſtad der Sabäers reeds Mariaba. De ſabäeſche natie was in dien tyd nog in aanzien. Dus is het niet te denken, dat zy eene ſtad, waarnaar de geheele natie genaamd wierd, eenen anderen naam gegeven hebbe, daar zo wel de natie als haare hoofdſtad nog in bloei waren. De Sabäers kunnen veeleer hunnen naam in den beginne van eene andere ſtad verkregen, desniettegenſtaan-

ſtaande egter naderhand den grooten waterhouder by Mariaba gebouwd, en de hofhouding hunner Koningen naar deze ſtad verplaats hebben. Het komt my derhalven niet onaanneemlyk voor, dat de Sabäers naar de ſtad Schibâm in Hadramaut, en deze naar Seba zy benaamd geworden.

Ik heb van geen naam gehoord, die eenige overeenkomſt met Ophir had, twyfel egter niet, dat in 't vervolg een ander, welke gelegenheid heeft de ſtreek van Aden tot Dafâr doortereizen, zo als ik het gebied des Imams doorgereisd heb, hetzelve zal vinden. Ophir was naar gedagten de voornaamſte haven in het ryk der Sabäers, en dus waarſchynlyk in den gemelden oord. Veelligt was het dezelfde haven, welke de Grieken Cana noemden.

8. *Chaulân*, een klein landſchap eenige mylen ten zuidooſten van Saná (bladz. 267), was vermoedelyk *Havila*.

9. *Beni Dsjobûb*, een klein gebied in het zuidlyk deel van 't ampt Kusma (bladz. 234), is veelligt door JOBAB benaamd geworden.

De kinderen van CHUS noemt Moſes: SEBA, HEVILA, SABTAH, RAEMA en SABTECHA. Wanneer men nu ook uit overeenkomende laatere naamen de woning der Chuſiten in Arabie zoekt, dan ſchynt het, dat zy de gantſche kuſt van het landſchap Yemen, van Hali af, tot Zebîd toe beheerſt hebben. Want:

1. *Beni Chûſi* is nog tot op dezen dag de naam van een klein gebied in het ampt Kusma (bladz. 233), en *Beit el Chuſi*, de naam van een dorp in Haſchid u Bekîl (bladz. 246). De naam der ſtad Kusma (bladz. 234) ſchynt ook eenige gelykheid met den naam Chus te hebben.

2. Het dorp *Sabea* in het ampt Loheia (bladz. 216), of waarſchynlyker, *Sabbea*, eene kleine ſtad in de heerſchappy Abu ariſch (bladz. 254), kan door SEBA dus genaamd zyn. Deze laatſte legt digter by de bergen, en kan dus bewoond geweeſt zyn, toen het ampt Loheia nog met water overſtroomd was.

3. *Chaulân*, een klein landſchap ten weſten van Saáde (bladz. 257), heeft veel overeenkomſt met den naam Hevila. Het is merkwaerdig, dat men nog tegenwoordig twee kleine onafhanglyke heerſchappyën van eenerlei naamen en in verſcheidene geweſten van Yemen vind, daar Moſes ook juiſt van denzelven naam op twee plaatzen gewag maakt.

4. Van SABTAH heb ik geen daarmede overeenkomenden naam gehoord, ten zy men dien in *Sancan* (bladz. 255) meene te vinden. De Heer D. Buſching merkt

merkt zeer wel aan, dat *Sept* (bladz. 234) veel gelykheid met *Sabtah* hebbe (*). Ik weet egter niet zeker, of deze oord oud, dan misschien daarvandaan gekomen is, wyl men aldaar saturdags markt gehouden heeft. Men noemt deswegens veele dorpen in Yemen naar den een' of and'ren dag der weeke.

5. Van RAEMA komt veelligt de naam ريمة *Rema* (bladz. 236). In dit gewest wast thans veel koffy. Men plantte misschien hier eerst ook speceryën, of de kooplieden alhier bragten deeze waare tot naar Tyrus. Ezechiël XXVII: 22. Niet ver van Saná is een dorp *Rema*, (bladz. 220), dit is egter wel te digt by Usal en Hevila der Jaktaniten, dan dat men hier het Raema der Chusiten vermoeden kan. De naam *Jerîm* (bladz. 224) heeft ook eenige gelykheid met Rema.

De kinderen van RAEMA noemt Moses, SCHEBA en DEDAN. Den eersten naam meen ik in dien van *Schibâm*, eene stad in de onafhanglyke heerschappy Kaukebân (bladz. 245) weergevonden te hebben. Dus lag deze stad tusschen het ryk der Jaktaniten, en dat der Chusiten. De bekende stad Aden was wel Dedan niet; dan indien er eenige overeenkomst tusschen deze beide naamen was, zou het reeds van de geleerden zyn aangemerkt geworden. Ik maak deze aanmerking alleen, wyl de klank van den naam Aden voor diegeenen, welken het hebreeuws niet verstaan, eenige gelykheid met Dedan en met Dan heeft, welken de Profeet Ezechiël XXVII: 15, 19. gedenkt (†).

Het

(*) Nieuwe aardryksbeschryving V deel, bladz. 592, van den 2den druk.

(†) By gelegenheid dat ik naar de legging van eenige by Moses gemelde steden en landschappen onderzoek deed, wierd ik weder naar de legging van het land van *Gog* en *Magog*, waarvan in korân (*Sales korân Chap*. 18. p. 247) gewaagd is, gevraagd. De Arabiers in Yemen geloofden, dat de Europeërs agter den aldaar gemelden muur, welke door ALEXANDER zou gebouwd zyn, wonen. De mohâmmedaansche geleerden op de oostzyde van Arabie meenden, dat hun profeet de Tartaarsche natiën Gog en Magog genaamd hebbe. Eenige bygelovige Turken vreesden, dat door Gog en Magog de Russen konden verstaan worden, en dat Mohâmmed aan deze plaats des korâns hebbe willen te kennen geven, dat hun ryk door deze natie zou verwoest worden. Laatere mohâmmedaansche profeeten zouden ook geprofeteerd hebben, dat het hof des Turkschen Sultâns van Constantinopole naar Damask, vandaar naar Kâhira, en verder naar Bagdad zou verplaats worden, dat egter de Osmanli eindelyk weer in Natolie tot hunne voorige grootheid zouden geraken, enz.

Het Landſchap Jafa is zekerlyk het Javan niet, waarvan I boek Moſes X: 2. geſproken word, miſſchien egter is het datgeen, welk de Profect Ezechiël XXVII: 19. noemt, en uit hetwelk yzerwerk, Caſia en Calmus naar Tyrus gebragt wierd; want Caſia en Calmus kan men zeker eer uit Arabie dan uit Griekenland, welk eenige geleerden voor Javan houden, verwagten, en yzerwerk is in Yemen niet zo zeldzaam, als men tot hiertoe in Europa geloofd heeft (bladz. 134). Offchoon dit land nooit overvloed aan yzer gehad heeft, dan kunnen doch de inwoners van Jafa in de oude tyden veelligt eene byzondere bekwaamheid tot het beärbeiden van yzer gehad hebben. Zo bewerken de Engelſchen ook veel vreemd yzer.

III. HET LANDSCHAP OMAN.

Het landſchap Omân is ten ooſten door de waereldzee, ten noorden door den Perſiſchen zeeboezem, en ten weſten en zuiden door groote woeſtynen bepaald. Het is bergägtig en onder verſcheidene kleine onafhanglyke Regenten verdeeld. Van dezen is de Imam van Omân de magtigſte. De andere kleine vorſten, namelyk die, welken te *Dsjau*, *Gabrîn*, *Çafar*, *Rank*, *Gabli*, *Dàbbara*, *Makaniât*, en in het gebied *Sér* regéren, noemt men allen Schech. Ik heb van het grootſte deel dezes landſchaps op de XVIII tafel eene kleine kaart ontworpen, doch moet daarby aanmerken, dat ik op deze zyde van Arabie alleen te Maskat aan land geweeſt ben, en dat men derhalven geen zo groote nauwkeurigheid en volkomenheid daarvan verwagten kan, als van de kaart van Yemen.

Op de geheele ooſtkuſt van het landſchap Omân van راس الحد *Râs el Had* tot *Ras Muſſéndom* is geen Tehâma, of plat zandig land, als alleen omtrent eene dagreis lang, tuſſchen het dorp *Sîb* سيب en de ſtad Sohâr, maar het geheele gebied des Imams is tot aan de zee toe bergägtig. Derhalven ſtroomt de vloed *Maſora* by *Kuriat* قريات en de vloed by Sîb, het gantſche jaar door, doch de vloed by Sohâr bereikt niet anders de zee dan na eenen lang aanhoudenden regen. Men vind in dit land overvloed van tarw بر, van gerſt شعير, van klein mais ذرة of دخن van linzen عدس, insgelyks van drieërlei ſoorten van

TERRÆ
OMÂN
delineatio
Auctore
C. Niebuhr.
Milliaria Germanica 15 in uno Gradu.
Leucæ Gallicæ 20 in uno Gradu.
BÁHHR EL OMÂN
ODSJÜLFAR seu SEER
OMÂN
Râs Mussendom
Râs Fillam
Râs Badauaid
Râs Kalhat
Chôrfakân
Menâch
Burka
Maskât
Kuriat
Dagomar
Kalhat
Soor
Masera
ROSTÁK
Semed
Souâk
Adem
Sikki
Samaeil
Dsjabbel el achdar
Rank
Gabrin
Bahhola
Nissuwa
Dsjau
Gabbi
Dahhra
Makanniat
Beni Ruaha
Masora Fl.
Gala
Gobra
Matrahh
Souiak
Affi
26°
25°
24°
23°
22°

van wyndruiven, welken men رازقي هلالي بغل هلالي *Räske*, *Helâli* en *Bagal Helâli* noemt. Dadels zyn hier in zulk eene menigte, dat men er veele scheepsladingen van uitvoert, en dan ontbreekt het in Omân ook niet aan veele andere voortreflyke boom- en tuinvrugten, en aan loot- en kopermynen. De zee is hier zo vol visch, dat men niet alleen de ezels, koeyen en andere dieren daarmede voedert, maar zelfs de akkers er mede mest. De voornaamste steden in het gebied des Imams zyn de volgenden:

Rostak رستاق, de verblyfplaats van den Heere des lands. Er is aldaar een *Wali Kbîr*, wiens bediening men met die eens Dôla in Yemen, of eens Pacha in Turkye, vergelyken kan. Onder dezen staan ook de steden *Burka* بركا, *Soak* سويق en *Sîb*. Het eiland by Burka heet *Suadi* سوادي.

Nabbel, eene stad niet ver van Sib, landwaards. Aldaar regeert thans een zoon des Sultans BEN MURSCHED, vermoedelyk egter als een leenheer van den Imam.

Nissuwa نزوا, legt 5 dagreizen omtrent ten zuidwesten van Maskat, en heeft eenen Wali kbîr. De weg derwaards is over *Samaeil*, *wâdi ben Ruabä* en *Burkat el mâl*. In deze streek, en haast midden in 't gebied des Imams legt *Dsjäbbel acbdar* جبل اخضر, de grootste en hoogste berg in Omân, welke aan allerhande vrugten, en vooräl aan wyndruiven zeer vrugtbaar is. Van Nissuwa komt ook nog een weinig suiker.

Babbola بهلا, legt noordwaards van Nissuwa, en heeft eenen Wali Kbîr.

Van de steden *Sikki* زكي, *Samaeil* سمايل, *Semed* سمد en *Menâeb* منح, heb ik verder niets gehoord, dan dat in elke derzelven een Wali kbîr is.

Sobâr صحار is eene der oudste en beroemdste steden en havens in Omân, thans egter van weinig aanbelang.

Maskât مسكت (*), legt op 23° 37' poolshoogte aan het uiterste eens zeeboezems van omtrent 900 dubbelde schreden lengte, en 400 dubbelde schreden breedte, die ten oosten en westen steile en dorre klippen heeft, tusschen dewelken de grootste schepen zelfs tegen alle winden zeker kunnen leggen. Aan bei-

* De Scherif Edris schryft dezen naam مسكط. Het hierna volgende Dagomar, is veelligt dezelfde oord, welken hy ظمار en de vertaaler Dhamar noemt.

beide zyden der haven zyn eenige batteryen en kleine kasteelen aangelegd, de grootsten en sterksten daarvan zyn de kasteelen *Mérâni* en *Jelâni*, welken aan beide zyden der stad op hooge en steile rotzen leggen, en de stad tegen eenen aanval van den zeekant beschermen kunnen. Maskat zelve is ter plaatze, daar ze door geen steile klippen, of door de haven besloten is, met eenen muur omgeven. Agter dezelve is eene taamlyk groote vlakte. Deze is ook door hooge klippen besloten, en heeft maar drie smalle uitgangen, namelyk eenen naar het dorp *Söddof*, eenen naar het dorp *Kalbu* en eenen naar *Mattrach* مطرح. Deze stad is derhalven zo wel door de kunst als door de natuur zeer goed versterkt. Ik zal by myne reisbeschryving eene grondtékening daarvan mededéelen.

Er is geen twyfel aan, dat Maskat dezelfde stad zy, welke Arrianus Mosca noemt (*). Dus was zy reeds in dien tyd, zo als nog tegenwoordig, de stapel van Arabische, Persische en Indische waaren. De handel is alhier zo groot, dat de vreemdelingen schier geen andere stad in deze provintie kennen, en daarvandaan den Imam van Omân gemeenlyk den Imam van Maskat noemen. De Portugesen maakten zig meester van dezelve in 1508 (†). Zy wierden egter omtrent 150 jaaren na hunne aankomst geheel en al uit dezen oord verdreven, en wel, naar men zegt, door de verraderye eens Baniâns, wiens dogter de Portugesche Stadhouder met geweld vervoerd had. Men vind hier nog twee kerken door de Portugesen gebouwd. De eene dient thans tot eene woning voor den Wali, en de andere tot een pakhuis.

De stad *Mattrach* legt noordwaards niet ver van Maskat. Ik zag aldaar geen een steenen huis, maar enkel slegte hutten. By dezelve legt egter een bergkasteel, en de Sûk of marktplaats is ook met eenen muur omringd. Deze oord staat onder den Wali te Maskat. Insgelyks behoren tot dit ampt: *Tiwi* طيوي, *Dagomar* دغمر, *Kuriat* قريات, eene stad naby het voorgebergte *Badaûd* راس بادادود, *Wadi el mäb*, *Goaber*, eene kleine plaats niet ver van Kuriat, alwaar men kopermynen vind, *Langsof*, een dorp by het welk loodmynen zyn, *Etti* en *Ghala*, twee dorpen. In het ampt van Maskat is eene heete bronn', wel-

(*) *Periplus Maris Erythraei* p. 18.
(†) Verzameling van alle reisbeschryvingen, bladz. 412.

welke met groote vrugt tegen venusziektens, schurft en dergelyken gebruikt word. Het kleine eiland over Mattrach, noemt men *Fabbel* فحل.

Men vind nog behalven de reeds gemelde plaatzen zuidwaards van Maskat twee kleine steden *Sûr* صور (*) en *Kalhat* قلهات, welke laatste eene der oudste steden in Omân is. En ten noorden: *Gobra* غبرة, *Chalil* خليل, *Häl* حيل, *Dîl* ديل, *Mahâm* محم, *Mâdsjas* مجز, *Lua* لوي, *Schenâs* شناص, *Höffefîn* حسيفين, *Kälbe* كلبا en *Lîmà*. Ik heb van geen meer steden en dorpen, welken de Imam van Omân in Arabie bezit, narigt bekomen. Op de Arabische kust behoort hem dan evenwel nog *Kiola* en *Sinsjibâr*.

In Omân zyn byzonder drie oude familiën, welken in dit gewest vermaard zyn, namelyk: de stam el Gafari, de stam el Hanaui en de stam el Arrabi. Die van den laatsten stamm' willen bewyzen kunnen, dat zy van den stamm' Koreisch uit Mekke afstammen, en hebben ook zedert veele jaaren in Omân geregeerd, doch tegenwoordig zyn zy weer van de regéring uitgesloten. De berigten, welken ik daarvan gekregen heb, zyn de volgenden:

De Imam SULTAN BEN MALEK BEN EL ARRAB BEN SULTAN BEN GOAD BEN MURSCHED EL JAARRABI was Heer van Omân van Râs el Had tot Dsjülfâr, en maakte zig naderhand ook meester van Kunk, Kischme, Hormus en Bahhrein. Zyn zoon SEIF BEN SULTAN ging naar de Africaansche kust, en veroverde Kiloa en Sinsjibâr. Onder de regéring van Sultân ben Seif ben Sultân zond NADIR SCHAH een leger naar Dsjülfâr, om van dezen kant in Omân intedringen; doch hy verloor eene groote menigte van zyn volk in de bergagtige streeken, en de Persen wierden genoodzaakt onverrigter zaaken terug te trekken (†). Sultân ben Seif handhaafde de regéring nog zo lang hy leefde. Na zynen dood egter bemagtigde een met naame MOHAMMED BEN NASSER EL GAFARI van Gabrîn de re-

(*) Deze stad is naar de mening van den Heere D. Busching door Tyriers, Sydoniers en Arabiers gebouwd. De Scherif Ed dris schryft de Arabische naamen Soor, Kalhat en Sohar op dezelfde wyze als ik ze te Maskat geschreven bekomen hebbe.

(†) Deze is waarschynlyk de nederlaag der Persen, welke OTTER in zyne *Voyage en Turquie, tom. II. Chap.* 14 verhaalt.

Eene cierlyke nederduitsche vertaling der historie van Nadir Schah is thans by J. VAN SCHOONHOVEN en Comp. te Utrecht, op de pers.

regéring over het grootste deel dezes lands, en tevens den tytel van Imam. Doch deszelfs zoon NASSER BEN MOHÁMMED kon de veroveringen zyns vaders niet behouden, maar Seif ben Sultân, de zoon des vorigen Imams, welken de Arabiers te Maskat سيف بن سلطان اليعربي القريشي الازدي SEIF BEN SULTAN EL JAÄRRABI EL KOREISCHI EL ASDI noemden, wierd Imam, en Nasser moest zig te vreden houden met Schech van de heerschappye Gabrîn te zyn.

Deze Imam Seif ben Sultân was een wellustig Heer. Hy had in zynen harem niet alleen eene menigte mohámmedaansche, maar ook heidensche vrouwen, en daarënboven waren de dogters zyner onderdaanen niet zeker voor hem. Hy dronk niet alleen koffy en rookte tabak, welk den Mohámmedaanen van de in Omân heerschende secte Beiâsi verboden is, (bladz. 20), maar hy was ook een liefhebber van den wyn en andere sterke dranken, en bekommerde zig weinig om de algemeene zaaken. Hy had geen genoegzaam getal krygsvolk op de been. Zyne meeste soldaaten bestonden uit Kaffer slaven, die zeer weinig hadden waarvoor zy zouden vegten, en denwelken het ongestraft toegelaten wierd, in de huizen der onderdaanen ongeregeldheden te bedryven. Kortöm, het gedrag dezes Imams maakte hem gehaat by alle zyne onderdaanen. Het was daaröm eenen SULTÂN BEN MURSCHED, niet zwaar zig tot Imam optewerpen, en zig byna van 't geheele land meester te maken.

Seif ben Sultân begaf zig daaröp naar Maskat, alwaar hy behalven vier kleine, ook vier groote oorlogschepen had, en verdeelde zyne Kaffer soldaaten in de stad, en in de beide bergkasteelen Mirâni en Jelâli. Hiervandaan konde Sultân ben Mursched, die voor 't ov'rige meester van de gantsche kust was, hem niet verdryven. Offchoon hy allen toevoer van de landzyde affneed, kon hy doch de vreemde natiën niet beletten hunne waaren naar Maskat te brengen, en anderen te halen, en alleen den tol van deze waaren is aanzienlyk. Daar nu Sultân ben Mursched zynen vyand met zyne magt niet kon bedwingen, besloot hy de kleine stad en haven Mattrach in bloei te brengen, en daardoor den handel te Maskat te vernietigen. Hy nam van alle vreemde koopmanschappen maar den halven tol, welke te Maskat betaald wierd, en door dit middel wierd Mattrach in korten tyd eene handelstad, Maskat daarëntegen wierd verlaten. Sultân ben Mursched overreedde ook niet alleen eenen der zeeofficieren des Imams, met

met een oorlogschip tot hem te komen, maar hy nam ook door list, twee andere groote schepen, die van de Africaansche kust met slaven en elefantstanden geladen, weer terug kwamen.

De Imam leefde ondertusschen op zyne gewoone wyze, en maakte zig daardoor by de inwoners te Maskat meer en meer gehaat. Hy besloot eindelyk zyn land liever den Persen, welken reeds voor eenige jaaren met twaalfduizend man eenen vergeefschen aanslag op Maskát gemaakt hadden, opteöfferen, dan de regéring zynen nabestaanden den Sultân ben Mursched aftestaan. Nadat hy eene goede bezetting te Maskat en in de beide kasteelen terug gelaten had, ging hy met zyne oorlogschepen naar Persie, en bragt het by Nadir Schah daarheen, dat deze hem (gelyk men zeide) met eene vloot van 24 schepen, over welken de Beglerbeg MYRZA TÄCKI KHAN het bevel voerde, naar Omân terug zond. By de aankomst dezer vloot te Maskat, wierden de Persen wel in de stad, doch niet in de bergkasteelen gelaten, en Täcki Khân hield zig als of hy dit ook in 't geheel niet begeerde, doordien hy niet gezonden was om de provintie van Omân voor zynen Heer, maar voor den Imam te veroveren. Deze liet zig ondertusschen overreden den Täcki Khân met een klein gevolg op een gastmaal in het kasteel Jelâli te nodigen. Daar nu de Persiaan wel wist, dat de Imam een liefhebber van sterken drank was, nam hy eenen goeden voorraad schiras-wyn met zig, en het duurde ook niet lang, of de Imam en zyne voornaamste officiers waren allen dronken. Täcki Khân maakte zig dus met weinig moeite meester van het kasteel. Om nu ook het andere aan de westzyde der haven zonder bloedvergieten magtig te worden, schreef hy een bevel in den naam des Imams aan de voornaamste officieren in het kasteel Merâni, dat zy naar het kasteel Jelâli moesten komen, en zettede daar onder het zegel des dronken Imams, welk hy gewoonlyk aan zynen vinger droeg. Zy kwamen, en zo dra hy ze in zyne magt had, zond hy Persisch krygsvolk naar het andere kasteel, hetwelk zig welhaast uit gebrek aan bevelhebbers, overgeven moest (*).

De

(*) HANNIBAL wilde de inwoners van *Salapia* met het zegel van MARCELLUS misleiden. Dus zyn de Persen de eerste vinders dezer krygslist niet.

De Imam Seif ben Sultân zag, na zynen roes uitgeslapen te hebben, zyne begane dwaasheid, doch het berouw kwam te laat. Hy dreef toen alleen daaröp dat zyn hoofdvyand Sultân ben Murſched mogte vervolgd worden. Deze had zig tot Sohâr terug begeven, alwaar hy zig met hulp des Gouverneurs dier plaatze ACHMED BEN SAIID, meende te kunnen verdedigen. Hy wierd daar wel dra aangetast. In den eersten slag bleven er veele Persen, doch hy kon ze niet aan het wyken brengen. In de volgende schermutzelingen kwamen eenige nabestaanden van den Sultân ben Murſched om 't leven, welk hem zo vergramde, dat hy zelve onder eenen grooten hoop vyanden drong, en by deze gelegenheid door een' kogel getroffen wierd, die hem eenige dagen daarna zyn leven deed eindigen. De Imam Seif ben Sultân, welken de Persen verlaten hadden, stierf ook om dezen tyd in het slot te Rostâk, gelyk men gelooft, uit hartzeer wegens den rampspoedigen toestand waarïn hy zig zelven en zyne onderdaanen gebragt had.

Daar nu beide de Imams gestorven waren, oordeelde Achmed ben Saiid, Gouverneur van Sohâr, het beste te zyn, met een' zo magtigen vyand als de Persen, vreden te maken, en hierby gedroeg hy zig zo wel, dat hy van den Beglerberg Täcki Khân tot Gouverneur van Sohâr en Burka benoemd wierd. Täcki Khân stelde drie Commandanten te Maskât, namelyk in elke vesting eenen, en den derden in de stad, en ging hieröp met de vloot weer naar Persie terug.

Deze groote veldheer was door zyn geluk zo trots geworden, dat hy na zyne terugkomst lust kreeg, zig te Schirâs onafhanglyk te maken. Nadir Schah, welke met zyn leger tegen de Turken ageerde, en juist bezig was met de belégering van Mosûl, stond over deze tyding niet weinig verzet. Täcki Khân was in het zuidelyke deel van Persie zeer bemind. Zyne bekwaamheid was bekend, en hy voerde niet alleen het bevel over een groot gedeelte des Koningryks, maar ook over de vlooten op den Persischen zeeboezem. De Schah agtte het dus zo noodzaaklyk dien oproer in zyne geboorte te smoren, dat hy aanstonds de belégering voor Mosûl opbrak, en met het beste gedeelte zyner ruiterye, met eene ongelooflyke vaerdigheid, regt naar Schiras snelde. Zelfs Täcki Khân kon het nauwlyks geloven, dat de Schah hem reeds zo digt op de

hie-

hielen was. Schiras had in dien tyd nog geen wal, doch de huizen waren zo digt aan malkanderen gebouwd, dat men nergens in de ſtad kon komen, dan door de ſtads poorten, en dezen verdédigde hy geduurende eenige dagen; doch zyn volk wierd hem ontrouw. Zy opende voor het krygsvolk van Nadir Schah de eene poort, en Täcki Khân had werk met eenige vrienden te paerd, aan de andere zyde uit de ſtad te ontkomen. Op de vlugt wierden ook zyne beſte vrienden en getrouwſte dienaars welhaaſt wankelmoedig. Allen verlieten hem, en hy geheel alleen gelaten, nam zynen toevlugt tot eenen ſchaapherder, die in de klooven der bergen woonde, van denwelken hy dra in handen des Nadir Schah overgeleverd wierd. Alle de inwoners te Schiras wierden als rebellen aangezien, en deze ſchoone ſtad wierd nu door haaren eigen vorſt ſchier ten eenemaale vernield. Het regtsgeding van Täcki Khân was maar zeer kort. De mannelyke deelen wierden hem afgeſneden. Zyne zoons, welken allen nog in hunne bloeyende jeugd waren, wierden voor zyne oogen afgemaakt, en zyne beminde egtgenoote wierd door een gemeen ſoldaat in zyne tegenwoordigheid onteerd. Doch dit laatſte ontkende een aanzienlyk koopman te Schiras. Hy wierd naderhand zelve van Nadir Schah weer als Gouverneur in eene afgelegene kleine provintie gezonden. De vader van dezen beroemden Perſiaan was opperopzigter over de waterleidingen in Fars, en zyn grootvader een bakker te Schiras.

Achmed ben Saiid maakte zig de afwezendheid van Täcki Khân, wel te nutte, en betaalde haaſt niets aan de Perſiſche Officiers, welker krygsvolk hoe langer hoe meer verminderde, naar maate het gebrek aan geld toenam. Hy woonde toen te Burka. Het ov'rige van het gebied des Imams hadden, een met naame BEL ARRAB BEN HAMÎR, de Scheeh van het gebied Sêr met naame MATTAR, en een van de familie des Sultâns ben Murſched die te Grank (miſſchien Rank) zyn verblyf hield, onder zig verdeeld.

Daar nu Achmed ben Saiid het vertrouwen der Perſiſche Gouverneurs te Maskât ten vollen gewonnen had, verzogt hy, dat zy alle drie naar Burka wilden komen, om te overleggen, opwelke wyze het beſte zou zyn om geld op te brengen. Alle drie gingen onder eene bedekking van 150 man derwaards af. Zy hadden hunne Perſiſche tenten by zig, om met den Arabier in 't open veld

veld te fpreken, en deze fcheen daarmede zeer wel te vreden te zyn. Als zy nu de toegevenheid dezes Arabifchen Gouverneurs zagen, en aan zyne opregtheid gantfch niet twyfelden; zo wierd er befloten, dat zy in 't kafteel fpyzen; en vervolgens onder de tenten over hunne zaaken fpreken zouden. Over tafel wendde Achmed ben Saiid eene onpaslykheid voor, waaröm hy het gezelfchap noodzaaklyk verlaten moeft. Doch hy floot de deur agter zig toe en riep zyne foldaaten, welken met brandende lonten op hun geweer in het vertrek drongen, alle de Perfen ontwapenden, en hen in de boeyen deden. Hunne 150 foldaaten waren in de ftad verftrooid, en dus was het niet bezwaarlyk ook dezen gevangen te maken. Den Perfen in de ftad Maskát en de beide kafteelen wierd hieröp aangezegd, dat allen die zig vrywillig wilden overgeven, eene zekere fomme gelds genieten zouden, doch de anderen allen opgefloten en als flaven aangemerkt worden. Wyl het hun nu aan geld grootelyks ontbrak, gaven zy zig byna allen over. Achmed ben Saiid ftrafte eenigen met den dood, en de ov'rigen liet hy vry gaan, of zond ze zelfs naar Perfie terug (*). Deze Arabier wierd op zulke wyze meefter van de geheele kuft van Maskat tot Sohâr. Tot hiertoe was hem het geluk gunftig geweeft, en nu haakte hy zelve naar den tytel van Imam, offchoon Bel arab ben Hamiâr zig denzelven reeds aanmatigde. Hy floot ten dien einde eene nauwe vriendfchap met den opperften Kádi, welke in Omân omtrent op dezelfde wyze word aangemerkt, als een Mufti in de Turkfche fteden. Deze ftelde eens in eene groote vergadering voor: of niet diegeen, welke zyn vaderland van een vreemd juk bevryd had, ook verdiende hetzelve te regéren? Het antwoord was voor den Arabifchen veldheer, gelyk men ligt denken kan, gunftig. De Kádi deed daaröp eene korte redenvoering over de groote deugden en de dapperheid van Achmed ben Saiid, noemde hem Imam van Omân, en kufte hem de hand. Alle aanwezenden volgden het voorbeeld van hunnen eerwaardigen voorganger. Aanftonds daaröp wierd

(*) Otter, welke zig in dien tyd te Basra bevond, meld deze omwentelingen in Omân, gelyk het fchynt uit berigten der fchippers, doch zeer onvolkomen. *Voyage en Turquie, tom. II Chap.* 23, 25, 26.

wierd in de ſtad getrommeld, en op alle ſtraaten uitgeroepen: dat ACHMED BEN SAIID BEN ACHMED BEN MOHÁMMED ESSAIIDI, welke zyn vaderland van het juk der Perſen bevryd had, enz., tot Imam verkozen was, en dat elk hem daarvoor moeſt erkennen. Deze Imam was in eene kleine ſtad Adem ادم, in het ampt Semed geboren, en regeerde 1765 reeds 16 jaaren met het grootſte genoegen van zyne onderdaanen. Zyne drie oudſte zoons heeten: HALÂL, SAIID en SAHRÂN. هلال سعيد و زهران.

Zodra Bel árrab ben Hamiâr de tyding ontvong, dat ook Achmed ben Saiid Imam was, deed hy zyne benden tegen zynen mededinger aanrukken. Deze was tegen zulk een' magtigen vyand nog niet beſtand, daarby van Maskat afgeſneden. Hy wierp zig dan met eenige weinigen van zyne lieden in een klein bergkaſteel Afi, waarheen hy reeds alle zyne koſtbaarheden gebragt had. Bel árrab, welke 4 of 5000 man op de been had, berende dit kaſteel, en zou den nieuwen Imam gedwongen hebben zig overtegeven, indien hy niet ontſnapt ware, en een klein leger verzameld hadde. Hy ging met twee van zyne bediendens, als arme Arabiers gekleed die gras voor hunne kameelen zogten, uit het kaſteel naar Sohâr, welke ſtad eene goede dagreis van Afi aflegt. Hy was hier verſcheidene jaaren Stadhouder geweeſt, en had zig by de onderdaanen zeer bemind gemaakt; dus viel het hem niet zwaar eenige honderd mannen tezamen te brengen, en met dezen trok hy op zynen vyand af. Bel árrab had zyn leger tuſſchen hooge bergen by Afi. Achmed gaf zynen ſoldaaten een' band van zekere kleur om het hoofd, opdat hy zyne vrienden van zyne vyanden konde onderſcheiden, en zond kleine partyen naar alle de toegangen der bergen. Elke party kreeg eene Arabiſche trompet, om dus van alle kanten alarm te kunnen blazen, zo dra de hoofdparty het teken daartoe gegeven zou hebben. Na dezen toeſtel gaf de zoon des nieuwen Imams met het aanbreken van den dag het teken, en men hoorde de trompetten van alle zyden. Het geheele leger van Bel árrab geraakte daaröp in wanorde, doordien zy alle plaatzen bezet vonden, en hunnen vyand groot ſchatteden naar maate van het alarm. Bel árrab rukte met eene party naar den kant, welke door den zoon des nieuwwen Imams bezet was. Deze kende hem, doorſchoot hem, hieuw hem vervolgens, naar de gewoonte der Arabieren, het hoofd af, en bragt het zynen

vader (*). De troupen des Imams Bel árrab waren daaröp wel haast verstrooid, en de Imam Achmed ben Saiid wierd van tyd tot tyd meester van het geheele land.

Zedert dien tyd heeft een zoon des Sultâns ben Murscheḍ nog eenige maalen getragt zig tot Imam optewerpen, doch nooit zyn oogmerk kunnen bereiken. Ondertusschen heeft de Imam hem en zyner familie de stad Nahhel met een klein gebied ingeruimd. BEL ÁRRAB BEN SULTÂN, een broeder van Seif ben Sultân, als ook twee zoons van Seif ben Sultân, en nog meer anderen van de familie des gewezenen Imams, leven thans als privaate lieden in het gebied des Imams, dog zo aanzienlyk, dat Bel árrab van de inkomsten zyner landeryen 3 tot 400 slaven houden kan. De Imam zelve heeft eene dogter van Seif ben Sultân getrouwd, en zyne zoons en dogters hebben zig door huwlyken zodanig bevestigd, dat zyne familie met alle voornaamen des ryks vermaagschapt is. Daaröm is het gantsch niet waarschynlyk, dat zy zo ligt van de regéring verstoken zullen worden, voornaamlyk wyl de onderdaanen wel te vreden zyn. Ten tyde van Seif ben Sultân waren de slaven en soldaaten dezes Imams de grootste rovers, en vreemde geloofsbelyders, die zig te Maskát neerzetteden, of enkel om den koophandel derwaards kwamen, moesten steeds in de vrees leven van door hen ontrust te worden. Daarëntegen hoort men tegenwoordig te Máskát haast nooit iets van dieverye, niettegenstaande de koopwaaren aldaar 's nagts dikwils op de straaten leggen, en veele inwoners niet eens hunne huizen sluiten. By twisten of verschillen ziet de Overheid noch op den persoon noch op hunnen godsdienst. Het getal der Banianen te Maskát zou tegenwoordig by de 1200 belopen, en dezen is het niet alleen geöorlofd naar hunne eigene wetten te leven, byvoorbeeld hunne doden te verbranden, in hunne vertrekken openlyk beelden te hebben, hunne vrouwen mede uit Indie te brengen enz. maar de Overheid laat er zig ook niet aan gelegen leggen, wanneer bygeval een Baniân by een

(*) Den gedoden vyand het hoofd aftehouwen, en het in zegepraal terugtebrengen is een oud gebruik. XENOPHON maakte er reeds gewag van by de Chalifen. *La retraite des dix mille* IV boek, en HERODOTUS by de Scythen IV boek 60.

een vuil mohámmedaansch vrouwspersoon betrapt mogt worden. Doch zo er wanordens uit ontstaan, word de schuldige zo wel gestraft, als in andere welgerégelde staaten.

Van de inkomsten des Imams kan ik alleen zo veel zeggen: dat de Europesche kooplieden te Maskát 5 pcto, de Mohámmedaanen 6½ pcto en de Banianen en Jooden 9 pcto van hunne koopwaaren betalen. Deze tol te Maskat zou den Imam jaarlyks een lak rupie, dat is omtrent 66666⅔ ryxd. opbrengen. Van de dadels, den voornaamsten rykdom des lands, zou de Imam 6 pcto *in natura* hebben. Deze Regent is zelve een groot koopman. Hy heeft 4 oorlogschepen, met dewelken hy in vredenstyd jaarlyks eene menigte slaven, elefantstanden en andere Africaansche waaren van Kiloa en Sinsjibar bekomt. Behalven dezen heeft hy nog 8 kleine schepen ter bewaring van de kusten. Egter nemen dezen hunnen pligt zo slegt in agt, dat de zeerovers zomtyds tot voor de haven van Maskát komen. Offchoon de Arabiers in Omân een zeegevegt schuwen, zyn zy evenwel de beste zeelieden in geheel Arabie, en hebben niet alleen veele goede zeehavens, maar in dezelven ook eene menigte kleine schepen, waarmede zy alle de havens tusschen Dsjidda en Básra bezoeken. Alleen naar Básra komen jaarlyks vyftig van hunne kleine schepen, welken zy Tränkîs of Tarâd noemen. Dezelven hebben geen zeil van stroomatten, gelyk de Yemenschen maar van linnen, gelyk de Europeschen. Zy zyn ten aanzien hunner lengte zeer breed, van vooren laag en van agteren zeer hoog. Het roer word op dezelfde wyze geregeerd als dat van de schepen, die te Sues gebouwd worden, en welk Pocock omstandig beschreven heeft (*). De Tränkîs hebben dit byzondere, dat derzelver planken niet gespykerd, maar als te zamen genaaid zyn (†). Onder de Arabiers welken koffyboonen van Yemen naar den Per-

(*) *Description of the east. Vol. I. p.* 135.

(†) Ik meen ergens gelezen te hebben, dat een schip; waarän geen spykers waren, door de straat van Gibralter gekomen, en op de middelandsche zeekust gestrand was. Zou dit niet een Arabisch schip geweest zyn, en dat dus de reis om Africa gedaan had? Dat eene vloot des Egyptischen konings NECO om Africa gezeild, en dus de weg om dit waerelddeel reeds lang bekend geweest is, voor dat de Europeërs ondernomen hebben naar Indie te gaan, blykt uit de geschiedenis van Herodotus IV boek 39, insgelyks I boek 190. Arrianus zegt ook, *Periplus maris Erythaeri*

Perſiſchen zeeboezem brengen, zyn voornaamlyk twee ſtammen (*Taiffe*) met naamen Beni Serâf en Ahl Sûr zeer talryk. De laatſten woonden eertyds aan den Perſiſchen zeeboezem. Wyl egter hunne ſchipvaart aldaar door hunne onruſtige nabuuren zeer nauw beperkt wierd, verhuisde de geheele ſtam naar het gebied des Imams van Omân.

Van de landmagt des Imams heb ik niets met zekerheid kunnen ontdekken. Een groot gedeelte zyner ſoldaaten beſtaat uit Kaffer ſlaven. Hunne wapens zyn een musket, een jambie of van boven breed en van onder ſpits mes, welk alle de Arabiers gewoonlyk voor hun lyf dragen, een regt zwaerd, en een klein ſchild welk zy over den ſchouder hebben hangen. De ſoldy van een' ſoldaat is 20 mohámmedie of 4 rupie 's maands.

Het gebied *Sêr* صير ſtrekt zig uit aan de zeekuſt van Chôrfakân خور فكان noordwaards tot *Râs Muſſendom* راس مسندم (*), en aan den Perſiſchen zeeboezem weſtwaards tot aan een klein eiland *Scharedsje*. De Arabiers noemen dit gebied van des Schechs verblyfplaats, welke niet ver van dit eiland is, en eene goede haven heeft, *Sêr*. De Perſen noemen het *Dsjülfâr*, van *Râs Dsjülfâr* راس جلفار by 't welk men een ſlegt dorp vindt, en dienvolgens noemen ook de Europeërs de inwoners van dit gebied gemeenlyk, de Arabiers van Dsjülfâr (†). Deze Arabiers erkenden nog voor korte jaaren de opperheerſchappy des Imams, doch thans zyn zy onafhanglyk, en oorlogen dikwils tegen hunne gewezene heerſchers. En wyl zy alleen tegen hen te land niet beſtand zyn, leven zy gemeenlyk in eene goede verſtandhouding met eenigen der andere kleine onafhanglyke Schechs, vooräl met dien van Dsjâu op de weſt-

thrai bl. 11 dat Africa omvaren is, en bl. 20, dat in Omana, waardoor hy waarſchynlyk de ſtad Séer verſtaat, genaaide ſchepen gebouwd worden.

(*) Het ſchynt dat dit voorgebergte zynen naam zedert Arriani tyd niet veel veranderd heeft, want deze noemt het Maceta. *Arrianus de expeditione Alex. Magni* p. 571. *Nearchi Paraplus ex Arriano* p. 22. By Strabo heet het *Macæ* XVI boek.

(†) De Scherif Edris ſchryft dezen naam insgelyks خلفار, zyn vertaaler, GABRIEL SIONITA, egter Gioloffar. Sêr is denklyk dezelve ſtad, welke hy سر عمان *Ser Omân*, en de vertaaler *Sere Oman* noemt.

westzyde van Omân. De Schech van Sêr is van den stamm' Hûle, en was genaamd (1765) RASCHED BEN MATTAR EL CHASSEMI. Hy bezit buiten Arabie ook nog een gedeelte van het eiland Kischme, insgelyks op de Persische kust, *Ras el Héti*, *Lundsje* en *Kunk*. Zyne zeemagt is in deze gewesten aanzienlyk, en de koopvaardyschepen dezer Arabieren dryven eenen tamelyk grooten handel in en buiten den Persischen zeeboezem.

De onderdaanen des Imams belyden meestendeels de secte Beiâsi, maar de onderdaanen des Schechs van Sêr zyn Sûnniten, en voor 't grootste gedeelte aanhangers van HÁNBALI. Men vind dus in Omân twee secten Mohammedaanen, die malkanderen voor ketters houden.

IV. ONAFHANGLYKE HEERSCHAPPYEN IN EN AAN DEN PERSISCHEN ZEEBOEZEM.

De Persische zeeboezem grenst ten zuiden en westen aan Arabie, ten oosten en noordoosten aan Persie, en strekt zig uit in de lengte van het Arabische voorgebergte *Mussendom* tot aan *Schat el árrab*, of tot aan den mond van den Euphrat en Tygris. Deze, de Arabische zeeboezem, en het gedeelte der waereldzee tusschen *Bab el mandeb* en het schiereiland Indie, worden door Strabo en in *Arriani Periplus maris Erythræi* de erythréische zee genaamd. Horodotus (*) noemt den Arabischen, doch meestendeels den Persischen zeeboezem, de erytréische zee, en NEARCH, de eerste der my bekende reizigers, welken in dezen oord geweest zyn, geeft den Persischen zeeboezem altyd dezen naam (†). De reden daarvan is uit de gemelde schryvers bekend. Namelyk een Koning ERYTHRAS genaamd heeft op een van deszelfs eilanden geregeerd, en legt aldaar ook begraven. Het schynt egter, dat de legging van dit eiland den Europe-schen

(*) II. Boek 149.

(†) HERODOTUS I boek 170, 178. III boek 30. IV b. 37. *Arrianus de expeditione Alexandri M.* of *Nearchi Paraplus ex Arriano* bladz. 1, 22, 34, 38, 39.

ſchen geleerden nog niet met zekerheid bekend is. Plinius zegt, de Koning Erythras zy op het eiland *Ogyris*, waardoor hy *Sokatra* ſchynt te menen, begraven, en D'ANVILLE beweert in zyne *Memoires ſur l'Egypte* bladz. 219, dat hy op het eiland *Hormus* en *Ormus* geregeerd hebbe. Doch de eerſte ſtemt in het geheel niet overëen met het berigt welk AGATHARCHIDES van de woonplaats des Konings Erythras van een' geboren' Perſiaan BOXO genaamd, bekomen had (*). Hy woonde ook niet op het eiland Hormus, maar op het eiland *Oaracta*, alwaar Nearchus de begraafplaats des Konings Erythras zag, en dit is, indien ik de berigten dezes reizigers regt verſtaa, het eiland in den Perſiſchen zeeboezem, welk de Arabiers *Dsjeſiret taulle*, de Perſen *Dsjeſiret Drâs*, en de Europeërs *Kiſchme* noemen (†). Dit groote eiland legt zo digt aan de kuſt, dat Erythras, gelyk Agatharchides berigt, wel beproeven konde op een vlot, dat denklyk even zo gebouwd was, als de viſſersbooten op den Arabiſchen zeeboezem (bladz. 204) overteſteken. Het is derhalven veelligt eene dwaling, wanneer de griekſche ſchryvers, die na Nearch geſchreven hebben, behalven den Perſiſchen zeeboezem, niet alleen de waereldzee, maar ook den Arabiſchen zeeboezem de erythréiſche noemen. Wegens den naam, de erythréiſche zee, merkt reeds Agatharchides aan in zyn *Excerptis de mari rubro* bladz. 4, dat *Ery-*

(*) *Excerpta de rubro mari* bladz. 3.

(†) *Nearchi Paraplus ex Arriano* bladz. 1. of *Arrianus de expeditione Alexandri Magni* bl. 548 *In hac libro id tantum narro: quomodo Nearchus ab Indi oſtiis ſolvens, per Oceanum in ſinum perſicum navigavit, quem quidem nonnulli mare rubrum appellant.* Nadat hieröp de uitgever de geheele reis van den Indus af tot Hormozia, waarmede hy waarſchynlyk Gambron of Minau meent, omſtandig beſchreven heeft, zegt hy bladz. 29, 30, of *Arrianus de expeditione Alex. M.* bladz 579 *Rebus itaque divinis rite peractis, oram ſolvit: hinc inſulam deſertam atque aſperam prætervecti, ad aliam inſulam grandem atque habitatam. CCC ſtadiis emenſis, appellunt, ibique portum capiunt. Deſerta illa inſula* Organa *vocabatur*: (thans of Hornius of Laredsje) *ubi vero conſtiterunt*, Oaracta. *Erat hæc vitium, palmarum, & frumenti ferax. Longitudo inſulæ DCCC ſtadia efficiebat. In hac inſula ajebant ſepulcrum ejus exſtare qui primus imperium inſulæ tenuiſſet, nomenque ei fuiſſe* Erythræ, *atque inde mare illud Erythræorum appellatum. Ex eo loco ad CC. ſtadia Nearchus cum claſſe profectus, rurſus in eadem inſula portum capit.* Uit dit en 't overige dezer omſtandig beſchrevene reis, ſchynt Oaracta geen ander eiland geweeſt te zyn, dan Kiſchme. Hormus is niet zo groot als Oaracta beſchreven word.

Persicus
am partem
tiones proprias
LXV institutas
delineatus
a
Niebuhr.

ica 15 in uno Gradu
in uno Gradu.

Korne
Phrat
Basra
Dsjarri Zaade
Zobejr
Schat el Arab
Beni Kiâb
Kafar Fl.
Sable Fl.
Gobân
Dsjähhre ruin:
Chor Abdilla
Bubeân
Koueit s: Grän
Feludsje
Lachsa s: Hadsjâr s: Bahhrejn
Katif
Tarud
Bahhrejn I.
Aual
Samahe
Arâd s: Ennebbi Salechi
Gattar
Adsjär
Kuâle
Dsjülfâr
Dobba
Arabia
Âl Mussjülfar
hôrfakân
Lima
Kälbe
Hössefin
Aristân
Gambrôn s: Bender Abbâs
Minau
Hormus s: Ormus
Laresdsj
Larek
Dsjes: Drâs
Hindsjâm
Angar
Benatha
Salâme
Râs Mussendom
Râs Fillam
Bellhudsjes
Bahhr Omân
Occidens.
Oriens.
45° a Mer: Par: 46° 54° 55°

C. J. de Huyser. dir.

rythra mare niet *mare Erythrum*, of de roode zee genaamd moet worden. Doch genoeg van den naam.

Ik heb op de XIX tafel, deels volgens myne eigene waarnemingen, deels volgens die der Engelsche schippers, eene kaart van den Persischen zeeboezem ontworpen. Men ziet daaruit, dat de oostlyke of Persische oever het meeste bewoond is, dat men aan dezen kant de meeste eilanden aantreft, en dat dit alles eigenlyk niet tot Arabie behoort. Wyl egter schier alle de havens van den Persischen zeeboezem, die maar eenigzins tot de schipvaart bekwaam leggen, verscheidenen Arabischen stammen toebehoren, van dewelken eenigen reeds veele eeuwen in dezen oord gewoond en geheerscht hebben; zo wil ik datgeen, wat ik op myne reis van de verscheidene onafhanglyke heerschappyën in en aan den Persischen zeeboezem vernomen heb, hier aanmerken.

De Arabiers op de Persische kust hebben schier allen eenerlei levenswyze. Zy bestaan meestendeels geheel van de schipvaart, van de paerelvisserye en van den vischvangst. Hunne spyzen zyn dadels, durrabrood en visch, ja het weinige vee dat zy hebben leeft voornaamlyk van visch. Zy zyn al zo ieverige verdédigers hunner vryheid als hunne broeders in de woestyne. Haast elke kleine stad heeft haaren onafhanglyken Schech, dien zy schier geen belasting betalen. Ook de Schechs moeten hunne familiën van hunne eigene middelen, of van datgeen onderhouden, wat zy met hunne schepen aan vragt, met vissen of paerelschelpen te verzamelen verdienen. En als de voornaamste onderdäanen met den regérenden Schech niet te vreden zyn, kiezen zy een' and'ren van dezelve familie. Hunne wapens zyn een musket, een sabel en een schild. In oorlogstyd gebruiken zy alle hunne vaartuigen tot oorlogschepen: doch men kan ligt denken, dat een Schech niet in staat is met zulk eene vloot veel uitte voeren. Het grootste gedeelte hunner schepen, in plaats van de vyandelyke vloot optezoeken, is wel dra genoodzaakt de netten uittewerpen, en visch te vangen, om daarmêe den honger der bezetting te stillen. En daar zy dus van beide zyden haast nooit in staat zyn een' beslissenden slag te leveren, duuren de oorlogen onder deze verscheidene stammen schier gestadig. Allen spreken nog heden de Arabische taal. De meesten zyn Súnniten, en uit dien hoofde reeds geborene vyanden der Persen, met dewelken zy zig nooit in huwlyk begeven. Hunne huizen zyn zo slegt, dat een vyand het schier de moeite niet

waer-

waerdig agten kan dezelven te verwoesten. En daar zy in 't algemeen op het vaste land niet veel te verliezen hebben, begeven zig by het aanrukken van een Per sch leger geheele steden en dorpen op hunne kleine vaartuigen naar een onbewoond eiland, in of omtrent den Arabischen zeeboezem, tot dat de Persen weer terug getrokken zyn. Zy zyn daarënboven vast verzekerd, dat hunne vyanden het land op de kust niet bebouwen kunnen, wyl zy telkens door hen en de ov'rige Arabiers verontrust zouden worden. Kortöm, de regéringsförm en de levenswys dezer Arabieren heeft veel overëenkomst met die der oude Grieken. Het ontbreekt hun egter aan geleerden, die hunne oorlogen en de heldendaaden hunner voornaamste aanvoerders beschryven, en daaröm worden zy buitenäf in 't geheel niet bekend. Zelfs Nadir Schah, wiens naam by zyne magtigste nabuuren gedugt was, heeft de Arabiers op de Persische kust niet ten eenemaal kunnen bedwingen. Hy verzamelde voornaamlyk om hen eene vloot van 22 of 25 groote schepen, van dewelken hy eenigen met ontzaglyke kosten te Bombay, Benderrigk en Abuschähhr deed bouwen, en anderen van de op den Persischen zeeboezem handelende Europeërs kogt. Wyl hy geen der Arabieren van dit gewest overhalen kon om op zyne vloot te dienen, ten minsten om getrouw te dienen; zo deed hy matrozen uit andere gewesten van Arabie en uit Indie komen. Daar nu onder dit t'zaam geraapt volk maar zeer weinige Schiiten, en de meesten Sünniten waren, wilden de laatsten ook niet ernstig tegen hunne geloofsgenooten vegten, ja zelfs vermoordden zy zomtyds de Persische bevelhebbers en gingen met de schepen door. Nadir Schah besloot eindelyk de inwoners aan den Persischen zeeboezem, naar den oever der Caspische zee, en die van dit gewest naar den Persischen zeeboezem te brengen; doch hy stierf voor dat dit groot werk kon uitgevoerd worden. De merkwaardigste plaatzen op de Persische kust, waarvan ik narigten bekomen heb, zyn de volgenden:

Gambrôn of *Bender Abbâs* بندر عباس, eene stad met eene haven in de provintie *Laristân* لارستان. Een met naame NASER KHÂN bemagtigde aanstonds na den dood van Nadir Schah, deze geheele provintie, en noemt zig thans onderdaan van Wekîl Kerim Khân. Doch hy betaalt zelden zyne schatting, ten zy de Wekîl dezelve met een leger komt inmanen. Gambrôn is uit de reisbeschryvingen der Europeëren, welken in het laatst der voorledene, en in 't begin dezer eeuw in Persie geweest zyn, genoeg bekend, wyl ze in dien tyd eene groo-

te

te koopſtad, en om zo te ſpreken, de haven van Perſie was. Thans is zy in eenen ſlegten toeſtand, en men vind hier geen één kantoor van Europeëren meer. Doch men moet dit aan de binnenlandſche onluſten in Perſie alleen niet wyten. De Franſchen zonden in den laatſten oorlog een paar groote oorlogſchepen naar Gambrôn, en veroverden aldaar het huis der Engelſchen met de weinige daarïn wonende kooplieden. Toen nu de Engelſchen naderhand de Franſchen uit alle hunne ſteden en veſtingen in Indie verdreven, moeſten de laatſten hun huis te Gambrôn zelven verlaten. De Hollanders hebben aldaar nog onlangs een' ſchryver gehad, doch meer om hun huis in eenen bewoonbaaren ſtaat te houden, dan om den tegenwoordigen koophandel, wyl zy in de laatſte jaaren, als zy op het eiland Charedsj woonden, haaſt in 't geheel niets meer derwaards zonden.

Ten zuiden van Lariſtân legt ميناو *Minau*, eene aanzienlyke ſtad eenige mylen van de zee aan eenen vloed, die maar door zeer kleine ſchepen kan bevaren worden. De inwoners van dit gebied zyn Schiïten. Zy leven voornaamlyk van den akkerbouw, en erkennen bywylen de opperheerſchappy des Khâns te Lâr.

Tuſſchen Minau en het voorgebergte, welk de Europeërs *Cap Jask* noemen, woont een groote ſtam Arabiers Belludsje genaamd, die veele ſchepen heeft, en met dezelven eenen aanzienlyken handel tot op Báſra, de kuſten van Malabar, en den Arabiſchen zeeboezem dryft. Deze Arabiers zyn Súnniten, en waren deswegens by de Perſiſche binnenlandſche onluſten gemeenlyk in eene nauwe verbintnis met de Aghwanen.

De ſtreek lands van Bender Abbâs noordwaards tot Delam, is meeſtendeels vlak en laag, zo als Tehâma in Yemen, en word *Kermesîr* of het heete land genaamd (*). *Ardſchîr*, *Sabur*, *Kobad* en *Aſciac*, welken op de kaart van den Heere d'Anville als naamen van kleine regtsgebieden aangewezen zyn, kenden degeenen niet, welken ik in deze ſtreek daarnaar vraagde. Ik kan egter daarom niet zeggen, dat deze naamen thans niet meer gebruiklyk zyn. *Chamîr* خمير, is een klein gebied ten noorden, en niet ver van Bender Abbâs. De re-

(*) By Arrianus, *Meſambria*.

regérende Schech woont in eene kleine vesting op eene steile rots. De schepen halen hier veel zwavel. Wyl egter de Schech zynen koophandel ter zee niet zelve beschermen kan, moeten de schepen, welken uit dit gebied zwavel halen, een' zek'ren tol aan den Heere van 't eiland Hormus betalen, om door hem niet ontrust te worden.

De overige plaatzen tusschen Bender Abbâs en het voorgebergte *Berdistân*, welken maar eenigzins tot de schipvaart gelegen leggen, behoren eenen stamme Arabiers, welke zig *Hule* noemt (*). Deze Arabiers hebben geen akkerbouw, maar leven voornaamlyk by de schipvaart en visserye. Zy zyn Sunniten, magtig en dapper, en zouden zig gemaklyk meester maken kunnen van alle de zeeplaatzen aan den Persischen zeeboezem, indien er maar meer eendragt onder hen plaats had. Maar byna elke hunner kleine steden heeft haaren eigen Schech, en elke familie verkiest liever onafhanglyk in armoede te leven, dan in de hoop van rykdommen te verwerven, zig eenen grooten Schech te onderwerpen, en veröveringen te maken. De my bekende zeehavens, welken dezen Arabieren toebehören, zyn:

Kunk كنك, *Lundsje* لنجه, en *Râs Heti* راس الهتي. Deze drie plaatzen erkennen de opperheerschappy des Schechs te Sêr of Dsjülfâr, die, gelyk reeds (bladz. 293) gemeld is, ook oorspronglyk afkomstig is van den stamm' Hule. De inwoners alhier leveren eenig brandhout en houtskoolen. Lundsje behoorde eertyds den Portugésen.

Ras el Dsjerd راس الجرد en *Mogo* مغو, behoren eenen onafhanglyken Schech.

تارق *Tsjârâk* is ook onafhanglyk. De inwoners van dezen oord vervoeren veel brandhout, en worden voor de dappersten onder de Hulen gehouden.

نخيلو *Nachelo*, is mede geheel onafhanglyk. De inwoners alhier zyn geöefende duikers en dus goede paerelvissers.

De Schech van *Nabend* is insgelyks afkomstig van den stamm' Hule, doch van

(*) Van deze Hulen maakt Otter op verscheidene plaatzen in zyne *Voyage en Turquie & en Perse* gewag, zonder te bepalen waar zy wonen. In de *Histoire de Nadir Schah par Mubadi Khân, traduit par Mr. Jones* en die thans in 't neerduitsch staat uittekomen, (*zie de noot bladz.* 283.) vind men hunnen naam insgelyks.

van eene laatere linie, welke zig *Harram* noemt. Dezen behoort راس نابند het voorgebergte Nabend, en een daar'in leggend dorp van denzelven naam. Als ook ضهر عصبان *Dabber Asbân*, eene reeks bergen digt aan de zee, en een klein dorp *Bender Tibben*.

Te عسلوه *Asloe*, طاهريه *Tähbrie* en شبلان *Schilu* regeert eene familie Harram.

De inwoners te *Konkûn* كنكون en بردستان *Berdiſtân*, worden voor de vredenlievendſten onder de Hulen gehouden, en zyn ook onafhanglyk. Te Konkun hebben eenige Jooden en Banianen zig met de woon neergezet.

Tuſſchen het voorgebergte Berdiſtân en het gebied Abuſchähhr wonen Perſen, welken geen ſchepen hebben, maar van den landbouw leven. Tot dit gebied behoren: *Helad* جلاد, *Om en chäle* ام جنخيله, *Râs el chân* راس الخان en *Ghôsr esſire* خور الزياره.

In het gebied Abuſchâhhr vind men aan den zeekant, *Ansjero* عنجيروه, *Haila* حليله, *Bender Riſchähhr* بندر ريشهر, *Dsjuffra* جفره en *Abuſchähhr* ابو شهر. Te Riſchähhr, omtrent 2 uuren van Abuſchähhr, ziet men nog den muur van een Portugeeſch kaſteel, aldaar wonen egter maar eenige weinige arme familiën.

De ſtad Abuſchähhr, of gelyk de Engelſchen ſchryven *Busbeer*, legt op 28° 59' poolshoogte. Zy heeft de gedaante van een' triängel, waarvan de eene zyde met eenen ſlegten muur voorzien is, en de andere beide zyde aan de zee leggen. Schepen, welken niet meer dan 12 voeten diep gaan, kunnen met den vloed digt aan de huizen dezer ſtad komen. Dit gaf Nadir Schah gelegenheid alhier groote ſchepen te doen bouwen, en zyne geheele vloot in deze haven te verzamelen, waardoor de ſtad in aanzien geraakte, daar zy van te vooren van weinig belang was. Men vind hier nog overblyfzels der gemelde vloot. Thans is Abuſchähhr als de haven van Schirâs, en de Engelſche Ooſtindiſche compagnie heeft hier zedert eenige jaaren een' koopman en een' ſchryver. Deze koopman heeft weer, wegens zynen eigen handel, een' gevolmagtigden te Schirâs. Meer Engelſchen vind men tegenwoordig niet in Perſie.

Abuſchähhr is eene Arabiſche kolonie, doch niet van den ſtamm' Hule. De voornaamſte familiën dezer ſtad zyn die van de drie ſtammen *Schambe*, *Aumbër*

en *Matarîsch*. De beide eersten wonen reeds zedert zo langen tyd te Abuschähhr, dat van hunne afkomst in dit gewest niets met zekerheid meer bekend is. De stam Matarîsch is oorspronglyk uit Omân, en pleeg op deze kust te vissen. Naderhand egter heeft ook deze zig te Abuschähhr neergezet, met beide de andere familiën zig door huwlyken verbonden, en reeds voor lange jaaren de regéring aan zig gebragt. Schech Nasser, thans Heer van Abuschähhr, bezit het eiland *Babbrejn*, op de Arabische kust, en daardoor is hy in staat gesteld, een groot schip en verscheidene *Galvetten*, of kleine oorlogschepen te onderhouden. Hy bezit ook een tamelyk gebied in *Kermasir*, en word derhalven als een vasal van den tegenwoordigen Stadhouder (*Wekîl*) Kerîm Khân aangezien. Het schynt evenwel dat deze hem niet veel toevertrouwt; want, wyl de stad Schirâs er veel aan gelegen is, dat de Schech alhier niet aan 't muiten gaa, zo verpligt Kerîm Khân denzelven, gelyk ook veele andere kleine vorsten, een zyner zoonen in zyn leger te dienen, of veeleer als gyselaar by hem te laten. De regérende Schech behoorde voor korte jaaren nog tot de secte Sunni. Ten tyde egter als Nadir Schah zyne vloot in deze haven had, en meer heerschappy over de Persen te Abuschähhr voerde dan de Schech, wierd deze, in de hoop van tot Admiraal der Persen benoemd te worden, een Schiit, en zyne zoons hebben zyn voorbeeld uit staatkundige inzigten moeten volgen. Deze godsdienstverandering heeft de regérende familie, niet alleen by den ouden adel, en de andere sunnitische onderdaanen te Abuschähhr, maar ook by alle de Arabiers aan den Persischen zeeboezem gehaat gemaakt.

Verder noordwaards volgt het gebied *Benderrîgk*. De regérende familie alhier is van *Beni Saab*, eenen stamm' Arabiers, welke uit de streek van kaap Mussendom, en dus uit Omân herwaards gekomen is, en dezen waren Sunniten. De grootvader van den thans regérenden Heere MÎR MAHENNA was egter een Schiit, en daar reeds zyn vader eene Persische vrouw trouwde, kan deze familie tegenwoordig niet meer tot den egten Arabischen Adel gerekend worden. Mîr Mahenna is in dezen geheelen oord beroemd, doch niet om zyne deugden, maar wegens zyne wreedheid en onmenschlykheid, en uit dien hoofde by alle eer- en deugd- beminnaars, zo wel Schiiten als Sunniten, ten uitersten gehaat. Hy was een jonger zoon eens MÎR NASSER, en reeds in zyne jeugd nydig

dig op zynen oud'ren broeder, welken de vader meer toegenégen scheen te zyn. Als deze eens zynen oudsten zoon in eene zaak van gewigt naar Bahhrejn zond, welk eiland hy, en Schech Nasser van Abuschähhr, onlangs te zamen verõverd hadden; zo nam de jong're het besluit zynen vader, welke blind was, met eigene handen te vermoorden, en de regéring ten nadeele zyns broeders naar zig te trekken. Het schynt egter dat de natuur zig tegen zyn voornemen verzettede, want, daar hy het mes reeds getrokken, en de hand omhoog geheven had, trad hy weder terug. Doch stond hy toe dat een voornaame bediende, welke hem waarschynlyk tot dit gruwelstuk had willen vervoeren, hem zyne vertzaagdheid verweet, hem het mes uit de hand rukte, en zynen vader in zyne tegenwoordigheid onmenschlyk vermoordde. Mîr Mahénna zag nu voortaan alle diegeenen, welken zyne godvergetene daad misprezen, als zyne vyanden aan, en zyne eigene moeder wierd welhaast ook het slagtöffer zyner gruwlyke wreedheid. Als zy hem eens wegens zyn gedrag hard toesprak, wierp hy haar met eenen zadel aan 't hoofd, en doodde haar op deze wyze. Eenigen tyd daarna kwam Kerîm Khân, een der drie grootste rebellen, die in dien tyd de regéring van Persie malkand'ren betwistten, naar Benderrîgk om schattingen intevorderen. De oudste zoon van Mîr Nasser kwam ook in allen spoed van Bahhrejn terug, om zynen broeder Mîr Mahénna tot gehoorzaamheid te brengen. Kerîm Khân nam ze beiden als staatsgevangenen mede naar Schiras, wierd egter kort daaröp door Hassan Khân geslagen, en de beide gevangene broeders bedienden zig dezer gelegenheid om weer naar Benderrîgk te ontkomen. De oudste broeder meende nu ten vollen met Mîr Mahénna verzoend te zyn. Doch deze vermoordde niet alleen hem op eene listige wyze, maar ook nog 15 of 16 anderen van zyne familie, van dewelken hy geloofde, dat ze hem niet genégen waren, en wierd daardoor onbepaald Heer van Benderrîgk, en het daartoe behorende gebied. Hy geraakte naderhand nog eens in Kerîm Khâns handen, kwam egter op voorspraak van eene zyner zusteren, welke met den Rêis (commandant) te Tankesîr getrouwd was, weer op vrye voeten. Zedert dien tyd heeft hy de karavanen tusschen Schirâs en Abuschähhr dikwils geplunderd, en andere roveryën ter zee gepleegd. Offschoon Kerîm Khân hem eens met een aanzienlyk leger in de stad Benderrigk belegerde, konde hy hem egter niet weer zig onderwerpen. In 't jaar 1764 deed Kerîm Khân eene aanmerklyke

ſchatting vorderen, en hem dreigen, dat hy hem met zyn leger bezoeken zou, indien hy zig niet als een gehoorzaam onderdaan gedroeg. Wyl hy den afgezant zeer ſmadelyk handelde, voornaamlyk daardoor, dat hy hem den baard liet afſcheren, zond Kerîm Khân in 't jaar 1765 een groot leger naar Benderrîgk, welk deze ſtad en het daartoe behorende gebied op het vaſte land geheel veröverde. Mir Mahénna bragt egter eerſt zyn leger, en het grootſte gedeelte der inwoneren van de ſtad Benderrîgk, naar een klein onbewoond eiland Chouêri, en bleef daar zo lang tot dat een gedeelte van het leger van Kerîm Khân weer terug moeſt trekken, en hy het kon wagen den overſchot van Benderrîgk te verjagen. Hy hield zyne ſchepen, voorål zyne galvetten, in eenen goeden ſtaat. En, niettegenſtaande hy zeer tot den drank genegen, en over zyne ſoldaaten en matrozen zo ſtreng was, dat hy eenigen van de voornaamſten zyner Officieren den neus of de ooren had laten afſnyden; zo was deze roofzieke hoop hem egter zo toegedaan, dat hy daarmede geduurende dat hy vlugtig was, het eiland Charedsj den Hollanderen ontnam. Tegens zyne zuſters en zyne eigene kinders was hy niet minder wreed, dan tegen zyne andere bloedverwanten, en zyne onderdaanen. Wyl het eerſte kind dat zyne vrouw hem baarde, eene dogter was, en hy op een' zoon gehoopt had, deed hy 't onnozel wigt op ſtrand in de zonne leggen, en jammerlyk omkomen, niettegenſtaande hy zig een Mohámmedaan zeide te zyn, en Mohámmed uitdruklyk dergelyke onmenſchlykheden verboden heeft. Om die reden had men zyne tweede dogter eenigen tyd voor hem verborgen gehouden. Dezer zou hy eindelyk op voorbede zyner vrouwe en beſte vrienden wel het leven geſchonken hebben, doch men dugtte, dat hy haar ook afmaken zou, wanneer hy een' zoon mogt krygen. Men zeide ook, dat hy in Auguſty 1763, in den tyd dat ik te Báſra was, twee van zyne zuſteren, onder voorwendzel, dat zy hem naar 't leven geſtaan hadden, in de zee had doen werpen. Men meende dat SOLIMAN, Schech van den ſtamme Kiab, eene derzelven voor een van zyne zoonen verzogt had, en dat hy, geen vriend van dezen zynde, zyne beide zuſters verdronken had, opdat hy haarentwegen verder geen aanſpraak zou hebben. Kortöm, Mir Mahénna is veelligt een der grootſte monſters die ooit geleefd hebben, en in dit geheele geweſt is hy als een groot rover, en een afſchuwlyke tiran bekend. In het jaar 1765 zou hy nog geen 30 jaaren bereikt hebben.

Tot

Tot het gebied Benderrîgk, behoren veele dorpen in Kermasîr. Aan den zeekant legt:

راس الشط Het voorgebergte *Schatt*.

بندر ريغ *Benderrîgk*, de verblyfplaats van den Heere des lands, zynde met eenen flegten muur omgeven.

Het dorp *Gnaue* گناوه, en een berg *Bank* بنك, worden door Perfen bewoond.

ديلم *Dîlam*, een dorp en voorgebergte. De inwoners van dit laatfte gebied zyn Arabiers, en genéren zig voornaamlyk met de paerelvifferye en fchipvaart.

Ten noorden van het gebied Benderrîgk legt een klein onafhanglyk gebied *Hindián* هنديان aan eenen onbevaarbaaren vloed. De inwoners van hetzelve zyn Arabiers, en leven van den akkerbouw, en voornaamlyk van de veeteelt.

De Arabifche ftam *Kiáb* كعب, of volgens der Perfen uitfpraak *Tsjáb*, woont aan het uiterfte einde des Perfifchen zeeboezems. Ten tyde als Soliman, de tegenwoordige Schech van dezen ftamm', welke ook in de Europefche nieuwspapieren vermaard geworden is, doordien hy den Engelfchen in 1765 een driemaft en een tweemaft fchip, benevens een klein jagt ontnam, aan de regéring kwam, waren deze Arabiers zeer weinig geägt. Doch deze Schech wift zig de onluften in Perfie, en het flegte regéringswezen te Báfra, zeer wel ten nutte te maken. Vooreerft onderwierp hy zyne kleine onafhanglyke nabuuren. Naderhand nam hy bezit van groote ftreeken lands in Perfie, en beloofde den grooten Khans, welken met malkand'ren in dit ryk om de regéring twiftten, eene fchatting te betalen, doch er kwam geen één in dezen afgelegen oord om die optehalen, dan alleen Kerîm Khân in het jaar 1757. En wyl deze zig niet lang kon ophouden, liet hy zig met eene matige fomme afkopen. Naar den kant van Báfra maakte de Schech Soliman ook veröveringen, en betaalde bywylen eene fchatting aan de Turkfche regéring aldaar. Hy zogt voornaamlyk de vriendfchap der *Ajáls*, welken men de landftenden van dit gebied noemen kan. En wyl de voornaamften onder dezelven, gelyk men gelooft, geen nadeel by zyne veröveringen hadden; zo maakte hy zig van tyd tot tyd meester

ter van alle de eilanden in *Schat el árrab* شط العرب, of den mond van den Euphrat en den Tigris, en zelfs van het gebied *Dauaſir* met veele dorpen, aan de weſtzyde deszelven (*). Nadat hy zyne heerſchappy nu tot aan de bevaarbaare ſtroomen uitgebreid hadde, bouwde hy ook kleine vaartuigen, of bediende zig van diegeenen, welken de veröverde kleine ſtammen reeds hadden. In het jaar 1758 bouwde hy zyne eerſte galvette. In 1765 had hy reeds 10 galvetten, en 70 andere vaartuigen. In 't laatſt gemelde jaar zond Kerîm Khân zulk een magtig leger tegen hem, dat hy niet in ſtaat was hetzelve het hoofd te bieden, weshalven hy alle zyne ſchatten en ſoldaaten van het eene eiland naar het andere, en ten laatſten zelfs tot op de weſtzyde van Schat el árrab in zekerheid bragt, werwaards Kerîm Khân hem, uit gebrek aan vaartuigen, niet volgen kon. Nadat deze weer terug gekeerd was, kreeg ook de Gouverneur te Báſra, van den Pacha te Bagdad, bevel, tegen Schech Soliman te velde te trekken. Deze veldtogt duurde ook maar èenen korten tyd, want Soliman begaf zig wederöm op zyne ſchepen naar de eilanden in Schat el árrab, waarheen de Basraners, uit gebrek aan goede vaartuigen, hem ook niet vervolgen konden. Ik zal van dezen oorlog in myne reisbeſchryving nog breedvoeriger ſpreken.

Het gebied van den ſtamm' Kiâb ſtrekt zig thans van de weſtzyde van Schat el árrab, en dus van de Arabiſche woeſtyne ooſtwaards tot Hindiân, en van den Perſiſchen zeeboezem noordwaards tot aan het gebied Havîſa. Dit land word van veele groote en kleine vloeden doorwaterd, en uit dien hoofde is 't zeer ryk in dadels, ryſt, allerhande koornvrugten en ſchoone weilanden. De voornaamſte ſteden in dit gebied zyn: *Daurek* دورق, *Hafâr* حفار en *Gobân*. De eerſte behoort eigenlyk aan Perſie. De beide laatſten betaalden nog voor korte jaaren ſchatting aan de regéring te Báſra. Gobân is de gewoone verblyfplaats des Schechs.

De ſtad en het gebied *Havîſa* حويزه, welke d'Anville *Abuaz* noemt, is onafhanglyk, en word door eenen van Mohámmeds nakomelingen, welken in dezen oord *Maula* مولا, genaamd worden, geregeerd. Deze vorſt laat zelfs geld mun-

(*) Schat el árrab word by de oude griekſche ſchryvers *Paſitigris* genaamd. In *Arriani Periplus maris Erythræi* bl. 21 heet hy *Sinthus*.

munten ſlaan. De naam *Khoſistan*, dien men op de kaart van d'Anville vind, is thans niet meer bekend. De provintie *Luriſtan* لرستان egter legt in de ſtreek van *Schuſter*. De laatſte ſtad is zomtyds genoodzaakt aan Kerîm Khân ſchatting te betalen.

Op de ooſtkuſt van den Perſiſchen zeeboezem zyn veele eilanden, doch de minſten daarvan zyn bewoond. Het noordlykſte van deze eilanden welk ik gezien en waarvan ik eenig berigt gekregen heb, heet eigenlyk *Choueri* خوىرى. Een Arabier noemde het egter ook *Gorgu*, en een andere *Kulle*. By d'Anville heet het *Kargo*. Het is klein en niet bewoond, ondertuſſchen vind men er goed water, en eenige weinige dadelboomen. Mîr Mahénna, welke 1765 uit Perſie verdreven wierd, was verſcheidene maanden op hetzelve met zyne familie, zyn klein leger, en een groot gedeelte der inwoneren van zyne ſtad Benderrîgk, gelyk wy hier boven gemeld hebben.

Omtrent ¾ of ééne Duitſche myl zuidlyker legt het eiland *Charedsj* خارج of gelyk de Europeërs gewoonlyk ſchryven, *Karek*. Hetzelve is omtrent 4 of 5 Duitſche mylen groot in den omtrek. Men ziet aldaar nog lange waterleidingen onder de aarde door de rotzen heen gehouwen, een vaſt bewys, dat dit eiland in oude tyden ſterker is bewoond geweeſt, dan tegenwoordig. Het behoorde met een eenig daaröp leggend dorp aan Mîr Naſſer, Heer te Benderrîgk. Doch de Hollandſche Ooſtindiſche Compagnie maakte zig er meeſter van, en de gelegenheid daartoe was de volgende.

De Hollanders dreven eenen ſterken handel op Básra, en hadden daaröm verſcheidene kooplieden in deze ſtad. Het opperhoofd derzelven was de Baron van KNIPHAUSEN, een Duitſcher, een Heer van groot verſtand en vol levendigheid. Deze was lange by de regéring te Básra in groot aanzien. Eindelyk egter wierd hy in de gevangnis geworpen, en zou, gelyk men gelooft, voorzeker met den dood geſtraft zyn geworden, indien hy de Turkſche regéring niet ſpoedig door eene groote ſomme gelds tot bedaren gebragt hadde. De Heer van Kniphauſen moeſt ondertuſſchen met het eerſte ſchip naar Indie terug komen. Hy liet zig eerſt een getuigenis van de Hollanders te Básra geven, dat de regéring ten hoogſten onbillyk tegen hem, ja tegen de geheele

Hollandsche natie gehandeld had, en welke Europeer zal ook niet geloven, dat de Christ'nen, en vooral de Europeers, altyd onschuldig lyden als zy door de Mohammedaanen in de gevangnis geworpen, of anderszins kwalyk behandeld worden? Het grootste gedeelte der oostersche reisbeschryvingen is vol klagten over deze onbeleefde Mohammedaanen. By voorbeeld zy willen den Christ'nen niet eens vergunnen met de ligte vrouwlieden van hunnen godsdienst gemeenschap te hebben. Wanneer het dan evenwel eenen Christen zomtyds gelukt ongestraft met dezelven verkering te maken, en hy lust krygt ook de vrouw of de dogter van een' der voornaamste Heeren van de stad, welken nooit in gezelschappen van vreemde manspersoonen, en maar zelden op de straaten, en dan nog altyd verhuld, verschynen, by zig te zien; zo is het juist niet onmogelyk, dat een koppelaar ook belooft hem hierin behulpzaam te zyn, egter, zo als billyk is, voor eene zeer groote vergelding; want hy moet zulke persoon, welke eene voornaame dame voorstellen zal, niet alleen onderrigten, hoe zy haare rol spelen moet, maar haar ook in plaats der vodden, welken zy gewoon is te dragen, met kostbaare kleding optoyen. Wanneer nu iemand voor zyne groote kosten, ten minsten ook nog het vergenoegen hebben wil, zig op zyn vermeend geluk, namelyk, dat hy met deze of gene voornaame dame eenen nagt doorgebragt heeft, te roemen, dan kunnen de Mohammedaanen daarover zeer ligt gaande gemaakt worden. Met een woord, zy zyn om veele kleinigheden wille aanstonds gereed den Christen het leven te benemen.

Ik weet niet uit welke oorzaake de Turksche regéring te Bäsra eenen haat tegen den Heer van Kniphausen opgevat had. Hy moet egter onschuldig geweest zyn, wyl de hooge regéring te Batavia met zyn gedrag zeer wel te vreden was. Hy had voor zyn vertrek uit den Persischen zeeboezem met Mir Nasser afgesproken, dat de Hollanders mids eene zekere jaarlyksche somme gelds op het eiland Charedsje een pakhuis zouden bouwen. Dit eiland heeft, zo wel wegens den handel op Bäsra als op Persie, eene voortreflyke legging, en de Hollanders geloofden daarom, dat zy hun kantoor voor den koophandel in dit waereldgewest nergens bekwaamer en zekerder konden opregten. De Heer van Kniphausen behield twee schepen, deels om de waaren waarmede dezelven beladen waren in den Persischen zeeboezem te verkopen, deels egter ook om zig aan de Basraners te wreken, en zig op Charedsje te vestigen. Hy ankerde hier-

hieröp by dit eiland. Hy deed van de regéring te Bàsra niet alleen het geld eis-schen, welk hy had moeten betalen, om uit de gevangnis te komen, maar ook eene volkomene schadeloosstelling der compagnie. Die van Bàsra hiertoe nu geen ooren hebbende, deed hy op alle de vaartuigen, welke naar Basra bestemd waren, voor den mond van den Euphrat kruissen, en weerde dezelven den doortogt tot dat hy te vreden gesteld was.

De Hollanders maakten ook aanstonds een begin met het bouwen van een groote Chân of pakhuis op eene vierkantige plaats aan de noordoostzyde van het eiland. Mîr. Nasser stond niet weinig verbaast als hy op alle vier de hoeken bastions, en op elk 6 stukken geschut gewaar wierd; want nu zag hy, doch te laat, dat de Hollanders zig als bezitters van het eiland aanmerken, en hem in het geheel niets betalen zouden. De Heer van Kniphausen behield beide de groote schepen terug, zo om de plaats daarmede in den eersten winter te beschermen, als ook om het hout tot zyne nieuwe vesting, en het volk ter bezetting, en als zyne troupen te gebruiken. Het kwam welhaast tusschen hem en Mîr Nasser tot eenen openbaaren oorlog. De Hollanders konden egter dien van Benderrîgk geen groote schade toebrengen, doordien dezen met hunne vaartuigen in de vloeden en in den zeeboezem zo ver terug trokken, dat zy ze niet bykomen konden. Ondertusschen veröverde de Heer van Kniphausen eene galvette, en de oorlog kostte der Hollandsche Oostindische compagnie veel geld.

Nadat nu de Heer van Kniphausen by de 5 jaaren als een oppermagtig Heer geregeerd had, ging hy naar Batavia terug. De Heer VAN DER HULST volgde hem op, deze was reeds te Básra de tweede wegens de Hollandsche compagnie geweest, en kende dus de natiën, met dewelken hy te doen zou hebben, zeer goed. Deze zettede den oorlog met Mîr Mahénna, den zoon en opvolger van Mîr Nasser verder voort, zonder zynen vyand veel afbreuk te kunnen doen. Mîr Mahénna, welke onderrigt wierd, dat de Hollandsche matrozen en soldaaten gewoon waren op feestdagen buiten het kasteel zig vrolyk te maken, zond eens 's nagts twee wel gewapende vaartuigen naar Charedsj, en bemagtigde met den sabel in de vuist twee Hollandsche galvetten met eenige matrozen, welken niet eens den tyd hadden van met zwemmen te ontkomen. Indedaad eene stoute onderneming; want de Hollandsche galvetten lagen niet

 alleen

alleen onder het kasteel ten anker, maar zouden zig, niettegenstaande er maar weinige matrozen aan boord waren, enkel met hun eigen geschut hebben kunnen verdedigen. Maar de Hollanders kregen gemeenlyk hunne meeste levensmiddelen van Abuschähhr, en wyl de inwoners dezer stad ook met Mîr Mahénna in oorlog waren, was het niets ongewoons, dat hunne vaartuigen 's nagts op Charedsj kwamen. Mîr Mahénna had zig hiervan bediend, en zyn volk eenige hoenders mêegegeven. Als zy nu het eiland naderden, schuddeden zy dezelven, en de Hollandsche schildwagt een zo groot hoender geschrei horende, geloofde hy vastlyk, dat het schepen van Abuschähhr waren, en agtte het dus onnodig de overige matrozen optewekken.

Daar nu de Hollanders door 't verlies van hunne twee galvetten zeer verzwakt waren, waagde Mîr Mahénna met eenige 100 mannen eene landing op het eiland Charedsj, en naderde het kasteel. Zo dra egter maar 25 Europeërs met twee veldstukken tegen hen aanrukten, trokken zy weder agter de klippen terug, en verlieten het eiland. De Heer van der Hulst bouwde hierop een ravelyn naar den zeekant voor het kasteel, en besloot de woningen en pakhuizen buiten het kasteel leggende, met eenen muur, en de Hollanders hadden dus op het eiland Charedsj eene stad, welke in korten tyd met Arabiers en Persen opgepropt was. Deze stad legt op 29° 15' poolshoogte. De Heer van der Hulst was omtrent 2½ jaaren Gouverneur op Charedsj geweest, toen hy naar Batavia terug geroepen wierd. Alzo zyn schip op de terugreis te Bender Abbâs aanleide, begaf hy zig onder de bescherming der Engelschen welken indien tyd aldaar woonden, en ging naderhand over Bombay naar Europa terug.

Het schynt dat de Hollandsche kooplieden, en vooräl hun opperhoofd, by de verandering, toen hunnen handel van Básra naar Charédsj verlegd was geworden, niets verloren hadden. Wyl egter de Oostindische compagnie op dit eiland reeds zo veele vestingwerken en eenige galvetten gebouwd had, en ter bedekking van hunnen handel niet alleen gestadig by de 90 Europesche soldaaten, maar ook 50 Europesche matrozen, welken, veelligt minder wegens de ongezonde lugt, dan wegens hunne levenswys, door ziektens weggesleept wierden, en derhalven in deze afgelegene gewesten kostbaar zyn, onderhouden moest, had dezelve maar weinig voordeel van haaren koophandel naar den Persischen zeeboezem, en men zegt, dat zy reeds in dien tyd besloten had Charedsj

redsj weer te verlaten. Ondertusſchen kwam het in Perſie meer en meer tot ruſt, en nu had men hoop, dat de handel voordeliger zou worden. De Heer BUSCHMANN, welke reeds van den tyd af dat de Hollanders zig op Charedsj neergezet hadden op dit eiland was geweeſt, wierd tot Gouverneur aangeſteld. Deze ſloot aanſtonds eenen vrede met Mîr Mahénna, en de Hollanders dreven hunnen handel op Perſie geduurende zyne regéring met alle geruſt- en zekerheid.

Twee jaaren naderhand verzogt de Heer Buſchmann by de regéring te Batavia verlof, om zyne gezondheidshalven terug te mogen komen, en droeg eenen Duitſcher, met naame TAMM, tot zynen opvolger voor, deze was als een gemeen ſoldaat naar Charedsj gekomen, doch had zig zo wel gedragen, dat hy wel dra tot ſchryver aangeſteld, en eindelyk na den Gouverneur de voornaamſte op het eiland wierd. Doch het ſchynt dat de Regéring te Batavia den poſt van Gouverneur op Charedsj, en Directeur van hunnen gantſchen handel in den Perſiſchen zeeboezem voor dezen man te voordeelig geöordeeld hebbe. Want in 't volgende jaar wierd een Heer van HOUTING, een zeer waardig man van eene aanzienlyke Hollandſche familie, wien egter de taal en zeden der inwoneren van dit geweſt geheel onbekend waren, als Gouverneur afgezonden. De Heer Tamm wierd hem tot medehulp beſtemd, doch men had hem zulke voordeelige bedingen ingewilligd, dat hy voorzeker te vreden zou geweeſt zyn, indien hy de aankomſt der ſchepen beleefd hadde. Maar de Heer van Houting kwam eerſt op 't einde van July 1765 met het eerſte ſchip naar Charedsj. De Heer Tamm was in eene zwaare droefgeeſtigheid vervallen, omdat hy twyfelde dat de Heer Buſchmann ten zynen voordeele naar Batavia geſchreven hadde. En niettegenſtaande deze hem den origineelen brief toonde, om hem van zyne vriendſchap te overtuigen, ſchoot hy zig zelven evenwel nog dood kort vóor de aankomſt van het ſchip. Ik was op dien tyd op het eiland Charedsj, en had zelve van myn' kant alle moeite aangewend, om dezen goeden mann het misvertrouwen tegen zynen Gouverneur te benemen.

Mîr Mahénna, had den geheelen zomer oorlog tegen den Schech van Abuſchähhr gevoerd, en de Hollanders hadden by denzelven eene volkomene ontydigheid in agt genomen. Doch daar hy nu in de maand September, in den tyd dat ik te Básra was, een voordeel op zynen vyand behaald had, en de ha-

ven van Abuſchähhr ingeſloten hield, wilde hy den Hollanderen op Charedsj verbieden daarheen te handelen. Hy was nog met een gedeelte van zyn klein leger in het eiland Choueri, en maar eenigen van zyne lieden waren weder naar Benderrigk terug getrokken, naardien Kerîm Khân met zyn leger uit dit gewest weggetogen was. Wyl de twee groote Hollandſche ſchepen nog niet weer naar Indie onder zeil gegaan waren, zond de Heer van Houting, welke aanſtonds na zyne aankomſt het bewind van den Heer Buſchmann overgenomen had, dezelven op den 9[den] October met 3 galvetten naar 't gemelde kleine eiland, en de Schech van Abuſchähhr, welke niet weinig verblyd was, dat de Hollanders mede in het ſpel gekomen waren, doordien hy vaſt geloofde zynen ergſten vyand nu geheel te gronde te kunnen brengen, kwam op ſtaandevoet met zyne kleine vloot, en een goed aantal van volk. De Hollanders verbrandden eene van Mîr Mahénnas galvetten, en twee anderen wierden ook onbruikbaar gemaakt. Voor 't overige konden zy hunnen vyand geen groote ſchade toebrengen, wyl hy zig ſterk begraven hadde. Zy waagden daarop eene landing, zonder daarin van den vyand verhinderd te worden. Zy bereikten ook wel dra de hutten en tenten der arme onderdaanen. Wyl egter de troupen van Abuſchähhr, en veelligt de Hollandſche ſoldaaten zelven zig verſtrooiden, en begonnen te plunderen; kwam Mîr Mahénna op eens met zyne ruiterye, welke de Hollanders op dit eiland niet vermoedden, te voorſchyn, en hieuw alle de verſtrooide ſoldaaten onder den voet. De Hollanders verlooren hierby 70 Europeërs, en maar 12 man, die ook nog gekwetſt waren, redden zig met zwemmen. Van de troupen des Schechs van Abuſchähhr bleven er ten minſten 200 op de plaats.

De Hollanders wierden door dit verlies zo verzwakt, dat zy ten eerſten weer naar Charedsj terug keerden, en hunne eigene ſtad met nieuwe batteryen verſterkten. Mîr Mahénna verzuimde niet zyn geluk verder te beproeven, en deed eene landing, zonder dat de groote Hollandſche ſchepen hem zulks konden beletten. Hy belégerde de ſtad Charedsj. De Heer van Houting, op wien de geheele regéring nu beruſtte, verliet zig te veel op eenen Perſiaan, welke dagelyks by hem was, en liet zig door hem overréden Mîr Mahénna met eenige weinige lieden in het kaſteel te laten komen, om eenen vrede te ſluiten. De gouverneur, en de vaandrig, de eenigſte officier der Holland'ren, welke

de

de soldaaten moest aanvoeren, doch eerst onlangs van Batavia gekomen was, alwaar hy, gelyk men zeide, nooit krygsdienst gedaan had, wierden aanstonds gebonden, en dus niet alleen het kasteel maar ook de stad schier zonder bloedvergieten veröverd. Dit gebeurde in het laatst van December 1765 of in het begin van January 1766.

De Hollandsche Oostindische compagnie was alzo omtrent 11 jaaren meester van het eiland Charedsj, waarschynlyk zonder iets verder gewonnen te hebben, dan de eer, een eiland in den Persischen zeeboezem veroverd, en daaröp een kasteel en eene stad gebouwd te hebben. Het is derhalven niet denklyk, dat de Hollandsche kooplieden nog nieuwe kosten zullen aanwenden, om Mir Mahénna weer van Charedsj te verdryven.

De andere eilanden in den Persischen zeeboezem, waarvan ik narigten bekomen heb, zyn de volgende:

Ken, een zeer klein onbewoond eiland tusschen het voorgebergte Berdistân en het eiland Bahhrejn.

شيخ شعيب *Schech Schaib* en شتوار *Schittuar*, twee eilanden in de nabyheid van Nachelo. De Engelschen noemen het eerste *Busheab*, en het laatste *Shittuar*. Geen van beiden vind ik op D'Anvilles kaart. Schech Schaib word bewoond.

هندرابي *Hinderabi*. By de Engelschen *Indernua*. By D'Anville *Andarvia*.

قيس *Käs*. By d'Anville *Keish*. Dit eiland behoorde weleer den Portugeesen. Thans behoort het den Schech te Tsjarek. Men vind daar goed water.

فرور *Frûr*. By de Engelschen *Nobfleur*. Dit eiland is niet bewoond, dan wanneer de Hulen te Mogo door een leger der Persen verdreven worden.

شيخ سرب *Schech Sure*. By de Engelschen *Surde*. Hier vind men het graf eens mohámmedaanschen heiligen.

بليور *Beliör*. By de Engelschen *Polior* (*). By D'Anville *Paliro*. De inwoners te *Lundsje* zoeken somtyds op dit anders onbewoond eiland hunne zekerheid.

دوسة

(*) Het schynt het zelfde eiland te zyn, welk Arrianus *Pylora* noemt.

بو موسه *Bumofe.* By de Engelſchen *Bomoſa.* By D'Anville *Abu Muſa.*

طنب نامبوه *Tumb Namiu.* By de Engelſchen *the little Tomb.* By D'Anville *Nabgiu.*

طنب *Tumb.* By de Engelſchen *the great Tomb.* By D'Anville *Tombo.* Dit legt op 26° 12'. poolshoogte. Beide de eilanden Tumb zyn onbewoond.

هنجام *Hindsjam*, een klein onbewoond eiland. De Engelſchen noemen het *Angar.*

De namen جزيرة طويله *Dsjeſiret tauile* by de Arabiers, *Dsjeſiret Drâs* by de Perſen, en *Kiſchme* of *Left* by de Europeërs, betékenen allen maar één eiland (*). Deszelfs legging is volgens de narigten welken in daarvan gekregen heb, op de kaart van D'Anville goed afgebeeld, namelyk, het is lang en ſmal, en genoegzaam maar door een kanaal van de kuſt afgeſcheiden. Op dit eiland vind men verſcheidene kleine ſteden, als لفت *Loft* behoort den Schech van Sêr en den tegenwoordigen Heer van Hormus in 't gemeen. جسم *Dsjisme*, waar naar de Europeërs het geheele eiland genaamd hebben, behoort den Heere van Hormus alleen. باسدو *Baſidu* en andere dorpen behoren eenen Schech ABDILLA van Ben Amſn.

لارج *Laredſch.* By de Europeërs *Larek.* Op dit eiland is goed water.

هرموز *Hormus.* By de Europeërs *Ormus* (†). Op dit eertyds vermaarde, doch thans in weinig aanmerking komende eiland, heeft een gewezen Admiraal van Nadir Schah, met naame MULLA ALI SCHAH, zig onafhanglyk gemaakt. Hem behoort nog een klein gedeelte van het eiland Kiſchme.

بناثها *Benatba* en سلامه *Salâme* zyn twee kleine eilanden by het begin van den zeeboczem. De Engelſchen noemen het *the Coins*, omdat zy van verre de gedaante eens beitels of eener wigge ſchynen te hebben. Salâme legt omtrent op

(*) De Scherif Edris noemt dit eiland جزيرة ابن كاوان. *Dsjeſiret ibn Kawân*, en deszelfs inwoners اباضيه *Abadi. Climat II pars* 6. Nearchus noemt het *Oaracta*, en zegt, dat men hier de begraafplaats des Konings Erythras vind.

(†) Arrianus gewaagt in deze ſtreek van een eiland *Harmozia*, welke oord egter op het vaſte land ſchynt gelegen te hebben. *De Expeditione Alexandri Magni* bladz. 573. Veelligt behoorde de tegenoverleggende kuſt in dien tyd den Heere van dit eiland.

op 26° 26' poolshoogte. De Mohammedaanen hebben het dezen naam gegeven, Wyl zy hier by hunne aankomst in den Persischen zeeboezem *Salam*, dat is, zyt gegroet, zeggen, en op hunne schepen veele vreugde betonen.

Op de westkust van den Persischen zeeboezem legt een klein eiland *Scharedsje* شارج den Schech van Sêr toebehorende. Op eene Engelsche kaart heet het *Zare*. By dit eiland worden veele paerlen gevist, en de Arabische kust is in 't algemeen van hieräf tot Báhhrejn toe vol banken, alwaar paerlöesters gevonden worden.

De legging van het eiland, of veel meer der eilanden بحرين *Báhhrejn;* want by het groote eiland, welk onder dezen naam bekend is, ontmoet men nog verscheidene kleinen, die wel hunne byzondere naamen hebben, doch ook onder het gemelde mede begrepen worden, schynen volgens myne bekomene narigten op de kaart van D'Anville vry nauwkeurig aangewezen te zyn. Ik heb niet kunnen gewaar worden, waaröm men dezen eilanden den naam Báhhrejn, dat is, twee zeën gegeven heeft, en uit wat oorzaak zy van vreemdelingen gemeenlyk alleen by dezen naam gemeld worden. De bewoners derzelven, en de Arabiers op de tegenoverleggende kusten in Láchsa noemen egter het grootste dezer eilanden *Aual* عوال, en onder dezen zelfden naam kan men ze ook in de beschryving van Arabie door Abulfeda leren kennen (*).

Báhhrejn heeft in de laatste eeuwen verscheidene Heeren gehad. Een tyd lang behoorde het den Portugésen. Nadat dezen uit den Persischen zeeboëzem verdre-

(*) *Abulfædæ descriptio Arabiæ* bladz. 3. in de verzameling *Geographiæ veteris scriptoris græci minores, vol III. Præteritis littoribus Mahrab, proficiscetur ad Oman, & Peninsulam Awal & Alkatif &c.* Volgens deze overzetting kan *Awal* het eiland *Bahhrejn* wel niet betékenen. In het oorspronglyke egter leest men جزيرة اوال, en Dsjesiret betekent zo veel men weet gemeenlyk een eiland. Het schynt dat de Heer D'Anville zig door deze vertaling heeft laten misleiden, het gebied *Sêr*, *Aual* noemende.

Niemand ergere zig, dat ik den Arabischen naam van dit eiland niet naar Abulfeda veranderd hebbe. Ik heb my deze en veele andere naamen van dit gewest door eenen koopman te Abuschähhr laten schryven, en de kooplieden schryven de naamen der nabuurige plaatzen gemeenlyk beter, dan de geleerden uit afgelegene gewesten, welken dergelyke naamen alleen van reizigers horen.

verdreven waren, kwam het onder de heerschappy des Schechs van Láchsa. Dezen wierd het door eenen IMAM KULI KHAN, Gouverneur des Konings van Persie op het eiland Hormus, afgenomen. Naderhand maakte zig de Imam van Omân meester er van, doch liet het eenigen tyd daarna voor eene zekere somme den Persen weer over, door bemiddeling eens Schechs MOHAMMED MADSJID, welke ook zo lang de Aghwanen het koningryk Persie beroerden, Stadhouder op Bahhrejn was. Evenwel was er nog een andere als *Hâkim* (commandant) in het kasteel. Na den dood van Schech Mohammed, wierd zyn zoon Schech Achmed genaamd, Stadhouder. Een met naame MOHAMMED KULI KHAN was Hâkim in de vesting, en deze overleverde het geheele gebied aan eenen Schech MOHAMMED EL MADSJID van den stamm' Harrâm te Nabend. Dezen wierd het wederöm door DSJUBBRA EL NASUR Schech te Tähhrîe, insgegelyks een Arabier van den stamme Harrâm, ontnomen (*). Ten tyde als Nadir Schah zelve eene vloot op den Persischen zeeboezem had, bemagtigde TACKI KHAN, Beglerbeg van Fars, het eiland Bahhrejn, en een zekere MUM ES SULTAN wierd aldaar Stadhouder: Zodra egter Täcki Khân met de Persische vloot naar Omân gegaan was, bemagtigde de Schech van Tähhrîe weer het geheele gebied Bahhrejn, uitgenomen het kasteel, waarïn Mûm es Sultân zig zo lang verdedigde, tot dat hy van KHASSEM IBN DSJABER van Asloe, hulpe bekwam, en Dsjubbra weer van het eiland verdryven kon. Toen nu eindelyk de onlusten in Persie algemeen wierden, maakte zig Mohammed ibn Dsjaber van Asloe en den stamm' Harrâm, voor zig zelven meester van hetzelve. Naderhand veroverde MIR NASSER van Benderrîgk, en Schech NASSER van Abuschahhr hetzelve gemeenschaplyk. De eerste verdreef den laatsten van Báhhrejn. De stamm' Harrâm verdreef wederöm den Mîr Nasser. Eindelyk gelukte het den Schech Nasser van Abuschähhr dit eiland wederöm te veroveren, en deze was in 't jaar 1765 Heer van Báhhrejn, nadat hy deswegens nog verscheidene oorlogen met de Hulen en Harrâms gevoerd had.

De eilanden Bahhrejn zouden in oude tyden zo sterk bewoond geweest zyn, dat

(*) Mr. JONES noemt hem in Mahadi Khâns *Histoire de Nadir Schah part. II. p.* 14. CHEIKH EBRAHEH.

dat men op dezelven 565 steden en dorpen geteld hebbe. Thans egter is er op het eiland Aual maar eene stad met eenige vestingwerken, en men zou in 't geheel op dit en alle de daar onder behorende eilanden, niet meer dan 40 of 50 meestendeels slegte dorpen vinden. De anderen zyn dus denklyk geduurende de menigvuldige oorlogen die de uitlanders om dezelven gevoerd hebben, van tyd tot tyd verlaten geworden. De paerlvissery by Báhhrejn is tegenwoordig nog vermaard. Wyl egter de Hulen voor de vryheid om paerlen te visfen, weinig of niets betalen, zo zouden de inkomsten des Schechs van Abuschähhr, zo wel van de paerlvisserye als van de dadels, welken hier in groote menigte wasfen, niet meer dan omtrent een *lak*, dat is, 100000 *Rupie* (ongeveer 66666⅔ ryksdaalders) bedragen, en hiervan moeten nog de vestingwerken, de bezetting en andere amptenaars onderhouden worden. De inwoners op Bahhrejn zyn allen Schiiten, en de landsspraak is Arabisch. Wyl nu ook de Persische geleerden den korân in de grondtaal verstaan moeten, komen veele Persen om hunne studie, voornaamlyk om de Arabische taal te leren, derwaards, en men noemt Bahhrejn uit dien hoofde eene hooge schoole der Schiiten. Verscheidenen, die op dit eiland geweest waren, hebben my verzekerd, dat men aldaar op eene plaats tamelyk ver van de kust op 2 vademen diepte schoon fris bronwater vond, en dat de vissers hier dikwils water om te drinken halen, wanneer zy namelyk onder duiken, en hunnen lederen zak op den bodem der zee vullen.

Verder noordwaards leggen verscheidene kleine onbewoonde eilanden, en niet ver van de stad *Grän* is een welbewoond eiland *Feludsje* فيلجه of فيلك, behorende den Arabieren. D'Anville noemt het *Pelucbe*. De inwoners zyn meest oorspronglyk van Báhhrejn, en leven nog tegenwoordig voornaamlyk van de paerlvisserye by dit eiland.

Onder de veele onafhanglyke Arabische stammen in en aan den Persischen zeeboezem, treft men er veelligt geen éénen aan, welke met de anderen in vrede leeft. Het schynt ten minsten dat zy in 't jaar 1765 allen van den eenen of den and'ren ontrust wierden. Soliman, Schech van den stamm' Kiâb, voerde ten dien tyde kryg tegen Básra, dat is tegen den Turkschen Sultân, tegen den Arabischen stam Montefidsj, tegen den Wekîl van Persie, tegen de Engelsche Oostindische compagnie, en tegen Mîr Mahénna. Mîr Mahénna, Heer van

Benderrigk, voerde kryg tegen de Engelſche en Hollandſche Ooſtindiſche compagniën, tegen den Wekîl van Perſie, tegen den ſtam Kiâb, en den Schech te Abuſchähhr. Schech Naſſer te Abuſchähhr voerde kryg tegen Mîr Mahénna, tegen den Schech te Tähhrîe, en den Schech te Konkûn. De Schech te Tähhrîe voerde kryg tegen Abuſchähhr, Nabend en den Schech van Grän. De Schech te Nabend voerde kryg tegen Tähhrîe en Nachêlo. De Heer van 't eiland Hormus voerde kryg tegen den ſtam Ben Amîn op het eiland Kiſchme. De ſtam Ben Amîn voerde kryg tegen Mulla Ali Schah op Hormus, en tegen den Imam van Omân. Te Tsjaräk was in 't geheel geen opperhoofd, maar verſcheidene Schechs van eene familie twiſtten reeds zedert eenige jaaren, wie van hun de regérende Schech zou zyn. enz.

Daar nu de meeſten van deze kleine ſtammen geſtadig op den Perſiſchen zeeboezem heen en weer zwerven, om zig in de heetſte zomermaanden door de paerlvisſery op de Arabiſche kuſten, en anderzins door handel en visvangſt onderhoud te verſchaffen; zo hebben zy dikwils gelegenheid hunne dapperheid te betonen. Ofſchoon alle deze Arabiers zo menſchlyk zyn, dat ik geloof, men zou by elken dezer ſtammen zo lang in alle zekerheid zyn, als zy het hunne zelven verdédigen kunnen, is het dan evenwel nog niet raadzaam met hunne kleine ſchepen te reizen; want, wanneer dezen door hunne vyanden aangetaſt en veröverd worden, dan word een vreemdeling zo wel geplunderd, als het in dergelyke omſtandigheden by de Europeërs geſchieden zou. Het is derhalven voor een' reizenden Europeër altyd het zekerſte, als hy eene vloot koffyſchepen uit Omân, of een groot ſchip, waarvan er jaarlyks verſcheidenen uit Indie naar den Perſiſchen zeeboezem komen, tot zyne reis verkieſt, wyl de Arabiers met hunne kleine vaartuigen het tegen dezen niet durven wagen.

Ik kreeg eenige berigten, welken de Engelſchen eigenlyk ter onderrigting voor hunne naar Básra varende ſchippers aangetékend hadden. Wyl dezen myns wetens nog niet gedrukt zyn, en wegens hunnen nauwkeurigen geographiſchen inhoud ter verbétering eener kaarte van den Perſiſchen zeeboezem zeer dienſtig zouden kunnen zyn, zal ik dezelven hier byvoegen. Zy ſchynen te Gambrôn geſchreven te zyn.

Wanneer men vanhier onder zeil gaan, en den weg tuſſchen Kiſchme en 't

vaſte

vafte land nemen, doch daarna zig van de kuft verwyderen wil, dan neemt men een' loots tot *Lung* (Lundsje), of *Cung* (Kunk, twee fteden op de Perfifche kuft. Wil men den weg buitenöm Kifchme, namelyk tuffchen dit en het eiland *Larreck* (Laredsj) nemen, dan zeilt men regtover naar Larreek, tot dat men het kafteel op Kischme (van welk eiland eene gevaarlyke bank zig ver in zee ftrekt) naar het N. W. ten N. heeft. Vervolgens zeilt men van 't eene eiland naar 't andere, en men vind genoeg waters. Aan de kuft van Kifchme ontmoet men geen verhindering, tot op den weftlyken hoek van 't zelve, dien men *Baffadore* noemt, en van denwelken eene bank tamelyk ver in zee gaat, doch niet gevaarlyk is, wyl men op dezelve 6, 5 of 4 vademen water vind. Van Baffadore, of den weftlyken hoek van 't eiland Kifchme zeilt men omtrent W. ten Z. 13 tot 14 *Leagues* tot aan 't eiland *Pollior* (Beliôr). Dit is een der hoogfte en klipägtigfte eilanden ten weften van Kifchme. In de gantfche ftreek van Pollior tot *Busheab* (Schech Schaib) ziet men een' hoogen van alle zyden ovaalswyzen berg op de Perfifche kuft. Tusfchen Pollior en het vafte land vind men in de nabyheid van het eiland 10 tot 12 vademen water. Aan de Perfifchen kuft is ook diepe grond, in het midden egter zomtyds maar 3 vademen water, hetwelk in de zeekaarten niet aangemerkt is. Aan de weftzyde van Pollior, namelyk, tusfchen dit eiland en *Nobfleur* (Frur) vind men 40 vademen water. Van Pollior zeilt men 10 tot 11 *Leagues* naar het N. W. tot *Kyem* (denklyk Käs), een lang en laag eiland met veele boomen. Men ziet naderhand nog drie andere eilanden, namelyk: *Induruca* (Hinderabi), *Shittuar* een zeer klein eiland, en ten weften van dezelven, *Busheab*, (Schech Schaib), het weftlykfte eiland tuffchen hier (Gambrôn), en kaap *Berdiftân*. Wanneer *Charrack* (denklyk Tsjaräk) naar 't O. ten N. ½ N. legt, heeft men Inderuca ten Ooften, Shittuar N. ten O. en Busheab tuffchen N. en N. W. en men kan deze eilanden zo veel men wil naderen. Het naafte merkwaerdige land is de berg *Barn*, (*Barn Hill*, veelligt Dahher Asbân). Als men dezen berg naar 't N. ten W. ziet; dan leggen de heuvels op *Kenn* ten N. W. ½ N., en kaap *Noban*, welke zig in een laag punt eindigt, ten ooften. Wil men te *Congoon* (Konkún) inlopen, dan zeilt men in de nabyheid der kuft tot dat de berg Barn omtrent N. O. ½ O. komt en men kan, wanneer kaap Berdiftân naar 't W. N. ½ N. legt, op 8 vademen diep het anker werpen. In het uitlopen vanhier moet men Z. W. ten W. en W. Z. W. houden

den, om de klippen voor kaap Berdistân te vermyden, en in niet minder dan 13 vademen water komen, tot dat men de heuvels op Kenn, insgelyks kaap Berdistân ten noorden krygt, en dus ten zuiden van de klippen is. Alsdan kan men op 11, 10 tot 9 vademen diep weeken grond gaan. Het eiland *Monjilla* hebben wy niet gezien, en ik geloof niet, dat men zulk een eiland in dezen oord vind. Omtrent 33 *Leagues* zuidwaards van kaap Noban is nogthans een eiland, welk men in geen kaarten vind, en dat ik *May* noeme. Ten oosten van dit eiland, op den afstand van 10 tot 4 *Leuagues*, vind men eenen rotsagtigen grond op 14 tot 25 vademen diep. De eilanden *Kenn* en *Zezarine*, welker aanwezen de meesten, welken op dezen zeeboezem geweest zyn, in twyfel trekken, zyn door kapitein MOOR gezien geworden. Kenn legt volgens eene goede waarneming op 27° 54′ en Zezarine op 28° 8′ poolshoogte. Zy leggen ongeveer 6 *Leagues* van de Persische kust, en zyn zo klein, dat men ze niet verder dan op den afstand van 3 tot 4 *Leagues*, zien kan (*). Hy had op den afstand eener *Mile*, (¼ eener Duitsche myl) van Kenn 20 vademen water. Als men de klippen voor Berdistân voorby is; kan men zo diep gaan als men wil. Het naaste hooge land welk men naderhand ziet, is *Halêla*. Dit legt landwaards in. Men kan op de reede van *Busbear* (denklyk Rischähhr) 4 *Miles* van den oever op 6, 5 tot 4 vademen het anker werpen, wanneer men het hooge land Halîla ten O. ten Z. ½ Z., en *Busbear point* ten N. O. oostlyk heeft. Ter dezer plaatze neemt men een' loots als men naar Básra gaan wil. Men kan hier water bekomen, doch het is zeer slegt. Het eiland *Carrack*, (Charedsj), welk 9 of 10 *Leagues* van deze reede naar het N. W. legt, kan men by helder weer vanhier zien. Wanneer men een' goeden wind naar Carrack heeft, zeilt men vanhier naar 't westen, tot dat men 6 of 7 vademen water vind. Alsdan wend men W. N. W. en N. W. naar 't eiland Carrack. Op de reede van Carrack, alwaar de zuidlykste hoek van 't eiland naar 't Z. W. legt, vind men 10 vademen water, doch men moet in alle jaargetyden wat meer noordwaards ankeren, opdat men, wanneer de wind uit het Z. O. komt, tusschen de beide eilanden Carrack en Cargo door zeilen kan. Aldaar heeft men op 6 vademen diep het minste water. Te Carrack

(*) Ebb' en vloed maakt misschien een merklyk onderscheid daarby.

rack vind men zeer goed water, insgelyks lootzen welken de schepen tot Básra brengen.

Poolshoogte der eilanden en andere merkwaerdige plaatzen in den Perssischen zeeboezem.

Plaats	Gr.	Min.
The great Tomb of Tumb.	26°	20′
The little Tomb of Tumb Namiu.	26	13
Bormosa of Bumose.	25	50
Surdee of Schech Sure.	25	52
Pollior of Beliôr.	26	18
Nobfleur of Frûr.	26	10
The high land Charrak, denklyk Tsjaräk.	26	40
Kyen, waarschynlyk Käs.	26	37
Inderuca of Hinderabi.	26	44
Busheab of Schech Schaib.	26	50
Cap Noban.	27	20
The isle of May	25	52
Barn Hill	27	27
Cap Berdistan.	27	49
Humoks of Kenn.	28	12
The high land Halale.	28	50
Bushear Road, vermoedelyk Rischhähr,	28	54
Carrack of Charedsje.	29	12
Bunderech of Benderrigk.	29	16
Cap Bang of 't voorgebergte Bank,	29	50
Bussora Barr, of de bank voor de uitwatering des Euphrats en des Tigris.	29	57
De uitvloed van Schat el árrab.	30	7
Kenn.	27	54
Zezarine.	28	8

Eene andere lyst van de poolshoogte der merkwaerdigste plaatzen in den Perssischen zeeboezem.

Plaats	Gr.	Min.
De haven van Muscat of Maskát.	23°	41′

NB. Vol.

NB. Volgens myne waarnemingen legt dezelve eenige minuten zuidlyker. zie bl. 281.

Plaats	Graden	Minuten
Het eiland voor de haven van Maskát (Fachel)	23°	50′
Cap Jasques.	25	40
Cap Bombarek of Kohumbarek.	26	0
NB. Dit voorgebergte legt volgens myne waarneming op 25° 49′		
Cap Musseldom of Râs Mussendom.	26	24
The great coin, een van de eilanden Benatha en Sâlâme.	26	28
Larrek of Laredsj.	26	53
Ormuse of Hormus.	27	8
De reede te Gambrôn.	27	14
De N. O. hoek van Kischmis of Kischme.	27	1
De Z. W. hoek van dit eiland.	26	34
Angar of Hindsjam.	26	50
The great Tomb of Tumb (bladz. 312.)	26	1
The little Tomb of Tumb Namiu.	26	20
Bomosa of Bumose.	25	58
Surde of Schech Sure.	26	5
Nobfleur of Frûr.	26	13
Pollior of Beliôr.	26	25
The high land Charrek.	26	40
Kyen.	26	37
Inderabia of Hinderabi.	26	44
Shitwar of Shittuar.	26	47
Busheab of Schech Schaib.	26	50
Cap Nabon.	27	30
Het eiland *May.*	25	50
Barn Hill-(veelligt Dahher Asbân?)	27	44
Cap Verdistan of Berdistân.	27	57
Hamocks of Kenn.	28	1
Zezarine.	28	8
The high Land of Halila.	28	55
Het eiland *Kenn.*	27	54

De

De reede te *Carrek* of Charedsj.	–	–	–		29°	20′
De reede te *Bundarek* of Benderrigk.	–	–	–		29	28
Cap Bang. – – –	–	–	–		29	44
Het eiland *Felicha* of Feludsje. –	–	–	–		29	45
De bank voor den mond van Schat el árrab,		–	–		29	57
De uitvloed van Schat el árrab. –	–	–	–		30	6
De ftad *Boffora* of Básra. –	–	–	–		30	30

NB. De laatfte waarneming ftemt met de myne nauwkeurig overëen.

Afftand en legging der gemelde plaatzen tegen malkanderen. Insgelyks volgens de waarneming der Engelfchen.

De eilanden Tumb en Tumb Namiu leggen 6 of 7 *Miles* ($1\frac{1}{2}$ á $1\frac{3}{4}$ Duitfche mylen) W. ten Z. en O. ten N. van malkanderen.

Het eiland Tumb legt 16 of 17 *Miles* ten zuiden 3° ooft van Baffadore, de weftlyke punt op Kifchme.

Het eiland Tumb Namiu is 18 of 19 *Miles* ten zuiden 15° Weft van Baffadore.

Bumofe legt ten zuiden 40 tot 54° weftlyk, en 23 *Miles* van Tumb Namiu.

Beliôr legt ten noorden 44° weftlyk in den afftand 38 tot 39 *Miles* van Bumofe, en 5 *Leagues* ten N. N. O. van Frûr.

Het eiland Schech Suré legt 6 tot 7 *Miles* naar 't zuiden ten oosten van Frûr, en 31 *Miles* naar 't noorden 79° weft van Bumofe.

Kyen (waarfchynlyk Käs) legt 10 of 11 *Leagues* naar 't N. W. ten W. van Beliôr.

Hinderabi legt 8 *Leagues* naar 't N. W. ten W. van Käs.

Schech Schaiib legt naar 't noorden 58° W. van Hinderabi, in den afftand 7 *Leagues.*

Râs Berdiftân legt 40 *Leagues* naar 't N. 47° W. van Schech Schaiib.

De eilanden Kenn en Zezarine leggen 4 of 5 *Leagues* N. ten W. en Z. ten O. van malkanderen.

Busbear Fort (vermoedelyk het oude kafteel Rifchähhr) legt 19 of 20 *Leagues* naar 't N. 33° O. van het eiland Zezarine.

Het eiland Charedsje legt 35 *Leagues* naar 't N. 30° W. van Râs Berdiftân.

Het eiland May legt 33 *Leagues* van Ras Nabon naar 't Z. 2° O.

V. HET LANDSCHAP LACHSA OF HADSJAR.

Dit landſchap heet eigenlyk *Láchſa* of *el Háſſa* الحسا, of *Hadsjar* هجر. Dat gedeelte welk aan den Perſiſchen zeeboezem grenſt word ook nog wel *Bábhrejn* genaamd. Ondertuſſchen verſtaat men tegenwoordig onder den naam Báhhrejn gemeenlyk alleen het eiland *Aual* met de daartoe behorende kleine eilanden, gelyk hiervooren reeds is aangemerkt. Het landſchap Láchſa of Hadsjar grenſt ten ooſten aan den Perſiſchen zeeboezem, ten noorden aan het gebied der Arabieren in de ſtreek van Básra, ten weſten aan Nedsjed, en ten zuiden aan Omân. Men vind aldaar zo wel Schiiten als Súnniten. De inwoners der ſteden, voornaamlyk van die in de ſtreek des Perſiſchen zeeboezems, behoren tot de eerſte, en de Bedouinen, insgelyks de inwoners der ſteden en dorpen in 't binnenſte des lands, tot de laatſte ſecte. Men treft in dit landſchap ook veele Sabaërs of St. Johannis-Chriſt'nen, als meede eenige Jooden aan. Het regt word hier goed gehandhaafd, en de handel is aanzienlyk. De inwoners der kuſten hebben groote inkomſten van hunne paerlviſſeryen, de boeren van hunne dadels, de ſtoffenwerkers van hunnen *Abba* (*), welke in geheel Perſie en Arabie gezogt word, en de Bedouinen van hunne kameelen, waarvan jaarlyks eenige duizend ten verkoop naar Syrie gebragt worden. De ezels uit Láchſa zyn ook beroemd, en worden van vreemdelingen duur betaald.

Dit landſchap was eertyds één wingeweſt des Turkſchen ryks. Doch de Ara-

(*) *Abba* is een wyde overrok zonder armen. Men kan zig de figuur dezer kléding ligt voorſtellen, wanneer men in 't onderſte van eenen koornzak eene opening voor 't hoofd, aan de zyden, openingen voor de armen maakt, en dan den zak voor van onderen tot boven opſnyd. Ik zag te *Zobeir* of oud Básra eenen blinden ſnyder, welke meer dan 20 jaaren zonder het dagligt te kunnen aanſchouwen, egter door zyn handwerk den koſt gewonnen had. Dus is er geen groote kunſt van noden om eenen Abba te maken. Ik kan in 't voorbygaan nog aanmerken, dat ik te Schiras eenen blinden mandenmaker gezien heb, die zyn brood door den arbeid zyner handen verdiende. Wanneer men hieruit een algemeen beſluit maken wilde, zo kan men zeggen, dat de Arabiers en Perſen zonder nood niet bédelen. Maar men vind zo wel onder deze als onder andere natien ook groote luiaards.

Arabiers hebben de Pachâs reeds voor veele jaaren van hier verdreven, en men vind thans van deze natie in de provintie Láchſa maar eenige weinige familien, welken men de nakomelingen der Pachâs noemt, en zig nog ſteeds door de Turkſche kleding van de Arabiers onderſcheiden. Dezen bezitten tegenwoordig nog wel groote goederen, doch hebben geen deel aan de regéring, maar dit gantſche geweſt behoort Beni Châlêd, eenen der magtigſte ſtammen in geheel Arabie, welke zig in de woeſtyne zo ver uitbreid, dat hy zomtyds de karavanen tusſchen Bagdad en Háleb ontruſt. De thans regérende Schech heet ARÄR.

Het grootſte gedeelte van dit landſchap is door Bedouinen, en dus door verſcheidene Arabiſche ſtammen, welken de opperheerſchappy des ſtamm' Beni Châlêd erkennen, bewoond. Men vind in 't zelve ook verſcheidene ſteden, als: Láchſa, 't verblyf des Schechs. Deze ſtad is groot en wel bebouwd. Men zou ze ook Hadsjar noemen, doch veelligt is Hadsjár eigenlyk maar de naam der provintie, en niet de naam eener ſtad in dit geweſt. Van de andere inlandſche ſteden en dorpen van dit landſchap heb ik geen narigten bekomen. Maar aan den Perſiſchen zeeboezem legt:

قطيف *Katîf*, eene aanzienlyke ſtad en zeehaven, omtrent 5 duitſche mylen van Aual of Bahhrejn. De inwoners derzelven zyn Schiiten, en meeſtendeels vlugtelingen van 't gemelde eiland. Zy genéren zig nu nog van de paerlviſſery, en, wanneer zy zelven niet zo ryk zyn, dat zy op hunne eigene koſten viſſen kunnen, dan laten zy zig tot dezen arbeid voor eene zekere betaling van vreemde kooplieden, die zig wegens den paerlvangſt in de vier heetſte maanden gewoonlyk hier ophouden, gebruiken. Men ziet hier nog overblyfzels van een oud Portugeeſch kaſteel. De lugt in dit geweſt word in het heete jaargety voor ongezond gehouden. Men noemde Katîf ook Schat. Ik ben egter niet zeker, of de laatſte naam niet eigenlyk de kuſt in 't algemeen betékend. *Tarud* legt niet ver van Katîf en op een (Dsjesîre) eiland (*).

قطر *Gattar*, eene haven op deze zelfde kuſt, tegen over het eiland Bahhrejn. De

(*) Abulfeda hoorde, Tarud zy ten tyde der ebb' een half eiland, en wierde by den hoogſten vloed een eiland. Zulke plaatzen zyn aan de kuſten, alwaar de vloed hoog ryſt, gelyk in den Perſiſchen zeeboezem, niets zeldzaams.

De inwoners dezer ſtad betalen jaarlyks 3000 rupie voor de vrye paerlviſſery op de kuſten van Bahhrejn, aan den Schech te Abuſchähhr. De naam dezer ſtad zal hier onder weer voorkomen. Dus behoort zy veelligt niet tot het gebied van den ſtamm' Beni Chaled.

عجير *Adsjär*, eene andere kleine haven in deze ſtreek.

كويت *Koueit*, eene ſtad en zeehaven 3 dagreizen van Zobeir of oud Báſra, en niet ver van *Chór Abdilla*, eenen langen zeeboezem ten weſten van de uitwatering van Schat el árrab. De Perſen, en in het algemeen de uitlanders, noemen deze ſtad قرين *Grän*, een naam, welke veel overeenkomſt heeft met *Gerra*, waarvan Plinius (*), en andere oude ſchryvers gewagen. Deze ſtad zou 800 ſchepen hebben. Haare inwoners genéren zig voornaamlyk met de paerlviſſerye op de kuſten van Bahhrejn, en met den visvangſt. Het getal der inwoneren rekent men gemeenlyk op 10000. Doch in het heetſte jaargety, wanneer een groot gedeelte van hun zig in de ſtreek van Bahhrejn ophoud, en veelen der overigen met kameelen voor de karavanen naar Damásk, Háleb en naar andere plaatzen reizen, rekent men het getal der inwoneren te Koueit of Grän niet boven de 3000. De alhier regérende ſtam Arabiers is van *Beni Otba*, maar evenwel den ſtamme Beni Châled te Láchſa onderworpen. Het ſchynt dat de ſtam Otba zomtyds tragt zig onafhanglyk te maken; want men zeide, dat de inwoners te Grän, wanneer de Scheeh van Láchſa met een leger tegen hen aanrukt, hunne zekerheid op het eiland Feludsje, welk tot hun gebied behoort, zoeken. By Grän is nog een Portugeeſch kaſteel. Den Schech te Grän behoort ook *Harar adiln*.

جبره *Dsjahbere*, eene verwoeſte ſtad eene dagreize noordwaards van Grän, legt vermoedelyk ook in zyn gebied.

Tusſchen het gebied der Arabieren Beni Châled en het landſchap Omân woont een groote ſtam *Al Muſillim* ال مسلم, onder welken de volgende plaatzen ſtaan, als: قطر *Gattar*, حويله *Huäle*, يوسفيه *Juſofie* en فريحه *Faräha*. Een ſtam met name *Beni As* woont ook in dezen oord, hy is egter niet magtig, en zyn land is zo ſlegt, dat zyne nabuuren juiſt ook geen reden hebben het hem te benyden.

VI.

(*) In 't VI boek 32. Strabo XVI boek, bladz. 885.

VI. HET LANDSCHAP NEDSJED.

Dit groote landſchap ſtrekt zig uit van Láchſa of Hadsjar, en het Arabiſche Irâk of Arâk naar 't weſten tot Hedsjâs, en van Nedsjerân en Kachtân, dat is, van Yemen, naar 't noorden tot aan de woeſtyne van Syrie. Het grootſte gedeelte daarvan word door Bedouinen of omzwervende Arabiers bewoond. Dat deel egter, welk in eenen bepaald'ren zin Nedsjed genaamd word, is bergagtig en vol ſteden en dorpen, en er zyn zo veele kleine heerſchappyën, dat ſchier elke ſtad door eenen vryen en onafhanglyken Schech geregeerd word. Ondertuſſchen hebben veelen van hun, ten tyde, als de Scherifs nog magtiger waren, zomtyds ſchattingen aan Mekke moeten betalen. De bergagtige ſtreek van Nedsjed is vrugtbaar aan allerleie vrugten, byzonder aan dadels. Doch men vind er weinig vloeden, en zelfs de vloed, welke op de kaart van d'Anville aangemerkt word, is een *wadi*, en heeft geen water dan na eenen ſterken regen. De Arabiers van dit geweſt zyn dus genoodzaakt hun water in diep gegravene putten te zoeken, en uit dien hoofde is de akkerbouw alhier zeer bezwaarlyk.

In het landſchap Nedsjed نجد in den bepaald'ren zin, zyn byzonder twee provintiën merkwaerdig, namelyk *El áred* العارض en *El cherdsje* الخرج. De provintie El áred grenſt ten ooſten aan 't landſchap Hadsjar, en men vind daarin: الدرعيه *Daraie*, een gebied welk oudtyds *Wadi Hanife* وادي حنيفه genaamd wierd, en thans onder dien naam nog bekend is. Hiertoe behoort: العيينه *El aijäne*, eene ſtad die in de laatſte jaaren door eenen ABD UL WÁHHEB, van welken hierna gewaagd zal worden, beroemd geworden is. المنفوحه *Munfuha*, eene andere ſtad in dezen oord.

Verder rekent men tot El áred: المجمعه *Medsjemda*, الحرمه *Hörme*, الجلاجل *Dsjeladsjil*, الروضه *Roda*, ثرمده *Turmade*, شكره *Schakgra*, وشجر *Uſchädsjir*, الغاط *Elghad*, الزلفي *Silfia*, توبم *Tuwêm*, القصب *el Kuſſab*, Dum, بريده *Bräde*, مراط *Murâd*, حرمله *Härmâle*, المذنب *Mädneb*, جبرين *Dsjebrin* (*). Deze laatſte ſtad legt op de grenzen van Hadsjar.

De

(*) Abulfeda beſchryft de legging van deze plaats, welke hy جبرين noemt, naauwkeuriger.

De provintie el Cherdsje legt in 't zuidwestlyke deel van Nedsjed, en dus op de grenzen van Yemen, en strekt zig aan de oostzyde van Hedsjas, ver noordwaards uit. Hiertoe rekent men: الاعامه *El amâme* of *Imâme*, eene stad welke reeds ten tyde Mohámmeds door MOSEILÂMA, die zig voor een propheet uitgaf, beroemd was. Het gebied waarin dezelve legt heet *Surfa*.

Tot deze provintie behoort verder: الدلم *Diläm*, الحريق *Harîk*, الافلاج *El äfflaidsje*, ليلا *Leila*, بديع *Bodiá*, الحوطه *Hauta*, ضبيعه *Dobäa*, سلميه *Salémia*. Deze laatste stad legt op de grenzen van Yemen. De Scherîf Ed drîs maakt gewag van dezelve, en van veele andere steden van dezen oord.

مجرن *Mädsjeren* en معكال *Mákâl*, leggen in het noordlyke deel van Nedsjed, niet ver van den berg *Schâmer*.

عنيزه *Anäse*, عشيره *Aschäre* en *Kasim* leggen 10 dagreizen van Básra.

De berg *Schâmer* جبل شمر, welke mede tot het landschap Nedsjed in den ruim'ren zin gerekend word, legt maar 10 dagreizen van Bagdad. Op denzelven vind men: حايل *Hail*, موكك *Mükek*, كفار *Kafâr* en بقعه *Boká*.

Even dus word ook eene bergagtige streek *Dsjôfâl Sirhân* الجوف ال سرحان, tusschen den berg Schamer en Schâm (Syrie), mede onder Nedsjed gerekend. Aldaar vind men: سكاكه *Skake* en دومه *Duma*. De laatste stad heeft naar de mening van den Heere D. Büsching haaren naam van ISMAELS zoon. I boek Moses XXV, 14. I Chron. I, 30. By Abulfeda word zy *Dowmata 'lgiandal* genaamd.

De Arabiers in Nedsjed zyn tegen vreemdelingen al zo min wreed en gruwzaam, als de andere Arabiers, en niet minder herbergzaam. Wyl men egter in dit landschap zo veele onafhanglyke heerschappyën aantreft, welken allen door hunne eigene Schechs geregeerd worden, zo kan men ligt denken, dat een reiziger in deze gewesten weinig zekerheid te wagten heeft. Elke Schech tragt van de reizigers zo veel voordeel te trekken, als hy kan, en daar zy onder malkand'ren schier gestadig kryg voeren, zo worden dezen zomtyds aanstonds van diegeenen, by dewelken zy het eerst komen beroofd, opdat zy door hetgeen zy by

Jabri, zegt hy, maakt met *Láchsa* of *El hassa* en *Imâma* eenen gelykzydigen triangel, waarvan elke zyde 3 dagreizen lang is.

by zig hebben hunne nabuuren niet verryken zouden. Vreemdelingen en ryke kooplieden kunnen het by deze omſtandigheden niet wagen, met hunne goederen door dit land te trekken. De pelgrims karavanen, welken jaarlyks van Omân en Láchſa naar Mekke reizen, beſtaan meeſtendeels uit bédelaars, of uit lieden, die geduurende hunne reis als behoeftigen willen aangezien zyn. De karavane, welke jaarlyks met veele ryke Perſen van Bagdad naar Mekke door een deel van Nedsjed trekken moet, is verpligt naar evenredigheid haarer grootte, even zo veele geſchenken, tol of weggelden aan de Arabieren te betalen, als de Turkſche, Egypteſche en Maggrebineſche karavanen, welken door Hedsjas reizen. Doch zou men vermoeden, dat de ſteden in Nedsjed onder malkanderen, en met de nabuurige ſteden in Hedsjâs, Yemen en Hadsjar, eenen tamelyken handel dryven, en dat het derhalven ook voor eenen reizenden Europeër mogelyk zy, dit binnenſte deel van Arabie te zien.

Men wilde te Báſra verzékeren, dat een jonge Arabier in Nedsjed niet trouwen mogt, voor en aleer hy zyne dapperheid, door eenen vyand te doden, getoond hadde (*). Dit is denklyk grootſpraak, ten zy men onder de vyanden ook de wilde dieren begrype, en dan nog word deze wet niet ſtipt in agt genomen, wyl naar alle gedagten de Arabiers van dit geweſt al zo haaſtig zyn om hunne kinders by tyds uittetrouwen, als de overige Ooſterlingen.

De inwoners der ſteden en dorpen in Nedsjed waren eertyds, eenige weinige Sabäers of St. Johannis-Chriſt'nen en Jooden uitgezonderd, allen Súnniten, en, zo als een deel Mohámmedaanen in Hedsjar, iev'rige aanhangers van Hánbali. Zedert eenige jaaren is er in de provintie El árad eene nieuwe ſecte, of liever een nieuwe godsdienſt te voorſchyn gekomen, die veelligt door den tyd groote veranderingen in den tot hiertoe belédenen godsdienſt en in de tegenwoordige regéringsvorm der Arabieren zou kunnen verwekken. De ſtigter van dezen nieu-

(*) Tacitus merkt iets dergelyks aan van de Catten, eener natie die in Heſſe woonde, dat zy namelyk hunne hairen niet mogten afſnyden, voor dat zy eenen vyand gedood hadden. Hierby herinner ik my gehoord te hebben, dat de jonge Arabiers van eenige ſtammen tuſſchen Básra en Damásk ook hunne hairen op het voorhoofd moeſten laten waſſen, tot dat zy eene roemwaerdige daad verrigt hadden. Ik hield het toen voor eene fabel, en heb daaröm verzuimd, de naamen der ſtammen, in dewelken deze gewoonte plaats heeft, opteſchryven.

nieuwen godsdienst was zekere ABD UL WÁHEB. Hy was in Nedsjed geboren, en leide zig in zyne jeugd op de Arabische wetenschappen in zyn vaderland toe. Hy leefde naderhand verscheidene jaaren te Básra, en reisde ook naar Bagdad in Persie. Na zyne terugkomst in Nedsjed verspreidde hy zyne nieuwe gevoelens omtrent den godsdienst onder zyne landslieden, en hy had het geluk in de gunst te geraken van verscheidene Schechs in de provintie El áred. De onderdaanen zyner vrienden, der onafhanglyke Schechs, volgden het voorbeeld hunner Regeerders, en wierden insgelyks aanhangers dezer nieuwe leere. Eenigen der nieuwbekeerde onafhanglyke Schechs, welken van te vooren gestadig kryg met malkanderen gevoerd hadden, wierden door bemiddeling van Abd ul wáheb, vrienden, en kwamen te zamen overëen niets van gewigt te ondernemen, zonder hunnen Apostel geraadpleegd te hebben. Hierdoor nu wierd het evenwigt onder de kleine vorsten in El áred ten eenemaale gebroken. Verscheidene Schechs, die van te vooren maar even tegen hunne nabuuren bestand waren, konden nu der vereenigde magt van zo veelen in 't geheel geen wederstand bieden, en de oorlogen wierden steeds heviger, wyl het gemeene volk van weerskanten geloofde, dat het om den godsdienst vervolgd wierd, en dat het verpligt was denzelven tegen de ketters, of tegen de hardnekkige ongelovigen, welken in de oude vermeende dwalingen volharden wilden, te verdédigen.

Nadat Abd ul wáheb zig een groot gedeelte van El áred onderworpen had, en de overige Schechs, welken nog wederzyds twistingen hadden, niet meer in staat waren, zig tegen zyne wapenen te verzetten; zo riepen zy Arär, den Schech van Láchsa tot hunnen bystand. Deze oordeelde niet alleen verpligt te zyn, zynen geloofsgenooten hulpe te verlénen, maar hy zelve had reden te dugten, dat deze nieuwe geestdryvers magtig genoeg zouden worden, om ook zyn gebied te komen bezoeken. Het eerste leger welk de Schech Arär naar El áred zond, wierd verslagen. Hy kwam naderhand zelve (gelyk men zegt) met een heir van 40000 mannen, met 4 oude Portugésche of Turksche kanonnen en een mortier, en belégerde Abd ul wáheb in eene bergvesting in Daraie, ik geloof te Elaijäne. Wyl hy egter zyn grof geschut niet naar behoren wist te gebruiken, en zyne lieden te digt onder de vesting voerde, wierd hy door het klein geweer der belégerden zo wel ontvangen, dat zyn leger in wanorde geraakte, en weer naar Láchsa terugkeren moest.

Ik

Ik heb in myne beſchryving van Yemen aangemerkt, dat Mékkrami, de Schech te Nedsjerân ook eene nieuwe ſecte geſtigt hebbe. Een uit Láchſa, met welken ik in Perſie reisde, wilde bewéren, dat beiden, Abd ul wáheb en Mekkrami eenerleie grondbeginzels in den godsdienſt hebben, en dit is niet onwaarſchynlyk. Ten minſten ſchynen zy goede vrienden te zyn; want, Mekkrami is zeker in gantſch Arabie wegens zyne dapperheid vermaard. Doch zyn leger is naar myne gedagten te klein, dan dat hy daarmede ongehinderd door het ſterkſt bewoonde geweſt van het groote landſchap Nedsjed, trekken, en naderhand zulk eenen magtigen vyand als Beni Châled zou hebben kunnen aantaſten. En dit is egter werklyk in den jaare 1763 of 1764 gebeurd. Ik geloof derhalven, dat Mekkrami zig toen met het leger van Abd ul wáheb of veeleer van zynen zoon Mohámmed, vereenigd had, gelyk de gemelde Arabier uit Láchſa my verzekerde. Ondertuſſchen wilde men te Báſra bewéren: dat Mékkrami en de aanhangers van Abd ul wáheb geen vrienden waren, ja dat de eerſte na zyne terugkomſt uit Láchſa, met 700 man een leger van 3000 man in El áred verſlagen, en de Schechs van dit landſchap genoodzaakt had, niet alleen eene groote ſomme gelds gereed te betalen, maar ook zig te verbinden vervolgens jaarlyks eene ſchatting te geven. Veelligt had Abd ul wáheb een verdrag met Mekkrami, gelyk de Súnniten in Nedsjed met den Schech van Láchſa, gemaakt, en zo was het niet onwaarſchynlyk, dat beiden, Abd ul wáheb en Mékkrami verſcheidene Schechs in de provintie El áred en El cherdsje onderworpen hadden. De Schechs in El áred, welken den ouden godsdienſt nog aankleefden, zyn door de party van Abd ul wáheb zodanig in 't nauw gebragt, dat zy, toen ik te Báſra was, aan alle de nabuurige Arabieren om byſtand geſchreven hadden.

Wyl ik geen gelegenheid vond, met de aanhangers der ſecte van Abd ul wáheb kennis te maken, zo kan ik ook van de gronden van hunnen godsdienſt niets met zekerheid zeggen. De Súnniten zyn hunne vyanden, tragten hunnen godsdienſt, gelyk het gemeenlyk gaat, van den ſlegten kant te doen beſchouwen. Zy willen ze gehaat maken, of ook wel den vreemd'lingen wys maken, dat het onderſcheid tuſſchen de nieuwe en oude ſecte niet groot zy. Onder de laatſten kan ik eenen geleerden te Báſra tellen, welke beweerde, dat de aanhangers van Abd ul wáheb, nog ſteeds Mohámmed hunnen profeet noemen, dat zy bidden en vaſten gelyk de andere Mohámmedaanen, en dat het onderſcheid tuſſchen

hen en de Súnniten alleen daar in bestaa, dat zy derzelver heiligen niet erkennen willen. Hierüit zou men oordélen, dat Abd ul wáheb niets dan de zuiv're leer der Súnniten geleerd hebbe. Dan de grootste geestlyken van deze secte bestraffen wel het gemeen niet, wanneer het al eens eenen heiligen aanroept; doch zy billyken al zo min het aanroepen van Mohámmed, dan van andere gewaande heiligen. Elk moet naar hunne grondleer zyn gebed alleen tot GOD rigten. Een zeker Schech, die van zyne jeugd af aan in de woestyne herömgereisd had, en by gelegenheid, dat hy zyne kameelen aan kooplieden verhuurde, niet alleen de voornaamste steden in Nedsjed, maar byna in gantsch Arabie gezien had, wilde beter onderrigt zyn. Deze gaf voor, Abd ul wáheb onderwees zynen leerlingen GOD als den Schepper en Regeerder aller dingen te eeren en aantebidden; en verbood hun in hun gebed noch Mohámmed, noch eenen anderen profeet of heiligen hoe genaamd, en zelfs zynen eigenen naam te gedenken, wyl dit aanleiding tot afgoderye konde geven. Mohámmed, Christus, Moses en veele duizend anderen, ~~die de Súnniten onder het getal der~~ profeeten stellen, zou hy enkeld als groote en waerdige lieden aanmerken, welker geschiednissen men zonder te zondigen, lezen en horen mag. Hy zou egter ontkennen, dat er ooit door godlyke ingeving, of door den engel Gabriel boeken zyn geschreven. Ik weet niet in hoe ver men zig op de berigten dezes Arabiers verlaten kan; want de Bedouinen noemen zig wel Mohámmedaanen, zy bekommeren zig egter gemeenlyk noch om Mohámmed noch om den korân, en ik zou daaröm haast geloven, dat myn Schech van deze leerstellingen niet vreemd ware. Abd ul wáheb zou het voor zondig houden, wanneer iemand in een groot gevaar eene gelofte doet, dat hy iets den armen geven zal, indien hy het gevaar gelukkig ontkomt. Dit is my egter niet waarschynlyk, om deze reden, wyl zyne nabuuren, de Súnniten, in een gevaar buitengemeen aandagtig zyn, veele aalmoessen beloven te geven, en ook hun woord houden. Hy zou eenen belédigden vryheid geven den belédiger te doden, zonder daartoe verlof van de Overheid af te wagten. Veelligt hebben de nabestaanden eens vermoorden maar verlof het bloed deszelven aan den moordenaar of zynen bloedvrienden te wreken.

Na den dood van Abd ul wáheb is zyn zoon Mohámmed des vaders voetstappen opgevolgd, en is thans genoegzaam Paus in El áreb. Hy word wel als een geestlyke aangezien, en de verscheidene kleine heerschappyën worden ingevolge den

naam,

naam, nog steeds door hunne Schechs geregeerd. Mohámmed ibn Abd ul wáheb egter is hun aanvoerder. Hy eischt reeds van alle zyne onderdaanen zekere schattingen onder den naam van *Sikka* of onderstand tot onderhoud der armen, en ter verdédiging van zynen godsdienst tegen allen, welken hy voor ongelóvigen houd. De Súnniten, welken zo halstarrig zyn, dat zy den godsdienst hunner voorvad'ren niet afstaan willen, worden door hem en zyne aanhangers zodanig onderdrukt, dat reeds veelen hun vaderland verlaten, en in vreemde landen hunne vryheid en zekerheid gezogt hebben. Te Zobeier, een dorp welk 1½ of 2 Duitsche mylen Z. W. ten Z. van de tegenwoordige stad Básra, en op dezelfde plaats legt daar het oude Básra gestaan heeft, waren voor korten tyd nog maar zeer weinige huizen, doch thans is het door de vlugtelingen uit El áred tamelyk aangebouwd.

VII. HET LANDSCHAP HEDSJAS.

Dit landschap grenst ten oosten aan Nedsjed, ten noorden aan den zeeboezem van Akaba, en misschien aan de woestyne van Syrie, ten westen aan den Arabischen zeeboezem, en ten zuiden aan Yemen. Ik heb van dit landschap verder niets dan de kusten gezien. Doch volgens hetgeen ik er van gehoord heb, zo is de natuurlyke gesteldheid van deszelfs grond ten deelen wel zo goed als in Yemen. Landwaards in vind men veele vrugtbaare bergagtige gewesten, en aan den zeekant vlak en effen land, welk op zommige plaatzen door vloeden, die zig in de bergägtige streeken verzamelen, ook vrugtbaar kan gemaakt worden. De Sultân te Constantinopole wil zig de opperheerschappy over deze groote provintie van Arabie toeschryven. Men bekreunt zig egter aldâar indedaad weinig om zyne magt, maar de heerschappy des Scherîfs te Mekke, welke juist wel als een leenheer van den Sultân kan aangemerkt worden, is nog steeds aanzienlyk, en 't ov'rige gedeelte van Hedsjâs staat schier gantschlyk onder volstrekt onafhanglyke Arabische Schechs. De heerschappy des Sultâns in Hedsjâs, bestaat eigenlyk alleen daarin: 1) dat de Turksche karavanen, of veeleer heiren, jaarlyks eenmaal genoegzaam met ge-

weld door dit landſchap trekken. 2) Dat hy geduurende de weinige dagen, dat de pelgrims zig te Mekke bevinden, door zynen Pacha, welke de karavane van Syrie bygeleid, den regérende Scherîf af, en een' and'ren van dezelfde familie in zyne plaats ſtellen kan. 3) Dat hy eenen Pacha van drie paerdenſtaerten in de ſtad Dsjidda houd, die zig egter niet onderſtaan zal alleen met zyn gevolg, welk anders talryk is, naar zyn ſtadhouderſchap of weer terug te gaan, maar altyd in gezelſchap met de groote pelgrims karavane reiſt. 4) Dat een gedeelte der bezetting te Mekke, Medîna en Janbo uit Turkſche ſoldaaten beſtaat. 5) Hebben de Turken in verſcheidene kleine kaſteelen by de bronnen aan den weg van Egypte en Syrie tot Mekke, bezettingen tot zekerheid van hunne karavanen. Men hoort ondertuſſchen niet, dat zy deswegens iets over de daarby leggende ſteden en dorpen te bevélen hebben.

De Arabiers zouden dus de Turken ras uit Hedsjâs verdryven kunnen, indien de vriendſchap des Sultâns hun zelven niet voordelig ware. De Turken zenden jaarlyks uit hunne bekende bygelovigheid, zulke verbazende groote ſommen naar Mekke, dat ſchier alle de inwoners dezer ſtad, en alle de nakomelingen Mohámmeds in Hedsjâs daarvan een zeker inkomen als *Gaddam el Kába*, of bedienaars der kába hebben; een tytel welke hun toekomt, wyl zy in het heilig gebied wonen, en niet wyl zy eenige bedieningen by de kába hebben. Daarënboven gaan jaarlyks 4 of 5 ſchepen voor rékening des Sultâns met koorn, ryſt en andere levensmiddelen geladen, voor de ſteden Mekke en Medîna, van Sues en Koſſîr naar Jánbo en Dsjidda. En ten tyde, wanneer de pelgrims te Mekke zyn, word op koſten des Sultâns zo veel water als op 2000 kameelen gevoerd kan worden, omniet uitgedeeld, enz. Zelfs de zwervende Arabiers hebben groote inkomſten van de Turken. Want niettegenſtaande de karavanen door eenen Pacha uit Syrie, en eenen Begk uit Egypte, van dewelken elk eene menigte ſoldaaten by zig heeft, bedekt worden; zo moeten zy evenwel nog groote geſchenken aan de Arabieren geven, door welker gebied zy trekken, indien zy hunne reis geruſt en ongeſtoord voortzetten willen.

Op den Arabiſchen zeeboezem heeft de Sultân geen meer gezag dan in Hedsjas. Nogthans moeten de Turken niet over de Arabiers, maar over hunne eigene onkunde klagen, wanneer hunnen koophandel in dit geweſt in eenen zo ſleg-

ſlegten ſtaat is. Men hoort hier niets van zeerovers, en indien er werklyk ook al eenigen mogten zyn, dan zyn het alleen zulken, die kleine vaartuigen kunnen aantaſten, en van dezen hebben de Turken met hunne groote ſchepen niets te dugten. Wyl de Arabiſche kuſt vol van zogenaamde coralen banken is, en de ſchippers alhier nog ſteeds naby land zeilen, reiſt men ter zee miſſchien nooit met meerder gevaar dan met de Káhiraſche ſchepen. Midden op den Arabiſchen zeeboezem egter zal de reis van Dsjidda tot Sues denklyk niet gevaarlyker zyn, dan van Bab el mándeb tot Dsjidda, en hier bedienen zig de Europeſche ſchippers niet eens van een' loots. Wyl de wind op dezen zeeboezem 6 maanden uit het noorden, en de 6 andere maanden uit het zuiden waait; zo zou het een' ervaar'nen Europeſchen ſchipper gemaklyk vallen, in minder dan een jaar van Sues naar Indie en weer terug te komen. Maar de Turken ſchynen te trots, en in de zeevaart te onkundig te zyn, om in vreemde landen handel te kunnen dryven. Zy doen in een jaar met de Káhiraſche ſchepen maar eene reis van Sues tot Dsjidda. om de koffyboonen, welken de Arabiers uit Yemen, en het lynwaat, de ſpeceryën, het reukwerk, enz. dat de Indiaanen, en gedeeltlyk de Engelſchen van Surát, Madras en Bengalen derwaards brengen, aftehalen. Zy reizen van Sues af in dien tyd als de wind noordlyk is, en komen in 17 of 20 dagen naar Dsjidda, nadat zy alle avonden, alleen op den korten weg van Râs Mohámmed tot aan het eiland Haſſâne uitgezonderd, het anker geworpen hebben. Tot de terugreis hebben zy gemeenlyk ten minſten 2 maanden van noden, en zeilen nooit 's nagts. Den overigen tyd van het jaar leggen deze ſchepen of te Sues of te Dsjidda. Welke ſlegte zeelieden de Turken in dezen oord zyn, kan men daarüit afnemen, dat de herömzwervende Arabiers, welken omtrent Tôr wonen, ten tyden als wy te Káhira waren, een met weit geladen ſchip des Sultâns plunderden. Zy namen den ſchipper en andere aanzienlyke Turken, welken aan land gegaan waren om zig te verluſtigen, gevangen, en maakten zig met viſſersbooten van Tôr meeſters van het ſchip. Ik weet dus niet of de Turken op deze zee uit vrees voor de in de woeſtyne zwervende Arabiers altoos als in karavanen, namelyk in gezelſchap, reizen, of dat het daaröm geſchied, opdat hunne karavanen, welken de waaren van Káhira naar Sues brengen, zo ſterk worden, dat zy zig in de woeſtyne te-

 gen

gen de Bedouinen verwéren kunnen. Toen wy reisden, zeilden 4 schepen tevens van Sues af, en ik hoorde, dat maar zelden één schip alleen afvaart.

De Turksche Pachâs plegen anders van de inkomsten hunner provintiën jaarlyks iets aan den Sultân te betalen, doch het is waarschynlyker, dat de Pacha te Dsijdda jaarlyks eene zekere somme van den Sultân ontvangt, dan dat hy iets aan hem betaalt: want hy heeft buiten de muuren van Dsjidda over geen een eenig dorp in Hedsjâs iets te gebieden. De beide eilanden en steden *Sauâken* en *Massaua*, die op de kusten van Habbesch leggen, staan wel onder hem, doch zy kunnen hem niet veel opbrengen. Zyne inkomsten bestaan voornaamlyk in de helft van den tol te Dsjidda, en dezen zyn nauwlyks toereikende om daarvan alle zyne huisbenden en bedienden te onderhouden, en eene zo kostbaare reis te doen. De Pachâs merken het ook gemeenlyk als eene ongenade des Sultâns aan, wanneer zy bevel krygen naar Dsjidda te gaan. Een Kíchja pleeg in andere provintiën enkel en alleen van den Pacha aftehangen. Doch de Kíchja te Dsjidda schynt zyne bediening van den Sultân te hebben, en dit is eenigzins noodzaaklyk, wyl de Pachâs zelden de Arabische taal spreken, en gemeenlyk vanhier weer terug geroepen worden, voor dat zy het land kunnen leren kennen.

De stad Dsjidda legt digt aan den Arabischen zeeboezem op 21°. 28'. poolshoogte. Zy is met eenen muur omgeven, welke aan de zuidzyde op zommige plaatzen zodanig vervallen is, dat men over denzelven vry uit en ingaan kan, en eene batterye op den uitersten hoek aan de haven is ook geheel onbruikbaar geworden. Buiten de stad aan den weg naar Mekke ziet men nog eenige torens van weinig aanbelangs. Maar op de plaats by de woning van den Pacha digt by de haven leggen nog eenige stukken geschut, waarmede de aankomende en afgaande schepen begroet worden. De huizen der kooplieden aan den zeekant zyn gedeeltlyk van zogenaamde coralen steenen, welken tot bouwen zeer bekwaam zyn, en eene goede vertoning maken. Doch een groot gedeelte der stad is enkel met slegte Arabische hutten bebouwd. Voor en in de haven zyn groote coralen banken, weshalven de schepen verre van de stad moeten ankeren, en digt by de stad is ten tyde der ebbe zo weinig water, dat geladene booten in zekere maanden op den vloed moeten wagten, om van en

naar

naar de ſtad te komen. Men beſpeurt hier behalven de dagelykſche ook eene jaarlykſche ebb' en vloed. Het water in den Arabiſchen zeeboezem ryſt namelyk by lang aanhoudende zuidlyke winden zo hoog, dat het alsdan by de ebb' hoger ſtaat, dan na lang aanhoudende noorden winden by den hoogſten vloed. De dagelykſche vloed ryſt nauwlyks een' voet. By myne reisbeſchryving zal men eene grondtekening van Dsjidda vinden.

Op de kuſt van Hedsjas zyn maar weinige ſteden en dorpen, maar des te meer ankerplaatzen, alwaar ook ſchepen van 40 tot 50 ſtukken zeker leggen kunnen. Het ſchip, waarmede wy van Sues naar Dsjidda reisden, was van deze grootte. Wyl deze kuſt in Europa nog byna geheel onbekend is, zal ik niet alleen de naamen van alle de ankerplaatzen, maar ook van alle de bergen, en coralen banken, die de reizigers tuſſchen Dsjidda en Sues gemeenlyk ontdekken, hier kortlyk aanhalen. Ook zal ik op de XX tafel eene kaart geven, welke ik van den gantſchen Arabiſchen zeeboezem ontworpen heb, en die, zo ik my niet zeer bedriege, den liefhebberen der aardrykskunde aangenaam zal zyn. Daarby moet men aanmerken, dat ik de Arabiſche kuſt van Sues tot Bab el Mándeb, voor 't grootſte gedeelte zelve gezien, en de legging van veele plaatzen volgens ſterrenkundige waarnemingen bepaald heb. De Habbeſchſiſche kuſt van Bab el Mándeb tot 21° poolshoogte heb ik uit geſchrevene kaarten der Engelſchen, Franſchen en Hollanderen getrokken. De weſtkuſt des zeeboezems, van de poolshoogte der ſtad Dsjidda tot Kaſſîr, heb ik noch zelve gezien, noch ook geen kaarten daarvan op myne reis aangtroffen. En daar men niet verwagten zal dat ik reeds gedrukte kaarten copiëren, of eene nieuwe naar oude gedrukte narigten moet ontwerpen; zo heb ik deze ſtreek op myne kaart zo getékend, dat men aanſtonds ontdekken zal, dat ik op myne reis in 't geheel geen narigten daarvan bekomen hebbe. Ik heb de meeſte op dezelve bevindlyke naamen op de plaatzen zelven opgetékend. De anderen heb ik volgens mondlyke berigten opgeſchreven, en de Arabiſche ſpelling van alle de plaatzen tuſſchen Sues en Dsjidda, in deze laatſte ſtad van eenen koopman gekregen, die verſcheidene reizen met de Káhiraſche ſchepen gedaan had, en derhalven alle deze oorden zelve kende.

Men ziet op de reis van Sues naar Dsjidda aan de weſtzyde des Arabiſchen zeeboezems: عتاقة *Atâka*, een' berg. غبة السدات *Ghobbet es ſadâd*, een' zeeboe-

boozem. ابودرج *Abu Daradsja*, een' berg. زعفرانه *Safarâne*, een dal en berg. دفه *Dóffa*, غارب *Ghâreb*, زيتيه *Seitîe*, bergen. ام خرمان *Om Chermân*, coralen banken. جوبع *Dsjóba*, een' berg. شدوان *Schädawân*, een eiland. جفاتين *Dsjefatîn*, سفاجه *Sefadsja*, bergen. *Sefani el Bábhr*, een eiland.

قصير *Ghossîr* of *Kossîr*, eene ſtad.

Op de ooſtzyde des Arabiſchen zeeboezems ziet men na dat men van Sues afreiſt: عيون موسى *Aijûn Muſa* of Moſes Bron, in eene zandagtige vlakte: خور الضبع *Chór ed dabá*, eene effene kuſt. راس مسله *Râs Meſälle*. حمام فرعون *Dsjäbbel el Hammân* of *Hammam Faraûn*, dat is Pharaös Bad, een' hogen berg, en onder aan denzelven naar den zeekant eene ziedend heete bron. Ik vond omtrent eene halve myle noordlyker, in de ſtreek *Wadi Girondel*, de poolshoogte 29°. 10'. حسن *Hösn*, een' berg. ابوزليمه *Abu Selîma*, eene ankerplaats. مرخاة *Marchâd*, een' berg. بير الديس *Bîr Eddäs*, veelligt eene bron by de uitwatering van den ~~*Wadi Farân.* Van Hammam~~ Faraûn tot hier noemt men den zeeboezem بركة فرعون Birket Faraûn. By Abulfeda heet deze oord بركة غرندل *Barkah Gorandal.* شعب خاصة *Schäb Châſa*, eene groote coralen bank en de eerſte ten zuiden van Sues. جهن كبير *Dsjähn kbîr*, جهن صغير *Dsjähn ſogair*, ankerplaatzen. جبل الورى den berg *War*.

طور *Bender Tor*, de bekende haven legt op 28°. 12'. poolshoogte.

راس محمد *Râs Mohámmed*, eene ankerplaats op 27°. 54'. poolshoogte, en byna op het zuidlykſte deel der groote ſtreeke lands tuſſchen Sues en Akaba. جبل شرم كبير *Dsjäbbel Scherm kbîr*, eene ankerplaats. جبل شرم صغير *Dsjäbbel Scherm ſogair.* جبل شرم طرفه *Dsjäbbel Scherm tarfa.* تيران *Tirân*, een eiland en ankerplaats op 27°. 43'. poolshoogte, en voor den zeeboezem die naar Akaba loopt.

جبل العقبه *Dsjäbbel ákaba*, een berg en engte op den weg der Egypteſche pelgrims.

سنافر *Sanâfir*, برقان *Barkân*, ابو شوشه *Abu Schûscha*, eilanden en ankerplaatzen. يبعه *Jobua*, een eiland agter Sanâfir. راس صلاه *Râs Selah*, eene ankerplaats en voorgebergte. *Medsjebelîa*, مويله *Moila*, ankerplaatzen. Moila is ook een klein kaſteel en legt aan den weg der Egypteſche pelgrims. ابو جبه *Abu Dsjübbe*, بحار *Jobâr*, ankerplaatzen معارش *Maarâſch*, eene ſlegte anker-

kerplaats. ضبا *Deba*, سلمه و كفافه *Salma ukefâfa*, *Abul masâreb*, ankerplaatzen. نعمان *Náamân*, eene ankerplaats by een eiland (*). قطعة الثوريه *Kattat et toreja*, eene klip in zee met eene ankerplaats.

اسطبل عنتر *Establ ántar*, eene ankerplaats en een vlek op den weg der pelgrims. بعوض *Baûd*, دماغه *Demâgha*, لبيات *Lübejât*, مارم *Maram*, محافل *Mehâfel*, ankerplaatzen. عوينه *Uänêd*, een hoog voorgebergte, en by hetzelve eene ankerplaats. *Kattat errâs*, klippen in zee voor Uäned en daarby eene ankerplaats. *Wusch*, eene ankerplaats. Hier passéren ook de Egyptesche pelgrims. جزيرة مقامرين *Dsjesîret Mekamerîn*, een berg en een eiland voor Wusch. ابو معله *Abu Medlle*, eene ankerplaats, en eene klip in de zee, ten zuiden van Mekamerîn. ضلمه *Dölma*, هبان *Habbân*, منببر *Menêbir*, ankerplaatzen. مردونه *Marduna*, een eiland voor Menêbir. ابو المصرار *Abul Mesrâr*, eene ankerplaats en klippen onder water. جبل الشيخ *Dsjäbbel es Schech*, een berg op 't vaste land, daar tegenover het eiland Es schech. جزيرة الشيخ *Dsjesîret es schech*, eene ankerplaats. رتقة الشيخ *Rötkat es schech*, eene ankerplaats by eene coralen bank in de zee رتقة عصافر *Rötkat asâfir*, رتقة سنبجه *Rötkat Sinbidsja*, دار المغذه *Dar el mogbâdda*, دار المعشبا *Dar el moáscba*, الموصط *Muasset*, louter klippen en coralen banken met ankerplaatzen. وصال ابو حرير *Wusâl abu barîr*, وصال القبرين *Wusâl gabrîn*, ankerplaatzen. وقاد *Waggâd*, een eiland en ankerplaats. ابو غراره *Abu gharâra*, eene ankerplaats. رتقة ام الملك *Rötkat omm el melik* eene ankerplaats niet verre van land. بعير *Bäbêr*, قصر البنت *Kasr el bint*, دربيج *Durebîdsje*, مليحه بنت الصخر *Mebila bint es sacbr*, ankerplaatzen.

حسابي *Hassâne*, twee eilanden by welken de schepen van Sues, nadat zy van Râs Mohammed afgezeild zyn, gemeenlyk voor 't eerst weer 't anker werpen. Het zuidlyke eiland by 't welk de ankerplaats is, legt op 24°. 53'. poolshoogte. شبعان *Schäbân*, معبار *Mebâr*, ankerplaatzen by het vaste land. Mehâr

(*) De *Geogr. Nub.* gewaagt *Clim. II. p.* 5 van een eiland *Neaman* النعمان *Maxima insularum quæ in hac parte continentur, & in qua sunt gentes perpetuo de gentes. Clim III. p.* 5. noemt de vertaaler dit eiland Noman, doch in 't oorspronglyke is deszelfs naam ook zo geschreven, als in 't voorgaande.

hâr legt op 24°. 37′. poolshoogte. *Abu dâbia*, eene coralen bank en ankerplaats. قطعة الحصي *Kattât el Hossej*, klippen onder 't water, en daarby eene ankerplaats. رقاب *Regbâb*, eene ankerplaats by het land. ابو قلاوه *Abu kalâve*, طويله الهاويه *Tauîle el havîe*, klippen onder het water, en ankerplaatzen. جبره *Dsjâbra*, eene klip en ankerplaats voor *Dsjumún*. قبة ينبع *Kobbet Janbo*, شرم ينبع *Scherm Janbo*, ankerplaatzen. Kobbet Janbo legt op 24°. 15′ poolshoogte.

ينبع *Janbo*, eene bekende ftad, en tegenwoordig de haven van Medina, op 24°. 5′. poolshoogte. رضوه *Radua*, eene reeks bergen die zig tot Bedr, en veelligt nog verder zuidwaards ftrekt. ابرم *Obrum*, ام السجان *Om es fidsjân*, ankerplaatzen. لملم *Lamlam*, een berg, waarfchynlyk een gedeelte van Radua. شعب عون *Schäb aón*, طوارد الجوع *Tavâred edsjoá*, بطبط *Batbât*, جليبات *Dsjilibât*, معجزات *Moâdsjefât*, قبة هاشم *Kobbet Hâfchem*, allen ankerplaatzen.

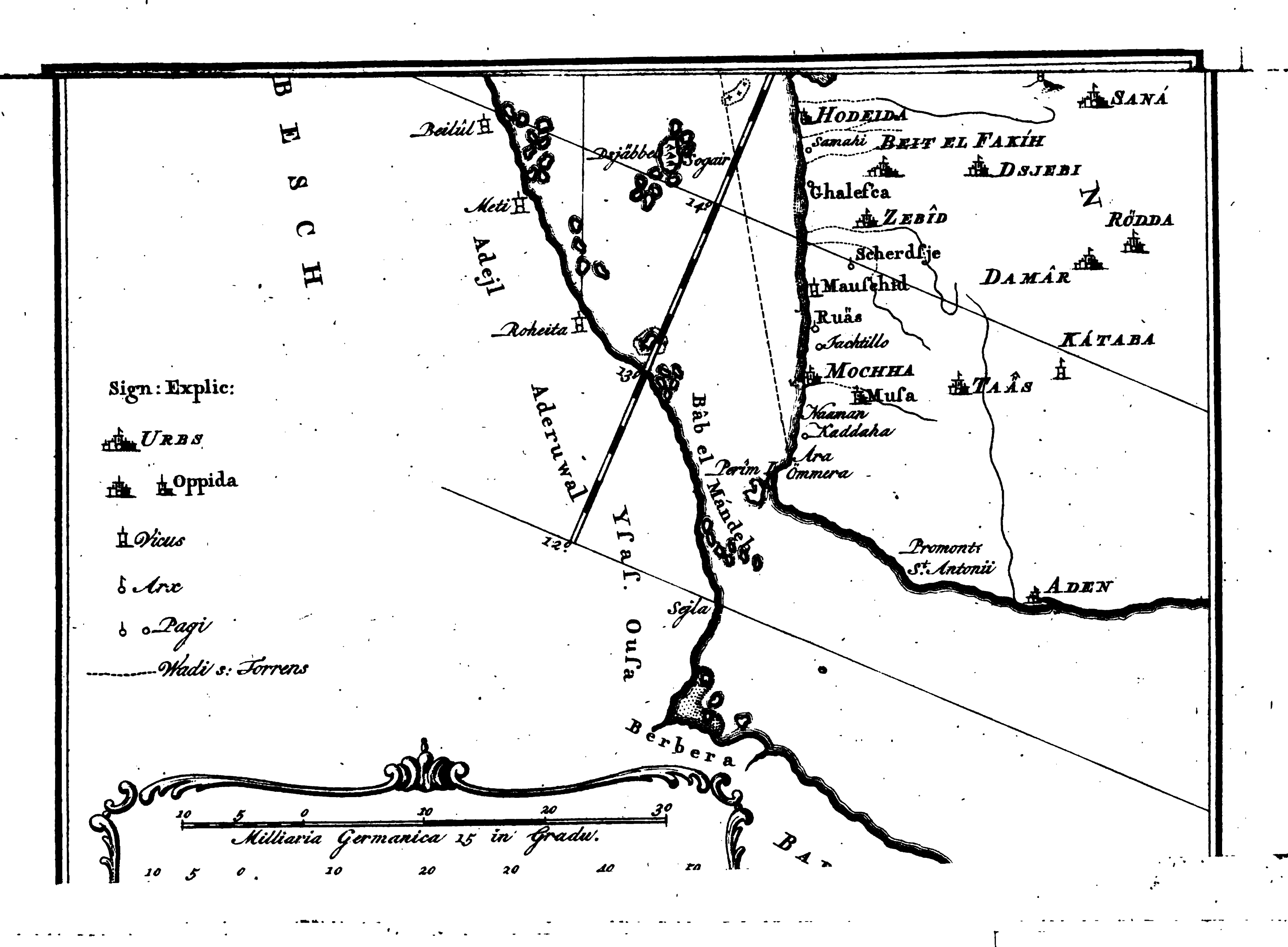
الجار *Edsjâr*, eene ankerplaats in de nabyheid eener ftad of van een dorp van dezen naam. Ik bevond hier de poolshoogte 22°. 36′.

Op de poolshoogte van 23°. 27′, legt een berg صفرا *Safra*. Men gewaagt ook van eene ftad dezes naams, welke 2 of 3 dagreizen van den Arabifchen zeeboezem zou afleggen. Ik hoorde naderhand in Yemen dat de zogenaamde balzem van Mekke eigenlyk in deze ftreek gezameld word. De Scherîf Ed drîs noemt Tfafra eenen vloed en fchoone haven.

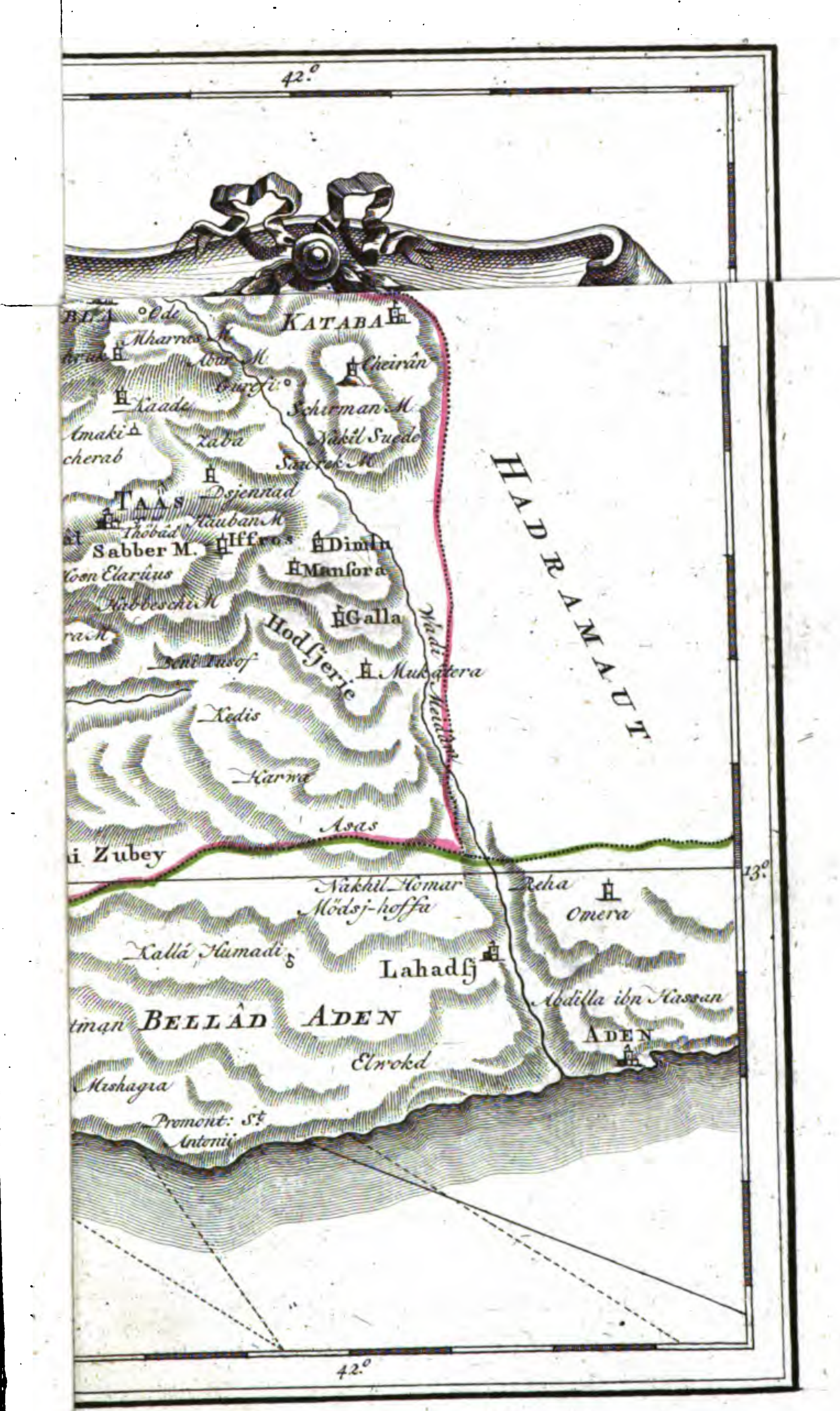
بدر *Bädr*, eene ftad landwaards in. راس الحمه *Râs el hämma*, دقيقه *Degeiga*, klippen, ابو جريت *Abubarîd*, ست *Sett*, خيام *Chiâm*, ابو عيان *Abu Aijân*, allen ankerplaatzen. جبرات *Dsjeberrâd*, eene coralen bank, en op dezelve een hooge fteenhoop ter waarfchouwing voor de fchippers. لعبج *Labedsje*, ابو نواجل *Abu nawadsjîl*, ankerplaatzen.

مستوره *Maftûra*, eene ftad en ankerplaats صبح *Súbh*, een berg eenigzins van de zee afgelegen. راس وردان *Râs wardân*, een voorgebergte. الخبت *El chóbt*, de geheele kuft van Râs El hämma tot Râs wardân. خرار *Charrâr*, غزلانه *Ghoflâne*, سرج *Sarâdsje*, ankerplaatzen. رابغ *Rabogh*, eene ankerplaats op 22°. 45′. poolshoogte. De berg Rabogh legt verder landwaards. In deze ftreek is ook een dorp Rabogh. دنيب *Denäb*, ام المسك *Omm el misk*, klippen onder water. كليه *Kleia*, een berg op 22°. 32′. poolshoogte. راس حاطبه *Râs hâteba*, eene ankerplaats op 22°. 3′. poolshoogte. دهبان *Schech Dababân*.

نول

SANÁ
HODEIDA
Samahi
BEIT EL FAKÍH
DSJEBI
Ghalefca
ZEBÎD
RÖDDA
Scherdfje
DAMÂR
Maufchid
Ruäs
Jachtillo
KÁTABA
MOCHHA
Mufa
TAÂS
Naaman
Kaddaha
Ara
Ömmera
Perim I.
Promontr
St. Antonii
ADEN
Beilûl
Dsjäbbel Sogair
Meti
Adejl
Roheita
Aderuwal
Bâb el Mándeb
Yfaf. Oufa
Sejla
Berbera
B E S C H
BA
Sign: Explic:
URBS
Oppida
Vicus
Arx
Pagi
Wadi s: Torrens
Milliaria Germanica 15 in Gradu.
10 5 0 10 20 30

42°
KATABA
Cheirân
Schirman M.
Nakil Suede
Zaba
Kaade
Amaki
Dsjennad
TAÂS
Sabber M.
Iffros
Dimln
Mansora
Galla
Hodsjerie
Mukâtera
Kedis
Karwa
Asas
HADRAMAUT
Nakhil Homar
Mödsj-hoffa
Reha
Omera
Kallá Humadi
Lahadsj
Abdilla ibn Hassan
BELLÂD ADEN
ADEN
Elwokd
Mshagra
Promont: St. Antonii
13°
42°

تول *Tuâl*, eene kleine ſtad ver van de zee gelégen. دلمه *Dulöma*, أبحر *Obhor*, eene ankerplaats op 21°. 41'. poolshoogte. Het ſchynt als of hier een groote vloed in zee valt, doch het is een zeer ſmalle zeeboezem, welke volgens het berigt der Arabieren, verre landwaards in loopt. Te Obhor wierpen wy geen anker, maar wy maakten ons groot ſchip alleen aan ſteenen op de coralen klippen vaſt. وقر *Waker*, een berg in het land. راس قبحار *Râs Gabbas*, een voorgebergte.

جده *Dsjidda*, de bekende ſtad en haven van Mekke. Verder naar 't zuiden komen de Káhiraſche ſchepen niet. De Europeërs welken van Ooſtindie naar Dsjidda komen, plegen by eene coralen bank مسماري *Musmâri* genaamd ſeinſchooten te doen, om eenen loots aan boord te hebben, die hen binnen de haven brengt.

De ſteden *Mekke*, *Medîna*, *Jánbo*, *Taaif*, *Sadie*, *Ghúnfude*, *Hâli*, en omtrent nog 12 of 13 andere kleine ſteden in Hedsjâs, behoren eigenlyk tot de heerſchappye des regérende Scherîfs te Mekke. De Sultân heeft wel in de drie eerſtgemelde ſteden eenige Janitzaren; doch de Scherîf heeft er ook ſoldaaten, en in elke ſtad eenen Gouverneur, dien men *Wisîr* noemt. Deze Wisîr moet ook zelve een geboren Scherîf zyn, wyl de afſtammelingen Mohámmeds in Hedsjâs voor geen overheids perſoon verſchynen die wegens de geboorte niet van den zelfden rang is, als zy zelven. Mekke مكه legt eene groote dagreis van Dsjidda. Doch de weg gaat zuidwaards om de bergen heen, en dus is de afſtand dezer beide ſteden in eene regte lyn wel niet verder dan 5 of 6 duitſche mylen. De ſtreek om Mekke is geheel dor en onvrugtbaar. Maar in het niet ver daarvandaan gelégene hoogere bergägtige geweſt vind men eenen overvloed van de ſchoonſte vrugten. De hitte is alhier in de heetſte zomermaanden zeer groot. De inwoners zyn deswegens genoodzaakt in dit jaargety de deuren en venſters digt te houden om de hitte uitteſluiten, of ook de ſtraaten met water te begieten, om de lugt te verkoelen. Men herinnert zig zelfs voorbeelden, dat lieden in de ſtad door den heeten en doodlyken wind, welken de Arabiers *Samûm* noemen, verſtikt zyn.

Wyl de voornaamſte adel uit Hedsjâs te Mekke woont, deze ſtad als de ſtapel des koophandels uit Indie, Syrie, Egypte en de andere Turkſche landen aangemerkt kan worden, en zig hier jaarlyks zo veel duizend kooplieden en

Vv 2 pel-

pelgrims, als wilde men deze ſtad verryken, te zamen komen; zo kan men ligt denken, dat deze oord in vergelyking der overige Arabiſche ſteden veele groote, en naar de Arabiſche wys, fraaye gebouwen heeft. Onder dezen is er geen zo merkwaerdig als de kába, of het zogenaamde *Beit Allah*, dat is het huis GODS, welk reeds voor Mohámmed door de Arabiers in groote eere is gehouden geworden, en thans volgens der Mohámmedaanen wet, van elk, die dezen godsdienſt belyd, en het vermogen tot zulk eene reis heeft, ten minſten eens bezogt moet worden. Eene zo vermaarde plaats verdiende dan ook van Europeſche reizigers bezogt te worden. Niemand egter, die geen Mohámmedaan is, of het denkt te worden, mag de ſtad Mekke verder naderen dan tot Dsjidda. Eenige aanzienlyke kooplieden, en zelfs de Kichja des Pacha te Dsjidda geloofden juiſt niet, dat de verſtandigen onder hunne geloofsgenooten iets daar tegen zouden zeggen, indien wy ook naar Mekke reisden, zy wilden het ons egter niet aanraden, wyl het gemeen deze ſtad en haar gebied voor heilig houd, eenen Chriſten derhalven onwaerdig agt, dezelve te betreden. De eenvoudigen onder de Mohámmedaanen geloven zelfs, dat geen ongelovige dezelve zou kunnen naderen. Men verhaalde, dat eens een Chriſten zig verkleed en de reis van Dsjidda naar Mekke ondernomen had. Doch zo dra hy nu op de heuvels, die de ſtad omgeven, gekomen was, waren hem reeds veele honden ontmoet. En zo ras hy de kába van verre maar gezien had, was hy zodanig door eerbied aangedaan geworden, dat hy aanſtonds begeerd had een Mohámmedaan te worden. De Griekſche munniken in het klooſter by den berg Sinai verhalen volgens NEITZSCHITZ berigt, eene dergelyke fabel, om te bewyzen, dat hun godsdienſt de waare zy (*). Een Armenier te Haleb wilde my nogthans verzékeren, dat hy als ſoldaat onder het bevel des Pacha, welke de karavane van Syrie aanvoerde, eene reis van Damásk naar Mekke gedaan hadde. Om dit waarſchynlyker te maken, zeide hy, dat hy het teken, waaräan men de Chriſt'nen in 't gemeen kent, niet gedragen had, en dat alle zyne makkers zyne vrienden geweeſt waren. Doch ik maak weinig ſtaat op het vertelzel van dezen

(*) Zevenjarige waereldbeſchouwing bladz. 165.

zen Armenier, wyl zig meeſtens Mohámmedaanen genoeg by de voornaame Heeren aandienen, om de reis naar Mekke voor niet te kunnen doen, en de Pacha zal by deze gelegenheid waarſchynlyk zyne geloofsgenooten altyd den Chriſt'nen voortrekken. Evenwel treft men zomtyds Armeniers onder de troupen der Pachâs in Aſie aan (*). Ik hoorde reeds te Káhira, dat de Mohámmedaanen met de Chriſt'nen, welken zig laten geluſten de reis naar Mekke te ondernemen, niet ſchertſen. Een Franſche wondartz, die zig voor korte jaaren in deze ſtad ophield, had op de toezegging, dat hy by zynen godsdienſt blyven konde, beſloten als lyſmedicus des Emîr Hadsj mede naar Mekke te gaan. Doch hy moeſt zig aanſtonds den volgenden dag naar zyne aankomſt in het leger by Birket el Hádsj, maar vier uuren van Káhira gelegen, laten beſnyden, en toen vergunde men hem als een Mohámmedaan de reis voorttezetten (†).

Alhoewel nu de Mohámmedaanen geen Chriſten toeſtaan willen naar Mekke te reizen, zyn zy evenwel in 't geheel niet onwillig hunne beſchryvingen van de kába aan hun te tonen, en hen van de plegtigheden, welken hun godsdienſt den

(*) De Europeërs welken te Mekke geweeſt zyn, als: Barthema, Hans Wilde, Joſeph Pitt en anderen meer waren vermoedelyk allen renegaten. Hunne reisbeſchryvingen verdienen gelezen te worden. Byzonder de beide laatſten ſchynen zeer geloofwaardig te zyn. Twee jaaren voor myne aankomſt in Yemen was een Engelſch matroos, die te Mochha een mohammedaan was geworden, met de karavane van Sána naar Mekke gereisd, om zig door Turkye weer naar Europa te begeven. Eenige jaaren te vooren was een Engelander van Mekke naar Yemen gekomen, en met een Engelſch ſchip heimlyk van Mochha naar Indie vertrokken.

(†) Wanneer de Ridder CHARDIN (IV deel, bladz. 166.) gehoord heeft, dat geen Chriſten op de kuſt van Hedjâs mag aan land ſtappen, zo heeft men hem verkeerd berigt. Er komen jaarlyks niet alleen Europeërs uit Indie, maar ook veele Griekſche kooplieden en matrozen van Sues naar Dsjidda. In deze ſtad woonden ten minſten drie Grieken, en voor eenige jaaren had ook een Engelſch koopman aldaar eenige reizen overwinterd, daar zy anders gemeenlyk met hunne ſchepen weer naar Indie terug keren. Van de gemelde drie Grieken was de eene een goudsmid des Scherifs te Mekke. De tweede hofkleermaker des Pacha, en de derde een brandewynſtoker, die tevens openlyk eene tapperye had voor de Griekſche matrozen, en die ook veel bezogt wierd door janitzaren en andere Mohammedaanen, welken niet veel werks van hunnen godsdienſt maken.

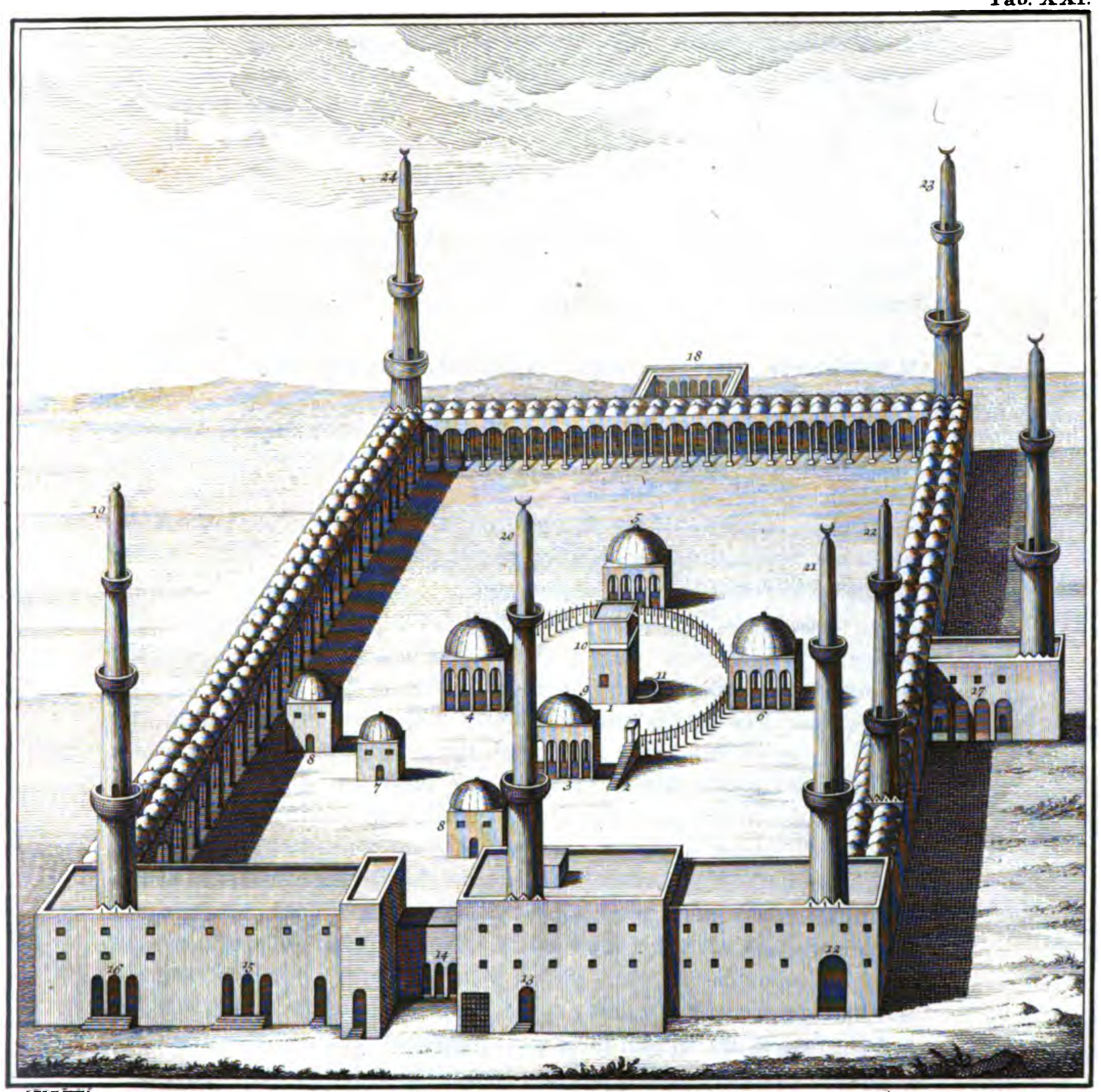
den pelgrimmen oplegt, mondelings te onderrigten. Ik copiëerde reeds te Káhira eene tékening van dit gebouw uit een Arabisch boek. Deze verbéterde ik naderhand volgens de berigten van verscheidenen myner bekenden, die van Dsjidda naar Mekke reisden, of anders dikwils daar geweest waren, en bragt ze eindlyk volgens de tékening van eenen Turkschen schilder, welke agt jaaren te Mekke doorgebragt, en zyn brood verdiend had, met tékeningen van de kába aan de pelgrims te verkopen, tot die volkomenheid, zo als men ze op de XXI tafel ziet. Alle de huizen om den gemelden grooten tempel, welken ook op de laatstgemelde tékening waren, heb ik agterwege gelaten (*). Het gebouw, welk in het midden op de groote met gewelfde boogen omgevene plaats staat, is eigenlyk de kába, voor dewelke de Mohámmedaanen zo veel eerbied hebben, dat zy, in welk waereldgewest zy ook zyn mogen, by het gebed hun aangezigt daarheen wenden. De reden, waaröm zy deze kába zo zeer in eere houden, is, wyl zy geloven dat ABRAHAM dezelve, ter verrigting van zynen aandagt, gebouwd hebbe. Doch het gebouw van Abraham zou iets verder oostwaards gestaan hebben, en men zou nog eenige overblyfzels van deszelfs muuren, of veeleer tékens zien, waar dezelven geweest zyn. De bouwkunst is aan de tegenwoordige kába gantsch niet overdadig. Het is maar een klein vierkantig gebouw, gelyk verscheidene schryvers reeds aangemerkt hebben. De deur is naar 't zuiden (†), en niet in 't midden, maar meer naar den zuidwestlyken hoek, en zo hoog, dat men van den grond nauwlyks met de hand aan den dorpel raken kan. Men klimt tot dezelve by geen steenen trappen, maar met eene losse houten ladder op. De deur der kába word jaarlyks

---

(*) Verklaring der getallen op deze tafel.

1 De Kába. 2 Makam Hafaret Ibrahim. 3 Het gebédenhuis der Schafeiten. 4 Het gebédehuis der Hanbaliten. 5 Het gebédenhuis der Makeliten. 6 Het gebédenbuis der Hanefiten. 7 De bron Semsem. 8 Kleine gebouwen alwaar lampen, oly, enz. bewaard worden. 9 De vermaarde zwarte steen. 10 Het beroemde met gouden letters geborduurde kleed. 11 Overblyfzels van den muur der oude Kába. 12 Bab es salam. 13 Bab Keid begh. 14 Bab en nebbi. 15 Bab Ali. 16 Bab Soffa. 17 Bab essiade. 18 Bab Ibrahim. 19 Minaret Ali. 20 Keid begh. 21 Abassiun. 22 Udda. 23 Kalaun. 24 Minare Bab Omra.

(†) SALES zegt, dat de deur naar 't oosten zy.

De groote Moskee te Mekke. | La grande Mosquée à la Mekke.

lyks alleen op twee dagen geöpend, buitengemeene gevallen uitgezonderd, en dan is het eenen iegelyken ook niet geöorlofd binnen te treden, maar alleen den voornaamen, of zulken, welken eenige verbintenis met hen hebben. Van de menigvuldige kostbaarheden, welken volgens de berigten van eenige Europeëren in dit gebouw zouden zyn, heb ik niets gehoord, men zeide zelfs, dat er niets buitengemeens in te zien is. Allen egter spraken van de groote menigte gouden en zilv'ren lampen en lugters op de opene plaats, en in de bedekte gangen rondöm de eigenlyke kába, en dezen schynen niet eens met de kostbaarheden te kunnen vergeléken worden, welken men in zommige roomscatholyke kerken vinden.

Het merkwaerdigste aan dit gebouw is de zogenaamde zwarte steen (*Hadsjar el aswad*), welke in den zuidwestlyken hoek niet hoog boven den grond ingemetzeld is. Dezen steen zou de Engel Gabriel tot den bouw der kába uit den hemel gebragt hebben. Hy zou wit, en gelyk een mohámmedaansche geestlyke beweerde, zo glinsterende geweest zyn, dat men zyn ligt vier dagreizen ver konde zien. Doch hy zou zo zeer over de zonden der menschen geweend hebben, dat hy zynen hellen glans van tyd tot tyd verloren heeft, en eindelyk geheel zwart geworden is. Geen lichaam in de waereld is ooit meer geliefkoosd geworden dan wel deze steen. Zo dikwils een Mohammedaan om de kába gaat, en zynen aandagt verrigt, kust hy hem, en als hy wegens de menigte van menschen deze eer niet hebben kan, tragt hy dan evenwel denzelven met de hand aanteraken. Deze steen is in zilver gevat, doch gering, want zelden maakte er iemand gewag van, wanneer ik er niet naar vraagde.

Omtrent op ⅔ hoogte dezer kába ziet men rondöm dezelve het vermaarde zwarte zyden kleed, op hetwelk spreuken uit den kóran met zuiver gouddraad genaaid zyn en waarvan de letters zo groot zyn, als de Mohammedaanen ze anders in hunne opschriften aan de wanden plegen te tékenen, en in hout of steen uittehouwen. Dit kostbaar kleed wierd in het oude paleis der voorledene vorsten van Egypte te Kahira genaaid, en jaarlyks op kosten des Sultâns vernieuwd. De goot, waarïn het water van boven het dak loopt, is van zuiver goud.

Om de eigenlyke kába staan metallen pylaaren, welken met ketens, waaräan zilveren lampen en lugters hangen verëenigd zyn. Digt by dezelven zyn de 4 gebédenhuizen der 4 verscheidene secten der Súnniten, en *Makâm Hásaret Ibrahîm*, of de plaats

op

op welke Abraham zyn gebed gedaan zou hebben, toen de kába gebouwd wierd. Hier is waarſchynlyk ook de zogenaamde ſteen Abrahams. Aan dezen en aan den ſteen Ismaëls egter ſchynen de pelgrims zig niet te laten gelegen leggen. Ik heb ten minſten twee perſoonen er naar gevraagd, en geen van hun had ze gezien, maar de eene, veelligt om hunne onagtzaamheid te verontſchuldigen, meende de ſteen Abrahams ware met eene yzeren deur afgeſloten. Op deze groote plaats zyn ook 3 gebouwen. Een over de bron *Zemſem*, welker water by de Mohámmedaanen in groote waerde gehouden word, en welke door een wonderwerk ontdekt is. HAGAR namelyk had haaren zoon Ismaël hier in het zand nêergezet, om des te beter alleen te kunnen gaan om water te zoeken. Daar nu deze goede vrouw lang te vergeefs gezogt had, en treurig tot haaren zoone terug keerde, vond zy tot haarer groote verwondering op de plaats, alwaar het knaapje in het zand geſpeeld hadde, het water van tuſſchen zyne voeten ontſpringen. Het ſchynt dat de Mohammedaanen dit verdigtzel van de roomſchen of dezen van genen ontleend hebben; want de Heer van Breidenbach verhaalt den oorſprong der bronn' te Mataree op dezelfde wyze (*). In de beide andere gebouwen word het zilverwerk, als ook oly, wasligten enz. bewaard.

Dit alles is met een groot en ruim, naar den binnenkant open gebouw omgéven, welk op drie ryën pylaaren ruſt, en met 4 ryën laage *Kubbets* (koepels) overdekt is. Onder dit gebouw plaatzen zig de pelgrims geduurende de groote hitte, namelyk elk eene der 4 zogenaamde regtzinnige ſecten agter hun gebédenhuis. In de gewelfde boogen hangen eene menigte zilveren lampen. Hier vind men ook ten tyde der pelgrims zeer veele kooplieden. Op dit gebouw zyn 6 *Minaré*, en nog een andere toren ſtaat op een zygebouw, welk mede tot den tempel behoort. In den ringmuur, of veelmeer in 't buitenſte gebouw zyn in het geheel 39 deuren. De pelgrims gaan gemeenlyk de eerſte reis als zy de kába bezoeken, door *Bâb es ſalâm*, en komen in het uitgaan door *Bâb Udda.*

Dit is het zogenaamde heilig gebied in den bepaald'ren zin (*Medsjéd el Harrâm*).

(*) *Circumibat per domos ville Mataree aqua potum petens: ſed non erat qui tribueret. Tandem virgo fatigata ex itinere ſe cum puero Jeſu hoc in loco ad pauſandum collocavit Joſeph adſiſtente. Cumque ſiti gravi æſtuarent: ecce fons ille memoratus ad virginis latus emunavit.*

râm). Het heilig gebied der ſtad ſtrekt zig verder uit, en is aan de landſtraaten door zekere tekens (*Mikâd el Ihhrâm*) gemerkt. Hier moeten, de pelgrims, welken de eerſte bédevaart doen, de *Ihhrâm* of *Ahhrâm* احرام aandoen, dat is zy moeten zig, gelyk de gemeene Arabiers alhier, in de grootſte nedrigheid kleden, namelyk, alleen met een kleed om de heup (*), en met een ander over den ſchouder. Zy moeten ook met ongedekten hoofde gaan, veelligt wyl de Bedouinen en andere gemeene Arabiers ten tyde Mohámmeds hunne hairen lieten waſſen, en bloots hoofds gingen, gelyk de Arabiers ten zuiden van Hâli, en die in Haſchid u Bekîl. De plaatzen, alwaar de Ihhrâm moet aangedaan worden, zyn: op den weg van Yemen, *Jalèmlem*. Op den weg van Nedsjed, *Kârn*. Op den weg van Arâk, *Data ärk*. Op den weg van Medîna, *Dhülhaleifa*. Op den weg van Damask en Kahira, *Jähhfa*. En voor degeenen welken ter zee van Sues komen, *Râs wardân* (†).

Zo dra een Mohammedaan voor de eerſte maal te Dsjidda, of by de voorgemelde Mikâd el Ihhrâm, aangekomen is, moet hy zig aanſtonds naar Mekke begeven. Dit gebod word zo ſtipt in agt genomen, dat een griekſche renegaat, welke met ons van Sues naar Dsjidda reisde, en in deze ſtad zo lange dagt te blyven, tot dat wy naar Yemen afgereisd zouden zyn, eindelyk beſloot veertien dagen na onze aankomſt zyne reis naar Mekke voorttezetten, wyl de Mohammedaanen hem daaröver veele verwytingen gedaan hadden. Egter verdiende hy door zyne eerſte reis den tytel *Hadsj*, dat is pelgrim, nog niet, doordien hiertoe vereiſcht word, dat iemand in het begin der maand Sulhadsj te Mekke zy, en alle gewoonlyke plegtigheden in deze ſtad en in den omleggenden oord bywone. Op dezelfde wyze kan ook geen oosterſche Chriſten met regt den tytel *Hádsj* of *Mûkdaſi* van zyne geloofsgenooten begéren, die niet op Paaſchen te Jeruſalem geweeſt is. Evenwel worden alle de Mohammedaanen, die

(*) In de baden, daar men ook zulk een kleed om de heup draagt, noemt men het insgelyks *Ihhrâm*. Dit woord kan dus niet wel, *de heilige kleding* vertaald worden, gelyk men het gemeenlyk in de Europeſche vertalingen vind.

(†) *Jelemlem* heet by den Nubiſchen aardryksbeſchryver *Jalamlam*. Karn is waarſchynlyk *Karn el Mazel*, Jähhfa, *Algiohfah* en Dara ärk, *Dhat Erk*. Datirak legt volgens Abulfeda 48 *milliaria* van Mekke.

die te Mekke, en de Christenen, die te Jerusalem geweest zyn, gemeenlyk Hadsj genaamd. De plegtigheden, welken de mohammedaansche pelgrims te Mekke in agt nemen, zyn reeds van anderen aangemerkt, en ik zal ook nog van hetgeen, wat ik er van gehoord heb, in het toekomende by myne afhandeling van den godsdienst der Mohammedaanen melding maken.

Het getal der pelgrims, welken zig jaarlyks te Mekke verzamelen, is zeer groot. Het zou egter nog oneindig veel grooter zyn, indien elke Mohammedaan, die gezondheid en vermogen genoeg heeft deze bezwaarlyke en kostbaare reis te ondernemen, een pelgrim wilde worden. Eene groote karavane komt van Damask, en word door eenen Pacha van drie paerdenstaerten bygeleid. Eene andere komt uit Egypte, onder het geleide van eenen Begk uit Kahira, welke alsdan Emîr Hadsje genaamd word. Met deze gaat ook tegelyk de karavane der Maggrebi of der Arabieren uit Barbarye. De eene party reist altyd een' dag vooräf, en beide karavanen vereenigen zig met die van Damask eenige dagreizen voor hunne aankomst te Mekke. Eene karavane komt van Bagdad onder eenen aanvoerder, welken de Pacha aldaar er toe benoemt, en met deze reizen veele pelgrims uit Persie. Met eene andere karavane komen die van Láchsa, Bahhrejn en Nédsjed, en nog eene komt uit Omân. Doch deze beide laatsten zyn klein, en hebben geen koopwaaren by zig. Die van Lachsa is 18, en die van Omân 14 dagen onderwegen. Daarby komt eene karavane uit Yemen, en dan nog eene menigte pelgrims ter zee uit Persie, uit het zuidlyke en oostlyke deel van Arabie, uit Indie, zelfs van Jafa en andere eilanden, uit de Arabische volkplantingen op de zuidkust van Africa, van de westkust des Arabischen zeeboezems, uit Nubie enz. Zeer veelen van deze pelgrims gaan als kooplieden naar Mekke, en doen deze reis meer om gewins halven, dan uit godsdienstigheid, verscheidene maalen (*). Een groot gedeelte reist als fol-

(*) Ik heb eenen Turk op de reis van Háleb naar Kónie leren kennen, welke zeven of agtmaal van Damask naar Mekke gegaan was, om zyn brood als een reizende koffyschenker te verdienen, en als de karavanen weer terug gekomen waren, reisde hy met kleine karavanen naar andere steden. Deze voerde zyne geheele koffygereedschap zelfs zomtyds tot het hout toe, op eenen ezel, muilezel, paerd of kameel by zig. Als de weg zeker was, reed hy vooruit, en kookte zyne koffy aan den weg, en de voorbytrekkenden dronken hunnen kop koffy by hem, even als

foldaaten, om de groote karavanen te bedekken, en dezen hebben dus ook hun voordeel by deze bédevaart. Zeer veelen van deze reizigers is het als 't ware hun handwerk deze bédevaart te doen; want, wyl de mohammedaansche godsdienst dengeenen, welken wegens hunne bézigheden of om andere gewigtige oorzaaken, eene zo bezwaarlyke reis niet kunnen ondernemen, vergunt, na hunnen dood een' ander' in hunnen naam naar Mekke te zenden, zo vind het grootste getal der Mohammedaanen ligtlyk eene verschoning, waaröm zy dien pligt niet zelven verrigten. De godsdienstige erfgenaamen eens overledenen ryken zenden dan ook liever eenen armen mensch, welke de moeilykheden der reis niet ontziet, naar Mekke, wyl zy dezen gemeenlyk minder betalen dan, den Heere zelven zyn kameeldryver alleen gekost zou hebben (*). Zeer weinigen der pelgrims reizen uit eenen opregten aandagt, en voor hun eigen geld. Dezen word de reis zeer kostbaar; want de Mohammedaanen zyn in 't gemeen, voornaamlyk egter op de reis naar Mekke, zeer milddadig jegens den armen.

Offschoon de nakomelingen van Hasjan ibn Ali nooit tot de waerdigheid eens Chalifs geraakt zyn, zo meent men doch, dat zy den meesten tyd de regéring over de voornaamste steden in Hedsjâs in handen gehad hebben. Men kan daarvan in het boek: تاريخ الحلبي تاريخ مكه *Tarich el Hálebi Tarich Mekke* om-

als by ons iemand een glaasje brandewyn aan eene herberg neemt. Wanneer de karavane zig legerde, verzamelde men zig by hem als in een koffyhuis in de stád.

(*) Ik trof in Persie een' Arabier uit Lachsa, een' Schiit, aan, welke op andere lieden kosten driemaal te Mekke, en tweemaal te Meſched in Chorasan geweest was. Hy had telkens een bewys (ik geloof van eenen Imam) mede terug moeten brengen, dat hy zynen aandagt aan deze heilige oorden in den naam eens overledenen N. N. verrigt hadde. Een mohámmedaan uit Indie, die den Engelschen als *Seapoj* (soldaat) gediend had, reisde als een bédelaar en pelgrim van Surât tot Mekke, en vandaar over Medîna naar Bagdad en Mosul. Ik trof hém in eene karavane tusschen Mosul en Häleb aan. Wyl de tyd der bédevaart naderde, zo was zyn voornemen vandaar over Damask weder naar Mekke, en als hy gelegenheid vinden kon, weer naar Indie te gaan, en anders nog voor eenen derden overledenen aflaat te halen. Niemand kan in een jaar te Mekke voor meer dan eenen zynen aandagt verrigten. In den tusschentyd bédelde de gedagte Indiaan in andere Arabische steden, en geduurende de reis in de karavene.

omſtandige narigten vinden. De familie Haſſans verdeelde zig naderhand in veele liniën, welken de Arabiers *Daúi* en *âl* noemen, en van deze verſcheidene familien heeft thans die, welke van Daúid Saiid, die van âl Búnemi afſtamt من ذوي سعبد من ال بونمي, en wier aantal alleen 300 ſterk zyn zou, de regéring te Mekke en Medina in handen. Het ſchynt, dat de Sultân zig weinig bekommert, welke van dezen zig Regent van Mekke noemt, maar dat de magtigſte onder hen zig zelven tot Scherîf es Scherâf, dat is tot regérenden Scherîf verheft. De Scherîfs, welken in de laatſte jaaren te Mekke geregeerd hebben, zyn volgens het berigt van oude aanzienlyke kooplieden dezer ſtad, de volgenden.

SEIID, IBN SÁAD IBN SEIID IBN ACHMED IBN HASSAN van Daui Saiid, eener familie, welke van âl Bunemi afſtamde, kwam aan de regéring omtrent in het begin dezer eeuwe, hy moeſt dezelve egter 7 jaaren daarna aan eenen JACHJA van Daui Bârkâd, van eene andere linie van âl Bunemi, afſtaan. Hy verdreef evenwel dezen zynen mededinger 3 jaaren daarna, en regeerde naderhand zelve nog 5 jaaren. De Scherîf Seiid ſtierf 1129 of 1716 en liet 5 zoonen na, namelyk: ABDÎLLA, MÖSÛD, MESAD, ACHMED en JÁFAR. Van dezen regeerde de oudſte, te weten Abdîlla, 10 jaaren. Na den dood van dezen kwam het Scherifaat aan zynen zoone MOHÁMMED, en deze moeſt het na verloop van 5 jaaren aan zyns vaders broeder, Möſûd, welke vervolgens 21 jaaren regeerde, overgeven. Ondertuſſchen waren 2 zoons des Scherîfs Mohammed ibn Abdîlla, met naame EMBÂRECH en ACHMED tot hunne manlyke jaaren gekomen, en van dezen waagde het de eerſte na den dood van Möſûd eene aanſpraak op de regéring te maken. Hy moeſt ze egter den derden zoone van Seiid, namelyk aan Meſâd afſtaan, en deze regeerde 1763 reeds 14 jaaren. Wanneer dus de thans regérende Scherîf een zoon van den bovengemelden Seiid ibn Sáad is, dan moet hy reeds tamelyk hoog bejaard zyn.

De Scherîf Meſâd heeft geduurende zyne regéring haaſt alle jaaren tegen den eenen of anderen ſtam Arabiers te velde moeten trekken, doch zyn gebied ook altyd tegen hen verdedigd. Voor eenige jaaren liet de Sultân hem de regéring door eenen Abdîlla Pacha, welke het bevel over de karavane van Syrie voerde ontnemen, en zynen jong'ren broeder Jafar als Scherîf aanſtellen. Doch vyftig of zeſtig dagen daarna als de karavanen weer vertrokken waren, moeſt de-

ze,

ze, die gebrek aan moed en aan geld had, het Scherifaat weer aan Mesâd afstaan, en deze wierd andermaal op voorstelling zyner voornaamste Arabische vrienden door den Sultân in de regéring bevestigd. Ten minsten weer met hem verzoend. De tweede broeder Achmed was een goed krygsman, en by de Arabiers zeer bemind. Deze had ook verscheidene maalen getragt de regéring aan zig te brengen. Hy had nog kort voor onze aankomst te Dsjidda een groot getal Arabiers in zyne belangens getrokken, met welken hy dreigde den regérenden Scherîf Mesâd in de heilige stad aantetasten. Doch omtrent twee maanden daar na hoorden wy, dat de twist bygelegd, en Achmed weer in de stad gekeerd was.

De tegenwoordige mohammedaansche vorsten storen zig dus niet meer aan de wet, welke hun verbied, in het zogenaamd heilig gebied kryg te voeren (*). Ja zy maken veelligt zig er geen geweten uit hunnen vyand op de plaats om de kâba zelve aantetasten. Toen Hössejn Begk uit Kahira, met den bynaam *Kiskis*, voor eenige jaaren met den Scherîf Mesâd in eenen twist geraakte, plantte hy zyne kleine kanonnen zelfs op Minaré Káid begk, eenen toren, die door eenen Egyptischen koning, KÁID BEGK, in den buitenmuur der kâba gebouwd is. Men wilde verzékeren, dat hy vandaar werklyk op het paleis des Scherîfs, welk aan de andere zyde der kâba legt, gevuurd hebbe.

De Scherîf te Mekke is enkel een waereldlyke vorst, en geen Imam of Chalîf, welke in de moskee het ampt eens geestlyken verrigt. Hy is voor 't uiterlyke, gelyk de meeste Turken, een aanhanger der secte Hanefi. Men houd egter de Scherîfs in Hedsjâs in 't gemeen niet voor regtzinnig, namelyk niet voor iev'rige Súnniten, maar voor heimlyke aanhangers der secte Zéidi. Wyl de Arabiers in 't algemeen niet gewoon zyn hunnen vorsten veel te betalen, en des Scherîfs gebied maar klein is, zo kunnen de inkomsten van zyne onderdaanen niet groot zyn. Evenwel is hy dan nog een der magtigste vorsten in gantsch Arabie; want de zogenaamde heilige steden hebben ongelooflyke inkomsten door erfmaking veeler koningen, vorsten en andere ryke Mohámmedaanen, en hieraan heeft de regérende Scherîf niet het kleinste aandeel. Zyne inkomsten uit de Turk-

(*) SALES *preliminary discourse* bl. 116.

Turkſche landen zyn zeer groot; want men vind ſchier in alle ſteden der Turken basârs, chân s, baden, huizen, enz. waarvan de inkomſten der kâba behooren, en alle jaaren naar Mekke gezonden worden. Hy deelt zelfs de inkomſten van den tol te Dsjidda met den Pacha aldaar, en vordert ook van alle de te Mekke aankomende Schiiten een groot hoofdgeld. De laatſten hebben in deze ſtad een opperhoofd, voor welken hunne geſchillen afgedaan worden, en van denwelken der kâba voor elken pelgrim tien, ja voor ryken wel honderd ſpeciedaalders opgeleverd moeten worden.

De inkomſten des Scherîfs van uitheemſche vorſten zyn niet zo zeker, als die uit Turkye. De Sultan el Hind, dat is de Mogól, pleeg alle jaaren van de inkomſten der ſtad Surat, door zynen aldaar reſidérenden Nabob 60000 rupie (omtrent 40000 ryksdaalders) aan den Scherîf te Mekke te zenden. Maar zedert dat de Engelſchen zig meeſters van het kaſteel, en ſchier van den geheelen koophandel te Surat, gemaakt hadden, ontſchuldigde zig de Nabob, dat hy niet meer in ſtaat was deze ſom optebrengen, en weigerde zelfs in 't geheel iets te betalen. De Scherîf deed vergeefs zyn beklag by den Mogol. De magt van dezen vorſt was zo verminderd, dat zyne heerſchappy over Surat maar enkel in den naam beſtond. Daar nu alle jaaren Engelſche ſchepen van Surat naar Dsjidda komen, verzogt de Scherîf in 't jaar 1760 den daarmede aangekomenen kooplieden, dat zy hem de gemelde ſom tegen eene aſſignatie op den Nabob wilden betalen. Zy verzogten tyd om hiertoe verlof van de Engelſchen te Surat te ontvangen. Wyl nu dezen den Nabob wezenlyk zo veele inkomſten niet hadden overig gelaten, dat hy 60000 rupie naar Mekke konde zenden, wilden zy zig in deze zaak niet mengen. De Scherîf liet hieröp in 't jaar 1761 eenen Engelſchen ſchipper verbieden van Dsjidda te vertrekken. Hy gaf namelyk den Emîr Báhhr, eenen amptenaar, zonder wiens verlof geen eene boot afvaren mag, bevel, hem in geen vaartuig te laten treden, voor dat hy de ſchuld des Nabobs betaald hadde. Doch de Engelsman kwam met hulp des Pacha aan boord, en zeilde naar Indie terug. Naderhand deed de Scherîf over het gedrag der Engelſchen zyn beklag by den Sultân te Conſtantinopolen. Deze deed de klagte by den aldaar reſidérenden Engelſchen gezant inbrengen. Men kan egter ligt denken dat hy door dezen weg ook weinig trooſt bekwam. Op welke wyze de Scherîf nu naderhand met den Nabob en de Engelſchen een vergelyk getroffen

ſen heeft, is my onbekend. Doch hy zal waarſchynlyk deze 60000 rupie jaarlykſche inkomſten van tyd tot tyd geheel verliezen. Ondertuſſchen gewint hy ook weer aan eenen anderen kant door godsdienſtige begiftingen (*).

Te Mekke is een Kádi, die haaſt alle jaaren door eenen and'ren uit Conſtantinopole afgeloſt word. De vier Muftîs egter van de verſcheidene, by de Súnniten voor regtzinnig gehoudene ſecten, blyven gemeenlyk altyd in deze ſtad. Deze vyf perſoonen zitten in het oppergerigt, waarin de Kádi voorzitter is. Elke dezer vier gemelde ſecte heeft hier ook haaren Imam of voorſpreker. De bedieningen by de kába in 't algemeen, voornaamlyk desgeenen, welke den ſleutel van dit vermaarde gebouw heeft, ſchynen zeer voordelig te zyn. Ik heb dezelve bladz. 16 reeds vermeld. De bediening des roepers (*Muäſſem*) der Schafeiten, welker toren de hoogſte is, is merkwaerdig, wyl deze op den op- en ondergang der zonn' agtgeven, en dus het eerſt tot het gebed roepen moet. Dezelve is zedert veele jaaren in deze familie gebleven. Zelden verkrygt een Muäſſem deze bediening voor zyn 50ſte jaar, denklyk doordien men gelooft, dat de oudſten dezer familie het naaſte regt tot de inkomſten hebben, en niet wyl men vreeſt, dat de jongeren luſt mogten krygen naar de buurvrouwtjes, welken op het dak des huizes ſlapen, te zien. Dit laatſte hebben eenige Europeërs gedagt, omdat de meeſte Muäſſems oud, of blind plegen te zyn. Doch men vind in de mohammedaanſche ſteden ook dikwils jonge Muäſſems.

De tweede merkwaerdige ſtad in Hedsjâs is Medîna. Deze is klein, en is met eenen ſlegten muur omringd. Zy heeft ook zeer dikwils haare eigene Heerſchers gehad, en wierd nog voor korte jaaren door eenen Scherîf van Daúi Barkâd geregeerd. Thans is in deze ſtad een Wisîr des Scherîfs te Mekke en een Kaimakân, insgelyks een Odabaſcha des Sultâns te Conſtantinopole. Dat Medina

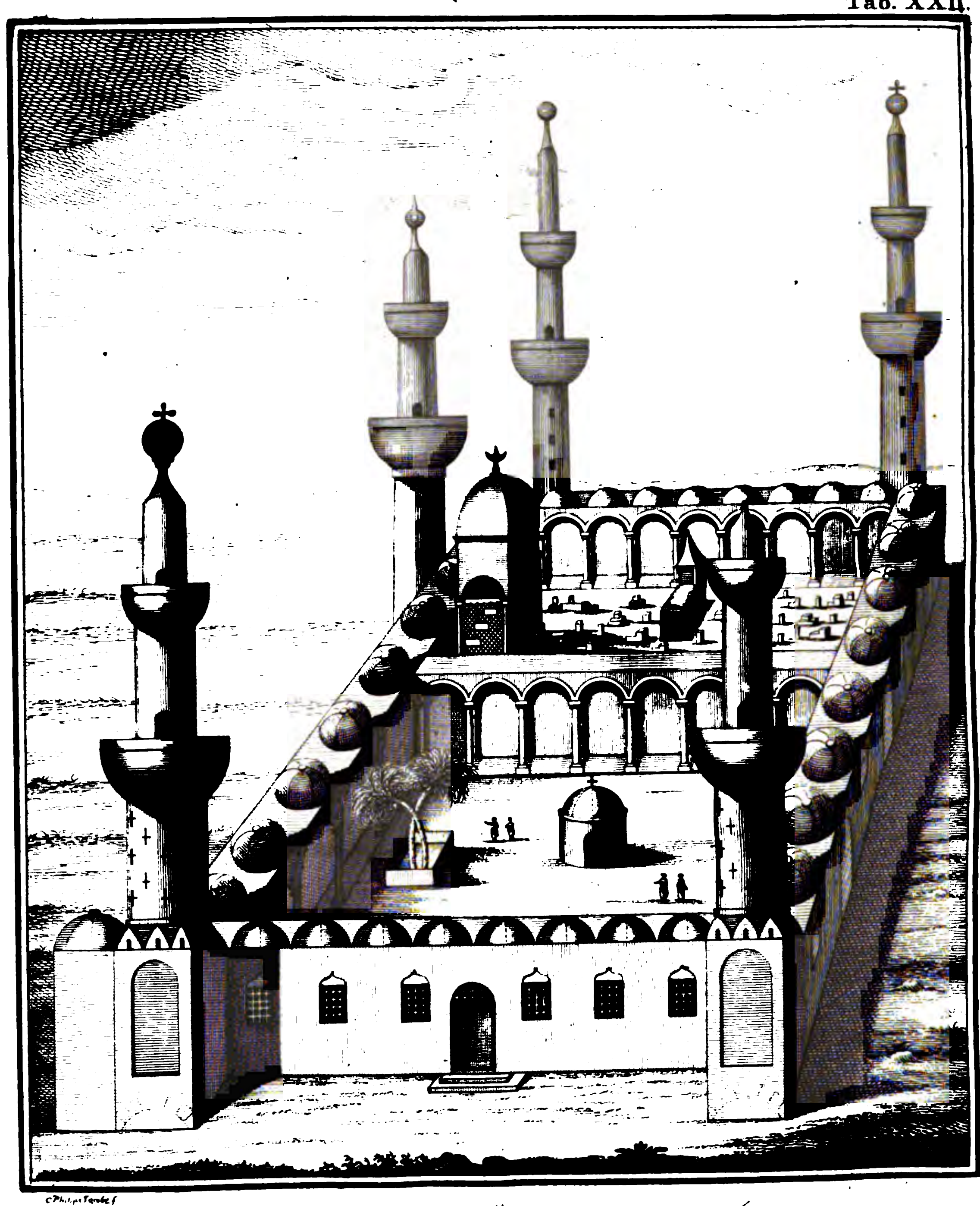
(*) Een gevolmagtigde des Scherîfs te Mekke kwam van Surat in dien tyd weer naar Mochha terug, als wy ons in deze ſtad bevonden. Men liet in 't eerſt de waaren, welken deze gezant aan land bragt, tolvry paſſéren. Wyl men egter bevond, dat veelen daarvan aan vreemde koopliеden behoorden, moeſt van dezen de gewoone tol betaald worden, wat ook de gezant des Scherîfs daar tegen mogt inbrengen. Dus ſchynt het, dat de Imâm van Yemen wel van de goederen, welken den regérenden Scherîf zelven toebehoren, geen tol begeert, doch dat hy ook de dreigementen zyner gezanten in het geheel niet vreeſt.

dîna oudtyds Jathreb geheten hebbe, dat Mohammed aldaar wierd ontvangen, als hy door den ſtam Koreiſch uit Mekke verdreven wierd, dat deze profeet der Arabieren hier geſtorven en begraven is, en dat de ſtad om gemelde reden مدينه النبي Medînet en Nébbi genaamd is, insgelyks dat de Mohammedaanen haar nog ten huidigen dage eene heilige ſtad noemen, en daaröm noch Chriſten noch Jood oorloven dezelve te bezoeken, is bekend.

Het graf Mohammeds, welk men nog heden te Medîna toont, word van de aanhangers van zynen godsdienſt wel in eere gehouden, doch men dryft er misſchien niet zo veel afgodery mede, als met het graf CHRISTI van eenige Christenen gepleegd word, daar de laatſten nog met veel minder zekerheid bewéren kunnen, dat CHRISTUS wezenlyk op die plaats is begraven geweeſt, welke de munniken er thans aanwyzen. De mohammedaanſche pelgrims zyn ook in 't geheel niet verpligt het graf Mohammeds te bezoeken. Alleen de karavanen uit Syrie en Egypte maken op hunne terugreis van Mekke eenen kleinen omweg naar Medîna, wyl de Mohammedaanen het voor een goed werk houden, wanneer zy hunnen aandagt ook in deze ſtad verrigten kunnen. De meeſte pelgrims uit Indie, Perſie, Lachſa, Omân en Yemen gaan regtdoor van Mekke terug, zonder Medîna aangedaan te hebben. Zelfs maar weinigen van de voornaamen, welken naar deze ſtad komen, hebben het geluk, in het gebouw boven dit graf ſtaande, te treden. Wyl men vreeſt, dat het gemeen den grave Mohammeds te veel eere bewyzen mogt, moet het zig te vreden houden, hetzelve van verren door een ſterk yzeren träliewerk gezien te hebben.

Aan het eigenlyke graf Mohammeds vind men niet meer pragts, dan aan de graven der ſtigteren van gebédenhuizen en moskeën. Boven de plaats, waar de Arabiſche profeet begraven legt, is eene verhévenheid opgemetzeld, gelykende naar eene groote kiſt. Ook vind men in dit gebouw even zulke gemetzelde verhévenheden, waarönder de twee eerſte Chalîfen Abu bekr en Omar begraven zyn. Eene begraafplaats naaſt Mohammed zou nog open zyn, om SEIDNA ISA dat is CHRISTUM, welke naar de mening der Mohammedaanen, kort vóór den jongſten dag weer in de waereld komen, en te Medîna ſterven zal, te ontvangen. Ik hield in 't eerſt dit laatſte voor een verdigtzel. Wyl egter verſcheidene aanzienlyke en geloofwaerdige Mohammedaanen in meer dan eene ſtad my hetzelve verhaalden, zonder dat ik navraag daarnaar deed, behoeft men niet te twy-

Tab. XXII.

C. Philips Jacobsz. f.

De groote Moskee te Medina. | La grande Mosquée à Medine.

twyfelen, dat dit in ernst geloofd word. De graven des Chalifs Othmân, en van verscheidene vrienden en nakomelingen Mohammeds, worden ook nog in en om Medîna getoond. Boven dezen nu zyn geen, of alleen flegte gebouwen opgerigt.

Offchoon aan het eigenlyke graf Mohámmeds geen buitengemeene pragt te vinden is, worden doch in het gebouw boven hetzelve verbaazende groote rykdommen, welken van tyd tot tyd door mohammedaansche Vorsten en ryke Heeren daarheen gezonden worden, bewaard, en men zeide, dat dit alles ten dienste des Sultâns zy, wanneer het tot eenen oorlog tegen de ongeloovigen van noden ware. Het grootste gedeelte van dezen schat zou in kostbaare edele gesteentens bestaan. Men gelooft hier ook een scheikundig poeder of den *lapidem* te hebben, waardoor men allerhande metalen in goud veranderen kan. Waarschynlyk word om dezen schat het graf Mohammeds door 40 gesnédenen, die dus geen lust krygen zullen iets daarvan voor hunne nakomelingen te ontvreemden, bewaard. Of de wagt is hier om deze reden, gelyk een aanzienlyk koopman beweren wilde, opdat het gemeen, welk zeer geneigd is op de graven der heiligen, lappen van zyne klederen te werpen, in hoop van daardoor zynen wensch vervuld te zien, niets onreins door de traliën werpe. De gemeene hoop der Mohammedaanen gelooft, dat eens twee Maggrebiner, anderen zeiden twee verkleede Christenen, getragt hadden Mohammeds gebeente te stelen, en dat men zedert dien tyd eene wagt by dit gebouw geplaatst heeft, om het lichaam van den Arabischen profeet te bewaren.

Buiten aan het gebouw ziet men eenen kostbaaren doek met goud geborduurde opschriften op eenen groenen grond. Deze doek word te Damask gemaakt, en alle zeven jaaren, namelyk wanneer het offerfeest op eenen vrydag komt, insgelyks wanneer een nieuwe Sultân aan de regéring komt, vernieuwd.

Het gebouw boven het graf Mohammeds en der beide eerste Chalîfen is, volgens de tékening eens Arabiers, welke ik op de XXII tafel nagetékend heb, niet in het midden, gelyk de kâba, maar aan de zyde in eene groote moskee. In het origineel waren op de traliën drie gouden streepen, waarmede de tékenaar aanduiden wilde, dat er drie grafsteden in dit gebouw zyn. Veelligt heeft men volgens zulk eene tékening de oude fabel verdigt, dat Mohammeds lykkist in de lugt zweeft. Het kleine gebouw midden op het kerkhof, schynt een

predikstoel te zyn, waaröp een prediker (chatib) op zekere dagen eene redenvoering pleeg te doen. Op de torens was in de tékening des Mohammedaans, en dus denklyk ook op de torens te Medîna, een kruis, welk men anders op geen Minaré der Turken vind. Het is bekend, dat verscheidene Chalîfen bedagt geweest zyn eenen leeraarstoel, op welken Mohammed gewoon was te prediken, van Medîna naar hunne residentieplaats overtebrengen. Deze leeraarstoel zou tegenwoordig nog te Medîna zyn, en op alle feestdagen gebruikt worden. Men wist egter niet, dat de Arabiers eenen byzonderen eerbied voor denzelven hebben.

Jánbo is thans eene tamelyk groote, met eenen muur omringde, doch slegt gebouwde stad, en de haven van Medîna. Abulfeda heeft of zig vergist, wanneer hy schryft, dat Jánbo eene dagreize van de zee aflegt (*), of het tegenwoordige Jánbo moet eene nieuwe stad zyn; want wy lagen digt by Jánbo onder de poolshoogte van 24° 5′ ten anker, of liever, wy maakten ons schip in deze haven aan eene steile coralenklip, welke even met water bedekt was, vast. By myne reisbeschryving zal men eene tékening van de legging dezer stad vinden. Hier leggen wegens de Turksche pelgrims en kooplieden eenige Janitzaren.

طايف *Táif*, eene bemuurde stad, legt boven op een zeer hoog gebergte, en in eenen zo aangenaamen en vrugtbaaren oord, dat de Arabische schryvers derzelver legging met de legging van Saná en Damask vergeléken hebben. Van hier worden veele versche vrugten, en voornaamlyk druiven naar Mekke, ja zelfs tot naar Dsjidda gebragt, en veele amandelen tot naar Indie vervoerd (†). Wyl de Turksche pelgrims niet naar deze en de volgende steden komen, zo vind men daar geen soldaaten van den Sultân, maar zy staan enkel onder den Scherîf te Mekke.

Sadîe, eene kleine stad ten zuiden van Mekke. Op myne reis van Dsjidda naar

---

(*) *Al Tanbo portum habet super mare itinere unius diei distantem. Prope Tambo est Mons* رضوي *Radway ab oriente ejus eminens.*

(†) De Scherîf Ed dris schynt te regt van deze stad aangemerkt te hebben: *Taief est urbs parva; populosa, suavibus aquis irrigua, cœli temperie salubris, frugibus abundans, ruribus ampla, uvis præsertim opulentissima; porro ejus uvæ siccæ celebres sunt —— & major pars fructuum Meccha ab illa defertur; est autem sita prædita Taief super dorso montis Ghazua —— nullus in universa regione Hagiaz reperitur mons frigidior cacumine montis hujusce, in quo aqua interdum tempore*

naar Loheia toonde men my eenen berg in dit gewest, dien men *Sáade* noemde (*).

قنفده *Ghúnfunde*, eene tamelyk groote, doch slegt gebouwde stad aan den Arabischen zeeboezem, op 19° 7′ poolshoogte. De Gouverneur alhier des Scherifs te Mekke woont op een klein eiland, omtrent ¼ duitsche myl van den oever, en heeft daar een kasteel of veeleer eenen slegten wagttoren. Hy moet alle dagen naar de stad om den tol te ontvangen; want alle de schepen, welken met koffy van Yemen naar Dsjidda gaan, moeten hier aanleggen, en een bewys mede nemen, dat zy de behoorlyke lastgelden betaald hebben. Men komt van de zuidzyde binnen de haven. De kust is in deze streek zo vol coralen banken, dat wy met ons klein schip, waarmede wy onze reis van Dsjidda naar Loheia deden, niet eens aan de noordzyde van het eiland naar de haven konden komen.

Háli, eene kleine stad niet ver van den Arabischen zeeboezem, egter nog tegenwoordig zo als ten tyde van Abulfeda, op de grenzen tusschen Hedsjâs en Yemen. Men vind hier een klein kasteel met eene bezetting van den Scherif te Mekke. Het voorgebergte Hali, by het welk wy eenen nagt ten anker lagen, is op 18° 36′ poolshoogte gelegen, en niet ver van de gemelde stad.

Het gebied *Fidak*, 't welk Fâtima van haaren vader Mohammed tot eene bruidschat ontvong, was naar de mening van eenige Arabieren, in de nabyheid van Medîna, en bestond alleen uit eenige dadelbogaarden. Anderen egter meenden, het ware het tegenwoordige وادي فاطمه *Wadi Fâtima*, een zeer vrugtbaar dal eene dagreis van Mekke op den weg naar Medîna, en thans Daui Barkâd behorende (†) Van de andere steden en dorpen, welken nog tot de heerschappy des regérenden Scherifs te Mekke gerékend worden, heb ik geen nauwkeurige narigten kunnen bekomen.

Onder de onafhanglyke Arabische Schechs in Hedsjâs is die van den stamm حرب

pore æstivo conglaciat. Het laatste is denklyk te ver getrokken. Ik heb ondertusschen ook gehoord, dat het daar ys vriest, en hetzelfde zegt Abulfeda: *Sæpe aqua congelascit in summitate Gazwan.*

(*) De stad en haven *Socquia*, waarvan de Scherif Ed dris gewaagd, schynt in dit gewest geweest te zyn.

(†) *Batn Marr*, waarvan de Scherif Ed dris en Abulfeda gewagen, schynt in dezen oord geweest te zyn.

حرب *Harb*, welke alleen, naar de mening eens koopmans uit Mekke, 20000 man te velde brengen kan, de magtigste. Het gebied van dezen stamm' is tusschen Mekke en Medîna, en de regérende Schech woont gemeenlyk of te *Machsehiut* of te *Chêif* خيف. Hem behoren ook nog *Fur*, *Tuâl*, *Rabogh* رابغ, *Safra*, *Bedr* u *Hönnejn* بدر و حنين, *Mastûra* en veele andere kleine steden en dorpen. De voornamen van dezen stamm' leven geduurende zekere maanden onder tenten, namelyk in dien tyd, als het vee in afgelégene oorden geweid word. Den overigen tyd wonen zy in dorpen en steden, meestendeels egter in de in Tehâma en Hedsjâs gewoonlyke hutten, die met een soort van gras gedekt zyn. Het is voornamlyk deze stam, welke eenen tol vordert van de Egyptesche en Syrische karavanen (*). En wanneer hy met zyne onderdaanen en gewoonlyke bondgenooten niet in staat is zyne eischen op de Turken te doen gelden; ontbreekt het hem, zelfs onder zyne gewoone vyanden, niet aan hulptroupen, wyl ook dezen gaern met het plunderen der groote karavanen hun voordeel doen willen.

De volgende plaatzen vind men insgelyks in Hedsjâs. Doch ik weet niet onder wiens heerschappy zy staan, noch ook of het steden, dorpen, of alleen plaatzen zyn, daar enkel karavanen gewoon zyn zig te légeren.

Tusschen Mekke en Medîna: عسفان *Ossafân*. الفرا *Alfera*. سولرجبه *Soärâ ssje*. الحسا *Lachsa*. خرمه *Chorma*. العقيق *wadi el akjk*. خليص *Cholâs*.

Tusschen Medîna en Damask: العسيان *el Achsân*. الحجر *el Hödsjer*. العلي *el Öla*. ابيار النصيف *Abiar Nassîf*. تبوك *Tabûk*. ابيار الغنم *Abiar el Gaunem*. هديه *Hadie*. معان *Maân*. الازرقه *Sarka*. البلقا *Bälka*. مفرق *Mafrak*. مزيريب *Amsereib* (†).

Mo-

(*) Abulfeda merkt reeds aan: *via proxima ab al Medina ad Meccam est per al Fara: verum vix poterit viator tuto incedere, præ latronibus viam infestantibus.*

(†) Verscheidenen der gemelde oorden worden door de Arabische aardryksbeschryvers vermeld, als:

	Van den Scherif Ed dris.	van Abulfeda.
Ossafan.	عسفان *Aasfan* en *Osfan*	عسفان *Osfan.*
Alfera.	الفرع *Alfere.*	الفرع *Alfara.*

Wadi

Moilab, waarſchynlyk het oude *Madian*, eene kleine ſtad of een dorp met een kaſteel op den weg der Egyptesche pelgrims, en aan den Arabiſchen zeeboezem.

Iſtabel antar, een dorp aan den Arabiſchen zeeboezem. Insgelyks, zo ik het wel hebbe, aan den weg der Egyptesche pelgrims.

In de bergägtige ſtreek van Hedsjas zyn ook veele kleine onafhanglyke heerſchappyen. Doch de aldaar wonende Arabiers leven niet onder tenten, maar het geheele jaar door in ſteden en dorpen, en verdedigen zig in kaſteelen op hunne ſteile bergen. Zy vereenigen zig ook bywylen met hunne nabuuren, de Bedouinen, tegen de Turken, offchoon de laatſten door hun gebied niet trekken. Ik heb van de onafhanglyke heerſchappyen van dit geweſt verder geen narigt bekomen, dan alleen van het gebied Cheibar خيبر welk ten N. O. van Medîna legt, en nog tot op dezen dag door vrye onafhanglyke Jooden, die gelyk de overige Arabiers onder hunne eigene Schechs ſtaan, bewoond word. Een ſtam dezer Arabiſche Jooden zou *Beni Misfead* بني مسعاد, een andere *Beni Schabân* بني شعبان, en een derde *Beni Anäſſe* بني عنزه genoemd worden. De naam *Beni Cheibar* is by de noordlyke Mohámmedaanen nog ſteeds zo gehaat, dat men iemand haaſt niet meerder honen kan, dan wanneer men hem eenen afkomeling van Beni Cheibar noemt. Zy zeggen daaröm ook dat hunne karavanen in Hedsjâs door Beni Cheibar geplunderd worden. Doch zy doen dezen Jooden daardoor te veel eer; want by de laatſte plundering waren de Schechs van den ſtamm Harb in Hedsjâs, en Anäſſe uit Nedsjed, de voornaamſte aanvoerers, en de Joo-

Wadi el akjk.	وادي العقيق *Wadi laacqic.*	وادي العقيق *Wadi alakik.*
Cholâs.	. . . .	خلبص *Chalis.*
El hödsjer	الحجر *Hagiar.*	الحجر *Albegr.*
Tabuk.	تبوك *Tabuc.*	تبوك *Tabuc.*
Madian.	مدين *Madian.*	مدين *Madyan.*

De Heer Dr. Büſching heeft alle deze plaatſen naar de gemelde ſchryvers beſchreven. Hy vermeld nog veele andere ſteden van dit geweſt, welken waarſchynlyk nog tegenwoordig in Arabie bekend zyn. Doch ik kan alleen diegeenen aanmerken, welker naamen ik op myne reis zelve gehoord en aangetékend heb.

Jooden van Cheibar hadden, volgens berigten van geloofwaerdige Mohammedaanen, maar weinige hulptroupen by dit Arabifch leger.

Het fchynt, dat de Jooden van Cheibar in 't geheel geen gemeenfchap met de Jooden, die in de fteden op de grenzen van Arabie leggen, wonen. Ten minften wilden die te Háleb en Damask niets van hunne broeders Beni Cheibar gehoord hebben. Daar ik my op het getuignis van zo veele Mohámmedaanen beriep, antwoordden zy, dat dezelven zig by hen in 't geheel niet durfden melden wyl zy de wet niet naar hunne wyze waarnamen. De Jooden te Cheibar zyn dus veelligt Karaiten (*); want men vind niet alleen Karaiten in Pole, te Conftantinopole en Káhira, maar ook in eenige dorpen aan den Euphrat, en alle degeenen, welken deze fecte belyden, zyn by de andere Jooden, de pharifeërs, meer gehaat dan de Mohámmedaanen en Chrift'nen.

De naam van den ftamm' Anäffe heeft veel overeenkomft met den naam *Hanaffi*, welken Benjamin van Tudela byna voor 600 jaaren vermeld heeft (†). Insgelyks met *Banu Anzah*, welke ftam reeds Mohammed en den eerften Chalifen veel verdriet aangedaan heeft. Dus heeft deze familie van Jooden waarfchynlyk reeds over de 1100 jaaren geregeerd.

(*) Men kan dit ook uit de aanmerking des fcherifs Ed dris in zyne *Geogr. Nub.* blad 110 vermoeden, alwaar het heet: *Eft autem Chaibar urbs parva quafi Caftellum, munita, & locuples palmis, arvisque. Eratque in Exordiis Moslemanismi domicilium filiorum Coraita* بني قريظة De woning dezer Jooden, tot dewelken men, vooräl van 't ooften en noorden, niet anders dan door groote woeftynen komen kan, heeft veelligt gelegenheid tot de fabel van den fabbathvloed gegeven; want de Jooden, gelyk bekend is, reizen niet op den fabbath. De karavanen egter, met dewelken zy in het ooften genoodzaakt zyn te reizen, zullen zig hunnentwegen niet ophouden. En wyl zy alleen niet met zekerheid reizen kunnen door deze groote woeftyn, zo kunnen zy ook wegens hunnen fabbath geen reis naar Cheibar ondernemen. Barthema maakt insgelyks van de onafhanglyke Jooden in de ftreek van Medina gewag.

(†) *Itinerarium Benjamini Tudelenfis ex verfione Benedicti Ariæ Montani p.* 75, 76, 77.

VIII. VER-

VIII. VERSCHEIDENE STAMMEN BEDOUINEN OF OMZWERVENDE ARABIERS.

De inwoners der Arabiſche ſteden, byzonder der aan den zeekant en op de grenzen leggende, zyn wegens hunnen handel en hunne handtéringen zodanig met vreemd'lingen vermengd, dat zy zeer veel van hunne oude zeden en gewoontens verloren hebben. De eigenlyke Arabiers egter, welken hunne vryheid altyd boven rykdommen en gemaklyk leven geſchat hebben, leven in afgezonderde ſtammen, onder tenten, en houden nog ſteeds de aaloude regéringsvorm, zeden en gewoontens hunner voorvad'ren in agt. Zy noemen hunne adelyken eenpariglyk Schech, of Schächh (bladz. 13). Een Schech by voorbeeld regeert over zyne familie en alle derzelver bedienden. Wanneer dezen hun eigendom tegen hunne nabuuren niet verdédigen kunnen, zo verbinden zig verſcheidene kleine Schechs, en kiezen onder zig eenen grooten. Veele grootere Schechs onderwerpen zig met goedkeuring der kleinen, eenen nog magtigeren dan zy zelven zyn, namelyk eenen Schech el kbîr of Schech el Schiûch, en de geheele ſtam word alsdan naar de familie des grooten Schechs genaamd. Zy zyn allen ſchier geborene ſoldaaten, en tevens veefokkers. De Schechs van de groote ſtammen hebben eene menigte kameelen, deels om ze in hunne oorlogen te gebruiken, deels ook om daarmêe de waaren der kooplieden van de eene ſtad naar de andere te brengen, en eindelyk om ze te verkopen. De kleinere en in eenigen opzigt onderworpene Schechs fokken meer ſchaapen. Den akkerbouw en anderen zwaaren arbeid laten zy hunnen onderdaanen, den gemeenen Arabieren over. Deze wonen in ſlegte hutten, de Schechs onder tenten.

Wyl deze Arabiers ſteeds in de vrye en zuivere lugt gewoon zyn te leven, zo hebben zy eenen buitengemeenen fynen reuk. De ſteden behagen hun zo weinig, dat het hun onbegryplyk voorkomt, dat lieden, die doch willen aangezien zyn als beminden zy de reinigheid, in eene zo onreine lugt leven kunnen. Verſcheidene geloofwaerdige mannen hebben my zelfs willen verzékeren, dat,

dat, wanneer men eenen Bedouin in Hedsjâs op de plaats brengt daar een kameel gestaan heeft, hy dien weer opspeuren kan, al ware hy ook ten tyde dat de pelgrims, en dus ook veele duizend vreemde kameelen, te Mekke zyn, verloren. Zy zouden 5 dagen lang zonder water leven, en tevens bepalen kunnen hoe diep zy op eene plaats graven moeten om water te krygen, als zy maar het aardryk en de daarïn groeyende kruiden zien. Kortöm, zy zyn tot stroperyen in hunne woestynen zeer geschikt.

De regéring blyft by deze Arabiers in de familie van elken grooten en kleinen Schech, en men kiest niet altyd den oudsten, maar dengeenen van de zoons of naaste bloedverwanten, die voor de deugdzaamste en bekwaamste gehouden word. Zy betalen weinig of niets aan hunne opperhoofden. Elk der kleine Schechs is niet alleen de voorspreker, maar ook de aanvoerer zyner familie. De groote Schech moet hen dus eer als zyne bondgenooten, dan als zyne onderdaanen aanzien. Als zy in 't geheel niet met zyne regéring te vreden, en nogthans niet in staat zyn hem aftezetten, dan dryven zy hun vee naar eenen anderen stamm', die gemeenlyk verheugd is zyne party te kunnen versterken. Elke kleine Schech moet ook daarnaar staan zyne familie wel te regéren, wyl deze hem anders insgelyks afzetten of verlaten zou. Daardoor zyn zomtyds de naamen van groote stammen in vergetenheid geraakt, en kleineren, welken van te vooren in 't geheel niet bekend waren, hebben zig aanmerklyk gemaakt. Veele stammen hebben zig verdeeld, en zyn in afgelégene oorden ofberoemd, of genoodzaakt geworden zig onder de bescherming van eenen anderen stamm' te begeven. Nooit zyn deze Bedouinen door vreemden geheel bedwongen geworden, en zullen het ook nooit kunnen worden. Daarëntegen zyn niet alleen veele steden in het noordlyke en oostlyke deel van Arabie den vreemden, maar ook zelfs de rykste steden van het afgelegen landschap Yemen, den Persen, Habbessiniers, Ayubiten en Turken onderworpen geweest.

Die stammen Arabieren welken het zig niet hebben laten gelusten in dorpen en steden te wonen, of zig ten minsten in de nabyheid van groote steden optehouden, om hun vee, hunne melk en boter duur te kunnen verkopen, hebben hunne vryheid gantschlyk gehandhaafd. De Arabiers egter in de streek van Bagdad, Mosul, Orfa, Damask en Háleb zyn in naam den Sultân önderworpen. Eenigen namelyk bezitten dorpen waarvoor zy iets aan den Pacha

be-

betalen, of zy hebben er de inkomften van, en ontvangen daarënboven zelfs nog zekere fommen om de karavanen, welken door de woeftynen reizen, tegen andere Arabiers te befchermen. Doch de Sultân kan den Arabifchen ftammen nooit eenen Turkfchen Gouverneur geven; want gelyk als de enkele familiën hunnen ftam verlaten kunnen, wanneer zy met den regérenden Schech niet te vreden zyn, zo zou ook de geheele ftam wel dra naar de woeftenye terug trekken, indien men denzelven eenen Turkfchen Gouverneur wilde opdringen. Dus moeten de Pachâs daarmêe genoegen nemen, dat zy oneenigheden onder de regérende familiën zayen, en dan de eene, dan de andere in de regéring over haaren ftam onderfteunen. Ik weet niet met zekerheid, of de regérende Scherîf te Mekke zig ook op deze wyze eene heerfchappy over eenige ftammen Arabieren in Hedsjâs aanmatigt. Egter is het zeer waarfchynlyk dat hy geen gelegenheid verzuimt de groote ftammen in zyne nabuurfchap te verzwakken, en dit kan op geen bekwaamere wyze gefchieden, dan wanneer hy de kleinere Schechs tegen den regérenden, of den eenen ftam tegen den anderen oproering maakt. Men zeide dat de ftammen, welken zig in de nabyheid van Mekke ophouden, eene kleine fchatting in fchaapen en kameelen beftaande aan den Scherîf betalen.

De verfcheidene ftammen voeren onder malkanderen veele, hoewel noch bloedige, noch langduurende krygen. Doch zo dra een onder hen door eenen vreemden vyand, namelyk van de Turken aangetaft word, zo vereenigen zy zig ras om eerft het gemeene welzyn te verdédigen. Een ieder van hun gelooft in zyn gebied volftrekt oppermagtig te zyn, wyl zyne voorvaderen in de ftreek daar hy woont miffchien eenige honderd jaaren geregeerd hebben. Uit dien hoofde meent hy ook het zelfde regt te hebben om van de reizigers, welken door zyn gebied trekken willen, zekere gefchenken, weggelden, tollen of zo als men 't noemen wil, te mogen begéren, als andere natiën in gelyke omftandigheden eenen tol van vreemde kooplieden en andere reizigers vorderen. De Turkfche Sultâns hebben zig zelfs verbonden, elken ftamme Arabieren aan den weg naar Mekke jaarlyks eene zekere fomme gelds, en een zeker getal klederen te geven, opdat hy de bronnen niet verderve, en de pelgrims door zyn gebied bygeleide. Doch de Turkfche geleiders der groote karavanen zyn veel te trots, dan dat zy de groote Arabifche Schechs voor oppermagtige vor-

ften, en dus voor hooger dan zy zelven zyn zouden aanzien. Zy houdenze veel meer voor rebellen en rovers, die geen regt hebben, om van hun daaröm, wyl zy de heilige plaatzen willen bezoeken, gefchenken te begéren, en komen alle jaaren met geheele legers naar Mekke, om hunne pelgrims en kooplieden, welken gewoonlyk ook allen gewapend zyn, te befchermen. Wanneer dus de Turken alle jaaren, met een leger in Arabie verfchynen, zo moeten de Arabiers, voornaamlyk by eenen openbaaren oorlog, hun een leger tegenftellen, om hun regt te handhaven. Dit leger kan men nu met geen bende rovers vergelyken, daar het van groote Schechs aangevoerd word, welken zonder tegenfpraak onafhanglyke Heeren der woeftynen zyn, en dus een regt hebben zig tegen allen, die met geweld door hun gebied trekken willen, te verzetten.

De Arabiers flaan en plunderen daaröm zomtyds de karavanen. Doch de Turkfche officiers zyn er ook maar al te dikwils zelven oorzaak van, wyl het hen veeltyds niet fchelen kan hoe het hunne navolgers gaan zal, als zy zig maar beroemen kunnen den karavanen eenen vryen doortogt verfchaft te hebben, by voorbeeld ALI BEGK, die zig naderhand tot een heerfcher van Egypte opgeworpen heeft, betaalde den Arabieren, als hy eens de Egyptefche karavane naar Mekke bygeleide, op de heenreis omtrent maar de helft van de gewoonlyke fomme; met belofte dat hy het overfchot by zyne terugreis voldoen zoude. Doch hy betaalde naderhand niets, en vergat ondertusfchen niet den Sultân de geheele fomme in rekening te brengen. In het volgende jaar begeerden de Arabiers ook het reftérende. De toenmaalige Emîr Hadsj wilde zig daarmede verontfchuldigen, dat het voorledene hem niet aanginge. Doch hy moeft alles ten vollen vergoeden, indien hy niet verwagten wilde, door de Arabiers aangetaft te worden, ABD ÁLLAH Pacha, welke de karavane van Syrie beval, liet voor eenige jaaren, ik meen 1756, de voornaamfte Schechs van den ftamme Harb, die de gewoonlyke gefchenken wilde afhalen, in het vriendlyke by hem komen. Maar in plaats van te betalen, deed hy hen allen het hoofd afflaan, en zond dezelven als een teken van zyne zegepraal over de zogenaamde trouwlooze en roofzugtige Arabiers naar Conftantinopole. De karavanen gingen dit jaar zegeryk naar Mekke, en weer terug, zonder door de Arabiers ontruft te worden, en alle de Turken roemden het laaghartig gedrag van den Pacha als eene groote dapperheid. De Arabiers waren door het verlies hunner aanvoerd'-

ren

ren dermaaten verzwakt geworden, dat zy zig in het volgende jaar nog niet weer onderſtonden weggelden van de karaven te eiſchen, en de Turken meenden met alle zekerheid door Hedsjâs te kunnen reizen. Maar het tweede jaar verzamelden zig tegen de terugkomſt der pelgrims, als reeds veelen door de moeyelyke reizen afgemat waren, en anderen, om de reiskoſten goed te maken, hun geweer verkogt hadden, gelyk men zegt, 80000 man Arabiers, en plunderden de geheele karavane. Zedert dien tyd hebben de Turken zig weer laten vinden de gewoone ſchattingen, en miſſchien nog veel meer den Arabieren in Hedsjâs te betalen. De laatſten kregen in deze plundering veele koſtbaare waaren, waarvan zy niet eens gebruik wiſten te maken. Men vertelt, dat een Arabier van den ſtamm' Anſe eenen buidel met paerlen gekregen, en dien te Jáfa voor een kleed verkogt had. Een andere, die ook zulk eenen buidel kreeg, zag deze koſtlyke paerlen voor ryſt aan. En wyl hy gehoord had, dat de ryſt goed ſmaakt, gaf hy deze paerlen zyner vrouwe, om hem eenen maaltyd daarvan klaar te maken, en deze zou de vermeende ryſt, welke in 't geheel niet gaar wilde worden, weggeworpen hebben. Dit ſchynt wel wat fabelagtig, doch men heeft voorbeelden, dat de Europeſche boer niet ſchranderer is, en waaröm zou men meer verſtands by eenen gemeenen Bedouin zoeken?

Op de ooſtzyde van Arabie worden ook zomtyds karavanen geplunderd, wanneer de aldaar wonende herömzwervende Arabiers met de Pachas t'onvreden zyn, of wanneer de ſtam, welke de goederen der kooplieden van de eene ſtad naar de andere brengt, met andere ſtammen in eenen kryg gewikkeld is. Men wilde insgelyks verzekeren, dat een Turkſche bygeleider der karavane, welke jaarlyks van Bagdad naar Mekke reiſt, en van de pelgrims, voornaamlyk van de Perſiſchen, zo groote inkomſten heeft, dat hy niet alleen niets van den Pacha ontvangt, maar nog eene aanmerklyke ſomme aan hem betaalt, voor eenige jaaren met de Arabiers afgeſproken hadde, dat zy de karavanen in zekeren oord konden plunderen.

De Arabiſche Schechs zyn dagelyks te paerd of op hunne drommedariſſen, om op hunne onderhorigen opzigt te hebben, om hunne vrienden te bezoeken, of om zig met de jagt te verluſtigen. Men heeft in de woeſtyne eenen ſchier al zo vryen gezigteinder als op de zee. Wanneer dus de Schechs van verre reizigers zien, naderen zy dezelven, en oordélen zy zig ſterker, zo begéren

zy gemeenlyk dat de reizigers hunne klederen afleggen. In dezen opzigt zyn zy indedaad rovers. Maar daaröm kan men nog niet zeggen, dat de Bedouinen grotendeels van den roof leven, welk doch verſcheidene ſchryvers hebben willen verzékeren. Dan de Ooſterlingen reizen in 't algemeen zelden alleen, maar altyd in karavanen. De karavanen in de woeſtynen zyn niet menigvuldig, en van dezen word maar zelden eene geplunderd, welk men ook alleen daaruit reeds afneemen kan, dat de Turkſche kooplieden nog altoos waaren naar Mekke, Basra en Bagdad zenden. Die naar Mekke reizen houden den weg door Hedsjâs gemeenlyk voor zekerer, dan met de kahiraſche ſchepen.

Men vind dus zeker al zo wel rovers in de Arabiſche woeſtynen, als in andere weinig bebouwde landen. Men kan egter de Arabiſche rovers miſſchien onder de beſchaafdſte in de gantſche waereld rékenen; want in plaats dat de rovers in Europeſch Turkye de reizigers eerſt vermoorden en dan plunderen, veelligt wyl zy voor de Overheid vrezen, zo hoort men zelden, dat de Schechs diegeenen doden, welken zy beroven, in zo ver zy zig goedwillig overgeven, en geen van hun gewond of gedood hebben. Zy zyn zelfs herbergzaam en gedienſtig jegens degeenen, welken zy geplunderd hebben, nadien zy denzelven niet alleen te eeten en eenige oude kleding terug geven, maar ze ook nog wel tot leidslieden op den weg dienen, opdat zy in de woeſtyne niet omkomen. Een Mufti (Aardsbiſſchop der Mohámmedaanen) te Bagdad, die voor korte jaaren op zyne terugreis van Mekke in de provintie Nedsjed geplunderd wierd, maakte met de rovers een ſchriftelyk verdrag, dat zy hem en zyne by zig hebbende lieden voor eene zekere ſomme, die hy by zyne terugkomſt beloofde te betalen, tot Bagdad zouden laten geleiden. Degeenen die hem geplunderd hadden, bragten hem tot by den naaſten ſtam. De Schechs van dezen ſtamm' leverden den Mufti en zyn handſchrift hunnen nabuuren op de andere zyde over enz. tot dat hy eindelyk weer te huis kwam. Een Europeër, welke met de geheele karavane tuſſchen Háleb en Báſra geplunderd wierd, wierd op de reis door de peſt aangetaſt. Wyl hy te zwak was zyne reisgenooten te volgen, gaven de Arabiers hem eene plaats buiten hun leger. En alhoewel zy hem zo niet oppaſten als zyne nabeſtaanden zouden gedaan hebben, bragten zy hem doch zo lang levensmiddelen, tot dat hy van zyne ziekte herſteld was, en zonden hem naderhand naar Báſra. Een Engelander uit Bengalen kwam voor eenige jaaren

van

van Engeland naar Scanderone om verder naar Indie terug te gaan. Wyl hy in deze haven geen agt dagen wagten wilde, om met de karavane naar Háleb te reizen, begaf hy zig alleen op den weg, en wierd door de Kiurden geplunderd. Na zyne aankomst te Háleb wilde hy weer niet op eene karavane wagten, maar reisde alleen met twee Arabiers van Háleb naar Básra, en verdédigde zig eenigen tyd met zyne pistolen tegen eenige Arabische Schechs, die hem alleen met hunne lanciën aanvielen. De Arabiers egter omringden hem en hy moest zig overgeven. Wyl hy nu op hun gevuurd had, klopten zy hem zodanig af, dat hy op zyne beenen niet staan konde. Zy bragten hem daaröp naar hunne legerplaats, en nadat zy hem aldaar eenigen tyd onderhoud gegeven hadden, geleiden zy hem op den weg naar Básra. De Heer Forskäl, myn reisgenoot, wierd op eene reis van Káhira naar Alexandrie ook genoodzaakt zig van alle zyne klederen te ontbloten, want de Arabiers nemen de moeite niet de reizigers uitte kleden, wyl zy vrezen, dat dezelven hen op eene verraderlyke wyze mogten vermoorden. Hy behield egter zynen ezel en alle zyne papieren, op een klein gedrukt boek na, welk de Arabier zynen zoone tonen wilde. Van zyne klederen kreeg hy niets weer terug dan alleen zynen Turkschen broek en een oud tapyt. Van zyne levensmiddelen daarëntegen vergunden zy hem te nemen wat hy wilde. Zyn dienaar moest zig insgelyks ontkleden, en een *Feláchh*, (Egyptesche boer) welke mede van het gezelschap was, kreeg alleen daaröm slagen, wyl hy pistolen by zig droeg, niettegenstaande hy er zig niet van bediend had (*). Met een woord, het ware te wenschen, dat de rovers in alle landen zig altyd zo menschlyk jegens de reizigers betoonden als de Arabiers, welker naamen men haast niet noemt, zonder zig te herïnneren, dat voornaamlyk deze natie voor rovers gehouden word.

De

(*) Men verhaalde te Básra dat twee Indiaanen, die als bédelaars van deze stad naar Mekke reisden, onderwegen by eenen Arabier waren gekomen, die zynen zoon aanstonds gebood een Schaap te slagten, om zyne gasten te onthalen. Wyl nu de zoon tegenspraak maakte, greep de vader den staf van den eenen reiziger, en by ongeluk op eenen tentenstok slaande, brak de staf en eene menigte gouden munten, die de wandelaar daarïn verborgen had, viel voor hem op den grond. De Arabier bedagt zig hieröp niet lang, maar nam al het goud in zyne bewaring, en zond zyne gasten, welken hy zo wel meende te onthalen, geheel ledig van zig weg.

De verſcheidene ſtammen Arabiers waarvan ik narigten bekomen hebb', zyn de volgenden:

بني خالد *Beni Chaled.* Deze ſtam is een der magtigſten in gantſch Arabie. Hy bezit niet alleen veele kameelen, en heerſcht over veele kleine ſtammen, van dewelken eenigen kameelen, anderen ſchaapen hebben, maar heeft zig ook de ſteden en dorpen in Láchſa of Hadsjâr onderworpen gemaakt. Doch de regérende Schech woont niet altyd in ſteden, maar den meeſten tyd van 't jaar onder tenten.

De ſtam *Kiâb*, welke reeds hiervooren vermeld is, woont aan de noordzyde van den Perſiſchen zeeboezem, in ſteden en dorpen, en dat ik weet, niet onder tenten.

منتفك *Montefidsj* of *Montefik.* Dezen ſtam behoort het geheele geweſt aan beide zyden van den Euphrat van Korne af, eene bekende ſtad ter plaatze alwaar zig de Euphrat met den Tigris vereenigt, tot aan Ardsje. De regérende Schech woont des zomers, wanneer al het gras in de woeſtyne verdord is, te *Nâbhr el antar.* Maar in de wintermaanden trekt hy met zyne groote kudde vee naar de woeſtyne, en leeft aldaar onder tenten. De inwoners der dorpen, welken van den akkerbouw leven, moeten dezen Arabieren ſchatting betalen, en worden van de Schechs weinig geägt, want, daar de Schechs zelven zo kommerlyk leven, zo kan men ligt denken, dat zy hunne onderdaanen ook niet ryk laten worden. Evenwel is den Arabieren de lyfeigenſchap der boeren niet bekend, maar elk, alleen de van vreemde natiën gekogte ſlaven uitgezonderd, kan zyn geluk in andere geweſten zoeken, indiën het hem in zyn vaderland niet gevalt. Wyl het gebied van dezen ſtamm' tuſſchen de landen des Pacha te Bagdad, namelyk tuſſchen Helle en Báſra legt, zo word hy vooräl alsdan, wanneer hy miſſchien eens de reizigers, welken door zyn gebied trekken, plundert, door den Pacha te Bagdad verontruſt, ja de regérende Schech word zomtyds door de Turken af, en een zyner nabeſtaanden in zyne plaats aangeſteld. Doch voor 't ov'rige is de ſtam onafhanglyk, en zou zig denklyk aan de Turken weinig gelegen laten leggen, indien hy zyne ſchoone oorden aan den Euphrat, zo wel als zyne troupen kameelen en ſchaapen, mede in de woeſtyne nemen konde.

Die van den ſtamm' Montefik willen, zo als de meeſte groote familiën van deze ſtreek, bewéren, dat hun ſtamvader MONTEFIK uit Hedsjâs afſtamme, en dat

dat zyne familie reeds ten tyde Mohámmeds en der eerste Chalîfen beroemd geweest zy. Want, wyl zy zig Mohámmedaanen noemen, zo willen zy allen niet alleen onder den oudsten mohámmedaanschen adel gerékend worden, maar ook den naam hebben, dat hunne voorvaders het hunne mede toegebragt hebben, om den mohámmedaanschen godsdienst uittebreiden. Ik had als een reiziger geen zo nauwe kennis met de regérende familie, dat ik haar geheele stamregister zou hebben kunnen bekomen, of maar gewaar worden, hoe lang dezelve zig in deze streek opgehouden heeft. Egter twyfelt niemand daaräan, dat zy haaren naam van eenen Schech Montefik bekomen heeft, en dat de nakomelingen dezes Schechs steeds de regéring gehandhaafd hebben. Deze familie bestaat tegenwoordig omtrent uit 150 persoonen, welken zig allen Schech noemen. De voornaamste familiën van dezen stamm' zyn ال شبيب *âl Schebîb* en *âl Sokâr*, ال صقر van twee gebroeders SCHEBÎB en SOKÂR, die zig byzonder beroemd gemaakt hebben. Van den eersten en oudsten broeder zyn wederom drie familiën merkwaerdig, namelyk: ال مانع *âl Maná*, ال مغامس *âl Mogâmis* en ال محمد *âl Mohâmmed*. Onder de nakomelingen Sokâr zyn de familiën ال ناصر *Al Naser*, ال سرداح *âl Serdâh* en ال صالح *âl Salech* de bekendsten. Beide de familiën maken aanspraak op de regéring. Doch de nakomelingen van Schebîb hebben dezelve in de laatste jaaren alleen gehandhaafd, en in 't jaar 1765 was een ABDILLA, van de familie âl Mohámmed شيخ المشايخ *Schech el meschaich*, *Schech es schiuch*, of de regérende Schech van den stamm' Montefik. De anderen egter hebben ook aandeel aan de regéring. Zy trekken namelyk de inkomsten van zekere dorpen of van tollen, welken de tusschen Básra en Bagdad reizende kooplieden aan zekere plaatzen betalen moeten. Zy hebben ook hunne eigene onderdaanen, die zy in oorlogstyd onder het bevel des regérenden Schechs, zelven aanvoeren.

De stam Montefik alleen zou te zwak zyn het zyne tegen zyne magtigere nabuuren te verdédigen. Daaröm heeft hy andere kleine stammen aan zig onderworpen, of dezen hebben zig, insgelyks om hun eigendom tegen hunne nabuuren te kunnen verdédigen, onder zyne bescherming begeven. Daarvandaan regeert deze stam ook over veele andere kleine stammen, van dewelken wederom elke familie van haaren eigen Schech aangevoerd word. Deze onderworpene stammen noemt men الرعية *El ardíeh*. De voornaamsten onder diegeenen, welken

zig

zig dezen grooten ſtamme onderworpen hebben, zyn: 1) ال اجود *El adsjuâd.* Tot dezen behooren wederom de kleinere ſtammen زهيريه *Sobärie*, جولرين *Dsjoarîn* en بني مركاب *Beni arkâb.* 2) بني مالك *Beni Mâlek.* Deze ſtam regeert over de kleinere ſtammen فضيله *Fodêle*, الهبت *El hät*, مطير *Amtär* en شريفات *Schoreifât.* 3) بني سعيد *Beni Saiid.* 4) بني تميم *Beni Temîm* en 5) عتيبه *Ottêba.* De laatſte zou van den grooten ſtam Ottêba in Hedsjâs afſtammen, en maar met weinige lieden in dezen oord gekomen zyn. Hy regeert thans ook over verſcheidene kleineren, met dewelken hy in oorlogstyd den over hen allen heerſchenden ſtamme Montefik hulpe verleent. Andere ſtammen Bedouinen, waarvan ik narigt gekregen heb, zyn de volgenden:

بني ساله *Beni Sâle*, ال عروس *âl Arûs* en ال خميس *âl Chamîs*, zyn drie groote ſtammen welken in de ſtreek der ſtad Havîſa wonen.

ال كثير *âl ktîr*, een aanzienlyke ſtam in de ſtreek van Schuſter.

باويه *Baute*, een ſtam Arabiers eene dagreize noordwaards van Korne, naar den kant van Havîſa.

بني لام *Beni Lam*, een groote ſtam Arabiers aan den vloed Tigris (Didsjele) tuſſchen Korne en Bagdad. Deze heft zekere tollen van de tuſſchen Baſra en Bagdad gaande koopwaaren. Wyl deze Arabiers zomtyds ook luſt krygen de reizigers te plunderen, zo is de Pacha te Bagdad dikwils genoodzaakt tegen hen te veld te trekken. Doch er volgt nooit verders iets dan dat hy miſſchien hunne voornaamſte aanvoerers den kop afſlaat, en anderen van dezelfde familie weer in de plaats aanſtelt, die gemeenlyk al zo groote vyanden van de Turken, en al zo groote verdédigers hunner vryheid zyn, als hunne voorzaaten waren.

De voorheengemelde groote ſtammen, Kiâb uitgezonderd, zyn allen egte Arabiers, namelyk zulken, welken kameelen in menigte bezitten, (اهل الاباعر *Ahhl el abâar*) en ſchier altyd onder tenten wonen. In de waterryke ſtreek tusſchen den Euphrat en den Tigris vind men ook verſcheidene ſtammen, die zig van hunne paerden, buffels en koeyen, als ook van den akkerbouw genéren. Altemaal bézigheden, welken de egte edele Arabiers benéden hunne waardigheid agten. Deze ſtammen noemt men *Moädân* en zy zyn als 't ware de middelſtand tuſſchen de egte Arabiers en de boeren. Zy wonen in ſlegte hutten, welken zy van den eenen oord naar den anderen vervoeren, naardat het hunne handtéring vereiſcht, het zy om het land te bebouwen of hun vee te weiden. Om die reden vind

vind men van daag op zekere plaats een geheel dorp, daar men gisteren nog geen enkele hut zag. Tot dezen Moädân behoren:

Beni Hähkêm, een kleine stam aan de oostzyde des Euphrats in de streek van Semáue. De regérende Schech noemt zig FONTIL en is van de secte Schia. De voornaamsten der verscheidene kleine stammen, welken onder hem staan, zyn tegenwoordig *Beni Måledsje*, *El auabûd*, *Beni Soräk* en *âl Ali*.

خزعل *Chasâal*, een andere stam Moädân te Lemlûm en 't omleggende geweest, aan de oostzyde des Euphrats tot Beni Hähkêm, en aan de westzyde tot Semáue, alwaar hy eenen tol van de reizigers vordert. Deze Arabiers zyn insgelyks Schiiten, en uit dien hoofde nog grooter vyanden der regéring te Bagdad dan de andere Arabiers, welken zig gelyk de Turken Súnniten noemen. De Pacha te Bagdad is in de laatste jaaren eenige maalen verpligt geweest tegen dezen stam te velde te trekken. De Arabiers en de Turken zégepraalden beurtelings, en met de overwonnelingen wierd alsdan niet zeer zagtzinnig gehandeld. Hy zou 2000 paerden tegen den Pacha aanvoeren kunnen, en voetvolk heeft hy nog veel meer. Doch het ontbreekt hem aan geweer. De regérende Schech heet thans HAMMÛD. De voornaamste familiën van dezen stamm' zyn: *âl Dsjelâl*, *âl Bubäd*, *âl Bugannem*, *âl Nasr eddîn*, *âl Mahénna* enz. De voornaamste hem onderworpene stammen heeten: 1) De stam *Käbsche*. Onder dezen staan wederöm by de 25 kleinere stammen. 2) De stam *Châled*, welke omtrent 40 kleinere stammen onder zig heeft, en 3) de stam *Dsjubúr*, welke ook over 40 kleinere stammen het gebied voert. Doch deze kleine stammen moeten zeker zeer klein zyn.

De stammen *âl Abdeir*, *Beni Hassan*, *Beni Läkkra* en *Dsjuläba* wonen allen tusschen den Euphrat en den Tigris, en zyn Moädân.

Van zulke stammen Arabieren die kameelen hebben, en in de streek van Bagdad wonen, noemde men my nog de volgenden: *Beni Temîm* en *Beni Dofáfa*, twee stammen zuidwaards van Bagdad, in den omtrek van Tacht Kesra, of Madeien.

Tusschen Bagdad en Mosúl, en niet ver van den weg aan beide zyden vind men: بني جميل *Beni Dsjemäl*, niet ver van *Dsjäl*. Verders *âl Madsjémma*, *âl Buálge* en *âl Bubäase*.

De stam *âl Buferâdsje* fokt buffels, en behoort dus tot de Moädân.

De stam *Al Obêd* in de streek van Tekrîd, is in de laatste jaaren ook aanzienlyk geworden, zedert dat Abdula Begk, een bloedverwant des regérenden Schechs, in dienst des Pacha te Bagdad geweest is, en zynen stamme veele vryheden te weeg gebragt heeft.

El gôrär, een stam tusschen den vloed Zâb en den Tigris.

Hadidîn, een groote stam insgelyks in dezen oord.

Al Bushâk, op den berg *Hämerîn*, aan den Tigris. Deze stam heeft geen kameelen. Hy stond in den tyd, als ik in deze gewesten was, tegen den Pacha te Bagdad op.

Al buhamdân. Deze stam plunderde toen ik te Mosûl was, eene karavane.

Schâbbuwân en *Taiibîn* in de streek van Mosûl.

Al busoliman en *Al bulbössejn*, insgelyks in de streek van Mosûl tusschen den Tigris en den Euphrat.

Jehâsch, een stam Arabiers van 2 tot 300 huizen of veeleer tenten, in de nabyheid van den berg Sindsjâr.

طي *Thai*, een groote stam Arabiers in *Dsjésîre* (*Mesopotanie*) tusschen Mosûl en Merdîn. De regérende Schech van dezen stamme bekomt thans door den Woiwode te Merdîn, in naam van den Pacha te Bagdad, eenen *Togk* (paerdenstaert), zo als oudtyds de Turksche Begks voor Sindsjâr en Khabûr twee, namelyk voor elk ampt eenen, verkregen. Hy is voor eene zekere jaarlyksche schatting Heer van de geheele schoone vlakte, welke tot deze weleer vrugtbaare, thans egter woeste ampten, behoorde. De stam Thai is zo magtig, dat de Pachâs nauwlyks tegen hem bestand zyn. Deze bedienen zig daaröm van de in het geheele Turksche ryk aangenomene staatslist, van hunne nabuuren en derzelver onderdaanen tegen malkanderen opterokkenen, en geven hunne paerdenstaerten dan dezen, dan eenen anderen voornaamen Schech. Degeen nu, welke als een Turksche Begk erkent word, bewoont de streek tusschen Mosûl en Nissebîn, en hier kan hy door de Turksche Stadhouders ondersteund worden. Maar de andere trekt met de zynen zo lang tot aan den vloed Khabûr terug, tot dat hy den Pacha door nieuwe beloften gewinnen kan. Hieröm is de stam Thai reeds zedert veele jaaren verdeeld, en voert gestadig kryg onder zig. Degeen, die zig in myn' tyd in de streek van Mosûl ophield, was van de familie *Stâle*. Men vind waarschynlyk ook in andere oorden Arabische stammen,

men, welker Schechs paerdenftaerten van de Turkfche Pachås bekomen. Van de zwervende ftammen Kiurden en Türkmannen, welken den Turkfchen Pachås zomtyds niet minder vrees aanjagen dan de Arabiers, zal ik in myne reisbefchryving fpreken.

In *Arâk árabi*, vind men, behalven eenigen der voorheen gemelde ook de navolgende ftammen:

ربيد *Sobäd*, in eenen oord *Mahâviel* niet verre van Helle. Deze ftam zou magtig zyn, ik weet egter niet of hy zig in de ftreek van Damask en Haleb uitbreid, dan of de ftammen Sobäd, waarvan men aldaar hoort, van dezen onderfcheiden zyn.

غزيه *Ghafie*, een aanzienlyke ftam in de ftreek van Mefched Ali. De voornaamfte familiën daarvan zyn: *âl Båfch*, *Såade* en *âl Dofchân*.

Ali Bådsje, in een gebied *Schamie*, in de ftreek van Mefched Hoffejn. Deze ftam heeft zig in myn' tyd aanmerklyk gemaakt.

شمر العراق *Schâmer el ârâk*, insgelyks in Schamie en de ftreek van *Hêt* en *Kobäfe*. Deze ftam is oorfpronglyk van den berg Schâmer. Onder denzelven ftaan twee aanzienlyke ftammen الزكاريط *Sekarîd* en ال اسلم *Islam*. Ik geloof dat ook twee andere ftammen *âl Gefchâm* en *Mobin* daartoe behoren.

Wyl de Pacha te Mofûl ten mynen tyde, gelyk ook de Pacha te Kerkûk, maar twee paerdenftaerten had, en zig dus in zekere gevallen aan de bevelen des Pacha te Bagdad onderwerpen moeft, en wyl zo wel de Woiwode te Merdîn als de Mutafillim te Båfra ten eenemaal van dezen Pacha af hangen, zo noemt de Pacha te Bagdad ook fchier alle Arabifche ftammen van Båfra tot Merdîn, en in Arâk van de Perfifche grenzen naar 't weften tot ver in de woeftynen, zyne onderdanen. Ik heb egter uit het gedrag van de meeften dezer Arabieren tegens de Turkfche reizigers niet kunnen befpeuren, dat zy zig zelven als onderdanen aanmerken, ten zy alsdan misfchien wanneer zy zo fchielyk door de Turkfche troupen overrompeld worden, dat zy den tyd niet hebben in de woeftyne de wyk te nemen. Zy hebben het grootfte gedeelte dezer in oude tyden wel bewoonde landen reeds tot woeftenyen gemaakt, en zullen vermoedelyk fteeds voortvaren dorpen en fteden te verwoeften, zo lang als Bagdad aangezien word als eene provintie des Sultans te Conftantinopole, en zo lang als de Pachås alhier niet verzekerd zyn, dat hunne nakomelingen dit gouvernement na hen behouden zullen.

In de woeſtyn welke men tot het gouvernement van den Pacha te Orfa rekent, wonen de Arabiſche ſtammen: بني سعيد *Beni Saiid*, ابو سالم *Abu Sâlem*, ال محمد *âl Mohâmmed*, الفراده *Farâdene*, ابو شعبان *Abuſchâbân*, الوالده *El wollede*, الصبخه *Sabcha* en الخنافره *El chanafere*. Deze naamen heb ik van eenen Arabiſchen Schech te Haleb te weten bekomen. Ik weet niet zeker of miſſchien eenigen van hun maar kleine ſtammen en den eenen of den anderen grooten onderworpen zyn.

De Pachâs in Syrie hebben met de omzwervende Arabiers niet minder te ſtellen dan de Turkſche Landvoogden op de ooſtzyde van Arabie. Het legt den ſteden Haleb en Damask veel daaräan gelégen, dat hunne karavanen met zekerheid door de woeſtyn naar Bagdad en Baſra reizen kunnen. En wyl ze hiertoe niet alleen de kameelen der Arabieren gebruiken, maar ook van hunne Pachâs op deze reis geen hulp hebben kunnen, ten minſten niet, doordien het te koſtbaar zyn zoude, indien de Turken de karavanen altyd met een leger bygeleiden zouden; zo gebruikt de Pacha den eenen ſtam tegen den anderen. Hy noemt namelyk den regérenden Schech van een' der aanzienlykſte ſtammen in zyn geweſt, Emîr, en deze moet alsdan de karavanen bygeleiden. Op dezelfde wyze zou hy de andere ſtammen in de nabuurſchap in orden houden, en het geld invorderen, dat mogelyk eenigen voor de vryheid, om in het gebied des Pacha met hun vee te mogen dryven, betalen moeten. Dit geſchied egter, gelyk men ligt denken kan, niet omniet. Wyl de Arabiers noch Turkſche troupen in hunnen dienſt nemen, noch zig op de toezegging eens Pacha verlaten, dat hy hun jaarlyks eene zekere ſomme tot goedmaking hunner koſten betalen zal; zo moet de Pacha den Emîr eenige dorpen afſtaan, en dezen ondergaan dan gemeenlyk nog meer onder de heerſchappy der Arabieren dan onder de heerſchappy der Turken, welken denzelven van te vooren maar weinig overgelaten hebben. Wanneer men dus alles te zamen rekende, wat de nabuurige Arabiſche ſtammen aan de Turkſche regéring betalen, en hoe veel het dezen integendeel koſt, om de Arabiers in toom te houden, dan zou men naar alle gedagten bevinden, dat de laatſte ſomme de eerſte overtroffe. Doch de Turkſche Pachâs rékenen zo nauw niet. De Emîr in de ſtreek van Haleb krygt jaarlyks van den hier regérenden Pacha eenen pels, en betaalt daarvoor 25 beurzen. En wyl de Pachâs zelden lang in deze ſtad gewoon zyn te blyven, ſcheelt het hen weinig hoe de Arabiers met de hun aanvertrouwde dorpen leven.

De

De grootste stam Arabiers in de streek van Háleb noemt zig للوالي *Mauâli*, en de tegenwoordig regérende familie is van de linie ال بوريشه *âl Burîsche*. Een Maronit, die zig thans 1772 te Koppenhage ophoud, zegt, dat de regérende Schech van den stamm' Mauâli eertyds altoos Sultân genaamd wierd, en by de Turken zeer gedugt was. Ik zelve heb in deze streek nooit van eenen Sultân der Bedouinen horen spreken. De Pachâs ondersteunen dan eens den eenen, dan eens den anderen Schech uit deze familie, in het bezit der dorpen en en andere inkomsten eens door hen benoemden Emîrs. De afgezette neemt gemeenlyk zo lang met zyne party de wyk naar den kant des Euphrats, tot dat hy den opvolger des Pacha door geschenken of op eene andere wyze gewinnen, en weer ondersteuning tegen zynen mededinger verwerven kan. Een Emîr voor korte jaaren merkende, dat hy afgezet zou worden, plunderde eene karavane, en dreef by de 30000 stuks vee, meestendeels schaapen, uit het gebied des Pacha van Háleb, naar eenen afgelégen oord aan den Euphrat. De onderdaanen waren reeds met de verandering, die de Pacha gemaakt had, niet wel te vreden. Toen ik te Háleb was, zeide men dat deze zelfde afgezette Emîr de stad Häms geplunderd had. Men beklaagde zig dat de regérende Emîr noch deze, noch de andere Arabiers binnen de paalen houden konde, en men geloofde, dat de Pacha zelfs genoodzaakt zyn zou, den afgezetten Emîr weer terug te ontbieden. Men ziet dus, dat de heerschappy der Turken over de Arabiers zig niet ver uitstrekken kan.

Men vind verder in de streek van Háleb de stammen: بني صخر *Beni Sachher*, جملان *Dsjümlân*, بني طوق *Beni Tôgk*, الغرلنطا *Garanta*, العاشق *El âschik*, التوبلبس *Et tublîs* en طايفه طي *Thai*. Alle deze stammen moeten den door den Pacha gestelden Emîr zekere belastingen betalen, en daarvoor wederöm zekere voordeelen genieten, byvoorb. dat zy hunne waaren ongehinderd in de stad verkopen, dat zy den kooplieden hunne kameelen verhuuren en de karavánen bygeleiden kunnen. De stammen بني ربيع *Beni Rabeá*, بني خالد *Beni Châled*, الحليفه *El baläfe* en طايفه كبار *Geiar* hebben ook zekere regten, zy betalen egter hunne belasting niet aan den Emîr, maar aan dengeenen, dien de Pacha de zoutwoestyn verpagt heeft. Dus schynt het dat zy in de streek dezer woestyne wonen. De stam سجن *Sidsjen*, insgelyks de stammen بني يوسف *Beni Jusof*, بني زبيد *Beni Sobäd* en الحديدين *El hadidîn* moe-

ten ook in de woestyn, welke mede tot het gouvernement van Háleb gerékend word, leven. Ik vermoede egter, dat de beide laatsten die stammen zyn, welken ik reeds hiervooren by de woestyne der stadsvoogdyschap van Bagdad vermeld heb, en dat zy met hunne heiren dan hier dan daar herömtrekken. De stammen *Qäs* en *Tai* willen afkomelingen van oude vermaarde Arabische stammen zyn (*). De stam Rabeá wil bewéren, dat zyne voorvad'ren in dien tyd uit Yemen naar deze noordlyke gewesten gekomen zyn toen de dam der Sabäeren doorgebroken is. De waare afstammelingen van dezen ouden stamm' Rabeá zouden egter zig in de streek van Diarbekr ophouden, en nauwlyks meer bekend zyn. Van *Diar Mondar* heb ik geen berigten kunnen krygen.

De bovengemelde naamen der Arabische stammen in de streek van Háleb kreeg ik van eenen broederszoon des regérenden Emirs of Schechs van den stamm' Mauáli. Van eenen Arabischen Schech te Básra, die veele reizen tusschen deze stad en Háleb gedaan had, heb ik behalven verscheidene der bovengemelde, ook nog de volgende naamen: *Beni Wábbeb*, *Sardle*, *Möffarie*, *Salid* en *Haijaie*. Ik denk dat dezelven ver van Háleb, doch niet ver van den weg van deze stad naar Básra wonen.

Ik ben te korten tyd te Damask geweest om aldaar naar de verscheidene stammen Arabieren van dit gewest by de Bedouinen zelven te kunnen vernemen: doch te Háleb en Básra hoorde ik, dat de volgende stammen in de woestyn van de stadsvoogdyschap *Schâm* (Damask) wonen.

النعيم *En naäm*, حميد النصيف *Hâmid Ennasif*, زبيد *Sobâd*. (Deze is misschien dezelfde die hier vooren reeds gemeld is) الشديد *Schedid*, الخرسان *Chursân*, البرفوش *El barfûsch*, بني فرولن *Beni Ferwân*, بني كعب *Beni kâab*, بني حمير *Beni Hamjar* en ابو صليبة *Abu Salibe*. Verder ال سرحان *Al Surbân*, مفارقة *Mufâregke* en سرديه *Sardie*. Het word als iets buitengewoons aangemerkt, dat de Schech van den laatsten stamm' door den Pacha te Damask verkozen word. Deswegens schynt het, dat zy of geen egte Arabische Schechs zyn,

---

(*) In 't 420 jaar der Hedsjera had zig de Prins van Háleb met den Emir der Arabieren van den stamm' *Tay* tegen de Chalifen van Egypte vereenigd. Algemeene waereldhistorie der laatere tyden. II deel § 358.

zyn, of dat zy zig in vaſte woningen neergezet hebben, en dus ten vollen als onderdaanen des Pacha aangezien kunnen worden. De ſtam *Abu Salibe* zou enkel uit Chriſtenen beſtaan. Hy is dus miſſchien oorſpronglyk, van den ſtamm' *Ghaſſan*. De ſtam Hamjâr zou er ook nog trots op zyn, dat hy met de oude Heerſchers van Yemen eenerlei naam voert, en zig beroemen daarvan afteſtammen. De Schech DAHER, welke te *Acca* regeert, is ook een Arabier. Men vind daarënboven in Syrie, *Kiurden*, *Druſen*, *Metaueli*, *Naſſairie* en *Tſchinganen*, waarvan eenigen vermoedlyk oorſpronglyk Arabiers zyn.

عنزه *Anäſe* of *Anſe*, zou de grootſte ſtam in de woeſtyne van Syrie zyn. Deze is egter veelligt dezelfde, welke zig den meeſten tyd in Nedsjed ophoud, en my als een der magtigſten in gantſch Arabie beſchreven is. Hy ontvangt eene aanzienlyke ſchatting van de karavane der Turkſche pelgrims, en is gemeenlyk mede daarby als zulk eene karavane geplunderd word. Hy ſloeg en doodde voor korte jaaren den Pacha van Gháſſa, in zyn eigen gebied, en voert in 't algemeen zeer dikwils kryg tegen den Pacha van Damask. Eene aanzienlyke karavane, die by myn' tyd van Bagdad naar Damask zoude trekken, wierd lang terug gehouden, wyl men hoorde, dat de Arabiers in Syrie met den Pacha te Damask oneenig waren. Doch wyl de zoon van Abdullah Begk, eenen Heer die by de Arabiers bemind was, en de Defterdar van den Pacha te Bagdad, beſloten, zelven met eene menigte goederen naar Damask te reizen, zonden ook veele kooplieden hunne waaren met deze karavane. Ik was reeds zo veele gevaaren gelukkig ontkomen, dat ik het voor te zeer gewaagd hield my by deze omſtandigheden op eene reis door de woeſtyne te begeven, en nam derhalven den weg van Bagdad naar Moſûl, Merdîn en Diarbekîr. Ik zond egter eene kiſt met de gemelde karavane over Damask naar Háleb, en betaalde, gelyk gewoonlyk, de vragt voorüit. De geheele karavane wierd door den ſtamm' Anäſe, omtrent eene dagreize van Damask geplunderd. Myne kiſt wierd ook opgebroken. De Arabiers namen alles wat zy gebruiken konden, doch boeken, loſſe papieren, insgelyks een doosje met koperen en zilv'ren munten, en twee horologies lieten zy my behouden. De Arabier dien ik myne kiſt aanvertrouwd had, en welke ook een Bedouin was, pakte daaröp alles wat de rovers niet mede genomen hadden, weer te zamen, en bragt het in de gebrokene kiſt naar Háleb, daar hy het doch had kunnen behouden, en zig daarmede verontſchuldigen,

gen, dat alles door de rovers genomen was. Dus hebben de herömzwervende Arabiers ook myn goed geplunderd. Ik zal daaröm egter de geheele natie niet voor rovers verklaren. Misſchien houden de Europeſche rovers de Bedouinen ook voor al te eenvouwdig, dan dat zy met hen eenerlei naam zouden willen voeren.

De Europeërs welken naar 't beloofde land komen, begeven zig gemeenlyk onder de voogdyſchap der Franciskaanen, welken kenniswegen, geen vrienden van de Mohammedaanen, vooräl niet van de Bedouinen zyn. Om die reden voornaámlyk heb ik op myne reis van Jáfa naar Jeruſalem en weer terug, niet veele berigten van de herömzwervende Arabieren in het beloofde land kunnen bekomen. Tuſſchen Rama en Jeruſalem woont eene groote ſtam جرحمبة *Dsjärbamie*. Deze Arabiers worden van de roomscatholyke Munniken als gevleesde duivels beſchreven. Men hoort zo veele wreedheden van hun, dat een uit Europa komende pelgrim den grootſten haat tegen die ongelovige barbaren, welken thans in 't bezit van het heilige land zyn, opvatten moet. De Munniken vergeten vooräl niet den reizigeren te verhalen, dat deze Arabiers omtrent voor negentig jaaren, eenen Franciskaan in den bakoven geſtopt hadden. Zy hebben bovendien geheel byzondere hoedanigheden. Zy brengen de groote rykdommen in gereed geld, levensmiddelen en klederen, die de Munniken jaarlyks uit Europa ontvangen, van Jáfa naar Jeruſalem, zonder dat men hoort, dat zy er zig iets van toeëigenen. Zy weten dat de huur voor de muilezels, de weggelden en andere belaſtingen, welken de Arabiers van de pelgrims begéren, allen door de opperſten der kloosteren te Jáfa, Rama en Jeruſalem betaald worden, en dat deze goede vaders op hunne reis niets by zig hebben, dan hunne ſlegte klederen, die eenen Arabier niet dienſtig kunnen zyn. Evenwel egter horen zy ſchier nooit, dat Munniken, buiten dewelken thans haaſt geen Europeër meer als pelgrim naar 't beloofde land komt, van Rama naar Jeruſalem, of weer terug gaan willen, zonder hen dan ook optewagten. En als zy ze ontmoeten, kunnen zy niet nalaten de Munniken digt aftekloppen, waarna zy ze de reis laten voortzetten. Nooit heb ik gehoord, dat de Arabiers in andere geweſten een vermaak daarïn geſchept hadden lieden te mishandelen. De Arabiers tuſſchen Jáfa en Jeruſalem hebben dus veelligt byzondere reden, waaröm zy de pelgrims zo behandelen. Het verhindert veele Munniken in Europa, die anders zeker gaern

eene

eene bédevaart-reis ondernemen zouden, naar Jerusalem te komen, en den Munniken van het beloofde land kostbaar en lastig te vallen. De slagen en misschien de wonden welken de pelgrims ontvangen hebben, herïnneren hun op het kragtigste de wreede inwoners des heiligen lands. Zy kunnen betuigen dat hunne medebroeders onder de ongelovigen veel lyden moeten. De godsdienstige Europeërs geven des te ryklyker aalmoessen. De Munniken te Jerusalem kunnen zig daardoor beter in het bezit der heilige plaatzen, welken zy reeds inhebben, handhaven, en hunne mededingers, de Grieken en Armeniers, van tyd tot tyd meer beperken. Want wyl alle de Munniken van de verscheidene secten der Christ'nen op het sterkst naar het bezit van dezen of genen heiligen oord staan; zo verhuuren de Turken denzelven aan dengeenen die hun het meeste geld bied. En wie kan het den Mohámmedaanen kwalyk nemen, dat zy de heilige plaatzen verhuuren, daar de Christenen hun het géld daarvóór als 't ware opdringen. Met één woord, een reiziger kan van de Bedouinen in het beloofde land wel stokslagen, maar geen hoflykheid verwagten. Doch wyl het schynt, dat zy 't voornaamlyk op de arme Munniken geladen hebben, om die af te kloppen, zo zou ik een' ander', die in hun gezelschap reist, raden, zig in 't geheel niet daarïn te mengen als zy deze goede vaders overvallen, opdat hy ook zelve zyn deel daarvan niet wegdrage, gelyk een jong Fransch Heer, welke eenige maanden voor my in dezen oord was geweest, en zó wel op de reis naar den Jordaan als tusschen Jerusalem en Rama, om dat hy altyd de party der Munniken trekken wilde, zelve lustig met slagen afgedekt was geworden.

In de groote woesteny welke tot het landschap Nedsjed gerékend word, vind men veele en groote stammen. De stam Anäse is onder dezelven de magtigste. De stammen ال طفير *ål Deftr*, بني عقيل *Beni akäl* en بني عبدالله *Beni abdilla* zyn insgelyks aanzienlyk. شمر اهل نجد *Schamer abbel Nedsjed* woont op, of aan eenen berg. Er is in Nedsjed ook nog een stam *Beni Temim* bekend, van denwelken men bewéren wil, dat het dezelfde is, welke reeds onder de regéring des Chalifs Abu bekr wegens de propheetin SEDSJAJ vermaard was.

Van de Arabische stammen die in Hedsjâs wonen, heb ik den stam Harb reeds vermeld. Doch men vind er ook nog: عتيبه *Beni Ottäba*, eenen ouden en grooten stam tusschen Taaif en Mekke, امطار *Omtâr*, eenen aanzienlyken stam op de grenzen van Nedsjed. سليم *Beni Solâm*, eenen grooten stam ten zuiden

van Mekke. هذيل Hodejl, eenen ouden ſtam Arabiers noordweſtwaards van Mekke. Een koopman uit deze ſtad noemde de beide laatſte ſtammen groote rovers. Ik vermoede derhalven, dat de Scherif dikwils tegen hen te velde trekken moet (*). Op de grenzen tuſſchen Hedsjâs en Yemen woont ook een oude vermaarde ſtam يام Jâm genaamd. Alle deze Arabiers bewonen tenten, en zyn dus egte Bedouinen.

IX. DE WOESTYNE VAN SINAI.

Ik heb verzuimd naar den Arabiſchen naam te vernemen, van 't diſtrict welke naar de noordzyde van Hedsjâs, en tuſſchen de beide armen van den Arabiſchen zeeboezem legt. Ik geloof egter dat men dezen oord *Bar et Tûr Sina*, dat is de woeſtyne des bergs Sinai noemt. Deze oudtyds vermaarde oord is thans ſchier niet anders dan eene geheele woeſteny. Men vind aldaar geen dorp, dan alleen eenige weinigen aan den zeekant, daar de inwoners zig meeſtendeels van den viſchvangſt genéren. Dit vrye veld behoort altemaal den herömzwervenden Arabieren, van welken ik ook geen éénen heb leren kennen, dan alleen de drie ſtammen *Leghât*, *Sau-âlba* en *Saïd*, welken aan den weg van Sues naar den berg Sinai wonen, en gewoonlyk de pelgrims bygeleiden. Ik geloof dat het allen *Rajâs*, dat is kleine ſtammen zyn, welken eenen groot'ren onderworpen zyn.

De ooſtlyke arm van den Arabiſchen zeeboezem, welken de Arabiers *Bâhbr el âkaba* noemen, is op onze kaarten gemeenlyk zeer breed afgebeeld, doch volgens de narigten welken ik daarvan bekomen heb, is hy zo ſmal, dat men aan den eenen oever den lieden aan den anderen toeroepen kan, en van hun gehoord worden. Aan den uiterſten hoek deszelven legt de oude ſtad *Ailah*, welke in de heilige ſchrift *Eloth* genaamd word. Deze plaats word ſteeds eene ſtad, en

(*) De Scherif Edris ſpreekt van eenen ſtamm' *Hodejl*, maar niet aan deze zyde van Mekke. Ondertuſſchen is veelligt de ſtam nog even dezelfde.

en gemeenlyk *Akaba*, doch van de Bedouinen *Hâlè* genaamd. Wyl ze op den weg der Egyptesche pelgrims legt, houden de Turken hier nog eene bezetting in een klein kasteel. Men vind in dezen oord ook eenige slegte dorpen, doch ik heb er geen nauwkeurige narigten van ontvangen.

Aan den westlyken arm des zeeboezems vind men de bekende haven *Tôr* of *Bender Tôr*, alwaar alle de schepen, die tusschen Sues en Dsjidda varen, aanleggen, wyl zy hier tamelyk goed water uit eene bron digt by de haven omniet halen, en voor eenen goedkopen prys voortreflyk water uit de bergagtige streek bekomen kunnen. Het slegte water uit de bron *Naba*, welk twee uuren ver naar Sues gebragt word, is daarëntegen zeer duur. Het kasteel alhier, *Kallá et Tôr* is ten eenemaal vervallen, en zedert veele jaaren zonder bezetting (*). Digt daarby is een dorp *Schädlie*, en een ander welk men *Belled en Nassâra* noemt. Het laatste word door arme Grieken bewoond, die gelyk hunne nabuuren, de Mohámmedaanen, van den vischvangst en hunne dadelboomen leven. Zy hebben in dezen oord ook een slegt klooster. Ten zuiden van Kallá et Tôr legt een klein dorp *Dsjebêl*, daar alle de lootzen, welken de schepen van Sues naar Dsjidda, en weer terug brengen plegen te wonen. Het is bekend, dat men in deze streek veele verschillende soorten van zo genaamde coraalgewassen vind, waarvan eenigen niet kwalyk naar kleine boomen zonder bladeren gelyken.

De hooge berg, welke naar de heilige CATHARINA genaamd is, legt ten noordoosten, omtrent 6 of 6½ duitsche mylen van Tôr, en digt by denzelven de berg *Sinai*, welken de Arabiers *Tûr Sina* plegen te noemen. Deze berg Sinai is niet dan een spits van eene reeks bergen. Aan deszelfs voet legt het bekende griekfche klooster. De berg nu met het klooster staat op een groot gebergte, welk de Arabiers, onze leidslieden, جبل موسى *Dsjäbbel Musa* noemden, en eenige dagreizen in den omtrek heeft. Dit gebergte bestaat grootendeels uit zandsteen. Men vind er egter ook granit, en de eigenlyke berg Sinai der Christenen, digt by het klooster, bestaat haast geheel uit eene grove roodagtige granitrots.

Op

(*) Zoude de naam *Tôr* wel reeds zo oud zyn, dat men het in Genesis XXV, 18 gemelde *Sur* in dezen oord zou kunnen zoeken? Zou ook wel de kust van *Tôr* tot *Hammam Foraun* hiervandaan de woestyne *Sur* genaamd zyn geworden? II boek Moses XV, 22.

Op den grooten Dsjäbbel Musa zyn veele schoone bronnen. Het water kan zig egter vermoedelyk hier niet genoeg verzamelen om beeken te maken, die het geheele jaar door water hebben. Het schynt veelmeer, dat de dalen op het gebergte Moses alleen na eenen voorafgaanden regen overvloeyen. Men vind hier vrugtbaare dalen, en in dezelven hoven met heerlyke wyndruiven, peeren, dadels en andere vrugten in zo groote menigte, dat de Arabiers, en ook de Griekſche Munniken zeer veel daarvan naar Káhira brengen, en aldaar duur verkopen.

Wyl ik naar de westzyde des bergs Sinai niet gekomen ben, heb ik den steen met 12 bronöpeningen niet gezien. Eenige Griekſche kooplieden die hem meer dan eens gezien hadden, verhaalden my, dat de Arabiers gras in de openingen dezes steens plegen te steken, en het naderhand, als het eenige dagen aan deze heilige plaats geweest is, hunnen kameelen als eene artzeny tegen alle krankheden, welken zy reeds hebben of die hen aanstaande zyn, geven. Ook heb ik den steen niet gezien, inwelken AARON den kop van het gouden kalf zou gegoten hebben. De rots aan den weg van het dal Farân tot by het klooster op het gebergte Moses, is op zommige plaatzen zeer steil. Niet alleen in deze rots, maar ook in de groote steenen welken van tyd tot tyd van de rots schynen afgebroken te zyn, zag ik hier en daar, holligheden. Dit scheen my egter niets buitengemeens, maar door den tyd, of door het van de rots afstortend regenwater veroorzaakt te zyn.

Het dal Farân legt aan de noordzyde, en schier aan den voet van Dsjäbbel Musa, doch 2½ duitsche mylen naar het noordwesten van het Griekſche klooster, en den daarby leggenden berg Sinaï. In dit en in de omleggende dalen vind men insgelyks veele schoone vrugten. In September was het geheel droog. Ondertusschen is *wadi Farân* na eenen lang aanhouden regen zomtyds een zo groote vloed, dat de aldaar wonende Arabiers alsdan hunne tenten op de hoogtens tegen de bergen opslaan moeten. Hier haalden de Arabiers het water ook uit bronnen, welk juist wel goed was, doch my niet zo goed smaakte, als het water op den hoogeren Dsjäbbel Musa. Men zeide my, dat men in dezen oord nog een overblyfzel eener stad zag, maar de Arabiers wilden my niet derwaards geleiden.

Ondertusschen heb ik andere bewyzen, dat deze bergagtige streek in de oude ty-

tyden ſterker moet bewoond geweeſt zyn. Ik zag eene groote begraafplaats op eenen zeer hoogen en ſteilen berg in het gebied van den ſtamm' *Legbât*, omtrent 19 duitſche mylen van Sues. Hier zyn nog veele opgeregte grafplaaten, die met al zo fraaye beeldſpraaken beſchreven zyn, als op de oude gedenkzuilen in Egypte zelve gevonden worden. Deze berg is wel niet de Dsjäbbel el Mokâtteb, waaröm wy eigenlyk van Sues in de woeſtyne reisden; doch hy is merkwaerdiger dan de beſchrevene bergen, welken andere reizigers aan den weg in deze woeſtyne gezien hebben, want zo veele fraai gehouwene ſteenen kunnen aan eenige zwervende familiën hunnen oorſprong niet verſchuldigd zyn, maar wel aan de inwoneren eener groote ſtad. En byaldien in dit thans woeſte geweſt eene groote ſtad gelegen heeft, moet zy in het algemeen ook beter bebouwd geweeſt zyn.

Het dal *Girondel* is gelyk het dal Farân, na eenen ſterken regen een vloed, die egter in September geheel droog was, en wy moeſten het water 1½ of wel 2 voeten diep in 't zand zoeken. Dit water was juiſt niet zo goed als dat op den berg Muſa, dog beter dan dat welk men te Sues heeft. Ik had noch tyd noch luſt my zo lang optehouden, dat ik zou hebben kunnen onderzoeken, of het water in dezen oord by afwiſſeling zoet en bitter zy, en de Arabiers met welken men hier genoodzaakt is te reizen, zyn de lieden niet van welken men opregte berigten betreffende hunne bronnen bekomen kan (Michaëlis vr. 19, 18, 2). Wy legerden ons op deze reis zeer zelden digt by eene bronn', en nadien ik eene reis of twee te vergeefs begeerd had, met de knegts, welken water haalden, te gaan, zo zond onze leidsman hen naderhand altoos zonder dat ik iets daarvan gewaar wierd. Men kent tegenwoordig den boom niet meer, met welks hout Moſes het bitter water zoet maakte, want de inwoners te Sues zouden er zig anders ongetwyfeld van bedienen. Wadi Girondel legt 9 of 10 duitſche mylen van Sues, digt by Dsjäbbel Hammam Faraûn. In denzelven zyn veele boomen, ja kleine boſſchen. Waaröm ik geloof dat men hier het *Elim* der heilige ſchrift zoeken kan.

Aijun Muſa, dat is de bronnen Moſes, leggen 2 duitſche mylen ten Z. O. 30° Z. van Sues, en omtrent een goed half uur van den Arabiſchen zeeboezem, in eene zandige vlakte. Men vind in deze ſtreek op veele plaatzen water, wanneer men maar een' voet diep graaft. Doch de Arabiers zeiden dat van de 5

 bron-

bronnen, welken ik telde, maar éene ter nauwer nood drinkbaar water hadde. Hier was veelligt het in 't 2de boek Moses XV, 22 gemelde *Mara*.

Dat de kinderen Israëls werklyk door de roode zee gegaan zyn, daaräan is zeker niet te twyfelen. Daar men egter eerst eenige duizend jaaren na deze merkwaerdige gebeurdnis, met ernst heeft begonnen te onderzoeken, aan welken oord dit geschied zy; zo zal men thans bezwaarlyk de eigenlyke plaats des doortogts met volle zekerheid bepalen kunnen. De oever der zee is zo wel hier als in andere waereldgewesten veranderd. Men vind op de geheele Arabische kust bewyzen, dat het water terug geweken is. Byvoorbeeld *Muza*, welke plaats van de oude Grieksche schryvers eene haven in gelukkig Arabie genaamd word, is tegenwoordig eenige duitsche mylen van de zee afgelégen. By Loheia en Dsjidda ziet men groote heuvels vol coralen en schelpen, en wel van het zelve soort als men nog in den Arabischen zeeboezem levendig vind. In de streek van Sues treft men niet alleen dergelyke versteeningen aan, maar ik zag ook westwaards omtrent ¾ myl van de stad, eene menigte levendige schelpvissen in, of veeleer op eene rots, die alleen door den vloed met water bedekt wierd, en van het zelve soort schelpen in de rots hooger aan den oever, welke de vloed in 't geheel niet meer bereikte. De Arabische zeeboezem was dus voor eenige duizend jaaren niet alleen breeder, maar strekte zig ook meer noordwaards; voornaamlyk de arm, welke voorby Sues gaat, want om deze uiterste punt is de oever gantsch vlak, doch van de stad westwaards tot aan den berg Attâka is de oever hooger.

Wanneer men de narigten der Arabieren aan de oostzyde des zeeboezems geloven wil, dan zyn de kinderen Israëls telkens op die plaats door de roode zee gegaan, waar men hen deswegens ondervraagt. Ik onderzogt by Aijûn Musa: of zy nooit iets van deze gebeurdnis gehoord hadden? en men gaf my tot antwoord: dat zy op deze plaats aan land gekomen waren. Naderhand vernam ik weer het zelfde by Girondel. Op myne terugreis, als ik my van de karavane verwyderde, om de breedte des zeeboezems voor het zogenaamde dal Bedea te meten, wilde men ook gehoord hebben, dat de doorgang op deze plaats geschied zou zyn. Ik twyfel niet, of de Arabiers te Tôr in een' ander' oord, zouden ook bewéren, dat dit wonder by hen geschied zy, indien men hun er naar vraagde. Onder zes Arabiers, met dewelken wy naar den berg Sinai reisden, kon-

konde ik er maar eenen zo ver brengen, dat hy my op myne vraagen in opregtheid antwoordde. Vraagde ik by voorb. eenen van de anderen, of hy in dezen oord niet eenen berg kende van dezen of genen naam, dan toonde hy my aanstonds eenen berg die zo zou genaamd zyn, al had hy misschien dezes regten naam nooit zelve gehoord. Zelfs van bekende bergen en dalen zeiden zy my dikwils verkeerde naamen. Op den westlyken oever der roode zee, namelyk de paralel van Sues tot Tôr, ben ik zelve niet geweest. Ondertusschen ziet men uit de berigten der reizigers, dat de aldaar wonende Arabiers insgelyks verscheidene meningen aangaande de plaats van den doorgang der kinderen Israëls hebben. De overleveringen en getuignissen der gemeene Arabieren zyn dus in dit stuk zeer onzeker.

De geleerden in Europa hebben over alle deze verschillende meningen reeds zo veel geschreven, dat een reiziger thans ook reeds by veronderstelling voor zeker aanneemt, dat de kinderen Israëls tusschen Sues en Tôr door de roode zee getrokken zyn, ja dat ze nergens anders hebben kunnen doorgaan, wyl Sues aan het uiterste einde van het breeder gedeelte der zee legt. Nadat nu ook eenige oplettende reizigers zig de moeite gegeven hebben, met veel geleerdheid te bewyzen: dat de doorgang by het dal Bedea heeft kunnen geschieden; twyfelt tegenwoordig haast niemand meer, of dit wonder zy werklyk aldaar geschied. Ik zal de gronden dergeenen welken dit bewéren, kortlyk onderzoeken.

Men verzekert ons, dat de naamen eeniger bergen en dalen tusschen den Nyl en Bedea in de Arabische taal juist hetzelfde betekenen, dat de hebreeuwsche naamen by Moses aanduiden. Verscheidenen zouden zelfs ter gedagtnis van de reize der kinderen Israëls uit Egypte aldus zyn genaamd geworden. Ik ben in de oude Arabische spraak te onervaren, dan dat ik het tegendeel daarvan zou kunnen bewyzen; ondertusschen schynt het doch niet zeer waarschynlyk te zyn, dat de oude Egyptenaars de naamen hunner bergen en dalen, om de uit den lande trekkende Israëliten wille, die zig mogelyk eenige uuren by dezelven legerden, veranderd, en deze nieuwe naamen eenige duizend jaaren daarna zouden behouden hebben. Waren de Israëliten op eene zo wonderbaare wyze naar Egypte gekomen, en hadden zy daaröp eenige eeuwen de opperheerschappy in dit land gehandhaafd, dan konde men zulks eer vermoeden.

Men zegt verder, dat de kinderen Israëls by Bedea door de roode zee moeten ge-

gegaan zyn, wyl JOSEPHUS ſchryft: dat zy kort te vooren door bergen, zee en vyand omringd waren. De eerſte ſteller dezer gedagte ſchynt my hier op het dal Bedea te doelen, wanneer hy zelve ooit in dezen oord geweeſt is. In de heilige ſchrift egter vind ik by die gelegenheid deze bergen en klippen niet vermeld. Het ſchynt dat PHARAO niet eens van de kinderen Iſraëls zeggen konde, wanneer zy by Bedea ſtonden: *Zy zyn verwerd in den lande, de woeſtyne heeft ze beſloten.* Want zy zouden zeker regt naar het ooſten de roode zee voor zig gehad, doch ook, wanneer zy dezelve genaderd hadden, naar 't noorden den weg aan de zee, van het dal Bedea naar Sues en het uiterſte einde des zeeboezems aangetroffen hebben. Namelyk denzelven weg, welken MONCONYS gereisd is. Wanneer egter de weg tuſſchen de zee en den berg Attâka in dien tyd niet zo breed was, dat de groote iſraëlitiſche karavane denzelven nemen kon, gelyk SICARD meent, zo komt my des te onwaarſchynlyker voor, dat Moſes dezelve door het dal Bedea tot aan de zee, waar hy te land niet verder komen kon, zou geleid hebben, daar hy voornemens was ze op den weg aan de ſchelfzee uit Egypte te voeren. Nogthans zou dit nog zo ongerymd niet zyn, indien men in de berigten van Moſes vonde, dat het den Iſraëliten reeds voor hunne afreis bekend geweeſt ware, dat zy droogvoets door de zee zouden gaan. Doch wyl hiervan niets, maar veeleer het tegendeel gemeld word, zo komt het my niet gelooflyk voor, dat zy zig zonder te weten waarheen, uit Egypte zouden hebben laten voeren. Onder zo veele duizenden moeten doch veelen geweeſt zyn, die den weg naar de grenzen van Egypte zeer wel kenden. Dezen zouden er zig voorzeker tegen geſteld hebben, wanneer Moſes hen door zulk eenen weg, waar zy hunnen ondergang ongetwyfeld hadden moeten verwagten, had willen geleiden. Men heeft maar eens met eene karavane te reizen, die op haaren weg eenige hinderpaalen, bygeval een' kleinen vloed, aantreft, dan zal men bevinden, dat ook de Ooſterlingen zig op hunne reizen als verſtandige lieden betonen, die zig van hunnen karavanbâſchi niet blindlings laten geleiden.

Eenige geleerden zyn van gedagte, dat de kinderen Iſraëls van Heliopolis, doch anderen dat zy van Beſſatîn, eenen oord aan den Nyl naar 't zuiden van Kâhira, opgebroken zyn. Ik weet niet of de weg van deze oorden naar Bedea voor eenige duizend jaaren zo goed te reizen geweeſt is, dat eene groote ka-

karavane dien had kunnen verkiezen. Hy schynt my te ver te zyn, genomen al eens dat hy ware gebaand geweest, want op den regten weg van Káhira tot Sues heeft men omtrent 32¾ uuren van noden, en dus van den Nyl tot Sues ongeveer 33¾ uuren. Wyl nu de poolshoogte te Sues reeds 6 minuten minder is dan te Káhira, en het dal Bedea nog eenige duitsche mylen zuidlyker legt dan Sues; zo zou eene matige karavane van Heliopolis tot Bedea een' nog lang'ren tyd (omtrent 35 of 38 uuren) van noden hebben, en zulk eenen weg kon het heir der Israëliten in geen drie dagen afleggen. Men zie de legging der steden Káhira en Sues op de kaart van den Arabischen zeeboezem tafel XX.

Ondertusschen onderneem ik niet eene gedagte ten eenemaal tegentespreken, die reeds van zo veele geleerden is aangenomen. Doch wyl ik gezegd heb, dat het my onwaarschynlyk voorkomt, dat de kinderen Israëls by Bedea door de roode zee gegaan zyn; zo zal men verwagten, dat ik eene andere plaats aanwyze, alwaar men deze gebeurdnis met meer waarschynlykheid stellen kan. Ik zal dan myne mening hieröver den geleerden ter nadere beproeving bekend maken, die ik bereid ben te veranderen, wanneer men my bewyzen daartegen kan aantonen.

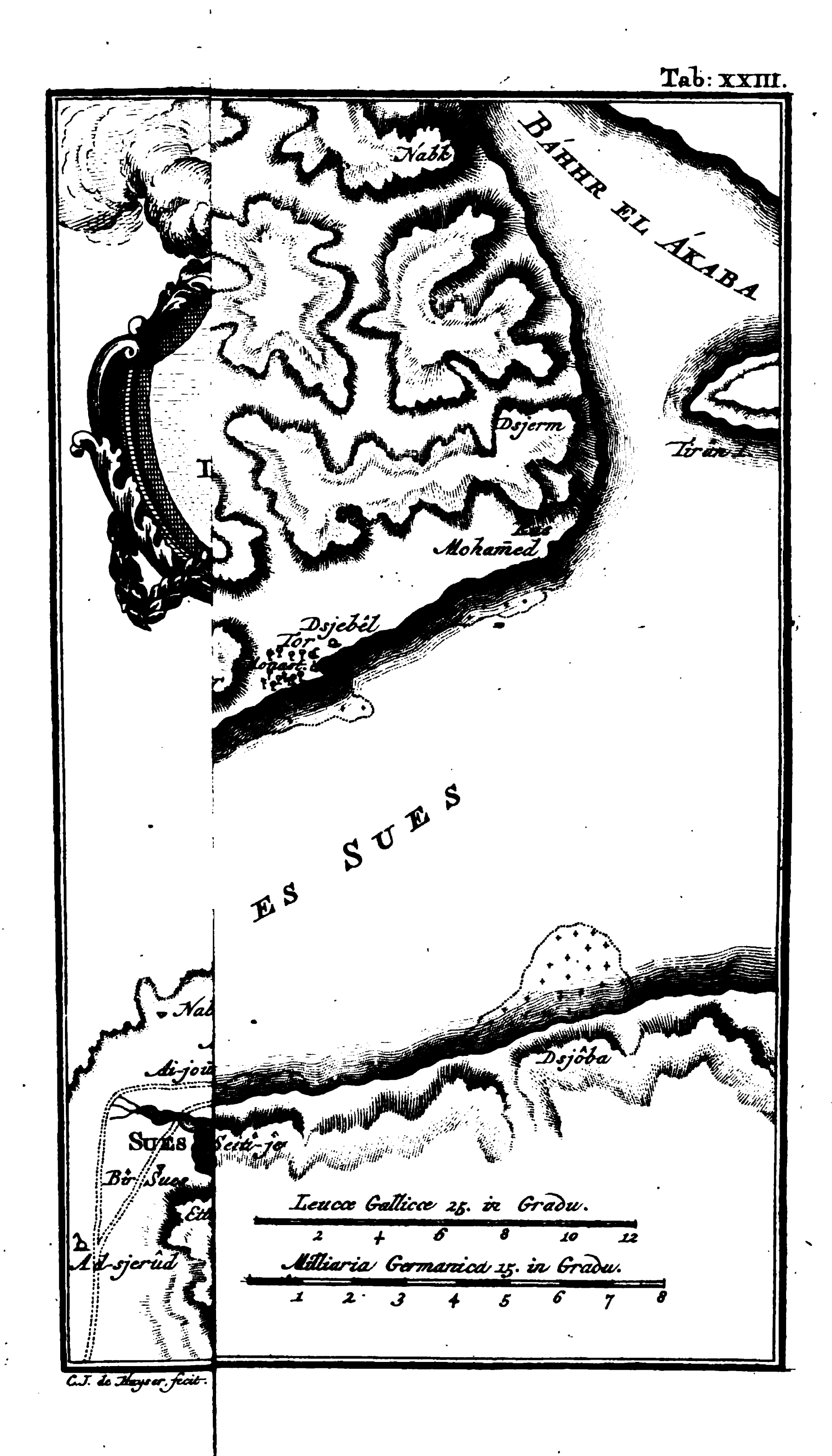
Het komt my zeer waarschynlyk voor, dat Heliopolis, de verblyfplaats der Koningen van Egypte, de stad geweest zy, welke Moses *Raemses* noemt (*). Nog waarschynlyker is het egter, dat Raemses alleen door Israëliten bewoond, en in de nabyheid van Heliopolis geweest zy. Niet verre van de overblyfzels dezer stad omtrent ten Noordöosten ziet men ook nog tot op dezen dag groote heuvels van puinhoopen die men thans *Tel el Ihûd*, of *Türbet el Ihûd* noemt. Wanneer dus de Israëliten hunne reis van deze stad beginnen wilden, zo maakten zy zig daartoe denkelyk op dezelfde wyze gereed, als nog tegenwoordig de karavanen doen, welken eene lange reis willen ondernemen. De groote karavane welke jaarlyks van Káhira naar Mekke reist, verzamelt zig eenige dagen van

(*) Benjamin van Tudela noemt Heliopolis of Ain Schäms, *Gbizkal le Gbeina zzemezz* en *Ragbmeßes.* Hy kreeg zyne narigten in de 12de eeuw van de Egyptesche Jooden, der in de naby Heliopolis leggende stad Fostat, die de Europeërs oud Káhira plegen te noemen.

van te voeren by Birket el Hadsj, een klein meir waarin het water uit den Nyl geleid word, 4 uuren van de stad op den weg naar Sues. De Emir Hadsj, of leidsman der karavane, en veelen van de andere reizigers, gaan nog weer naar Káhira terug, tot dat zy eindelyk de bevélen van den Pacha in Egypte ontvangen hebben. Alsdan geeft de Emir Hadsj aanstonds, of den volgenden morgen het teken tot den optogt. De karavane der kinderen Israëls verzamelde zig dus waarschynlyk ook eenige uuren van Heliopolis op den weg naar de roode zee, het zy by Birket el Hadsj of op eene andere plaats, alwaar zy zig met water tot haare voorgestelde reis voorzien konde. Moses als karavanbáschi kon daaröm evenwel zo lang te Heliopolis blyven tot dat hy verlof tot zyn vertrek van Pharao ontving.

Nu is de vraag, welken weg de kinderen Israëls van hunne eerste legerplaats af, gesteld van Birket el Hadsj, mogen genomen hebben? Moses zegt: 2 boek XIII: 18, GOD voerde het volk om, niet op den weg door der Philistynen land die de naaste was, maar op den weg door de woestyne aan de schelfzee. Het schynt niet, dat de kinderen Israëls toen ten tyde reeds verzékerd geweest zyn, dat GOD hun eenen droogen weg door de zee zou maken. Dus is het zeer waarschynlyk, dat zy de twee eerste dagen den regten weg naar het uiterste einde van de roode zee genomen hebben. Denzelven weg namelyk, welken nog heden alle karavanen nemen, die van Káhira naar den berg Sinaï en Mekke reizen. Zonder twyfel was deze weg wegens den sterken handel in dien tyd tusschen Arabie en Egypte, al zo goed te reizen als tegenwoordig. Hy kan ook van eene groote en spoed makende karavane in drie dagen afgelegd worden. Wy hebben op den weg van Birket el Hadsj tot Sues, de tyd onzer uitrusting afgerékend zynde, 28 uuren 40 minuten besteed.

Of *Succoth* de naam eener vlakte, of eens heuvels in de woestyne geweest zy, kan tegenwoordig juist niet meer met zekerheid bepaald worden. Maar *Etham*, waar de kinderen Israëls zig den 2den dag na hunne afreis legerden, was naar myne gedagten in de streek van, of te *Adsjerûd*. Want wyl men in dit kasteel versch water vind, kan men zeggen, dat het aan het einde der woestyne legt, wanneer men van het westen komt 4 boek Moses XXXIII: 6, of volgens 2 boek Moses XIII: 20, vooräan de woestyne wanneer men van Sues naar Káhira gaat. Anders schynt Moses de geheele streek om het uiterste einde

Tab: XXIII.
Nabk
BÁHHR EL ÁKABA
Tirân
Dsjerm
Ras Mohamed
Dsjebêl
Tor
ES SUES
Dsjôba
Sues
Ad-sjerûd
Leucæ Gallicæ 25. in Gradu.
2 4 6 8 10 12
Milliaria Germanica 15. in Gradu.
1 2 3 4 5 6 7 8
C.J. de Heyser fecit.

de van den Arabischen zeeboezem, Etham genaamd te hebben, dewyl hy 4 boek XXXIII: 8 ook zegt, dat de Israëliten zig de drie eerste dagen, nadat zy door de zee getogen waren, in eene woestyne van dezen naam opgehouden hebben. Hier vind men eenen berg, dien men nog heden *Et ti* noemt. De kinderen Israëls zyn zeker niet veel noordlyker gegaan, daar zy denkelyk den kortsten weg om de roode zee dagten te nemen. Eenen zuidlykeren weg hebben zy ook niet wel kunnen verkiezen, wyl zy anders in het geheel geen hoop zouden gehad hebben uit Egypte te komen.

Wanneer dus de kinderen Israëls hun tweede leger in de streek van Adsjerûd gehad hebben, zo geloof ik, dat zy vanhier naar Kolsum of Sues, en aldaar door de roode zee gegaan zyn (*). Want de weg van Adsjerûd tot aan den uitersten hoek der roode zee, gaat, gelyk de weg van Káhira naar Adsjerûd, naar het zuidöosten. Zy gingen dus niet regtüit, maar keerden zig om, 2 boek Moses XIV: 2. Wanneer nu Pharao hun den weg te lande om de zee afgesneden had, konde hy zeggen: *Zy zyn verwerd in den lande, de woestyne heeft ze besloten*, omdat zy natuurlyker wyze door geen and'ren weg, dan naar 't noorden, om de roode zee uit Egypte konden komen. Wyl het uiterste einde dezes zeeboezems, wegens den doorgang der kinderen Israëls zeer merkwaerdig is, heb ik de kaarten, welken ik daarvan op de 23ste en 24ste tafel ontworpen heb, by deze beschryving gevoegd. Voor de egt- en juistheid myns op de XXII tafel getékenden reisweg, sta ik in. Insgelyks voor de legging van Sues, Hammam Faraûn, Tôr en Râs Mohámmed. Want aan alle deze plaatzen heb ik sterrenkundige waarnemingen gemaakt. Den oever des zeeboezems egter heb ik naar oogenschyn ontworpen, en dienvolgens kan men de grootste nauwkeurigheid niet eischen. Den naam Bedea kenden myne Arabische leidslieden aan de oostzyde van den zeeboezem niet. Ik heb hem daaröm evenwel mede op de kaart geplaatst, wyl ik denzelven dikwils melden moest.

Een reiziger, welke van Adsjerûd naar Sues gaat, ziet deze stad reeds op eenen

---

(*) *Migdol* en *Baal-Zephon* waren dus veelligt in de streek *Bir Sues*, eener bronne, niet ver van Sues leggende. De legging der oude steden en dorpen van dezen oord, kan misschien beter uit de plaatsen waar men water vind, dan uit hunne puinhoopen bepaald worden.

eenen verren afstand aan het uiterste einde der zee, waar ze het breedste is. Het gedeelte des zeeboezems, welk voorby Sues vliet, schynt met den eersten opslag, in vergelyking met de daarby leggende groote zee, maar de breedte van eenen stroom te hebben, en dus voor het wonder, daar het op aankomt, haast te klein te zyn, dan dat GOD het zou gekozen hebben, om er zyne almagt aan te betonen. Ik zelve heb in 't eerst geloofd, dat de kinderen Israëls eenige mylen zuidwaards van Sues door de roode zee gegaan waren. Maar nadat ik de breedte des zeeboezems by Sues nog 757 dubbelde schreeden, en verder noordwaards nog veel grooter bevonden heb, gelyk men het op de XXIV tafel ziet; zo ben ik van gedagten veranderd (*).

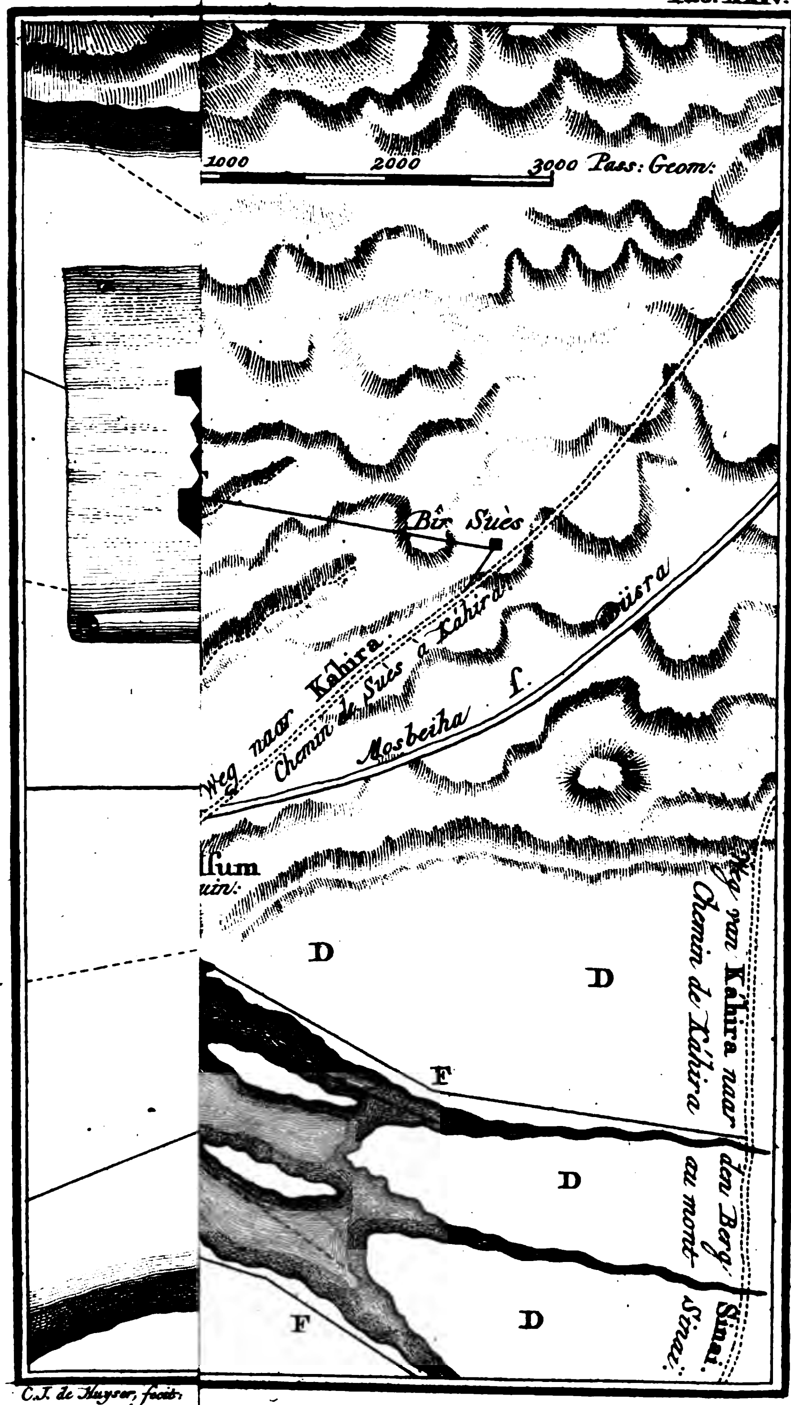
Indien de kinderen Israëls by Kolsum door de roode zee gegaan zyn, zo schynt juist het wonderbaare daarin niet zo zeer in het oog vallende te zyn, dan wanneer zy by Bedea doorgegaan waren. Doch men bedriegt zig zeer, als men gelooft, dat de doorgang eener zo groote karavane hier enkel natuurlyker wyze hebbe kunnen geschieden. Tegenwoordig ten minsten gaan geen karavanen van Kâhira naar den berg Sinaï dezen weg, daar zy doch veel uitwinnen zouden, in dien zy dien konden nemen. Voor eenige duizend jaaren was het natuurlyker

---

(*) Verklaring der letteren op deze tafel. A, Ankerplaats voor de schepen tusschen Sues en Dsjiddâ. B, Klipagtige grond, welke ten tyde der ebbe maar even met water bedekt is. C, Zandbanken, die by de laagste ebb' droog worden. D, Laage oorden, oudtyds waarschynlyk de bodem des zeeboezems. E, De plaats waar ik zelve door de roode zee gegaan ben. F, Lynen, die ik tot het ontwerp dezer grondtékening door schreden gemeten heb. Ik ging van Sues aan den oever der zee naar 't westen, van daar naar Bir Sues en weer naar de stad terug. Verder van Sues noordwaards om den uitersten hoek des zeeboezems, tot aan den weg naar de bronn *Naba*. G, Grondtékening der stad Sues, naar den maatstok, volgens welken ik de stad Kâhira getékend heb. De laatste zal men by myne reisbeschryving vinden.

NEISCHITZ zegt in zyne zevenjarige waereld beschouwing blad: 144. Als hier in de woestyne de sterke schadelyke wind *Schiroko* waait, dryft hy de zee wel haast eene duitsche myl over den zandigen grond heen. Hy schynt dus hier van dien oord te spreken, dien ik op de grondtékening met D gemerkt heb. Eene geheele duitsche myl komt my zeer veel voor Het is doch niet onwaarschynlyk, dat de zeeboezem aan 't uiterste einde, waar ik hem maar als kleine vloeden getekend hebb', by eenen lang aanhoudenden zuidenwind en door den vloed, nog tegenwoordig meer dan eene duitsche myle breed worde, en zig alsdan ook verder naar 't noorden uitbreid.

Tab. XXIV.

le Sûès.
tad Sûès.

ker wyze voor de kinderen Israëls nog minder mogelyk. Het water was in dien tyd vermoedelyk veel breeder, het strekte zig verder naar 't noorden, en was ook dieper. Want het is zeer waarschynlyk, dat niet alleen het water terug gezakt is, maar ook dat de bodem van dezen uitersten hoek des zeeboezems door het fyne zand uit de omheenleggende woestyne verhoogd is geworden.

Men heeft my hier tegen ingebragt: Pharao hadde, indien de kinderen Israëls by Sues door de roode zee gegaan waren, in korten tyd om den uitersten hoek kunnen omtrekken, en hen gemaklyk inhalen. Doch wy kunnen niet meer met zekerheid bepalen, hoe ver de zeeboezem in dien tyd zig noordwaards uitstrekte. Daarby wilde GOD zig verheerlyken aan Pharao en aan zyn heir, aan zyne wagenen en ruiteren. Het komt my zo onverstandig niet voor van Pharao gehandeld te zyn, dat ook hy ondernemen wilde by Sues door de roode zee, welke in dien tyd misschien maar eene halve myl breed was, te gaan, nadat hy gezien had, dat de Israëliten zulks gedaan hadden, als dat hy, die reeds zo veele wonderwerken in Egypte gezien had, zig in de zee hadde willen wagen die veelligt drie en meer mylen breed was. Ja alle de Egyptenaars moesten ten eenemaal van hun verstand beroofd geweest zyn, indien zy de kinderen Israëls door eene zo breede zee hadden willen vervolgen. Zy kenden hun eigen land doch ten minsten zo goed, dat zy den droogen bodem der breede zee, welke van deze zyde aan Egypte grenst, voor geen woestyn konden houden.

Ondertusschen vind SHAW by Aijûn Musa geen water genoeg om zo veele Egyptenaars te verdrinken. Dit schynt nog eene sterkere tegenwerping tegen den doortogt der kinderen Israëls by Kolsum, of Sues te zyn, daar men nog minder water vind. Doch ook nog tegenwoordig zouden in den ¼ myl breeden arm van den zeeboezem noordwaards van Sues, voornaamlyk by den vloed, menschen en paerden genoeg kunnen omkomen. Veelmeer egter nog ten tyde van Moses, toen hier overvloediger water was. Het geschiede door een wonderwerk, dat de kinderen Israëls uit Egypte, en droog voets door de zee geleid wierden, doch Pharao met zyn heir in 't water omkwam. Het moest ook wel door een wonderwerk geschied zyn, indien de israëlitesche karavane zig van Moses door eenen verren en ongemaklyken weg naar Bedea, regt tegenöver deze breede

zee had laten voeren, indien Pharao hen in de woestyne vervolgde, daar hy zig niet verbeelden kon, dat GOD hun eenen anderen dan den gewoonen weg om den Arabischen zeeboezem aanwyzen zou, en indien de Egyptenaars de naamen hunner bergen en dalen om de vlugtende Israëliten veranderd hadden. Zo kan het dan ook een wonderwerk van GODS almagt geweest zyn, dat niet één van het heir der Egyptenaaren overig bleef, offschoon anders uit de allerbloedigste veldslagen nog altoos eenigen ontkomen.

Ik heb op den breeden zeeboezem geen rif of *isthmum* onder de zee gevonden. Wy zeilden van de reede van Sues tot Girondel zonder iets dergelyks te dugten, en wy hadden op de eerste plaats 4½ vadem, omtrent drie duitsche mylen zuidwaards van Sues midden op den zeeboezem 14 vademen, en in de streek van Girondel niet ver van land 10 vademen water. Doch by de overblyfzels der stad Kolsum ben ik zelve, op myne terugreis van den berg Sinai naar Sues, ten tyde der laagste ebbe, door den zeeboezem gereden, en de Arabiers, welken naast my gingen, kwam het water maar tot aan de kniën. Doch de breedte van dit rif of dezen *isthmus* onder de zee schynt niet groot te zyn. Wanneer dus ook tegenwoordig eene karavane ten tyde der ebbe by Kolsum door de zee gaan konde, zou dit niet zonder veele zwarigheden, en in 't geheel niet droogvoets kunnen geschieden.

De gesteldheid des bodems in de roode zee heb ik niet kunnen onderzoeken. De oever is van den uitersten punt tot Girondel enkel zand, en de coralen banken (شعب *Schäb*) heb ik niet eerder te zien gekregen dan tusschen Hammam Faraûn en Tôr. Hadden de kinderen Israëls veelen van de zogenaamde coralen steenen en boomen op den bodem der zee gevonden, daar zy doorgingen, zou hen dit zeer hinderlyk geweest zyn. Zy zyn veel te scherp, dan dat men met bloote voeten, of met israëlitesche schoenen, die waarschynlyk geen overleer hadden, daaröp zou kunnen gaan. Men vind veelerhande soorten van deze zogenaamde coralen in de roode zee. Eenigen daarvan zyn tot zulke groote stukken gewassen, dat men ze als zandsteenen behouwt, en tot het bouwen van huizen gebruikt, of ook wel kalk daarvan brand. Anderen gelyken naar verscheidene soorten van boomen enz. Dat alle deze coralen soorten door kleine dieren gebouwd worden, is al zo zeker, als dat oesters en mosselen op deze wyze groeyen. Doch deze dieren zyn klein, en kruipen ten eersten in hunne

wo-

woningen terug zo dra zy uit het water komen. Wy moesten alle de coralensteenen, welken wy naar Europa zonden, veele dagen in de opene lugt leggen, en de dieren laten versterven, eer wy ze konden inpakken.

Ik meende onder de Europeërs de eerste te zyn, welken op het vermoeden gekomen is, dat de doorgang by Sues heeft kunnen plaats hebben. Maar een myner geleerden vrienden, met welken ik verscheidene reizen daaröver sprak, toonde my in 't tweede deel der vertaling van de algemeene waereldhistorie bl. 415 onder in de aanmerking, dat reeds anderen beweerd hebben: *Dat de kinderen Israëls over den kleinen arm of streek der zee getrokken zyn, welke naar het uiterste einde digt by de haven Sues legt.* Dit gaf my aanleiding verscheidene boeken nateslaan waaröp de uitgever dezer aanmerking zig beroept. Onder dezen heeft CLERICUS in zyne *Dissertatione de trajectione maris Idumaei* my volkomen overtuigd, dat myne mening wegens de plaats van den doorgang der kinderen Israëls in 't geheel niet nieuw is. Hy beroept zig op BELLONIUM, PIETRO DELLA VALLE en CHRISTOPHER FÜRER, welken het uiterste einde des Arabischen zeeboezems omtrent even dus beschreven hebben, als men het op myne kaart ziet, die de eerste is, welke een reiziger volgens eigene metingen ontworpen heeft. Hy trekt uit de narigten dezer reizigers juiste gevolgen, en zegt, dat de doorgang der kinderen Israëls in de streek van Sues moet geschied zyn. GOLDSCHMID heeft in zyne *nova demonstratione transitus populi Israelitici* insgelyks beweerd, dat zy niet door het breeder gedeelte des zeeboezems hebben kunnen gaan. Doch hy is noch met Clericus, noch met de gemelde reizigers, op welken hy zig ook beroept, te vreden, maar ontwerpt zelve op zyne studeerkamer eene nieuwe kaart, welke de gestalte des zeeboezems beter afbeelden zou, dan anderen denzelven beschreven hebben, die in persoon in deze gewesten geweest zyn, en hem gelegenheid tot zyne gedagten over de plaats des doorgangs gegeven hebben. Beter had het geweest, indien hy de reisbeschryvingen met meerder opmerkzaamheid gelezen hadde; dan zou hy derzelver schryvers, en diegeenen, welken ze beter verstaan hebben dan hy, nooit zo slegt kunnen behandeld hebben, als hy gedaan heeft. In 't 2de deel der algemeene waereldhistorie bladz. 418 word gezegd, dat EUSEBIUS volgens de oude overleveringen beweerd hebbe: dat de kinderen Israels by *Clysma* door de roode zee gegaan waren. Het Clysma der Grieken nu was ongetwyfeld het Kolsum der

Ara-

Arabieren, gelyk Bochart in zyn *Phaleg Canaan & Hierozoicon* II boek hoofdſtuk 18, 107, 108 uit verſcheidene oosterſche ſchryvers bewyſt. Ook Makriſi, Abulfeda, en nog de tegenwoordige inwoners te Sues bewéren, dat Kolſum aan het uiterſte einde des Arabiſchen zeeboezem, of veeleer digt by Sues gelegen hebbe, (zie de XXIV tafel) en Shaw zegt in eene aanmerking op zyne reisbeſchryving bladz. 313: dat Pharao in de nabyheid van Kolſum in de zee omgekomen is. Dus hebben reeds de Grieken en Arabiers beweerd, dat de doorgang der kinderen Iſraëls digt by Sues, namelyk door eenen arm des Arabiſchen zeeboezems geſchied zy, en niet door den breeden zeeboezem by Tôr, Girondel, Bedea of Aijûn Muſa, gelyk men in de laatere tyden geſteld heeft.

De Heer hofraad Michaëlis houd in eene breedvoerige aanmerking op het 2 boek Moſes XIV, 21. de uitdroging van den Arabiſchen zeeboezem voor niets anders, dan voor *een natuurlyk gevolg van den den vloed regt tegenwayenden wind.* Te Cuxhaven ontſtaat zomtyds door den zeewind vloed op vloed. *Dit kan den* geleerden gelegenheid gegeven hebben te geloven, dat de landwind, of gelyk de ſchippers hem noemen, de aflandſche wind, op dezelve wyze ebbe op ebbe maakt, en dat, ten tyde van den doortogt der Iſraëliten de zee door zulk eene natuurlyke oorzaak afgedreven zy. Ik heb my deswegens by de Hamburgſche Amiraliteits lootzen te Cuxhaven laten onderregten, en van hun eenige berigten ontvangen, die de mening van den Heere Michaëlis niet beveſtigen. Het zal den lezeren miſſchien niet onaangenaam zyn, wanneer ik dezelven hier mede invoege.

By Cuxhaven is het gewoonlyk onderſcheid tuſſchen het hoogſte en laagſte water het geheele jaar door, tien tot elf voeten. Maar wanneer de wind in den herfſt en in den winter twee of drie dagen lang eenigzins ſterk uit het zuiden heeft gewaaid, en zig daaröp zuidweſt wend, dan ryſt de vloed wel twintig voeten hoog. Volgt hieröp nu een ſtorm uit het noordweſten, dan kan het water by den nieuwen vloed nog zes tot agt voeten hooger oplopen. Draait zig een aanhoudende ſtorm uit het zuidweſten naar 't weſten, en by aankomenden vloed naar 't noordweſten, dan duurt de vloed in plaats van zes, wel 10 of 11 uuren. Het water kan in deze omſtandigheden tot by de 30 voeten hoog ryzen, en de dyken of dammen voor de laage landen aan de Elve leggende; zyn alsdan in gevaar van door het geweld des waters weggeſpoeld te worden.

Zul-

Zulke vloeden had men 1747 op kersdag, 1751 na St. Michiel, en 1756 om St. Maarten. Wanneer nu een vloed 10 of 11 uuren geduurd heeft, duurt de daaröp volgende ebbe ook langer dan de gewoonlyke zes uuren. De nieuwe vloed kan het water niet weer tot de voorige hoogte brengen, al houd de ftorm ook aan. De landwind heeft geen zo merklyken invloed op de ebbe. De oostewind is den vloed op de Elve meeftendeels tegen. In de eerfte twee dagen is hy hem fchier nog niets hinderlyk. Maar als deze wind 8 of 14 dagen aangehouden heeft, dan komt de vloed op de Elve niet verder dan tot Schulau of ten hoogften tot Blankenöfe, en dan is het hoogfte water by Cuxhaven nog niet boven de twee of drie voeten laager dan gewoonlyk. Dat welk de Heer Michaelis ebbe boven ebbe noemt, kent men in de ftreek van Cuxhaven in 't geheel niet, en de langfte ebbe duurt maar 7 of 7½ uuren.

Wil men aannemen, dat al hetgeen, wat door de verandering van ebbe en vloed geheel natuurlyker wyze aan de noordzee gefchied, ook aan het uiterfte einde des Arabifchen zeeboezems gefchieden moet; zo kan men den doorgang der kinderen Ifraëls zeer ligt verklaren. De inwoners op *Neuwerk*, een klein eiland, dat eene duitfche myl van *Dunen* in het ampt *Ritzebüttel* legt, welke breedte de arm des zeeboezems by Sues niet heeft, ryden en gaan droog voets naar de vafte kuft, daar by den vloed doch altyd fchepen, die niet dieper dan 5 voeten gaan, hier doorzeilen kunnen. Het is maar alleen by eenen fterken ftorm dat zy dit niet doen. Anders hebben zy niets te vrezen, als zy maar den tyd der ebbe, en den wind weten. Men kon dus zeggen, dat Mofes en eenigen der voornaamften onder de Ifraëliten den tyd van ebbe en vloed aan het uiterfte einde des Arabifchen zeeboezems al zo goed geweten hebben, als de inwoners van het eiland Neuwerk en van het dorp Dunen in hunnen oord, en dat de doorgang dus niets bovennatuurlyks had. Doch de legging dezer plaatzen is zeer veel verfchillende. Neuwerk legt aan de uitwatering der Elve, en aan de waereldzee. Maar de plaats daar de kinderen Ifraëls door de zee gegaan zyn, legt aan het uiterfte einde van eenen fmallen zeeboezem by de driehonderd duitfche mylen van Bab el mándeb, en nog veel verder van de volle waereldzee af.

Ondertuffchen is het zeer waarfchynlyk, dat de kinderen Ifraels by den doorgang door de zee zig ook van de ebbe bediend hebben. Veelligt bevorderde

een ſterke nevel den ondergang der Egyptenaaren. Den 17 February 1742 zyn op den weg van Diemen naar Neuwerk drie menſchen omgekomen, doordien zy door eenen zo ſterken nevel overvallen wierden, dat zy hunnen weg niet weder konden vinden, maar zo lang te paerde omdoolden, dat zy door den vloed verraſt wierden. Maar één van de drie paerden kwam weer aan land. Zedert dien tyd zyn er nog drie of vier menſchen op dezen weg verdronken. Nog in het begin dezes jaars 1772 zouden aldaar twee perſoonen omgekomen zyn, indien zy niet door eenen ſchipper, die hen zag dwalen, waren gered geworden. Ik kan niet bepalen wat eigenlyk de wolkkolom van Moſes geweeſt zy. Ik heb het bovenſtaande maar willen aanmerken, en laat het den geleerden ter verdere naarvorſching over, of men de wolkkolom met eenen ſterken nevel vergelyken kan.

De Heer Michaëlis, welken ik een afſchrift van alle myne antwoorden op zyne ons nagezondene vraagen, overgezonden heb, zegt in de hiervoorgemelde aanmerking bladz. 51, dat ik wegens den doorgang der kinderen Iſraëls, hoofdzaaklyk met hem niet overëenſtemme, namelyk niet gelove, dat de Iſraëliten zonder een wonderwerk door de roode zee hebben kunnen gaan. Hy zegt ook bladz. 52, 53 „ dat Moſes de opdroging der zee, die hem en zyn volk redde„ de, niet uit menſchlyke kundigheid heeft kunnen voorzien, maar door god„ lyke ingeving deed, het geen hy deed. De opdroging zelve was een werk „ der Voorzienigheid, die beſloten had een volk van deszelfs ondergang te ver„ loſſen. Het zeker vooruitzigt dezer, niet eenigzins gewoonlyke, maar ze„ dert dat wy geſchiedniſſen hebben, alleen eene enkelde reis gebeurde ontblo„ ting van den bodem der zee, was in den hoogſten graad bovennatuurlyk, en „ een al zo ſterk bewys van de godlyke zending van Moſes, als ergens een „ wonderwerk zyn kan. Deze Moſes, die zig geheel tegen het oogmerk van „ zynen togt, en buiten alle noodzaaklykheid, naar de Africaanſche zyde der „ roode zee wendde, daar hy door de zee van Aſie afgeſneden was, door de „ Egyptenaars omcingeld wierd, en had moeten omkomen, ingeval niet ge„ beurd ware, het geen nooit noch van te vooren noch daarna geſchied is; „ die het tuſſchen zee en vyand ingeſloten volk niet tot dapperen tegenweer „ aanmoedigde, maar hun toezeide, GOD zou hen zonder kragt van wapenen „ redden, hen beval, naar de zee optebreken, over dewelke hy zynen ſtaf uit-

„ ſtrek-

„ ſtrekte, en haar gebood, den volke plaats te maken; die zo handelt, als of
„ hy deze maar eene eenige reis ter plaatze gevolgde buitengewoone ebbe, en
„ haaren graad, met volle zekerheid vooruit zag: moet indedaad van den Mees-
„ ter der natuure gezonden zyn, welke alleen vooräf weten, en aan Moſes open-
„ baren kon, wat hy tot redding der Iſraëliten in de natuur in 't werk geſteld
„ had." Ik moet bekennen dat ik de ontbloting van den bodem der zee, wel-
ke zelfs naar de mening van den Heere Michaëlis, *in den hoogſten graad* boven-
natuurlyk was, *dit werk der Voorzienigheid*, den geſtelden *ſtorm*, die in dezen
tyd binnen de vierentwintig uuren uit twee malkanderen tegengeſtelde oorden
waaide, daar de wind op den Arabiſchen zeeboezem gemeenlyk 6 maanden uit
het noorden, en 6 maanden uit het zuiden waait, het *geboorzamen der zee*, die
den volke plaats maakte, daar Moſes alleen op GODS bevel zynen ſtaf uitſtrek-
te, enz. voor een wonderwerk gehouden hebbe. Is dit alles ten eenemaal na-
tuurlyker wyze toegegaan, dan weet ik nog niet, wat de geleerden eigenlyk
door het woord *wonderwerk* verſtaan.

De Europeërs noemen den Arabiſchen zeeboezem gemeenlyk de *roode zee*.
Doch ik heb ze niet rooder bevonden te zyn, dan de zwarte zee, of den Ar-
chipel, welken de Turken de witte zee noemen, of eenige andere zee in de
geheele waereld. Vond men egter ook wezenlyk op den bodem dezer zee een
rood kruid, gelyk eenige geleerden geloven, dan is het doch zeldzaam. Zo is
het dan niet waarſchynlyk, dat men ze daarvan benaamd hebbe, al zo min als
zy dien naam van eenige vlekken roodagtig zand heeft, of van eenige helder-
roode coralen, orgelpypen genaamd, van eenige weinige bergen, welken van
verren eenigzins roodagtig ſchynen enz. Anderen hebben geloofd, dat de Grie-
ken den Arabiſchen zeeboezem naar den koning ERYTHRÆUS, *Mare Erythræum*
genoemd hebben. Doch dus noemde men oudtyds den Perſiſchen zeeboezem,
gelyk reeds bladz. 293 aangemerkt is. De gedagte der geleerden welken geloofd
hebben, dat de Arabiſche zeeboezem naar het ryk *Edoms*, *Mare Idumæum*, en
daarvan de roode zee zy genaamd geworden, komt my zeer waarſchynlyk voor,
want het ryk Edom grensde aan het noordlyke deel dezes zeeboezems. Dat
de Arabiers hem in hunne taal niet de roode zee noemen, is bekend. Dezen
noemen den noordlykſten arm *Bâhbr el Kolſum* of *Bâhbr es Sues*, den arm, wel-
ke van Râs Mohammed ooſtwaards gaat, *Bâhbr el âkaba*, het middenſte gedeelte

 des

des zeeboezems, *Bâhhr Hedsjas*, *Bâhhr Janbo*, *Bâhhr Dsjidda*, of *Bâhhr Mekke*, en het zuidlykste deel deszelven *Bâhhr el Yemen*.

In de streek tusschen den uitersten hoek des Arabischen zeeboezems en de middelandsche zee was de Egyptesche beek, waarvan in den bybel gewaagd word. Wyl ik geen der landwegen tusschen Kâhira, Damiata en Ghâssa gezien heb, kan ik de legging dezer beek ook niet met zekerheid bepalen. Men vind egter op de oostzyde van Egypte nog veele vloeden, en een groot meir *Baheire* genaamd, dat zyn water uit den nyl ontvangt. En wyl deszelfs legging ter beantwoording der derde vraage van den Heere Michaëlis merkwaerdig schynt te zyn; wil ik datgeen, wat ik desaangaande van verscheidene geloofwaerdige persoonen vernomen heb, hier kortlyk mededélen, offchoon deze landzee reeds lang door Strabo, den Scherif Ed drîs, Granger en anderen, vry omstandig is beschreven.

De *Baheire* strekt zig van Damiata naar het oosten tot digt by de stad Ghâssa. Een bediende van een voornaam Heer, welke verscheidene maalen van de eene stad tot de andere gereisd was, had dezen weg op den Baheire in eenen dag en eenen nagt afgelegd, maar te voet had hy wegens den omweg om het meir, drie dagen toegebragt. Hy meende, wanneer men regtüit van de eene stad naar de andere gaan konde, hiertoe weinig meer dan twee dagen zouden vereischt worden. Daar dus beide deze steden naby den Baheire leggen, zo strekt zig deze landzee omtrent 14 of 15 duitsche mylen van 't westen naar het oosten.

Wanneer de Nyl hoog is, zo vallen tegenwoordig nog 18 of 20 kanaalen en vloeden van den Damiateschen arm in deze zee. Doch is alleen die, welke van Mansura naar den Baheire vloeit, het geheele jaar door, en een andere, dien men *Terraet Mues* noemt, enkel by hoog water bevaarbaar. De meesten der ov'rigen drogen by laag water geheel op.

Deze landzee is op de meeste plaatzen zo ondiep, dat men dikwils niet boven de 5 of 6 voeten water vind, hetwelk ten tyde, als de Nyl laag is, eenigzins zoutägtig is, doch het ryst met den Nyl 4 tot 5 voeten hoog, en word als dan ter naauwernood drinkbaar. Deze zee is vischryk, en met kleine eilanden als bezaaid. Men wilde bewéren, dat men zomtyds 6 of 7000 kleine vaartuigen op dezelve (vermoedelyk alle de vloeden welken er in uitwateren mede gerekend) zoude aantreffen.

Men

Men kan uit den Baheire op eenen arm des Nyls (veelligt Terraet Mues) tot op eene dagreize van Sues komen, en in deze ſtreek zyn bergen, waarvan een Mohámmedaan te Damiata verhaalde, dat hy aldaar het kanaal gezien had, door 't welk een zeker Koning den Arabiſchen zeeboezem met den Nyl, en vervolgens met den Baheire en de middelandſche zee vereenigen wilde (*). Doch hy was van den arbeid afgeſchrikt geworden, doordien er bloed uit de rotze geſprongen was enz. Ik deed wegens dit kanaal onderzoek te Sues, maar niemand konde my onderrigt daarvan geven, en ik zelve konde wegens de onluſten, die toen in deze oorden plaats hadden niet derwaards komen. Men zeide te Káhira, dat de ſtroom welke by hoog water door deze ſtad vloeit, zig tegenwoordig nog tot Gháſſa uitſtrekte. Hy ſtort zig dus denkelyk eerſt in Terraet Mues, en valt met dezen of andere vloeden in den Baheire. Wyl deze ſtroom van alle de armen des Nyls in deze oorden de eerſte is, welke zig naar 't ooſten wend; zou men kunnen vermoeden, dat dezelve of een ander kanaal met hetwelk hy zig vereenigt, de *Egyptesche beek* zy genaamd geworden. Maar deze beek was juiſt niet zo ver van Paleſtina afgelegen, als de vloeden, welken thans in den Baheire vallen.

Men vind tuſſchen den Baheire en de middelandſche zee eene ſmalle ſtrook lands, die enkel uit zandheuvels beſtaat, en *El artſch* word genaamd. Door deze vallen drie vloeden uit den Baheire in de middelandſche zee. Deze uitvloeden noemde een ſchipper te Damiata, *Debbe*, *Bta el katta*, en *Bta minferrech*. De beide eerſten zyn zo klein, dat een reiziger van Gháſſa naar Damiata, ten tyde dat de Nyl laag was, er had kunnen doorwaden, den derden egter had hy zig in eenen boot moeten doen overzetten (†). De ooſtlyke uitwatering van den Baheire en des Nyls is dus waarſchynlyk ook de zogenaamde Egyptesche beek; want deze is niet alleen digt by het beloofde land, maar ook in

(*) Zie ook Herodotus II. boek 149.

(†) Rekent men deze drie uitvloeden des Baheire tot de reeds bekende uitvloeden des Nyls, namelyk tot die welken by *Damiata*, by *Brulos*, by *Raſchid* en by *Abukir* in de middelandſche zee ſtorten, zo heeft men de zeven vermaarde monden des Nyls, en men kan den agtſten ook nog daar by vinden, wanneer men dien mede telt welke naar Alexandrie loopt.

in de ſtreek van El ariſch, alwaar namelyk de Egyptesche beek naar de mening der geleerden zou geweeſt zyn.

Het ſchynt dat deze ſtreek lands zedert Strabo's tyden niet veel breeder geworden is, en dat dus Egypte in de laatſte twee duizend jaaren in dezen oord geen grooten aanwas bekomen heeft. Men had te Damiata niets van den berg *Caſius* en van eene ſtad El ariſch gehoord. De plaats welke men El ariſch noemt, ſchynt zig nog verder ooſtwaards uitteſtrekken, dan de Baheire; want JOHANN TUCHER kwam in 't jaar 1479 op zyne reis van Ghaſſa naar den berg Sinaï, ook door eenen zandigen oord dien men haaſt even dus, te weten Lariſch noemde.

Waarneming van Ebbe en Vloed op den Arabiſchen zeeboezem in de jaaren 1762 *en* 1763.

Dat men op den Arabiſchen zeeboezem ebb' en vloed heeft is van verſcheidenen, en zelfs van Herodotus, II boek 10, aangemerkt geworden. Dewyl men egter desniettegenſtaande in de laatere tyden aan deze narigten getwyfeld heeft, zal ik de waarnemingen, welken ik dienaangaande gemaakt heb, alhier omſtandig ter nederſtellen.

Te Sues.

1762 den 4den September was het water by deze ſtad des middags om 12 uuren 45 minuten op het hoogſte. Des avonds was omtrent 7 uuren de laagſte ebb', en het water zedert den hoogſten vloed 3½ voet gevallen. Deze dag was de 17de na de nieuwe maane, namelyk volgens de rekeningen der Franſchen in de *connoiſſance des mouvements celeſtes*, alwaar de dag opwelken de maan en de zon in conjonctie ſtaan, de eerſte dag genaamd word, en dus niet volgens de rékening der Mohámmedaanen, welken den dag der nieuwe maane niet eer beginnen te tellen, dan wanneer zy de maan zien kunnen.

Den

Den 30sten Sept. en op den 13den dag der maane was de hoogste vloed om 11 uuren 15 minuten des voormiddags.

Den 1sten Octobr. en den 14den dag der maane, bespeurden ik den hoogsten vloed om 11 uuren 52 minuten des voormiddags, en de laagste ebb' des avonds om 6 uuren. Het water viel dezen dag maar 3 voeten.

Den 2den Octobr. en den 15den dag der maane was het begin van den vloed des morgens om 6 uuren 12 minuten. De hoogste vloed des middags om 12 uuren 15 minuten, en de laagste ebb' des avonds om 6 uuren 12 minuten. Het water viel dezen dag ook maar 3 voeten.

Den 3den Octobr. en den 16den dag der maane, namelyk den dag waaröp de maan 's morgens vroeg haar volle ligt ontvangen had, bespeurde ik het hoogste water by stil weêr des middags om 12 uuren 30 minuten. Des avonds omtrent 6 uuren 30 minuten was het water op het laagste, en de val des waters was dezen dag 3½ voet.

Den 4den Octobr. en 17den dag der maane was het laagste water, en dus het begin des vloeds, 's morgens omtrent om 6 uuren 24 minuten. Het hoogste water was 's middags om 12 uuren 56 minuten, doch de wind vry sterk en naar den oever, en dus de waarneming niet zo nauwkeurig als op de voorgaande dagen. Ook dezen dag was het water by Sues 3½ voet gevallen.

Om de eerste myner waarnemingen te maken, namelyk die op den 4den Sept., begaf ik my op een klein ten anker leggend schip, in 't kanaal by Sues, en wierp vanhier eenige kleine stukken houts in 't vaarwater, deels wyl het my aan tyd ontbroken had, eene tot deze waarnemingen bekwaame plaats aan den oever te zoeken, deels wyl ik als een vreemdeling vreesde, te veel door aanschouwers omringd, en met allerhande vraagen veröntrust te worden. Op deze wyze egter kon ik den tyd van het hoogste water niet zo naauw bepalen als ik wel wenschte. Ik bediende my derhalven tot de ov'rige waarnemingen, zo wel by Sues als op andere plaatzen aan den Arabischen zeeboezem, waar ik gelegenheid had myne waarnemingen op het land te maken, van eene andere wyze. Ik verkoos namelyk een' geheel vlakk' oever, en stak om de 10 of 5 minuten, zo lang het water nog steeds hooger rees, kleine stokken in den grond, en nam naderhand insgelyks den tyd waar inwelken het water tot elken stok weer-

te-

terug geweken was. Door deze corresponderende hoogte des waters, kon ik dus by ſtil weêr den tyd van den hoogſten vloed, of der laagſte ebbe, altyd tot op weinige minuten nauwkeurig bepalen. In het begin der ebbe valt het water veel ſneller dan het op het einde des vloeds ryſt, en in het begin van den vloed ryſt het ſchielyker dan het op het laatſt der ebbe valt. Daaröm heb ik my alleen van die waarnemingen bediend, welken den tyd van 't hoogſte en laagſte water het naaſte bykwamen. De loodlynige val des waters, van den tyd des vloeds tot den tyd der ebbe, nam ik waar aan een' muur in de haven, alwaar de ſchepen plegen aanteleggen, en wel naby de plaats, daar ik den hoogſten vloed en de laagſte ebb' waarnam. Ik maakte daar enkel een teken van de grootſte hoogte des waters, en bepaalde daarna by de naaſtvolgende ebbe het onderſcheid der hoogte door middel van eenen maatſtok. Deze waarnemingen zyn dus juiſt wel niet zo nauwkeurig, als men dezelven met meer moeite en koſte in Europa zou kunnen maken. Ik denk egter, dat men hier geen grootere nauwkeurigheid zal begeren, daar het in 't gemeen overtollig zyn zou, het verſchil van de hoogte des waters ten tyde van ebbe en vloed, tot een' halven duim te bepalen, wyl alleen een kleine wind een veel grooter onderſcheid veroorzaken kan.

Het is den inwoneren te Sues niet onbekend dat de maan ebb' en vloed veroorzaakt, offchoon het water in deze ſtreek by de nieuwe en volle maan maar ½ voet hooger ryſt, dan by de kwartieren der maane. Ook maken de lang aanhoudende zuide en noorde winden, welken op deze zee heerſchen, eene verandering in de hoogte des waters, hoewel zeer langzaam, en alsdan is by eenen lang aanhoudenden noorden wind de oppervlakte des waters zo wel ten tyde van de ebbe als den vloed lager, en by eenen lang aanhoudenden zuiden wind hooger. Gevolglyk maken dezen geen merklyk onderſcheid in de eigenlyke ebb' en vloed. Ebb' boven ebbe, wanneer namelyk een ſterke wind den vloed terug keert, en het water by de tweede ebb' zeer aanmerklyk lager valt dan het by de eerſte ebb' geweeſt was, herïnnerden zig de inwoners te Sues niet gezien te hebben.

By

By Hammam Faraûn.

Den 9den Sept. en den 22ften dag der maane zag ik by Hammam Faraûn dat de tyd der ebbe en dus de aankomft van den vloed, naby was; de Arabiers, myne leidslieden, wilden egter denzelven niet afwagten, en derhalven kon ik den tyd der laagfte ebbe hier niet nauwkeurig bepalen. Doch moet dezelve in dezen oord des morgens omtrent om 8 uuren 20 minuten, of iets later ingevallen zyn.

Te Tôr.

Den 13den Oćtb. en den 26ften dag der nieuwe maane, dreven de vuilighe-den op de zee by Tôr, des namiddags om 3 uuren 15 minuten by geheel ftil weer nog naar het zuiden, en om 3 uuren 45 minuten naar het noorden. Het laagfte water was dus omtrent om 3 uuren 30 minuten.

Op de Arabifche kuft op 24°. 27'. poolshoogte.

Den 20ften Oćtob. en den 4den dag der maane was in dezen oord des avonds om 6 uuren het hoogfte water. Doch de wind was niet zo ftil als op de ree-de van Tôr, en dus de waarneming ook niet zo volkomen.

Te Dsjidda.

Den 4den November of den 19den dag naar de nieuwe maan, was hier de laagfte ebb', of het begin van den vloed, 's namiddags om 2 uuren.

Den 6den Novb. of 21ften dag der maane, begon het water 's voormiddags om 10 uuren eenigzins aftelopen; maar de wefte wind wierd ook tevens fterker, en deze vertraagde den afloop des waters nog tot om 10 uuren 28 minuten. Het was zedert de laagfte ebb' nog geen volkomen voet gerezen.

Den 7den Novb. of den 22ften dag der maane, was des voormiddags om 11 uuren 36 minuten, by deze ftad het hoogfte water. Ook deze reis wierd de

ebb' door den wind vertraagd. Het water was geen halven duim hooger gerezen dan op den 6den.

Den 9den Nov. en 24ften dag na de nieuwe maan was het hoogfte water alhier des namiddags om 1 uur 34 minuten. Den nagt te vooren was het laatfte kwartier geweeft, en het water ftond op dezelfde hoogte als op den 4den dezer maand.

Den 15den Nov. op den dag der nieuwe maane was des voormiddags om 11 uuren 38 minuten de laagfte ebb' of het begin van den vloed. Des avonds om 5 uuren 33 minuten was het hoogfte water, of het begin der ebbe. Het water was in deze 6 uuren maar 9 duimen gerezen, de laagfte ebb' egter 8 duimen hooger, dan voorheen de hoogfte vloed by de kwartieren der maane. De wind roerde zig haaft in het geheel niet. Derhalven zyn deze waarnemingen volkomener dan de voorgaanden.

Den 1ften Decemb. of den dag der volle maane was de wind tamelyk fterk uit het Z. Z. W., en derhalven, wyl het water hier maar weinig ryft, de tyd van den hoogften vloed eenigzins onzeker. Evenwel ftel ik denzelven tusfchen 5 uuren 30 en 5 uuren 45 minuten. Het water ftond 2 duimen laager dan op den dag der nieuwe maane.

Den 8ften Decemb. namelyk op den dag, dat de maan in 't laatfte kwartier getreden was, bevond ik de laagfte ebb' des avonds te Dsjidda zo hoog, als den hoogften vloed in het laatfte kwartier der vorige maand. De eigenlyke verandering in de hoogte des waters, die van de gewoonlyke ebbe en vloed ontftaat, was egter van die, welke ik in de vorige maanden waargenomen had, niet verfchillende; en deze was in de loodregte hoogte nooit een voet. De reden waaröm de vloed by Dsjidda minder ryft, dan in de andere havens op deze kuft, is veelligt doordien de zeeboezem aan dezen oord breeder, en meer met coralen banken bezet is. En wyl de zuide winden reeds tegen het einde van Novemb. tamelyk aanhoudende waren, bevond ik om die reden het water op den 15de Novemb. op den 1ften en 8ften December, hooger dan te vooren.

Te

Te Lobeia.

1763 den 3den Jann. en den 20ften dag der maane, was by deze ftad 's namiddags om 3 uuren 45 minuten het hoogfte water. Het veranderde zig egter zo langzaam, dat men in meer dan een kwartier uurs geen af- of toenemen befpeuren konde, en hiervan is de gegeven tyd het midden.

Den 4den Jann. of 21ften dag der maane, was des namiddags om 4 uuren 21 minuten hoog water. Ook deze reis veranderde het zig zeer langzaam.

Den 5den Jann. of 22ften dag der maane befpeurde ik het hoogfte water des namiddags om 5 uuren 22 minuten. Dezen dag ftond de vloed omtrent 2 duimen hooger dan op de beide voorgaande dagen, en de tyd dat het water noch merklyk gerezen noch gevallen was, bedroeg niet boven de 6 minuten.

Den 14den Jann. den dag van de conjonctie der maane met de zonn' ontdekte ik 's morgens om 7 uuren 52 minuten de laagfte ebb', en 's namiddags om 1 uur 43 minuten den hoogften vloed. By de laatfte waarneming egter ben ik niet zeker of ik my niet 8 minuten tyds vergift hebbe.

De langzaame verwiffeling van het hoogfte of laagfte water, is vermoedelyk den in de nabyheid leggenden eilanden toeteſchryven. De veranderde loodregte hoogte van de oppervlakte des waters tuffchen ebb' en vloed heb ik te Loheia niet nauwkeurig kunnen bepalen. Ik fchatte dezelve op $3\frac{1}{2}$ of 4 voeten.

Te Mochba.

In deze ftad ging ik den dag der nieuwe maane in Auguft. 1763 naar den oever der zee, om den tyd van den hoogften vloed waartenemen. Eene onpaslykheid noodzaakte my om 10 uuren, als wanneer het water maar zeer weinig meer rees, naar huis te fpoeden. Ik ftelle dus, dat het water te Mochha op den dag der nieuwe maane, des voormiddags om 10 uuren 30 minuten of om 11 uuren op het hoogft was. Ik geloof het verfchil der hoogte des waters tuffchen ebb' en vloed zy te Mochha iets minder dan te Loheia. Doch dit is maar een vermoeden; want hier had ik ook geen gelegenheid dienaangaande nauwkeurige waarnemingen in 't werk te ftellen.

Men ziet uit het voorgaande, dat ebb' en vloed op den Arabischen zeeboezem, niet alleen regelmatig afwisselen, maar dat de tyd van 't hoogste en laagste water ook altoos laater invalt, hoe verder men zig van Bab el mándeb verwydert. Want te Mochha was de vloed op den dag der nieuwe maane 's voormiddags omtrent om 11 uuren. Te Loheia komt hy eerst des namiddags om 1 uur 43 minuten. Te Dsjidda om 5 uuren 33 minuten, en te Sues op den dag der volle maane om 12 uuren 30 minuten. Hetzelve bespeurt men, gelyk bekend is, niet alleen op de kusten van de waereldzee, alwaar de maan het water wegens de daartusschen leggende landen en eilanden, niet zo in bewéging zetten kan, als zoude geschieden, indien de aard'bol geheel met water bedekt ware, maar ook op de groote vloeden, die met de waereldzee eenige gemeenschap hebben. Byzonder by die, welken zig oost- en westlyk uitstrekken en der werking van de maane meer blootgesteld zyn. Byvoorbeeld de mond der Elve, by denwelken ter waarschouwing voor de schippers eene roode ton *legt*, is 2 mylen van Neuwerk, 4 mylen van Cuxhaven, 13 mylen van Stade, en 18 mylen van Hamburg, en op de nieuwe en volle maans dagen is juist te 6 uuren het hoogste water by de roode ton, 2 uuren laater te Cuxhaven, 4 uuren laater te Stade, en 6 uuren laater te Hamburg, dat is in dien kleinen afstand van 18 duitsche mylen, is het water op de eene plaats op het hoogste, wanneer het op de andere op het laagst is. Op den Euphrat heb ik tot aan Ardsje, of zo lang deze vloed zig niet veel kromt, maar meestendeels van 't W. N. W. naar het O. Z. O. loopt, dus over de 35 duitsche mylen ver van den Persischen zeeboezem, ebb' en vloed aangetroffen. *Monsr.* DE LA CONDAMINE merkt aan in zyne *Relation d'un voyage fait dans l'interieur de l'Amerique p.* 135, dat hy op den Amazonen vloed, dien men gevoeglyk met den Arabischen zeeboezem vergelyken kan, over de 200 *lieues* van de zee, ebb' en vloed aangetroffen hebbe.

Op dat men myne, op den arabischen zeeboezem gemaakte waarnemingen van ebb' en vloed, tevens overzien kan, heb ik ze nog in 't kort allen op eene bladzyde geplaatst, en de poolshoogte, als ook den tyd des doorgangs der maane door den middagkring, als nodige zaaken voor diegeenen, welken daar naar iets zouden willen besluiten, daarby gevoegd.

Waar-

Waarneming van Ebb' en Vloed op den Arabischen zeeboezem in de jaaren 1762 *en* 1763.

Naamen der Steden.	Poolshoogte.	Dag van de Maand.	Dag der Maane.	Doorgang der maane door den Meridiaan.	Tyd van den hoogsten vloed	Tyd van de laagste ebbe.	Perpendiculaare hoogte van den vloed.
	° '			uur. min.	uur. min.	uur. min.	
Sues.	29. 57.	Sept. 4.	17	0. 23. V.	12. 45. N.	7. 0. N.	3½ voet.
		Sept. 30.	13	10. 30. N.	11. 15. V.		
		Octob. 1.	14	11. 11. N.	11. 52. V.	6. 0. N.	3 voet.
		Octob. 2.	15	11. 53. N.	12. 15. N.	6. 12. V.	3 voet.
		Octob. 3.	16	Vollem.	12. 30. N.	6. 30. N.	3½ voet.
		Octob. 4.	17	0. 34. V.	12. 56. N.	6. 24. V.	3½ voet.
Hammam. Faraûn.	29. 9.	Sept. 9.	22	3. 56. V.		8. 20. V.	
Tôr.	28. 12.	Octob. 13.	26	8. 34. V.		3. 30. N.	
	24. 27.	Octob. 20.	4	2. 42. N.	6. 0. N.		
Dsjidda.	21. 28.	Nov. 4.	19	1. 42. V.		2. 0. N.	
		Nov. 6.	21	3. 40. V.	10. 0. V.		11 duim.
		Nov. 7.	22	4. 39. V.	11. 36. V.		
		Nov. 9.	24	6. 34. V.	1. 34. N.		
		Nov. 15.	1	11. 33. V.	5. 33. N.	11. 38. V.	9 duim.
		Dec. 1.	17	Vollem.	5. 30. N.		
Loheia.	15. 42.	Jan. 3.	20	2. 55. V.	3. 45. N.		
		Jan. 4.	21	3. 49. V.	4. 21. N.		
		Jan. 5.	22	4. 36. V.	5. 22. N.		
		Jan. 14.	1	0. 16. N.	1. 43. N.	7. 52. V.	4 voet.
Mochha.	13. 19.	Aug. 9.	1	0. 10. N.	11. 0. V.		3½ voet.

Waarneming over de afwyking der Compasnaalde met een Compas door den Heere BIRD, *te Londen, vervaerdigd.*

In het jaar 1761 in May ſtelde ik myn compas te Marſeille naar eenen door de Aſtronomiſten in het Collegie der Jeſuiten aldaar vervaerdigden méridiaan, en bevond de afwyking der compasnaald aldaar 18 gr. naar 't weſten.

In het zelve jaar nam ik te Alexandrie ſtiptelyk om 12 uuren de ſchaduw van eenen hoogen en ſtevigen vlagſtok, welke op de terras van het huis des Conſuls van Raguſe geſteld was, en bevond de afwyking van de compasnaald aldaar:

den 1ſten October - - - - - - 11 grad. 5 minuten.

den 2den Octob. - - - - - - 11 grad. 0 minuten.

den 3den en 6den Octob. - - - - - 11 grad. 8 minuten.

Dus was de afwyking der compasnaald te Alexandrie in October 1761, 11 grad. 4 minuten naar 't weſten.

Te Káhira hong ik een gewigt aan eene ſterke ſnaar, en nam den 4den December 1761 des middags juiſt om 12 uuren, derzelver ſchaduw waar. Volgens dezen méridiaan ſtelde ik myn compas, en vond de afwyking der naalde 12 grad. 25 minuten naar 't weſten. De ſnaar was egter door den wind min of meer in beweging geraakt, en derhalven is deze waarneming niet ten vollen nauwkeurig.

Op den 15den January 1762 nam ik op dezelve wyze by geheel ſtil weer, en dus met meer nauwkeurigheid de middagslyn, en bevond de afwyking der naalde op het compas 11 grad. 49 minuten weſtwaards.

1763

1763 Den 6den Maart maakte ik te Beit el Fakih op dezelfde wyze als te Kâhira eene middagslyn, en bevond de afwyking der naalde 11 grad. 50 minuten westwaards.

Waarnemingen van de afwyking der Compasnaalde met een gewoon zeecompas.

1762 Den 16den Octob. was des avonds by zonneondergang op den Arabischen zeeboezem omtrent op 25° 54′ poolshoogte de afwyking van de compasnaald 12 grad. 45 minuten naar 't westen.

Den 21sten Octob. vond ik dezelve by zonneondergang op 24° 15′ poolshoogte, 12 grad. 50 minuten westlyk.

Den 28sten Octob. by zonneondergang was dezelve omtrent op 21° 40′ poolshoogte naar myne waarneming, 12 grad. 38 minuten westwaards.

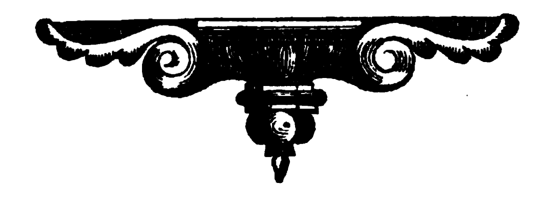
Den 29sten Octob. bevond ik ze op de reede van Dsjidda op 21° 28′ poolshoogte insgelyks 12 grad. 38 minuten westlyk.

Op myne reis van Mochha naar Indie wierd ik door ziekte en andere omstandigheden verhinderd eenige waarnemingen aangaande de afwyking der compasnaalde te maken. Ik kreeg egter van een' vriend te Bombay eene tafel, op dewelke men dezelven nauwkeuriger ziet, dan my het weer toegelaten zou hebben die zelve waartenemen, al had ik anders geen verhindering gehad. En wyl deze waarnemingen van nut kunnen zyn; zal ik ze hier byvoegen.

Afwy-

Afwyking der Compasnaald tusschen St. John op de kuste van Malabar en kaap Guardafoy. Volgens de waarnemingen met twee azimutaal Compassen, op eene reize van Surat naar Mochha in het jaar 1753, op het schip de Protector, gecommandeerd door FR CHEYNE.

Poolshoogte.		Merid. afstand van St. John.		Afwyking der Compasnaald *I.*		Afwyking der Compasnaald *II.*	
16°	7′	5°	36′	2°	54′	2°	45′
15°	8′	6°	26′	3°	11′		
14°	36′	7°	6′	3°	11′	3°	20′
13°	40′	7°	55′	4°	26′		
12°	59′	9°	14′	4°	36′	4°	00
11°	51′	10°	16′	5°	11	4°	33′
11°	2′	10°	46′	5°	0		
10°	39′	11°	11′	6°	11′	5°	27′
10°	24′	11°	19′	6°	1′	6°	6′
10°	7′	11°	44′	6°	17′	5°	38′
10°	3′	12°	34′	6°	46′	6°	36′
9°	55′	13°	38′	6°	35′	6°	11′
9°	41′	14°	5′	7°	28′	7°	28′
9°	54′	15°	29′	8°	4′	7°	50′
10°	44′	17°	19′	9°	6′	8°	44′
10°	40′	18°	38′	9°	30′	9°	23′

RE-

REGISTER

Der voornaamste zaaken in dit werk vervat; als ook van de naamen der byzondere *Landschappen*, *Regtsgebieden*, *Steden*, *Dorpen*, *Kasteelen*, *Bergen*, *Dalen*, *Rivieren*, *Stammen* der *Arabieren*, enz. in hetzelve voorkomende, geschikt op eene alphabetische order.

Fff

Am-

C.

E.

F.

G.

 Ge-

Jach-

Lim.

Mot-

S

Si-

W

W

Y

Z

DRUK-

DRUKFEILEN.

Bladz.	Regel.	
10	21	ſtaat اللسا lees الكساء
35 aant.		- - geva lees geval
36	2	- - ontugtig lees onbekwaam
	2	- - aleikinn lees aleikum
52	1	- - errachmam lees errachman
55	14	- - لنكيره lees انكيره
78	24	- - verkogt lees gekogt
81 aant.	7	- - Dejûa lees Djûa
	27	- - nouw lees noum
	30	- - Goedd lees Soedd
82 aant.	2	- - Maſiſch lees Maſiſch
103	23	- - Neus lees Nus
104	14	- - يشرين lees تشرين
106	14	- - الكو اكب lees كواكب
107	18	- - اللوالكب lees الكواكب
- -	19	- - العي lees الاذناب
- -	ibid	- - النوايب lees العي
- -	10	- - لنعيره الكولكب l. الكواكب المتحيرة
- -	21	- - الكولكب lees الكواكب
109	12	- - בסיל lees כסיל
- - aant.	8	- - ثوانت lees ثوابت
115	15	- - Iſrm lees Iſm
126	5	- - كرلث lees كران
128	27	- - حذلم lees حدام
134	28	- - يمثي lees يمني
141	6	- - لر لكف lees اراك
146 aant.	1	- - طعلم lees طعام
162	11	- - عصغور lees عصفور
169	6	- - فى lees في
ibid	33	- - جرلن lees جران
170	2	- - عنم lees غنم
- -	8	- - باري lees بازي
- -	11	- - ولوي lees واوي
- -	13	- - دت lees دب
177	1	- - قتاده lees قتاده
- -	2	- - سمرقند lees سمرقند
177	3	ſtaat يعبن lees يعبن
- -	6	- - قالو لكان lees قالوا كان
- -	25	- - حمير كتاب ملوك lees كتاب ملوك حمير
204	20	- - ſtaat lees ſtaan
207	6	- - handsjar lees hadsjar
212	18	- - ثريم lees يريم
213	1	- - لوصاب lees اوصاب
214	7	- - العينا lees التعينا
216	4	- - قطغه lees قطعه
218	14	- - كمرلن lees كمران
220	6	- - بتر lees بير
221	10	- - سبان lees سيان
226	22	- - جباة lees جبلة
227	10	- - Labuad lees Lahuad
228	14	- Meitan lees Meitam
230	18	- - السغال lees السفال
230	18	- - شر عب lees شرعب
- -	23	- - دالك lees بلاد
232	3	- - نن lees بن
233	23	- - لوصاب lees اوصاب
234	25	- - سلقبه lees سلفبه
237	16	- - Sofan lees Safan
241	1	- - سعبن lees سعبن
247	22	- - حاشن lees حاشن
255	11	- - البدوي lees البدوي
261	15	- - Suk el Harf, Amaſia l. Suk el Harf, Reſeif Amaſia
272 aant.	4	- - سبم lees سبام
284	4	- - العريسي lees الغريسي
292 aant.	6	- - خافر lees جلغار
298	17	- - زاس lees راس
ibid	24	- - نارب lees جارق
299	5	- - شبلن lees شبلاو
ibid	11	- - بغبله lees نخبله
304	23	- - حفار lees جغار
311	16	- - نبع lees شبخ
- -	20	- - هنربي lees هندربي
- -	25	- - شنخ lees شيخ
- -	27	- - بلنر lees بل يور
337	5	- - دباغه lees دصاعه

TER BOEKDRUKKERYE,

VAN

JOANNES JOSEPH BESSELING,

TE UTRECHT.

